

АЛИС ХОФМАН ПАЗИТЕЛКИТЕ НА ГЪЛЪБИЦИТЕ

Превод от английски: Паулина Мичева, 2012

chitanka.info

Дойдохме като гълъби през пустинята.

Във времена, когато навред цареше смърт...

Аз съм момичето от пустинята, макар да съм толкова далече от нея. Аз съм девойката с огнена коса; дъщерята на убиеца; жената, която с голи ръце лови скорпиони и от чиято ръка яде дори ястребът.

Аз съм жената на пекаря, загубила най-ценното, аз съм майката с длан на убиец. Аз съм закрилата.

Аз съм жената воин. Аз съм твоята сестра. Аз съм възлюбената, и жестоката, и милостивата — и волната, и непокорната. И знам, че любовта ще ме погуби.

Аз съм любовта. Аз владее тайните и магиите, мога да излекувам тялото и душата и да доведе дъжда. Аз бях и съм Вещицата от Моаб.

ЧАСТ ПЪРВА

ЛЯТОТО НА 70 Г. СЛ.ХР.

ДЪЩЕРЯТА НА УБИЕЦА

*„Дойдохме като гълъби през
пустинята.*

*Във времена, когато навред
цареше смърт,*

*ние бяхме благодарни за всичко
и най-вече за това,*

*че ни бе отредено да посрещнем
утрото на още един ден.“*

Бродихме толкова дълго, че забравих какво е да живееш сред стени и да спиш през нощта. В онези времена изгубих всичко, което можех да притежавам, ако Йерусалим не бе паднал: съпруг, семейство, собствено бъдеще. Моминските ми години бяха изпепелени наред пустинята. Човекът, който бях някога, се изгуби, когато се загърнах в белите си дрехи при появата на извисилата се към облаците пясъчна вихрушка. Бяхме номади, оставили зад себе си легла и притежания, черги и посуда. Сега нашият дом бе пустинята, черна през нощта, ослепително бяла през деня.

Казват, че най-съвършената красота е стаена сред най-суровите земи и Бог може да бъде открит там от тези, които държат очите си отворени. Само дето моите очи бяха затворени заради беснеещите ветрове, способни да ослепят човек за миг. Дори дишането бе същинско чудо, щом се надигнеха бурите. Никой не може да си представи как гласът им раздира тишината, докато не го е чул с ушите си. Неговите слова са рев, той те мами и убеждава, ограбва те и те оставя напълно безутешен. Не може да има спокойствие на подобно място. Оцелява единствено бруталността. Хитростта е тази, която ще посрещне утрото.

Кожата ми бе изгоряла от слънцето, ръцете ми бяха загрубели. Бях се отдала на пустинята, прекланях се пред могъщия ѝ глас. Накъдето и да ходех, моята орис крачеше редом с мен, пришита към нозете ми с червен конец. Всичко, което някога щеше да бъде, вече бе записано, дълго преди да се случи. Не можех да бягам в другата посока. Пътищата от Йерусалим водеха само до три места: до Рим, до морето или до пустинята. Хората от моя народ се бяха превърнали в скитниците, каквито са били още в началото на времето, отново прогонени.

Последвах баща си, когато той напусна града, защото няха друг избор.

В интерес на истината, никой от нас нямаше.

Не зная как започна всичко, но знам как завърши. Това се случи в месец Ав под знака на Арие, на лъва. Това е месецът, който бележи унищожението на нашите хора, сезонът, когато камъните в пустинята са толкова горещи, че не можеш да ги докоснеш, без да си изгориш пръстите, сезонът, когато плодът изсъхва на дървото, преди да е узрял, а семената в него потракват в кухата обвивка, когато небето е бяло, а дъждът така и не идва. Първият храм е бил разрушен през този месец. Инструментите се възприемаха като оръжия и не можеха да се използват за изграждането на най-святото сред светите места; затова на великия владетел и воин Давид му бе забранено да построи храма, защото той бе докоснат от злините на войната. Наместо това честта се падна на неговия син, цар Соломон, който призова шамир, червей, способен да дълбае в камъните, и с негова помощ бе сътворено място за прослава на Господа без употребата на метални инструменти.

Храмът бе построен според божията воля, недокоснат от кръвопролития и война. Деветте му порти бяха покрити със сребро и злато. Там, на най-святото сред светите места, се намираше кивотът, съхраняващ спогодбата на нашия народ с Господа, сандък от най-доброто акациево дърво, украсен с два златни херувима. Въпреки неговото великолепие обаче Първият храм бе разрушен, а народът ни бе заточен във Вавилон. Хората ни се завърнаха след седемдесет години, за да строят отново на същото място, където е бил сътворен светът, където Авраам е бил готов да принесе в жертва на Всемогъщия сина си Исаак.

Вторият храм се бе издигал там стотици години като седалище на божие слово, като център на сътворението по средата на великия град Йерусалим. Но сега отново бе настъпило времето на кръвопролитията.

Римляните искаха всичко, което ние притежавахме. Те се стоварили върху ни, както бяха стоварили безмерните си легиони върху толкова много страни, в желанието си не просто да завладеят, а да унижат, с претенции не само към земите или към златото ни, но и към човечността ни.

Колкото до мен, аз очаквах бедствието. Познавах прегръдката му още преди да вдишам за пръв път света, преди да прогледна. Бях второто дете, с година по-малка от брат си Амрам, но за разлика от него, прокълнатата още от мига на рождението си. Майка ми бе умряла,

преди да се родя. В този миг картата на моя живот се бе начертала по кожата ми с червени белези, малки петънца, които следвах едно след друго през годините, и най-накрая те ме бяха отвели до съдбата ми.

Помня мига, в който дойдох на този свят, внезапния край на безбрежното спокойствие, топлината на пулса под кожата си. Бях измъкната от утробата на майка си, която някой срязва с остър нож. Сигурна съм, че чух гневния и изпълнен с мъка вопъл на баща си, единствения звук, който може да разреде чудовищната тишина, сред която обитава човек, роден от нечия смърт. Самата аз не проплаках. Хората забелязаха това. Акушерките си шепнеха една на друга, убедени, че съм или благословена, или прокълната. Мълчанието не беше единствената ми странност, нито пък червеникавокафявите белези, които се появиха върху кожата ми час след раждането. Странното бе косата ми, с нейния наситен, кървавочервен цвят, необичайно буйна за едно дете — сякаш вече познавах този свят, сякаш вече съм била тук.

Казаха, че очите ми са били отворени, а това е знак, че някой е различен. Било напълно очаквано дете, родено от мъртва жена, да бъде белязано от малах ха-мавет, Ангела на смъртта, и освен това родено в месеца на Ав, на тейша беав, деветия ден, под знака на лъва. Винаги съм знаела, че лъвът ме очаква.

Сънувам тези създания, откакто се помня. В моите сънища лъвът се храни от ръката ми. Като отплата поема цялата ми длан в устата си, след което ме изяжда жива.

Когато дойде краят на детството ми, започнах да покривам главата си с шал, дори и в бащиния си двор. Странях от хората. В някой от онези редки случаи, когато придружавах нашия готвач до пазара, виждах как другите млади жени се забавляват и се изпълвах с ревност дори към най-нисшите сред тях. Техният живот бе пълноценен, докато аз можех да мисля единствено за всичко онова, което нямам. Те дърдореха весело за бъдещето си като булки, мотаеха се край кладенеца или се събираха на Улицата на пекарите, заобиколени от своите майки й лели. Искях да им се развикам, да предизвикам скандал, но не казвах нищо. Как можех да изразя завистта си с думи, когато имаше неща, за които копнеех дори повече, отколкото за съпруг, дете или мой собствен дом.

Исках нощ без сънища, свят без лъвове, година без Ав, този безмилостен, червен месец.

Напуснахме града, когато от Втория храм бяха останали единствено руини, и се отправихме към Долината на тръните. В продължение на месеци римляните оскверняваха Храма, разпъваха на кръст нашите хора между свещените стени, изкъртваха златото от входовете и портиците. Именно тук идваха евреите от целия свят, за да принесат жертви на това най-свято място, а за Празника на безквасните хлябове пристигаха хиляди, нетърпеливи да зърнат златните стени в дома на божииите слова.

Когато римляните нападнаха третата стена, хората ни бяха принудени да напуснат тази част на Храма. После легионът срина втората стена. Това обаче не им беше достатъчно. Великият Тит, предводителят на цяла Юдея, нареди построяването на четири обсадни рампи. Нашите воители ги разрушиха с огън и камъни, но римският щурм към храмовите стени бе отслабил защитата ни. Не след дълго враговете успяха да се прехвърлят. Навлязоха в лабиринта от стени, заобикалящ най-святото ни място, тичаха като плъхове, вдигнали високо щитовете си, а белите им туники горяха в аления цвят на кръвта. Светият храм беше разрушен от техните ръце. Щом това се случи, бе неизбежно градът също да падне, да се срине на колене подобно на обикновен пленник, защото без Храма вече нямаше лев хаолам, сърце на света, не беше останало нищо, за което да се бием.

Ламтежът по Йерусалим е като огън, който не може да бъде потушен. В сърцевината на това най-свято сред светите места се таи искрица, която събужда у хората желанието да го притежават, а мъжете често разрушават това, за което копнеят. През нощта стените, създадени, за да устоят пред силата на вечността, стенеха и се разтрисаха. Колкото повече римляните ни задържаха и хвърляха в затвора за престъпления срещу тяхната държава, толкова повече самите ние се раздирахме от противоречия помежду си, неспособни да се обединим зад единна идея за действие. Може би защото ясно осъзнавахме, че не можем да се противопоставим на тяхната мощ, ние се обръщахме едни срещу други, разединени заради жалка завист, жертви на непрестанни предателства, с живот, потънал в непрогледния мрак на страха.

Жертвите често се нападат помежду си, превръщат се в затворен в кошара добитък, препиращи се, обезумели. Ние правехме същото. Сякаш не ни стигаше това, че се намираме под римска обсада, но бяхме във война и помежду си. Свещениците вземаха страната на Рим, а тези, които им се противопоставяха, биваха наричани крадци и разбойници — баща ми и другарите му попаднаха в тази категория. Данъците бяха толкова високи, че бедните вече не можеха да изхранват децата си, а тези, които се бяха съюзили с римляните, преуспяваха и ставаха все по-богати. Хората правеха доноси за собствените си съседи; крадяха един от друг и заключваха вратите си, ако на прага им се появеше някой в нужда. Колкото по-подозрителни ставахме, толкова по-лесно беше да ни победят, разделени на враждуващи лагери, макар всички да бяхме едно цяло, синове и дъщери на израелското царство, вярващи в Адонай.

В месеците преди падането на Храма всичко тънеше в хаос, докато се борехме срещу враговете си. Полагахме огромни усилия, за да победим в тази война, но както Бог е създал живота, така е създал и разрухата. Сега, в страховития червен месец Ав, гниещи трупове изпълваха дълбокото дефиле, разделящо града от мъжделеещата се в далечината Маслинова планина. Кръвта на хора и зверове оформяше тъмни езера на нашите най-свети места. Жегата бе загадъчна и неумолима, сякаш порочността на земята се отразяваше в самите нас, огледало за греховете ни. В най-тайните стаи на Храма златото се топеше; то изчезваше, откраднато от най-скъпото на сърцата ни място, за да не бъде видяно никога повече.

Нямаше дори и едничък полъх, който да раздвижи въздуха. Жегата се покачваше заедно с безредиците, надигаше се от земята, а тухлите, с които бяха павирани римските пътища, бяха толкова горещи, че изгаряха хорските крака, докато отчаяните търсеха сигурно убежище — конюшня, изоставена стая, дори и хладните камъни в някоя фурна. Войниците от Десетия легион, които следваха знака на глигана, забиваха своите знамена в руините на Храма, ясно осъзнавайки, че това ни осквернява, защото завира в лицата ни образа на животно, смятано от нас за нечисто. Самите войници също се държаха като диви глигани, дръзки, покварени. Те обикаляха из околността и убиваха млади петлети край синагогите, а това беше обида и проклятие за места, които бяха бейт кнесет и бейт тфилия, домове за събрания и молитви. Кръвта на петлите омърсяваше нашите места за богослужение. Жените търкаха стъпалата със сапун от луга и ридаеха, докато го правеха. Бяхме осквернени, независимо от това колко усилено триеха или колко вода изливаха върху камъните.

С всяко оскверняване ние разбирахме предупреждението на легиона: Това, което правим с петлите, можем да го направим и с вас.

Една вечер над града се издигна звезда, наподобяваща меч. Можеше да бъде видяна нощ след нощ, непоколебимо ясна в небето на изток. Хората трепереха, уверени, че това е поличба, очаквайки това, което тя ни предвещаваше. Скоро след това източната порта на Храма се отвори съвсем сама. Тълпите се събраха, ужасени, сигурни, че бедствието ще пристъпи вътре. Портите не се отварят без причина. Мечовете не се издигат в небесата, ако ни очаква мир. Съседите ни започнаха да продават малкото ценности, които имаха, и се блъскаха по улиците, твърдо решени да избягат с оскъдните си притежания. Събираха децата си и напускаха Йерусалим с надеждата, че ще стигнат до Вавилон или Александрия, копнеейки за Цион дори при заминаването си.

Скоро в канавките, които във времена на внезапно наводнение се пълнеха с дъждовна вода, потекоха реки от кръв, спускащи се от Храма. Кръвта пицеше, ридаеше и проклинаше, защото пролелите я жертви не се бяха отказали лесно от живота си. Войниците първо посякоха бунтовниците, а след това започнаха да убиват на случаен принцип. Всеки, който имаше нещастieto да мине покрай тях, попадеше в мрежите им. Хората биваха разделяни от семействата си, събирани направо от улиците. Така се стигна до вечерта, известна като Погрома на невинността. Всяка илюзия, че на молитвите ни ще бъде отговорено, се изпари. Колко от нас загубиха вярата си през онази нощ? Колко се отвърнаха от това, в което народът ни винаги бе вярвал? Едно десетгодишно момче бе оковано, а после разпънато на кръст, задето бе отказало да се поклони на войниците. Това момченце бе глухо и така и не бе чуло заповедта, но никой вече не се интересувахе от подобни неща. Бяхме застигнати от времена на омраза.

Грехът, извършен е убийството на това момче, се надигна подобно на облак, ясно видим за всички нас. Впоследствие двадесет хиляди души, изпаднали в паника, заляха улиците, блъскаха се и прегазваха падналите, захвърлили достойнството си, докато се стичаха към пътищата.

Когато зората беляза началото на новия ден, почти всички бяха напуснали Йерусалим.

Колкото до мен, моят свят бе свършил дълго преди Храмът да пламне, преди каменният прах да покрие улиците. Много преди това бях загубила своята вяра. Не представлявах нищо за баща си, той се бе отказал от мен в мига, в който се бях родила. Сигурно щях да бъда напълно изоставена, но семейството на майка ми бе настояло да ми бъде наета бавачка. Една млада слугиня от Александрия дойде да се грижи за мен, но когато ми пееше приспивни песни, баща ми, страховитият Йосиф бар Елханан, ѝ нареждаше да замълчи. Когато ме хранеше, той ѝ казваше, че вече съм яла достатъчно.

Бях още съвсем малка, когато баща ми ме дръпна настрана, за да ми разкаже истината за моето раждане. Разплаках се, щом разбрах какво е станало, и понесох на крехките си плещи бремето на собственото си съществуване. Името ми беше Йаел и то бе първото нещо в мен, което се научих да ненавиждам. Защото това бе и името на майка ми. Всеки път, когато някой го произнесеше, то напомняше на баща ми как идването ми на този свят е отнело съпругата му.

— В какво те превръща това? — питаше ме той с горчивина.

Нямах отговор на този въпрос, но виждах себе си, отразена в очите му. Бях убиец, достоен за неговото презрение и гняв.

Момичето, наето да се грижи за мен, скоро бе отпратено и заедно с нея от живота ми си отидоха утехата и спокойствието. Знаех какво ме очаква след заминаването ѝ — осакатеният живот на останало без майка дете. В деня, когато ни напусна, хлипах, вкопчена в полата ѝ, копнееща отчаяно за топлината на нейната прегръдка. Брат ми Амрам ми каза да не плача, защото двамата все още бяхме заедно. Слугинята ми подари един нар за късмет, преди внимателно да издърпа дрехата си от хватката ми. Момичето бе достатъчно младо, за да ми бъде сестра, но въпреки това за мен бе като майка и ме бе дарила с единствената нежност, която познавах.

Дадох нара на брат си и взех решението винаги да поставям него на първо място. Но това не бе единствената причина за моя дар. Вече бях приела изцяло своя дял от тъгата.

Докато растях, бях тиха и послушна. Не исках нищо и получавах точно това. Ако бях умна, се стараех да не го показвам. Ако се наранях, запазвах болката си в тайна. Извързвах се, когато забележех други момичета с бащите им, защото моят не желаше да ни виждат заедно. Той не разговаряше с мен, нито пък ме вземаше в скута си. Беше го грижа единствено за брат ми и любовта му към Амрам бе видна във всеки миг. На вечеря двамата сядаха заедно, докато аз оставах в преддверието, където спях. В ъглите имаше скорпиони, които скоро свикнаха с мен. Наблюдавах ги, страхувах се от тях, но също така се възхищавах на начина, по който дебнат плячката си на студените камъни, без никога да се издадат. Таях чувството си за срам дълбоко в себе си, както скорпионите криеха своята агресивност. По това си приличахме.

Но бях човек. Искаше ми се да притежавам кичур от косата на майка си, за да знам какъв е бил цветът ѝ. Често хлипах в коридорчето на къщата и мечтаех за утехата на нейната прегръдка.

— Нима си мислиш, че те съжалявам? — попита баща ми един ден, когато му беше писнало от моето циврене. — Най-вероятно си я убила със своите сълзи. Направо си я удавила отвътре.

Никога досега не му бях отвръщала, но тогава се защитих. Самата мисъл, че можеше да съм удавила майка си със сълзите си, беше прекалено болезнена, за да я понеса. Усетих как в гърдите и гърлото ми пламва огън. В онзи миг не ми пукаше, че мъжът пред мен е Йосиф бар Елханан, а аз съм едно нищо.

— Вината не е била моя! — заявих твърдо.

Видях как по лицето на баща ми премина странна сянка. Той отстъпи крачка назад.

— Нима ми казваш, че аз съм причината? — попита и вдигна ръце във въздуха, сякаш се пазеше от проклятие.

Не му отговорих, но след като той изскочи навън, осъзнах, че двамата с него имаме нещо общо, много повече, отколкото имах със скорпионите, макар баща ми никога да не ме заговаряше и да не се

обръщаше към мен по име. Двамата заедно бяхме убили майка ми. И въпреки това той искаше да нося тази вина сама. Ако такова бе неговото желание, щях да приема това бреме, защото бях предана дъщеря. Но никога вече нямаше да плача. Нищо не можеше да ме накара да престъпя клетвата си. Веднъж ме ужили оса и на ръката ми се появи червен оток; насилих се да запазя спокойствие и да не усещам болката. Брат ми дотича при мен, за да се увери, че не съм наранена. Повика ме с тайното име, което ми бе измислил, когато бяхме съвсем малки — Йая. Обичах да ме нарича така, защото галеното име ми напомняше за приспивните песни на моята бавачка и за времената, преди да узная, че съм донесла разруха на семейството си.

Ужиленото място гореше, но се чувствах добре. Вдигнах очи и видях проблясък на сълзи в очите на Амрам. Всеки би си помислил, че той е бил ужилен. Амрам бе по-податлив на болка от мен и далеч по-чувствителен. Понякога, когато не можеше да заспи, му пеех приспивните песни от Александрия, чиито думи се бяха запечатали в ума ми, подобно на спомени от един друг живот.

През цялото време, докато растях, се питах какво ли ще е да имам баща, който не се извъръща, когато ме види, който ми казва, че съм красива, въпреки че косите ми пламтяха в странния си червен цвят, а кожата ми бе осеяна с кафеникави лунички, сякаш бях опръскана с кал. Веднъж чух баща ми да казва на друг мъж, че тези белези са капки от майчината ми кръв. След това се опитах да ги изчегъртам, протривайки кожата си до кръв, но брат ми ме спря, щом откри червените ранички по ръцете и краката ми. Увери ме, че луничките са петънца от пепел, паднала от звездите в небето. Каза ми, че заради тях винаги ще сияя в мрака, а той винаги ще може да ме открие, независимо колко надалеч пътува.

Когато станах жена, няхах майка, която да ми каже какво да правя с кръвта, която идваше заедно с луната, или да ме заведе до микве, ритуалната баня, където да бъда пречистена. Първия път, когато прокървих, си помислих, че умирам, докато една възрастна жена, която живееше в съседство, не се смили над мен и не ми каза истината за месечните цикли на жените. Сведох очи, докато ми говореше, засрамена, че трябва да науча нещо толкова интимно от непознат. Така и не й повярвах напълно и се чудех защо Господ би позволил да стана нечиста. Дори и сега си мисля, че може би съм имала право да треперя от страх в деня, когато прокървих за първи път. Може би моето превръщане в жена вещаеше гибелта ми, защото бях родена сред кръв и заслужавах на живота ми да бъде сложен край по същия начин.

Не си правех труда да почерням клепачите си или да втривам масло от нар в китките си. Няхах склонност към флиртове, нито пък смятах, че съм достатъчно привлекателна. Не слагах аромати в косата си, а пристягах плитките си отзад на врата и покривах главата си с най-простичкия вълнен шал, който можех да открия. Баща ми се обръщаше към мен единствено когато ме викаше, за да му донеса храна или да изпера дрехите му. По това време вече бях започнала да осъзнавам с какво точно се занимаваше той, когато се измъкваше навън посред нощ, за да се среща със своите хора. Често носеше бледосиво наметало

около раменете си; мълвата твърдеше, че е изтъкано от нишките на паяжина. Веднъж докоснах плата на дрехата му — беше едновременно зловеща и прекрасна и даваше на човека, който я носи, способността да се прикрива. Когато баща ми излизаше навън, той изчезваше, защото притежаваше уменията да се изпари, още докато стоеше пред очите ти.

Чувах съседите ни да го наричат „убиец“. Мръщех се и не вярвах на тези думи, но колкото повече обръщах внимание на неговите идвания и заминавания, толкова по-ясно осъзнавах, че са истина. Той бе част от тайна група, мъже, които носеха извитите кинжали на сикариите, зилоти^[1], които криеха остри ножове под наметалата си и ги използваха, за да наказват тези, които отказваха да се бият срещу римляните, и най-вече свещениците, приемащи жертвоприношенията на легионерите в Храма и тяхното покровителство.

[1] Зилотите са фанатици и непримирими врагове на римляните. Най-радикалните и смели зилоти се обособяват в отделна фракция и са назовавани от римляните с прозвището сикарии (на латински: sicari), т.е. убийци. — Б.пр. ↑

Убийците бяха безмилостни, дори аз знаех това. Никой не беше в безопасност от гнева им; другите зилоти се бяха отрекли от тях заради бруталните им методи. Твърдеше се, че сикариите са стигнали твърде далеч в борбата си срещу евреите, които се кланят на Рим, и че Адонай, нашият всемогъщ Бог, никога не би опростил убийство, особено такова на брат срещу брата. Само дето евреите вече трудно можеха да се нарекат „братство“, защото бяха разединени в действията си, ако и да бяха единни в своите молитви. Тези, които принадлежаха към сикариите, се надсмиваха над подобни думи и казваха, че Господ не би искал нищо по-различно от това всички хора да бъдат свободни. Цената за постигането на тази свобода беше без значение. Тяхната цел бе да има един-единствен владетел, без императори или царе, Царят на Сътворението. И само той можеше да им каже кога са приключили със земните си дела.

Баща ми беше убиец от толкова отдавна, че хората, паднали под острието му, бяха като листата на плачеща върба — твърде многобройни, за да бъдат преброени. Понеже имаше умения, каквито малко мъже притежаваха, и бе овладял силата на невидимостта, можеше да се промъкне в нечия стая подобно на сянка и да убие врага си, преди жертвата му дори да е забелязала, че се е отворил прозорец или пък, че някоя врата се е затворила.

За мое съжаление брат ми пое по неговия път веднага щом възмъжа достатъчно, за да се превърне в инструмент на отмъщението. Амрам бе опасно податлив на насилствените методи на сикариите, защото в своята чистота възприемаше всичко на този свят като добро или зло, без да забелязва сумрака между двете крайности. Често ги виждах как седят заедно и баща ни нашепва в ухото на брат ми правилата на убийството. Един ден, докато събирах туниките и наметките на Амрам, за да ги изпера, открих кинжал, който бе белязан с пурпурния цвят на кръвта. Бих се разплакала, ако бях способна на това, но се бях отрекла от сълзите. Никога вече нямаше да удавя друг човек по начина, по който бях убила отвътре собствената си майка.

Въпреки това отидох да потърся брат си и го открих на пазара с приятелите му. Не можеше да видиш често сама жена сред мъжете, които вървяха из тесните улички; тези, които нямаха друг избор, освен да дойдат без придружител, бързаха към Улицата на пекарите или при сергиите, където се продаваха керамични съдове и стомни, направени от йерусалимска глина, а след това също толкова бързо тичаха обратно към домовете си. Носех було и бях плътно загърната в наметалото си. На пазара имаше зонот, жени, които продаваха телата си за мъжко удоволствие и не покриваха ръцете или косите си. Една ми се присмя, когато притичах край нея, а на мрачното ѝ лице изгря усмивка, щом ме видя да бързам по уличката. Мислиш, че си по-различна, така ли, подвижна ми тя. Ти си просто жена, също като нас.

Дръпнах брат си настрана от приятелите му, за да можем да се скрием зад едно огнено дърво^[1].

Червените цветове излъчваха аромат на огън и си помислих, че това е поличба и брат ми ще познае пламъците. Тревожех се какво щеше да се случи с него, когато паднеше нощта и сикариите се съберяха под кедрите, за да обмислят плановете си. Помолих го да се откаже от пътя на насилието, по който бе поел, но брат ми, колкото и млад да беше, вече гореше в пламъците на желанието за справедливост и нов ред, за свят, в който всички хора са равни.

— Не мога да преосмисля своята вяра, Йая.

— В такъв случай преосмисли живота си — отвърнах му аз.

За да ме подразни, Амрам започна да кудкудяка като кокошка и приведе напред жилестото си, силно тяло, докато пляскаше с въобразяемите си криле.

— Искаш ли да си остана вкъщи, в кокошарника, където ще можеш да ме заключиш, за да си спокойна, че съм в безопасност?

Разсмях се въпреки страховете си. Брат ми бе смел и красив. Нищо чудно, че беше любимец на баща ни. Косите му бяха златисти, а очите тъмни, но изпълнени с блясък. Сега виждах, че детето, за което някога се бях грижила, се бе превърнало в мъж с чисти и непоковарени намерения. Не можех да сторя нищо повече, за да се противопоставя на избора от него път. Все още обаче бях непоколебима в желанието си да се грижа за добруването му. Когато брат ми се върна при другарите си, прекосих пазара, проправяйки си път през лабиринта от улички, докато в крайна сметка не завих в пряка, павирана с прашни,

сивкаво-кафяви тухли. Бях чувала, че тук наблизо човек може да си купи амулет за добър късмет. Имаше едно тайнствено магазинче, за което съседките ни често разговаряха шепнешком. Обикновено млъкваха, щом ме забележеха, но аз бях любопитна и бях успяла да дочуя, че ако човек следва по уличките рисунките на затворено в кръг око, те ще го отведат до място на билкарство и заклинания. Поех по пътя на око̀то и стигнах до дома на кешафим, магията, която жените практикуваха винаги тайно.

Почуках на вратата и след малко една старица дойде и ме огледа внимателно. Видимо раздразнена от появата ми, ме попита защо съм дошла. Щом забеляза колебанието ми, тръгна да затваря вратата пред лицето ми.

— Нямам време за някой, който не знае какво иска — изсумтя тя.

— Искam защита за брат си — успях да произнеса, твърде притеснена, за да разкрия подробности.

В Храма се практикуваше магията на свещениците, свети, миропомазани мъже, избрани да принасят жертвоприношения, да измолват чудеса и да прогонват злите сили, които често обладават хората. По улиците съществуваше магията на миним, на които свещениците гледаха отвисоко, а някои ги наричаха „шарлатани“ и „измамници“, но имаше и мнозина, които ги уважаваха. Домовете на кешафим обаче се смятаха за замесени в най-отвратителния и нечист вид магия, дело на жени — зла и отмъстителна, а онези, които я владееха, бяха наричани „вещици“. Аз обаче нямах избор, защото миним, които се занимаваха с проклетия и заклинания, никога не биха разговаряли с момиче като мен; нямах сребро, което да им предложа, нито пък баща или брат, които да ходатайстват за мен. Ако отидех при свещениците за амулет, те щяха да ми откажат, защото бях дъщеря на един от онези, които им се противопоставяха. Дори и аз знаех, че не заслужавам тяхното благоволение.

Стаята зад старицата бе неосветена, но забелязах висящите на въжета от тавана треви и растения. Разпознах седефче и мирта, както и изсушените жълти ябълки на мандрагората, наричана още явруха, биле, което се използваше едновременно като афродизиак и като средство за борба с демоничните сили, отровно и мощно. Стори ми се, че чух от вътрешността на мрачното помещение блеенето на коза, според слуховете — любимото животно на вещиците.

— Преди да ми загубиш времето, кажи дали имаш достатъчно шекели за тази твоя защита? — попита ме старицата.

Поклатих глава. Нямах пари, но носех със себе си едно ръчно огледалце. Беше принадлежало на майка ми — красиво изработено, от бронз, сребро и злато, с дръжка от тъмносин лапис лазули. Единствената ми вещ с някаква стойност. Старицата го огледа и след това, видимо доволна, прие моя дар и влезе вътре. Затвори вратата и чух изщракването на ключалка. За миг се зачудих дали просто не си е тръгнала завинаги и никога повече нямаше да видя нея или огледалцето си, но след малко тя отново излезе и ми каза да разтворя длан.

— Сигурна ли си, че не искаш този амулет за себе си? — попита, намеквайки, че в целия свят съществува само един такъв. — Може и да имаш нужда от защита в този живот.

Поклатих глава и протичкото ми вълнено було се свлече. Старицата видя аления цвят на косата ми и отстъпи крачка назад, сякаш на прага ѝ стоеше демон.

— Хубаво е, че не го искаш — въздъхна тя. — За теб не би проработил. Имаш нужда от далеч по-могъщ талисман.

Сграбчих амулета, обърнах се и побързах да се отдалеча. Изненадах се, когато жената се провикна след мен и ме подкани с ръка да се върна при нея, но аз не го направих.

— Не ме попита защо. Не искаш ли да знаеш какво виждам за теб, сестро моя? Мога да ти кажа в какво ще се превърнеш.

— Знам какво съм.

Бях дете, родено от мъртва жена; бях момиче, което не можеше да понесе гледката на собственото си лице. Радвах се, че се отървах от онова огледало.

— Не е нужно ти да ми го казваш — подвикнах към стоящата наред уличката вещица.

Прибрах се у дома и дадох подаръка на брат си; амулетът бе малък, сребърен, за врата, с гравирани образ на цар Соломон, сражаващ се с демон, който лежеше проснат на земята пред него. От другата страна на гръцки език бе изписано Печатът на Бога, имаше и изображение на ключ — олицетворение на ключа, с който Мойсей бе

отворил достъпа до божията защита. По същия начин този амулет трябваше да защитава брат ми от неговото напоено с кръв бъдеще.

Амрам бе очарован от подаръка. Заяви, че притежавам способността да чета мислите му, защото се е молил за напътствия и мъдрост, за малка частица от онова, което Господ някога е дарил на цар Соломон. Спестих му информацията, че не аз, а една вещица е знаела какво точно желае той.

Брат ми се зарече, че демоните никога няма да победят. Това била мисията на сикариите и те не можело да се провалят. Разтвори сърцето си, докато говореше, и аз му повярвах. Амрам си имаше начини да убеждава събеседниците си и да ги кара да приемат гледната му точка, сякаш ги даряваше със способността да видят света през неговите очи. Когато погледнех към брат си, всичко, което виждах, бе царството на Цион и това как нашият народ най-сетне е свободен.

За съвсем кратко време Амрам успя да надмине баща ми в техния сенчест занаят. Беше най-добрият не по случайност, а защото това бе личният му избор. Бе изучил пътя на убиеца от баща ни, както и от някакъв мъж на име Яхим бен Симон, който се бе превърнал в негов учител. Твърдеше се, че Бен Симон познава смъртта по-добре от повечето хора и е уважаван заради уменията си да борави с двуострия си сребърен нож. Под неговата опека Амрам бе твърдо решен да напредва, да развива способностите си и да се издигне над всички останали. Брат ми бе целеустремен в желанието си и се упражняваше с упорството на истински майстор на занаята. Докато го правеше обаче, неговите настроения и емоции семеняха пред очите ми. Наблюдавах как момчето, което познавам, изчезва и на мястото му се появява един студен и безстрашен убиец. От баща ни се научи как да се прокрадва незабелязано в нощния мрак и да се катери по кулите единствено с помощта на въже, което омотаваше около китката си. Упражняваше могъществото на тишината, не говореше с дни, оставаше толкова неподвижен, че дори и мишките в градината ни не можеха да го забележат. Ходеше босоног, за да е сигурен, че никакъв звук няма да издаде приближаването му, чак до внезапния удар на острието, на който Бен Симон го бе научил, усъвършенстван допълнително от вродената ловкост на Амрам.

Не след дълго брат ми бе викан за най-опасните задачи, всяка една от които носеше ледения дъх на смъртта. Въпреки че не притежаваше наметало, което да го дарява с невидимост, неговата удивителна дарба бе маскировката. Обличаше се като свещеник или като бедняк, криеше се във взети назаем одежди и се добираше до човека, за когото се смяташе, че е предател. Можеше да се състари — лицето му се променяше под тъмните линии на въглена, — или да изглежда като обикновено момче с блеснал поглед. Хората си шепнеха, че е непобедим, и скоро плъзнаха слухове, че амулетът на Соломон, който носи на шията си, го защитава от злото. Другарите му го обожаваша и го наричаха Хол, с името на феникса. Кълнях се, че им напомнял за тази мистична птица, издигаща се от пламъците и пепелта; Амрам се изплъзваше от всеки опит на властите да го заловят и убият.

Заради баща ми и брат ми останалите мъже се страхуваха да ме заговорят. Делата на сикариите бяха загадка, но съществуваха тайни, които всички знаеха, особено в Йерусалим. Мъжете от моето семейство бяха сочени на улицата, за тях се разговаряше шепнешком, те бяха едновременно почитани и ненавиждани. Не беше чудно, че никой няма желание да ме вземе за своя съпруга, дори и грубият селяк, който подкарваше магаретата на пазара. Бях млада жена, но хората се отнасяха с мен като с просякия, всички ме презираха, името ми бе опетнено. Но щом мъжете зърнеха необичайния цвят на косата ми, в очите им се долавяше любопитство, а често и похот. Техните погледи бяха смуцаващи по начин, очевиден дори и за някой толкова неопитен, колкото бях аз. Знаех, че щях да вляза в сънищата им в мига, в който не можеха да овладеят копнежите си. Само дето сънищата не струват нищо в реалния свят. Каква полза имах от тяхната нощна страст? В светлината на деня те просто ме подминаваха. Искях да изкрещя *Вземи ме!* на всеки мъж, който ме пренебрегваше. *Спаси ме от случващото се, от колоната горчива сол, в която съм се превърнала, от престъплението, което извърших още преди да се родя, от мъжете в моя дом, които дебнат край Храма в търсене на мъст. Отведи ме в своето легло, в своя дом, в своя град.*

Свалях булото си на публични места. Не си правех труда да сплитам косите си и ги оставях да блестят под слънчевите лъчи, докато търсех спасение от своята самота.

Въпреки това всички се извъръщаха, неспособни да ме видят, защото бях просто червен порив на вятъра, който преминаваше край тях, невидим за очите им.

Не след дълго брат ми стана един от най-търсените убийци. Римляните бяха готови да платят за информация, повече, ако бъдеше заловен, и дори още повече, ако вината за престъпленията му се докажеше и го разпънеха на кръст. Амрам вече не се прибираще у дома и наместо това обикаляше из нощните улици; сега вече неговото място бе повече в мислите и сънищата ни, отколкото в рутината на всекидневния ни живот. С баща ми бяхме единствените обитатели на къщата. Въпреки че не си говорехме, и двамата поглеждахме едновременно навън, когато започнеше да се спуска мрак. Знаехме, че Амрам е някъде там. Отново споделяхме нещо общо. Потръпвахме всеки път, когато чуехме, че някой е заловен. Винаги когато вратата проскърцаше, между нас проблясваше нещо като емоция, която ни свързваше за миг. Но никога не бе той, единствено вятърът.

През една кошмарна нощ ни навести не вятърът, а група войници. Баща ми сви рамене, щом споменаха името на Амрам; заяви, че нямам син. Злата съдба го била проклела да има само едно дете, безполезна дъщеря.

Когато другарите на Амрам, същите, които го бяха почитали като непобедимия феникс, вече не се осмеляваха да му помагат, брат ми разбра, че е дошъл краят на живота му в Йерусалим. Не му оставаше друг избор, освен да избяга. В пустинята все още имаше крепости под контрола на нашия народ. Ако можеше да се добере до някоя от тях, щеше да бъде в безопасност. Преди да замине, пое риска да дойде, за да се сбогува. След като двамата с баща ми се прегърнаха, Амрам ме дръпна встрани. Беше ми купил прощален подарък. Син шал. Бе твърде красив за мен, много повече, отколкото заслужавах, но въпреки това той настоя да го взема.

— Има червеи, които са прекарвали целия си живот, за да изтъкат тези нишки, и сега ти отказваш да почетеш съдбата им?

— Това не е дело на червеи.

Разсмях се при мисълта, че подобна божествена тъкан е била създадена от някакви противни животинки. Този шал беше пълната

противоположност на изтъканото от паяжини наметало на баща ми, чийто цвят бе толкова блед, че чезнеше във въздуха. Синята коприна привличаше вниманието на всекиго със своя изблик на неочаквана цветност.

Амрам се закле, че говори истината, и заяви, че докато червеите предели своите копринени нишки в короните на черниците, са били толкова отдадени на задачата си, колкото открит и искрен е пред мен той самият. Когато свършел работата си, всеки червей се превръщал в синя пеперуда, която се възвисявала към небесата.

Увих шала около косата си. Щях да си мисля за небесата всеки път, когато го носех, както и за моя брат, който беше толкова непоколебим в своята вяра. Стоях пред вратата на къщата ни и си спомнях как Амрам бе казал, че луничките по кожата ми са като звезди. Също като звездите в небето над мен, те щяха да го водят, за да може той да ме открие отново.

В града бяха останали съвсем малко от нас. Бродехме сред руините, предпазливи, изпълнени със страх за живота си. През нощта чувахме писъците на отведените в храма, на заловените от войниците, които дебнеха из уличките в търсене на някой от нашата вяра. Членовете на легиона пиеха пелин, опасно, почти смъртоносно питие, което не просто ги опияняваше, но и ги озлобяваше. Нито една жена не беше в безопасност. Нито един мъж нямаше власт над собствения си живот. Всеки, който бе имал възможност, бе избягал към Александрия или Кипър, но баща ми настояваше да останем. Имаше още работа за вършене, работа за неговия кинжал. След време Йерусалим щеше да се събуди и също като лъв щеше да се освободи от мрежите на робството. Зъби и нокти бях го чувала да казва, това ще ни донесе бъдещето. Аз обаче знаех, че това, което наистина има предвид, е плът и кости.

От сънищата си знаех какво е да се изправиш лице в лице срещу лъв.

[1] Делоникс регия, наричано още „Огнено дърво“; смята се за едно от най-красивите цъфтящи дървета в света. Отличава се със своите огромни, огненочервени цветове. — Б.пр. ↑

От огньовете, горящи из града, се вдигаше дим, а замъгленият въздух служеше като параван за хората, които се опитваха да избягат от мародерстващите войници. Подушвах маслиново дърво, горящи върби. Овъглените останки подпалваха сламените покриви и плевни. Завивах се през глава на сламеника, върху който спях в нашата малка къща, и си пожелавах да живея на друго място и в друго време. Пожелавах си никога да не се бях раждала.

Един следобед, докато бях на пазара и ровех в почти празните кошове на търговците за грах и боб, от които да приготвя нашата оскъдна вечеря, римляните нахлуха в дома ни. Стоях и наблюдавах от едно скришно място в изоставения двор на съседите ни, чиято къща беше разрушена още преди месеци. Войниците претърсиха дома ни, преди да го изгорят до основи, а притежанията ни бяха разхвърляни из белезникавата кал наоколо. Искрите от пожара се издигаха нагоре, подобно на бели нощни пеперуди, но когато паднеха на земята, засияваха в яркочервено, също като цветовете на огнените дървета.

Ако преди бях имала малко, сега вече не притежавах почти нищо. Обиколих руините и събрах единствено онова, което се побираше в двете ми ръце. Един малък тиган, в който да приготвям питки, лампа, направена от йерусалимска глина, която се пали на Шабат, тапет, молитвения шал на баща ми с обгорени ресни в четирите края^[1], кожения му мях за вода, пакет със сол, който щеше да има вкус на дим при готвене. Изчаках баща си, скрита зад една стена. Кожата ми бе покрита със сажди, а в косата ми имаше пепел. Помислих си, че ако баща ми не се върнеше, ако беше убит или бе избягал, без да ми каже, можех просто да си остана зад тази стена, вкоренена там, подобно на огнено дърво.

Най-накрая той се появи, прокрадвайки се в сумрака, загърнат в наметалото, което му позволяваше да се придвижва незабелязано. Когато видя молитвения шал в ръцете ми, разбра, че времето за бягство е дошло. Зачудих се дали щеше да ме изостави тук, за да се превърна в просякиня, каквато винаги се бях страхувала, че мога да

стана; да се ровя из боклуците, търсейки нещо за ядене. Той обаче ми направи знак да го последвам с жест, който някой друг сигурно би използвал, за да повика куче. Свикнала да правя това, което ми се каже, се затътрих след него. Може би в крайна сметка нашата кръвна връзка значеше нещо за него, а може би ме вземаше със себе си, защото се страхуваше как щеше да реагира майка ми в отвъдния свят, ако просто ме зарежеше на улицата. Или пък си беше спомнил, че не друг, а той я бе дарил с дете, и аз с право го смятах за съучастник в своето престъпление. Ако моите сълзи я бяха удавили отвътре, то той бе мъжът, посял живота ми в нейното тяло.

През нощта ходехме от къща на къща с молба да ни приютят.

С всеки изминал ден в града оставаха все по-малко от нашите хора — повечето или бяха избягали, или се криеха — и ставаше трудно да открием някой, склонен да ни помогне. Аз бях куче, долно животно, което не задаваше въпроси и бе неспособно да мисли само. Стоях в сенките, докато хората ни отпращаха. Дори и онези, които вярваха в делото на баща ми, бяха предпазливи и не искаха да се подлагат на риск. Малцина оставяха вратите си отворени за нас, но дори и те извърщаха очи встрани и не ни посрещаха с прегръдка. Често спяхме сред сламата, благодарни за подслона, предвиден за козите. Споделяхме кошарите на животните и нощем се въртахме неспокойно сред животинските звуци. Сънувах все същия сън, отново и отново. В него имаше лъв, спящ под слънцето, звяр, който не се осмелявах да събудя. Една нощ сънувах как змия, която изяжда всичко по пътя си, поглъща лъва цял. Стоях босонога върху каменисто възвишение, а земята бе толкова ослепително бяла, че не можех да отворя очи. Почувствах състрадание към този див звяр, царя на пустинята, защото в съня ми той се бе оставил на змията без битка. Беше ме погледнал умолително, приковал очите си в моите.

Същата нощ баща ми ме разтърси силно, за да се събудя. В съня краката ми кървяха, разранени от скалите. Пред мен стоеше черната змия на пустинята, онази, която се увива около жертвите си и не ги пуска. Беше погълнала лъва и сега идваше за мен. Сънувах как предлагам на люспестия звяр бадеми и грозде, но той копнееше за човешка плът. Помолих змията да ме пусне, докато тъгувах за лъва.

Страдах за него така, както човек страда за собствената си съдба. Това, което се случваше, вече бе записано в книгата на живота, а името на лъва стоеше редом с моето.

— Трябва да тръгваме и да не поглеждаме назад — каза баща ми, когато ме събуди.

Ако не бях достатъчно бърза, той без съмнение щеше да ме изостави. Не спорих с него, въпреки че усетих полъха на неясна заплаха в мрачното помещение. Върху робата на убиеца имаше кръв, а очите му блестяха. Нещо се бе случило, но не се осмелих да попитам какво точно. Станах от сламеника си на пода и за броени секунди бях готова. Събрах притежанията ни, които носех със себе си от къща в къща. Синият шал, подарък от брат ми, тиганът и лампата, които бях намерила в руините на нашия дом. Напуснахме града заедно с друго семейство, това на убиеца Яхим бен Симон, ментора на брат ми, който го бе научил как да убива със закривения, двуостър кинжал. Слуховете мълвяха, че този убиец бил ужасяващ, когато влезел в схватка с врага си, защото се превръщал във вихрушка, търсеца единствено мъст. Знаех, че някога е бил свещеник, най-големият син в семейство от свещеници, и е прекарал младостта си в учение и молитви. Но видял как златото потъвало в джобовете на малцина избраници, как бедните биват погазвани, използвани и поробвани. Видял как на Йом Кипур, Деня на изкуплението, собственият му баща правел жертвоприношения за римляните в нашия Храм и твърдял, че римските грехове трябвало да бъдат положени върху нашите олтари и да бъдат опростени от нашия Бог.

Тогава Бен Симон взел в ръка острието на сикариите и станал ненадминат в своето кърваво призвание.

Той беше наистина опасен мъж с тяло, изтъкано от жили и мускули. Когато видях характерното му, едро лице, сведох очи, неспособна да срещна погледа на толкова страховит човек. Името на съпругата му беше Сия, а синовете му се казваха Неемия и Орен. Жена му плачеше, прегърнала децата си. Сега тяхното семейство притежаваше малко повече от нас, но поне имаха магаре, което съпругата на Бен Симон и синовете му яздеха. Аз крачех зад тях като някоя опозорена жена. Не ме притесняваше, бях свикнала да съм отхвърлена и се чувствах по-добре сама. Веднъж Яхим бен Симон

погледна през рамо и се стресна, сякаш бе забравил за мен и сега бе зърнал привидение.

Докато прекосяхахме Йерусалим, вече се опитвах да преценя кои от нас ще останат живи и кои ще умрат, защото бе ясно, че е невъзможно всички да оцелеем. Без достатъчно сила и решителност, дори и самото ни бягство щеше да бъде трудно. Из улиците цареше истински хаос. Всички евреи бяха прогонени от града и ако римляните се натъкнеха на някого, го убиваха на място. Така беше според новоиздадената заповед, следователно такъв беше законът. Много от свещениците се бяха скрили в тунелите с надеждата, че ще успеят да избягат незабелязано от Йерусалим. Само дето техните тайни договори с нашествениците вече не можеха да им помогнат; бяха се озовали в царството на подплашените плъхове и се бореха за живота си като всички нас.

Чувахме грохота, подобен на вопъл, с който Храмът се сригваше. Беше тейша беав, деветият ден от месеца, денят, на който бях родена. През идните години хората щяха да се кълнат, че шест ангела слезли от небесата, за да защитят стените на Храма и той да не бъде напълно разрушен; твърдяха, че ангелите стояли разплакани наред с разрухата и щели да останат така, докато свят светува. Римляните използваха стенобойни машини, които тежаха по няколко тона — бяха нужни повече от хиляда мъже, за да ги задвижат и да разбият огромните камъни, белязани със знака на цар Ирод. Въжетата биваха опъвани от стотици, някои от които роби от моя народ, които проклинаха себе си заради съдбата си и греховността на собствените си дела. Тези камъни трябваше да оцелеят векове векове, но в онази нощ разбрах, че камъкът е просто различна форма на прахта. Гейзери от свещена прах изригваха във въздуха и с всеки свой дъх ние вдишвахме останки от Храма, който трябваше да устои на вечността.

От огньовете отново се издигаше параван от дим, неочаквана помощ за бягството ни. Бяхме благодарни за плътния и сивкав въздух, който ни обгражда, въпреки непоносимата жегата. Държах шала пред устата си и се стараех да не вдишвам искрите. Предполагах, че през онази нощ баща ми е убил някого и затова наметалото му е оплискано с кръв. Мислех си за такива неща, когато Сия, съпругата на Бен Симон, дойде и закрича редом с мен. Беше ме съжалила, защото ги следвах сред облаците от сгъстяващ се прахоток. Имаше буйна черна коса,

сплетена на венец; предположих, че е с около десетина години по-възрастна от мен. Очите ѝ бяха тъмни и изпъстрени със златисти искрици. Сигурно щеше да е много красива, ако не беше преданата съпруга на убиец и страхът не я бе белязал със своята дамба. В онзи момент осъзнах, че убийците не трябва да се женят, да имат дъщери или да позволяват да бъдат обичани.

— Искаш ли да поядиш със синовете ми? — предложи ми съпругата на Бен Симон.

Виждах, че е уморена, а аз бях свикнала да ходя пеша. Казах ѝ *Не, благодаря, добре си ми е да ходя отзад*. Надявах се, че ще ме остави на мира.

— Много се радвам, че си с нас — изтърси тя. — Пътуването щеше да бъде много по-тежко, ако нямаше и друга жена.

Стрелнах я с поглед, чудейки се какво иска от мен. Тя се усмихна, хвана ме за ръката и тогава разбрах. Имаше нужда от приятелка.

Подканих я да се върне при синовете си. Трябваше да ме остави да се влача отзад, защото бях невидима за повечето хора, дори и без наметало като това на баща ми. Може би бях наследила тази способност, а може би бях разгадала тайната, докато го наблюдавах. Във всеки случай римляните, които ни търсеха, щяха да видят единствено вихрушка от прах на мястото, където крачех.

Сия обаче не пожела да ме чуе.

— Грещиш — отбеляза тя. — Ти ще бъдеш първата, която ще видят. Косата ти е толкова прекрасна, че ме кара да си мисля за огнени дървета.

Запитах се дали думите ѝ са проклетие, защото стоях точно до такова дърво, когато брат ми призна, че е убиец. Нямаше откъде да знае това, но в редките случаи, когато сънувах майка си, тя ми се явяваше именно като огнено дърво и в съня си аз скланях глава пред нея и започвах да плача.

Докато оглеждах Сия, осъзнах, че тя просто иска да бъде мила в тази натежала от опасност и несигурност нощ. Вървахме близо една до друга, сближени от заобикалящото ни усещане за гибел. Движихме се през Долината на тръните под небе, обсипано с толкова много звезди, че ме караха да си мисля за камъните в пустинята, безбройни, прекалено бели, за да гледаш към тях. Казвах, че лицето на нашия

Създател е именно такава, толкова ярко, че един поглед към него би те ослепил. Моите очи бяха сведени. Бих предпочела да вървя сама, но Сия остана до мен, хванала ме под ръка.

Довери ми, че моят баща и съпругът ѝ убили важен римски пълководец и това е причината да избягаме по спешност. Самата тя бе почистила остриетата на кинжалите им и бе измила стоманата с чиста вода, шепнейки молитви, докато го прави. Знаеше, че е длъжна да не задава въпроси и да изпълнява заповедите на съпруга си, но беше изпитала нуждата да сподели как бе държала ножа, покрит с човешка кръв; признание, което ми направи, докато се влачехме след мъжете. Гласът ѝ трепереше, когато говореше за това.

— Как ли ще ме накаже Господ? — промълви тя.

Казах ѝ да замълчи — на жените не ни бе позволено да обсъждаме подобни неща, но вече бе твърде късно. Бен Симон ни бе чул и извърна пронизващия си взор към нас. Той беше висок, внушителен и страховит мъж с тъмна маслинова кожа и дълбок белег, прорязал едната страна на лицето му. Отново сведох очи към земята, в опит да избегна погледа му. Той рязко нареди на Сия да млъкне.

— Нека не говорим за това — каза тя тогава. — Понякога е по-добре да не знаем какво вършат мъжете.

Когато вече не можехме да вървим, спряхме за почивка в един оазис, за който приятелите на убийците говореха с възторжени слова. Всеки зилот си имаше план в случай на опасност, посока, в която да тръгне, ако се наложи. Това беше първата ни спирка, малко зелено местенце, където се бяха събрали множество камили, избягали в разразилия се хаос от околните селища. Щом приближихме, животните побягнаха, вдигайки прахояк с копитата си, уплашени, че можем да метнем въжета около шиите им; също като нас и те не искаха да бъдат роби. Тук растеше цитрусово дърво. Плодовете му се наричаха при ец хадар, лимонов етрог, използван за направата на сладко. Точно тези бяха натъртени и толкова сладникави, че чак нагарчаха, но това не ни притесняваше. Умирахме от глад и жажда. Ядохме в мълчание, нахвърлили се като зверове на оскъдната си вечеря. В далечината виждахме пламъците на горящия Йерусалим. Димът се издигаше към небесата подобно на вихрушка и после изчезваше. Броях ярките звезди над нас. Сия седеше до мен и ми шепнеше. Тя настояваше, че е добра поличба да открием цитрусови плодове през първата нощ от

пътуването си и въпреки че не желаех да споря с нея, знаех, че не е така. Това горчиво-сладко дърво не бе нищо повече от ключ за врата, а тази врата водеше към пустинята.

Бях дочула разговора на баща ми с Бен Симон. Не отивахме към Александрия или Кипър. Вървахме по древния път, който водеше към Соленото море^[2], пътя на обречените. През месеца на Ав дори и птиците не можеха да летят там, където отивахме ние, нито през деня, нито през нощта. Беше твърде горещо, въздухът бе безмилостно нажежен. Човек можеше да изпече хляб върху камъните. Щяхме да навлезем толкова навътре в пустинята, колкото можехме, защото баща ми вярваше, че там ще открием зилотите и крепостите им, а брат ми ще е сред тях.

През нощта, в която Храмът гореше, небесата бяха озарени от пламъците и духаше лек ветрец. Това щеше да бъде най-хладната ни нощ, преди да навлезем в пустошта. Имаше обаче още нещо, което ме захвърли сред свят от адски огън в тази нощ, в която напуснахме Йерусалим. Отидох до някакъв изоставен много отдавна кладенец. В него вече нямаше вода, което не бе изненадващо. Хората често лъжеха за водата и обещаваха цели езера там, където нямаше и капчица, мечтаейки за прохладната течност в един свят на пясък и прах. Но ако някой коленичеше и покопаеше в земята с ръце, бе възможно да открие кал. Тогава през пръстите му щеше да се процеди вода, дар за всеки, склонен да падне на колене. Не бях твърде горда, за да го сторя.

Решена да получа това, което искам, успях да напълня половин стомна с тинеста вода, прецедена първо през пръстите ми, а след това през плата на синия ми шал. Когато приключих, се изправих, нетърпелива да утоля жаждата си. Извърнах се от кладенеца, а после вдигнах очи и се сепнах. Не виждах обсипаното със звезди нощно небе или пък пожарите на Йерусалим, а единствено тъмния силует на другия убиец, Бен Симон, който ме наблюдаваше. Ръцете ми бяха покрити с кал, туниката ми беше разтворена. Усетих как лицето ми пламва. Не разбирах защо се бе появил от мрака, нито пък защо бе останал. Та той дори не знаеше името ми. Помислих си, че ще се обърне и ще си тръгне, но Бен Симон гледа към мен дълго време, по начина, по който ловец наблюдава внимателно някоя сърна, за да прецени дали е твърде далеч, за да я гони, или пък достатъчно близо,

за да я улови. Той кимна и тогава разбрах. В крайна сметка не бях невидима.

[1] Талет — правоъгълен еврейски молитвен шал с по 39 усукани ресни в четирите краища; символиката на числото 39 означава „Бог е един“. — Б.пр. [↑](#)

[2] Соленото море — така в Библията и в древни времена е било известно Мъртво море. — Б.пр. [↑](#)

Броях дните в пустинята, като оставях резки по краката си с остър камък. На нашия народ не му беше позволено да се самонаранява; това бяха практики на езичниците и номадите по време на тяхното време на траур. *Заради мъртвец да не правите порязвания по месата си, нито да начертавате белези по себе си* — така бе наредил нашият Бог в Трета книга Мойсеева. Аз обаче чувах единствено гласа на пустинята, но не и словата на Всемогъщия. Криех белезите от порязванията с шала си. В живота, който водехме, болката беше нещо, с което трябва да свикнеш, нещо, което да те закали. Бях по-склонна да се нараня сама, отколкото да позволя друг да го направи, така че прегърнах идеята за този мой кървав календар с увереност и без разкаяние.

За първи път нарушавах нашите закони. Да продължа след това, бе лесно.

Предпочитах да бъда сама, но ме отпратиха при Сия и нейните деца. Тя продължаваше да бъде мила и аз започвах да свиквам с нея. Сия бе по-възрастна и омъжена и предполагах, че ще очаква да се държа почтително с нея, но наместо това тя ме възприемаше като своя сестра и скоро започнах да се радвам на компанията ѝ. Имаше дни, в които двете се смеехме и превръщахме суровия си живот в забавна игра, въпреки че мъжете ни хвърляха навъсени погледи. Двете работехме заедно, събирахме оскъдните растения, които откривахме в пустошта, приготвяхме храна с намаляващите ни запаси от мазнина и маслини, изсушени смокини и леща. Правехме хляб на горещите камъни край огъня и го покривахме с пепел, за да може да се опече. Понякога мъжете отиваха на лов и от време на време се връщаха с някоя яребица, чието месо добавяхме към яхнията.

Бях дълбоко впечатлена от това колко добра майка е Сия и с какво търпение се отнася към синовете си, когато те настояваха за нейното внимание. Момчетата бяха почти бебета и всяка нощ тя им пееше, за да заспят, решена да не ги лишава от любовта и грижите, на които се бяха радвали в света, останал зад гърбовете ни. Всеки път,

когато пееше, си спомнях за момичето от Александрия, което се грижеше за мен, след като останах без майка. Често заспивах близо до децата, като си представях, че приспивните песни на Сия са предназначени за мен. Моята нова приятелка неуморно решише косата ми, за да махне пепелта, изсипала се върху нас, докато бягахме от горящия Йерусалим. Веднъж открихме едно плитко езерце и се втурнахме към него в мига, в който зърнахме водните отблясъци; докато се пръскахме една друга, сякаш наистина бяхме сестри, и макар и за кратко успяхме да забравим в какво положение се намираме.

Продължавах тайно да отмервам времето в пустинята, връзвайки всеки отминал ден в плътта си. Не споделих с никого, но продължавах да мисля за Бен Симон, убиеца с белега върху лицето. Когато видех, че ме наблюдава, бързо покривах краката си. Не исках да знае коя съм в действителност — едно отритнато, грозно момиче с мазолести ръце. И въпреки това имаше някаква връзка помежду ни, може би защото и двамата бяхме белязани. Беше очевидно, че той вижда нещо, което никой друг не бе забелязвал досега. Лицето му се преобразяваше, когато погледът му се спреше върху мен; в очите му се долавяха пламенност и безразсъдност. Самото му присъствие приковаваше вниманието ми, подобно на ужилване от оса. Започнах да се чудя как ли бе получил белега си и в какви тъмни дела е бил замесен в Йерусалим. В главата ми се блъскаха нажежени до бяло, настоятелни мисли за него, които ме караха да се срамувам и да се чувствам като предателка, въпреки че не бях сторила нищо нередно.

Веднъж, под бледата лунна светлина, отидох до езерцето, където двете със Сия се къпехме. Докато траеше месечното ми кървене, се бях изолирала, както повеляваха нашите обичаи. Сега кървенето бе спряло и имах нужда да се почистя. В Йерусалим ходех в микве, за да се изкъпя. Тук обаче всичко, с което разполагах, беше това езерце наскреда нашала, клисурата, където птиците идваха да пият вода вечер — ята от гарвани, чучулиги и огромни белоглави лешояди, силни, безстрашни създания, които гнездяха по скалите. Открих, че с нарастващите горещини на Ав водата бе намаляла. Въпреки това свалих туниката си, намокрих се и изпитах някакво облекчение. После чух шумолене сред вечнозелените храсти — от онзи тип, който човек може да открие дори и на най-суровите места. Бързо грабнах дрехите си, притеснена, че

може би ме дебне някой от леопардите, в чиято територия бяхме навлезли, достатъчно изгладнял, за да ме възприема като плячка.

Чу се звук от стъпки и замръзнах на място, докато те не заглъхнаха. Върнах се в лагера ни, пречистена, но уплашена. Всички спяха в малката палатка от козя кожа, която беше прикрепена към земята с помощта на заострени рогове. Единствено Беи Симон бе буден. Изглеждаше неспокоен. Изчервих се при мисълта, че може би ме бе видял в езерцето. Убиецът ме повика при себе си и аз се приближих, свела очи към земята.

— Опасно е — предупреди ме той.

Никога преди не ме беше заговарял. Не знаех дали иска да каже, че е опасно да ходя сама из пустошта, или да вдигна поглед, за да срещна неговия. Почувствах гняв, задето бе решил, че може да ми казва какво да правя и се държеше с мен като с дете, или дори по-лошо — като с негов роб, но в гнева ми проблесна и искрица на удоволствие, когато забелязах острите зелени листа в косата му. Бяха от храстите, растящи край езерцето, храсти, надигнали клони към небесата на място, където нищо друго не би могло да оцелее.

Бе нощта на двадесет и първото ми порязване. След това се чудех дали просто не бях отбелязвала времето допреди то да се случи. Нима това бях чакала? Дотук ли ме бе довел моят копнеж? Може би бях надзърнала в Книгата на живота, която описва пътя на съдбата ни, и в дълбините на своя сън бях видяла неговото име, написано там. Или пък бях просто завистливо момиче, което си нямаше нищичко, и заради това жадуваше да вземе това, което принадлежи на друга жена, която — освен всичко друго — бе и негова приятелка. Единствената му приятелка.

Стъкмявах огъня, за да приготвя вечерята ни от лещени питки в тиганчето, което носех от Йерусалим. Той коленичи до мен. Небесата бяха избелели заради жегата. Чучулигите се стрелкаха в сумрака, а цели ята от пчелояди писукаха, докато ярките им сини пера прорязваха трептящия въздух. Яхим бен Симон имаше по-силно излъчване от повечето мъже и можех да усетя топлината на присъствието му край себе си. Този път не ме погледна. Наместо това се протегна и прокара

ръка по крака ми, през прорезите, които си бях направила, и дланта му остана там, докато усетих, че кожата ми пламва.

— Ти не се страхуваш от нещата, които плашат повечето жени.

Осъзнах, че това е истина. Той продължаваше да не поглежда към мен, но изглеждаше така, сякаш ме познава, макар булото ми да ме прикриваше. Повечето жени се страхуваха за живота на децата и съпрузите си. Техните тревоги бяха свързани с глада, болестите, демоните, поробването. Аз се страхувах от лъвовете в сънищата си, отчасти уверена, че ще бъда погълната от тези прокрадващи се в мрака на нощта създания. Страхувах се, че нейде в пустинята ще ме чака ангел, изпратен, за да ми каже, че животът ми е поредица от грешки, че съм се родила убийца, отговорна за смъртта на майка си още преди да поема първия си дъх, че моето престъпление е по-лошо от това на който и да било убиец, защото съм виновна не само в очите на баща си, но и в очите на Господ.

Бен Симон отдръпна ръката си, но все още усещах топлината от докосването му. Усещах я в продължение на дни. Дали това означаваше, че той е ангел, скрит сред нас, дошъл, за да ме съди? Или бе просто мъж, желаещ да задоволи нагона си?

Бялата светлина, която проникваше през палатката ни в най-жестоките часове, почти ни ослепяваше. Пътуването сред горещината на деня бе невъзможно, защото ветровете бяха безмилостни и можеха да разкъсат човек на парчета. Бяхме градски хора, изгубени в пустошта, скиталци без посока, попаднали в земите на грабители, крадци и светци. Името на тези безлюдни територии бе Пустота. Не срещяхме никого по пътя си. Когато бледите отблясъци на малкото езерце изчезнаха сред пясъците, когато калта, която оставихме зад гърбовете си, се превърна в суха, напукана пръст, вече нямаше причини да оставаме в лагера си.

Събрахме скромните си притежания — палатката от козя кожа, вретената, които използвахме, за да предем вълна, нашите ножове и тиганчето, едно бурканче, в което все още беше останала малко мазнина, лампата, която палехме, за да отбележим Шабат, въпреки че имашме твърде малко масло за нея. Тръгнахме, за да открием вода. Вървахме под мастиленото небе в ранните утрини, през часовете, които бяха по-търпими, преди слънчевите пламъци да изригнат от мрака. Пътят ни отведе до кладенец, но в него нямаше и капчица вода. Отведе ни до овощна градина, но маслиновите дръвчета бяха изсъхнали, а сребристите им кори се бяха превърнали в празни обвивки. Знаехме, че на номадите, които прекосяват пустошта, често им се налага да убиват камилите си и да пият топлата кръв, когато жаждата им стане неконтролируема. Нямаше трева и дори стадата от диви кози, които без страх тичаха по стръмните скали, рядко навлизаха в тези сурови земи. Единствено леопардите се скитаха из голите дюни. Въпреки че тези зверове бяха мистериозни и редки, от време на време забелязвахме отпечатъци от лапи. Това бяха най-бързите животни на света, дарени с неземна красота, но обикновено бродеха сами. Само тези, които бяха отхвърлени от своя вид, идваха тук.

Продължавахме напред, вярващи, останали без нищо, в което да вярват. Устните ни бяха сухи, напукани и побелели. Сия намаза с последната ни мазнина устничките на синовете си, за да не кървят.

Дните се трупаха като съчки в кладата, сухи и безполезни. Най-накрая открихме пещера, която да ни защити от светлината и вятъра. Вътре имаше локва застояла вода, покрита с тъмна, зеленикава коричка, но въпреки това сведохме лица към нея и пихме като кучета. Източният вятър, Руах Кадим, дойде от Едом^[1], пламтящ от жегата. Увихме се в шалове от лен, който беше по-хладен от вълната, може би защото тръстиката, от която бе изтъкана тази материя, растеше в блатата и носеше спомена за водата в своите нишки. Забулихме лицата си и притиснахме ръце към ушите си. Дори и така обаче не можехме да заглушим звука на пустинята; нейният рев препускаше насреща ни, подобно на живо същество.

Останахме в пещерата в продължение на дни, твърде изтощени и обезводнени, за да продължим напред, уплашени от възможността да налетим на някой от римските отряди в пустинята. Палехме клоните на бодливите храсти, които бяхме открили наоколо, за да пропъждаме чакалите. Струйка бял дим се издигаше от входа на пещерата, а пепелта полепваше по очите и в гърлата ни. Убийците ходеха на лов, но не успяваха да хванат нищо. Те се молеха, но молитвите вече не носеха облекчение. Аз продължавах да правя прорези по краката си с камък. Ако сама не отмервах хода на живота си, никой друг нямаше да го стори. С времето започнахме да гладуваме. Отново започнах да се питам кой сред нас ще надживее останалите. Заради глада бяхме замаяни и отмалели. Спяхме в продължение на толкова много часове, че вече не можех да направя разлика между реалността и сънищата си. Сънувах Йерусалим, сънувах майка си, сънувах огненото дърво на пазара. Тези образи ми се струаха по-истински от противната смрад на пещерата. Тайничко започнах да ям пръст от местата, където влагата се бе задържала между камъните. Кожата ми потъмня и имах усещането, че пустинята се излива от мен, също както в поверието, че ако понижиш демон с благословен, пречистен във вода нож, от раната ще избликне пясък.

Една нощ баща ми и Бен Симон прерязаха гърлото на магарето. Има хора, които твърдят, че животните нямат душа, но аз чух писъците му. То имаше глас също като всеки мъж или жена, глас, който се молеше за дихание и живот. Дори когато избягах на скалите отвън, все

още чувах ехото на воплите му. Мъжете казаха молитва и благодариха на Господ за леката смърт на бедното животно — вярвах, че е била такава, защото бяха използвали ритуален нож, но мен не можеха да убедят; после стъкмиха огън и изпекоха месото. Виждах локвите от тъмната кръв на магарето по склона под пещерата. Звездите бяха в небесата над нас. Някои от тях се различаваха съвсем ясно, други потъваха в дълбините на мрака. Чакахме утринната звезда, която ние бяхме кръстили кохав хашахар, а други наричаха Венера, чакахме я да се появи сред своите лъчи от бледа, трептяща светлина и да ни дари още един ден.

След като се нахранихме, се почувствах омърсена. Костите на магарето къкреха в гърне над огъня; ако заделяхме останките от месото, на което се бяхме нахвърлили озверели от глад, щяхме да имаме храна до следващия Шабат. Бяхме като хората, поели назад в своето развитие, варвари наред пустинята. Имаше номади, които живееха по този начин; понякога виждахме следи от тях. Те бяха диваци, езичници с боядисани лица и двуостри копия, чийто говор се ограничаваше до сумтене и крясъци. Животът им зависеше от техните камили, които им даваха месо, мляко и подслон, когато обработените им кожи биваха разпънати като палатки. Номадите оставяха мъртъвците си по скалите като храна за мършоядите, жените им раждаха в пясъка, зацапвайки го с лепкава чернилка, а мъжете бяха извънредно опасни, защото живееха според свои собствени правила и закони. Никой, който попаднеше на пътя им, нямаше да бъде пощаден. Някои от тези мъже имаха по шест съпруги и се отнасяха с тях като с магарета, биеха ги и ги използваха за разменна стока.

Бен Симон бе намерил два трупа на такива жени — почти деца, най-вероятно дори още не кървяха с луната. Сигурно бяха опитали да избягат от жестокото си съществуване и се бяха отдалечили дотолкова, доколкото им бе позволила пустинята. Убиецът откри телата под свлачище от пясък и камъни, когато един ден излезе на лов. Момичетата се държаха за ръка, вперили отворените си очи в отвъдното. И двете имаха дълги черни плитки и бяха облечени в оцветените с индиго наметки на техния народ. Лежаха на земята в очакване на смъртта по начина, по който булката очаква своя младоженец, а дланите на ръцете и стъпалата на краката им бяха оцветени с къна в сложните символи на церемонията тания, за да могат

да донесат късмет на мъжа, за когото ще се омъжат. Може би съпругът им ги е тормозил и не е имало кой да им помогне, или пък просто ги е изоставил. Може би бяха избягали заедно преди сватбата и се бяха изгубили.

Почиствах гърнето за готвене, когато Бен Симон ме повика с жест. Последвах го, въпреки че не бе говорил с мен, откакто ме беше предупредил за опасността. Отведе ме, за да видя двете момичета. Ние не разговаряхме, дори не се поглеждахме. Когато прахолякът се отдръпна, разкривайки телата, се запитах защо бе избрал точно мен, за да сподели откритието си. После вдигнах глава и видях, че този жесток убиец, който бе заклал толкова много хора, който бе отмивал кръвта от ръцете си нощ подир нощ, чието лице беше разделено на две от назъбения белег, има сълзи в очите си.

Стояхме под потъмняващото небе в онзи час, когато пясъците придобиват тъмносин цвят. Онова време от деня, когато хората, бродещи из пустинята, често виждат миражи и се кълнат, че камъните под краката им се превръщат в море. Може би двете деца съпруги бяха помислили, че са спасени от морето на мъртвите, и го бяха предпочели пред живота, в който са били третирани като зверове и са търгували с тях като със сребърници. Внезапно разбрах какво иска да ми каже Бен Симон. Казваше ми, че никога не би ме тласнал към подобен край. Щеше да ме защитава и да се грижи за мен. Съдбата ми се разкри, докато той нежно погребваше тези две посестрими съпруги, разкри се пред очите ми с такава сигурност, сякаш самата Книга на живота бе паднала разтворена в краката ми на земята.

Никога нямаше да поискам да избягам от него.

Всяка нощ се свивах на кълбо в пещерата, будна дълго след като останалите вече бяха заспали. Но не бях единствената, чиито очи оставаха отворени. Една нощ Бен Симон дойде при мен. Легна на каменния под и ме прегърна. Очаквах го, но в този момент бях твърде зашеметена, за да се помръдна или да извикам. Той сведе очи към мен и този път погледът му проникна дори по-дълбоко в сърцето ми, отколкото при пресъхналия кладенец или край гроба на двете съпруги. Знаех, че ме вижда наистина. Виждаше, че съм свикнала да изпълнявам заповедите на мъжете, че съм последвала баща си в

бягството му от Йерусалим, без да му задам нито един въпрос. Но в мен имаше и нещо друго и Бен Симон бе видял и него. Бе прозрял, че изгарям вътрешно и съм самотна, пленница на лъва от моите сънища и на ангела, когото очаквах; бе отгатнал, че бремето на собственото ми раждане ме смазва.

Най-вероятно скоро щяхме да умрем, а костите ни щяха да се белеят върху скалите. Щяхме да бъдем разкъсани от ноктите на орлите и челюстите на чакалите. Щяхме да полетим с вятъра и да се превърнем в пепел. Но не сега. Не му бе дошло времето. Все още бяхме живи. Бен Симон плъзна длан под туниката ми. По ръката му имаше изпъкнали, тъмносини вени, които можех да видя в мрака. Почувствах досега на набъбналия му член. Бях ужасена, че ще ме разкъса на две, но не се опитах да го спра. Изгарях по начина, по който листата на нарове изгарят през месеца на Ав. В един миг са зелени, а в следващия — обхванати от пламъци. Сия бе права. Аз наистина бях като огнено дърво: колкото повече изгарях, толкова по-жива се чувствах. Ако се бе приближила по-близо до мен, щеше да усети миризмата на огъня и да бъде предупреждена, но вместо това тя ме бе приела за своя приятелка.

Бен Симон прокара ръка между краката ми. Чух се как простенвам. Той бързо покри устата ми със свободната си ръка. Останалите бяха в далечния край на пещерата; не биваше да ни чуят. Прошепна ми, че тишината е единственото, което някога ще поиска от мен. Аз кимнах и той махна ръката си от устата ми.

Устните ми бяха горещи от докосването му. Трябваше да науча нещо преди моя обет за мълчание, преди да погълна завинаги думите си и да спазя обещанието си. Усещах как заклинанието за тишина, което Бен Симон ми правеше, ме обгръща, но преди то да бъде завършено, имах един-едничък въпрос. Исках да разбера как бе получил белега върху лицето си. Мислех, че ако науча тайната му, ще опозная самия него и тогава той може би щеше да ми принадлежи, макар да бе съпруг на Сия.

Бен Симон ми каза, че това е знакът на лъва. Потръпна, докато превръщаше спомена си в думи. Римляните го заловили пред Храма, когато още бил млад и неженен. Бил висок и добре сложен, със силни ръце, точно от типа мъже, които те искали. Търсели гладиатори и за целта били подготвили изпитание. Заключение десетима мъже в едно

помещение заедно с един лъв. Който оцелее, щял да бъде изпратен в Рим. Първите деветима били убити, но когато стигнал до мъжа, лежащ до мен, лъвът го одрал веднъж през лицето, след което се строполил в краката му; свлякъл се на покрития с плочки под и умрял от внезапна смърт. Може би е бил ранен в някоя от предишните си схватки, но Бен Симон обявил пред войниците, че е убил своя враг единствено с поглед. Случилото се било толкова странно, че обърканите и смутени римляни се заели да обсъждат причините за тази необичайна смърт. Именно това дало на Бен Симон възможност да избяга, въпреки че раната на лицето му продължавала да кърви.

Бил ужасен от факта, че е убил такъв прекрасен звяр, когато предпочитал да убива римските войници, защото един от деветимата, избрани за гладиатори и загинали пред очите му, бил неговият брат.

— Истината е, че бях твърде горчив — призна той, шепнейки в ухото ми, за да обясни защо лъвът се е свлякъл в краката му. — Звярът не хареса вкуса ми.

Прокарах ръка по лицето му в мрака, чудейки се какво ли е да се изправиш лице в лице срещу лъв. Може би животното беше усетило нещо в него, бе разбрало, че стои пред лъв сред хората. Искаше ми се да се разплача заради унижението на Бен Симон и страданията, причинени му от римляните, но пустинята бе пресушила сълзите ми. Може би аз също бях горчива.

През тази първа нощ той подходи бавно и внимателно към мен. Направи неща, за които дори не подозирах, че съществуват. Целуваше ме навсякъде, а след това ме подкани да направя същото с него. Не след дълго моята наслада бе в това да чувам неговата, да го карам да ме притиска по-силно към себе си и да ме желае все повече. Когато проникна в мен, очите ми бяха отворени. Виждах белега, който лъвът бе оставил, и разбирах, че сънищата са разказвали историята за моя собствен живот, за това какво се е случило и какво предстои. Той бе нечий съпруг, но в тази нощ бе мой, лъвът, за когото винаги бях знаела, че ще ме открие. Според традицията трябваше да се опазя за собствения си съпруг, но вече знаех, че никога нямаше да има младоженец, чието семейство ще поиска да види моята първа кръв след сватбата ни. Съществуваше единствено този мъж, който ми бе казал, че съм красива. Каза ми го така, че му повярвах.

[1] Едом — Земята на Едом, която първоначално се простираше по южното крайбрежие на Мъртво море до Елатския залив на Червено море. Известна още и като Идумея. Названието ѝ произлиза от Исав (наричан Едом), брат на Яков (Израел). — Б.пр. ↑

По времето, когато месец Елул отмина, вече се бяхме превърнали в хора на пустинята, завити в наметала, за да се предпазваме от слънцето, прекарващи дните си в търсене на нещо за ядене. Забравихме празничните дни. Дори и Шабат бе просто ден като всички останали, въпреки че бе прекрасен и свещен и би трябвало да бъде почитан с радост и възхвали. Всичките часове бяха ослепително бели и се сливаха в едно цяло. Не след дълго баща ми беше единственият, който продължаваше да се моли по три пъти на ден, но скоро и той се присъедини към Бен Симон и просто нашепваше една молитва на зазоряване, обърнал взор към Йерусалим.

През един белязан от късмета следобед Бен Симон успя да улови млада дива коза. Понеже тя първо зарови муцуна в туниката ми, когато я доведе в лагера ни, той ми я предложи като дар. Козата, изглежда, се привърза силно към мен още от самото начало, непрекъснато искаше да я галя и ме следваше по петите. Бях толкова поласкана, че така и не намерих сили в себе си да я отстъпя на онази, на която този подарък принадлежеше по право. Сия беше съпругата на Бен Симон, по-възрастната от нас двете, но въпреки това, когато повикаше козата при себе си, тя отказваше да отиде и засрамено се дърпаше назад.

Държах моята нова любимка вързана с въже, за да можем да пием млякото ѝ, както и за да приготвяме киселото мляко, което наричаме ле-бен, а други — хомец, като за целта използвахме моя шал, за да прецедим изварата и да оберем маслото хема. Често го изяждахме веднага, още преди да се е превърнало в сирене, защото при настоящите обстоятелства възприемахме това простичко ястие като същински деликатес. Копаех в сянката на скалите, където растеше едно-единствено обрулено от вятъра старо маслиново дърво. Там имаше кал, която прецеждах, за да получа поне малко тъмна, солена вода. Правех сирене, харис халав, като завивах получената смес в плат, докато станеше достатъчно твърда за ядене. Колкото повече храна имахме заради млякото от моята коза обаче, толкова повече изглеждаше, че Сия изгаря от завист. Един ден я видях приведена над

козата да ѝ мълви нещо в опит да я накара да се привърже към нея, но животното просто избяга и дойде при мен. По-късно се запитах дали това не беше моментът, в който Сия разбра. Въпреки че бе прикрила очите си, я чух как хлипа. Незнайно как, наред тази пустиня, където нямаше достатъчно влага за сълзи, тя все още можеше да плаче.

По това време резките по краката ми вече бяха твърде много, за да ги преброя; пресичаха се една друга, сякаш месеците се бяха изсипали върху кожата ми. В хода на пътешествието си бяхме срещнали няколко заблудени пътници и бяхме изтъргували с тях каквото можехме. Всичките ни притежания, които минаваха за ценни — хубавият кожен мях за вода на баща ми, сватбените гривни на Сия — бяха разменени за сол и кимион. Веднъж се сдобихме с няколко мършави пилета и пирувахме като крале, но когато приключихме, ни останаха единствено крака и кости. Дори и тази оскъдна храна трябваше да ни стигне за много дълго време. Бяхме гладни и в глада си ставахме безразсъдни, както често се случваше с изгубените хора. Притежавахме толкова малко, че сякаш вече няхахме никакви връзки с този свят или пък помежду си.

Когато времето ми дойде и прокървих, откъснах парчета от края на туниката си и ги използвах като парцал между краката си. Тук нямаше нищо друго. Превръщахме се в диваци, също като варварските племена, които живееха в пустинята и следваха своите собствени, брутални закони. Живей, ако можеш, или ще бъдеш изоставен заедно със старите и болните, като дар за дебнещите в нощта зверове. Продължавах да увивам около главата си синия шал, подарен ми от Амрам, въпреки че синьото бе цветът, носен от мъртвите сестрици булки, които бяхме открили в пустошта. Носехме на гърбовете си всичките си притежания. Всичко, което бяхме, се огряваше от ярката светлина на Всемогъщия. Живеехме единствено защото Той ни позволяваше. Всеки наш дъх принадлежеше на Бога, дарил ни с още един ден на земята.

Сега вече всеки път щом крачех редом със Сия, тя ускоряваше ход. Близостта между нас си бе отишла безвъзвратно. Ако двете

готвехме заедно, не ми говореше. Понякога я виждах как трепва, когато се приближах. Веднъж така се сепна, че изгори ръката си на сложеното върху огъня тиганче. На нашето ново място за лагеруване имаше плитко езерце и аз я помолих да се изкъпе заедно с мен. Тя ми отказа и заяви, че ще се изкъпе после сама, но така и не го направи. Наблюдаваше ме с укор иззад скалите, сякаш видът на младото ми тяло я оскърбяваше. Чувах я как плаче. Може би и самата аз бих плакала, ако не бях изгубила способността си да го правя, но преди много време, още в бащиния ми дом в Йерусалим, бях решила, че никога вече няма да плача. Козата скоро се превърна в единствената ми приятелка. Често се улавях, че ѝ говоря, докато не си спомнех, че така правят само вещиците. Тогава думите ми преминаваха в шепот, за да не може никой да ме чуе.

Когато най-накрая открихме място, където можехме да останем за известно време — със стръкове мента и жълт лук, успели някак да израснат в близката клисура, — потърсих пещера, в която да се усамотя по време на лунния си цикъл. Жена, която кърви, е нечиста, наричаме я нида, и тя трябва да се отдели от останалите за седем дни. Дори една-единствена капчица кръв задължава жените да се оттеглят от мъжкия свят, докато не се пречистят в микве, чистата вода, която идва директно от Господ.

Открих такава пещера по-нагоре в скалите и отидох там сама, защото такъв бе нашият закон, но за оттеглянето ми имаше и друга причина. Вече не можех да спя на едно и също място със Сия. Бях започнала да си я представям как лежи будна в мрака, когато съпругът ѝ идваше при мен, настойчив, изискващ нещо, което сякаш му се полага по право. Питам се дали прикрива ушите си, или по-лошо — дали ни слуша. Оттеглих се, за да избягам от пронизващия ѝ взор. Истината бе, че предпочитам да бъда сама. Натърках кожата си с кал, за да ми бъде по-хладно. Разпуснах косите си. На билото, където лагерувах, звездите бяха по-ярки и проблясваха в мрака, за да изпълнят нощта. Бях виждала жените, които следваха номадите, втори и трети съпруги, прогонени да вървят сред неомъжените. Те също покриваха телата си с кал. Въпреки че трябваше да се влачат най-отзад, белязани от срама, изглеждаха дори по-красиви от първите съпруги, защото

кожата на лицата им бе бяла, жълта или червена заради калта, а разпуснатите им коси падаха свободно по гърбовете им, подобно на блестящи водопади. Струваха ми се странно горди, сякаш осъзнали, че в един свят, където нищо не можеше да потуши мъжката ненаситност, те все още притежаваха нещо. Своите тела. Своите души.

Празнувахме Рош Ходеш, възвисяването на новата луна, което бележеше началото на месеца Тишрей. *Благословен е Онзи, който проговори и от думите му се роди светът.* Всеки месец започваше с размисъл над първите думи от Тората, с нов живот, белязан от прераждането на луната. По това време вече бяхме пътували почти петдесет дни, без да се натъкнем на римски войници. В Деня на изкуплението се почувствах смазана от чувството за вина, ужасена от мисълта, че Господ знаеше какво правех нощем. Той беше наясно, че съм откраднала нещо, което не ми принадлежеше, и вече освен убийца, каквато баща ми твърдеше, че съм, се бях превърнала и в най-обикновена крадла. През цялото това време с баща ми се държахме като непознати, въпреки че често обитавахме едно и също малко пространство и се хранехме заедно. Обръщахме си гръб. Той нямаше друг избор, освен да яде храната, която поставях пред него, въпреки че със сигурност я смяташе за омърсена. Чувах го как мълви молитви над купичката си, както правят хората в опит да прогонят злите сили.

— Мислиш ли, че и теб ще убия отвътре? — попитах го безразсъдно по време на един обяд, докато мърмореше над зеленчуците, които бях приготвила.

Той ме изгледа злобно. Бе се изгърбил, болнав мъж, който изведнъж се бе превърнал в старец. За първи път го видях истински въпреки невидимото му наметало. Бе съкрушен. Тогава осъзнах, че мълви молитва за мъртвите, думите, които човек трябва да произнесе, когато някой си отиде: *Благословен бъди, Ти Господарю наш и Боже наш, Царю на вселената.* Беше в траур още от деня на раждането ми, така и не бе спрял да оплаква майка ми. Внезапно се почувствах засрамена. Той бе мой баща, независимо колко жестоко се отнасяше с мен, а аз не го почитах.

Празнувахме Господната слава, когато дойде Празникът на шатрите^[1].

Мъжете се молеха, но няхахме гроздове на лозницата или червени нарове, които да разчупим, за да може сокът им да се посипе в

устите и по ръцете ни, така че този ден се различаваше съвсем малко от всеки друг. Скоро времето започна да се променя. Или поне птиците се завърнаха. Така и не бях осъзнала колко безмълвен беше светът в месеците на голямата жегата, докато ятата не се появиха в небесата над нас. Това бе пътят, по който поемаха, за да прекарат зимата на юг, където нощите не бяха толкова черни и мразовити. Цялото небе се покри с ята чучулиги и червени чинки. Имаше жълти овесарки, гургулици, синьо-зелени абисински канарчета, ибиси с блестящи пера. Натъквахме се на цели колонии от яркожълти и тюркоазени пчелояди, които си подвикваха един на друг дори и през нощта. Над нас се бе ширнала огромна, пъстроцветна маса, понесла се на север в търсене на зелените поля. Понякога птиците бяха като облаци на хоризонта, друг път заемаха целия небосвод. Да видиш тези искрящи вълни в червено и синьо, бушуващи над белотата на пустинята, бе същинско чудо. Вече не отброявах дните с тъга, а с радост.

Дори когато бях нечиста и трябваше да се отделя от останалите, дори и когато съпругата му можеше да се събуди посред нощ и да забележи липсата му, Бен Симон продължаваше да идва при мен. В Четвърта книга Мойсеева бе записано, че мъжете трябва да избягват жените в тяхното време от месеца и следователно това бе закон. Ние обаче бяхме нарушили всеки възможен закон в пустинята. Ето докъде ме бяха довели порязванията по краката ми, първото правило, което бях пренебрегнала. Нямах си майка, която да ме научи на тези неща, но истината беше, че не бих се подчинила дори и ако тя ме бе предупредила. Един нарушен закон води до друг. Бен Симон стана нечист, покрит с моята кръв по начина, по който се бе покривал с кръвта на римляните, когато бе поразявал враговете си в двора на Храма. Той бе свикнал с извършването на престъпления. Държанието му беше едновременно нежно и по мъжкарски грубо. Когато се отпуснеше по гръб, положил ръка върху бедрото ми, с все още твърдия си член опрян в мен, не можех да видя дори отблясък на вина в очите му. Той казваше, че Бог може да разграничи грешника от греха, но това, което правехме, бе отвъд всяко наказание.

Щом слезех от пещерата, виждах, че Сия знае къде ходи съпругът ѝ, когато не е до нея. Виждах го в примиреността, с която вършеше работата си, в намръщеното ѝ лице. Не можех да срещна очите на приятелката си. Всичко, което можех да бъда, бе изчезнало.

Момичето, което стигна до оазиса в нощта, когато Храмът гореше, вече не оставяше следи. Онази, която бе имала пепел в дългата си червена коса и бе скърбяла за загубата на своя град и своя дом, се бе изгубила нейде назад, там, където растеше цитрусовото дърво. Ключът, който бе отворил вратата към пустинята, бе разтворил и дверите на моето предателство към Сия.

Имах пясък между зъбите си. Вече бях жена на пустинята, а не уплашена пришълка, градско момиче, което се страхува от скорпиони. Бях станала неумолима в своята целеустременост, готова на всичко, за да получа желаното. По този начин се раждаха ловците. Усещах нещо първично и животинско в себе си, мрачен отблясък на волята ми за оцеляване. Ако поисках нещо, то ставаше мое. Промъквах се към кацналите птици и ги улавях с шала си, а понякога и с голи ръце. Бях ловка и коварна, същинска лъвица. Бях наблюдавала внимателно как черната пустинна усойница е способна да хипнотизира някоя птица, бавно увивайки тяло около плячката си, чак докато фаталното захващане не я парализираше.

Моят народ вярва, че всяко живо същество притежава искра — нищо, която е свещена, и трябва да проявяваме милост и състрадание към всички божии твари, баал хаим. Всички животни славят Господ, също като нас, със своите песни и гласове. Посред зима винаги посвещаваме един Шабат на птиците, за да изразим благодарността си и да си припомним, че именно техните песни са научили хората как да възпяват славата на нашия Създател. Дори сме задължени да прогонваме кокошките настрана, преди да съберем яйцата им, за да не видят какво се случва с неродените им деца. Когато се нуждаем от месо, трябва да прережем гърлото на животното с едно-единствено, съвършено изпълнено движение, за да позволим на душата му да се въздигне в непоколебим поток от светлина. Забранено ни е да вкусваме кръв по какъвто и да било повод — трябва да я оставим да изтече от шията на животното, което убиваме, за да се върне в земята, откъдето е дошла.

Аз обаче бях виждала начина, по който смъртта идваше в пустинята всеки път, когато дебнещата в оскъдните сенки на камъните усойница се нахвърлеше върху своята плячка. Бях научила своя урок. Прекършвах вратовете на птиците, но го правех бързо и винаги произнасях молитва. Полагах върху коленете си телата на тези лишени

завинаги от свободата на полета същества и скубех перата им, пренебрегвайки факта, че отнемам живота на такива чудни създания. Нима вече бях способна на всичко? Имаше ли все още някакво жестоко, брутално дело, което не бих могла да извърша? В пещерата ми бяха пораснали зъби и нокти на хищник, точно както баща ми бе казал, че ще се случи в пустинята. В дързостта ми спря да ме е грижа кой би могъл да ни чуе през нощта. Вече нямаше значение дали очите на Сия са подпухнали от плач, не ме интересуваеше, че баща ми плюе на земята, когато ме види, за да се предпази, видимо убеден, че мога да му донеса лош късмет и дори да обрека душата му на вечно проклятие. Оставях ги да вярват, че от леговищата си в планините слизат лъвове и именно те издават тези дивашки звуци нощем. Сия не значеше нищо за мен. Нейните деца не бяха мои. Това кой щеше да оцелее, зависеше от сухожилията, мускулите и грубата сила на волята. Аз притежавах и трите. Спрях да се връщам в палатката и спях само в пещерата.

Дойде Хешван, наричан от някои „горчивия месец“, времето на Ной, когато дъждовете наводнили света така, както страстта на сърцето наводняваше главата ми. Позволявах на Бен Симон да наблюдава голотата ми, докато стоях на скалите над пещерата. Позволявах му да ме обладае направо там пред очите на летящите над нас соколи, пред очите на съпругата му, стига тя да се осмелеше да вдигне поглед към зъберите, които бях превърнала в свое владение. Моят любим ме доближаваше само дотолкова, че да стане ясно как аз съм тази, която трябваше да съгреша. Всеки мъж е изкушен от покварените си копнежи; няма да е истински мъж, ако искрицата на страстта не пламти в него. Но жена, която си позволи да се поддаде на подобни унижения, ще бъде съдена безмилостно, защото повтаря първородния грях, като една от дъщерите на Ева, и предава господните закони в името на собственото си удовлетворение. Аз приемах това. Вече бях престъпничка, убийца на собствената си майка; страстта бе нищо, сравнена с подобна злина.

Когато Бен Симон ме призовеше, тичах при него като покорно куче, но сега поне бях куче, което избира само своя господар. Позволявах му да ме обладае така, както го правят кучетата, а после се любехме като лъвовете, лице в лице, преплели тела. Когато кажеше, че трябва да си върви, не го пусках. Задоволявах всяка негова прищявка, предлагах му всяка ласка, за която копнееше, само и само да го убедя

да остане. Изгарях, когато бях с него, пламтях и се разтапях в обятията му, а телата ни се извиваха в мрачна плетеница, защото се бяхме превърнали в зверове, за които това бе единственият начин за общуване. Солени сълзи пареха очите ми, но така и не падаха. Любовете ни бе разрушителна. Когато се почувствах унизен от собствените си дела, Бен Симон започваше да сипе обиди срещу ми, после ридаше и отново ме сграбчваше в обятията си. Не можех да му се наситя, защото знаех, че в мига, в който ме оставеше, щеше да се върне при семейството си. Той принадлежеше на тях. Никога не ме бе лъгал по този въпрос. Щях да наблюдавам следите от стъпките му, когато си отидеше, и да го оплаквам още преди да се скрие от погледа ми.

Това бе времето, когато си припомняхме преосвещаването на Храма, след отблъскването на сирийците, когато Адонай позволил маслото от един-единствен ден да гори в продължение на осем нощи, за да почетем нашата вяра и нашия триумф. Но сега Храмът бе изгубен за нас и нашето масло гореше сред виещ се черен дим. Скалите бяха пещта ни, а пламъците се издигаха от малкото криви клони, които успяхме да открием. Сипеше се блед дъжд, който пръскаше в огъня, и това превръщаше готвенето в почти непосилна задача. Щяхме да пируваме с месото от гълъба, който бях уловила с шала си. Създанието пееше тирр, тирр, прекрасна песен, звучеше като любовен призив. Вдигнах очи към един миртов храст и видях, че партньорката на гълъба го чака там. Сезонът, в който гълъбите мигрираха на юг, вече отминаваше и се запитах дали тази гълъбица, стояща върху клончето, ще отлети сама или ще остане, за да оплаква половинката си. Помислих си за думите, които Соломон бе казал на любимата си: *О, хубава си, мила моя, хубава си! Имаш очи гълъбови.*^[2]

Видях печал в черните очи на гълъбицата, кацнала върху храста, както и нежност, каквато не бях съзирала никога у човешко същество. Пристъпих към самотната птица, питайки се дали трябва да я убия, за да я освободя от самотата, но тя изпърха до по-висок клон. Бледите ѝ пера блестяха под слънчевите лъчи и осъзнах, че създанието е прекалено красиво, за да го унищожа.

Тази вечер малко вода щеше да изпълни ролята на вино, защото нямахме грозде, нито пък време да оставим дивите смокини, които откривахме от време на време в пустошта, да ферментират. Бях свикнала с начина, по който живеехме, и откривах утеха в тишината. Научих се да обичам миризмата на пустинята нощем, едновременно благоуханна и груба. Ходехме от място на място, водени от възможността да открием вода, следвахме следите, оставени от пъдпъдъците. Продължавах да живея отделена от останалите, за да може Бен Симон лесно да идва при мен, когато съпругата и децата му заспиваха. Веднъж, когато той беше отишъл на лов, баща ми дойде при мен и ме попита дали желанието ми е да бъда „зона“. Все едно ме зашлеви. Сравняваше ме с проститутките, които живееха в покрайнините на Йерусалим и бяха готови да вдигнат полите си за всеки, който им предложи пари, дори за римските войници.

— Ако съм такава, то ти си причината за това — осведомих баща си, мъжа, който бе убил толкова много хора със закривения си кинжал, който ме бе пренебрегвал и се бе държал с мен като с куче, който без колебание ме бе довел в пустинята, където не бих могла да имам друго бъдеще, различно от онова, което той вече ми беше предопределил.

[1] Празникът на шатрите — продължава осем дни и напомня за скитанията на евреите след извеждането им от Египет. Това е и празник на есенното плодородие. — Б.пр. ↑

[2] От Книга Песен на песните от Соломона. гл.1,14. Всички цитати от Библията са по изданието на Св. Синод, 1993 г. — Б.пр. ↑

Спрях да броя дните. Не изпитвах желание да бъда никъде другаде, въпреки че все още нямаше и следа от брат ми или пък от крепостта на еврейските бунтовници. Жегите отминаха, а дъждовете зачестиха. Скоро в нехалим щяха да се оформят малки езерца; а от дефилетата между скалите щяха да се посипят водопади с мънички, блестящи дъги сред капките им. Бях като леопард, който броди из пустинята и мисли единствено за оцеляването си и за това от какво има нужда, за да преживее още един ден. Виждах следи в пясъка, но винаги от една-единствена котка, никога от две, ловуващи заедно. Леопардите са единаци до такава степен, че дори и когато срещнат представител на противоположния пол, започват да пицят, защото са привлечени един към друг, но въпреки това си остават врагове. Няма нищо общо с лъвовете, които се обвързват за цял живот и спят прегърнати.

Веднъж видях леопард, макар подобна гледка да бе нещо изключително рядко. Бях се притаила зад скала, където гнездяха птиците, в очакване някоя от тях да се приближи достатъчно, за да се хвърля върху нея. Вдигнах очи и се озовах срещу дивия звяр. Имаше сивкаво-кафява козина на черни петна, беше голям и със сигурност достатъчно силен, за да ме убие. Сърцето заблъска в гърдите ми. Обзе ме яростно желание да живея. Изправих се върху скалата, смъкнах шала си и изкривих лице в зловеща гримаса. Червените ми коси се развяха зад мен, оголих зъби, а писъкът ми бе писък на леопард. Съществото вдигна очи и замръзна на място, след което побягна. Изчезна между скалите, а миг по-късно се втурна през равнината с такава скорост, сякаш летеше над земята. Разтреперих се, зашеметена от собствената си свирепост. Това бях аз сега. Звяр, който не се интересуваше от чуждия глад, а единствено от своя собствен.

Щях да съм щастлива, ако можех да живея така завинаги. Да чакам мрака и да бъда с Бен Симон, когато мога. Съдбата обаче ми бе отредила друго.

В края на месец Кислев, когато в небесата се струпаха облаци, а нощите станаха мразовити, синовете на Сия се разболяха. Злочестината бе дебнела край нас всеки път, когато бяхме яли неблагословена храна или пили вода от тинестите локви. Бяхме оставили зад себе си място, където сега витаеха демони, и може би някои от тях ни бяха последвали през портите на Цион. Децата бяха очарователни момченца, винаги готови да ми помогнат, когато отивах да търся дърва из клисурите, поне докато майка им не се възпротиви и им забрани да идват с мен. Попитах дали мога да помогна с нещо на болните, но Сия ме осведоми, че не мога да направя нищо. Те не бяха мои деца, каза ми тя. Видях сянката на мъката върху лицето ѝ, но не предложих да я сподели с мен, защото самата аз бях спомогнала за отчаянието ѝ. И тя, естествено, не ме искаше край себе си.

Ден след ден кожата на момчетата гореше от треската, въпреки че времето бе станало по-хладно. Скоро децата започнаха да хрипят, когато се опитваха да дишат. Кожата им бе изпъстрена с бледочервени петна. Можех да чуя как Сия ридаеше, когато откажеха да ядат супата от фий, която им предлагаше. Тя плачеше и се молеше на Адонай да вземе нея вместо децата ѝ. Дълбоко в сърцето си желях същото. Беше отвратително, но бе истина. Срамувах се от себе си, но въпреки това исках да я няма. В такъв човек ме бе превърнала ненаситната ми страст. Сега, когато се замислех кой от нас щеше да умре пръв, предполагах, че ще бъде тя.

Ако не си жесток в пустинята, няма как да оцелееш. Това беше нещото, което си повтарях и в което вярвах. Аз не бях магаре или невинно момиче, или разтревожена майка, или момченце с треска. Бях червенокоса жена, която бе гледала леопард в очите. Бях жена, говореща с козите сред скалите.

Бен Симон седеше край децата си и ги наблюдаваше, а чертите на суровото му лице се бяха променили заради тревогата. Отидох при него, поклоних се и го помолих да се погрижа за децата му. Устните му се извиха в лека усмивка и той ме погали по косата, но каза, че техният живот сега е в Божиите ръце, не в моите.

Сия ни наблюдаваше с преbledняло лице.

— Нека да ти покажа какво мога да направя — настоях аз.

Само този ден улових три диви кокошки и ги сготвих на огъня. Открих вода в едно поточе, което подхранваше египетска смокиня, и

набрах обагрените в оранжево плодове. Приготвих гъста и хранителна супа за момчетата, след което нарязях смокините на тънки, хладни резенчета и ги поставих върху горещите им, напукани устни.

Сия не можеше да ме укори за това, което правех, и нямаше друг избор, освен да кимне безизразно и да приеме даровете ми. Бях усвоила правилата на оцеляването. Превърнах го в мое призвание и мое изкуство, за разлика от баща ми, който прекарваше времето си, отпразил отнесения си поглед към Йерусалим, докато цветът на небето се променяше от бял към син. Той, човекът убил дузини римляни, бунтовникът и ренегатът, бе победен от Юдея, от вятъра и глада и се бе превърнал в безпомощен старец. Сега, когато децата се бяха разболели, бе ужасен и по цял ден се молеше на Всемогъщия. Не че го беше грижа за момчетата, тревожеше се за собствената си тленна плът. Заяви, че демоните можели да се прехвърлят от тяло в тяло само чрез докосване или дихание. Извърнах се, отвратена от него. Когато поиска да му донесе вода, за да си измие ръцете, му казах да си намери сам, да копае в пясъка, също както бях направила аз.

Беше ме грижа само за един мъж, за онзи, който се бе изправил очи в очи срещу лъва. Само дето се страхувах, че той е твърде мекосърдечен и е решил да се върне при съпругата и семейството си. Бе спрял да идва при мен през нощта. Треперех сама в своята пещера. Раздирана от страдание, го наблюдавах иззад скалите. Той седеше край децата си до огъня, разпален с клони, които аз бях събрала, ядеше супата, която аз бях приготвила, пиеше водата, която аз бях изкопала изпод смокинята. Грижех се за тях, за да бъдат заедно. Веднъж го видях как взе ръката на Сия в своята голяма длан и я притисна към устните си. Имаше правото да го стори, защото тя беше негова съпруга, но въпреки това изгарях сред огнената омара на ревността. Не можех да ям от супата, която бях сготвила. Не пих от водата, която бях открила под корените на смокинята.

От разговорите на жените край кладенеца в Йерусалим знаех, че бе възможно да обвържеш един мъж към себе си, за да ти бъде верен. Това била кървава магия, мълвяха те, уплашени от подобни неща, но аз не се страхувах от кръвта. Отидох сама до място, където бях виждала черни пепелянки. Там имаше малка горичка от пожълтели Содомски ябълки^[1], чиито дълги, влакнести семена ни служеха като фитили, когато съберяхме достатъчно мазнина от някоя яребица, за да разпалим

свещилника на Шабат. Приседнах на земята и нарисовах лъвска глава в пръстта с пръчка, след което подредих в кръг около нея камъни, изцапани с менструалната ми кръв. Искях да задържа моя лъв в клетката му и си представях, че по този начин ще успея да го сторя. Нямах си майка, която да ме научи дори и на най-простите церове, но заклинанието ми се оказа успешно. Бен Симон дойде при мен още същата нощ. Той все още ме желаше. Привързах косата си със синия шал. Бях предпазлива и мълчалива, неизмеримо благодарна. Всичко вече ми се струваше крехко и чупливо. Това, което имахме помежду си, бе пораснало и разцъфнало, като червените цветове на огненото дърво, които боядисват пръстите при допир; но сега се бе променило и извратило, превръщайки се в отровен бръшлян, който пари кожата.

— Не бива да бъда тук — каза ми той.

Същото важеше и за мен и предполагах, че трябва да го произнеса гласно. Наместо това отидох при него и двамата не си отказахме нищо един на друг. Никой от нас не трябваше да бъде наред тази пустош, но както ни бе писано да бродим из нея, така и бе писано, че той ще дойде при мен. Всичко, което исках, бяха ръцете му върху мен, устните му върху моите, телата ни, слети в едно цяло. Това бяха миговете, в които се чувствах жива. Запитах се дали в крайна сметка не бях омагьосала самата себе си и дали заклинанието ми не бе проклетие, за което някой ден щях да си платя. Трябваше да позволя на Бен Симон да се грижи за съпругата и децата си, но не го пуснах да си отиде. Един леопард знае какво представлява; той не се замисля за агонията и страха на своите жертви, тича, защото е създаден да го прави, и взема това, което трябва да вземе.

Може би беше по-добре, когато бях невидима, когато мъжете ме подминаваха и извърщаха глави, когато си стоях у дома като куче. Сега почти не можех да се позная. Но знаех какво искам. Когато отивах, за да се разходя босонога сред скалите, оставях следа. Той винаги я проследяваше, за да ме намери. Но този грях нямаше да тежи на неговата душа, защото когато дойдеше при мен, аз никога, нито веднъж не казах „не“.

[1] Содомска ябълка — *Calotropis procera* — дърво, на което камилите понякога ядат листата, но за хората е силно отровно; смята

се, че е единственото оцеляло от Содом, след като Бог разрушил града.
— Б.пр. [↑](#)

Нощите ставаха все по-хладни, а вятърът откъм Великото море носеше на синкавите си криле купища дъждовни облаци. Треската на момчетата все още не бе отминала. Боледуваха твърде дълго. Устните им бяха подути и белезникави. Синовете на Сия често забелваха очи и разговаряха с призраци. Наблюдавахме ги с безпокойство, страхувайки се от най-лошото. Стигна се дотам, че отказаха да ядат или да пият. И тогава, един ден, след като клоните на тамарикса се покриха с розови цветове, а измежду цепнатините в скалите се прокрадна зеленина, Сия също се разболя. Тя се кълнеше, че ѝ няма нищо, но трепереше и отказваше да яде. Вечерта легна до своите момчета, а на следващата сутрин така и не стана. Когато ѝ занесох вода, я прие, но погледът, който ми хвърли, бе ужасен. Внезапно сграбчи ръката ми и аз си помислих, че се кани да ме прокълне. Тя обаче ме погледна в очите с трескава настойчивост. Не знаех дали откри там това, което търсеше, но може би бе успяла, защото ме попита дали ще се грижа за него, ако умре. Знаех кого имаше предвид. Кимнах и ѝ обещах, че ще го направя.

— Да, разбира се, че ще го направиш — промълви тя.

Не звучеше разгневена, а по-скоро като жена, която се е предала и вече няма нужда да се терзае с подробности относно онези, които ще останат в света на живите. Искаше единствено да се увери, че съпругът, когото обичаше, ще продължи да бъде обичан.

След това вече не можех да я погледна в очите. Сия, моята единствена приятелка, която се бе държала така мило с мен. Помагах, доколкото можех, коленичех до нея с мокър парцал, за да охладя горящата ѝ кожа. Сварих чай от коприва и мента, но тя не искаше да пие. Приготвих супа от костите и месото на яребица, но тя поклати глава и ме отпрати. Никога досега не се бях грижила за някого, бил той болен или умиращ. Тя просто си лежеше, без да се оплаква, също като децата ѝ, които стенеха тихичко. В Йерусалим можехме да платим на миним, които да дойдат със своите тайни песнопения. Те щяха да се молят за изцеление на Всевишния, а освен това, като властелини на

фармака, лекарствата, бяха запознати с церове, които можеха да лекуват слепота, главоболие, треска. Корените на божура можеха да бъдат стрити, за да помогнат при припадъци; горещият восък спираше кръвенето. Миним изписваха името Господне хиляда пъти, а свитъкът се поставяше в кожен калъф, защото това бяха толкова тайни молитви, че можеха да бъдат прошепнати единствено и само на Господ. Ако имах възможност, бих отишла при жените от тесните и затънтени улички, като онази, от която взех амулета за Амрам, защото често пъти те имаха достъп до по-мрачни заклинания и можеха да върнат към живот дори и онези, белязани от Ангела на смъртта.

Само дето нямаше към кого да се обърнем за лек. Нямахме нищо друго, освен пясък. Дните отминаваха, но не и треската. Дори и аз знаех, че едно човешко тяло може да приютява подобни демони само за кратко време.

Една нощ Бен Симон не дойде при мен. Отидох до мястото, където растяха Содомските ябълки. Камъните, които бях подредила толкова старателно, бяха разпръснати, може би от диви камили или пък от чакали, правили си леговище за през нощта. Във всеки случай моето заклинание бе разрушено. Когато се върнах в лагера, го открих прегърнал децата си и ридаещ. Сега вече знаех, че съм сгрешила. Човек наистина можеше да плаче в пустинята, дори и такъв, белязан със знака на лъва. В този миг разбрах какво точно представлявам за него. Не заемах първото, второто или дори третото място в живота му.

Това не промени моите чувства към него, не го измести от сърцето ми.

Но вече знаех.

Можех да сторя само едно, за да го разведрия. Когато казах на Бен Симон, че ще тръгна на път в търсене на лек, той ме прегърна. Неговата благодарност ме опияни като вино. Искях да тръгна сама, но той не ми позволи. Една жена в пустинята бе като птичка в клопка, безпомощно създание, обречено да бъде уловено. Настоя баща ми да ме придружи и въпреки че той не изпитваше нищо към мен, се съгласи да бъде мой спътник, може би просто за да избяга от болните.

Бен Симон ми даде ножа си, онзи, който бе използвал, за да убие толкова много хора. По него имаше ръждиви петна, но сребърното острие бе толкова добре наточено, че когато го докоснах с ръка, от палеца ми потече кръв. Увих ножа в парче вълна, завързах го с въже,

което бях изплела от дългата козина на моята коза, и го прибрах в туниката си. Бен Симон настоя още да вземем любимката ми с нас, за да може млякото ѝ да ни храни, ако не откриехме нищо друго. Даде ми мяха си за вода и последните ни ечемичени питки. Един дар можеше да бележи и началото, и края на всичко. Нещо се случи, докато се сбогувахме. Беше ми дал всичките си притежания, но въпреки това между нас се спусна преграда. Усетих как гърлото ми се стяга, как сърцето блъска в гърдите ми. Гледах го в очите, но той вече не виждаше какво тая в себе си. Бях прозрачна за него, просто едно празно пространство. Отново се бях превърнала в невидимото момиче от деня, в който напуснахме Йерусалим, преди Бен Симон да спре очите си върху мен, докато прецеждах калта, за да изцедея мъничко вода, преди да научи името ми. Помислих си, че може би така убийците казват сбогом — безмилостно и с достойнство. Нямах представа, че той вече бе прочел какво бе написано за всички нас в Книгата на живота.

Тръгнахме, когато утринта все още бе потопена в мрак, а ястребите се виеха в небето. Двамата с баща ми поехме на път, без да знаем колко време щеше ни отнеме да открием лек и дали изобщо щяхме да открием нещо. Недоверието ни обгръщаше като мъгла и в това нямаше нищо странно. Шансовете да бъдем убити бяха също толкова големи, колкото и тези да се натъкнем на поселище. Банди от грабителите живеяха в пещерите из цяла Юдея. Тук се криеха избягали роби, крадци, бунтовници, които нямаша нищо за губене. Пустошта беше необятна. Всяка следваща варовикова скала не се отличаваше по нищо от тези, покрай които вече бяхме минали. В опита си да избегнем римските легиони, обикаляхме в кръг, изгубени, в продължение на няколко дни, докато козата, която водех, блееше, за да ни предупреди за грешката ни. Имаше пътници, бродили тук цяла вечност, без никога повече да видят цивилизовани хора. От жените край кладенеца в Йерусалим бях чувала истории за изгубено младо момиче, което живяло с хиените, бе яло мърша, тичало и спало с тях. Когато я открили, зъбите ѝ били заострени и тя вече не била човешко същество.

След като минахме покрай едни и същи скали за трети пореден път, нямаш друг избор; взех шала, подарък от брат ми, и започнах да

късам парчета коприна. Връзвах ги за трънливите дървета; развени от вятъра синкави пламъци, които да бележат пътя ни на обратно.

Няколко дни след началото на пътешествието ни, баща ми ме изненада, като ми проговори. Беше ми все едно, защото знаех, че няма да ми каже нищо хубаво. Той избухна и започна да ме обвинява, задето бях уловила Бен Симон в мрежите си, сякаш бе убеден, че аз съм лъвица, която е погълнала този мъж и го е разделила от съпругата му. Погледнах го предизвикателно и се запитах какво ли би си помислил, ако просто си тръгнах, оставяйки го да се оправя сам. Той продължи, като ме осведоми, че ако двете момчета на Бен Симон оцелеят, ще ми дължат живота си и ще бъдат мои синове точно толкова, колкото и синове на Сия. Очите му горяха от гняв.

— Може би тогава Господ ще ти прости.

Така и не се защитих. Често прокарвах ръка през връзаните в плътта ми белези, които отброяваха времето ни, прекарано в пустинята, и спирах върху резката, бележеща деня, когато Бен Симон бе дошъл при мен за първи път. Истината бе, че обикалях из пустошта в търсене на лек, за да го върна отново при себе си. До този момент така и не се бях замисляла за Сия или за момчетата. Господ нямаше да ми прости това.

Когато паднеше здрач, двамата с баща ми спирахме и си правехме лагер. По това време на годината нощите бяха студени и аз събирах клони по пътя, за да разпаля огън по-късно. Ако няхахме нищо друго за горене, палехме собствените си изпражнения и тези на козата, а димът от огъня смърдеше отвратително. Обгърнати от бледата светлина на тези ужасни пламъци, аз се боях, че вече сме прекрачили отвъд Господния взор. През нощта спяхме седнали, облегли гърбове и завити в мръсните си наметала. Чувахме създанията, бродещи в мрака, диви кучета и чакали, а веднъж дори и мечка, тътреща се към пещерата си. Явно малцина бяха минавали по тези места преди нас, защото не се натъквахме на вода. Бяхме чували за съдбата на Содом, града, изпепелен от светкавица. Хората разказваха, че там имало дървета, обсипани с прекрасни плодове, но щом човек ги откъснел, те се превръщали в дим и пепел в ръцете му. През деня всеки наш дъх ни изгаряше. Не смеехме да се доближим до оазисите от страх, че римляните може да ни открият. Козата не бе пила вода от много дни и вече не даваше мляко, а само се гушеше до мен. В копитата ѝ се

набиваха камъни, които се опитвах да измъкна от там. Всеки път, когато я подканех да тръгваме, имах чувството, че я чувам как плаче.

Вървахме толкова дълго, че от шала ми бе останало съвсем малко. Зад нас карта от синя коприна бележеше пътя ни през пустошта, обратно към Бен Симон. Пътуването ни изглеждаше безнадеждно, защото единственото, което виждахме, бяха белите скали пред нас. Баща ми гледаше навъсено и се кълнеше, че е предвиждал нещо подобно, защото аз нося единствено лош късмет. Когато се качихме върху една скала обаче, в далечината видяхме нещо, което ни обнадехи. Това беше Соленото море, хоризонт, покрит с ярка синева. Водата непрестанно менеше цвета си; в един момент бе синя, после зелена, а след това тъмносива и неподвижна. Когато по небосклона плъзнеха облаци, повърхността се обагреше в толкова наситено черно, че римляните наричаха мястото Асфалтовото езеро. За нас обаче бе Раят, ярка синева, която изпълваше очите ни със сълзи.

Морето ми се струваше много близо, сякаш можех просто да протегна ръка и да го докосна, но баща ми каза, че дотам има поне няколко дни път. Предупреди ме, че разстоянията в пустинята са илюзия, която е подлъгала мнозина, дори и големи мъдреци, и ги е отвела до смъртта им. Хората били сигурни, че се намират съвсем близо до морето и тръгвали към него под безмилостните лъчи на слънцето, път, който ги отвеждал право при малах ха-мавет, Ангела на смъртта, за когото казваха, че има хиляди очи и никога не изпуска от погледа си нито една от своите жертви.

Дните отминаваха под изгарящото слънце, докато продължавахме да вървим по древния път, който водеше към морето. Подминахме руините на някакво поселище, чиито жители сигурно са виждали луната двойна, отразена във водите на Соленото море. Градчето бе разрушено от римляните. Това място трябва да е било замислено като земен рай, построено от група вярващи от сектата на есеите, евреи, които следваха строги религиозни правила с точни часове за молитва. Твърдеше се, че нашият народ е бил разделен на четири групи, всяка със собствена философия, а след това е бил разделен още четири пъти в името на баланса. Дълбоко религиозни, есеите се бяха отделили от всички останали.

Името, което бяха дали на своя оазис, беше Сехаха, нашата дума за скрито убежище, защото къщите им бяха скрити от широките листа

на старите палмови дървета. Те бяха дошли в пустинята като истински религиозни хора, изоставяйки уредения си живот в Йерусалим. Есеите бяха предрекли падането на Храма и бяха избягали на това място в очакване на Края на дните, за да прекарат последните си часове в молитви и за да могат техните преписвачи да работят над своите пергаменти, които да запазят прозренията им чак до деня, когато царството на хората щеше да достигне до неизбежния си край. Есеите забраняваха почитането на идоли, също като нас, но бяха далеч по-стриктни в спазването на каноните и отказваха дори да докоснат монета с изображение върху нея. Те вярваха, че никой сред хората не може да бъде цар, но въпреки това не биха вдигнали ръка, за да се сражават със своите потисници. Твърдяха, че съдбата им е в ръцете на Адонай и следователно стрелите и копията са нещо безсмислено. Бяха чада на мрака и на светлината, а единствената им земна битка се състоеше в това да вървят по пътя на светлината и да почитат онзи, който познава всинца ни, Елохим.

Видяхме рушащите се руини на техния акведукт, както и разположения под един водопад вир и пихме ненаситно, въпреки че водата бе пълна с останки от поселището, разрушено от римляните: газени лампи, счупени стъкла, глинени мастилници, купища острака — керамични чирепи, използвани за писане. Тук все още бяха останали високи дъбове и дафинови дървета, които да ни дарят със своята шарена сянка, но всичко, създадено от човешки ръце, беше разрушено. Изпопадалите дървени греди, изсечени от палмови дървета, както и листата, използвани за покриви на къщите, бяха почернели и овъглени от огъня. Бродих сред останките на стаята, в която бяха преписвали ръкописи, и подритвах разпилените по земята рафтове и колони. Останки от свитъците, изработени от козя кожа и папирус, лежаха в калта, загниващи и разпадащи се на парчета. Минах по калдъръмените пътища, за да видя ритуалните бани, обградени с широки, измазани с хоросан стъпала. Сега в тези бани имаше змии, свили своите гнезда край пълните със зловонна вода басейни.

Най-накрая стигнах до купчини кости, останките на вярващите. Въпреки че бях недостойна, раздрах изпокъсаните си дрехи в знак на почит и траур и промълвих молитва за мъртвите. *Нека Неговото величаво име бъде почитено. Благословен да бъде Той, вовеки веков.*

Върнах се при огъня, който баща ми беше разпалил. Прекарахме нощта в този оазис сравнително спокойни, защото знаехме, че римляните ще избягват мястото, населено с духовете на онези, които бяха посекали; от друга страна, уплашените чакали можеха да бъдат привлечени към нас, ако телата ни излъчваха миризма на страх. Знаехме, че животните бяха идвали тук и преди, тъй като костите на мъртвците бяха разпръснати толкова надалеч, че не можахме да ги съберем, за да ги положим в каменен сандък, както подобаваше. Дватама с баща ми се споглеждахме и може би сега всеки виждаше другия в различна светлина, докато звездите сияеха в небето, а костите проблясваха край нас. През тази нощ така и не се заяде с мен. Наместо това ми каза, че трябва да поспя първа, а той ще остане буден, за да ни пази от зверовете, които могат да ни заобиколят. Това беше първият акт на загриженост, който някога бе проявявал към мен.

Рано на другия ден продължихме по пътя си. Може би ангел ни водеше напред в нашето пътуване. Поехме на юг, в посоката на изворите. Това беше мястото, където есеите от Сехаха бяха идвали, за да вземат вода за селището си. Завихме по пътека, обградена с дървета калина. Изгладнялата коза дъвчеше бодливите, кафеникави листа. Още по-нататък измежду скалите започна да се подава зеленина. Във ветреца, който ни обгърна, се долавяше ароматът на балсам и леката, почти недоловима миризма на вода. Внезапно разпознах звука, издаван от пчелите. Бе минало толкова много време, откакто за последно бях чувала тяхната медена песен, че усетих как сърцето ми трепна от радост. Бяхме се натъкнали на оазис, изпълнен с уханието на пролет и с огромни, стари палми, извисяващи се над главите ни. Въздухът бе хладен и благоуханен, тъй сладък, сякаш пристъпвахме в облак, изпълнен с ароматите на смирна и кориандър. Най-накрая срещнахме и хора — група есеи, установили се тук в очакване на Съдния ден.

Техните лози и градини изглеждаха невъзможно ярки на фона на нажеженото до бяло небе. Красотата на света изригна с растящата си зеленина навсякъде край нас. Пред очите ни се разстлаха поля, засадени с жито и лен, които блестяха в жълто и златно, озарени от слънцето. Чухме звука на завързаните по дърветата с черно въже камбанки, които звънтяха с всеки повей на вятъра. Край нас се

издигаха дузини черници и маслинови дървета, ограден с камъни кладенец, както и горичка от шамфъстък, чиито листа караха омарата да изглежда зеленикава. Под сянката имаше кошара с четиридесетина кози, а още толкова овце дремеха на слънце.

Мнозина от есеите бяха свещеници, някои живееха без жени сред варовиковите скали, а техните пещери бяха обозначени с мезузот, кутийки, съдържащи свитъци с молитви към Господ. Тези мъже бяха твърде чисти, за да имат досег с изкушенията на плътта, но тук имаше и такива, които бяха дошли със своите дъщери и съпруги, жени, облечени в дрехи от бял лен и забулени през цялото време. Бяха отседнали в големи палатки, заедно със семействата си, някои от тях — избягали от Сехаха, а други — пристигнали наскоро от Йерусалим, след падането на Храма.

Хората ни зяпаха, докато крачехме през селото им. Тук имаше общи каменни къщи, ритуални бани и библиотеки, където учените им мъже се посвещаваха на своите документи, разделени на групи от по трима души, за да могат да се трудят ден и нощ над свитъците от папирус или животински кожи. Може би баща ми и аз изглеждахме като демони с тела от пясък наместо от плът. Очите ни ги наблюдаваха сред мръсотията, полепнала по лицата ни. Сплъстената ми, кървавочервена коса се спускаше по гърба ми, толкова дълга, че стигаше до под кръста ми. Някои от жените примигнаха, когато ме видяха, но никоя не ни се присмя. Сектата вярваше в толерантността и милосърдието във времена, за които смятаха, че са последните ни дни на тази земя. Това, което принадлежеше на някого, също така принадлежеше и на неговия съсед.

Жените дойдоха при нас, за да ни поздравят. Платът, който тъчаха на станове си, бе толкова лек и ефирен, че полите на дрехите им се вееха покрай телата им при най-лекия повей. Самата аз копнеех за малко лепен плат, в който да загърна тялото си, за да не може никой да ме види. Може би така щях да устоя на неумолимото Господно сияние, когато Той откажеше да ми прости за нещата, които бях сторила.

Въпреки че тези свети хора бяха изгубили толкова много под яростта на римските мечове — разказаха ни, че поселището в Сехаха е било завладяно и разрушено още преди падането на Храма, — есеите отказваха да носят кинжали, защото ги възприемаха като обида към

Господното величие. Баща ми бързо взе решението да не им казва, че е един от сикариите. Тези хора смятаха, че сикариите са на страната на мрака, змии в човешки облик, които се опълчват на волята на Адонай. Споделихме единствено, че сме от многото прокудени от Йерусалим, клети баща и дъщеря, превърнали се в скиталци. Когато заговорихме за майката и децата, които пътуваха с нас и бяха поразени от треска, жените на есеите проявиха състрадание и бързо обещаха, че ще ни помогнат. Една от тях се представи като Тамар бат Арон и съпроводи баща ми до свещеника, наричан от последователите си Абба — *баща и учител на праведните*, хората изпълняваха желанията му не по задължение, а защото им доставяше радост да го правят.

Абба бе толкова стар, че се налагаше да го носят навсякъде със стол, нарамен от четирима яки мъже; Тамар ни прошепна, че е тъй свят, че трябва да седнем на шейсет протегнати ръце от него, разстояние, спазвано от всички жени, които освен това бяха длъжни да покриват главите си и да свеждат блесналите си погледи. Въпреки че жените не участваха в ритуалите на есеите, те бяха изключително щастливи от възможността да чуят словата на този велик човек. Друг свещеник от ранга на Абба би ни отпратил, твърде зает с молитвите си, за да си направи труда да чуе молбата ни. Или пък би се съгласил да ни изслуша единствено ако му бяхме донесли сребро в замяна на услугите му. Абба обаче смяташе, че всички хора са негови братя. Той бе следовник на учител от Галилея, който го бе научил, че мирът е единствената надежда за човечеството. Без него всички ние не бяхме нищо повече от чакали в пустинята.

Седящата до мен Тамар ми прошепна, че Абба имал десет съпруги и ги надживял всичките; сега прекарвал дните си във възхвала на Господ и в просвещаване на околните, относно пътищата на мира. Мъжете тук се молеха по три пъти на ден; сутрин, с лица, обърнати в посоката на Йерусалим, после по залез и още веднъж при падането на нощта. Те вярваха, че носят светостта в самите себе си, защото тялото на всеки човек е храм и всяка изречена молитва може да бъде чута от Бог.

Когато изрекохме молбата си, Абба даде на баща ми амулет против треска — свитък с молитва, скрит в метална тръбичка, която трябваше да бъде положена в ръцете на болните. Даде ни и благословено въже, което да завържем на възли в туниките на децата,

за да ги дари с крепко здраве, а също така и ценна скилидка от тънморав чесън, който да прогони демоните. Трябваше да произнесем името на Адонай сто пъти над купичка с вода и над чесъна, сварен три пъти на горещ огън; после болните трябваше да изпият водата, докато се молят за Господното благоволение.

Дадоха ни изсушени фурми и ечемичени питки и ни позволиха да прекараме нощта в тяхното селище. Валеше слаб дъждец и земята скоро се покри с локви. Отведоха баща ми в един от общите домове, за да спи сред мъжете. Аз вързах козата си за един храст и отидох при неомъжените момичета, които ме гледаха с объркани изражения. Сигурно им приличах на див звяр. Когато магнах забрадката си пред тях, се стъписаха от възлите в косата ми и се заеха да ме разрешат с дървени гребени. После ме отведоха, за да се изкъпя в ритуалната им баня, където водата край мен почерня. Дори и аз можех да разпозная в това лоша поличба, но момичетата есеи се разсмяха и казаха, че светената вода е отмила всичките ми грехове. Техните хора вярваха, че потапянето във водите на ритуалните бани ги приближава до Господ, и затова се къпеха по няколко пъти на ден. Към банята имаше две стълбища — едно варовиково, по което се слизаше, и друго, по което излизаха пречистените, за да не се докосват до онези, които все още бяха нечисти. Истината бе, че когато излязох от водата, наистина се почувствах пречистена за пръв път, откакто бях напуснала Йерусалим. Косите ми бяха толкова червени, че пчелите дойдоха и започнаха да кръжат край мен. Жените на есеите се разсмяха.

— Явно насекомите са сметнали косата ти за поле с рози — каза една от тях.

Наложи ми се да избягам от рояка и да крещя на жужащите натрапнички, че съм жена, а не цвете.

Тамар ми даде чиста туника. Бе протичка и бяла, с връв от кози косми на кръста. Казах, че това е твърде скъп дар, но Тамар настоя:

— Земните притежания не значат нищо, защото ще бъдат безполезни в отвъдното. Човек не може да вземе нищо със себе си в Господния дом.

Миналото ми се виждаше като далечен сън. Намирахме се далеч от кланетата, на които бяхме станали свидетели в Йерусалим, и на

няколко дни път от пещерите, в които бяхме намерили убежище. Това, което бях сторила и което бях опознала обаче, бе нещо повече от сън. Щом затворех очи, виждах какво лежи отвъд варовиковите скали и пътя, който бях обозначила с късове син плат. Можех да почувствам пулса в гърлото си и пристъпа на паника от това, че бях оставила Яхим бен Симон зад гърба си. Страхувах се, че връзката, която бяхме изковали между нас, щеше да изчезне, ако бях далеч от очите му. Може би той щеше да повярва, че съм била просто сън, от който се е събудил.

Чудех се какво ли биха си помислили домакините ни, ако знаеха истината за нас. Баща ми продължаваше да чака удобен момент и криеше тайните си. Той вярваше, че тези набожни хора са глупаци; беше убеден, че онези, които седят и чакат Края на дните, сами приканват този край да дойде за тях. Разбира се, бе неизбежно да мисли по този начин. Всеки боец, който участва в някаква война, вярва, че е способен да промени онова, което ни е писано, че той, а не Господ, направлява съдбата си.

На сутринта, когато отново поехме на път, Тамар ме отведе в дома си и ми даде парче сирене, солено и бяло харис халав, което щеше да ни стигне, за да бъдем добре нахранени в продължение на няколко дни, както и малко изсушени сладки фурми. Тя имаше четирима малки синове, които явно не бяха свикнали с непознати, защото ме гледаха със зяпнали усти, докато майка им не ги отпрати.

— Трябва да внимавате при пътуването си — предупреди ме тя, когато останахме сами. — Наскоро имаше нападение над друго селище, Ейн Геди, оазис, където четири потока се събират във величествени водопади, а под един от тях се образува езерце.

Чувала бях за този оазис. Говореше се, че това е мястото, където цар Давид се бил скрил от враговете си. Там растял и Моринга Перегринна, цвят с магически сили, който позволил на Давид да пише своите изпълнени с непорочност песни. Край водопадите в Ейн Геди цъфтели акации и хинапови дървета, чиито оранжеви плодове привличали птици от Гърция и Египет, имало и горички с балсамови дървета, от чиято лепкава смола се прави тамян, по-ценен дори и от златото. Оазисът бил място на изобилие във времена на немотия. И точно заради това привличал неустойимо гладуващите. Нападателите

дошли през нощта. Седемстотин човека били убити или пленени от сикариите, които нападнали складовете на селището. Есеите знаеха, че именно те са виновниците, защото хората били убити с тяхното запазено оръжие, закривените ножове, с които се твърдеше, че изтръгват душите на жертвите си. Крадците били отмъкнали всичко — жито, вино и вода — наред с живота на невинните.

Сърцето ми се сви, когато я чух да споменава сикариите.

— Убийците няма да ви открият, стига да сте внимателни — каза ми Тамар. — Ако видите, че някой ви доближава наред пустошта, скрийте се добре. Може би сега разбираш, че краят наближава. Със земя, омърсена от подобни предателства, ангелите със сигурност ще дойдат, за да ни отведат в Райските селения.

Кимнах, въпреки че знаех как според баща ми кинжалите, а не ангелите са отговорът на всяко предателство. Не споменах, че брат ми може да е бил сред нападателите на Ейн Геди. Побързахме да си тръгнем и докато се приготвяхме за път, един от мъжете дойде, за да ни предаде последно послание от Абба. Баща ми присви очи, но го изслуша, защото бе гост и най-малкото можеше да се престори, че има обноси. Аз успях да чуя думите му и побързах да сведа поглед. Когато пратеникът предаде посланието, баща ми му кимна за сбогом, но така и не му благодари. Такъв бе нравът му, мълчалив и груб; точно това, което очаквах от него. Направи жест с ръка към мен и аз тръгнах подире му като вярно куче, следвайки го на разстояние със сведени към земята очи.

Няколко от жените дойдоха да ни изпратят, махаха ни с ръка, пожелаваха ни „добър път“ и ми подвикваха колко съм хубава в новите си дрехи. Те не знаеха нищо за мен, освен малкото, което бях споделила, а голяма част от него бе лъжа. Имах чувството, че с баща ми също си бяхме почти непознати. Знаехме един за друг толкова, колкото есеите знаеха за нас. Чакаха ни доста дни път и макар баща ми да бе престанал да ме унижава и гълчи, нямахме какво да си кажем. Не знаех нищо за живота му, преди да се заеме със занаята на убиец, но бях чувала, че имал брат, който бил продаден в робство. Ако един мъж види брат си, овързан с въжета и влачен по калдъръмения път, дали след това очите му могат да виждат нещо друго? Ако десетима мъже са

затворени в стая заедно с лъв и само един оцелее, в какво се превръща той? Ако жена с червена коса е мълчала през целия си живот, ще може ли някога отново да говори истината?

Вървахме, но от време на време се обръщяхме, за да хвърлим последен поглед къмменящите се цветове на Соленото море. Все още можехме да видим платната на корабите, плаващи по него към страната Моаб, в която властваше суровият народ на набатейците. Твърдеше се, че Мойсей е погребан в тази плодородна земя, но все още никой не бе открил святото място, макар мнозина да го бяха търсили. Може би така бе най-добре — Мойсей държеше ключа за прекалено големи и страшни тайни, неразбираеми за обикновените хора, дар и бreme, прекомерно тежко, за да го поеме на плещите си нашият народ.

Ден след като изкачихме най-високите скали, морето се скри от погледа ни, потъвайки в земята, сякаш бе погълнато от нея. Вълни от унищожителна жегасе надигахатам, където се намираще то, защото водите му бяха дори по-горещи от въздуха. Скоро обаче и тази гледка изчезна. Пристъпвахме бавно. Немислех за това, че съм млада жена в пустинята, сама и пламтяща от страст. Отказвах да мисля и за дебнещи зверове или грабители. Но най-вече не си позволявах да мисля какво се е случило в лагера в наше отсъствие, как треската може да е пламнала като огън и да е изпепелила всичко, прескачайки от една жертва към друга.

Имахме благословията на Абба и неговите лекарства. Трябваше само да открием пътя си на обратно. Подтиквах баща си да върви, събирах сините късчета и следвах начертаната от тях карта, благодарна на брат си за неговия дар. Платът бе съдран. Някои от парчетата бяха отнесени от хиените или от вятъра, бяха останали само нишките, изтъкани от копринените буби, които по-късно се бяха превърнали в пеперуди. Един ден заваля проливен дъжд. Баща ми искаше да се скрием в близката варовикова пещера и да го изчакаме да спре, но аз настоях да продължим, въпреки че телата ни блестяха от водата, а дрехите ни бяха подгизнали. Той нямаше друг избор. Без мен щеше да се изгуби, защото само аз знаех посоката, която трябваше да следваме. Баща ми говореше все по-несвързано, постоянно се оплакваше, но дъждът най-накрая спря — не рязко, изведнъж, а някак плавно, така че първо ходехме между капките, а после сред свеж, прохладен въздух.

Когато пристигнахме, лагерът бе празен. Огнището си беше на мястото, както и кошницата, с която събирах мента и други растения. Там бяха и купите, в които ядахме, и брадвата, с която разчиствахме трънаците по пътя си. Тънък пласт пясък покриваше всичко; спомних си за двете момичета булки, които Бен Симон ми показва и как се бе разплакал заради съдбата им. Може би в онзи миг бях паднала в плен на неговото заклинание. Бяхме откраднали времето си заедно, време, което изглеждаше безкрайно в мрака. Усетих как нещо остро прорязва гърлото ми. Не знаех, че е началото на мъката ми, докато баща ми не ми нареди да замълча. Бях започнала да вия като леопардите, внезапно и без да се интересувам от другите живи същества наоколо.

Открихме ги в усойната пещера, където бяха потърсили утеха и убежище в последните си часове. Бяха заедно, както се полагаше. Всички имаха по кожата си червените белези на болестта и бяха толкова изнемощели и отслабнали, че костите им пронизваха плътта им. Бен Симон бе поставил внимателно жена си и децата си на издадена каменна площадка, преди да се отпусне на земята до тях. Вените на ръцете му все още бяха сини, но те лежаха безжизнено, а кожата му бе студена. Паднах на колене и се вкопчих в тялото му, отчаяно търсеща някаква топлина. Долепих устните си до неговите, но там нямаше дъх, нямаше живот. Усещах само вкуса на откъдното.

Не помръднах, когато баща ми се разкрещя, нито когато вдигна ръка да ми посегне. В крайна сметка се наложи той да погребее телата. Предполагаше се жените да подготвят покойниците за Ангела на смъртта и да пеят оплаквателни песни, а после да се отдръпват настрана, но аз отказах да го направя. Баща ми ме бичуваше яростно по раменете и гърба, но в този ден нямаше да бъде неговото покорно куче. Крещеше ми, че съм страхливка, бояща се да види мъртъвци, но грешеше. Не се страхувах от смъртта, не повече, отколкото някога се бях бояла да извърша поредния нечист грях. Страхувах се само, че ако държа тялото на Бен Симон в ръцете си прекалено дълго, няма да мога да го пусна.

Баща ми отнесе телата до най-високата канара и ги покри с камъни, така че ястребите, лешоядите и чакалите да не успеят да ги достигнат. Каза молитвата, увил около раменете си молитвения шал на

Бен Симон, за да го почете. Седем дни след този ритуал трябваше да седи на слънце, за да се пречисти, защото се бе доближил прекалено до смъртта и се смяташе за тамеах, нечист. Пееше жалейни песни, които трябваше да се пеят от жените, защото аз не позволих тези думи да излязат от устата ми. Не можех да приема, че Бен Симон е мъртъв, нито можех да си представя как се отправя към отвъдното. Когато затворех очи, виждах вродената грациозност на силното му тяло, острите черти на лицето му, дълбокия му поглед, който ме разсичаше на две. Не исках да го пусна да си отиде, но чувах молитвите и песните на баща ми дори когато затисках ушите си с длани. Напевите му звучаха като вятъра и също като него се увиваха плътно около мен, докато накрая остана единствено неговият глас.

Чудех се дали в болестта си Бен Симон е бил като лъва, който се борел толкова яростно срещу деветимата воители, че накрая просто отпуснал глава и умрял пред десетия. Питам се дали е издържал до деня, в който заваля дъждът и ние бяхме толкова близо, само на мигове от тук, и дали капките в този дъжд бяха неговите сълзи, защото той бе мъж, който не се срамуваше да плаче.

Спомних си думите, които чух, когато Абба прати своето послание до баща ми. *Не ни е отредено да раздаваме правосъдие, дори и да сме най-праведни. Само Адонай може да наказва.* Може би този свят човек бе знаел през цялото време кои сме. Сега наказанието на убийците се бе стоварило върху ни. Ако някой от сикариите носеше на гърба си товара на всички мъже, които бе убил, навсякъде, където отидеше, дали мъртъвците най-накрая нямаше да пожелаят да отмъстят? Може би душите им бяха последвали Бен Симон и когато е бил най-омаломощен от мъката, когато е свел глава с преливащи от сълзи очи пред изстиналите тела на децата си, те бяха прогорили плътта му и го бяха завладели.

Зарових лека на есеите, защото вече бе ненужен, каквито бяха казали самите те, че са всички земни неща и дела. Докато копаех в твърдата бяла пръст, се запитах дали аз не съм наказаната, дали не ми беше писано да страдам, защото бях откраднала от приятелката си това, което ѝ принадлежеше.

През седемте дни, в които баща ми се уедини, за да се пречисти от близостта си със смъртта, не ядох и не пих нищо. Завързах козата за един нисък храст и не обръщах внимание на отчаяното ѝ блеене, с

което ме зовеше. На зазоряване на всеки нов ден правех резка от скръб на крака си, всяка по-дълбока от предишната, защото сега използвах острия нож на Бен Симон. Всяка рана бе като целувка за мен, мрачен разрез на страстта. Уханието на кръв се носеше от кожата ми, тънък пласт, който ме покриваше. Една нощ се появи леопард и се настани от другата страна на огнището, вперил поглед в мен. Не се надигнах, за да го прогоня. *Ела и ме погълни. Виж дали има някакво значение за мен.* Очите ни се срещнаха и зърнах жълтеникавата искра на животинска ярост да проблясва в погледа му. В крайна сметка обаче явно прецени, че не заслужавам вниманието му, защото се надигна бавно и се отдалечи.

Когато баща ми се върна след пречиштането си, се смая от състоянието ми. Едва се изправях от земята, бледа като пепелта, в която някой ден щях да се превърна. Не ми бе останало нищо, за което да живея. Какво можеше да ми даде тази земя? Какво бе тя за мен? Затворническа килия, примка на въже. По-късно баща ми призна, че когато ме видял тогава, си спомнил за майка ми в часа на раждането ми, след като вече била напуснала този свят. В онзи ден се замислил какво ли би направила тя с единствената си дъщеря, ако е била там. Навярно е щяла да поиска да ме спаси. Затова и той положи усилие да ме убеди да отпия глътка вода.

На осмия ден след като Яхим бен Симон бе погребан под купчината камъни, наруших своя пост и пих от кожения мях, който му принадлежеше. Направих го не толкова заради себе си, а заради моя възлюбен, защото той не ме бе напуснал завинаги. Макар Ангелът на смъртта да го бе откраднал, искрица от неговия дух бе останала.

Защото вече знаех, че през следващия месец няма да прокървя.

Скоро след това баща ми имаше ярко видение. Събуди се със стичащи се по лицето сълзи и възродена вяра. Бе сънувал, че брат ми ни чака в някаква висока кула. Сънят бил толкова истински, че чувал как брат ми му говори. *Огледай се и аз ще дойда за теб*, казал Амрам. Баща ми се кълнеше, че когато облаците се вдигнат, ще види сина си. Понеже вярваше, че това наистина ще стане, убиецът взе толкова неща, колкото можеше да носи, и се покатери по най-високите чукари, откъдето смяташе, че ще види същото като в съня си. Не спорих с него, но бях скептична. Баща ми може и да имаше вяра, но не и аз. Виждах ни такива, каквито бяхме: мъж, прекалено стар и немощен, за да бъде отново опасен убиец, и неговата обезчестена дъщеря, която вече не можеше нито да плаче, нито да кърви. Мислех си, че може някой да ми е направил заклинание с омраза, вероятно Сия, преди да умре; а може би това бе всичко, което заслужавах на този свят.

Сега дъждовете се изсипваха с голяма сила. Въздухът бе син и влажен, а капките падаха тежко. С баща ми седяхме с дни в пещерата, за да избегнем наводненията, и само козата ни правеше компания. Зловонната пещера бе последното място, което Бен Симон бе обитавал в този свят; за последно бе дишал нейния влажен варовиков въздух; душата му бе излетяла между каменните ѝ стени. Мислех, че може да се почувствам по-близко до него тук, но вместо това усещах духа на Сия. Сякаш от време на време ме пощипваше, за да привлече вниманието ми. Преследваше ме в сънищата ми. *Да не смяташе, че ще стане другояче? Да не мислеше, че ще получиш това, което искаш?* Когато се събудех, задъхваща се за глътка въздух, понякога вярвах, че чувам смеха ѝ; водехме битка, която тя печелеше, и сега се наслаждаваше на резултата.

Зимните месеци наближаваха. Исках да избягам надалече, но поройните дъждове ни пречеха дори да излезем от пещерата. Внезапно пустинята бе станала море. Там, където някога се чуваше само тътенът на вятъра, сега се носеше грохотът на стичащата се вода. Това, за което преди копнеехме, сега се изливаше в изобилие. Навсякъде се бяха

образували езера; на дъното на всяка клисура потоците течаха толкова устремно, че всяка коза или елен, направили погрешна стъпка, можеха лесно да бъдат отнесени. Насекомите се рееха във въздуха на ята, родени от водата и понесли се нагоре като оживели облаци. Дивите кози идваха да пият и да се освежават. Моята малка питомка се дърпаше на въжето си; винаги ме бе следвала по петите, но сега ароматът на дъжда явно я подлудяваше. Риеше с крака и търчеше в кръг около храста, на който бе вързана, а млякото ѝ бе свежо и имаше вкус на трева.

Мислех с огорчение как е възможно животът да продължава, когато толкова много бе изгубено; кой позволяваше дъждът все така обилно да вали и миртовото дърво да израства между скалите?

Открих чисто езерце, което се бе образувало в едно дере. Осъзнах, че не съм се къпала от ритуалната баня при жените есеи. Свалих дрехите си и видях, че тялото ми е изранено, посинено и изнемощяло. Почти не разпознах собствената си плът. Коремът ми обаче изглеждаше твърд и издут, приличах на жена, пила прекалено много вода. Видях колко дълбоко съм наранила краката си — белезите никога нямаше напълно да се изцелят. Трябваше да се удържа и повече да не го правя, въпреки че ножът, проникващ в кожата ми, ме караше да се чувствам така, сякаш Бен Симон ме обладаваше отново, и аз жадувах за тази кръвна връзка.

Мракът се спусна, докато се къпех в езерото. Звездите скоро щяха да се появят в небето. Когато чух звука от хлипането, започнах да моля духа на съпругата на моя възлюбен да ме остави на мира, убедена, че това бе тя, разкъсвана от своята скръб. Сия бе нежната, винаги готова да се разплаче.

Бях сигурна, че сълзите, стичащи се по лицето ми, са нейни, не мои.

В края на Шеват дивите цветя разцъфтяха с ярки цветове; върбите се изпълниха с нанизии от нежни зелени листа. С баща ми се търпяхме някак. Не се оплакахме, не обсъждахме миналото. Но всяка вечер аз се изкачвах до канарата, където бяха погребани костите. Коленичех на лунната светлина и денят си отиваше. Молах се за нещо,

което никога не ми бе обещаavano; друг живот, онзи, който вече бях изживяла и загубила.

Късно един ден бях там, наблюдавайки как светлината чезне сред ивици розово и сиво, когато забелязах двама мъже да идват от пустинята. Бяха млади воини. Провикнах се към баща ми и той се запрепъва зад мен, като си помагаше с клона от тамарикс, който бе пригодил за бастун. Двамата застанахме един до друг и наблюдавахме как странниците приближават, предхождани от стълбове пръст, които се вдигаха от пустинята пред тях като облаци.

— Това е сънят ми — каза баща ми и лицето му грейна от радост. — Това са облаците, които ще ни разкрият посоката, в която да поемем. Тези мъже ще ни отведат до кулата, където се крие Амрам.

Бяхме сами в пустинята от дълго време, ние и костите под камъните. Но те ми проговориха. Казаха, че на молитвите ми няма да бъде отговорено. Никога нямаше да ми бъде простено. Щях да платя за греховете си. Искях да избягам от гласа, който звучеше като Сия. Ако отидех другаде, може би щях да го заглуша. Искаше ми се да вярвам в съня на баща ми. Бях по-предпазлива от него и все пак и аз долавях присъствието на брат ми някъде наблизо до нас.

— Не бива да им се доверяваме веднага — казах аз и поне веднъж баща ми не спори с мен. Сънищата идват при хората по много причини — и като знамения, и като предупреждения.

Гледах с любопитство как мъжете приближават, прикрила косата си плътно под шала. Баща ми се подготви, в случай че сънят му се окаже фалшиво пророчество, а непознатите — врагове, преструващи се на наши спасители. Извади кинжала си, после нашепна молитва, молейки Бог да бъде на негова страна.

Мъжете спряха в клисурата под нас. Извикаха името на баща ми и казаха, че са зилоти. Той им отвърна. Все още стискаше кинжала, прикрит под плаща си. Макар да бе отслабнал и вече не съвсем млад, ако се наложеше, можеше да хвърли нож от голямо разстояние и да прониже човек смъртоносно. Бях видяла да го прави веднъж, когато римски войник го бе приклецил в тясна уличка близо до дома ни. След това бе продължил пътя си, без да се обръща назад, сякаш току-що не бе отнел човешки живот.

Младите мъже извикаха, че ги праща Хол. Те познаваха феникса, воина, който бе успявал да се надигне от пепелта всеки път, когато

другите падаха. При споменаването на тайното име на брат ми, известно само на най-доверените му приятели, баща ми изпусна оръжието си. В очите му се появиха сълзи, а загарялото му лице, което едва сега си дадох сметка колко се бе състарило, откакто напуснахме Йерусалим, грейна.

— Заведете ме при него — нареди той.

Забелязах, че не каза „заведете ни“. Бях нищо, както винаги е било. Само когато се нуждаеше от мен, за да го упътвам, за да го храня, за да бъда единствената му подкрепа в пустошта, си спомняше, че и аз съм негово дете.

Мъжете, които дойдоха за нас, не бяха по-възрастни от брат ми, млади на години, но закалени от преживяното и направеното от тях. Познах единия, Йонатан, от Йерусалим. Беше сериозен ученик, посветен на духовността, на молитвите. Хората смятаха, че ще стане равин или учен, а той се бе присъединил към брат ми и бе избрал ножа. Другият се наричаше Ури, което означава светлина. Беше тромав, добросърдечен младеж с чувство за хумор, което се открояваше във всеки разговор и спор. Отдръпнах се назад, защото не желях да разберат, че съм там, но приятелите на брат ми се провикнаха да се присъединя към тях. Амрам им бе казал за мен, сестрата, която наричаше Йая, която се бе грижила за него като майка, бе му готвила, кърпила туниките и плаща му, и бе слушала неговите тайни планове, които не смееше да сподели с никой друг.

Онзи, когото наричаха Йонатан, извади син къс коприна — вятърът го бе отнесъл до брат ми и така ни бяха намерили.

Щяхме да поемем по път, който да ни отведе до най-южната част на Соленото море. Знаех, че ако тръгна, няма да мога да погледна назад. Щях да изоставя Бен Симон, единствения мъж, който някога бе разбрал коя съм аз. Костите му нямаше да бъдат събрани на годишнината от смъртта му и положени в каменна костница, както повеляваше обичаят ни. Но ако останех, пустинята щеше да ме призове. Не можех да си позволя да вървя колебливо или да се отдам на желанието си да легна на земята до своя любим.

Щяхме да минем през най-суровата част на пустошта, място на сол и тъга, земя, много по-тежка за преминаване от долината, в която намерихме есците. Говореше се, че римски отряди обикалят из територията и трябваше да внимаваме, за да избягваме лагерите им, да

се връщаме дори назад, ако се наложеше. Замислих се за клетата си малка козичка — нейното мляко бе единственото нещо, което можех да пия. Твърдеше се, че в пустинята броди демон козел, наречен Саир, но козата, която аз бях открила, бе ангел за мен. Бе спасявала живота ни, когато нямахме нищо, когато бе още дива и аз я държах в плен. И ми бе простила. Беше единствената ми приятелка, когато останах сама.

Преди да тръгнем, я освободих. Вързах червена нишка на вратлето ѝ и я отведох до най-високата скала. Върви, казах и прерязах въжето ѝ. Беше толкова привикнала да ме следва, че не пожела да избяга в пустошта. Домашната ми любимка просто стоеше там и ме гледаше. Побутнах я, за да тръгне. Спомних си тъмните очи на Бен Симон, маслинената му кожа, усмивката, която се появяваше в ъгълчето на устните му, когато виждаше как козата върви покорно след мен. *Махни се, отивай си*, настоях аз, като я напъждах с ръка.

Знаех, че макар да крещях на козата, всъщност говорех на духа на Сия.

В началото на пътуването ни скалите бяха толкова високи, че мъжете завързаха въже около кръста ми и кръста на баща ми, после ни помогнаха да изкачим гладките стени на варовика. Заради сезона навсякъде между камъните из нехаим, долината, бяха избуяли храсталаци и диви аспарагуси. Въздухът ухаеше остро на мента и лук. Очите ни се наслаждаваха на всеки оттенък на зеленото. Жълтите цветчета на синапа грееха като паднали на земята звезди. Плодовете на смокините бяха станали ярко оранжеви и омайваха осите със зрелия си аромат. Опивахме се от звуците на този изобилен живот, но продължавахме да вървим и скоро бяхме много по-високо, въздухът ставаше все по-блед и искрящ. Препъвахме се из осеяни с толкова остри камъни места, че дори дивите кози не можеха да минават от там. Още на втория ден краката ни започнаха да кървят.

Щом се стъмнеше, независимо къде се намирахме, аз се отделях встрани от мъжете, за да остана сама. Така осигурявах вечерната ни прехрана. Всяка нощ се оглеждах за птици. Щом открих гнездото, изплетено от нежни клонки, в което обикновено мътеха яйцата си, присядах тихо на земята край него. Птиците приближаваха до мен, мислейки, че съм скала в чудновата форма, част от пустинята и нищо

повече. Закривах очите им, докато прекършвах вратовете им. Позволявах за последно да надигнат гласа си в отчаян крясък и ги убивах чисто, с един-единствен разрез на ножа. Винаги носех кинжала на Бен Симон в туниката си, близо до кожата си, но не го използвах, освен, за да бележа отново крака си. Стисках птиците до себе си и се вслушвах в ударите на туптящите им сърца и после правех това, на което ме бе научила пустинята.

Изпичахме птиците на огъня, запален от воините. Те ме поздравяваха, докато ядяха приготвената от мен храна.

— Имаш талант — казваха те. — Като истински ловец.

Баща ми ме поглеждаше изпитателно, когато мъжете ме хвалеха.

— Нищо особено не съм направила — отвърщах аз. — Птиците сами дойдоха при мен.

Воините приличаха на момчета, когато се шегуваха с мен за уменията ми на ловец; през цялото време се опитвах да бъда невидима, каквато бях в Йерусалим. Нощем, когато сърцата им бият силно и забраненото изглежда позволено, момчетата стават мъже. Макар да нямах сив плащ, знаех как да изчезвам. Можех да се прикривам и да заприличвам на нищо, докато се превивах и чистех тенджерата с пясък, с очи, сведени към земята. Но една вечер шалът ми се свлече и на светлината на огъня приятелите на брат ми видяха, че косата ми е червена. Видяха, че вече не съм момиче. Извърнаха очи встрани неловко, засрамени от своите мисли. Не би трябвало да седят до огъня с жена, която не е тяхна майка, сестра или съпруга, камо ли да приемат храна от ръцете ѝ. Бях нида, нечиста жена, защото тук нямаше микве, нито дори обикновено, затлачено с тиня езерце. Но се намирахме сред пустинята и те нямаха друг избор. Ядяха птиците, които убивах, помагаха ми да се катеря по скалите и ме водеха към брат ми. Докато вървахме, разказваха истории за крепостта, в която служеха, истории, които ми се струваха нелепи.

Крепостта била непревземаема, така твърдяха те, земята около нея била толкова непроходима, че нито една вражеска атака нямала шанс да успее. Някога била дворец на цар Ирод, място с невиждана красота, извисяващо се в облаците. Бях чувала за този цар и легендарната му жестокост; разказваха, че веднъж разрязал на две таралеж, изкормил го и поставил бодливата му кожа на лицето на врага си, за да го ослепи. Предал всички около себе си и бил отговорен за

убийството на жена си Мариам, която обвинил в магьосничество; твърдял, че лекувала хора и правела любовни отвари и заклинания. Тя била толкова красива, че римският пълководец Марк Антоний обезумял, щом я зърнал, и отчаяно искал да я има. Затова Ирод я осъдил на смърт. Скоро след това синът му бил обвинен, че притежава змийска отрова, приготвена от жена от земята на Едом, която се занимавала е кешафим. Екзекуцията на сина последвала тази на майка му.

Всеки предател знае, че в крайна сметка ще го сполети съдбата, която е отреждал на другите, но Ирод мечтаел да изтрие страницата, на която била изписана неговата. Построил укреплението си на западния склон на планина, наречена Масада, стотина години преди нашето време. Царицата на Египет искала Юдея за себе си и заговорничела с Антоний и Рим, за да получи тази пустиня като дар, защото жадувала за нейните богатства: пътя към морето, находищата на сол, балсамовите гори, намиращи се отвъд, в Моаб, земите, покрити със смирна и тамян и други безценни съкровища.

Тези, които ни чакаха в Масада, били повече от деветстотин души, триста от които силни воители. Преди пет зими завзели крепостта на Ирод от малобройния римски отряд, който бил разпределен там. Станало лесно, под прикритието на нощта, като се изкачили по задната част на планината, нещо, което римляните смятали, че е невъзможно да се направи. Нищо не е невъзможно, открили юдеите; те успели да се изкачат в небето, по-близо до Бог.

Мислех, че са просто момчешки бълнувания, когато приятелите на брат ми се кълнях, че Северният дворец на царя бил по-красив от висящите градини на Вавилон, едно от чудесата на света. Черните и белите колони в него били донесени от Гърция — прекосили откритото море натоварени на кораби, после били завързани с въжета и макари и пренесени през Юдея на гърбовете на роби. Блещукащите мозайки били докарани през пустошта от самия Рим, за да бъдат положени плочица по плочица от най-добрите майстори. Баните, отоплявани от керамични тръби, поставени под пода, били направени от толкова висококачествен кварц, че когато слънцето стигало най-високо в небето, камъните сияели с алена светлина. Подовете били в нюанси на розово, зелено и черно, а фреските били изрисувани от стотици художници, доведени от всички краища на римската империя; те

използвали най-изящните бои — аквамаринено и сапфиреносиньо, халцедоновочервено, — искрящи като скъпоценните камъни, на които приличали. Единствените цветове, които познавах сега, бяха тези на бялата пустиня, на черната нощ, на червените капки кръв, стичащи се от петите ми, докато се катерехме по камънаците.

Докато мъжете говореха за тези чудеса, ние се скупчвахме във влажните пещери заедно със скорпионите, в търсене на убежище от бушуващите бури. Мислех за скорпионите, които се криеха в коридора на къщата ни, когато бях малка. Бях толкова неподвижни, че човек можеше да ги сметне за халюцинация или илюзия, но после внезапно скачаха, за да нападнат плячката си. И с вината беше така, вече бях открила аз. Свиваше се някъде надълбоко и после внезапно се надигаше и те захапваше. Все още я чувах, приятелката, жената, която бях предала. Когато спях, чувствах извивката на ханша ѝ до тялото си. Бях чувала, че демоните могат да се привържат към човек и е невъзможно да ги отблъснеш или прогониш. Нощем приближават ръцете си до твоите с хищническа собственост. Шепнат само една дума в ухото ти: *мой*.

Разкаянieto ме поглъщаше в тази пустош, както и мълчанието ми. Обгръщаше ме, докато трънливите дървета се срещаха по-често, по-диви, с по-гъсти корони от преплетени издайнически клони. По местата, където лагерувахме, имаше хиени; чувахме воя им. Нощем ги виждахме как се подреждат в кръг сред вкочанените черни дървета. Вземахме камъни, готови за нападението на зверовете, ако гладът ги подтикнеше да се втурнат към нас. Ръцете ми бяха мръсни, шалът ми бе нарязан като с нож. Пазех единственото синьо парче, това бе всичко, останало от брат ми и от живота, който имах, преди да дойда на това място.

Не можех да си представя, че ако продължим пътуването си по-навътре в пустошта, ще открием фрески, които могат да съперничат на рисунките във всеки дворец в империята. И все пак приятелите на брат ми се кълнях в името на Йехуда от Галилея, мъжа, който бе започнал движението на зилотите и бунта срещу свещениците, кланящи се на Рим, че пред нас имало хиляди лампи, които нощем светели толкова ярко, че съперничели на звездите в небето. Щом ги питах кога ще стигнем до това излязло от приказките място, те се смееха и казваха, че определено ще ни е нужно доста време, защото крепостта се намирала

на края на света и трябвало да внимаваме да не се заблудим и да преминем отвъд него. Една стъпка и сме можели да паднем от ръба на вечността.

Над нас се стелеше мек въздух. За щастие бе зима, така че не се изпичахме от жегата. От запад студеният морски вятър, наричан Руах Хайам, носеше към нас тежките си облаци и ние треперехме от хладната му прегръдка. Вятърът нахлуваше под туниката ми и ми напомняше за неща, които бе по-добре да забравя. Докосването на Бен Симон, начинът, по който бяхме заедно, как можеше да ме вижда най-истински, когато бях свита в мрака. Слушах историите за двореца на Ирод, но не бях привлечена от мисли за бъдещето и за чудеса. Копнеех за това, което имах някога, за всичко, което бях загубила в един-единствен ден, в часа, в който смъртта ми го бе отнела.

Животът ми в пустинята се бе превърнал в пепел. Получих наказанието, което заслужавах. Не бях пуснала мъжа й да си отиде и сега Сия не пускаше мен, независимо колко далеч ни отвеждаше пътят ни. Мислех си, че ще успея да я оставя зад гърба си, но разстоянието сякаш правеше нейния дух по-силен. Призракът й се увиваше около мен всеки път, когато се опитвах да ям, и се хранеше от мен. Не можех да преглътна повече от една хапка. Ако успеех, се налагаше да стана и да се скрия някъде, за да повърна. Щом затворех очи, Сия беше там и ме чакаше. Взираше се в мен със същия горестен поглед, който имаше, когато ме помоли да се грижа за Бен Симон, въпреки че знаеше какво правехме с него в мрака и какво значеше той за мен. Жадувах за него, но нейните ръце се обвиваха около мен, нейните пръсти се плъзгаха по кожата ми, а гласът й нашепваше в ухото ми. Чувствах треската й по цялото си тяло.

Една нощ бяхме вече толкова близо до Соленото море, че когато се събудих, открих, че солта се е просмукала в косата ми и краищата ѝ са станали твърди и бели. Сънувах път от камъни и гигантска змия, която можеше да погълне цял град. Опитах се да говоря с хлъзгавото създание, умолявах я да ни остави на мира и да си върви, но змията не ме чуваше. *Приближи се*, прошепна тя. Мечтаех за лъва от сънищата си. Той ми липсваше, копнеех за него въпреки опасността. Посегнах към змията, но тя изчезна, оставяйки ме с шепа черен прах в ръцете.

Виковете на воините, които ни водеха, ме стреснаха. Изнурена, се отърсих от хаоса на съня си. Надигнах се и изтрих солта от очите си. И изведнъж видях истинско чудо пред себе си. Ако в този миг от земята се надигнеха и полетяха в небето хиляди сини пеперуди, гледката пак нямаше да бъде толкова впечатляваща. Крепостта на Ирод висеше във въздуха, издадена над ръба на бяла канара, точно както бяха обещавали воините, чудо на чудесата.

Тясна пътека водеше нагоре към Масада, виеща се по най-отвесната скала, която можех да си представя. Една погрешна стъпка, миг колебание и всеки, който бе поел по този път, щеше да намери смъртта си в долината под нея. Пустинята ме бе лишила от вярата ми, но докато се катерех по змийската пътека — наричаха я така, защото се виеше подобно на тази твар по склона на планината, — почувствах, че нещо вътре в мен се разтваря наново. Ето къде ни водеше змията от съня ми. Познавах пътеката така, сякаш бях минавала стотици пъти по нея: ниските върби и групички от сведени маслинови дървета, побелялата земя под варовиковите скали. Било е написано в Книгата на живота, че ще стигнем до тази пътека, а щом думите са изписани на нейните страници, те са вече неотменими.

В небето над нас се рееха хищни птици, соколи и ястреби. Знаех, че ще се спуснат към мен, ако се подхлъзна. Щяха да отмъстят за всички птици, които бях убила в пустинята, за всички пера, които бях

изскубнала, някои само с пръсти, а някои със зъби, когато гладът ми бе прекалено голям. Бях пожелала смъртта на друг човек и бях взела мъж, който не ми принадлежи. Бях се отдала на пустинята, за да стана жената, която бях сега, жена, обладана от дух, оплакваща живот, който никога повече нямаше да има, носеща тайна, която скоро щеше да ме разкъса и да разкрие на всички крадлата, в която се бях превърнала.

Внимавах къде стъпвам и се опитвах да не мисля как изглеждам, как щяха да ме възприемат другите — варварка с кожа, покрита с белия прах от скалите, с мръсни дрехи, със сплетена и втвърдена на клечки коса, изсветляла по краищата, но червена в корените, с празни очи, в които се отразява единствено пустинята. Бях лъвица без нокти или зъби, сведена като стара жена, която се промушва между скалите, толкова далече от предишното момиче, че едва помнех името си. Сетих се как обещах на Бен Симон да мълча. Сега мълчанието бе всичко, което имах. Вятърът ревеше, докато се изкачвахме все по-нагоре; това бе единственият глас, който чувахме.

Змийската пътека изглеждаше безкрайна. Наоколо падаха камъни и отекваха, когато се удряха в земята под нас. От мястото, където се намирахме, светът ми се струваше замъглен и далечен. Свалих въжето от кръста си и казах, че искам да вървя сама. Продължих без помощ, дори в най-стръмните участъци. Чувах запъхтяното си дишане, остро като кинжал. Крепостта пред мен бе като сън, а аз умеех да сънувам, затова продължих, удивлявайки се на гледката. Масада бе всичко, което воините бяха казвали, още по-впечатляваща заради пустошта около нас.

Бяхме загубени сред дивите зверове, после открити и доведени до това място, намиращо се толкова близо до небето, че можехме да чуем гласа на Царя на сътворението. Докато минавахме през портата на крепостта, бях готова на всичко, за да славя името на Господ, освен да простя за това, което бях изгубила.

Под плаща си брат ми носеше ризница, за да го защитава, когато излизаше навън през нощта. Кинжалът нямаше да е достатъчен. Сега имаше нужда от по-сериозни оръжия: лък, стрели, брадва, копие от дърво и месинг. Приличаше на дракон с люспи или на сребриста змия, създания, познати само на Бог, от които хората се страхуваха. Вътре наистина имаше триста воители, но веднага разпознах брат си сред тълпата, под розовия покров на бадемовите дървета, посадени високо на това плато над останалия свят. Познах напереността на походката му, сияйната светлина, която струеше от него и която дори ризницата не можеше да прикрие. Баща ми бе заведен веднага при сина си, но аз щях да се срещна с Амрам едва след като се пречистех. Съпроводиха ме до една микве — в крепостта имаше няколко, за жени и за мъже. В най-голямата на стъпалата бе начертана линия, бележеща мястото за чистите и за нечистите. Щом влязох в басейна, водата стана черна и другите жени излязоха, за да не се омърсят още веднъж. Не се изненадах. Това, което бях направила, едва ли някога щеше да се отмие.

Облякох се със скъсаната туника и шала, които Тамар ми бе дала, после изтичах да се видя с брат си. Когато затворих очи и вдишах уханието на бадемите, си представих как навлизам в друг живот. Може би един ден щяхме да се върнем в Йерусалим и да намерим там света, който ни бе откраднат. Може би всички тези месеци бяха илюзия като моя сън за лъва. После чух брат ми да ме вика и бе пределно ясно, че няма път назад. Той викаше Йая, името от детството ми. Знаех, че това момиче си е отишло.

— Доста се забави, докато стигнеш до тук — каза Амрам, като ме прегърна; после ме пусна, за да ме огледа.

От последната ни среща бяха минали само няколко месеца, но ми се струваше, че са поне десет лета. До този ден Амрам винаги бе изглеждал по-млад от мен — сега приличаше на истински воин, суров, уверен в себе си. За пръв път се почувствах като по-малката сестра. Брат ми ме караше да си мисля за стомана, за метал, който е минал

през огъня. Не желяех да научавам колко хора е убил и какви жестоки дела е извършил. Не исках да вярвам, че е бил един от воините, които бяха нападнали оазиса Ейн Геди и бяха избили хора от нашата вяра.

— Сега съм тук — казах аз.

Косата ми бе чиста и намазана с масла, сплетена на висока плитка. По погледа на брат ми личеше, че съм се променила. Оглеждаше ме, изучаваше изражението ми, не беше отгатнал какво точно се бе случило, но осъзнаваше, че в мен има някаква голяма промяна. Бях ухапана от лъв, но трябваше да погледне по-надълбоко, за да види белега.

— Мислех, че ще те открия много по-рано. Явно добре си успяла да се скриеш, Йая — пошегува се Амрам.

Спомних си пещерите, в които лагерувахме, и нещата, които бях правила там; спомних си последното тъжно място, където бе умрял Бен Симон. Ако бе дошъл с мен до есеите, може би щеше да оживее. Бях започнала да си мисля, че е знаел какво ще му се случи, ако остане в пещерата, но въпреки това бе направил този избор. Трябваше да го разбере още тогава от начина, по който бе извърнал очи встрани — сякаш вече бяхме разделени, макар още да стоях пред него. Трябваше да се досетя, когато ми бе дал кинжала си.

Не исках брат ми да види срама ми. Отпуснах се на тревата под короната на розовите бадемови цветчета, за да скрия лицето си от любопитния му поглед. Хората смятат, че бадемите от розовите дървета са горчиви, докато тези от дърветата с бели цветове винаги са по-сладки. Сведох очи, както би направила всяка друга млада неомъжена жена.

— Положихме всички усилия — отроних само аз.

— Другите са нямали този късмет — каза брат ми. — Съжалявам за гибелта им. Мислех, че Бен Симон ще се погрижи за вас. Затова ви оставих в неговите ръце.

— Такава е била съдбата им — казах аз. Нищо повече.

Брат ми приседна до мен на земята, весел и щастлив, и за миг отново заприлича по-скоро на момче, отколкото на воин. Имаше белези, които не бях виждала преди, включително дълбок разрез на врата — бил пронизан от стрела. Когато свали ризницата си, видях, че от натиска на постоянното носене собственият му лък се бе отбелязал

в кожата му; на гърба и на гърдите му имаше полумесец, който оставаше дори когато не носеше оръжието си.

Косата му бе пораснала и я носеше на здраво сплетена плитка, както правеха воините. Лицето му все още бе красиво, но обгорено от слънцето и ми се стори по-издължено, по-слабо. Откритостта на младостта му бе изчезнала. Вече не беше момчето, учещо се как да се бунтува в пъстрата сянка на огненото дърво.

— Ние сме последните оцелели в цяла Юдея — каза Амрам. — Крепост след крепост паднаха в ръцете на римляните. Но ние не бягаме и никога няма да го направим.

Имаше само два пътя до Масада — онзи, по който бяхме дошли ние, през безсърдечната пустиня, стигащ до планините на Моаб по най-отдалечената част на Солено море; и друг, който свързваше Едом и долината Арава, през Ейн Геди и Йерусалим. И двата се виждаха от мястото, на което се намирахме.

— Тук сме в безопасност — обеща брат ми.

Разказа ми, че когато първите бунтовници пристигнали в крепостта, свалили златния орел, поставен от Ирод на голямата порта на двореца. Тук нямало да има идоли, нито показност на нечие богатство. Всички хора щели да бъдат равни, не признавали царе, само Божието царство. Никой нямало да коленичи пред друг, дори пред Елеазар бен Яир, техния водач, велик мъж и велик воин.

Амрам ми показа, че продължава да носи амулета на Соломон, който му бях дала. Гордееше се с него.

— Къде е шалът ти? — попита ме той.

Показах му единственото парченце коприна, което бе останало. Разказах му как шалът бе спасил живота ми и живота на баща ни, как бе станал карта, която ни бе превела през пустинята. За моя огромна изненада брат ми извади друго синьо парче. Вятърът го довял до него, обясни ми той.

— Отначало помислих, че е птиче, което се кани да кацне на ръката ми. Когато го повиках и то падна на дланта ми, разбрах, че си още жива и мога да ви намеря, че присъствието ви до това толкова близко до Бога място е било предопределено.

Тръгнахме през овощната градина към терасите, където се виждаха стари маслинови дървета и големи, извиващи се лози. В градините имаше лук, нахут, краставици, пъпеши — всички растяха тук благодарение на изумителните цистерни и водохранилища, построени по заповед на цар Ирод. Над нас се простираше поле с пшеница и ечемик, вързани на снопи с въжета. Магарета влачеха плуг, който обираше останалото — острието му бе привързано към дълго парче дърво, а две момчета подвикваха на животните да продължават напред. Сламата политаше във въздуха, въздухът блестеше в яркожълто като мед, изливащ се в купа.

Амрам ми разказа за огромните хранилища от времето на Ирод, пълни с големи порцеланови съдове с вино и зехтин, докарани от Рим и Гърция, върху които все още стоеше царският печат. През Водната порта и през Южната водна порта магарета вкарваха дървени бурета с вода, взета от езерата в проломите отдолу, достатъчно на брой, за да хранят четирите бани, дванайсетте цистерни и един кладенец, толкова голям, че в него се побираха петдесет души, рамо до рамо. Не беше проблем басейните и баните да се напълват дори в най-сухите месеци. Между стените на крепостта се бе оформил оживен пазар, подобен на онзи в Йерусалим. Имаше пекари, щавачи на кожи и тъкачи; магазинчетата им бяха разположени в тесни помещения между стената на Ирод и площада. Палатки и дървени къщички бяха изникнали срещу укрепителните съоръжения на стената. Воините бяха устроили домовете си в някогашните квартали на римския легион, докато свещениците и старейшините се бяха настанили в малките дворци, където преди много години са живели роднините и приближените на Ирод. По подовите на всяка стая в дворците имаше мозайки от черен оникс и бял седеф. Обществения бани също бяха украсени с великолепни мозайки на вкаменени цветя и геометрични фигури. По стените на двореца имаше червени и оранжеви фрески, някои все още с позлатени ръбове във формата на листа. Бен Яир и семейството му живееха в най-малкия дворец с изглед към долината. А в Северния творец, най-изящното и величественото здание, толкова изумително, че можеше да съперничи на всяко от чудесата на света, сега се държаха оръжия и провизии. Занаятчиите и търговците се бяха настанили в малки дюкянчета, общари, месари и всякакви други, защото никой сред бунтовниците нямаше да живее в място на разкош и

богатство, както бе живял някога този цар, който бе изградил убежището си на върха на тази планина, за да докаже, че владее света.

Събралите се в Масада мъже бяха посветени на Цион, готови да направят всяка жертва, непокорни по дух, нежелаещи да бъдат ниции роби. А за Бен Яир се говореше, че не го е страх дори от малах хамавет. Когато някой ден Ангелът на смъртта дойдел за него, той щял да изскубне дванайсетте криле на това зловещо създание и да ги положи окървавени на земята като дар за Бога.

С брат ми стояхме и се взирахме в дома на Бен Яир.

— Чест е да следваш такъв човек — отбеляза Амрам.

— Значи той живее в дворец. А моят дом къде ще бъде, сред полето ли? — пошегувах се аз.

Амрам ми каза, че вече е подготвена стая за баща ми и за мен; очакваше да се грижа за него. Бе потресен от вида му, колко отслабнал и крехък изглеждаше той.

— Болен ли е бил? — попита притеснено.

— Не можеше да намери покой, докато те търсеше.

Исках да му спестя истината. Баща ни бе състарен от смъртта на мъжете, които бе убил, от дъщерята, която бе отблъснал, от жестоката пустиня, която го бе повалила на колене.

Когато Амрам поиска да узнае подробности за времето, в което бяхме скитали из пустошта, казах само, че сме оцелели. Не споменах нищо за мъжа, белязан от лъва, нито за жената, чийто дух ме преследваше. Но му разказах за дивата коза, която трябва да е била ангел, защото нейното мляко ни бе спасило от гладна смърт. Разсмяхме се на представата за коза ангел и аз признах, че ми липсва моята любимка, която се бе превърнала в приятелка и довереница. Амрам ми напомни, че думата ни за ангел означава и вестител. Така разбираме, че сме били посетени от тези сияйни създания — от посланието, което получаваме. Може би козата бе дошла, за да ме научи как да оцелея в тази толкова дива земя, в която това изглеждаше невъзможно.

— А ти? — попитах аз. — Получи ли своето послание?

В този миг брат ми отново изглеждаше раним, по-скоро момче, отколкото хладнокръвен воин. Той винаги ми бе споделял тайните си, но това време бе отминало и очевидно изпита облекчение, когато го извикаха да се върне при другарите си и така можеше да избегне въпроса ми.

Майката на неговия приятел Ури дойде, за да ми покаже къде ще живеем с баща ми.

— Не очаквай много — предупреди ме тя.

Тъй като не очаквах нищо, това, което получихме, ми хареса. Стаята ни в близост до стената на Ирод бе много по-хубава от всяко убежище, в което бяхме спали след напускането ни на града. Имаше платнен покрив и три дървени стени. В четвъртата, задна каменна стена бе изградено малко кръгло огнище; аз щях да спя в отделно тясно помещение, подобно на коридорче. Ако се надигнех на пръсти, можех да виждам през процепите в стената към скалите. Когато пристигнах, баща ми ме очакваше. Вече бе благословил мястото.

— Казах ти да имаш вяра на Господ — измърмори той. — Не трябваше да си толкова слаба.

Преглътнах думите си. Не казах: *Ти беше този, който плака в пустинята, не аз. Ти се боеше от дивите зверове и глада, докато аз обикалях, за да ловувам птици, и се изправях лице в лице с леопарди.*

Подредих дома ни с нещата, които съветът бе отредил, че всяко семейство може да има — сламеници, върху които да спим, две маслени лампи, вълнени завивки, каменни чаши и купи. Майка на Ури ни донесе нашите дажби фурми, леща и плодове, както и керамично гърне и делва с масло, с което да готвим и да палим лампата на Шабат. Предупреди ме, че животът тук не е лесен. Аз кимнах, преструвайки се, че я слушам, но за малко да се разсмея. Тя беше чиста, с красиво сплетена коса, а аз бях варварка, която бе гледала леопард в очите. Благодарих ѝ за грижата и добротата.

След първата ми вечер в крепостта често се връщах в овощната градина под разцъфналите бадеми. Беше месецът на Адар, началото на пролетта. Имах нужда от спокойно място, където да се скрия от недоволния поглед на баща ми. Той се втренчваше в мен с неприязън, нещастен, че е принуден да споделяме един дом, свидеше му се дори и ъгълчето, в което спях, и постоянно проклинаше моето съществуване. Не се осмелявах да му противореча. Знаех, че са минали три луни от последното ми месечно кървене. В градината жужаха египетски медоносни пчели и въздухът бе мек и розов. Бяхме дошли от пустошта в градина, от долините на смъртта в полетата на изобилието. Толкова

бях свикнала с ослепителната бяла светлина, че многобройните оттенъци на зелено, златно и розово ми причиняваха болка. Трябваше да присвия очи и да ги закрия с длан. Липсваше ми тишината на пустинята. Тук имаше почти хиляда души, блъскащи се, подвикващи, без да имат нужда от останалата част от човечеството, струпали се в град, протегнал се напред към облаците. Съветът сечеше свои монети. Лозите бяха отрупани с грозде, имаше кошери за пчелите. На площада бяха поставени тъкачни станове за жените и вечер гласовете им жужаха, докато разчепкваха вълната. За животните имаше обори с огради от акациев клони. Овците блееха една към друга, за черните кози и козлетата им имаше достатъчно пространство, където да тичат. Във въздуха се носеше аромат на прясно изпечен хляб и на къкрещи на огнището ястия, подушвах уханията на свежи билки, на кориандър, на копър и на сиво-зелен градински чай.

Идваше ми прекалено много след времето в пустинята, шумът и миризмите ме заливаха като гигантска приливна вълна и имах чувството, че ще се удавя. Копнеех за това, което имах някога. Птица сред скалите. Отпечатъците на леопард в пясъка. Почти не говорех и не поглеждах никого в очите. Когато се разминавахме по улиците, някои жени се взираха с любопитство в мен. Две-три от тях ми махаха приканващо, но аз се увивах с шала си и отминавах. Младите момичета отиваха на групички към баните. Когато ги виждах, в мен се надигаше съжаление. Искаше ми се да захвърля шала си и да изтичам след тях, да си бъбрим безгрижно и весело. Ако можех да съблека дрехите си и да се потопя във водата, може би щях да се пречистя, да бъда опростена и да започна отначало, отново като младо, невинно момиче. Но не можех да го направя. Все още исках миналия си живот. Исках да повикам козата, която бе мой ангел пазител в пустинята. Щях да вържа въже с камбанки на врата ѝ, а другия му край щях да закача за своя крак, така че да успеем да се намерим една друга, независимо какви бури ни връхлитат. Щях да гледам как тъмнината пречиства небето и да слушам звука на камбанките. Нямаше да се преструвам, че съм нещо различно от това, в което се бях превърнала.

Забелязах аугураториума, птичата обсерватория, останала още от времето на римляните. Беше в една от многото кули, изградени по градската стена. Обсерваторията имаше едно от най-благоприятните разположения и се извисяваше над северните хълмове. Въздухът там

бе свеж заради хладните ветрове, които се заиграваха около високата постройка. Бях виждала подобни кули и в Йерусалим, свещени сгради, където се гадаеше бъдещето по птичи кости и от чиито високи прозорци маговете можеха да наблюдават движението на тълпата и да предвещават какво ще се случи. Мъдреците твърдяха, че магията може да бъде изучена, но не бива да бъде практикувана; бе забранена и въпреки това в мрака, или в кули като тази, човек можеше да я намери. Изкачих се по дървената стълба. Въздухът бе дори по-прохладен, отколкото си представях, плътен и блещукащ като морски вълни. Затаих дъх при гледката на света, който се разкри пред очите ми, и премигнах от ярката светлина. В небето се рееха ястреби, но не знаех какво означава полетът им, нито когато приближаваха до планината, на която се издигаше крепостта, нито когато се понасяха към далечния хоризонт. Не владеех никаква магия.

На пода видях стотици кости, останали тук от времето на римляните; имаше и хиляди чирепчета от глинени съдове. Нямах представа какво означават. Но малките остри костици ме поразиха, вятърът свиреше странна песен в техните кухни. Внезапно почувствах, че съм наблюдавана. Вдигнах поглед и забелязах, че на стената е кацнал гълъб. Останах неподвижна и след миг протегнах ръцете си напред. След всичко, което бях направила, след всички мои грехове, той долетя при мен, без да се бои.

На сутринта някакво момиче дойде да ме потърси, може би една от онези девойки, които ме подминаваха по пътя си за баните, прекалено млада и невинна, за да знае за тайните между мъжете и жените, която мислеше, че това, което се вижда денем, е целият свят и нощта няма на какво да я научи. Беше мила и красива, не повече от тринайсетгодишна, с малки обици от халцедон и злато на ушите си. Каза, че името ѝ е Нахара, което, както свенливо отбеляза тя, означавало светлина. Донесе ми чифт сандали. Разсмя се, щом забеляза колебанието ми да приема дар от непознат.

— Ще ти трябват там, където отиваш — обясни ми Нахара.

Моите сандали отдавна се бяха съсипали от дългото пътуване, кожата им се бе разпаднала на парчета. Обух новите и открих, че ми пасват идеално. Тръгнахме и Нахара ми обясни, че ще ме придружи до мястото, където старейшините са определили, че ще работя. Попита ме за името ми, дума, която не бях изговаряла на глас толкова отдавна, че бях забравила как звучи.

— Името ми е грозно — казах ѝ аз. — За разлика от твоето.

Минахме през Западния площад, който бе павиран с големи камъни, донесени през морето от Гърция. Нахара крачеше уверено и бързо до мен.

— Трябва да ти обясня нещо — настоя тя. Беше сериозно, тихо момиче, но упорито; средно дете между по-голяма сестра и по-малък брат, свикнало само да си извоюва това, което желае.

Има хора, които вярват, че ако знаеш името на нещо, можеш да стигнеш до неговата същност. Повечето родители не разкриват името на мъжкото си дете след раждането му, не и докато не мине осмият ден, за да успее то да събере сили и да устои на демоните, които могат да се опитат да го призват. Когато ѝ казах, че всяко име носи в себе си тайна, известна само на Адонай, Нахара сви рамене. Настоя, че името ми сигурно е красиво, защото съм имала най-красивата коса, която някога била виждала. Всички жени в града говорели само за това,

обясни ми тя. Казвали, че съм била обгорена от огън и затова имам тези петънца по кожата си и такава пламенночервена коса.

— Трябва да бъдат внимателни, за да не издишам огън срещу тях — предупредих я аз. — Може да съм дракон. Мога да ги зария с искри.

Нахара се разсмя, после ми довери, че майка ѝ ме била забелязала в аугураториума и смятала, че притежавам особена дарба.

— Затова ще работиш с нас в гълъбарниците. Избрала те е, понеже те видяла в кулата.

Сърцето ми спря. Имаше толкова други места, на които бих предпочела да ме пратят, почти навсякъде, където се нуждаеха от работна ръка: маслиновите горички, пекарните, дори в оборите при козите. В крепостта имаше три колумбария, римски гълъбарници, в които щях да работя. Два бяха построени като продълговати помещения, а третият бе кръгла кула с платформа на най-горния етаж, използвана за наблюдателница. Всички прозорци бяха закрити с капаци, за да не могат ястребите да влизат вътре. И трите постройки бяха от камък и измазани с бял хоросан, повдигнати над земята, за да не се вмъкват змии и да не крадат птичите яйца. Вътре имаше хиляди птици и всяка от издълбаните в белите стени ниша бе дом на двойка гълъби, които бяха моногамни и верни партньори до края на живота си.

По времето на окупацията на Масада от римските войски нишите били използвани като погребални камери, в които съхранявали урните с пепелта на мъртвците, но сега тук отново гнездяха гълъби. Каквото римляните бяха съсипали при престоя си след падането на цар Ирод, бунтовниците бяха възстановили наново. Римляните бяха вкарали тук смъртта, зилотите бяха преобразили мястото и върнали в него живота с туптящите сърца на гълъбите. Ние не приемахме кремацията като начин на погребение, а почитахме костите на нашите предци и ги връщахме в земята, от която бяхме дошли в дните на Сътворението. Мястото, което някога бе приютявало мъртвите, отново бе изпълнено с песни, с гукащите трели, които се бях научила да наподобявам в пустошта, за да примамвам гълъбите при себе си.

Сред всички мерзости, които римляните бяха извършили, може би най-скверното бе, че бяха използвали синагогата за конюшня. Хората разказваха, че са били нужни седмици, за да се почистят конските фъшкии. Дори и сега при всеки дъжд все още се усещаше

мирис на коне, затова сутрин палеха благоуханния. Но никакви аромати не можеха да заличат острия, влажен мирис на курешките на гълъбите, който направо ме зашемети, щом Нахара ме въведе в каменния кръгъл гълъбарник. Той бе най-големият от трите, пълен със смрадта на птиците. Но шумът бе дори още по-ужасен. Когато влязохме в сумрака през тежките дървени врати, звуците бяха оглушителни, защото събрани заедно, гълъбите имаха един общ глас. Застинах на място, зашеметена от пърхането на криле, копнеейки още по-силно в този миг за тишината на пустинята.

Когато забеляза реакцията ми, Нахара се усмихна.

— Те не хапят — успокой ме тя. — Ще свикнеш с тях.

Вдигна птица, която пърхаше на пода, и я задържа внимателно в ръце.

— Трябва да се грижим за тях, да ги храним и да обираме яйцата им — обясни ми младото момиче. — И най-важното, да събираме изпражненията им, с които се тори почвата.

Това бе причината по тези чукари и канари да растат толкова красиви градини и във въздуха да ухае на бадеми, въпреки че почвата е по-скоро варовик, покрит с тънък слой пръст. Изпражненията на гълъбите превръщаха тази бедна пръст в плодородна земя; техните фекалии бяха тайната за появата на чудните градини сред пустошта.

В гълъбарника имаше още три жени, които работеха, когато се появихме, но те не се обърнаха към нас. Човек би си помислил, че никой не би искал да се занимава с тази неприятна работа, но жените изглеждаха горди от това, което вършеха.

Една от тях, по-възрастна жена на име Ревка, най-накрая се обърна и ме изгледа неодобрително, сякаш бях нахлула непоканена в нейното царство и вече ме бе преценила като негодна. Останалите бяха по-голямата сестра на Нахара и майка ѝ, една от друга по-красиви. Азиза бе на шестнайсет с тъмна, матова маслинена кожа. Докато стоеше до майка си, ми беше трудно да различа коя е по-старата. Но Шира, тяхната майка, бе тази, която ме бе избрала.

Нахара ми прошепна да пристъпя напред и ми припомни за вратата на майка ѝ в моите способности. Запитах се дали тя бе направила избора си, след като бе видяла как гълъбът бе дошъл при мен, без да го викам.

В това шумно място Шира бе тиха жена, обгърната от мрачно спокойствие. Направих крачка напред, после спрях. Погледите ни се срещнаха и почувствах нещо неочаквано помежду ни, като надигнала се гореща вълна. Сякаш бях прозрачна за нея и тя можеше да проникне до дъното на душата ми.

— Чудно ми е как една лъвица ще се справи в гълъбарник. Ще можеш ли да прибереш ноктите и зъбите си?

Другите жени се бяха скупчили около нас и се разсмяха при коментара на Шира. Почувствах се уязвима и безпомощна, оголена пред техните очи, въпреки че в помещението бе почти тъмно и само тънки лъчи светлина проникваха през покрива и процепите на капациите на прозорците.

Шира имаше дълга черна плитка, спускаща се по гърба ѝ. Беше невероятно красива с високи скули и тъмни, почти смолисточерни очи. Другите жени помислиха, че тя е усетила недоволството ми от шумните и миризливи птици и ме подиграва заради това. Не разбраха какво има предвид. Но аз разбрах. Тя знаеше какво се крие вътре в мен.

— Не съм лъвица — оправдах се аз. — Просто една клета скитница.

— А не сме ли всички такива? — сопна ми се по-възрастната жена, Ревка. — Да не смяташ, че си различна от нас? Да не би да си прекалено добра, за да риеш лайната на гълъбите с лопата? Ако е така, можеш да си тръгнеш веднага.

Жената се взираше в червената ми коса. Както Нахара бе казала, всички първо нея забелязваха. Може би смятаха, че Шира ме бе нарекла „лъвица“ заради нейния оранжевикав цвят. Те нямаха представа коя съм аз и какво съм направила. Птиците летяха свободно край нас, привлечени от мен. Сведох очите си, когато проговорих отново. Искях само да ме оставят на мира.

— Ще върша каквото ми наредите — промълвих.

Правете с мен каквото искате. Не заслужавам нищо повече от това, което ми е отредено.

Шира приближи с кошница от красиво преплетени палмови листа. Очите ѝ бяха дълбоки и огромни, очертани с кол, праха за почерняне на клепачите. Носеше златни гривни на ръцете, а на шията ѝ беше завързан на червен конец амулет с две златни висулки, които

проблясваха на бледата светлина. Дъщерите ѝ се приближиха и обвиха ръце около тънката талия на майка си. Любовта им бе толкова явна, че им завидях. Искях да знам какво е да имаш майка, някой, който щеше да остане до теб, независимо от всичко.

Птиците гукаха. Почувствах как сърцето ми забива учестено, спомних си как дебнех плячката си в пустошта, как идвах при мен и как ги убивах. Шира ми подаде кошницата. Зачудих се дали палмовите листа са от Ейн Геди, дали някоя тамошна жена бе седнала на земята и я бе изплела сутринта в деня на своята смърт.

— Дори една лъвица трябва да работи — каза ми Шира.

Веднага се захвем със задълженията си. Всички бяхме облечени в бяло, защото се смяташе, че ярките цветове дразнят гълъбите и им пречи да мътят. Може би не бе случайност, че жената от есеите, Тамар, ми бе дала именно такава туника, сякаш някак е знаела, че ще бъда избрана да работя в гълъбарника. Може би не бях толкова невидима, колкото си мислех.

Нямах време да се съмнявам в себе си или да се оплаквам. Азиза бързо ми показва как да храня питомците ни с просо, зърно и фий и как да изпъждам двойките от нишите им, когато трябваше да събираме яйцата им или да почистваме изпражненията им. Ако оставехме яйцата в гнездата, те скоро щяха да се излюпят и родителите щяха да се грижат заедно за тях. Азиза беше нетърпелива да ме научи на всичко, свързано с гълъбарника. Тя приличаше на кошута — с тънки крака и ръце, с дебела плитка като тази на майка си, лъскава, черна като нощта. Но докато очите на Шира бяха като въглени, очите на Азиза бяха необикновени — светлосиви, като речна вода, сияещи от светлина. Под едното ѝ око имаше почти незабележим белег, приличащ на сълза.

Нахара дойде да поклоукарства със сестра си за мен. Очите и на двете момичета искряха. Радвах се, че има нов човек, с когото да се шегуват и закачат, възможност да нарушат монотонността на работното си всекидневие.

— Тя не ми каза как се казва — съобщи Нахара на сестра си.

И двете бяха поставили ръце на хълбоците си и ме оглеждаха, сякаш се чудеха какво да правят с мен. Притесних се, че някой ме смята за толкова интересен обект за наблюдение.

— Трябва да те наричаме някак — настоя Азиза, явно желаеща да се сприятелим.

Момичетата бяха толкова близки, че когато говореха, се допълваха — думите им се нанизваха една след друга като мъниста от златна огърлица. Може би, ако им кажех името си, щях да се отърва от тях. Щяхме да работим заедно и наистина трябваше да ме наричат някак.

— Йаел — отроних тихо аз, защото тази дума оставяше горчив вкус в устата ми. Винаги ми звучеше като проклятие, така беше и този път.

Сестрите изглеждаха доволни от отговора ми и ме увериха, че името ми е хубаво.

— Сама ли си тук? — поискаха да разберат още нещо за мен, за да станем приятелки.

Свих рамене. *Лъв, призрак, коза, която е ангел, стотици птици със счупени вратове.*

— Брат ми ме доведе тук. Амрам, син на Йосиф бар Елханан.

За моя изненада любопитството им внезапно изчезна и думите ми увиснаха като камък във въздуха. Чувах ехото от името на брат си. Възцарилото се мълчание ми бе познато, то бе част от царството на тайните, които е най-добре да останат неразгадани.

Нахара бе извикана от майка си. Тя изглеждаше доволна, че има повод да изтича до най-малкия от гълъбарниците, въпреки че пазителките на гълъбите и гълъбиците не обичаха да работят там, защото помещението бе тъй малко, че вътре се побираше само един човек. Азиза бързо се върна към работата си, пъдеше птиците и събираше яйцата им. Но аз виждах през огледалото на нейните прозрачни, сиви очи. Не беше необходимо да казва нищо повече, за да разбере как я бе поразило името на брат ми. След като го произнесох, то беше останало там и не желаше да си тръгне.

В последвалите дни върших всяка работа в гълъбарника, която ми възложеха. Държах се вежливо и мило, но говорех само когато ме питаха. Бях слугиня и нищо повече. Не бях една от тях и не се преструвах, че съм. Някога имах приятелка и я предадох. Не се нуждаех от друга.

Останалите жени хапваха заедно за обяд. Аз се хранех сама. По обед отивах в овощната градина с малко сирене и питка хляб. Доближавах стената и гледах навън, на север, в посоката, от която бяхме дошли, там, където бяхме оставили костите. Един ден някои от жените, които работеха на полето, дойдоха да седнат при мен. Бяха завързали косите си и прикрили главите си с шалове, за да се пазят от слънцето. Ръцете им обаче бяха загорели от работата в малката градинка с фъстъчени дървета и омазани с маслото от ядките. Бяха дошли от Йерусалим, последвали съпрузите, бащите или братята си. Сега се държаха като големи късметлийки, намерили своя път към Райската градина. Чувах ги как пееха, докато работеха. Някои носеха бебетата си, прикрепени на гърбовете или на ханша си. Неомъжените жени ми предложиха да се срещнем в баните. Поклатих глава и им казах, че не мога. Не исках никой да забележи все по-закръгления ми корем. Оправдах се, че трябва да остана в гълъбарника, защото тъкмо съм започнала работа и искам да се харесам на Шира. Когато чува това, жените станаха подозрителни.

— Добре — каза едната сърдито. — Щом предпочиташ да бъдеш с Вещицата от Моаб.

Жените от полето ме предупредиха, шепнейки, че Шира е прекосила пустинята и е дошла тук от далечния край на Соленото море. Солта била повдигнала нея и децата ѝ и те прекосили морето, без да потънат. Можела да призове облаците така, както викала гълъбите в гълъбарника при себе си. След пристигането им седмици наред валели проливни дъждове. Пороят не спрял, докато светът не станал зелен; хората плачели от радост. Точно затова Бен Яир, техният лидер, бил пратил да я повикат. Шира била негова роднина, братовчедка, но имало

и нещо повече. Дори и най-великият мъж понякога се нуждае от вещица.

Тези жени бяха самодоволни глупачки. Коя вещица ще работи в гълъбарник, ще яде леща за обяд, ще изрива изпражнения с лопата и ще събира яйца в кошница? Тя беше съвсем обикновена жена. И все пак, когато се върнах в гълъбарника, забелязах, че има нещо по-особено у Шира, нещо по-дълбоко. Понякога, в края на деня, когато заключваше вратата, тя се обръщаше и ме поглеждаше. В този миг, с този поглед усещах, че сякаш знае всичко за мен. А по-странното бе, че нямах желание да се крия от нея. Искях да ѝ разкажа за нощта, в която се поряхах за двайсет и първи път, за сутринта, когато тръгнах, за да търся лек, и за вечерта, когато се завърнах и открих, че Бен Симон вече бе влязъл в отвъдния свят. Може би дори само това бе магия, да накараш някого да пожелае да се разкрие пред теб.

Една вечер млада жена чакаше пред най-големия гълъбарник. Беше слугиня, доведена тук от Йерусалим от семейството на господарите си, която и сега живееше с тях и им помагаше като готвачка и прислужница. Бях я виждала на полето. Сега тя махна с ръка към Шира от сенките, сред които се бе свила, и я повика да отиде при нея. Шира поговори с дъщерите си и ги изпрати да се приберат у дома, за да приготвят вечеря и да се погрижат за по-малкия си брат.

Когато тръгна с прислужницата, ги последвах, изпълнена с любопитство. Събух сандалите си и продължих боса, както правех, когато преследвах птиците. Знаех, че има нещо погрешно в действията ми, и въпреки това не се отказах. Шира и слугинята вървяха, докато стигнаха до най-отдалечения край на стената. Там двете се скриха в един тъмен ъгъл. Не бяхме далече от мястото, където бяха поставени тъкачните станове, на които жените работеха вечер, след края на дневните си задължения. Скрих се зад колона под дълбоките зелени сенки, падащи върху камъните. Сякаш отново бях в пустинята и дебнех плячката си. Сърцето ми биеше учестено, всеки миг щеше да изскочи от гърдите ми.

Шира рисува с въглен око на стената. Извади игла от подгъва на туниката си и прободе окото, докато напиваше нещо. Ниският, ритмичен звук на гласа ѝ стигна до мястото, където се криех. Не разбирах думите, но се досетих какво прави. Обвързваше някакъв мъж да бъде верен, както бях направила аз в пустинята в нощта, в която рисувах лъвската глава в пръстта. Другите мъже можеха и да кръшкат на жените си, но този нямаше да може да направи крачка встрани, защото бе „пришит“ към любимата си така, както иглата свързваше шевове с конец.

Не трябваше да се мотая. Можех лесно да се върна по пътя, по който бях дошла, преди някой да ме забележи, но бях пленена от заклинанието. Монотонното напяване ме прикова, гласът на Шира се уви като вятър около мен, сякаш можеше да ме обвърже по същия начин, както щеше да направи с любимия на слугинята. Шира се

извърна и ме погледна — така скорпионът се взира в мишката. Отдалечих се, но продължих да усещам зора ѝ.

На следващия ден увих лицето си с шала си с надеждата, че ще остана невидима в гълъбарника, както някога в Йерусалим плащът на баща ми прикриваше истинската му природа. Шира ме побутна вътре, а на лицето ѝ играеше усмивка. Можех да се закълна, че вижда през булото ми. Когато по обед другите отидоха да приготвят във външната кухня лещата и граха и да похапнат, Шира каза, че има нужда от помощта ми. Трябвало да изпълним някаква поръчка. Нямах друг избор, освен да я придружа. Като прислужницата, която я бе потърсила, аз също бях просто слугиня, длъжна да следва повелите на господарката си.

Отидохме в полето, мъкнейки в ръце кошниците си. Слънцето печеше точно над главите ни.

— Това, което направих на стената... трябваше да го направя — обясни ми тя, докато вървахме под нежната зелена сянка на бадемовите дървета. — Момичето не молеше за любов, а за благоприличие.

От мястото, където седяха на тревата и похапваха обяда си, работничките на полето поглеждаха към нас и си шепнеха. Бледите цветчета падаха от клоните по земята в краката ни.

— Когато настъпи и твоето време и поискаш помощта ми, ще изслушам и теб — каза Шира. — Ще направя каквото пожелаеш.

Почервениях от смущение.

— Нима съм искала нещо от теб?

Шира изсипа кошницата си около най-високото бадемово дърво, което бе разцъфтяло с хиляди цветове. Тази жена можеше да разгадае всяка тайна, дори когато бе премълчана.

— И това е истина — отвърна тя. — Не си ме молила за нищо.

Запътихме се обратно към гълъбарника, вървейки една до друга, покрай храстите с чепки от черни боровинки, покрай фъстъчените дървета, където работеше онази слугиня и все още събираше шушулките от клоните за своята господарка. Забелязах, че младата жена не повдигна очи към нас, въпреки че Шира я докосна леко по рамото в мълчалив поздрав, когато се разминахме с нея.

— Все още не — допълни тя. И прозвуча напълно убедено, сякаш владееше не само дъждовете, но и моето бъдеще.

Складираните по коридорите на Западния дворец на върха на платото провизии, някога запазени единствено за царската фамилия, сега служеха на всички ни. Брашно и зърно бяха прибрани във великолепните стаи. Щавачите, пекарите и ковачите работеха в коридорите, чиито мраморни подове можеха да съперничат на тези в храмовете на Атина или Рим. За тези, които бяха дошли от малки селца, величието на това място бе зашеметяващо. Някога тук е било средище на царски особи, сега ние работехме за прослава на Всемогъщия, не за да трупаме богатства за себе си. Бунтовниците бяха искрени в намеренията си и все пак хората бяха на ръба. Баща ми ходеше всяка сутрин в синагогата, изградена в западната стена, за да се моли и да слуша мъдрите хора, които обсъждаха какво щеше да ни донесе бъдещето. Събуждах се час преди него, за да приготвя ечемичени питки за закуска. Бях негова прислужница, робиня, куче... Желанията му бяха заповеди за мен, настроенията му определяха живота ми.

Мъжете се срещаха в синагогата и говореха с притеснение за своя водач, Елеазар бен Яир, който бе напуснал крепостта няколко дни по-рано, за да обиколи цяла Юдея и да привлече сподвижници от градовете в пустинята. Последователите му бяха разтревожени. В негово отсъствие опасността надвисваше над нас все по-застрашително и единствено непреклонната мощ на планината ни защитаваше. Когато един възрастен мъж се изправи по време на общата сбирка и попита кой ще заеме мястото на Елеазар бен Яир, ако той загине в битка, всички се умълчаха. Никой не искаше да мисли как Масада ще остане без водач, просто тяло без дух. Без Бен Яир бяхме загубени, оставени на собствената си милост. Неговите воители, сред които бе и брат ми, бяха особено притеснени, защото хората в крепостта бяха обединени съвсем наскоро и щеше да бъде пагубно да бъдат разцепени от противоречия и съмнения.

В същия този ден, сякаш в отговор на терзанията ни, Бен Яир — нашият спасител и избавител, човекът, който бе извел хората ни след

падането на Йерусалим — се завърна.

Дойде по здрач. Хората се струпаха по стените да гледат как той и най-близките му спътници се катерят по пътеката. Някои вярваха, че може да говори с ангели, че самият Рафаел върви редом с него, извисил блестящия си меч над главите на враговете ни. Взирахме се надолу от канарите, които ни защитаваха, и се чувствахме благословени, че имаме такъв благороден водач.

Заради поройните зимни дъждове светът под нас бе зелен. Пустинята бе покрита с мирта, знак за благополучие и добър късмет. Жените вплитаха клонките ѝ в долните си дрехи, за да разнасят аромата на пустинята, когато вървят. Със смяната на сезоните хората се оживяваха и изпълваха с радост; аз също се радвах, но заради тайната, която криех в себе си. Видях Амрам и се успокоих още повече. Сега исках да видя с очите си и Бен Яир, мъжа, който бе довел брат ми и неговите приятели до това уединено и опасно място. Бе се струпала тълпа и хората се блъскаха, всички желаещи едно и също — да го видят и да бъдат утешени от неговата сила. Надигнах се на пръсти, за да го зърна. Мъжете бяха готови да умрат за него, да застанат на пътя на стрелите и да им попречат да проникнат в плътта му. Мнозина свеждаха глави в негово присъствие, както правеха пред светите и мъдри хора.

В Йерусалим можеше да мине незабелязано сред тълпата. Не беше човек, който изпъкваше заради външния си вид. Не беше висок, нито красив, а по-скоро среден на ръст, с обикновено, прямо изражение на лицето. Имаше няколко белега, а ръцете му бяха големи и здрави, способни да метнат брадва през цялото бойно поле. Но въпреки това покоряваше всички други мъже и излъчваше енергия, на която бе невъзможно да устоиш. Той сияеше, защото хората го следваха, защото го обожаваша и му се доверяваха. Бе с тъмна кожа, но вътре в него имаше светлина, радост, която бе необяснима. Дори когато стоеше неподвижно, очите ни бяха приковани в него и така той ни владееше.

Завърналите се воители водеха със себе си магарета, натоварени с оръжия — стрели и лъкове с различни размери, както и дузина щитове, взети от победените врагове. Още едно римско укрепление бе паднало и това, което някога е било тяхно, сега ни принадлежеше. Някои от бронзовите доспехи щяха да бъдат претопени, за да има крепостта

свои монети — от едната страна щяха да бъдат изсечени винени лози, от другата думите *За свободата на Цион*. Зад магаретата се препъваха двама оковани във вериги мъже; главите им бяха окървавени, очите им пробягваха към тълпата. Бяха римски войници, свикани под знамето на легиона си от толкова далечна земя, че никой от нас досега не бе виждал хора с такъв цвят на кожата — всъщност тя беше почти безцветна, млечнобяла. Въпреки че носеха римски шлемове, туниките им бяха от родното им място, украсени със странни фигури в тъмносиво, синьо и червено. Беше неловко — винаги смятахме себе си за жертви на несправедлива война, а ето ни сега, оглеждахме двама оковани във вериги пленници.

И сред нас имаше роби, доведени от бегълците от Йерусалим, но те бяха възприемани по-скоро като домашни прислужници или полски работници и често получаваха свободата си, след като поработеха вярно на семейството. Не бяха окървавени и във вериги. Сега хората приветстваха с възторг залавянето на неприятелите ни, които бяха свели глави и навярно очакваха да бъдат посечени. Но скоро тълпата ги забрави. Хората се интересуваха повече от своя герой, викаха името на Елеазар бен Яир, както жадните копнееха за вода. Бях чула една жена да казва, че очите на Бен Яир менели цвета си — били сиви, като застинала вода в кладенец, но понякога ставали зелени, чист ручей, стичащ се в езеро. Той беше мъж и бе сложен и неразгадаем, подобно на цвета на очите си. Можеше да обърне гръб и да си тръгне сърдит, ако някой не беше съгласен с неговото мнение, но после се връщаше и молеше опонента си за разяснение. Обичаше да спори, но също така бе нежен и внимателен. Когато един от хората му бил ранен в битка и състоянието му било прекалено тежко, за да оцелее, Бен Яир не накарал някой друг да извърши ужасния акт на последната милост. Извършил го сам, после изрекъл молитвите на мъртвите, великодушно деяние, за което не би могъл да получи отплата. Бе така открит пред хората, че те отговаряха неосъзнато на някакво по-дълбоко и интуитивно ниво; почитаха го и се бояха от гнева му, обичаха го, както се обича брат или син.

В деня, в който доведоха робите при нас, Бен Яир бе получил нов белег, спускащ се от шията към гърдите му. Косата му бе дълга, сплетена на плитка, както я носеха воините ни, но той винаги бе наметнат с шала си, готов да се отдаде на молитва. Беше напълно

възможно това, което хората нашепваха, да е вярно и той наистина да знаеше повече от останалите; може би точно силата на пророчеството го правеше по-суров. Можеше да види добродетелността в злодея, а когато се вгледаше във враговете си, бе способен да прозре под дрехите и под плътта им, в дълбините на душите им.

Когато тълпата се втурна развълнувано към него, аз отстъпих в страни, боейки се, че ще ме види и ще разбере коя съм всъщност. Сред хаотичното блъскане по улицата човек можеше лесно да бъде смачкан, ако не се отместеше бързо от пътя на навалищата. Над нас имаше ято диви гълъби, но ако това бе знамение, не бях способна да го разчета, а и гълъбите скоро отлетяха на изток и после на север, към Йерусалим. Видях, че Шира ги гледа и очите ѝ са изпълнени с отчаяние. Запитах се дали бе разбрала нещо, което бе останало загадка за мен, и защо носеше клонка от мирта със себе си, както правеха булките в първата си брачна нощ.

Бен Яир бе завладял тълпата. Разказа, че римляните били победени в последната битка, независимо че войниците били с шлемове и ризници и образували непробиваемата формация „костенурка“. Само най-смелите воители могли да се бият с тях, атакувайки с извадени кинжали. Бен Яир похвали войните си за смелостта им и специално изтъкна името на брат ми. Амрам сведе скромно глава, за да не се покаже прекалено самодоволен, но очевидно бе поласкан от това признание. Забелязах как сребърният амулет на Соломон се олюлява на врата му, все още осигуряващ му закрила. Бен Яир започна да изброява взетите от римския лагер съкровища — златен нагръдник, инкрустиран със скъпоценни камъни, златни пръстени с печати, делви с вино, монети, които щяха да бъдат претопени. После обяви, че победата ни е дар от Бога и сърцата ни трябва да са силни, за да Му отдадат достойно почит.

— Ако този живот сега ви се струва труден, знайте, че ще става още по-тежко — обяви той.

Изразението му бе сурово, светлината, струяща от него, бе отслабнала. Но това мрачно изявление не бе достатъчно, за да заглуши надигащата се вълна на радостни възгласи. Никога не бях виждала множество хора да се държи по този начин, да става една плът, един дух. Войните сякаш бяха под силата на заклинание; всички като че ли бяха изпаднали в транс, покорени от волята на един-единствен човек.

Или поне така смятах, докато не погледнах случайно към насрещния край на площада. Видях Амрам сред своите другари, мнозина от които бяха ранени в битката. Очаквах брат ми да поглъща всяка дума на своя любим водач също като останалите мъже, неговите братя по оръжие. Но той се взираше в едно момиче в края на тълпата.

Беше Азиза, стояща там със сведени към земята очи, прибрала плътно под воала лъскавата си коса.

Тази нощ отидох в микве. Това бе място на обновление и надежда, а след завръщането на брат ми изпитвах точно такива чувства. Маслени лампи горяха в нишите, издълбани в каменните стени, и осветяваха мрачното помещение. Надявах се, че ще бъда сама — въпреки че състоянието ми още не бе натрапчиво видимо, ако някой се вгледаше, щеше да забележи. Когато влязох обаче, жените от градините и полето бяха там. Ако се обърнех и излезех, щях да ги обидя, затова се съблякох в мрака, свалих туниката и шала си, надявайки се, че ще успея да прикрия някак закръглените си форми. Скрих кинжала на Бен Симон, който винаги носех в себе си, под нагънатите си дрехи, после бързо слязох по стъпалата и се потопих във водата, преди някоя от тях да успее да ме огледа.

— Най-накрая реши да станеш една от нас — пошегуваха се те с мен. — Защо си толкова свенлива?

Оставих ги да мислят, че причината е в нрава ми. Сведох глава и обясних, че петънцата по кожата ми винаги са ме притеснявали. Нямаше причина да не им позволя да ме видят такава, каквато искаха — момиче, избрало да се прикрива от срам. Знаех как да се преструвам и да се присъединя към закачките им. Спомних си как да се усмихвам. Жените се чувстваха по-свободни в банята; оформяха кръг и си споделяха тайни. Разпитваха ме за брат ми, което не ме изненада. Където и да се появеше Амрам, привличаше женското внимание. Много от момичетата в банята го намираха за красив, но аз не можах да задоволя любопитството им. Казах, че рядко го виждам, и те бяха принудени да приемат отговора ми. После се захванаха да обсъждат Шира.

— Ако не беше далечна братовчедка на Бен Яир — прошепна една девойка на име Наоми, — сигурно щеше да бъде прогонена в

пустинята.

— Шира се занимава с кешафим и е посветена в тайните на магията — допълни друга.

Нашите хора вярваха, че всеки предмет със слънце и луна, гравирани върху му, трябва да бъде изхвърлен в Соленото море, но няколко от жените казаха, че са виждали Шира да носи на шията си златни амулети с такива образи. Мълвата твърдеше, че в кухнята ѝ имало кутия, заключена с ключ във формата на змия, Деракон, още една фигура от Египет, която е скверна според законите ни. Вътре били затворени хиляди човешки грехове, които щели да станат бreme на всеки, посмял да отвори капака и да ги пусне навън; щели да се увият около него, като оси, да го жилят и хапят, и никога няма да го оставят на мира. Млада жена каза, че вече била ужилена, когато дръзнала да нарече Шира вещица.

Забелязах едно тихо момиче, което стоеше встрани от групичката; сплетената му на плитки коса бе с цвета на мед. Това бе слугинята, за която Шира бе направила заклинанието на стената, онази, чиито ръце бяха боядисани с кафеникавия сок на шамфъстъка. Знаех, че ме е разпознала, защото не смееше да ме погледне. Не бях осъзнала колко е млада, всъщност бе почти дете. Стомахът ми се присви от съжаление заради това, което бе загубило момичето в тази планина.

Другите жени продължаваха да сплетничат.

— Вещицата е просто жена — шепнеха те, — но дъщерята, Азиза, е нещо по-ужасно. Тя е една от шедим, получовек, полуангел, съчетание, от което се раждат демоните.

— Баща ѝ е ангел, изпратен на земята да покаже тайните на магията на тази зла жена, която се съгласяла на това — кълнеше се едно от момичетата. — От тези съюзи се раждат създания като Азиза. Трудно е да ги разкриеш, защото ядат и пият като нас. Могат да се любят с мъжете и да ги карат да копнеят за тях; дори могат да умират като смъртни, но всъщност нямат нищо общо с нас.

— Те притежават умението да виждат бъдещето в чаша вода и да разгръщат страниците на Книгата на живота, за да видят изписаните там имена — допълваше второ. — Летят от единия до другия край на света, но се връщат навреме, за да бъдат тук, когато се събудим. Търпеливи са, но винаги получават това, което искат, алчни за всичко,

което притежаваме ние, хората. Те са същите като всички пратеници от небесата, загадка за нас, простосмъртните, които нямаме избор и сме обвързани от своите човешки нужди и желания.

Слушах тези твърдения, без да коментирам или да реагирам по някакъв начин, но по гръбнака ми премина студена тръпка. Всичко, което бях правила, откакто напуснахме Йерусалим, бе грях в нечий очи. Ако жените от полето знаеха, че съм призовавала лъв и той е дошъл, а аз никога не го отблъснах, дори когато бях нечиста, нида, какво щяха да кажат за мен? Какво щяха да си помислят, ако ме бяха видели в пустинята, чакаща на скалата, жадуваща за него повече, отколкото за чистота, подчинение или дълг?

Отдръпнах се, когато заговориха за Азиза. Бях я виждала да изрива гнездата в гълъбарника, докато ръцете ѝ се разкървяваха. Това не беше най-подходящата работа за ангел, нито пък за жена, смятана за вещица.

— Обърни внимание — настоя една от жените. — Никога не идва в баните. Не сваля туниката си, нито шала си, за да не види някой тялото ѝ. Трябва да има причина за нейната свенливост.

Те ревнуваха и завиждаха, защото където и да се появеше Азиза, мъжете не можеха да откъснат поглед от нея, защото косата ѝ бе с цвета на нощ, а усмивката ѝ бе сладка, защото никога не бе и помислила да говори с такава злост за тях, с каквато сега я клеветяха. Може би и те бяха забелязали как се изчервява при споменаването на името на брат ми. Някои от жените очевидно искаха да ми се харесат само защото бях сестра на Амрам. Онази, която се казваше Наоми, доплува толкова близо до мен, че усетих топлината на тялото ѝ в студената вода. Така гореше ревността, познавах чувството много добре.

— Внимавай с дъщерята на вещицата — предупреди ме Наоми. Явно смяташе, че имам нужда от приятелка, и се предлагаше за тази роля. — И никога не се опитвай да я уловиш. Шедим имат криле.

Крилете на Азиза били черни, продължи да каканиже тя, като на гарван, и също като зловещата птица с песента си възвестявала идването на Ангела на смъртта. Тя се изкачвала на стената на Ирод всеки път, когато воините ни излизали навън и се взирали в пустинята със сребристите си очи.

— Греша... — отвърнах тихо аз, но не пожелах да задълбавам в темата.

Знаех, че никой не предупреждава за идването на Ангела на смъртта. Той се появява в мълчание и оставя след себе си тъга. Пристига, когато човек си мисли, че е в безопасност, както когато ние следвахме пътя на сините знаменца, носейки лек за Бен Симон и семейството му.

На връщане от банята, докато от косата ми още капеше вода, изпитах съжаление към тези глупави жени и към нелепиците, които разправяха. Но щом стигнах до площада, видях фигура в мрака, която ми заприлича на ангел, защото се движеше така, както хората твърдяха, че могат единствено ангелите — човек можеше да ги зърне само с ъгълчето на окото си.

За миг си помислих, че Смъртта наистина е наблизо и жените в банята са били прави. Потръпнах от идеята, че пратеникът ѝ е тук и броди сред нас. А може би бях забравила да заключа гълъбарника и гълъбите бяха избягали, за да се скрият в клоните на маслиновите дървета и сега поклащаха клоните и листата им. Беше прекалено тъмно, за да се види ясно, затова спрях на място и погледнах към кървавата луна. Видях сянката на жена да се промъква през нощта.

И тогава видях брат си, застанал до малко езерце, в което преди години цар Ирод бе държал риби — малки, блещукащи създания, които се твърдеше, че били от чисто злато. Когато някой ястреб се опитвал да откъдне риба от езерцето, той потъвал веднага, повлечен от тежестта на златото, погубен от своята алчност. Видях едно момиче да се затичва към Амрам и да се сгушва в прегръдките му. Не беше нужно заклинание, за да бъде обвързан; той вече бе в плен на собственото си желание, без намесата на някаква магия. Бе влязъл сам в мрежата и бе стегнал здраво въжетата, не защото Азиза бе ангел, а по-скоро защото бе от плът и кръв.

Внезапен студен вятър ни изненада в този топъл месец. Когато си отиде, плодовете паднаха от дърветата и се разпиляха по камъните. Някои жени се кълняха, че падналите на земята наподобили формата на червените ястреби, които кръжаха над главите ни, очаквайки времето, когато щяха да назоват крепостта своя. Те нямаха търпение да

се впуснат над полетата с пшеница, за да съберат всичко, което можеше да им бъде от полза, преди сноповете да станат кафяви. Хората се молеха, водени от мъдрите стари мъже и от членовете на съвета. Най-висшият от свещениците ни, който обикновено стоеше в синагогата, където изучаваше свещените текстове и даваше съвети, сега дойде на стената и поведе молитвата. Казваше се Менахем бен Арат и бе известен като един от петимата най-учени хора в Юдея. Хората казваха, че е чувал Божия глас на върха на планината. Положението бе тежко, защото без градините нямаше да имаме провизии, а без гълъбите нямаше да има градини, затова той бе дошъл сред тълпата. Бях се научила да оценявам гукането на птиците, техния напев, който бе толкова красив, че цар Соломон го бе сравнил с гласа на своята любима в славната си Песен на песните.

*„О, гълъбице моя, в пукнатините на скалата,
в скришните места на стръмнините
нека видя лицето ти, нека чуя гласа ти;
защото гласът ти е сладък и лицето ти прекрасно.“*
Песен на песните 2:14

Съветът извърши ритуал за добруването на хората. Гълъбарниците бяха благословени и бе принесен дар за здравето на всички ни. Запалихме балсам и мирта в малки сребърни кандилници, защото димът щеше да успокои птиците и те щяха да снасят яйца, както преди. Гълъбите трепереха от студения въздух, свиваха се в нишите и криеха главички под крилете си. Бяха ни дали един от римските войници да ни помага, да върши най-тежката работа, да носи кошниците с торта в полето, да постила сламата и да я изнася, когато станеше неизползваема. Другият войник бе разменен за две бели магарета, които търговците от Едом доведоха, и вече бе далеч от крепостта. Такава беше съдбата на робите в този свят. Нашият носеше окови на краката си, които отключвахме, когато работеше в гълъбарника. Държеше главата си сведена и вършеше каквото му заповядвахме. Беше сплел косата си на плитки и не я пускаше да пада свободно, както когато за пръв път се появи, но въпреки този опит да прикрие колко бе различен, все още не приличаше на един от нас.

Изглежда се срамуваше от положението, в което се намираше, и все пак, когато Ревка му махнеше с ръка, бързаше да изпълни нареденото. Беше висок, направо приличаше на гигант, с добро телосложение, с издължени крайници. На рамото си имаше издълбана фигура на създание, което приличаше на дива коза, но имаше големи извити рога. Робът видя, че го гледам, и този път отвърна на погледа ми. В очите му се четеше предизвикателство.

— Не се притеснявай — каза Ревка, когато забеляза грубото му поведение. — Ще положим всички усилия да го опитомим.

Робът й хвърли мрачен поглед, после отиде да чисти нишите с гнездата. Бързо ми стана ясно, че разбира повече от езика ни, колкото се преструваше, че знае. Обикновено свиваше рамене и клатеше глава, когато го питахме нещо, но аз виждах истината. Един ден счупих случайно яйце и прошепнах молитва за духа на гълъба, който може да е бил вътре. Вдигнах очи и видях как ме гледа.

— Знаеш ли какво казвам? — попитах го аз.

Той извърна глава. Странните му сини очи бяха прекалено студени, за да гледаш дълго в тях.

Забелязах, че често оглежда площада през капациите, които позволяваха въздухът да влиза вътре, но пречеха на гълъбите да бягат. Помислих, че може би търси другия роб.

— Приятелят ти бе отведен надалече — казах му аз. — Никога вече няма да го видиш.

Не бях сигурна, но ми се стори, че той трепна при тези думи. Изпитвах жал към него, може би защото сега бе единственият от своя вид. Спомних си за леопарда в пустинята, как звярът бе побягнал от мен, когато оплаквах камъните и плачех. Той бе сам, когато се скри сред трънливите храсти, но аз бях още по-самотна, когато ме бе оставил.

— Е, ако искаш да оцелееш, дори да разбираш, по-добре не го показвай — предупредих пленника ни аз.

Продължих да го наблюдавам и видях, че бе доста умен; откри нов начин за чистене на гълъбарниците с гребло, което сам измайстори. Бе намерил ръждясали гвоздеи на пода и с тях прикрепил няколко клонки към един по-голям извит клон на маслиновото дърво, прорасло през едно свободно пространство в покрива. Всеки път, когато забележеше, че го наблюдавам, той ставаше предпазлив, по-

сдържан. Напомняше ми на сирийската мечка, която веднъж видях в Йерусалим, окована от своя собственик, римлянин, и държана в клетка, за да изпълнява номера за забавление на публиката. Мечката бе свела главата си, но веднъж, когато не успя да се овладее, оголи остриите си зъби; собственикът ѝ обаче веднага я удари. Животното закри главата си с ръце, както би направил човек, когото биеха. Неколцина от тълпата се разсмяха, но аз отстъпих и избягах със свито сърце.

— Имаш ли достатъчно храна? — попитах роба една вечер след края на работата ни.

Направих жест все едно ям с лъжица, за да ме разбере. Той поклати глава, после сви рамене. Знаех, че спи в зловонното таванско помещение над гълъбарника, където нощем го оковаваха за една дъска, знаех и че за храна му даваха каша и сухари, понякога и още нещо. Започнах да му оставям съчки, за да си кладе огън, когато нощите бяха студени.

— Да не би да си глух? — зачудих се на висок глас.

Мъжът ме погледна. Беше странник от земя, покрита със сняг, нещо, което бях виждала само веднъж в живота си, когато бях много малка. Хълмовете на Йерусалим бяха покрити с бяла пелена, пратена от Шалгиел, ангела на снега. Някои деца го помислиха за манна небесна и се опитаха да ядат с шепи от него, но извикаха стреснато, когато устните им замръзнаха от студа. Робът ме разбираше, сигурна бях.

Знаех какво е да копнееш за толкова далечен живот, че той ти се струва като сън, сякаш никога не е бил истина. Дали сънуваше сняг и диви сини кози, или пък своя другар, отведен във вериги на другия край на Соленото море?

Изпъдих един от гълъбите от нишата му, подържах го в ръка, докато се успокои, после бързо прекърших врата му. Почти се разсмях, когато видях изумлението на роба. Може би не беше очаквал от мен такава жестокост. Но аз не се боях от жестокостта; знаех, че е заложена вътре в мен, както я имаше и в леопарда, който трябва да улови плячката си, за да оцелее. Подадох птицата на роба, за да си я сготви за вечеря, той ме погледна с признателност и после я скри в ъгъла, където можеше да я стигне, когато го оковяха за през нощта.

Когато на другата сутрин Ревка забеляза липсващата птица, заявих, че по-рано същия ден съм видяла ястреб. Подобни неща се

случваха достатъчно често; някой гълъб току се издигаше по-високо и се промушваше през тесния процеп в тавана, за да отлети във висините. И почти незабавно из въздуха се разлетяваха пера, а ако човек присвиеше очи, можеше да забележи и малките капчици кръв.

Когато отивах до стената, за да погледна към земите отвъд нашата крепост, винаги се изумявах колко далеч сме от останалия свят. Пустошта наоколо ми се струваше безкрайна, твърдата земя — на тъй непосилно разстояние, че едва ли някога щяхме да стъпим върху нея. Ако така се чувстваха ангелите, Рафаил или Михаил, или някой шедим, когато се взираха от небесата към човечеството, то тогава те бяха много самотни. Ние бяхме град и същевременно напълно отделен свят, в който всеки ден пристигаха още и още хора. Отчаяните, вярващите, победените, изгубените. Затова имаше толкова много клюки; трудно е да пазиш тайни на такова претъпкано, непрощаващо място. Семействата споделяха живота си, разделени само от една тънка стена от грубия плат, който се правеше от козя вълна, закачен на въжета.

Чувахме неща, които не трябваше — звуците, издавани от мъжете и жените, докато се любеха, кавгите им... Знаехме чии деца не са послушни и ги понатупват от време на време, чия съпруга започва да сипе ругатни по адрес на мъжа си веднага след като той излезе от дома. Баните винаги бяха претъпкани, не само с тела, но и с разговори. Магазините се пълнеха от сутрин до вечер с желаещи да се сдобият с брашно или масло. Толкова много хора бяха дошли тук от Йерусалим, че вече нямаше достатъчно за всички; бяхме принудени да споделяме и последните си трохи, да чакаме търпеливо на опашки за храна и провизии, разпределяни внимателно от изпразващите се складове, да работим до късно вечер. Разбихах защо мъжете излизаха от крепостта и нападаха всеки, когото срещнеха. Бях само жена, лишена от знанието на равините в синагогата или в съвета, но дори и аз разбихах какво ни чакаше, ако Бог ни откажеше милостта си. Градините и полетата бяха зелени сега, но беше невъзможно да предвидим настъпващите бури, независимо дали щяха да дойдат под формата на хищни облаци от скакалци, или просто щяхме да умрем от глад през месец Ав, когато светът отново щеше да пламне от жегата.

Засега се намирахме в разгара на мекия сезон. Можехме да събираме дивите репички и треви, които растяха между камъните от

другата страната на Змийската порта и се появяваха на места, където човек би помислил, че нищо не е възможно да порасне. Но знаехме, че времената на изобилието няма да продължат вечно. Затова Ирод бе натрупал в хранилищата си провизии, които можеха да стигнат за сто години — време, което вече бе отминало. Делвите със зехтин и вино бяха празни. Потупвахме ги отстрани и щом ехото отекнаше, знаехме, че вътре не е останало нищо. Бяхме толкова много, че започнаха да разпределят дори дървата за огнищата. Чудех се какво щеше да стане с нас, ако реколтата се провалеше и останехме без нищо, освен волята и разума си. Една вечер отидох да взема подпалките, които държахме подпрени до вратата си, но тях ги нямаше.

— Сигурно козите са ги изiali — каза баща ми, но те бяха затворени в обора си. — Ти си глупачка, която не може да преброи съчките.

Но аз знаех, че един от съседите ни ги е откраднал. Така става във времена на бедност и оскъдица. Истината за хората излиза на повърхността като малките сребристи рибки, които като по чудо се появяват от пясъка в пустинята, когато има наводнение и стремителните потоци изпълнят процепите сред скалите. Твърдеше се, че тези рибки могат да стоят заровени в пясъка седем години, без вода, и плътта им става толкова суха, че приличат на прах. Но при първите капки дъжд разкриват истинската си същност, точно както правят и хората, ако им дадеш достатъчно време и причина.

Баща ми не желаше да има нещо общо с мен. Оставяше ме да чистя и да готвя, но през останалото време напълно ме пренебрегваше. Чувах го как говори за мен с някои мъже, които го разпитваха, вперили очи в червената ми коса.

— Тя е нищо — казваше той. — Само проблеми създава.

На здрачаване сядаше отвън пред стаята ни на пейка, която сам бе сковал, увил наметалото около раменете си. На бледата светлина изчезваше, бързо се сливаше със стената, с мрака, със самата нощ, както бе правил преди, когато се криеше около Храма, докато упражняваше своята невидимост. Питам се дали само аз можех да го видя как седи там, опрян на камъните, втренчил се в посоката, в която се намираше Йерусалим, оплакващ също като мен живота, който бе

загубил. Изпитвах състрадание към този мъж, независимо от всичко, което бе направил. Бях съучастник в неговото престъпление.

Макар да ме презираше, баща ми не беше чак толкова горд, че да отказва храната, която приготвях, и поглъщаше бавно сварената леща, фасул и ечемик. В часовете, в които излизаше от стаята ни, имах свободата да се изолирам от останалия свят. Чувах как другите жени се събират на площада, пеейки, докато тъчяха; гласовете им бяха приятни, като птича песен. Можех да преда и да тъка, но никога не се присъединих към тях. Ако отидех, щяха да задават въпроси и бързо щяха да разберат коя съм, нищо друго, освен проблем, както казваше и баща ми, обезчестена жена, която щеше да има бебе без баща. Скоро нямаше да мога да крия истината.

Никой не ме търсеше, дори брат ми не идваше, защото всеки откраднат от задълженията си миг използваше, за да се вижда с Азиза. Единственият ми посетител бе духът от сънищата ми. Сия ме следваше вярно. С времето я опознах по-добре от всяко друго човешко същество. Спях с нея всяка нощ и плачех насън. Не вярвах в сълзите, нито в моите, нито в тези на другите, смятах ги за срамни, знак на слабост, но няхах избор, освен да лежа мълчаливо до нея и да слушам как тя плаче. Бях привързана към Сия така, както робът от севера бе окован с верига към каменната стена на гълъбарника.

В една тъмна нощ обаче вместо призрака при мен дойде Нахара. Беше в същия час, в който баща ми ме бе вдигнал, когато напуснахме Йерусалим, но тя не ми изкрещя, както бе направил той. Припълзя до сламеника ми и постави длан на устата ми, за да не извикам и да не събудя баща си. За миг си помислих, че отново съм в пустинята и Бен Симон иска мълчанието ми. Не се противих. Но ръката бе прекалено малка, прекалено нежна. Отворих очи и видях Нахара, която ми направи знак да побързам. Пресегнах се към туниката си и я последвах откън, за да не стреснем баща ми с шепота ни. По улиците на крепостта нощем минаваха стражи, но ние открихме тъмен ъгъл и се спотаихме там.

— Майка ми ме изпрати да те повикам — каза Нахара. Беше разумна и спокойна по характер, но сега явно очакваше да я последвам и да направя каквото ми бе наредено. — Има нужда от помощта ти.

— Нека сестра ти ѝ помогне — сопнах се аз, жадувайки да се върна в стаята си. Тази нощ имаше толкова много звезди в тъмното

небе, че ги виждах ясно как падат една след друга, когато вдигнах очи. Изглеждаха тъй близко, като Соленото море, макар да бяха на огромно разстояние от нас.

— Сестра ми няма силите, които са нужни за това, което ще правим — отвърна Нахара сериозно, сякаш тя бе по-голямата от двете. За разлика от Азиза нейните очи бяха тъмни, но изпъстрени с жълти точки, почти винаги леко присвити, което подсказваше на хората, че в това малко момиче се крие нещо повече, отколкото се виждаше на пръв поглед. — Азиза никога не идва на раждания. Тя не може да понася кръв.

— Как е възможно? Чувала съм, че сестра ти може да прави неща, непосилни за смъртните жени — реших да я проверя аз. — Може би брат ми ще знае нещо повече за това?

Нахара се усмихна. И двете имахме повече житейски опит, отколкото предполагаше крехката ни възраст.

— Съмнявам се. Какво може да знае един воин за женските работи?

— Имам нужда от сън — възпротивих се отново аз, но Нахара ме дръпна за ръкава.

— Майка ми каза, че трябва да дойдеш. Каза, че ще помогне на лъвицата в замяна на това, което ще направиш тази нощ.

Щом осмислих думите ѝ, се разбудих напълно. Дали посланието бе прикрито обещание или заплаха? В стаята ми не ме чакаше никой, освен един призрак, свит на кълбо и хлипащ от мъка. В къщата имаше само един стар убиец, който ме гълчеше, когато му сипвах кашата. Нахара ми каза, че търсим черно куче, и така събуди любопитството ми, затова реших да я придружа. Носеше стомна в ръка и ми подаде навито въже. В крепостта имаше много черни кучета; веднага открих едно и го хванах. Беше съвсем лесно. Но когато подадох въжето на Нахара, тя се разсмя, закривайки устата си с длан, за да не ни чуе някой.

— Какво, не е ли подходящо? — попитах с раздражение. Бях завързала здраво въжето за врата му, но Нахара се наведе и освободи създаването от примката. Беше ѝ забавно, защото бях решила, че задачата ни ще е толкова лесна.

— Ето това — посочи тя едно женско куче на известно разстояние от нас, което ръмжеше свирепо. — Ще се справиш ли?

— Това е черно куче, не лъв — отбелязах аз.

Улових кучката така, както хващах дивите птици в пустинята. Седнах на земята до нея, като се престорих, че не забелязвам оголените ѝ зъби. Останах мълчалива, неподвижна, защото това бе дарбата ми, в това бях най-добра. След известно време плъзнах внимателно примката около врата ѝ. Кучката ме погледна. След това вече бе моя, както ставаше и с птиците, както стана и с мен, когато бях погледнала Бен Симон — след този миг му принадлежах.

Нахара дойде при мен тичешком и ме поздрави; тъмната ѝ коса се размяташе свободно на гърба ѝ. Но задачата ни още не бе приключила.

— Сега трябва да вземем съставката, която ни е нужна — обясни ми тя. — Кучето може да те ухапе, докато го правиш.

И тогава разбрах. Цицките на кучката висяха — скоро бе родила кученца. Нужно ни беше млякото ѝ.

— Защо не го направиш ти? — попитах аз. — Ти си дребна и чевръста. Ще я държа здраво, за да не те ухапе. Просто си представи, че е коза, която доиш, но наистина трябва да си по-бърза.

Нахара поклати глава.

— Още не съм станала жена. Трябва да си ти.

Стегнах въжето около врата на кучката и го дръпнах, за да я накарам да ме погледне. Мислено ѝ заповядах да не мърда. Напътствах я с докосване и с мълчаливото си присъствие и тя се подчини. Тялото ѝ бе топло, когато се притисна до мен; със сигурност моят допир бе по-нежен от острите зъбки на гладните ѝ кутрета. След като приключих с изцеждането на млякото ѝ, я освободих и последвах Нахара, която ме поведе по пътя, минаващ покрай най-старата част на стената. Хората казваха, че камъните тук са от същия варовик, който Ирод е използвал за строежа на Храма в Йерусалим, и неговият знак все още можеше да се види издълбан по ръба на всеки от тях. Запитах се дали е бил уверен, че камъните с неговия знак ще издържат вечно и дали Адонай ги бе срутил само за да покаже, че човек е просто човек, пък бил той и цар.

Стигнахме до една изоставена част на двореца, съсипана от пожари в годините на управлението на римляните, но все още полезна на хората, които търсеха уединение в този претъпкан с тълпи свят.

— Защо не повикахте Ревка да ви помага? Да не би да се страхува от кучета? — пошегувах се аз, но въпросът ми бе основателен. Тя със сигурност бе по-доверена приятелка на Шира, отколкото бях аз.

— Грижи се за две малки момченца, а това може да отнеме цялата нощ.

— Ревка? — изненадах се аз. — Но тя е прекалено възрастна, за да има малки деца.

— Нейни внуци са. Грижи се за тях, приспива ги, после ги топли нощем. Ти си сама, няма да липсваш на никого.

Нямаше как да оспоря това.

— Майка ми поиска специално теб — погледна ме Нахара с уважение в очите, което ме изненада. — Тя каза, че можеш да уловиш черно куче, и ти го направи. Трябва да си поласкана.

Минахме през една желязна порта, после заедно бутнахме друга резбована врата от акациево дърво, зад която се разкри коридор, водещ към най-старите хранилища. Тези стаи някога са били толкова пълни със съкровища, че според хората все още можеше да се намери златен прах, изпопадал между камъните. Спуснахме се по стъпалата, които се виеха надолу, и ми се стори, че наистина подовите и стените блещукат. Въздухът бе влажен и студен, бе мрачно, сиво-сините сенки, играещи си около нас, бяха стряскащи. Коридорът ставаше все по-тесен, докато вървахме. Накрая се наложи да вървим една зад друга. Нахара носеше лампа, пълна с маслиново масло. Аз държах стомната с млякото от кучката. Най-после стигнахме до празна стая с ронещи се стени.

Имаше ехо, когато влязохме, въпреки че бяхме боси. Някой викаше, но звукът бе приглушен. Разпознах родилните стонове. Сия плачеше така, когато бе болна, затиснала уста с ръката си, за да прикрие хлипанията си и слабостта си от нас.

Когато се взрях сред издължените сенки по стената, за миг повярвах, че на земята пред мен се мята демон, подобен на гравирания в амулета на брат ми — женското чудовище, което се твърдеше, че Соломон е убил на пода в Храма. Щом доближихме, видях, че е жена, извиваща се в агония на всички страни. Беше младата прислужница, която бе молила Шира за заклинание, онази, която стоеше в края на банята в нощта, когато ми казаха, че Азиза е създание от света на демоните и ангелите. Бе дошла в крепостта като прислужница, но

наскоро семейството, от което бе част, я бе изхвърлило, когато положението ѝ бе станало очевидно. Сега вече не я смятаха достойна да работи, да събира черници и фъстъци или да носи кошницата на господарката ѝ. Криеше се близо до хранилищата и крадеше храна от оборите на козите. Състоянието ѝ ме потресе дълбоко. Обзе ме страх, докато гледах как притискаше корема си, как се гърчеше и извиваше от болка.

Шира я подканяше да се изправи, но младото момиче отказваше. Едно дете щеше да се появи на този свят, дете без баща и без семейство. Ако се разбереше, че бащата е женен мъж, момичето нямаше да може да избегне съдбата си. Съветът можеше да я пропъди в планината. Това раждане трябваше да остане тайна, а както скоро щях да разбера, пазенето на тайните бе най-големият талант на Шира.

Тя ми махна, но аз стоях неподвижно, парализирана от паника. Бях родена от мъртва жена, не смятах, че имам право да се доближа до някого, който щеше да създаде нов живот.

— Побързай — настоя Шира. До нея имаше втора стомна. — Смеси млякото с водата.

Направих го, после останах да гледам като в сън как Шира и Нахара повдигнаха момичето и го принудиха да изпие сместа. Прислужницата изплю част от нея на пода и издаде ужасен звук, като на човек, който се дави. Хвана се за корема, докато болката я разкъсваше. Шира и Нахара я изправиха и я накараха да се разходи из стаята, но всичко бе напразно — бебето не излизаше.

Шира ѝ заповяда да се приведе над стола за раждане, който бе донесла, и да се опита да роди от седнало положение. Пак нищо не се получи. Прислужницата бе толкова млада, че в този миг самата тя приличаше на дете. Проклинаше не мъжа, който бе виновен за това, а себе си. Почувствах как нещо се надига в гърдите и в гърлото ми, докато наблюдавах раждането. Носех кинжала на Бен Симон в туниката си, студеното му острие се опираше в кожата ми. Помислих си за ножа, който е бил използван, за да ме извади от майка ми, и за нейните отекващи викове, за мълчанието на последния ѝ дъх.

Шира дойде при мен и ме разтърси за раменете.

— Ела на себе си! Отиди до гълъбарника и ми донеси кошница с изпражнения.

В хранилището бе ужасно горещо и Шира бе подгизнала цялата. Черната ѝ коса се спускаше мокра на гърба ѝ. Черният прах по клепачите ѝ се бе разтекъл и очите ѝ сякаш се взираха към мен през тъмен воал. Помислих си, че никога не бях виждала някой толкова красив или толкова зловещ. Туниката ѝ се разтваряше и с изненада видях, че по раменете ѝ са издълбани червени знаци, а това бе забранено за нашия народ. Белязаните по този начин принадлежаха към кедешите, свети жени, част от религиозни групи, чиито ритуали бяха толкова тайни и противоречиви, че бяха забранени със закон много преди падането на Йерусалим.

— Бягай! — нареди ми Шира. — Ако тази жена можеше да разчита на нечия друга помощ, смяташ ли, че щеше да бъде тук? Няма си никой, само един мъж, който не желае да има нищо общо с нея и с бебето, което отказва да напусне утробата ѝ.

Колкото по-бързо направех това, което Шира искаше, толкова по-скоро щях да се прибера обратно в стаята си, далече от тази лудост. Затичах се като обезумяла по коридорите, които ми се струваха като част от затвор, тъмни като в рог, защото нямаше лампа. Най-накрая стигнах до портата, която ме изведе навън в мощта. Луната бе бледа и лимонената светлина почти ме заслепи след мрачния въздух на хранилището. Никой не ме забеляза, докато тичах към гълъбарника, стъпките ми не вдигаха шум по гранитните камъни. Отключих вратата, отидох до птиците, които се разшумяха, изненадани, че са притеснявани в такъв късен час. Започнах да пълня трескаво кошницата, имах чувството, че кръвта бе кипнала във вените ми. И тогава видях роба. Веригата му се спускаше от тавана, където спеше, чак до пода. Беше се събудил от отварянето на вратата и сега стоеше готов да се отбранява, ако воините бяха дошли, за да го изтезават, убият или продадат на номадите. Напълно бях забравила за него. Чувах собственото си паникьосано, задъхано дишане. В очите ми пареха сълзи, които така и не се стичаха навън. Погледите ни се срещнаха. Гледахме се като две животни, срещнали се изненадващо край реката, жадни и недоверчиви, еднакво способни на насилие. След миг робът ми кимна да продължа да правя това, за което бях дошла. Отпусна се на пода и присви очи, така че в мрака те приличаха на две цепки. Престори се, че заспива, полегнал с гръб на камъните. Благодарих му.

Нямаше значение дали знаеше, или говореше езика ни. Той ме погледна отново и бях сигурна, че бе разбрал.

Събрах достатъчно изпращания, затворих гълъбарника и се затичах обратно по пътя, откъдето бях дошла. От дърветата падаха бадемови цветчета и земята изглеждаше бяла. Замислих се за сняг, за манната, за Йерусалим. Замислих се за роба, свит сред гълъбите. Дъхът ми секна.

Шира ме чакаше, крачейки нервно из стаята. Бе свила дългата си коса на висок кок и бе свалила шала си. По раменете ѝ се виждаше изписано името на нашия Бог, но не с мастило, а по-скоро с кръв, буквите бяха обърнати така, че да се четат отгоре, сякаш отиваха към небето. Бе сварила отвара от скъпоценните листа на седефчето, билка, която повечето бременни жени избягват, защото предизвиква контракции. Мнозина отказват изобщо да докосват седефчето, защото вярват, че може да прогори плътта им. Често го изскубват от земята, като завързват стъблото му за някое куче, така че проклятието за изтръгването на корена му да падне върху животното. Някои жени вземат билката, когато искат да пометнат, но тя може да се използва и в случаите, когато бебето се инати да излезе на този свят, а това трябва да стане — за да оцелее то самото и за да се спаси животът на майката.

Шира извади курешките на гълъбите и ги използва, за да разпали огън с тях. Раздухваше пламъка, докато най-накрая от огъня се надигна стълб пушек. Мирисът, който се разнесе, бе горчив, но и някак познат. Сякаш гълъбите ни бяха последвали до това място; чувахме пърхането на крилете им, учестено като нашето дишане, забързано, каквото трябваше да бъде и раждането, ако искахме да спасим майката и детето. След като слугинята изпи отварата от горчивото седефче и започна да повръща, Шира ни накара да я хванем от двете страни за ръцете. Принудихме я да застане над огъня. Въздухът бе нагорещен и всички лъцяхме от пот. Свалих наметката си, защото имах чувството, че ще се задуша. Почти не виждах от цялата тази пепел и искри. Светът се състоеше от сол и дим и няхахме друг избор, освен да продължим.

Бяхме навлезли в най-дълбокото от всички дълбоки места, седалището на великата богиня Ашторет^[1], спомената от пророците, богиня, която все още беше с нас, въпреки че мъдрите мъже в Храма бяха направили всичко възможно, за да я унищожат. Те не бяха успели

да победят и Шехина, за която някои твърдяха, че е женската страна на Бог, божествена и лъчезарна, булката на младоженеца Адонай. Шехина лекуваше болните, присядаше сред бедните, прегръщаше и злите, и добрите с еднакво състрадание.

Жената, която раждаше, хлипаше в прегръдките ни. Аз бях спряла да мисля и просто изпълнявах механично каквото ми се наредеше. Не осъзнавах как се бях озовала тук, как бях събудена в дома си, как бях извлечена от стаята си в тази мрачна нощ. Защо от всички хора бях избрана аз, предвестницата на Ангела на смъртта, познала малах ха-мавет, преди да стана част от човечеството, убийцата на собствената си майка, и сега стоях на стража пред Царицата на небесата.

Прислужницата ни умоляваше да не я държим над огъня. Плачеше, че изгаря, че искрите влизат вътре в нея, подпалват кръвта и костите ѝ. Попитах дали можем да я преместим, но Шира настоя, че пушекът ни е нужен, за да разтворим утробата на жената.

— Добротата може да бъде проклятие — каза тя. Приседна на пода до момичето и започна да пее.

„В името на Господ, излез, излез, излез.“

Гласът на Шира бе дрезгав и парещ и постепенно се извисяваше нагоре. Повтаряше думите, докато песента се пропи в нас и чувахме само нейния глас и нейното отчаяние.

*„Излез. Ти пътува дълго и вече пристигна.
Амен, Амен, Села.“*

Момичето викаше, но сега бе още по-ужасно от преди. Чакалите вият един срещу друг по този начин, стенат в нощта. Бедната прислужница бе стигнала толкова навътре в себе си, до най-дълбоката си сърцевина, че ми се струваше невъзможно някога да излезе отново на повърхността. Помислих си за последните мигове на майка ми, преди да я прегърне тишината; сигурно и нейният глас бе звучал така,

сигурно бе проклинала съдбата си. Представих си баща ми, подпрям се на вратата в този миг, проклинащ мен.

Раждащата жена говореше на тези, които не бяха тук, молеше се на нашия Бог, Адонай, и на Абракасас, бога на египтяните, и на Ашторет. Пазареше се, обещавахе всичко, което можеше да даде на този свят, живота си, душата си, все още нероденото си дете.

— Вземете го! — плачеше тя. — Вземете и мен!

Уплаших се, че стражите ще я чуят и ще ни открият, или че ще привлече демони, които няма да можем да отблъснем, но Шира каза не, трябва да се боим от мълчанието. Тишината по време на раждане означаваше, че демоните са спечелили и че Лилит, нощното създание от Вавилон с дълга черна коса и черни криле, която дебне другите жени, съблазнява мъжете им и краде децата им, е победила.

Шира написа името на Обизот, женския демон, който души новородените, на къс папирус, после го изгори. Димът бе ален, с цвета на кръвта.

Ние бяхме последните защитници и се намирахме в разгара на битка. Чувствах, че мога да сграбча демона за гърлото, ако дръзнеше да се появи пред нас. Пустинята ме научи, че трябва да унищожавам, ако искам да оцелея. Наоколо имаше купчини сол, които можехме да хвърляме срещу създанията на нощта, ако ни доближаха. Грабнах шепа сол и я втрих в корема си, защото неродените деца са особено уязвими за силата на демоните.

Останахме до огъня, потта от телата ни се стичаше на струи, очите ни бяха замъглени от солените капки. Пламъкът стана червен, после син, а Шира повтаряше обета си към Адонай, за да попречи на всеки опит на ангела Рафаил да навреди на бебето, когато най-накрая излезете. Контракциите на майката бяха започнали. Виждах движенията вътре в нея, сякаш буря минаваше през тялото ѝ. Усетих се, че напявам молитвата на Шира. Несъзнателно бях научила думите, защото вече вярвах, че само те ще ни предпазят от злините.

Шира отмести жената от огъня веднага щом водите ѝ изтекоха. Ужасявах се от мисълта, че детето няма да поиска да излезе, но Нахара явно изобщо не се страхуваше от това, което щеше да се случи, макар да бе на не повече от тринайсет години.

— Ето го, идва! — провикна се въодушевено тя. Плесна с ръце и се приведе надолу, готова да го посрещне. Бебето падна бързо в

прегръдката ѝ, лъскавото му лице се гърчеше намръщено. Нахара се ухили безстрашно, явно не ѝ правеше впечатление, че навсякъде има кръв. Помислих си: *Тя е жена, а аз не съм. Вече е всичко, завършена, цяла, а аз съм едно нищо.*

— Какво ще стане с нея? — попитах я, кимайки към младата майка.

— Ще се върне при господарката си и ще каже, че е намерила бебе на скалите.

— Нима тя ще ѝ повярва?

— Майка ми ще я придружи. Тя ще потвърди думите ѝ. Семейството ще ѝ повярва, за да може господарят ѝ да има нов син.

Шира коленичи и се пресегна в утробата на жената, напявайки, докато издърпваше плацентата. Щеше да я отреже и зарови в овощната градина, където никой нямаше да я открие. Това, което някога бе дало на това дете живот, сега щеше да донесе добра поличба на реколтата ни.

Тази нощ имаше вихрушка. Най-накрая около нас се възцари тишина. Бяхме потни, горещи, но прекалено изтощени, за да ни е грижа как изглеждаме. След като бебето бе изродено успешно и увито в чист плат, майката се пресегна към него и го сложи на гърдата си. Чух хлипане и осъзнах, че бе излязло от моето гърло.

Разбрах защо Шира ме бе повикала тази нощ. Бе отгатнала какво има вътре в мен. Тя се приближи и ми прошепна, за да не я чуе никой друг.

— Да не мислеше, че си единствената лъвица тук? — попита ме сега, след като работата ни бе приключила. — Да не мислеше, че няма да разбера?

[1] Известна сред древните народи с различни имена — Иштар, Истар, Астарт, Анунит, Нана; отъждествявана с гръцката Афродита и др. — богиня на плодородието и плътската любов. — Б.пр. ↑

Брат ми поведе набег навън скоро след това. За него бе чест, че е избран за тази задача, признание за смелостта му и за благожеланието на Бен Яир към него. Но тези, които го обичаха, искаха да не е толкова почитан. Бояхме се, че мисията му може да му покаже пътя към отвъдното, не към дома. Азиза бе много нервна; косата ѝ бе разпусната на гърба, черен плътен облак. Отказваше да се храни и прекарваше вечерите си до стената, вперила поглед в пустошта на белите полета от камъни, които Бог бе поставил пред нас. Известно време по пясъка все още се виждаха следите на воините, но вятърът ги заличи, и скоро изглеждаше, че хората, които ги бяха оставили, никога няма да се появят отново по пътеката.

Небето бе мрачно, а в далечината се виждаха пламъци, защото номадите обикаляха и се скитаха заради римския легион, който бе недалеч оттук. Пушекът се сливаше с облаците и целият свят сякаш се бе свъсил. Амрам го нямаше от дни. Скоро Азиза отказа да става от леглото си, дори когато слънцето най-накрая пробие през мрака. Дори по-малката ѝ сестра не можеше да я убеди, че трябва да събере сила и да продължи с живота си. Тя бе в прегръдката на ужаса, който обхваща всяка жена, чакаща своя любим воин да се завърне.

С баща ми също се взирахме над скалите, очите ни проучваха хоризонта. Въпреки разстоянието помежду ни, имахме нещо общо — любовта ни към Амрам. Може би заради общата ни тревога започнахме да вечеряме заедно. Не говорехме за нищо, освен за храната, но поне бяхме в една стая, без някой от нас да извърща гръб на другия. Опитвах се да не мисля как щеше да реагира баща ми на моето безчестие, ако разбереше, че нося детето на Бен Симон, как презрението му към мен щеше да нарасне, как щеше да ме унижава и да ме прогони, как щях да докажа най-накрая, че е бил прав през всичките тези години. Създавах само проблеми. Аз, която можех да удавя някого отвътре, която бях прелъстила чужд съпруг, както Лилит бе направила, нямаше да бъда достойна да стъпвам по бащиния ми под. Той щеше да обръсне косата ми и да разкъса дрехите ми, за да ме

бележи като зона, после щеше да разкъса своите дрехи, както се правеше, когато се оплакваше нечия смърт.

Аз щях да мълча, докато правеше всичко това, защото мълчанието бе моята единствена сила.

В полетата и градините след внезапното проклятие на студа овощните дървета не даваха толкова сладък плод, колкото трябваше. Провизиите на Ирод се топяха бързо, дажбите намаляваха. Баща ми се оплакваше от храната, която приготвях за него, и този път имаше основателна причина. Хората ни започнаха да гладуват. Амрам и воините му бяха изпратени в долината, за да вземат всичко годно за храна, което открият в тамошните поселища. Някои могат да нарекат това „кражба“, „погром“ или „убийство“, но така живеехме сега. Аз самата бях научила добре правилата на пустинята, правилата на оцеляването. Брат ми се кълнеше, че дори един бандит може да бъде чист и свят в очите на Всемогъщия. Твърдеше, че присъдата на Бог зависи от причините за деянието, а нашите бяха най-чисти от чистите — да останем верни на Израел. Бог със сигурност щеше да сведе очите си към нас и да ни изпрати милостта си.

След раждането на детето на прислужницата Нахара бе започнала да ми се доверява. Един ден, след като бяхме работили часове наред рамо до рамо, тя ми призна, че преди заминаването на брат ми Азиза е отишла при него с прах от изгорена змийска кожа. Майка им била веща във всякакви видове заклинания и въпреки че Азиза не проявявала интерес към нейните занимания, за сигурността на Амрам тя погледнала в магическата книга на майка си.

Когато Азиза изпращала брат ми, посипала косата му със змийския прах. Той я притискал до себе си, без да подозира, че в прегръдката ѝ е скрита бяло-зелената сила на змията, която щяла да ухапе враговете му и да го предпазва от злото. Брат ми може би нямаше да разбере на какво е готова Азиза, за да го спаси, но аз разбирах. Щях да направя същото, ако имах достъп до такова мощно заклинание. Щях да изгоря змията до пепел, ако това щеше да предпази любимия ми от беда.

Когато воините се завърнаха от своя набег, стана ясно, че той не е бил много успешен. Лаят на кучетата предупредил за идването им

хората в селището, което бяха нападнали, и последвала ожесточена битка с тежки загуби и за двете страни. Мъжете не се върнаха в крепостта, а отидоха право на високата урва отстрани, зловещо, усойно място, скривалище на зверовете. Тогава разбрахме, че те са таме, осквернени от близостта си до смъртта, и сега трябва да се пречистят. Оцелелите трябваше да се молят и да постят седем дни, преди да се върнат сред нас.

Семействата на воините, които бяха заминали, чакаха мълчаливо покрай портата с ясното съзнание, че скоро някои от нас щяха да оплакват смъртта на близките си. Когато мъжете най-накрая се прибраха, почти припаднах, щом чух хората да викат името на Амрам. Отидох да го намеря, безкрайно благодарна, че е бил един от онези, които трябвало да понесат бремето на това да погребат другарите си. Но близостта му до Ангела на смъртта бе оставила отпечатък върху него, така както стоманата влиза в огъня и става по-закалена.

Беше погребал своя приятел Йонатан, онзи, който бе изучавал свещените книги и бе смятал да става свещеник, но вместо това бе избрал кинжала. В онзи ден Амрам носеше молитвения шал с бели и сини ресни на Йонатан. Имаше жени, чиято единствена работа беше да правят виолетово-синята боя, която се използваше за молитвените шалове; те варяха мекотелите, които живееха само край един от бреговете на Голямото море, и добавяха сол и прах, докато получеха цвета на небесата. Всеки възел на дрехата бе изтъкан с преданост и вяра. Към нишките привързваха амулети, които се смяташе, че ще препречат пътя на демоните и ще донесат благополучие на вярващия. И все пак Йонатан бе взет от смъртта. Близките му се затвориха, раздираха дрехите си, отказваха да говорят и спуснаха капациите на прозорците, за да са сигурни, че никаква светлина няма да проникне в стаите им.

Брат ми дойде да хапне и да пийне с нас, но през цялото време не повдигаше очи. По шала на раменете му имаше кървави пръски. Баща ми бе толкова щастлив от завръщането на сина си, че не забеляза промяната в него, мрачното му изражение, празния му поглед. Виждаше само един силен мъж, който можеше да вдигне меча си тъй високо, че да посече всеки враг, но аз откривах в него нещо съвсем различно. Брат ми бе направил крачка встрани от нашия живот. Той се бе доближил до отвъдното, когато смъртта бе призовала другарите му.

Демоните се бяха протегнали към него, бяха се вкопчили в духа му и се бяха опитали да го завлекат на другата страна, страната на отчаянието и безмерната скръб. Ангелът на смъртта вижда всичко с безбройните си очи; докосването му може да бъде нежно, ако той пожелае. Ако му позволиш да обвие ръцете си около теб, може да потънеш в прегръдката му и никога да не се освободиш от нея. Забелязах как брат ми гледа към урвата под нас. Бе видял предопределената за него съдба и я бе избегнал само защото приятелят му бе заел мястото му.

Когато баща ми каза, че Йонатан е загинал с достойната смърт на воина, край, към какъвто трябва да се стреми всеки мъж, Амрам потръпна и извърна лице.

Двамата излязохме навън след вечерята, а баща ни отиде да се помоли и да благодари на Бога за завръщането на сина си.

— Трябваше да съм аз — отбеляза брат ми, неспособен да избяга от сянката на своята скръб.

Клетата Азиза, помислих си аз, закланатието ѝ не бе предпазило Амрам така, както тя бе искала. Йонатан бе закрил брат ми с тялото си съзнателно и бе пронизан от стрелата, предназначена за него, в името на взаимната им любов и приятелство. Уверих брат си, че това не може да е случайност. Бог имаше планове за нашия живот и завръщането на Амрам е било написано в Книгата на живота, независимо дали той смяташе, че заслужава или не своето спасение. Брат ми все още носеше амулета, който му бях дала. Напомних му, че той служи на Бог също като Соломон.

— Не можеш да узнаеш или да прозреш Божиите планове — казах аз.

Взех ръката му и я сложих на корема си, за да усети живота, който растеше вътре в мен. Бебето вече мърдаше, все по-често и по-бързо, като риба в езеро. Брат ми ме погледна. Веднага се досети, че съм била в прегръдката на лъв.

— Той трябваше да те защитава — каза, говорейки за Бен Симон, мъжа, който бе негов учител и на когото се бе доверил. — Моя е вината, че те пратих в ръцете му. Аз трябва да понеса това бреме.

— Кои сме ние, че да оспорваме волята на Ангела на живота или на Ангела на смъртта? Това е било писано да стане, също като избора на Йонатан.

Брат ми се втrenchи в мен и аз разбрах: не бремето си бях споделила с него, а радостта си.

Може би е възможно да откриеш повече в мълчанието, отколкото в думите. Или пък само тези сред нас, които мълчат, знаят как да слушат. Мъжът от севера, който бе роб, нямаше друг избор, освен цял ден да стои сред шума на нашето бърборене.

Изпитвах жал към него като към всички хора в окови, но може би имаше и нещо друго, нещо общо помежду ни. И двамата бяхме изгнаници тук, носещи бремето на минало, което никой не можеше да си представи. Понякога ми бе по-лесно да съм с този странник, от когото не очаквах нищо и който също не разчиташе на нищо от мен. Бях свикнала с този мъж. Всички бяхме. Ръцете му бяха покрити с рани и мазоли от работата, но той никога не се оплакваше. Ядеше малкото храна, която му давахме. Свеждаше очи, когато клюкарствахме, макар че един или два пъти го видях да се подсмива. Беше странна гледка и аз се извърнах встрани, защото изражението му го превръщаше от роб в мъж, а знаех, че е грешка да мисля за него по този начин.

Веднъж той носеше тежката ми кошница към полето и някакви груби деца започнаха да хвърлят камъни по него и да му се присмиват. Прогоних ги, но те продължаваха да крещят и да наричат роба Левиатан — с името на огромното морско чудовище, заради голямото му тяло и силните ръце. Може би именно начинът, по който го обругаха, посади в мен ядката на състраданието ми към него.

Обърнах се към децата, които го подиграваха, и ги предупредих, че ако продължават да се държат така, ще призват демоните и те ще ги обсебят.

— Бягайте! — извиках аз и малките грубиянчета се разпиляха като семенца и побягнаха надалече, кикотейки се помежду си.

Робът кимна, за да ми благодари по своя несигурен, колеблив начин, но аз поклатих глава и го спрях.

— Не можех да понеса гласовете им. Това е всичко — обясних аз, за да не си помисли, че съм се притеснила за него. — Отпратих ги заради себе си, не заради теб.

Често бях улавяла втренчения му в мен поглед, докато работехме един до друг. Сега пристегнах шала си още по-здраво. Подозирах, че може да говори напълно свободно езика ни, но се прикрива нарочно. Струваше ми се, че разбира всичко, което си говорехме, въпреки че когато някой го питаше нещо, той свиваше рамене и изломотваше на своя груб език, преструвайки се, че е абсолютен невежа като гълъбите край нас. И тогава един ден, скоро след като бях отпъдила грубите деца, докато разпръсвахме торта под смокиновите дървета, той внезапно проговори.

— Косата ти е като огън.

Думите му звучаха странно, леко сковано, но очевидно знаеше езика ни добре и може би го бе научил още преди да бъде пленен. Легионите на римската армия набираха войниците си от различни земи и търсеха всякакви начини за общуване. Въпреки че подозренията ми се бяха потвърдили, не бях очаквала първите му думи да са свързани с цвета на косата ми. Не се сдържах и се разсмях.

— Внимавай тогава — казах аз. — Можеш да изгориш.

След като мълчанието веднъж бе нарушено, последва истински порой от думи. Мъжът от севера ми каза, че там, откъдето идвал, много жени имали червени коси. Преди да влезе в легиона, никога не бил напуснал родното си село, в което живеели около двеста души и повечето били роднини помежду си.

— Страната ни е толкова студена, че снегът и ледът покриват земята през по-голямата част от годината, а небето е мрачно дори и през деня. Светът ни става зелен за съвсем кратко време, но не така, както в пустинята на места разцъфва живот, като в лека омара — зеленината покрива всичко с плътна завеса. Тревата е висока като маслинови дървета и горите са тъй гъсти, че е нужен цял месец, за да ги прекосиш от единия до другия им край — така разказваше Мъжът от севера.

Колкото по-горещ ставаше нашият свят, толкова повече копнеех да слушам за неговия. Присядахме на сянка под някоя смокиня и забравяхме, че слънцето в този миг изгаря убийствено земята. Слушах омаяно как в неговата родина има езера, сини като лапис лазули, в които рибите били с големината на човек. Воините рисували по телата си с игли и черно мастило и се биели яростно като вълци; щитовете им били по-здрави от нашите, защото били направени от метал, който не

можел да бъде пробит от копие или брадва. Тези мъже можели да будуват цяла луна, за да пазят жените и добитъка си; овците им били с толкова дълго руно, че опирало до земята, а козите били бели като сняг и с жълти очи. Ако някой враг приближал зад тези воини от севера, те прерязвали с един замах гърлото му.

— Ако това е вярно, тогава защо си роб?

Беше обидно да направя такава забележка към мъж, който някога е бил воин, после войник, а сега просто нисш роб на жени. Той може и да се засегна, но не го показва, просто сви рамене и попита:

— А ти защо си робиня?

Разсмях се.

— Не съм.

Изречението на Мъжа от севера показваше ясно, че не е съгласен с мен.

— Не съм — настоях аз.

Той ме погледна с тъга.

— Но ще бъдеш. Виждал съм го в моята родина.

Римляните завладели страната му, после предложили начин за спасение на победените. Мъжът от севера и неговите братя бяха избрали да живеят. Той бил качен на кораб и прекаран през Голямото море, после го отвели в Рим, преди легионът му да бъде изпратен в Юдея. В Рим бе видял чудни неща: бани с течаща гореща и студена вода, къщи, в които можело да се купят за една нощ жени и момчета за нищожни цени, магазини, в които се продавали чудовищни създания — слонове и змиорки, и големи риби с рога на главите си. Бе ходил в Колизеума, където тълпата се блъскала и минавала през гигантските каменни порти, за да гледа гладиаторските боеве. Не могъл да повярва на всичко, което видял с очите си; някои от тези гледки все още му се стрували като сън.

— Вярно ли е, че римляните пращат мъже да се бият с диви зверове? — попитах го веднъж.

— Хората не са по-различни от животните в очите на римляните — отвърна ми той, — може би даже ценят вторите повече, защото в последните си мигове мъжете често викат майките или любимите си и молят за милост, докато животните знаят как да приемат с достойнство смъртта си.

Спомних си за Бен Симон и за белега на лицето му, за звяра, който го бе сметнал прекалено горчив, за да го изяде. Попитах роба дали бе виждал хора да се бият с лъвовете. Той кимна и каза, че гладиаторите се бояли най-много от лъвовете, дори повече от крокодилите, които плували в огромни цистерни с вода — докарвали ги в средата на арената върху дървени трупи, теглени със здрави въжета и вериги от повече от стотина мъже. Тези водни твари захапвали с уста жертвата си и я повличали към дъното, но все пак било възможно да се пребориш с крокодил, да забиеш нож между очите му и да се спасиш. Някои гладиатори оцелявали. Но щом лъвът нападнал, той не се отказвал. Биел се докрай, докато от противника му останели само кости.

— Защо питаш за тези зверове? — зачуди се робът след моите подробни въпроси.

— Понякога ги сънувам — свих небрежно рамене.

— Нека останат само в сънищата ти — посъветва ме Мъжът от севера, но от погледа му разбрах. Той знаеше, че крия нещо.

Пристрастих се към историите на роба и постоянно го карах да ми разказва разни неща. Някои бяха толкова изумителни, че не им вярвах. Говореше за животно, наречено „лос“, приличащо на дивата коза, която се среща в Юдея, но много голямо. Можели да го проследят лесно в снега, защото лосът търкал рогата си в кората на дърветата и по този начин оставял дири. В неговия свят лисиците ставали бели, когато паднал снегът, и после, след края на зимата, козината им отново се променяла в червено направо пред очите ти. Кълнеше се, че всички красиви жени в родината му имали същия червен цвят на косата като моя. Смеех се на част от нещата, които ми разказваше, защото не можех да повярвам, че в реките тече сребро или че чудовищата в океана са толкова пълни с вода, че я изхвърлят на струи във въздуха, че има глутници от стотици вълци, които се зоват помежду си в нощта с чисти, ясни гласове.

Ревка често ни наблюдаваше, докато бяхме в градините и полетата. Понякога, когато се връщахме в гълъбарника с празните си кошници, тя поклащаше глава и се мръщеше. Въпреки неодобрението ѝ не можех да спра да слушам Мъжа от севера. Когато той говореше, не мислех за пустинята, нито за миналото, което ме зовеше, нито за греховете, които бях извършила; мислех за земята, която никога

нямаше да видя, за преспите сняг, за мъжете с черни рисунки по кожата си, които прикрепват дъски към краката си, за да се плъзгат по снега с лекота, като мечките.

Робът ми се доверяваше толкова, че ми разказа за своето залавяне, макар да бе изпълнен с гняв, докато си припомняше станалото. Когато римският легион бил нападен от нашите воители, той и неговият другар паднали на колени и се заклели, че не дължат вяроност на императора и няма да вдигнат ръка срещу юдеите. Не можеше да вдигне очи и да ме погледне, докато разказваше за своето унижение. Нашите воители позволили на мъжете от север да живеят, защото били отвлечени от родината си и дали обет, че ще се бият срещу Рим, ако се наложи. Всички останали били посечени, макар някои от войниците да били още момчета, които молели за живота си и треперели от страх при вида на мечовете.

Същата нощ кръвта на избитите римляни се сляла с облаците и се изсипала оттам като дъжд. Кървавите капки последвали воините ни в палатките им и потекли като реки из пустинята. Хората ни се паникьосали и били на път да побягнат, но Бен Яир ги възпрял. Робът бе видял с очите си как той накарал воините си да спрат и да се преклонят под погледа му. Казал им, че кържавият дъжд не е проклятие, а обещание. Били се изправили срещу своето бъдеще, защото накрая всички хора ще се срещнат със смъртта. Можело да го направят като страхливци или като Божии синове, изборът бил техен.

Всичките му хора останали. Робът бе сигурен, че Бен Яир е мъж, който никога няма да се предаде, независимо от обстоятелствата.

На сутринта, когато тъмнината отстъпила, падналата от небето кръв се превърнала в огнени дървета. Благодарение на тях воините били защитени от парещото следобедно слънце и затова приели появата на огнените цветове като явна милост от Адонай. Всички паднали на колени в знак на благодарност.

Изчервих се при споменаването на дървото, под което толкова често бях стояла и мечтала. Казах му, че огненото дърво ми е любимото, и робът кимна и отвърна, че не е изненадан. В онзи ден обаче, макар да бил окован с вериги към своя другар, вече роб и нищо повече, той знаел истинското значение на това, което нашият водач твърдял, че е чудо. Огнените дървета не били знак за Божията милост, увери ме робът. Той познавал добре знаменията на войната и

цъфналите в онзи ден червени цветове били ясен знак. Нашият народ щял да мине през огън.

Тъй като бил свидетел на клането, Бог щял да го сметне за виновен, също като убийците на неговите бивши другари. И той щял да се изправи лице в лице с огъня. Докато говореше, гледаше втренчено косата ми. Тогава настоях да се върнем в гълъбарника. Вървахме бавно по пътя, по който бяхме дошли. Лек бриз поклащаше листата на дърветата. Покрих отново косата си с шала. Може би разговаряхме прекалено свободно с роба, а от това нямаше да излезе нищо добро. Млъкнах, но Мъжът от севера искаше да сподели още нещо. Довери ми, че не бил сигурен какво трябва да чувства, когато бил пощаден от воините ни. Благодарен ли трябвало да бъде, или гневен? Бил спасен само за да бъде поробен. Не такова унижение очаквал по пътя на своя живот.

— Какво смяташ да правиш?

— Смятам да си намеря жена като теб.

Говореше ми така, сякаш той не бе роб, а аз не бях жена, която носи друг живот в себе си.

— Объркал си се — сопнах му се аз. — Само защото имам червена коса мислиш, че съм една от жените, които си познавал в своя свят.

Бяхме прекосили полето и приближавахме до най-големия от гълъбарниците с празните кошници в ръце; небето над нас бе синьо, въздухът бе свеж и изглеждаше, че вървим из страната на роба в сезона, когато всичко там ставало зелено.

— Много се забавихте — провикна се Ревка, когато ни зърна през вратата, наблюдавайки ни изпитателно, макар да не ми бе роднина и моите дела да не бяха нейна грижа. — Побързай. Чака ни още работа тук.

— Не съм се объркал, Йаел — каза ми Мъжът от севера, преди да влезем вътре. — Знам коя си.

Мина цял ден, преди да осъзная, че той бе казал на глас името ми. Още по-дълго време мина, докато си спомня, че не се бях свила или потръпнала при този звук.

В свят с толкова много кръв се предполага човек да е свикнал с червения цвят, но когато се събудих и видях аленият поток да тече от мен и да попива в сламеника, върху който спях, се вцепених. Носех детето си повече от шест месеца и бях сигурна, че то е добре. Но бях сънувала призрака на Сия, спящ до мен. Шепнеше в ухото ми цяла нощ и отказваше да си тръгне, ридаейки за всичко, което бе загубила в този свят, все още неспособна да ме пусне и да продължи напред. Бях копняла за това, което ѝ принадлежеше, сега тя желаше това, което бе мое. Може би нейните думи ме бяха наранили и затова сега кървах. В съня ми бяхме заедно на скалата, където баща ми бе заровил костите ѝ. От небето падаха пера и всички птици, които бях убила с голи ръце, бяха оживели.

Отчаяно исках някакъв лек, който да спре кървенето и да задържи детето, което носех, в света, из който стъпвахме всеки ден... Да не му позволи да премине в отвъдното. Отидох в стаята на баща ми, порових в мрака на ранната сутрин и взех малкото монети, които той имаше. Не се срамувах, че крадах среброто му. По-скоро щях да бъда крадец, отколкото жена без дете.

Докато бързах през площада, усещах изгарящата топлина, която болката пораждаше вътре в мен. Попитах мъжа, който бе на стража, къде живее Шира.

— Защо ти е притрябвала тази вещица? — поиска да узнае той.

— Работим заедно в гълъбарниците — казах аз.

Мъжът ме изгледа внимателно, сякаш се опитваше да определи дали съм извършила някакво престъпление. Може би бе доловил мириса на моята кръв и знаеше, че съм нечиста.

— Гълъбите са болни, а аз не знам достатъчно, за да определя какво им има — настоях.

Макар да ме гледаше все така подозрително, пазачът ме насочи към един от дворците. Помислих си, ами да, Шира бе братовчедка на Бен Яир и бе естествено да живее в дворците, независимо от обвиненията, че се занимава с магии. Имаше хора, които мърмореха, че

животът тук не е по-различен от този, който водехме в Йерусалим: властниците и богатите живееха добре, тези, които ги следвахме, обикновените хора, гладуваха. Шира обаче живееше в малка странична постройка, която е била кухня, използвана от слугите във времената на цар Ирод. Когато потропах по вратата, тя се отвори сама. Нямахме ключалки. Планината бе нашата ключалка, змийската пътека бе нашият ключ.

Вътре нямаше никого, но пристъпих напред, за да огледам. Подът на стаята бе с мозайки, разперени като ветрило. Между лавиците на каменната стена имаше дървен олтар. Лавиците бяха отрупани с купи и стомни, имаше стъкленици с мед и вино, както и малки шишенца с билки. Стъпките ми отекнаха по пода, когато влязох и надникнах в малката стая за спане. Азиза и Нахара спяха прегърнати на един и същи сламеник. Братчето им, Адир, момче с тъмна кожа на не повече от единайсет години, спеше до задната врата. Шира не се виждаше никъде, никой не спеше върху квадратната бала със слама, покрита с одеяло.

Обърнах се и я видях да влиза в къщата си, пристъпвайки тихо, сякаш самата тя бе крадец. Дишаше тежко — навярно бе тичала. Главата ѝ бе покрита с шал с рисунки на златни цветя, а по ръцете ѝ имаше половин дузини потракващи гривни. Застина на място, когато ме видя, после бързо се овладя.

Била на разходка, каза ми тя, докато сваляше гривните си.

— Не можах да заспя — допълни и ме погледна изпитателно. — Сигурно и с теб е така.

— Сигурно — съгласих се аз.

Не я попитах по какви мрачни дела е бродила навън. Краката вече не ме държаха и преди да кажа и дума, се свлякох до стената. Когато Шира видя, че кървя, започна да ме ругае, че не съм казала веднага какъв е проблемът. Сложи ме да седна до масата, която бе само грубо оформено парче дърво. Докосна корема ми и само от този допир вече знаеше кога е било заченато детето и кога трябва да излезе на този свят. Показах ѝ монетите, които бях донесла, и я помолих за цял, но тя избута ръката ми. Каза ми, че не е толкова лесно да се намери нужният лек. Не искаше парите ми, но обеща да се опита да ми помогне. Свари във вряла вода листата на брош, билка, за която се твърдеше, че боядисвала в червено костите на всяко животно, което хапне от нея.

Добави боровинки от храст на калина и ми даде да пия от чая, който бе аленочервен. Изпих го, макар да изгаряше устните ми. Отварата не била нужният лек, обясни ми Шира, но да се надяваме, че поне щяла да спре спазмите ми.

— Има ли някой, който не желае детето ти да се роди? — попита ме тя. — Някой, който иска да ти навреди?

Сякаш остра стрела прониза сърцето ми. Да, имаше един такъв човек. Бях взела нещо от Сия, сега тя щеше да си го вземе от мен.

— Една жена... дух — отвърнах тихо аз.

— Тя тук ли е сега?

Озърнах се и видях, че моят призрак наистина ме бе последвал и стоеше до вратата, гледайки ме укорително.

Кимнах.

— Е, тя е тук по някаква причина — каза Шира и втренчи в мен очертаните си с черен кол очи.

За момент почувствах, че се давя.

— Взех нещо, което не ми принадлежеше — признах аз.

— Разбирам — Шира продължаваше да ме гледа и да разчита всяко мое изражение. — Съжаляваш ли?

Прост въпрос. Но не можех да й дам отговора, който искаше. Когато поклатих глава, тя въздъхна.

— Ако наистина така се чувстваш, ще трябва да приемеш, че тази, от която си откраднала, ще вземе в замяна твоето дете.

Ако Сия бе жива и Бен Симон бе признал бебето, което носех, и се бе оженил за мен, то щеше да й принадлежи. Тя винаги щеше да си остане неговата първа жена и щеше да ръководи живота ми. Може би и сега намерението й бе такова.

Подскочих извън себе си от тревога. Кинжалът, който носех със себе си като обет за моята любов, изтрополи на пода. Шира се пресегна към него. Усетих как се изчервявам, когато тя прокара пръст по острието му. То все още бе толкова остро, че дори лекото докосване можеше да я пореже.

— Седни — нареди ми Шира. Предупреди ме, че ако се вълнувам прекалено, ще усиля кръвотечението между краката си. — Не помагай на съперничката си да ти отмъсти.

Направих каквото ми каза.

— Когато си с някой мъж, който вече си има жена, ти се жениш и за нея. Знаела си това, нали?

Повдигнах брадичка и погледнах Шира право в очите.

— Няма да се отметна от това, което имах с него.

— И сега си патиш точно по тази причина — предупреди ме тя. — Ако искаш детето, трябва да се освободиш от призрака, а за да го направиш, трябва да я убедиш, че съжаляваш. Духът няма просто така да си отиде. Тя се е сляла с теб. Вие имате една и съща кожа, затова тя мисли, че детето ѝ принадлежи, макар да е в отвъдния свят. Има само един начин да я отпратиш.

Заслушах се внимателно, макар да не бях сигурна какво точно изпитвам — ужас или благодарност.

— Прави каквото ти казвам и не се опитвай да променяш нищо. Отрежи кичур от косата си. Завържи го на възел. Отиди там, където растат младите върби, и изгори косата си на огън, стъкмен от върбовите съчки.

Обърна се към стъкленниците с билки и извади три листа от един буркан, уви ги в бяла ленена тъкан, после ми ги подаде.

— Изяж ги, щом падне нощта. Това, което ще погълнеш, ще има вкуса на това, което си извършила. Бъди готова. Само ти знаеш колко горчиво ще бъде. Но не си прави труда, ако не изпитваш съжаление. Ако е така, наливай на своята съперничка чаша чай всяка сутрин, защото тя ще бъде на масата до теб, с твоето дете в скута си.

Очите ми пареха. Ако не се овладеех, щях да заплача още веднъж със сълзите на Сия. Не казах нищо.

Шира се наведе и снижи гласа си. Шалът ѝ се свлече на раменете ѝ. Косата ѝ бе сплетена в лъскава плетка, после вдигната грациозно нагоре по египетския обичай.

— Ако си готова да получиш прошка, трябва да произнесеш името на ангел Рафаил три пъти. После три пъти кажи: *Не биваше да те наранявам*. И накрая го кажи на обратно, така че направеното от теб да изчезне.

Шира взе ножа на убиеца. Преди да успея да реагирам, отрязва дълъг кичур от косата ми. Той падна на пода между нас като змия. Стори ми се, че чух изсъскването ѝ, като на безмилостните черни усойници.

— Трябва да ѝ се отдадеш, за да се освободиш. Само знай, че това, което е направено, може да бъде развалено, но това, което е развалено, никога не може отново да бъде сътворено.

Отидох на следващия ден. Помолих пазача на портата да се разходя по змийската пътека. Наблизо растяха няколко млади, гъвкави дървета, чиито клони му казах, че искам да използвам, за да си изплета кошница. Пазачът бе млад и ме пусна, без да ме разпитва повече, въпреки че на жените не бе позволено да излизат извън портата. Продължих право напред, по нанадолнището, преди да размисли и да ме извика да се върна.

Въздухът беше особено сух този ден. Малки искри излитаха от варовиковата земя край мен, докато вървах. Зимата си беше отишла. Скоро земята щеше да изгори и аз щях да изгоря заедно с нея. Спусках се бързо по наклонената пътека, която водеше към пустинята. Всичко изглеждаше бяло сред маранята. Земята и небето се бяха слели. Забелязах групичката върби, за които говореше Шира, и завих натам, по гребена на урвата, после надолу в котловината, където имаше сянка и се бе образувало малко езерце със застояла, зловонна вода. Приседнах под покроя на дърветата и се опитах да успокоя дишането си. Спазмите ми бяха спрели, но все още от време на време прокапваше кръв. В гърдите ми се надигна отчаяние.

Носех ножа на Бен Симон, този странен символ на неговата любов. Помислих си, че въпреки многото хора, които бе убил, най-съвършеното му убийство бе моето. Част от мен си бе отишла завинаги. С мъка се съпротивлявах на изкушението на скалите и на желанието си да сложа край на страданията си. Не исках да мисля за това — само страхливец би постъпил така. Нашият закон забранява да се нараняваме, самоубийството е толкова голям грях, че за него няма прошка; престъпилият този закон в отвъдното го чакат единствено огнените полета на адските мъки.

Започнах да търся паднали клонки от върбите, за да напая огън с тях, както ми бе наредила Шира, като вдишвах с пълни гърди сладостния аромат, носещ се от кората на дърветата, тъй свеж и зелен. Събрах подпалките в белия шал, който ми бяха дали есеите. Изсипах навън случайно попадналите листа. Когато се посипаха по земята, те

приличаха на дъжд или на сълзите на Бен Симон, потекли по лицето му при вида на двете млади момичета булки в пустинята.

Занесох съчките в пещера, където нямаше да ме видят, малък процеп като ниша, образувал се между скалите. Жените бяха предупреждавани да стоят надалече от такива места. Там се криеха диви зверове, разбойници, може би дори и демони. Светлината на небето блестеше уморено и скалите бяха окъпани в ярко розови и златни ивици. Изчаках да мръкне. Дишах тежко, задъхано, както би дишал навярно леопардът в този час; все още чувствах парещата болка между краката си, където кървах. Бях напълно сама, прикована надълбоко в своето мълчание.

Когато небето потъна в непрогледен мрак, запалих огън между скалите, така че пазачите по стената да не забележат пушека. Съблякох дрехите си и ги нагънах. Носех със себе си масло от нар и сега го изсипах по ръцете си и го втрих в косата и кожата си. След това хвърлих отрязания кичур в горящите върбови клонки. Острата миризма на това, което някога бе било част от мен, ме накара да потръпна.

Свих се сред камънаците и изядох билките, които Шира ми бе дала, макар още при първия допир езикът ми да се поду ужасно. Листата бяха от благословен магарешки бодил и вкусът им наистина бе неприятен, а в устата ми оставаше твърд, грапав пласт, който не се махаше. Преглъщах с мъка. Щом погълнах листата, усетих как някаква сянка протяга ръка вътре в мен.

Дълго време седях със свити под тялото си крака и чаках заклинанието да започне да действа. Гледах как звездите падат от небето. Видях ярката дъга на новата луна. Беше Рош Ходеш, новият месец Нисан. Тази нощ на площада щеше да има тържество, защото това беше първата заповед на Господ към народа на Израил — да отбелязваме времето, като почитаме новата луна, тъй като тя бе символ на обновлението за нас и ни напомняше, че в мрака има светлина. Това е да си човек: да знаеш, че времето се движи и всичко се мени.

И тогава осъзнах, че трябва да забравя мълчанието си, което бе мой меч и мой щит тъй дълго време. Че това бе цената, която трябва да платя. Някога тишината бе моя защита, но сега трябваше да се освободя от нея. Тя бе мой дар, но вече не.

Започнах да се моля. *Села, Села, Амен*. Заклинанието щеше да се обвие около мен като тъмна паяжина. Звездите почнаха да падат поблизо. Боях се от това, което щеше да се случи, когато истинската ми природа се разкриеше пред очите на Бог. Но сега това не зависеше от мен, всичко бе в ръцете на съдбата. Бях изяла листата, запалила огъня и казала молитвата, която бе отворила раните и сърцето ми и бе издигнала гласа ми до Всемогъщия.

Тътенът на огъня приличаше на гласа на призрака. Виках я, умолявах я да дойде при мен, както някога се бе къпала с мен и грижливо бе махала пепелта от косата ми. Пламъците бяха толкова ярки, че заслоних очите си с длан, но те пак ме заслепяваха. Нещо вътре в мен се прекърши и разцепи на две. Издадох звук, но не разпознах гласа си. Крещях, молах и най-накрая на молитвите ми бе отговорено.

Сия се появи пред мен.

Плащът ѝ бе разкъсан, косата ѝ бе сплъстена, ръцете ѝ бяха само кожа и кости. Не можех да понеса гледката на болката, която ѝ бях причинила. Изтичах до ръба на урвата, за да избягам от нея. Камъните се местеха под краката ми и чувствах, че се хлъзгам. Ако паднех, щях да полетя към пустинята под мен, листенце от огнено дърво, гълъбица, пусната на свобода. Но духът все още не ме пускаше, дори и сега. Не ми позволяваше да се отдам на смъртта, която бях пожелала. Протегна се и ме издърпа назад от ръба. Борих се с нея, но тя отказа да ме пусне. Разбрах, че нямам избор, и я прегърнах, моята единствена приятелка. Предадох се на нейната воля.

Когато най-накрая помолих за прошката ѝ, заплаках. Но този път не с нейните, а с моите собствени сълзи.

Заспах на скалите, просната на една тъмна скалиста площадка, където растяха високи храсти.

Събудих се почти на разсъмване. Сия бе останала в сънищата ми през цялата нощ. Стоеше заедно с лъва под една върба в пустинята. Беше си го върнала, както заслужаваше, и за разлика от мен не бе крадла. Бе ми оставила това, което ми принадлежеше. Почувствах, че детето помръдва вътре в мен, и се разплаках от радост. Не бях нито демон, нито леопард, просто жена с червена коса. Светлината си проправяше път през небето и обагряше пустинята в розово. Облякох туниката си. Тялото ми бе цялото ожулено и изранено. Видях белезите,

които бях направила преди време по краката си, избледнели, подобни на дъгата на новата луна. Знаех, че до края на живота си трябва да ги нося, но сякаш принадлежаха на друг човек.

Коленичих до огъня, за да се уверя, че няма живи въглени. И тогава видях следите на лъва. В пустинята бяха останали само няколко такива животни, но един от тях бе дошъл тук, в отговор на моята молитва. Бе стоял през цялата нощ, бдейки над мен, преди най-накрая да си отиде.

Исках да поговоря с баща си, да се сдобря с него, но всеки път, когато опитвах, той се извъръщаше от мен. Отпъждаше ме с ръка с жеста, с който гонеше кучетата, защото все още бях това за него. Тук, в крепостта, бе станал още по-огорчен и нещастен, отколкото бе в Йерусалим. Той, който бе упражнявал тъй дълго уменията си да е невидим, бе постигнал това, което искаше: никой не го забелязваше. Възрастните мъже бяха невидими в този свят на война, смятани за безполезни. Жизнената му енергия бе изчезнала. Бен Яир се нуждаеше от млади мъже, които можеха да се бият в открита битка с брадви в ръце, не от убийци, криещи кинжали в робите си, които пробождат враговете си в тъмните улични ъгли. Тук никой не почиташе великия Йосиф бар Елханан за таланта му да се вмъква в домовете на неприятелите си, сливайки се с нощния мрак.

Назначиха го да следи снабдяването и раздаването на оръжията. Бе скромна работа, отредена за младите момчета и старците. Да слага върхове на стрелите бе под достойнството му, но никой не искаше да го чуе, никой не го ценеше вече. Бе започнал да се затваря в себе си, погълнат от завистта. Сега, щом видеше брат ми да се завръща с воините, баща ми изпитваше ревност, не гордост. Амрам винаги бе светлина за очите му, но напоследък баща ни бе започнал да го гледа с неприязън. Като учител, чийто ученик го бе надминал, бащата намрази сина заради победите и младостта му.

Сякаш вече нямаше никакви деца. Ние бяхме само сенки по стената, плъзгащи се ехидно по нея, за да му се подиграваме и да го предадем.

Една нощ той видя Азиза и брат ми да се крият в сенките край фонтана. Всички знаеха, че тя е дъщерята на вещицата. Не бе жена,

каквато баща ми би желал за сина си. Обърна се към нея и се изплю на земята. Изсъска *Шед*, зъл дух, сякаш бе видял змия. Извика брат ми да отиде при него и двамата започнаха да спорят толкова яростно, че закрих ушите си с длани.

Брат ми обяви, че смята да вземе Азиза за жена въпреки гневните протести на баща ми, който не искаше да чуе за подобно нещо. Амрам заплаши да се отрече от него и старият убиец също отправи заплаха. Ако майката на Азиза научела за поквареността на дъщеря си, може би сама щяла да я накаже, да ѝ направи заклинание за мълчание или да покрие тялото ѝ с циреи, да отреже косата ѝ и да я прогони от крепостта. Седях в ъгъла и предях на вретеното си, правейки всичко възможно да не се намеся, но сърцето ми блъскаше бясно в гърдите ми, докато брат ми и баща ми се разгневяваха все повече един на друг. Въздухът в стаята бе горещ, нажежен. Колкото повече баща ми фучеше, толкова по-блед ставаше брат ми, подобен на лед. Бледата светлина е опасна, безмилостна и студена. Амрам постави ръка на ножа си. Може би бе забравил, че мъжът пред него бе баща ни. Прошепнах името му с надеждата да го пробудя от мрачния му сън. Брат ми погледна към ножа, който бе извадил от колана си, сякаш наистина бе сънувал. Бързо свали ръката си.

— Никога вече не смей да говориш с мен — предупреди той баща ни, преди да си тръгне. — Ако ме видиш, подмини ме мълчаливо, както ще направя и аз.

В този миг изчезна и последната ми надежда, че може би някога ще бъдем истинско семейство. Тази вечер баща ми отказа да яде. Легна си и се обърна с лице към стената. Изглеждаше поостарял от годините си, мъж, който бе захвърлил всичко, което би могъл да има, съсипан от собствената си горчивина.

Изпитах жал към него.

— Той ще се върне — уверих го аз.

Баща ми поклати глава.

— Сигурна съм — казах аз, макар да знаех, че разрывът между тях е дълбок. — Амрам е твой син и твой ученик.

Последвах брат си до казармите. Намерих го да цепи дърва. Беше бесен, ръмжеше, докато работеше, като мъж, който разсичаше врага си на две. Но врагът му бе този, който му бе дал живот, неговият баща.

Този враг го бе научил на тайната на невидимостта и бе прекосил пустинята, за да го открие.

— Той е един стар човек — напомних на Амрам.

Може би сърцето ми изпитваше жал към баща ни, защото бяхме съучастници в нашето ужасно престъпление.

— Скръбта по майка ни го отрови отвътре.

— Когато отида при майка на Азиза, за да поискам благословията ѝ, ще бъдеш ли до мен, Йая?

Обърна се към мен така, макар и двамата да знаехме, че момичето, което някога бе Йая, вече го нямаше. Кимнах, после се осмелих да го попитам дали и той ще бъде до мен, независимо накъде щеше да ме поведе съдбата ми.

Момчето, което бе той някога, също го нямаше, онзи, който в Йерусалим гордо ми бе обявил, че ще стане убиец. Въпреки всичко той все още бе мой брат.

— Открих те в пустошта — напомни ми Амрам. — Нима бих те изоставил сега?

Не след дълго започнах да сънувам майка си. През целия си живот бях сънувала лъвове и призраци, но вече не бе така. Чувствах присъствието на жената, която ме бе родила. Копнеех да я видя, да разбера каква е била, дали имаме нещо общо.

Една нощ сънувах гласа на майка си, онзи, който чувах, докато идвах на този свят. Отидох при баща си рано сутринта, преди дързостта ми да изчезне заедно със съня ми. Убиецът беше извън казармите, чистеше оръжия, приседнал на дънера на стара маслина. Младите момчета и мъже, които минаваха покрай него, нямаха представа, че е бил един от най-жестоките мъже в Йерусалим, че притежаваше способността да се слива с всичко и бе убил повече хора, отколкото листа има по клоните на върбата.

Баща ми се бе привел към земята, косата му бе побеляла, по лицето му се бяха врязали дълбоки бръчки. Никога преди не го бях молила за услуга, но сега исках нещо от него.

— Кажи ми, какъв бе цветът на косата на майка ми? — помолих го аз.

— Нима още не си се досетила защо не мога да те погледна?
Всеки път, когато вдигна очи към теб, виждам нея.

Най-накрая разбрах защо щом ме погледнеше, скръбта помрачаваше лицето му. Майка ми бе имала същия цвят на косата като моя. И аз като нея бях огнено дърво. Въпреки всичко аз все още горях.

Дъждовният сезон свърши рано. Очаквах ни тежки времена и това си личеше по искрящо бялото от жегата небе над главите ни. Всеки ден докарвах в крепостта от езерата под нас бъчви, пълни с вода, завързани за гърбовете на магарета, докато цистерните ни не се напълниха достатъчно, за да изкараме трудните летни месеци. Въздухът като че ли вече се бе ожесточил, вятърът духаше от далечната страна на Соленото море, но носеше не прохлада, а жегата.

Чествяхме Празника на безквасните хлябове, но тази година бе различна, защото не можехме да поднесем дарове в Храма. След като кажихме молитвите си, празнувахме от сърце, но докато се радвахме отново на свободата си, поглеждахме и към пустинята. Бях започнала вечер да придружавам Ревка до тъкачните станове на площада. Работата там възпираше мислите ни от тревожното блуждаене. Но не можехме да избегнем клюкарстването на другите жени и макар да не се присъединявахме към тях, чувахме всичко. Често жените говореха за водача ни, който бе нашият герой и единствената ни надежда. Те го хвалеха и някои от тях мечтаеха да бъдат негови. Дори омъжените копнееха за това и прикриваха очите си, та никой да не забележи копнежа им, и макар да се смееха, завистта им към тази, която имаше тази чест, бе огромна. Не знаех, че Бен Яир има жена, но Ревка ми я посочи. Бе скромна, смугла жена, която винаги бе плътно увита с шала си и се държеше встрани от другите. Бях я виждала в овощните градини, без да знам коя е тя.

— Какво ли е да си жена на такъв велик мъж като Елеазар бен Яир? — зачудих се гласно и Ревка се засмя с горчивина.

— Огледай я добре следващия път, когато я видиш — предложи ми тя. — Виж дали ти изглежда щастлива.

Замислих се колко малко знаем за собствената си съдба. Когато веднъж останах сама в гълъбарника, Мъжът от севера ме предупреди за опасността. Хвана ме за ръката, което бе достатъчна причина, за да бъде убит един роб, ако вярвах в робството или в убийството, или въобще в нещо друго, освен в това, което вярвах сега.

— Ако смяташ, че Рим няма да дойде тук, грешиш. Легионите навярно вече са тръгнали насам. Те няма да оставят нито една непревзета крепост в Юдея, защото искат да покажат на света, че са победили.

— Да не би да са те избрали за свой довереник? — подиграх го аз. Той приличаше на лед, но всички знаем, че ледът се топи от огъня. — Затова ли знаеш толкова много? Докато си носил оръжията им и си ги поздравявал, техните пълководци са те дръпнали настрани и са ти споделили планове си?

— Просто мълчах и слушах. Това правя.

Започнах да разгонвам гълъбите, за да събера техните бледи, петнисти яйца. Мъжът от севера дойде до мен.

— Смятам да си тръгна, преди римляните да дойдат тук.

Говореше ми прямо, сякаш бяхме равни. Бе признал, че ще извърши престъпление, че ще се опита да избяга. Ако вярвах в правилата на нашия свят, трябваше да съобщя на съвета за намеренията му.

— И това ли е планът ти? Да се прибереш у дома? Как точно ще го направиш? Не знаеш какво е да си сам в пустинята. Бил си защитен и част от легиона. Няма да ти хареса това, което ще откриеш там.

— Ти какво откри?

Това, което бе вътре в мен, за което още никой не знаеше и което пазеше спомена за захапката на лъва.

— Нещо, което ще бъде съвсем скоро очевидно за всички.

Не знам защо му отговорих по такъв начин, защо му доверих нещо толкова лично.

— Мислиш, че не те виждам, но грешиш — отвърна Мъжът от севера.

Човек би помислил, че робът ще сведе очи, докато говори с някой, който му бе господар, но той ме гледаше втренчено. Накрая аз бях тази, която отклони поглед встрани.

Мекият месец Ияр дойде при нас. Нощите вече не бяха черни като преди. Бяха оцветени в тъмносиньо, също като цвета на молитвените шалове. Светлината се плъзваше сред настъпващата тъмнина, разведряваше вечерите и не позволяваше на мрака да встъпи във владение на света. Прекарвах много часове на станове и бях станала умела тъкачка. Понякога сама боядисвах преждата и ръцете ми се оцветяваха в нюансите на дъгата, с които шарехме вълната, след като остригвахме овцете и я изпридахме. Използвахме шафрана и слънчогледите за жълтия цвят, зеленото можеше да се получи от изсушени лишеи, червеното — от корените на броша и от обелената кожа на нара, черното от черницата.

Бях започнала да тъка с цветове, подобни на тези, които имаше на туниката на Мъжа от севера. Той ми даде парченце от плата, за да мога да изуча странната украса. Пазех го под сламеника си, редом до последното синьо парче от шала, подарък от брат ми. Този дар не означаваше нищо. Просто оценявах изящността на изтъканите шарки. Докато работех на стана, другите жени често се скупчваха около мен и ме хвалеха. Показвах им как подреждам нишките на стана така, че да се получи сложната последователност на форми и цветове, които се пресичаха и кръстосваха в редуващи се квадрати. Синьо като морето, бяло като звезда, червено като рубина.

Мъжът от севера бе започнал да ме нарича Одеум, нашата дума за рубина. Другите в гълъбарника го чуха и скоро разбраха, че той говори езика ни. След това той вече не можеше да се преструва, че не разбира нарежданията им.

— И той е като всички мъже — викаха жените. — Чува и говори само когато му отърва!

Азиза и Нахара започнаха да ме наричат Руби, за да ме подиграват. Когато някой искаше Мъжа от севера да направи нещо, момичетата се смееха и се провикваха:

— Нека Руби го накара, той е неин роб.

Робът целият се изчервяваше, когато те говореха за него, но аз се смеех заедно с тях. Следобед ядях заедно с останалите жени, въпреки че хапвах съвсем малко, само смокини и сухари, защото от всичко друго ми прилошаваше. Компанията на Шира и дъщерите ѝ ми беше приятна. С Ревка все още се разбирах трудно, но бях готова да правя компромиси, за да спечеля благоволенieto ѝ. Предложих ѝ да се разходим заедно из площада.

— Защо? — попита ме тя.

Изглежда, не се доверяваше на никого.

— За да ме опознаеш и да не си толкова подозрителна към мен — отговорих ѝ откровено аз.

— Това едва ли ще стане — измърмори тя, но все пак ми позволи да ѝ помогна да пренесе дажбата си от вода и зърно.

Внуците ѝ излязоха да ни посрещнат, когато наближихме дома им. Щом ги заговорих, те ме погледнаха, но не отговориха. Бях чула другите да шепнат, че нито едно от децата няма глас.

— Ще кажеш ли нещо за тях? — попита ме Ревка, втренчила поглед в мен.

— И без това няма какво толкова да се каже в нашия свят — отвърнах аз. — По-добре да държим устата си затворена.

Тя се разсмя и изражението ѝ омекна.

— Когато имаш свой син, ще разбереш. Ще си готова да направиш всичко за него.

Хората казваха, че жена, която ще роди дъщеря, е гладна през цялото време на бременността си, а тази, която ще даде живот на син, не може да изпита удоволствие от храната, докато детето не се появи на белия свят. Нито аз, нито Ревка казахме нещо повече. Тя се беше изпуснала, че знае за състоянието ми, а аз вече разбирах, че внуците ѝ са загубили гласа си при обстоятелства, за които тя не желаше да говори. Не се осмелих да попитам дали са били намесени демони, както намекуваха някои хора. В замаяна и тя ме остави на мира.

Разбирах, че да имаш син е истинска чест. И все пак в мига, в който майката видеше за пръв път своето момченце, тя съзираше в него и мъжа, в който той щеше да се превърне, меча, който щеше да носи, лъка, с който щеше да стреля, битките, които го очакваха. Дори една вещица не би могла да се пребори с желанието на сина си да

стане мъж. Бях виждала Шира, застанала на прага на малкия гълъбарник в другия край на полето, с разпусната на гърба си коса, как вика сина си. Гласът ѝ бе изпълнен със смътна тъга. Най-често Адир не ѝ отговаряше. Той прекарваше времето си в казармата с воините. Шира все още връзваше възли на туниката на момчето си, за да го предпази. Зашиваше малки торбички със сол и магданоз в подгъва на дрехата му, за да отблъскват злото. Но аз го бях виждала как развързва възлите и къса шевовите един по един и след това хвърля амулетите на земята.

Когато не можех да заспя, сядах на пейката в малката си стаичка и предях с ръчното си вретено. Можех да го правя и на тъмно, при леко открената врата, за да влиза бледата лунна светлина. Боята, която използвах за тази прежда, бе шани, алена, с тъмночервения цвят, който се получава от натрошените черупки на малки насекоми. Червените нишки винаги са били използвани за закрила, защото са най-видими за ангелите и за Адонай. Докато работех, нишките наистина изглеждаха като рубини в ръката ми.

Загледах се към фонтана на площада и забелязах някаква сянка. От чучурите му вече не течеше вода; дъждовете бяха си отишли и нощта в крепостта бе съвсем тиха. За миг си помислих, че е Азиза, дошла на среща с брат ми. Надигнах се, за да затворя вратата и да им дам някакво уединение. Едва тогава разпознах фигурата в мрака. До фонтана стоеше Шира, като жена, измъчвана от жажда. Чувах я как риде — сякаш оплакваше края на света. Не можех да си представя какво би могло да накара една вещица да страда така.

Щом тя си тръгна, отворих вратата на стаята си, за да вдишам прохладния въздух на нощта. Замислих се за жестокото време, от което винаги се бях страхувала, месеца на лъва, червеното сърце на Ав, когато жадувахме и за най-малкия хлад. Хората казваха, че седефчето пламти яркочервено в полунощ и разпръсва силата си по-ярко сред жегата; така ставаше и с мен — винаги имах чувството, че горя по-силно през този месец. Замислих се за огненото дърво в Йерусалим и за козата, която бе мой ангел пазител, за дирята от сини късчета плат, които бях следвала в пустошта. Замислих се за жената от отвъдното, с която споделяхме едно и също име и на която дължах и живота си, и цвета на косата си.

Оставих настрани вретеното си и се понесох в нощта, обвила плаща плътно около тялото си. Отидох в аугураториума, където хората

бяха хвърляли по пода кости от гълъби или орли, за да видят колко ще живеят и дали синовете им ще бъдат силни. Мъдри мъже бяха предсказвали бъдещето на воини и царе по полета на птиците и по подредбата на синьо-белите кости, но сега никой не можеше да види и да определи съдбата ми, нито дори да предположи накъде щеше да ме поведе тя.

Изкачих се по витото стълбище, изтъркано от вълната на годините и от стъпките на мъдреците. Искях да видя земята под мен, свят, който бе тъй красив и тъй жесток едновременно, земята, по която щеше да стъпва моето дете. На станове имаше жени, които работеха дори в този късен час. Ако се обърнех на запад, можех да разпозная гласовете им, но ако застанех с лице на изток, чувах само вятъра. Сред неговия тътен се носеха гласовете на лъвовете, на мъже, които вървяха из мрака, на жени, които бяха изгубили себе си. Над главата ми се рееха седем ястреба, като отражение на седемте сестри — звездите, събрани на небето. Носех бялата одежда на пазителка на гълъбите и гълъбиците. Може би птиците бяха решили, че се готвя да полетя, и ме възприемаха като жертвен дар. Качих се на стената на Ирод, като се стараех да пазя равновесие върху дебелите каменни блокове, белязани с печата на царя. Протегнах ръце напред. Вятърът ме прониза цялата и ме разтърси до дълбините на душата ми. Пред мен нямаше нищо друго, освен пустота, и все пак не бях сама.

Пролетта на 71 г. сл.Хр.

ЧАСТ ВТОРА
ЛЯТОТО НА 71 Г. СЛ.ХР.
ЖЕНАТА НА ПЕКАРЯ

*„Има само един език, който
разбираме,
само една молитва, която
помним,
един път, по който вървим...
и вече сме тъй далеч от трона
небесен,
че не чуваме Твоя глас.“*

Казват, че жените не могат да познаят пътищата на нашия Бог, но аз видях Неговата истина със собствените си очи. Нашият Господ знае всичко и има в сърцето си състрадание и за най-скромното врабче, и за величествения ястреб, дебнещ го от небесата. Пред Неговата воля всичко се понася по вятъра и изчезва. Ако сипеш шепа зърно върху камък и се обърнеш с гръб, то ще се разлети по земята. Ако оставиш врабче във висока кула, то няма да бъде там, когато се върнеш. Ако помолиш ястреб за милост, думите ти няма да бъдат чути.

Така стана и с живота ми: обърнах гръб. Вече не чувах песента на врабчето. Потърсих милост от създание, което познаваше единствено жестокостта. Не разбирах на какво е способен вятърът и как трябва да сведем глави пред него, благодарни, независимо в каква посока може да ни отвее.

Като момиче живеях в село северно от Шило; хората казваха, че водата, извираща там, предпазва от помятания и може да дари с деца яловите жени — тъй голяма бе Божията благодат по тези земи. Намирахме се в Долината на кипарисите, където полетата бяха зелени и във всеки обор имаше поне по пет черни кози. Омъжих се млада, прекалено неопитна, за да знам, че има зло на този свят. Бях щастлива и мислех, че щастието може да продължи вечно. На вратата си държах окачена изцяло изрисувана мезуза, символ на благополучие, и бях щастлива и уверена, че ще бъдем предпазени от всяка злина. Нашепвах благодарностите си към Адонай без колебание и с наивността на дете, което не вярва, че злото някога ще доближи прага му. Нощем леглото ми бе пълно с толкова мека слама, че заспивах в мига, в който затворех очи. Къщата ми бе от камък и трупи, издялани от растящите в близката гора кипарисови дървета. Мъжът ми бе благ и с добро сърце, всички го наричаха просто Пекаря, и все пак аз исках още. Когато дъщеря ми се роди, бе тъй красива, че хората ме спираха по пазарищата, за да ме поздравят за щастливата ми съдба. Трябваше да започна да се притеснявам тогава, защото щастието понякога се отбива при човешките създания, но и бързо си отива.

Годините минаваха и сънищата ми се пълнеха с мирис на хляб, защото под стаята, където спяхме, се намираха фурните на мъжа ми, от типа, който наричахме танур — направени от заоблена глина. Бледата глина блестеше от оранжевикавата жегла, когато подклаждаха пещите. Огънят, който гореше в тях, осигуряваше топлината на дома ни. В двора ни имаше воденичен камък и две магарета го дърпаха, така че сами мелехме зърното си, което държахме във висок, дървен хамбар.

Мъжът ми бе изучил майсторлъка на пекарството от баща си, а той пък от своя преди това. Мирисът на хляба на един пекар никога не е като този на друг, казваше той, тъй като животът на майстора попивал във всяка питка и всеки самун. Някои пекат с благочестие,

продължаваше Пекарят, други с молитви, трети с намерение да създадат нещо повече от обикновения насъщен, издигайки занаята си в изкуство, омагьосани от красотата на пламъците в пещите и от съвършенството на хала^[1].

Съпругът ми бе съчетание и от трите вида, благочестив и повтарящ молитвите си, но освен това отдаден на мистерията на създаването на хляба, на чудотворния начин, по който зърното и водата оживяваха в ръцете му. Хлябът, който изпичаше, бе толкова вкусен, че случайни пътници, минаващи през селото, често ни намираха, като просто следваха картата от богати аромати, носещи се във въздуха, за да примамват изгладнелите. Всяка сутрин той оставяше купа с тесто в дар на Адонай, докато произнасяше молитвата си. В замяна Бог ни даваше своята благословия и ние имахме всичко, което желаехме на този свят.

Съпругът ми си имаше своите тайни, като всеки пекар. Имах привилегията да се уча от него просто като го гледах как работи. Той месеше тестото по-дълго от повечето пекари, закваската, която ползваше, за да даде живот на хляба, имаше тайна рецепта — оставяше я да престои и да ферментира в студени каменни делви. Преди да пхне питките във фурната, ръсеше тестото с кимион, кориандър и сол. И може би най-важното — винаги оставяше своя знак върху тестото, буквата Р, в моя чест, защото името ми бе Ревка и след толкова много години все още бях неговата булка, момичето, на което се бе врекъл до живот.

Ако денем нямаше мараня, погледите ни стигаха до планинските върхове, където понякога падаше сняг. Гледката, която се откриваше от прозорците на нашия дом, бе тази, която винаги бях искала да наблюдавам. Никога не бих повярвала, че ще дойде ден и ще живея в крепостта на цар, където вятърът щеше да ни владее и да ни напомня, че сме само пращинки във вечността. Преди сто години Ирод е пресичал същия този площад, през който минавах всяка сутрин на път към гълъбарника. В стаите на двореца му сега спяха бедняци, но те продължаваха да дишат, докато царят, който бе убил жена си Мириам и синовете си, и всеки, изпречил се на пътя му, отдавна се бе превърнал в прах. Воините остреха кинжалите си в помещенията, които някога бяха служили за царски конюшни, огромно място, побиращо стотици коне, които можели да се катерят по змийската пътека в мрака. Слагали

превръзки на очите им, за да не виждат колко измамна била земята, по която всъщност вървели. Ако видели колко зашеметяващи били склоновете, сигурно щели да се паникьосат и да паднат в бездната, един след друг, като подарък от небето на земята. И с нас бе така. Ако някой от обитателите на крепостта разкъсаше за миг дори превръзките на нашата вяра и ги свалеше от очите ни, щяхме да съзрем колко гибелен бе пътят ни и колко унищожително щеше да бъде падението ни.

Защото сме просто хора и ако загубим вярата си, ще се превърнем в облаци, носещи се из небето, тласкани от вятъра към пустинята, обещаващи дъжд, но ялови отвътре.

Сутрин, преди внуците ми да се събудят, винаги си запазвах няколко мига само за себе си. Това беше най-хубавата част от деня. Наблюдавах как момчетата спят със спокойни лица. Представях си, че са в собствените си легла, у дома си, че майка им е в другата стая и приготвя закуската им, че не бяха изгубили гласовете си в пустинята, откраднати от демон, който ги бе изтръгнал от гърлата им и заключил в отвъдното.

Връзвах възли за закрила в дрехите им, докато спяха. До навършването им на девет години, законите ни го позволяваха; после трябваше да ги оставя в ръцете на Адонай. Или поне така казваха хората. Бях признателна на Шира за амулетите, които ми даде. Не обръщах внимание на тези, които твърдяха, че е вещица, и нашепваха, че присъствието ѝ в тази планина ще ни донесе нещастие. Бях видяла лицето на злото в този свят и то не бе на жената, с която работех. От вътрешната страна на туниките на внуците си бях пришила малки торбички, които трябваше да отблъскват надалече Лилит, демона, крадящ дъха на децата. В амулетите имаше раковина от Червено море като дар за ангела на име Михаил, както и корен, и семена от мандрагора, които прогонваха кошмарите от сънищата, защото със сигурност ужасът все още се спотайваше в нас тримата, които бяхме останали от семейството ни, както тлееше и в сънищата на четвъртия оцелял, мъжа — той вече не ни говореше; бе загубил себе си, когато загуби вярата си.

Оставих сутрешното ястие на Ноа и Леви, преди да се измъкна навън във все още сумрачната сутрин. Малки питки от бадеми и смокини, за да знаят какъв е вкусът на сладостта, фурми, които растяха диви по скалите, за да вкусат и от даровете на пустинята, плосък хляб, който изпържих с масло в тигана, поръсен с кориандър, кимион и сол, за да помнят уханието на хляба, който някога дядо им печеше. В някои сутрини Адир, синът на Шира, ми носеше бележки; момчето тичаше уверено по пътеката, където растеше дива мента. Той бе чаровен, див, с черна коса и скосени, пъстри очи с жълтеникави точки. Наскоро бе навършил дванайсет години, но знаех, че в туниката му все още имаше навързани възли. Писано е да се уповаваме на Адонай, без да използваме магии, и така трябва да бъде. Но нашите момчета бяха ценни. Майката, родила момче, се смята за нечиста само седем дни след раждането, докато дарилата с живот момиче бе омърсена, таме, двойно по-дълго време.

Разбих защо Шира бе готова да направи всичко, за да защити единствения си син. Не се вслушвах в това, което другите жени говореха за нея, но веднъж, когато тя боледуваше и аз отидох у тях, за да ѝ занеса супа от ряпа, забелязах, че си има скрит олтар. Потропах на вратата, но влязох в къщата, преди да чуя отговор. Шира бързо затвори шкафа, където бе изградила олтара, но успях да зърна искрата на запалената лампа до дара от мед и зехтин, поставен там пред малка, алабастрова фигурка на жена с вдигнати ръце. Разпознах Ашторет, майката — воин, която от дълго време ни бе забранено да почитаме. Не ни бе позволено да имаме идоли, нито да благодарим на богинята. Жените, които го правеха, се стараеха да крият олтарите си, за да не бъдат видени запалените им лампи.

Шира ми благодари за супата. Не говорехме за неща, които можеха да се сметнат за магии и вещерство, и аз не повдигнах нито веднъж очи към мястото, където се намираше олтарът ѝ. Жал ми бе за нея, защото често виждах тревогата да засенчва красивото ѝ скуесто лице. Макар да полагаше усилия да задържи детинското в него, синът ѝ вече искаше да бъде мъж. Тя го предупреждаваше постоянно, но Адир бързаше към казармата, решен да бъде сред мъжете, на които се възхищаваше. Когато вятърът е тъй силен, че можем да се задавим от прахта, която навява в лицата ни, ние, жените, се увиваме плътно в шаловите си, но момчетата пренебрегват стихии и тичат сред

буреносните облаци, мечтаейки за слава. Дори една вещица не може да попречи на сина си да стане воин. Няма достатъчно силно заклинание за това.

[1] Хала — обредният еврейски хляб (козунак), който се пече за Шабат. — Б.пр. ↑

Преди да дойде Йаел, аз бях новата в гълъбарниците. Мислех, че ще ме пратят на работа при пекарите, защото бях научила много от мъжа си за тайните на хляба. Но когато пристигнах в крепостта, носех белия си жалеен шал, и както стоях пред членовете на съвета със сведена глава, навярно им бях заприличала на смирена гълъбица. В мига, в който минах през резбованите дървени порти на най-големия гълъбарник — кръглата кула с тесни процепи в покрива, през които влизаше светлината, — бях убедена, че някой ме е прокълнал. Не можех да разбера защо главната пазителка и красивите ѝ дъщери се гордееха толкова много с това, което вършеха. Увериха ме, че съм била почетена с голяма чест от съвета, щом са ме изпратили тук, и ме приветстваха с цветни венци, които веднага свалих. Намирах гълъбите за мръсни, отвратителни твари — месото им ставаше за ядене, ако се свареше добре, както и яйцата им, но нищо повече. Бях паднала пониско дори от тези прости птици, защото трябваше да събирам изпражненията им в кошници. Бях робиня, грижеща се за техните остатъци и нечистотии, низвергната в очите на Бог. Такова бе мястото ми в живота. Такава бе ориста ми.

Плаках цяла нощ след първия си ден в гълъбарника и се срамувах от това — жена на моята възраст не можеше да си позволи такава слабост, затова се бях обърнала с гръб към внуците си, за да не разберат за унижението ми. Бяхме пристигнали в планината само преди дни. Краката още ни боляха, кожата ни бяха изгорели от слънцето, мълчанието бе заседнало в гърлата ни. Всичко ни се струваше ново и странно — мъжете в сребърни брони, жените, работещи на полето под бадемовите дървета. Трябваше да благодаря за спасението ни, а вместо това ридаех като дете от отчаяние.

Опитвах се да скрия тъгата си, но не можех. Малките ръчички на внуците ми ме потупаха по рамената, за да ме утешат, и в допира им усетих тяхната тревога. Те не можеха да говорят и може би именно

заради този недъг бяха по-чувствителни и долавяха това, което другите пропускаха, истинската същност на света. Можеха да уловят нощна пеперуда в мрака, ослушвайки се за нежния мах на крилете ѝ. Можеха да определят дали вятърът идваше от запад, или се надигаше от изток само по звука му. Навярно способностите им бяха истинско чудо.

Там, където имаше едно чудо, със сигурност щяха да се появят още.

Плаках, докато заспах, и се събудих рано след неспокойната нощ. Очите ми бяха червени и подпухнали. Очаквах момчетата още да спят, но по-малкият ми внук, Леви, който тъкмо бе навършил седем години, бе приседнал до мен, гледаше ме втренчено и чакаше да се събудя. Хвана ме за ръката и ме поведе навън, моят невръстен водач сред мъждивата светлина. Имах чувството, че още сънувам, но прахта и блеенето на козите в кошарите бяха достатъчно реални. Намирахме се в тази крепост, толкова далече от всичко, което познавахме — от полетата с макове и магарешки тръни, от кипарисовите горички, от цъфналите нарове, чиито алени, приличащи на камбанки цветове щяха да се превърнат в плод пред очите ни.

Леви ме заведе на стената, която се извисяваше над белите скали, прострели се докъдето ни стигаше погледът. Наблюдавахме летящите гълъби. В този час ги пускахме навън, за да не забравят как се лети и да упражняват крилете си; бяха толкова много, че цялото небе бе бяло. Издигаха се и изчезваха, после се връщаха отново, привлечени от своите гнезда. Гълъбите бяха предани на партньорите си. Затова никога не пускахме двойките да летят заедно в небето; верността на едната птица към половинката ѝ бе причината, поради която се връщаха отново и отново, независимо от изкушението на свободата.

Разбрах какво иска да ми каже внукът ми, като ме бе довел тук, за да видя красотата на техния полет. Наистина бе чест да работиш със създания, които живеят в небето, тъй близо до Адонай. Ако ми е било писано да върша тази работа, това не бе бreme, а дар. Обърнах се, целунах Леви по челото и отправих благодарност към Бог за всичко, което все още имах.

Откакто зет ми ни доведе тук, хората ни одумваха постоянно. Оглеждаха ни и се опитваха да отгатнат каква трагедия се бе случила в семейството ни, убедени, че сред всички окаяни и наранени от съдбата души, събрани тук, ние заслужаваме най-голямо съжаление, защото

внуците ми не можеха да говорят. Не знаеха нищо повече, само че сме били прогонени от дома си, също като тях, и сме избрали да дойдем тук. Можехме да отидем на север, към Назарет или Галилея, където казваха, че въздухът винаги е прохладен, да потърсим място, в което никой не знаеше за лошия ни късмет, и да започнем наново живота си. Но зет ми вече не можеше да живее така, не можеше да се посвети на дребните дела на всекидневието. Не можеше да пасе кози или да ни намери къща от камък в град, в който щяхме да ходим до кладенеца, да готвим храната си и да забравим какво бяхме преживели. Той искаше отмъщение, нищо друго. В Масада бе открил това, което търсеше, другарството на мъже, желаещи да умрат за идеала, в който вярваха.

Не знам колко време бе минало в пустошта, след като Бог ни бе изоставил. Сътворението е започнало със словото, а нашият свят се разпадна сред тишината. Никой от нас не говореше. Момчетата — защото не можеха, зет ми — защото не желаше, аз — защото нямаше думи, които си струваше да бъдат казани на глас. Светът ни се бе разпаднал и пред нас бе останал само един път, ясно очертан, направен от кости.

Знаех, че насочвайки се към планината, ние отиваме в ничия земя, място, откъдето нямаше да се завърнем. Бяхме прогонени от света, който познавахме. Бяхме видели и изгубили прекалено много, за да можем просто да отидем в някой друг град, да разположим в стаите на друга къща малкото ни останали притежания и да започнем наново.

Тук наричаха зет ми Мъжа от долината; той вече не се нуждаеше от предишното си име. Живееше в казармата, но дори собствените му другари се бояха от него. Той се впускаше пръв във всяка битка, без страх, без щит, със зловещото изражение на човек, решен да се срещне лице в лице с Ангела на смъртта. Носеше брадва в ръцете си, единственото оръжие, от което имаше нужда. Не носеше никакви доспехи. *Повали ме*, подканваше той ангела, малах ха-мавет. *Вземи ме, ако можеш*.

Някои хора казваха, че Мъжът от долината спи нощем със своята брадва, че я обича така, както други мъже обичат жена или бащи обожават децата си. Той, който някога беше равин, на име Йоав, сега бе безмилостен и жесток, както казваха, че е ангелът Гавраил, защото Гавраил стои от лявата страна на Бог, страната на праведността. Мечът му е огнен, очите му също горят. Ако се появи пред теб, трябва да

паднеш на колене и да молиш за милост, но дори и тогава най-вероятно ще бъдеш погълнат от пламъци.

Зет ми не бе рязал косата си, откакто бяхме отишли в пустинята. Бе дал обет никога вече да не го прави. Сплиташе я на плитка, която падаше по гърба му. Косата му бе побеляла цялата, макар да бе млад мъж. Трънки и бодли се бяха сплели в нея като в руното на овцете и козите, но той не забелязваше, защото живееше не в нашия свят, а в света на скръбта. Тръните не значеха нищо за него. Бодли и шипове бе всичко, което очакваше от живота. Някои деца вярваха, че той издишва огън, също като Гавраил, който може да унищожи цели градове само с един свой огнен дъх. Когато видеха Мъжа от долината, децата се разбягваха. Той нямаше приятели, не водеше жени в леглото си, на никого не се доверяваше. Станалото го бе превърнало в нещо, подобно на вятъра — не можеш да го видиш, но знаеш, че е тук, готов да ти навреди.

Когато мислех за зет си, постоянно си спомнях историята за евреина бунтовник на име Таксо. Тогава крепостта ни все още била дворец, но този мъж не се подчинил на волята на цар Ирод и неговите хора го преследвали в пещерата, в която се бил укрил. Не се съгласил синовете му да бъдат взети в армията, отказал да плаща данъците си. Царят не можел да позволи подобно неподчинение, защото такива неща се разпространяват като зараза, единият повлича мнозина след себе си, недоволството набира сила.

Когато войниците на Ирод се спуснали от високите скали по дебели въжета, готови за битка и убедени, че ще го победят, бунтовникът прерязал гърлата на седемте си синове, един по един. После прерязал гърлото и на жена си, след което скочил от урвата в котловината, където бил хвърлил телата на синовете си. Нямало да позволи най-любимите му същества да бъдат измъчвани от жестокия цар. Вместо това напуснал живота заедно с близките си, въпреки че е писано, че никой от нашия народ няма право сам да си наврежда. Когато се е хвърлил от скалите, може би е вярвал, че Бог ще обвини камъните за неговата смърт и той ще бъде опростен в отвъдния свят.

Нашият закон забраняваше да се самонараняваме, но Йоав бе унищожил бащата, който бе някога за своите синове, и по този начин бе погубил и самия себе си. Зет ми никога не идваше да види момчетата си, защото, когато загуби себе си, той загуби и тях. Ако

случайно ги срещнеше по улиците или в градините, ги подминаваше като слепец. Отначало децата се затичваха към него и се вкопчваха в краката му, но той ги отблъскваше. Йоав не мигаше, не спираше, дори не ги поглеждаше, колкото и да се опитваха да привлекат вниманието му. Всичко хубаво и добро в този свят бе невидимо за мъжа, който някога бе мой зет. Искрящата вода в чашата бе тиня в очите му, ясното небе бе покрито с буреносни облаци, а собствените му деца само му напомняха колко лесно плътта може да изгори и да се превърне в пепел и прах.

Хората говореха:

— Той отблъсква синовете си, защото нещо не е наред с тях.

— Защо иначе родният им баща ще ги отхвърля, макар че са толкова красиви, със златни коси и тъмни очи? — питаха някои.

— Момчетата са обладани от демони и това е причината да са неми — шепнеха други.

Но аз знаех, че думите са ненужни. Гълъбите ме бяха научили на това. Възможно е да говориш и без думи, да разбереш какво желае друго същество, въпреки че помежду ви има единствено мълчание. Това бе урокът, който трябваше да науча, моята орис.

Всяка сутрин, когато пристигах на работа, гълъбите ме усещаха и приветстваха; гласовете им се извисяваха, изпълнени с удоволствие и радост. Тя винаги беше там, реката от звуци. Човек, който не е свикнал с този шум, може да закрие ушите си с длани и да избяга навън. Йаел направи точно това през първия си ден при нас. Ние се разсмяхме и я подиграхме, казвайки, че щом се плаши толкова от обикновени птици, сигурно никога не се е сблъсквала с по-страшно животно. И все пак гълъбите долитаха при нея, сякаш говореше езика им. Тя като че ли не се интересуваше изобщо от тях, но птиците изглеждаха омагьосани от нея. Мълчанието ѝ ги привличаше и утешаваше.

Аз вече се наслаждавах на работата си в гълъбарника. Колкото повече се занимавах, толкова по-лесно ми ставаше да продължавам, ден след ден. Слънцето изгряваше, отивах в кулата и започвах да храня питомците си със зърно. Прогонвах мътещите птици, за да събера яйцата им. Повечето литваха във въздуха, а ако някоя откажеше, размахвах престилката си. Как бе възможно, когато вземах пъстрите яйца на гълъбите и ги слагах в кошницата си, да изпитвам такава жал

към тях, че често дори се разплаквах, а когато сънувах мъжете, които убих, да не чувствам нищо?

Преди да дойдем тук, вярвахме, че селото ни в Долината на кипарисите е истински рай; или поне си представяхме, че прилича на Рая, в който някой ден щяхме да се озовем. Трябваше да се досетим, че ще ни го отнемат. Нищо в този свят не трае вечно, само вярата може да оцелее. Един ден дойдоха войниците от легиона, крачейки по пътищата, които баща ми бе помагал да се построят. Първо пристигнаха обучените в Рим легионери, облечени в ризници от сплетени халки и с шлемове на главите; после се появиха и помощните войски, набрани от варварските племена — мъжете с кожени туники и с дълги широки мечове и копия. Те ламтяха за всяка плячка, която можеха да докопат по пътя си. От сутринта, в която влязоха в селото ни, земята ни им принадлежеше; животът ни също. Заколиха бял петел на стъпалата на синагогата. Според нашия закон това бе голям грях и те много добре го знаеха. Кръвта на птицата ни оскверни. Този първоначален акт на насилие ни подсказа какво щеше да ни донесе бъдещето, но свещениците не си направиха труда да разчетат знаците, оставени от костите на птицата. Стотина от нашите хора се събраха, за да протестират срещу легиона и да поискат извинение. Бяха честни мъже, които плащаха данъци на империята, имаха домове и семейства, добро положение в обществото, и бяха сигурни, че в края на този ден Рим щеше да се извини.

Не биха могли да сгрешат повече.

Не поглеждахме отвъд кипарисите, растящи с ароматните си кори в гората, която се издигаше край селото ни от толкова отдавна, че вярвахме в нейната вечност. До нас достигаха слухове за разграбени и опустошени селища наблизо, но не им обръцахме внимание. Тези, които си поемеха по-дълбоко дъх, можеха да доловят мириса на приближаващата война, но това беше и сезонът, когато цъфтяха розовите цветчета на олеандъра, и те насищаха въздуха с аромата си. Земята ни е била покорявана много пъти, красивите гори и полета привличаха нашествениците към нас, както пекарят примамваше клиентите си с богатото ухание на своите питки. Но това беше в

миналото; сега искахме да вярваме, че животът ни вече е уреден. Мъжът ми изобщо не забелязваше какво се случва. Беше наистина скромнен човек, праволинеен, отдаден на работата си. Нашите водачи и равнините се преклониха пред легиона и приеха да плащаме толкова високи данъци, че хората едва оцеляваха, но стига да имаше дърва за фурните си, мъжът ми бе щастлив. Сам цепеше подпалките и в двора ни имаше купчина, висока като планина. Съпругът ми се молеше единствено Адонай да благослови плода на неговия труд, за да може все така да създава тайнството на хала. В порите на кожата му бяха попили бели песъчинки брашно. Всеки път, когато ме целунеше, оставяше по бузата ми бяла следа — целувката на пекаря.

— Не бива да обръщаме внимание на случващото се около нас. Ако не вредим на никого, ще сме в безопасност. Хората винаги имат нужда от хляб — уверяваше ме той.

Излезе от дома ни, за да занесе първите кръгли питки на свещениците като дар, както правеше винаги. Бе се клел, че ще избягва проблемите, но през този ден те го намериха. Съседите ни се бяха събрали и се канеха да отидат при водачите на римляните, за да изложат молбите си и да не изгубят домовете си. Убедиха мъжа ми да тръгне с тях. Носеше в ръце подноса с хлябовете, покрити с молитвен шал, който бе толкова изящно изтъкан, че в пурпурните ресни бяха вплетени златни нишки. Канеше се да го занесе на свещениците, но когато съседите ни го укориха и казаха, че всеки мъж трябва да заеме ясна позиция, той се почувства принуден да се присъедини към тях. Буквата Р, преплетена в кората на питките, които печеше, трябваше да му бъде достатъчна, името ми винаги е било негово вдъхновение и щит. Вместо това се присъедини към мъжете, които искаха повече.

Разбрах, че нещо не е наред, когато надуших дима. Във фурната имаше питки. Проверих ги, но те все още не горяха. Тогава откъде бе димът?

Защо от всички възможни дни бе решил да отиде точно в този ден? Защо точно в тази сутрин не бе праволинеен и не мислеше единствено за своя хляб, както всеки друг път? Ечемикът, солта, кориандърът, кимионът... това бяха съставките на неговия свят. До този момент единственото нещо, което по-сериозно притесняваше мъжа ми, бяха плъховете, които понякога влизаха през прозорците; като много други пекари и той често слагаше бучиниш в ъглите и по

пода, за да ги прогони от кошовете с брашно. Сега гибелта се бе настанила във всеки ъгъл на нашия свят. Демоните бяха отворили широко портите към селото ни. Бяха избрали ние да сме жертвите и потриваха доволно ръце в мрака. Това, което ви бе дадено, казаха те, ще ви бъде отнето.

Часовете минаваха и аз започнах да крача нервно из къщата. Пекарят би трябвало да се върне, преди питките в бавногреещата фурна да станат кафяви. Нима човек може да излезе и просто така да изчезне? Бе ми казал да извадя хлябовете, когато слънцето стигне по средата на небето, ако още не се е върнал. Не го направих. Защо го бе казал? Да не би да бе усетил приближаващата опасност? Стана обед, после слънцето продължи пътя си. Взирах се с тревога навън, докато видях, че сенките се оттеглят и димът се разсейва над градините и покривите на къщите.

Мислех си, че ако не извадех питките, мъжът ми щеше да надуши миризмата, щеше да разбере, че хлябът гори, и да изтича насам. Най-много да ми се накара, че не съм го извадила, както ми бе наредил. Но когато слънцето започна да залязва, той все още не се беше върнал. Питките вече бяха овъглени, кората им бе покрита със сажди.

Мислех само за едно, да намеря съпруга си. И аз можех да съм отдадена и упорита и може би това ни бе свързвало заедно толкова много години. Отворих вратата, решена да изляза навън и да го потърся, готова да се впусна по улиците, които сега гъмжаха от нашите съседи, някои, опръскани със своята собствена кръв и с кръвта на бащите си.

Тъкмо когато излизах, зет ми Йоав се появи на прага. По онова време той не беше боец, да не говорим за воин, дал обет никога да не реже косата си. Беше мил човек, който не обичаше проблемите. На лицето му бе изписано ужасеното изражение на учения, който внезапно се бе сблъскал с жестокостта и злото в света. И той като мъжа ми бе отдаден на своята работа, занимаваше се със свещените текстове и се покланяше на волята на Адонай. Вече бях покрила главата си с шала, решена да потърся навън съпруга си, но Йоав ме спря.

— Трябва да ти кажа нещо важно.

Вдигнах брадичка и се опитах да го отместя от пътя си, нежелаеща да го слушам. Какво можеше да ме спре да открия мъжа си? Какво извинение можеше да ми предложи моят зет, за да се откажа от търсенето си? Моят зет, който бе набожен и никога не биваше да докосва друга жена, освен дъщеря ми, неговата съпруга, постави ръка на рамото ми.

— Има причина да те спирам да не отидеш навън — прошепна той.

Можеше да има само една причина. Светът се бе преобърнал и мъжът, с когото бях прекарала целия си живот, бе паднал от неговия ръб в бездната. Видях истината в очите на зет си, когато той започна да говори. Призна ми, че е видял безжизненото тяло, което някога бе моят мъж, захвърлено в центъра на града ни, счупено като суха клонка, подмятана от вятъра на площада, заедно с още дузина от съседите ни. Било прекалено късно да се опитам да взема тялото му. Ако опитах, само щях да загубя и своя живот.

Въпреки думите му се опитах да го избутам от прага си и да изляза, но той бе по-силен, отколкото предполагах. А може би аз бях изгубила своята сила от стоварилата се върху ми тъга.

— Чуй ме — настоя Йоав. Каза го така, че нямах друг избор, освен да го изслушам. — Няма как да го кажа иначе, а и нямаме време да спорим. Мъжът ти е вече в отвъдното, при нашия Бог.

Нямаше карта, с която живите да стигнат дотам. Не ще можех да го открия. Римляните вече бяха струпали телата на улицата. Бяха подпалили кладата, чийто пушек трябваше да ме предупреди за нещастieto, което този ден щеше да ни донесе. Сега осъзнах, че вълните от дим, изпълващи селото, носеха не аромата на хляб, а горчивия мирис на изгорена плът.

Йоав бе млад равин, с добра репутация и положение, затова го предупреждавах да помисли добре, преди да вземе за жена дъщерята на пекар. Повечето равини се женят за дъщерите на други равини, за да се съчетаят с подобни на тях, както птиците в небето избират за партньор птица от своя вид. Но Йоав искаше дъщеря ми. Зара бе неземно красива. Нищо чудно, че я бе ухажвал дълго, пренебрегвайки много други по-подходящи от нея момичета, които го преследваха. Името на дъщеря ми означаваше „красиво утро“ и тя наистина бе по-сияйна от всичко в този свят, кожата ѝ бе златна, косата ѝ бе с цвета на

пшеница, а очите ѝ бяха черни и напомняха за нощ преди съмване, времето, когато светът е все още тайнствено царство, в което властват само сенки. Често се питах дали Зара не бе дар от някой ангел. Как иначе обикновена жена като мен щеше да бъде благословена с дъщеря, приличаща на царица? Гордеех се с цялото си сърце с нея и имаше защо.

Никога не помислих, че това, което ти е дадено от Бога, може да ти бъде отнето от хората.

Бяхме поласкани, когато Йоав дойде да живее в нашия дом. Мъжът ми всяка сутрин късаше парче от първия изпечен през деня хляб за него. Сега този равин, който ни бе направил тъй горди, когато стана част от нашето семейство, бе побледнял като брашното, което съпругът ми толкова обичаше, и се тресеше от страх. Когато се облегнах на него, избухнала в ридание, той не бе по-различен от всеки друг уплашен мъж, не бе по-добър, а навярно бе дори по-уплашен от мнозина. Настоя да побързам и да опаковам някакъв багаж. Поколебах се, но той ме увери, че дъщеря ми и момчетата ѝ вече ни чакат.

Нещо ме подтикна да взема няколко допълнителни вещи. Човек би помислил, че ще грабна най-хубавите си дрехи или сватбените си гривни, специалните, ценни предмети, които държах в ковчеже под леглото, скрито там, където никой крадец не би могъл да го намери. Но аз взех това, което бе принадлежало на моя мъж, пекаря: дървена купа, няколко тежки лъжици, бялата престилка, която връзваше на кръста си, когато работеше, молитвения шал, който носеше и за който вярваше, че докато е покрит с него, никакво зло да не може да ни сполети. В последната секунда грабнах и няколко от шишенцата, които държеше на печката: пълни с кориандър, кимион и сол, както и буркан с ферментирало тесто, от което питките бухаха.

Знаех, че мъртвите не ни напускат толкова бързо, така че шепнех на съпруга си, докато събирах багажа. *Виж ни сега*, казвах на мъжа, с когото бях живяла тъй дълго и който все още бе до мен. *Виж в какво се превърнахме*.

Бяхме като плъхове, разбягващи се на всички страни, преди реката на смъртта да ни залее. Грабнах от фурната изгорелия хляб, който още пареше в ръцете ми. По дланите ми щяха да се появят мехури, но поне щяхме да имаме последния хляб, който пекарят бе направил за нас. Йоав ме хвана за ръката, за да ме отведе. Знаех, че не

можем да се бавим повече. Но вярвам, че не само зет ми бе в онзи ден в нашата къща. Убедена съм, че редом до мен имаше ангел, който ми нашепваше: *Вземи това, не онова.*

Миг преди да изляза, се пресегнах и към малкото шишенце с бучиниш, което мъжът ми използваше, за да прогонва мишките.

Може би ангелът ми бе дал това, от което щях да се нуждам най-много.

Хора, които познавахме през целия си живот, бяха от селото; някои носеха на гърбовете си цялата си покъщнина. Хаосът ни бе завладял и животът на всички ни сякаш бе като камъчета, които съдбата подхвърляше във въздуха подобно на зарове — те падаха на земята и се разпиляваха по волята на случайността. Счупени съдове покриваха пътя, мнозина захвърляха вещите си, след като откриеха, че са прекалено тежки, за да ги носят със себе си в това бясно, забързано пътуване. Бездомни кучета лаеха, бебетата плачеха. Навсякъде имаше пламъци, защото хората сами палеха домовете си, за да не позволят на римляните да ги разграбят след тяхното тръгване. Искаха да са сигурни, че враговете им няма да се наслаждават на това, на което бяха посветили целия си живот. До следващия ден в селото ни нямаше да е останала една здрава тухла, всичко щеше да е разпиляно и отнесено от вятъра. Светът ни щеше да изчезне за една нощ. Жени плачеха по улиците, но вятърът дойде — милостивият вятър от морето, който скоро щеше да ни донесе зимата, и сред неговия вой никой не чуваше риданията им. Никой не можеше да определи дали бълнуваха, или се молеха.

Следвах забързано стъпките на зет си, защото и двамата искахме да се уверим колкото се можеше по-скоро, че дъщеря ми и момчетата ѝ са в безопасност. Хлипах, докато вървах, уверена, че върху ми ще се стовари проклетие, задето не се бях погрижила за останките на мъжа си. Законът ни повеляваше да седя до тялото му цяла нощ и да му помогна да отпътува в отвъдното с молитви и песни. Във всяко друго време щях да остана с обвивката, съдържаща някога духа му, преди тялото му да бъде положено в пещерата до костите на останалите покойници от нашия народ. Мислех за предците ни, които бяха напуснали Египет, за децата им, скитащи се из пустинята, докато са

бягали от робство, за водите, които се бяха надигнали и после разделили пред тях. Мъките им никога не са били по-реални за мен. Почувствах, че плача и заради тях.

Увих белия шал около раменете си, защото вече бях в траур заради мъжа, който бе изпичал инициала ми върху всяка питка хляб. Покрих се с цвета на смъртта, защото ми се струваше, че съм преминала в онзи свят заедно с мъжа си. За миг си помислих, че трябва да остана, да предам живота си в ръцете на римляните и да позволя духът ми да се присъедини към този на любимия ми. Но виждах пред себе си Зара и синовете ѝ, съкровище по-ценно от всичко друго, и знаех какво трябва да направя. Молах се за съпруга си, но същата вечер напуснах селото ни. Също като плъховете оставих света, който се разпадаше около нас, отказвайки се от живота, който някога бяхме имали и който сега бе унищожен.

На мръкване поехме към пустинята. Беше месецът на Тишрей, в който празнуваме Рош Ашана, празника, бележещ времето, когато Всемогъщият започва да пише имената на тези, които са част от Книгата на живота и ще живеят още една година. Нямах представа, че когато дойдеше Йом Кипур, времето за изкуплението на греховете ни, все още щяхме да се скитаме и че книгата щеше да бъде затворена, а после и запечатана. Неизписаните в нейните страници имена бяха на хората, които нямаше да доживеят до следващата година.

Бяхме готови за дълго пътуване. Зет ми водеше двете магарета и каруцата, с които се въртеше воденичният камък и превръщаше ечемика и зърното в брашно. Аз носех петте последни питки от хляба на съпруга си, символа на това, което ни бе донесло нашият добър живот. Дъщеря ми бе взела гърнета с маслини и делви със зехтин, сирене, увито в плат, и кожени мехове с вода. Ние тичахме и магаретата тичаха заедно с нас. Над главите ни имаше множество ята птици, които също бягаха от задушливия дим, издигащ се от многото огньове, запалени в селото. Спяхме вкопчени един в друг, на открито, непривикнали със суровия живот в пустинята, копнеещи за аромата на изпечен хляб и мекотата на леглата ни. Зет ми все още носеше дългата туника на равините. Изглеждаше смутен, когато дъщеря ми го прегръщаше и му казваше, че без него щяхме да сме загубени, навярно

уплашен, че нейната вяра в силите му е погрешна. Той се чувстваше по-сигурен у дома сред свитъците и молитвите си, а сега се намираше в пустошта и трябваше да открие път за всички ни.

Нощем сънувах мъжа си. Беше с мен, тъй като мъртвите често са в нашия свят, преди да преминат отвъд. Казват, че тези, които ни напускат, не променят същността си. Мъжът ми месеше тесто и работеше упорито, както винаги бе правил. Изглеждаше ми същият, мил и сериозен, отдаден на своята работа, но използваше съставки, които не познавах. Тестото бе червено, а подправките бяха счукани от листенцата на някакви черни цветя и от острите жила на медоносни пчели. И тогава го чух да говори. Казваше: *Всеки хляб ще ти даде това, от което имаш нужда, по начина, по който трябва.* Мъжът ми бе обикновен, скромен човек и говореше само когато бе нужно. Сега, в сънищата ми, бях сигурна, че ми казва нещо, което трябваше да знам. Събудих се, копнееща за още от думите му.

На сутринта ятата птици, които летяха над хълмовете, бяха толкова многобройни, че закриваха слънцето. Замълчах си, макар да знаех, че това е лош знак. Белият петел, който бе заклан на стъпалата на синагогата, ни следваше, това си мислех, и изпращаше пратениците си подире ни. Птиците прелитаха над главите ни, летяха по-бързо от всякога и това също трябваше да ни подсказва нещо.

Ако обръщаме внимание на знаците, щяхме да разберем, че в този свят има неща, от които не можем да избягаме.

Дните минаваха и скоро изядохме почти всичко, което имахме: хляба, маслините, сиренето. Започнахме да разпределяме храната на дажби. Планът на зет ми бе прост, тактиката на разчитащия на разума мъж. Щяхме да изчакаме римляните да си тръгнат, да се завърнем в селото си и да започнем отначало. Не казах нищо, макар да знаех, че няма към какво да се завърнем. Щяхме да открием само кръв и изпочупени тухли. Видях, че зет ми се страхува от пустошта. Пустинята настъпваше към нас, сурово място дори за тези, които бяха свикнали с нейните опасности. Йоав бе прекарал много часове в проучване на стари свитъци, но никога му се бе налагало да запали огън от съчки с помощта на кремък, никога не бе ловувал с лък, никога не бе търсил вода или пък бе проправял пътя си през толкова остри варовикови скали и камънаци, че да разкърват краката ти. В селото той бе важен човек, но тук бе никой. Не след дълго се загубихме. Всяко изсъхнало дърво приличаше на предишното, голо, почерняло. След всяко хълмче идваше още едно. Само небето се променяше, румено на здрачаване, после преминаващо в гълъбовосива светлина, преди мракът напълно да се спусне над нас.

Йоав започна да се моли час след час, сякаш така щеше да разбере какво да направи. Опитвах се да изпека хляб в тигана на малкия ни огън, но се провалях. Получавах се нещо като курабийки, които не успяваха да бухнат. Най-накрая успях да изпека истински хляб върху нагорещени камъни, които поставих под разпалените съчки. Момчетата наричаха черните, бухнали питки „пепелен хляб“; беше горчив на вкус, но засищаше. Меховете от козя кожа бяха все Полеки, изцедени от нашата жажда, а дъждът така и не идваше. Йоав обещавахе, че Адонай ще ни посочи пътя, и ние нямахме друг избор, освен да приемем неговото решение. Тайничко се надявах, че ще намерим водач сред някой от местните племена със сини роби, които понякога зървахме да отиват към Моаб. Бих им дала всичко, което имахме, ако ни насочеха към безопасно място.

Защото макар селото ни да бе изчезнало, аз все още смятах, че някъде има свят, към който да се завърнем. Взирах се в небесата. Имаше много птици, повече от нормалното. Всеки ден броят им нарастваше. Опитвах се да ги преброя, но те бяха като звездите и накрая се отказах. Все още чувствах, че Пекарят бе с мен, и това ми носеше утеха. Говорех си с него и се опитвах да го развеселявам, като му описвах различните видове вятър, които срещаме в пустинята: издигащия се на талази плътен вятър, който сякаш бе господар на пустошта, ревящия, който приличаше на разсърдено дете, мекия топъл южняк, суровия син повей, идващ на смрачаване, който си отиваше рязко с изгрева на слънцето, и може би най-страшния от всички — лекия теменужен полъх на отчаянието, който ни обвиваше отвсякъде. Бъбрех си с мъжа си, Пекаря, винаги когато успееш да се отделия в страни и знаех, че няма да ни чуят.

После един ден се събудих и него го нямаше. Почувствах, че си е отишъл, с такава сигурност, сякаш бях видяла с очите си духа му да се издига към небето. Внезапно самотата се настани в тялото ми като камък, който заседна там, голям и остър. Докато бях спала, духът на мъжа ми бе призван в отвъдния свят. Бе си отишъл завинаги. Когато му заговорих за съскащия, навяващ леки водни капки вятър, който щеше да дойде при нас с настъпването на зимата, той не ми отговори. Когато почнах да описвам парещия от жегата ураган, който носеше със себе си гигантски прашни фунии, издигащи се в небето, открих, че говоря единствено на прахта. Сега над главите ни имаше само черни птици, маса от пера и плът, които гневно гъмжаха из небето като буреносни облаци. Изчаках да се стъмни и едва тогава заплаках, заравайки скръбта си надълбоко, защото нямаше смисъл да я споделям с другите.

Трябваше да продължим напред, защото пустошта ни обграждаше отвсякъде. На следващия ден направихме същото. Напуснах това незабележимо с нищо място, в което оставих последната частица от духа на мъжа си. Носех загубата си като бременост; тя ми тежеше все повече и забавяше стъпките ми. Не успях да следвам хода на уморените магарета, които залитаха с несигурна крачка по пътя си. Момчетата изтичаха до мен, хванаха ме за ръцете и ме задърпаха напред. Продължих заради тях, но Бог ми е свидетел, че неведнъж ми мина мисълта да спра и да остана там. Искях да легна до

скалите, да заспя и да сънувам Пекаря, да го призова да се върне при мен, дори ако това означаваше да се откажа от този свят. Може би това бе моят грях. Забравих, че дори най-лошият живот, който можеш да изживееш, е съкровище.

Стигнахме до малък оазис. От ръба на висока канара се стичаше красив водопад, обливаше скалите и образуваше в подножието им малко езерце с прясна вода. Почувствахме се благословени и преливахме от радост заради добрата си съдба.

— Казах ви, че трябва да имаме вяра — сгълча ни моят зет. — Бог ни доведе тук, точно както ви казах, че ще направи.

Имаше палми с фурми и храсталаци с ухаещ жасмин. Тръстики с месести стъбла растяха по бреговете на езерцето. Бели цветя се носеха по зелената вода, всяко с формата на звезда. Имаше малка горичка с диви черници, из чиито листа се носеше подобното на музика жужене на осите и водните кончета. Въздухът бе прохладен и свеж, особено когато подухваше лекият бриз. Можех да опиша бриза на духа на мъжа ми, ако още бе тук — бе толкова спокоен и нежен, че пробуждаше завист във всички други ветрове, във всяко ъгълче на света.

Зет ми смяташе, че можем да изчакаме заминаването на римляните тук, в това закътано място. Трябваше да знаем, че в тези жестоки времена не е хубаво да се задържаме дълго някъде, независимо че имаше вода и освежаващ въздух. Завистта си е завист и е присъща и на ветровете, и на хората. Колкото по-хубаво е мястото, толкова повече хората ламтят за това, което имаш. Бъди бедняк, скитник, тайна в мрака на нощта. Ако притежаваш нещо, което другите нямат, ставаш мишена на тяхната извратена алчност. Щеше да бъде по-добре, ако бяхме направили лагера си в някоя от пещерите отвъд оазиса, или бяхме продължили още навътре в пустошта, следвайки следите на дивите камили сред трънливите храсти. Но зет ми се боеше от сърцето на пустинята и искаше да останем там, където смяташе, че ще бъдем в безопасност. Аз също се боях и предчувствах, че нещо предстои да се случи. Видях, че пъстрите сенки под финиковата палма бяха приели формата на усойница; тя се плъзна по пясъка и спря в краката ми.

Дъщеря ми ме накара да замълча, когато ѝ заговорих за страховете си и предложих да се преместим.

— Има хора, влезли в пустинята пред нас, които никога повече не се завърнали — прошепна ми тя. — Пътници, които били изоставени от другарите си или погълнати от диви зверове, победени от глада и жаждата, отвлечени, поробени от племената със сините плащове. Тук имаме всичко, от което се нуждаем. Ако си тръгнем, ще означава, че сме неблагодарни на Бог за неговата милост. Помисли за децата — продължи Зара. — Те са щастливи тук.

Щом погледнах към момчетата, които си подвикваха щастливо, докато си играеха и се гонеха под палмите, в миг забравих страховете си. Останахме там, където имаше вода, най-ценното съкровище, въпреки че на здрачаване по бреговете на езерцето се събираха хиените, привлечени от неговата прохлада като всички зверове в пустинята. Тези жестоки създания идваха наблизко, очите им искряха хищно, вперени в магаретата, още едно знамение, което пренебрегнахме. Нощем тези скверни грозни твари издаваха скимтящи звуци, защото желязеха малкото, което притежавахме, или пък защото искаха да ни убедят, че са опитомени, подобно на кучета, и копнеят за нашата дружба, когато всъщност ламтяха единствено за нашата плът.

Срещяхме малцина хора, само няколко минаващи оттук пътници, които напълваха кожените си мехове с вода и продължаваха, достатъчно мъдри да не останат някъде на постоянен лагер в тези несигурни времена. Казаха ни, че зилотите от Йерусалим са заели няколко римски поста близо до Соленото море, включително крепостта на Ирод, това чудо на чудесата, издигащо се върху белите скали, изградено от цар, който бил толкова жесток, че погубвал всеки, изпречил се на пътя му. Един старец, отшелник, с увити в парцали стъпала и разкъсана от вятъра туника, ни предупреди:

— Пустинята може да ви се струва пуста, но всъщност гъмжи от живот. Кое то изглежда празно, е пълно, също като вода, изсипана в чаша. Най-важното често е невидимо за очите ни.

Птиците бяха останали с нас — като чума, покриваща небето. Дори обикновена жена като мен знаеше, че това вещае беда. Един ден бяха толкова много, че се скрихме в палатката, където спяхме, уплашени от този внезапен мрак посред бял ден, свят, почернял от гарвани. Когато излязохме на следващата сутрин, пътят, който водеше

на изток, бе покрит с пера. Птиците бяха паднали от небето, поразени от неизвестна болест. Със Зара бързо се захванахме да събираме съчки, за да накладем огън и да приготвим обяд за всички ни. Преди да успее да ги спра, внуците ми започнаха да събират пера и да си играят с тях, слагаха си ги по главите и се преструваха, че са гарвани. С дъщеря ми се спогледахме. Внезапно бяхме осъзнали, че е Йом Кипур, Денят на изкуплението, когато отправяме молитва към Бог да опрости греховете ни. В пустошта всички дни си приличаха и до този миг не си давахме сметка за светостта на този ден. Не трябваше нито да работим, нито да ядем, само да молим за прошка.

Говореше се, че в Храма, точно над олтара, виси алено въже, което след празничните ритуали, жертвените дарове и молитвите на Йом Кипур, става бяло в знак, че Бог е опростил прегрешенията ни. Сега обаче бяхме пренебрегнали по-голямата част от този най-свят от всички дни и така бяхме обърнали гръб на нашия Бог. Момчетата танцуваха на пясъка, покрити с пера, и си подвикваха един на друг като птици. Това бе поведение, което призоваваше демоните да излязат от своите скривалища. Запитах се дали не бяхме поели по грешния път в нашето пътуване и необмислено се бяхме обърнали наляво, страната, от която се надигат всички злини.

Мъжът на дъщеря ми страшно се ядоса, когато видя момчетата да подскачат наоколо като диваци. Решен да поправи стореното, той се затича към пустинята, за да се помоли, а яростният вятър го бичуваше с камшика си. Йоав се провикна към висините, че ще поправи нещата, и помоли за прошка, за милост от Бога; крещеше, че ако трябва, ще се моли цял ден и цяла нощ. Но със Зара знаехме, че стореното не може да бъде поправено. Бяхме забравили Адонай. Мислехме само за себе си и за своите маловажни човешки нужди. Заради това щяхме да страдаме. Греховете ни щяха да се надигнат и да ни погълнат.

Бях дала на дъщеря си името на утринната зора, но това можеше да привлече и проклетие върху ни — заради дързостта ми да я сравня с най-красивата звезда на небето. Сега се питах дали още тогава не бях предрекла съдбата, която щеше да ни сполети. Можеха да говорят каквото си искат. Знаех, че нищо добро не може да се случи в пустинята, след като бяхме забравили Йом Кипур. Мъжът на дъщеря ми можеше да моли за прошка, докато гърлото му пресъхнеше. Аз

усещах, че се надига нов, безмилостен вятър, който нямаше да ни донесе такава.

Споменът за онзи ужасен ден щеше да запълва изцяло мислите ми, ако работата в гълъбарника не ме разсейваше с постоянното пърхане на птиците. Шумният хаос тук бе огледалното отражение на пагубната тишина в пустинята, защото и на двете места аз бях сама. Забелязвах, че Шира често ме наблюдаваше, докато работех. Питам се какво ли мисли за мен. Не се боях да изцапам ръцете си, не прекрочвах границите на нашите отношения. Когато тя ме поглеждаше сред мъждивата светлина на гълъбарника, свеждах очи, за да прикрия това, което се спотайваше в мен. Светлината навлизаше през един-единствен процепа на тавана като снопа лъчи и аз избягвах да минавам през него, защото се боях, че яркото сияние ще разкрие истината за моята скръб. Но един ден, не много след пристигането ми, Шира внезапно ме хвана за ръката. Стреснах се от постъпката ѝ, но преди да успея да я отдръпна, тя я обърна и се вгледа в издълбаните в дланта ми линии. Докосването ѝ бе като хладна вода, стичаща се леко по кожата ми. След това бях сигурна, че тя знаеше. Имах ръка на убиец. Тя гореше в нощта, в мрака. Другите жени вдигаха очи към надигащата се луна, за да видят съдбата си, отразена в нея, но аз се взирах в дланта на ръката си, за да видя какво ми е писано и какво бях направила.

Както не желях да ме обсъждат, така и аз обръщах гръб на клюките, които се разнасяха за Шира. Дори наистина да бе вещица, не се боях, защото част от бремето ми падна върху нея в мига, в който взе ръката ми в своята.

— Да бъдеш човек означава някой ден да загубиш всичко най-любимо на света — прошепна тя, след като ме пусна. — Но би ли искала да бъдеш нещо друго?

Тогава си замълчах, но по-късно се замислих дали наистина бих предпочела да бъда например змия, а не жена, дали щях да избира да изживея живота си под някой камък, пълзейки в прахта, забравила истинската си същност, хищна и сама в студената си кожа. Дали змията обича децата си? Дали ридае под камъка си, копнееща за ръце, с които да ги прегърне, за глас, с който да им разказва приказки, за сърце,

което може да бъде разкъсано на две? Когато мислех за подобни неща, често не можех да заспя. Тогава виждах Шира да броди нощем из града. Може би тя знаеше отговорите на моите въпроси, но така и не я попитах, както не питах и къде отива или къде е била. Ако имаше кутия със заключени грехове, както твърдяха хората, това не ме засягаше. Когато нарушиш Божиите закони, осъзнаваш, че само Той може да ни съди. Знаеш, че никой човек не може да разбере на какво е способна една жена.

Когато Йаел дойде за пръв път при нас, бях убедена, че е глупаво, егоистично момиче, с прекалено високо мнение за себе си, че да чисти подир гълъбите или да носи тежките кошници с нечистотии на полето. Никога не бих допуснала, че някой ден ще дойде да живее в моя дом — ако, разбира се, можеше да се нарече така простата стая, разделена на две със завеса от съседите. Ха, нима самата аз не бях погледнала с пренебрежение това място при пристигането ми, огорчена, че съм пратена на работа в гълъбарниците! Държах се за положението, което имах в предишния си живот, с арогантност, на която вече няха никакво право. Плаках, че съм унижена и наказана с най-нисшата работа в планината, докато внукът ми не ми показва истината за гълъбите. Сега вече разбирах гордостта на Шира и на дъщерите ѝ, отдадеността им, която ме порази през първия ми работен ден тук. Вече се усмихвах при спомена за жената, която пристъпи тогава през резбованите дървени врати със завързан на главата шал, бояща се да си поеме дъх заради силната воня от птиците.

Без гълъбите обаче крепостта отдавна щеше да е паднала. Торता, която посипвахме в овощните градини, бе направила нашия свят зелен и плодороден, тя подхранваше корените на фурмите и маслините, караше бадемовите дървета да цъфтят в розово, бяло и алено. Без гълъбите отдавна щяхме да гладуваме. Законът забраняваше да се убиват птиците, тъй като след като Храма вече го нямаше, не биваше да правим жертвоприношения; ако някой човек все пак отнемеше живота дори на един гълъб от глад или алчност, рискуваше да бъде обявен за карет — човек, от когото Бог е отвърнал погледа си. За толкова голямо престъпление се смяташе убиването на някоя от тези уж обикновени птици.

Всеки път, когато разрязвах плод на две, изпитвах благодарност към тези бледи, приспособими създания, за които се грижехме. Ако някоя се разболееше, я отнасях у дома си, за да я лекувам. Слагах я на дървената лавица до леглото ми. Слушах гукането ѝ и намирах утеха в песента ѝ.

Само в тези нощи не сънувах.

Започнах да променям мнението си за Йаел, дъщерята на прочутия убиец Йосиф бар Елханан, за когото разказвах, че някога притежавал способността да минава през стени и да изчезва пред очите на хората, сестра на един от нашите млади воители. Забелязах, че тя си имаше своя магия. Само протягаше ръка и гълъбите идваха при нея. Не беше нужно да цъка с език, за да ги примамим, или да им предлагаме зърна, номера, които използвах аз, за да ги повикам. Изненадах се от уменията ѝ, даже завиждах. Винаги първа отключвах вратите рано сутрин, винаги аз хранех гълъбите и ги лекувах. Аз мях камъни, когато ястребите идваха на покрива ни, привлечени от светлината, готови да се впуснат през процепа и да унищожат гнездата, за които се грижехме толкова усърдно. Аз напъждах хищниците, когато сутрин пускахме нашите птици да полетят свободно в небето, сигурни в тяхната вяност към партньора им и в завръщането им.

И все пак те отиваха при Йаел, не при мен. Тя стоеше неподвижно в мрака и те пърхаха около нея.

— Защо я предпочитат? — попитах Шири, която беше прекарала най-дълго време сред птиците. Предполагам, че завистта е проличала в очите ми.

— Тя говори техния език.

— Наистина ли? На птиците? И какъв език е това?

Шири се усмихна в отговор.

— От всички хора точно ти би трябвало да го знаеш най-добре.

И тогава разбрах. Това бе езикът на мълчанието.

Бях се досетила какво крие Йаел под туниката и шаловете си, въпреки че тя не говореше за това; и имаше основание — макар да бяхме далеч от законите на Йерусалим, където жените в нейното състояние ги изправяха пред съвет на старейшините и равините от Храма, а после ги прогонваха, за да се грижат сами за себе си. Жените, които извършеха прелюбодеяние и зачеваха, бяха принуждавани да изпият купа горчива вода с прах, събран от пода на Храма — питие, което караше децата вътре в тях да излизат преждевременно. Това беше церемонията сота, на която се доказваше дали са виновни, или невинни в очите на Всемогъщия, защото във водата бе разтворено и парче пергамент, на което бе изписано името на Бог. Хората вярваха, че злото отблъсква Божията милост.

Ако някой покварен човек опита да приеме името Му в тялото си, ще се разпадне на прах.

Но може би в тази планина, където имаше толкова много опасности, хората нямаха излишно време, за да търсят греховете, а и нямаха причина да го правят. Дали съседите ми не се питаха сами кой техен грях ги бе довел до това място, защо народът ни трябваше да страда така, защо пътищата на Бог са толкова загадъчни, защо ни бе забравил сред тези урви?

Неспирният вой на вятъра направо побъркваше някои хора; мнозина от нас проклинаха крепостта и бяха унижени повече, отколкото някога си бяха представяли. Имаше жени, които плачеха по време на вятърните бури, докато сълзите оформеха солени линии по лицата им. В най-мрачните си часове, когато се гушеха с децата си в мъждивата светлина, увити с шаловете си, единствената им защита от пясъчните бури, със сигурност се чудеха за какво се борим, има ли смисъл във всичко това...

Никога не си задавах този въпрос. Взирах се в земята, простираща се отвъд змийската пътека, и мислех за многото форми, които един звяр може да приема. Някои се появяваха по обед, стъпвайки уверено по земята; други се промъкваха неусетно в

сънищата ти. Едни идваха от Рим, зверовете, които ненавиждах най-много; ноктите им започваха да се показват, когато прекосяваха Соленото море, защото солта отблъсква демоните. Когато мислех за това зло, не можех да спя. За да се защита, запявах заклинанието, което Шира ми бе казала да повтарям, когато се мятам нощем и не намирам покой. *Проклинам и прогонвам унищожителите и демоните, и чумата, и мъката, и ужаса, и кошмарите.*

И все пак продължавах да стоя будна, неспособна да затворя очи.

Понякога виждах зет си да се изкачва по пътеката и да присяда в страни от другите воители, когато се завръщаха от мисиите извън стените на крепостта, с които се опитваха да ни защитят или да осигурят нужните ни провизии. Не желаех да мисля за мрачните дела, които бяха извършили, за кръвта, която бяха пролели, за всички отнети животи.

Мъжът от долината, който подминаваше другарите си, вече не приличаше на равнина от предишния си живот. Никога не излизаше без брадвата си, за която бе разменил най-скъпоценния си бокал, и носеше оръжието си толкова близо до тялото си, че то сякаш се бе сраснало с него, бе станало негов определящ белег. Побелялата му за една нощ коса бе тъй дълга, че хората казваха, че Бог може да го хване за нея и да го спаси от опасностите.

— Затова е все още жив — мърмореха някои, — въпреки че се хвърля отново и отново напълно безразсъдно в битките.

— В схватките лице в лице с врага се бие като луд човек, който не мисли за собствения си живот — хвалеха го други.

Разбирах защо го прави, защото знаех за какво се бори; в това отношение си приличахме. Странение като нашето се пропива в костите и в кръвта ти. Бяхме като вятъра, не избирахме сами къде да отидем, на кой свят да принадлежим. Бях благодарна за това спокойно, поне за кратко, време в планината. Тук внуците ми най-накрая бяха в безопасност, можеха да си отдъхнат без страх, докато гълъбите над леглото ни ги приспиваха със своето гукане. А аз... Сънят бе страна, в която вече не можех да вляза, въпреки моите приспивни напоявания и заклинания. А когато успях да заспя, мечтаех само за будния си живот, за часовете, в които не виждах кошмарните образи на всичко станало, на това, в което се бях превърнала.

Мнозина напуснаха градовете и селата си по времето, когато и ние трябваше да бягаме. Повечето бяха добри хора, но имаше и такива, които се отклониха и поеха по пътя на злото. Преди Пекарят да пъхне последните питки върху голямата дървена лопата във фурната, преди да разбере, че никога повече няма да се завърне, преди черните пера да се посипят от небето върху пътя, вече е било написано, че ще се срещнем със злите хора и че те ще се появят късно през деня, когато небето блестеше в най-красивия син цвят и въздухът ухаеше на жасмин.

Дойдоха за магаретата, които бяха забелязали от върха на скалата. Дойдоха за студената вода, която се отразяваше в очите им. Но застинаха на място, когато видяха Зара, която тъкмо подклаждаше огъня. Видяха нейното сияние, нейната красота, съперничеща на зората, и промениха намеренията си. Забравиха магаретата и езерцето с вода, и Десетия легион, и римската армия, от която бяха избягали, и пръчките, които пълководците им бяха строшили в гърбовете им заради техните престъпления и злодеяния.

Вече бяха преминали границата, която ни дели от създанията на мрака. Вървяха по пътеката, утъпкана от глутницата хиени, които ни преследваха и ни тормозеха по цяла нощ, опитвайки се с престореното си хленчене да си измолят малко храна, преди да погълнат нас самите. Четирима римски войници, които бяха живели без вода, храна и надежда, се спуснаха по хълма, а тежките им метални ризници подрънкваха по телата им; може би някога са били хора, но вече не бяха. За тях бе лесно да се превърнат в зверове; една крачка и всичко човешко вече бе илюзия. Под доспехите им имаше само зъби и нокти, само глад и жажда. Беше Шабат и Йоав бе отишъл в пустинята, за да се моли, наметнал грижливо молитвения си шал върху раменете. Вятърът бучеше силно, така че той не чу нищо от това, което се случи с нас. Бе отдаден на Бог и на звука на своя глас. От Йом Кипур насам отсъстваше по цял ден и се прибираще късно вечер, молейки се неспирно за нашето избавление. Когато на небето изгрееше първата

звезда, щяхме да запалим лампата за Шабат с последното си масло и той щеше да се върне при нас. Онази вечер той видя светлината, но не очакваше мрака, който откри.

Зърнах войниците, както понякога можеш да видиш демон, сянка в ъгъла, сливаща се със земята. Не се колебах нито миг.

Изпратих момчетата да се скрият в оазиса. Сякаш някой ми даде ключ, с който отключих вратата към бъдещето, и за един кратък миг хвърлих поглед от другата страна.

— Бягайте бързо и не се обръщайте — казах на внуците си. — Не и преди да ви потърся. Дори да мръкне, дори луната да изяде слънцето, независимо какво ще чуете, дори ако някой ви вика по име. Не отговаряйте. Не говорете. — Погледнах ги настоятелно в очите. — Най-важното: скрийте се добре.

Изпратих ги в пещерата зад водопада, където обичаха да си играят. Децата бяха достатъчно малки, за да се пхнат в тесния процеп между скалите. Водата падаше като плътна завеса пред тях. Помислих си, че ако станеше нещо лошо, нямаше да могат да го видят през плътните струи и Бог щеше да ги спаси.

Но водата бе чиста като ясно стъкло и очите им бяха отворени.

Мъжете нападнаха Зара край огъня. Чух гласа ѝ да звънти като камбана, отекващ над всички останали шумове и звуци. Затичах се към нея, но един от нападателите ме блъсна настрани, защото за него аз бях просто стар, изсушен скакалец, ставащ единствено за храна на някой гарван. Усетих как кръвта потича в устата ми, но се хвърлих отново към тях, пищейки. Има ли някакъв шанс обаче жена, непривикнала да се бие, срещу четирима силни, брутални мъже? Докато двама от тях държаха Зара и разкъсваха дрехите ѝ, другите се погрижиха за мен. Удариха ме по главата с камък и се стоварих на земята; усетих как кръвта потича по лицето ми. Мракът се спусна не само пред очите ми, но и вътре в мен. За мой срам не видях това, на което станаха свидетели внуците ми, но разбрах какво се е случило, когато отворих очи и погледнах Зара. Тя бе като пуста, строшена на парчета черупка. Но момчетата ми бяха видели всичко: как войниците се бяха отнесли с майка им, как тя се бе опитала да ги отблъсне, как след като бяха свършили с нея, я бяха измъчвали с огън, нагорещени камъни и остри

пръчки без никаква друга причина, освен собственото си извратено удоволствие.

Когато дойдох на себе си и излязох от мрака, бе прекалено късно. Зверовете ровеха из малкото ни притежания в нашата палатка. Запълзях по пясъка към Зара, макар да знаех, че тя вече е влязла в царството на сенките и че всеки демон, ходещ по тази земя, има силата на хиляда мъже, а аз бях само жена, остаряла с десетилетия за няколко часа, превърнала се в нещо древно и напълно безполезно.

В един миг имахме цялото време на света пред себе си, а в следващия обичната ми дъщеря умираше в ръцете ми.

— Сложи край на мъките ми, пусни ме да отида в отвъдното — прошепна ми тя.

Умоляваше ме, докато кръвта ѝ се стичаше върху нас, кръвта, която се бях мъчила да доведа на този свят.

Не им беше достатъчно да я използват за задоволяване на низките си страсти. Не им бе достатъчно да вземат всичко, което имахме — магаретата, водата, палатката, провизиите — и да ни оставят на хиените, които вече обикаляха в кръг. Те бяха ангели на унищожението, виждах го ясно, въпреки че бяха приели формата на римски войници. Бяха дошли при нас от тъмната страна на света, където не проникваше нито лъч светлина. Кожата на Зара бе почерняла, защото я бяха горили с пръчки и въглени. Бяха пъхали камъни в тялото ѝ само за да я чуят как крещи. Извадих камъните, но беше напразно. Тя вече говореше с духовете от отвъдния свят, не само тялото, но и душата ѝ бе прекършена. Сега забелязах, че войниците я бяха разсекли на две с брадва и вътрешностите ѝ излизаха навън.

В този миг, както лежах превита до нея на земята, се превърнах в нещо, което не бе жена.

Чудовищата бяха захвърлили оръжията, ризниците и месинговите си шлемове наоколо. Взех един от опръсканите им с кръв ножове. Направих това, за което ме молеше Зара, макар да бе грях против Бог и нашите закони. Прошепнах ѝ в ухото, че ще бъде свободна и че може да затвори очи. После извърших нещо, което никоя майка никога не бива да прави. Хванах здраво ножа и прерязах гърлото ѝ. Направих го като жертвоприношение, защото дори най-скромното животно се принася в дар така, със състрадание, с един замах, без да му се причинява болка. След това се наведох и целунах изранените

устни на дъщеря си. Нейният последен дъх влезе в мен и аз приех душата ѝ в себе си, както бе и преди да я родя.

Злодеите взеха това, което искаха. Засмяха се, когато ме видяха да лежа до Зара. Щом се затичах след тях, крещейки, с нож в ръката, един от войниците го изтръгна от мен и го постави на гърлото ми. Бях благодарна, че го направи. Точно това желях. Накарах го да ме убие.

— Давай — казах аз. — Смъртта е единственият подарък, който можеш да ми дадеш.

Дори да не разбираше напълно езика ни, мъжът схвана смисъла на думите ми. Не можех повече да понасям ужасите на тази земя, по която стъпвахме. Но техният водач нареди на другаря си да почака. Войниците бяха огладнели от своето злодейство. Също като зверовете те искаха още. Наредиха ми да им сготвя вечеря на огъня, край който бяха убили дъщеря ми. Пушекът носеше нейното ухание, от пепелта се надигаше благоуханен облак, смес от кимион и джинджифилово масло.

В помътнялото ми съзнание започна да се оформя една мисъл.

— Няма да ни откажеш, нали? — попита ме водачът. На лицето му имаше усмивка, сякаш молеше съседа си за услуга. — Със сигурност можеш да готвиш.

Вече не бях жена, но все още бях тази, която някога бе имала пекар за мъж. Спомних си какво ми бе казвал съпругът ми в сънищата ми. Най-накрая разбрах смисъла на думите му. Казах на злодеите, че мога да направя нещо повече от обикновена вечеря. Можех да изпека хляб, който да вземат със себе си в пустинята и който щеше да им стигне за доста дни. Щях да ги нахраня така, както заслужавах да бъдат нахранени.

— По-добре да говориш истината — каза онзи, който искаше да ме убие.

Взех тигана и дървените лъжици на мъжа си. Завързах бялата му престилка на кръста си.

— На какво ви приличам? — попитах аз. — Пекарството е призиването на живота ми.

Сигурно изглеждах като сломена, нещастна старица, но навярно си бе проличало и че познавам тайнството на хляба, защото ме накараха да се размърдам и да действам по-живо. Те се излегнаха да подремнат на сянка. Отвратителната миризма на смъртта не ги

притесняваше, както не притеснява и хиените, които преследват плячката си по хълмовете, или чакалите, живеещи сред руините, които се хранят с костите на мъртвците. Докато зверовете си почиваха и уморените им клепачи бяха отпуснати, аз събрах буболечки и ги изпекох заедно с тестото, изричайки най-ужасните проклетия, които знаех. Намерих кориандъра, разпилян на земята, след като войниците бяха преровили вещите ни, и взех малко от него, за да не заподозрат, че това, което ядат, е нещо повече от хляб. Продължих да търся и най-накрая открих и шишенцето с билката, която ангелът ми бе подсказал да взема. Нито зрънце не се бе разсипало от него. Смесих бучиниша с вода и с останалата част от брашното, добавих малко от закваската от добре охладената делва, после увих тестото в парче плат, за да се надигне в мрака.

Зверовете се събудиха, преди хлябът да е станал. Те бързаха, искаха да вършат още зло на този свят. Бяха напуснали службата си при своя император и нямаха търпение да продължат бягството си, но аз се бавех, копнееща за своето отмъщение.

— Не можем повече да чакаме — казаха ми те. — Действай по-бързо!

Нямах избор, освен да изпека хляба направо върху огъня, преди тестото да се е надигнало съвсем. Очаквах, че ще бъде твърд и тънък, също като курабийките, защото така ставаше хлябът в тигана, или да е прашночерен като пепелния хляб, но питките бяха пухкави и идеални. Тогава разбрах, че ангелът, който стоеше до мен в кухнята, когато събирах багажа от дома ни, бе тук и сега и ми бе помогнал да омеся тестото.

Скръбта туптеше в гърлото ми. Бях благодарна, че не ме караха да говоря, а само да прислужвам. Чувах гарваните над нас. Спомних си за перата на пътя и за многото знаци, които ангелът ми бе пратил, а аз не им бях обърнала достатъчно внимание. Това никога вече нямаше да се случи. Разрязах питките с кървавия нож и изгорих пръстите си, докато късах хляба на парчета и ги поднасях на зверовете, приели образа на мъже. Те носеха знаците на легиона си, въпреки че бяха предатели, и символът им бе дивият глиган. Помислих си, че е ужасно подходящо — тези прасета да изядат точно този хляб. Усмихнах се вътрешно, сякаш не бях жената, която бе преживяла този ден, майка,

чиято дъщеря бе измъчвана и убита и тялото ѝ бе бутнато в клисурата, където растеше жасминът.

Сега бях вече нещо съвсем друго и те ме превърнаха в това.

Зверовете погълнаха всичко, което бях изпекла; никога не бях виждала хора да изяждат толкова много хляб. Бяха изгладнели от насието си и от дните, прекарани в скитане из пустинята. Подавах им комати хляб отново и отново, сякаш бяха мои господари. В техните очи бях просто жена, слугиня, нищо повече. После, когато се заситиха, отидоха до езерцето да напълнят с вода търбусите си, както и две големи бурета, за да имат достатъчно за пътуването си. Застанаха толкова близо до водопада, че се уплаших да не видят внуците ми и да не ги убият просто за развлечение. Не знаех, че ангелът ми е направил една последна услуга. Бе отнел гласовете на момчетата, за да не могат да издадат къде се намират. Когато отворяха уста, за да изпищят и простенат, оттам не излизаше никакъв звук.

Зверовете вече бяха се навели над езерцето, заровили муцуни като кучета във водата, обзети от внезапна и необяснима жажда. Поех си дълбоко дъх и вдишах успеха си, защото това бе знак, че отровата вече действа. Нямах да могат да задоволят, жаждата си, въпреки че стомасите им бяха препълнени и те се превиваха от болка, готови да се пръснат. Гледах със сухи, студени очи как пият и пият, и пият до смърт. Това се случваше и с плъховете в пекарната на мъжа ми. Често намирахме гризачите удавени в някоя каца, след като бяха влезли вътре в нея, за да заситят ужасната жажда, предизвикана от бучиниша.

Един от мъжете допълзя на четири крака до мен, умолявайки ме за милост. Викаше, че има жена и деца, които го чакат да се прибере. Уверяваше ме, че е бил добър човек в предишния си живот, но вятърът отнесе думите му надалече, както правеше с всичко в пустинята. А и вече не бях жена, която щеше да се вслуша в подобни молби. В мен не бе останала никаква жал, само последният дъх на дъщеря ми.

Преди нощта да падне и зет ми да се върне от своите молитви и пост, бях заколила и четирите звяра — прерязах гърлата им за всеки случай, не от милост, а за да съм сигурна, че мисията ми е завършена. Измих тялото на дъщеря си с чиста вода и я увих в белия ленен шал от сватбения ѝ ден. Носеше го със себе си в това пътуване, единствената

ценна вещ, която бе взела от дома си, докато аз бях избрала отровата. Изборът, който правиш за такива неща, разкрива истинската ти същност. Тя бе добра съпруга, докато аз бях създание, готово да защити това, което е негово. Събрах камъни, с които да покрия тялото ѝ, за да не могат чакалите да се доберат до останките ѝ. Не забелязвах дали камъните са тежки, не знаех откъде намирам сила да ги повдигна. Но виждах, че са червени и бели от трошачия се варовик и ръцете ми бяха покрити с тези цветове. Може би тогава бяха белязани завинаги и ако сега някой се вгледаше по-отблизо в дланите ми, щеше да разкрие истината за мен.

Явно самата аз приличах на демон, защото щом зет ми се върна от пустинята и ме видя, падна веднага на колене. Един поглед му бе достатъчен, за да разбере какво бе станало в негово отсъствие, и започна да блъска яростно по земята с юмруци; от устата му се надигаха стенания и проклетия, ръцете му разкъсваха дрехите му. Запитах се дали няма да обезумее и да избяга в пустинята, забравяйки за мен и за синовете си. Това обаче не стана, въпреки че той копнееше да сложи край на агонията си. Нямах да допусна смъртта на дъщеря ми да е смърт и за нейните деца. Нуждаех се от зет ми, за да оцелеем. Хванах го за раменете и го разтърсих, макар да не ми бе позволено да го докосвам. Този път аз му казах какво да направи.

— Побързай — наредих му аз, защото времето се изплъзваше като пясък между пръстите ни. — Трябва да напуснем това място, преди някой да дойде да потърси зверовете, натръшкани край езерото.

Докато Йоав трупаше малкото, което ни бе останало, на гърбовете на магаретата, аз отидох до водопада, защото там бяха скрити съкровищата ми. Момчетата се взираха в мен с тъмните си, искрящи очи, но не пожелаха да излязат от тясната пещера. Плеснах с ръце и ги повиках, но те не ми отговориха. Шумът от падащата вода бе оглушителен. Пъхнах се зад струите, като внимавах да не се подхлъзна на студените, мокри камъни. Бях прекалено голяма, за да се вмъкна в цепнатината, където децата бяха подпрели гърбовете си на влажните и прошарени със сребриста слюда скали. Бяха само на шест и на осем години и все пак бяха видели това, което никой възрастен човек на земята не бива да вижда. Протегнах ръката си.

— Елате при мен — помолих ги аз. — Нося душата на майка ви в себе си, тя ще бъде винаги с нас, където и да отидем. Трябва да

побързаме. Майка ви би искала да го направим.

Не след дълго момчетата се хванаха за мен и ме последваха извън водопада. Не казаха нито дума, докато напускахме това ужасяващо място, нито по-късно, когато за пръв път се настанихме да лагеруваме под нощните звезди, далече от оазиса. Оттогава изобщо не са проговаряли.

Бяхме навлезли в царството на мълчанието, плъзгайки се в него така, както сенките падат по земята с преминаването на деня. Вятърът бе единственото нещо, което чувахме, освен когато срещнехме пътници по пътя и те ни разказваха истории за двореца на Ирод и за мъжете от Йерусалим, следващи пътя на извития кинжал, зилотите, които сега властвали в крепостта на царя. Йоав слушаше тези истории за бунтовниците, попиваше ги, извърнал встрани от нас мрачното си лице. Обикаляхме из пустошта, за да се отдалечим от римския отряд. Нямахме цел, не познавахме пустинята и се лутахме по пътя, водещ към Соленото море. Докато вървахме, зет ми се променяше пред очите ми. Околният свят се изплъзваше от съзнанието му и изглеждаше, че той сякаш крачи редом до ангела Гавраил.

Земята под краката ни той виждаше като огън. Нощем се скриваше сред храсталаците, чувах го как хлипа и сърцето ми се раздираше на две заедно с неговото. Но на дневната светлина се стягаше, очите му се присвиваха, кожата му изгаряше от слънцето. Хранеше се само със зелени треви, а ако наоколо нямаше нищо подобно, което да става за храна, не ядеше въобще. Когато стигнахме до селището на някакви номади, замени сребърния си бокал за осветено вино.

Старецът от селището с палатки от кози кожи и голи дечица не можеше да повярва на добрата сделка. Даде ни и брадвата си, защото смяташе, че иначе замяната за тази чаша от чисто сребро няма да е честна. Брадвата беше тежка, направена по-скоро за работа, отколкото за битка, много по-здрава, отколкото онази, която бе разцепила любимата ми Зара на две. Продължихме по пътя си и в ранните сутрешни часове, когато небето бе все още черно, чувах как Йоав се упражнява с нея, намерил в това си занимание утеха, както преди бе

търсил такава в молитвите и свитъците си. Спеше с брадвата до себе си, както някога бе спал до жена си.

Предчувствието ми, че Йоав ще избяга в пустошта и ще ни забрави, се оказа вярно, само че не по начина, който си представях. Той беше с нас и все пак бе попаднал в напълно друго място, царството на отмъщението. Тогава косата му побеля изцяло в една-единствена нощ, а после стана дълга и сплъстена. Тялото му се източи и укрепна. Не чувахме почти никакъв звук от него, освен когато се упражняваше в изкуството на смъртта, като мятеше брадвата с такава сила, че ръмжеше и стенеше подобно на агонизиращ човек в последните си мигове. Собствените му деца, тези сладки мълчаливи момчета, се бояха от него. Вече приличаше на безумците, които понякога срещаме в пустинята — воители, отшелници, пророци, свещеници; мъже, които имаха очи за своя път и за нищо друго.

Когато зърнах крепостта за пръв път, дъхът ми секна. От камъните се надигна мираж, под парещото обедно слънце се появи чудо. Застинахме на място в долината отдолу, омагьосани от гледката. Беше сезонът на ветровете, времето, когато Руах Кадим, горещият и бесен вятър, идваше от Едом, навявайки облаци прах. Внуците ми бяха увити в наметалата си и се притискаха плътно един до друг за успокоение. Смятах, че си говорят помежду си в сънищата си, защото изглеждаше, че общуват и се разбират чудесно без помощта на какъвто и да е език. Отказваха да се разделят, спяха под едно одеяло, ядяха от една чиния и пиеха от една чаша. Мислех, че стръмните скали, водещи към Масада, ще ги уплашат и те ще се поколебаят да тръгнат. Мислех, че баща им ще трябва да ги завърже с въже през кръста, за да им помогне да изкачат канарите, но по-малкият, Леви, първи потегли нагоре по виещата змиевидна пътека, катерейки се като козичка, а Ноа плесна с ръце, за да го поздрави за смелостта, и бързо го последва.

В този миг ми се яви видение, което ми показваше, че момчетата вече никога не ще имат баща, че в това гибелно катерене за последно ще бъдем с Йоав такъв, какъвто го познавахме, преди този, другият мъж, който никога не се разделяше от брадвата си, да заеме завинаги мястото му. Слънцето се стоварваше над земята, както зверовете в оазиса се бяха впуснали върху нас, ожесточено, без милост. Внуците ми се катереха нагоре, прашни облаци надвисваха над главичките им, носени от вятъра на малки вихрушки, които изчезваха пред очите ни. Поставих ръка на рамото на зет си, преди да започне да се катери. Йоав се обърна към мен, но очите му бяха присвити, две тесни цепки. Приличаше на ястреб, който виждаше само плячката си, защото това му бе нужно, за да оцелее. Той искаше само отмъщение, но аз му дадох повече. Казах му, че моята ръка бе отнела живота на Зара, че аз бях поела последния й дъх. Нешама, нашата дума за дъх, означава и душа, така че тя още бе с нас.

Щом чу това, от гърдите на зет ми се надигна стенание. Той поклати глава и се извърна от мен.

— Никога вече не искам да чувам името ѝ — каза той. — Не го изговаряй пред мен.

Осъзнах дълбочината на любовта му към нея. Всичко в него се бе променило, но тя още бе тук. Той единствен можеше да разбере какво означава загубата на Зара. Заради скръбта си ние бяхме свързани завинаги, въпреки мълчанието и вятъра, и мъжа, в който се бе превърнал. Посочих с ръка и го накарах да легне на земята и той ми се подчини. След това сторих второто най-ужасно нещо, което една майка може да направи, може би дори по-лошо от това да погребеш детето си под тежки камъни. Издишах последния дъх на дъщеря си в устата му. Дадох му нейната душа, за да бъде завинаги с него, за да остане човек с душа, макар да бе загубил всичко друго.

Мислех единствено за внуците си. Те бяха моят свят, моето настояще, моето бъдеще. Дадох обет, че ще се грижа за тях, че ще се постарая да имат нормален живот, доколкото бе възможно в тези условия, нищо повече. След като стигнахме до крепостта, се преместихме в малката стая, изградена в стената на краля, разделена от стаята на друго семейство с проста завеса. Нощем чувахме съседите си, смеха на децата, как родителите им се караха или правеха любов. В нашата стая имаше само тишина. Такъв бе сега животът ни. Вече нямахме нужда от речта си; нямаше думи, които да изкажат това, на което бяхме станали свидетели. Момчетата ме гледаха с тъмните си, потънали в мрак очи. Уверявах ги, че сме в безопасност, и правех всичко възможно да им го докажа. Сложих конец през прага, така че никой да не може да влезе в стаята, без да разберем. Спях с нож под сламеника си. Превърнах всеки ден в ритуал с надеждата, че децата ще намерят утеха и забрава в малките задачи и задължения на всекидневието ни. В тяхно присъствие бях спокойна и търпелива, разумната баба, на която можеха да разчитат за всичко, по всяко време, но усмивката ми изчезваше, когато останех сама. Всяка сутрин отивах в гълъбарниците. Всяка вечер се връщах да приготвя вечеря. Всяка нощ плачех.

Месеците се нижеха един след друг. Привикнахме към сухия въздух на планината и към аромата на сол, носен от морето под нас. Започнахме да опознаваме другите хора в селището; всички бяха дошли в тази крепост, защото нямаше къде другаде да открият подслон. Бяхме в ръцете на Бог, братя и сестри, независимо откъде и как бяхме пристигнали тук. Имаше воители и убийци, бунтовници, извършили престъпление, и такива, които твърдяха, че са станали жертва на престъпление. Имаше равини и щавачи, грънчари и козари, прости мъже и такива, които можеха да четат на арамейски и на иврит, както и на латински, и гръцки. Някои бяха прогонени от Йерусалим, други бяха избягали от горящия Йерихон, както и от стотици малки селца като моето.

Много от жените искаха да се сприятелят с мен и ме канеха да се присъединя към групичките, които се събираха вечер край станове и обсъждаха как е минал денят им. Знаех, че намеренията им са добри, но се държах настрана. Не можех да търпя веселото им бърборене, не повече, отколкото понасях вярата им. Макар да се преструвах, че не е така, миналото не си бе отишло. То бе всичко, което имах, и аз се бях вкопчила в него, поглъщах го и го попивах с цялото си тяло, защото дъщеря ми бе в земята на скръбта. Тъгата ме изпълваше, в мен не бе останало място за нищо друго. Гледах с присвити очи на останалия свят през стената, която бях издигнала между себе си и другите, както завесата разделяше моя дом от този на съседите ми. Знаех, че вярата не можеше да бъде пренебрегвана, че тя щеше да се спусне над нас на кожените си криле, прелитайки из мрака като прилепите, които нощем пърхаха из овощните градини.

Чухме слухове за римски шпиони, които лагерували недалече от крепостта ни. Воините ни излязоха, за да ги нападнат, но враговете били прекалено много и в крайна сметка мъжете ни се принудили да се върнат незабелязано и да изчакат римляните сами да напуснат лагера си. Обикновено враговете ни не оставяха почти нищо след себе си, освен костите на прасетата, които бяха изяли. Но този път имаше и

още нещо — кула от камъни. Тези камъни бяха плашещи, защото с тях римляните бележеха място, на което смятаха да се върнат.

Все още обаче бях решена — за доброто на внуците си — животът ни да продължава без промени, доколкото бе възможно. Полагах усилия да живеем уединено, встрани от чуждите очи. Без приятели, без врагове, само ние тримата. Правех всичко, за да не нарушават нашата хармония.

После една нощ чух потропване по вратата ни. Усетих бучка да засяда в гърлото ми. През цялото време знаех, че всеки миг светът може да се срути върху нас. Някоя врата не можеше да попречи на чуждото нахлуване, някоя стена не беше достатъчно здрава, за да спре хода на времето. Вятърът вдига сухата слама във въздуха и я отнася на други места и само от Божията воля зависи дали тя ще стигне до чудно зелено поле или до гола пустош.

Молах се тропането да спре, но то се разнесе отново. Внуците ми се стреснаха. Слухът им беше толкова изострен, че чуваха ударите още преди да бяха отекнали по дървото. Надигнах се и пристъпих предпазливо към вратата.

Боях се от това, което предстоеше, и стоях там, трепереща, като питомна птичка, която се страхува от отворената вратичка на клетката си. Искях нашето спокойно, тихо съществуване да си остане непокътнато и всеки ден да бъде огледално повторение на предишния. Пресегнах се към ножа си. Стаята ни някога е била хранилище. Мишките често идваха тук, търсейки зърно. Сега се разбягаха, стреснати от стъпките ми, докато отивах да проверя кой бе посетителят ни в този късен час. Надникнах през една дупка между камъните.

В мрака отвън стоеше Йаел. Нямах войници, нито зверове, само жена с дълга червена коса. Държеше в ръка кошницата с вещите си — толкова малко, че все едно не притежаваше нищо.

В началото помислих да я отпратя, но видях, че е отчаяна. Отстъпих и я пуснах да влезе. Тя приседна на сламеника, на който спях. Не я попитах какво се е случило; не беше нужно. Лицето ѝ бе смъртнобледо, но на едната ѝ буза имаше тъмна синина от удар, който някой ѝ бе нанесъл. Изпитвах състрадание към нея заради мълчанието, което носеше в себе си, и също като гълъбите се почувствах привлечена от това червенокосо момиче.

Тя не се оплака, само прошепна:

— Съжалявам, че те притеснявам. Скарах се с баща си.

Бях го виждала на площада; приличаше на студен и егоистичен мъж, смятащ се за нещо повече от останалите. И преди бях срещала такива мъже — гледаха отвисоко на моя съпруг, защото бе пекар, и смятаха, че Йоав е прекалено добър, за да живее под нашия покрив. Направих място за Йаел, където да си легне, дадох ѝ одеялото, което бях изтъкала и боядисала в тъмносиньо в памет на дъщеря ми, която обичаше този цвят. Йаел бе потърсила убежище при мен, въпреки че се държах студено с нея още от деня на пристигането ѝ в гълъбарника. Тя бе почти на възрастта на дъщеря ми. Но бе жива, а Зара — не, и заради това я отблъсквах и винях, въпреки че нямаше нищо общо със станалото със семейството ми. Трепнах, когато се замислих какво бях направила. И все пак явно тя бе видяла нещо в мен, защото тази нощ бе дошла тук. Йаел знаеше, че аз разбирам езика на мълчанието. Не я попитах какво ѝ се е случило, както едва ли някога щях да ѝ разкажа какво бях направила аз.

На сутринта отидохме в гълъбарника заедно, сякаш дните ни винаги бяха започвали така. Синината на лицето ѝ, където баща ѝ я бе зашлевил, вече почти не личеше под мехлема от мед и фурми, с който я бях намазала. Не обсъждахме жестокостта на баща ѝ, нито факта, че детето, което носеше в себе си, скоро щеше да се появи на този свят и вече нямаше как да го прикрива, независимо от дългите шалове, с които се увиваше. Вместо това говорехме за времето и за провалената реколта от бадеми. Розовите цветчета бяха изгорели в последните дни на Тамуз, сякаш някой ги бе подпалил нарочно, опърляйки ръбовете на венчелистчетата им с прахообразна черна коричка. Повечето от плодовете по дърветата така и не се оформиха, клоните бяха голи и сухи, превръщащи се в пепел, щом ги докоснеше човешка ръка. Всички бяха тъжни и притеснени. Първоначалният възторг, който бяхме изпитали при пристигането си в крепостта, постепенно почна да угасва след провала на реколтата. Бяхме толкова изолирани от останалото човечество, че не можех да спра да мисля за ангелите, за това как ни бяха изоставили — може би се бяхме отдалечили толкова много, че дори и те не успяваха да ни уловят, когато падахме, и не можеха да разберат напълно нашата тъга.

— Винаги съм се бояла от Ав — каза Йаел за месеца, който предстоеше да дойде. — Но не и тази година.

Звучеше решително, готова да се опълчи на пламъците на този сезон. Детето ѝ щеше да се появи на света през този месец. Очаквах, че сега, когато баща ѝ я бе прогонил от дома им, тя ще бъде уплашена и притеснена, но не беше така. Силата ѝ изглеждаше обновена. Втрещаваше се право в очите на хората, които я оглеждаха с любопитство, точно както правех аз, когато околните си шепнеха за неспособността на внуците ми да говорят. По това си приличахме, белязани от стореното от нас, но горди с децата си, въпреки че Бог ни бе изоставил.

Обикновено аз пристигах първа в гълъбарника, но в този ден закъсняхме, защото представих Йаел на внуците си. Шира и дъщерите ѝ вече работеха; погледнаха ни, когато влязохме заедно, изненадани от нашия нов съюз и от нараненото лице на Йаел. Откакто бе дошла в гълъбарника, все се оплаквах от нея. Но една жена може да промени мнението си.

— Трябва ми някой да ми помага за внуците — обясних аз като нещо съвсем просто появата ни, въпреки че следата на бузата ѝ разкриваше друго. — Прекалено съм стара, за да си играя с тях.

И това беше, нямаше нужда от повече обяснения. Така или иначе бе все едно. Жените биваха наранявани всеки ден и пазеха причините в тайна. Йаел ме погледна с признателност и бързо се захвана за работа. Забелязах обаче как се промени изражението на роба, когато видя синината ѝ. Ако беше господар на своята съдба, сигурно щеше да отиде и да открие кой я бе наранил. Направих му знак да си гледа работата и да не се разсейва. Той изпълни нареждането ми, но през целия ден бе много по-грижлив към Наел от обикновено. Бе странно да наблюдаваш как се държеше така, сякаш бе обвързан с жена, която носеше детето на друг мъж.

— Остави я на мира — казах му аз, когато никой не можеше да ни чуе. Той сякаш не сваляше очи от нея. — Има си достатъчно свои проблеми, не са ѝ нужни и твоите.

— Какво те кара да мислиш, че имам проблеми? — попита той по колебливия начин, по който говореше езика ни.

Млъкнах и го погледнах как работеше с греблото, което си бе направил, за да събира торта, воин, от който дори плашливите

гълъбици вече не се бояха. Смятах го за странна приумица на природата заради цвета на косата му и заради ръста му, който бе толкова висок, че мъжът трябваше да се привежда на повечето места в гълъбарника. Сега внезапно видях, че всъщност е хубавец, широкоплещест, с красиви черти на лицето и с едри, големи ръце, които бяха изненадващо нежни, когато се грижеше за птиците.

— И какво, да не би да не си мъж? — попитах аз, намеквайки, че всеки мъж на този свят носи проблеми на жените.

— Бях — отвърна той. — Преди.

Не бях толкова стара, че да не разбере смисъла на думите му. Въпреки оковите на робството той скоро щеше отново да стане такъв, какъвто бе бил някога.

Всеки ден чувахме как воините ни се подготвят за своите набези навън. В складовете ни имаше все по-малко провизии, стомасите ни бяха празни. През лятото винаги водехме по-оскъден живот, но тази година положението бе по-лошо от всякога. Вечер изяхдах само половината от това, което беше в чинията ми — малко нахут и намачкани смокини, за да съм сигурна, че ще има повече за децата и за Йаел. На всички жители в крепостта бе раздаден остера, камък, върху който бе отбелязано името или инициала ни, и с него всяка седмица можехме да получаваме дажбата си храна, вода и подпалки. Времената бяха трудни за всички. Жегата на лятото се бе стоварила с цялата си сила върху нас, надвисналият въздух бе толкова сух, че носехме шаловете върху устите си, за да охлаждаме дъха си. Водата в цистерните вече бе на свършване, а едва бяхме навлезли в огнения месец.

С Йаел не обсъждахме нашата договорка, но тя продължаваше да живее в малката ни стая. Внуците ми отначало се притесняваха от нея, но един ден тя ги повика и те я наобиколиха, макар и с известно колебание. Йаел им посочи скорпион, криещ се в един сенчест ъгъл.

— Когато бяха малко момиче — каза им тя, — в коридора, в който спях, имаше много такива създания, но никога не ги докосвах. И вие не бива да докосвате скорпион, трябва да стоите на разстояние от тези животинки и да се отнасяте с уважение към тях не само заради смъртоносното им жило, но и заради умението им да пазят тишина.

Тъмнооките ми внуци наблюдаваха с удивление и възторг как Йаел улавя страховития натрапник и го поставя в една делва. Тя го хвана чевръсто между пръстите си. Запитах се какво ли друго бе направила, щом сега проявяваше такава смелост; може би също като моята и нейната дързост бе родена от скръбта. Колкото по-малко имаш да губиш, толкова по-лесно е да вдигнеш ножа, меча, скорпиона. Докато отнасяше смъртоносното създание навън към близките терасирани градини, момчетата я следваха по петите, развълнувани от нейното безстрашие. Когато ги видях така въодушевени, проявяващи

интерес към нещо, гърлото ми се сви толкова рязко, че се уплаших да не би и аз да изгубя гласа си. Усмихнали и съсредоточени в ставащото, те приличаха на съвсем нормални деца; никой нямаше да каже, че това са двете момчета, на които демоните бяха отнели способността да говорят. Гледаха като омагьосани и с отворени усти, приклепнали в краката на Йаел по средата на малката градинка със сирийски репички, как тя пуска скорпиона на свобода в сенчестото тъгълче и той се шмугва бързо в съседната градинка с лук.

— Светът е различен за различните създания — каза Йаел на децата, докато всички наблюдавахме градината, която със сигурност изглеждаше като гора за малкото, откъснато от дома си животинче. Скорпионът се скри от погледите ни. — За някои ние сме гиганти, а на други приличаме на мравки, които трябва да бъдат стъпкани.

Хората клюкарстваха за Йаел и за нощта, в която убиецът Бар Елханан бе прогонил дъщеря си, чудеха се кой ли е бащата на детето ѝ. Внуците ми обаче вече я обожаваха. Макар да се държах все още дръпнато, и аз бях свикнала с присъствието ѝ. Ако някой кажеше нещо лошо за Йаел пред мен, само го поглеждах и това бе достатъчно. Да, предпочитам да съм сама, но ми беше все по-приятно и намирах утеха, когато тя бе в дома ми, когато чувах лекото ѝ дишане насън, сякаш моята собствена дъщеря бе тук, с нас.

Трябва да призная, че бях благодарна за помощта ѝ в домакинството. Дори в нейното състояние — коремът ѝ вече бе доста пораснал, Йаел не си позволяваше да мързелува. Готвеше, приведена над огнището, и пържеше храната ни в поставения над кръга от камъни тиган. Ходеше до складовете, за да взема дневните ни дажби от фасул и зърно, осигуряваше подпалките и правеше всичко, за да ми се отблагодари, че я бях прибрала в дома си. Но историите, които разказваше на внуците ми, бяха единствената отплата, която исках от нея. Очите на момчетата грейваха, когато я слушаха като омагьосани вечер, преди лягане. В разказите ѝ за геройствата на скорпиона мълчанието бе предимство и дар, не недостатък, а добродетел.

— Скорпионът може да върши неща, невъзможни за останалите: може да вижда в мрака, да чуе муха дори от далечната страна на

планината, да усети опасността, когато останалата част от света спи — обясняваше им тя.

— От майка си ли знаеш тези истории? — попитах я една вечер, когато бяхме заедно на площада.

Бяхме започнали редовно да работим на станове; сядяхме встрани от другите жени, но ни доставяше удоволствие да тъчем, а и дрехите ни бяха вече протрити — имахме нужда от нови шалове и плащове. Когато потънехме в работа, понякога успявахме да забравим за облаците прах, които се издигаха около нас, и за това, че сме гладни. Може да няхахме нищо друго, но поне разполагахме с вълната на овцете и със своите вретена.

— Нямам майка — отвърна Йаел със сведени очи.

Стигнахме до станове, настанихме се и извадихме своите парчета от разчепкана, боядисана вълна. Украсата, която Йаел тъчеше, привличаше вниманието на всички. Дори клюкарките, които постоянно я обсъждаха, бяха впечатлени. Тя вплиташе изящно цветни нишки, които образуваха поредица от квадрати с различни цветове. Забелязах, че и формата, и нюансите са почти същите като тези на туниката на роба.

— Всеки човек има майка — настоях аз, докато работехме.

— Сигурна ли си, че аз съм човек? — пошегува се Йаел и вдигна дръзко брадичка.

Никога не бях виждала жена с такава червена коса или пък толкова смела, че да посмее да хване скорпион с пръсти. Другите може и да подшушваха, че тя е обладана от демон, и да се кълнях, че не прилича на никоя друга дъщеря или съпруга. Но аз я бях видяла в нощта, когато баща ѝ я прогони и тя се сви в ъгъла като всяка друга бита жена по света. Виждах и как се променя изражението на лицето ѝ, когато стоеше редом до Мъжа от север.

Да, беше човек.

Когато мислех, че са сами, чувах неща, за които те не би трябвало да разговарят. Йаел имаше късмет, че бях привикнала с мълчанието и държах езика зад зъбите си. Ако се разнесеше мълвата за отношенията им, никога нямаше да си го простя; хората щяха да

охулят кратките мигове на близост и нежност, на които бях станала свидетел.

От няколко дни над най-големия гълъбарник кръжаха ястреби, които възнамеряваха да отмъкнат гълъбите ни. Завързахме няколко пръчки с въже така, че да приличат на детска играчка; когато вятърът задухаше, пръчките се блъскаха една в друга и тракащият им звук пропъждаше хищниците. Но един ястреб не се боеше и не можехме да го изгоним. Той изглеждаше много изнемощял и твърдо решен да се докопа до вечерята си. Гладът беше поразил по едно и също време всички създания в пустинята.

Когато ястребът литна до рамката на прозореца, Йаел взе малко зърно и протегна шепата си към него. Изумих се, когато видях как ястребът яде от дланта ѝ, сякаш бе питомен гълъб. Не само аз видях станалото. Мъжът от север отиде при нея.

— В моята страна ловците обучават ястребите да преследват плячката си и после да носят уловените яребици и гълъби на господарите си — започна да разказва той. — Омотаваме остриите им жълти клюнове с кожени върви и те остават наполовина затворени, за да не могат да погълнат улова си; трябва да се научат да изчакват търпеливо, докато занесат плячката си; държим ги гладни, докато ловците не благоволят да им подхвърлят малко месо за награда.

Обикновено отнемало месеци да се спечели доверието на ястреба. Робът бе изумен колко лесно Йаел бе успяла да го накара да долети при нея.

— Явно владееш някаква магия — каза той.

Отпусна се на колене и сведе глава пред жената с червена коса, съвсем леко, показвайки, че е омагьосала и него. Йаел се разсмя на думите му — запомних случката, защото никога дотогава не бях чувала смеха ѝ. Беше красив, изненадващ звук.

— Жените с червени коси имат способността да опитомяват дивите създания — каза тя. — Нали идваш от страна, където много жени изглеждат така, би трябвало да знаеш, че това е истина.

Мъжът се изправи, макар все пак да му се налагаше да се привежда заради високия си ръст. И тогава го чух да казва:

— Ти не си като тях, Йаел. Ти не приличаш на никоя друга жена.

Не знаех дали думите му трябваше да бъдат възприети като похвала или като обида, но после той хвана ръката ѝ и я целуна, от

вътрешната страна на китката, мястото, където хората казват, че нуждите и желанията на човек се пресичат и стават едно.

Йаел не беше моя дъщеря, но живееше в дома ми и затова се притеснявах за нея. Знаех, че жените са склонни да търсят успокоение на странни места, когато наближи времето за раждане. Да носиш дете в себе си, може да е много объркващо и дори най-малкият нежен жест в този жесток свят можеше да накара Йаел да забрави, че Мъжът от север не е един от нас. Нощем тя се мятеше на одеялото, върху което спеше, измъчвана от жегата. Сутрин гледаше мрачно и ѝ бе нужно дълго време, за да се разсъни. Чудех се дали сънува как бебето ѝ идва на този свят, както бях сънувала аз преди много, много години, дали вече бе видяла лицето на детето си, дали бе избрала име, макар да бе по-добре да не го прави. Ако назовеш предварително неродено дете, демоните научават за него. Те вземат името му и то по-лесно може да бъде призовано към мрака. Аз бях сторила тази грешка и бях предизвикала съдбата. Може би нощните демони бяха преследвали дъщеря ми от мига, в който я нарекох на утринната зора.

В това жестоко време от годината ние не се оплаквахме от работата си, защото в гълъбарниците бе прохладно и измазаните с хоросан стени ни носеха някакво облекчение. Бяхме защитени от безпощадната жегата на сезона. Под нас в долината се стелеше розова омара. Светът извън портите на крепостта бе осветен от ослепителна бяла светлина и ние спускахме ниско над главите си шаловете си, за да закриваме очите си. Не се виждаше нито едно зелено местенце; дори издръжливите листа на вечнозелените бодливи храсти бяха изсъхнали и свити като стар пергамент. Чувахме как чакалите вият нощем и потръпвахме при този звук. Големи ята от птици прелитаха над нас, изоставили опустошената ни земя, търсейки вода и храна в по-отдалечени места, може би в планините на север или на изток към Моаб, където казваха, че полетата винаги са зелени.

Всеки ден Мъжът от севера оставяше на ръба на прозореца зрънца за ястреба. Когато говореше на своя език със своето варварско ръмжене, създанието сякаш го разбираше и в жълтите му очи проблясваше искра. Птицата имаше червена глава и заради това робът го бе нарекъл Одеум, рубин — същото име, с което наричаше и Йаел.

Тя се усмихна широко, когато го чу за пръв път, защото знаеше, че я предизвиква.

— Само глупак ще иска да държи ястреб тъй близо до гълъбарник — подигра му се на свой ред. — Ястребът ще погуби всичките ни питомци. Аз дадох на хищника няколко зрънца от жалост, но ти прекаляваш, като се опитваш да опитомиш дивото създание. Нима не осъзнаваш грешката си? Човек не може да се довери на ястреб.

— Бъркаш за него — отвърна й Мъжът от север. — Той ти се подчини, когато ти го повика.

— Ястребът винаги си остава ястреб — казах и на двамата, защото вече не можех да се сдържа.

След забележката ми те се умълчаха и се заеха отново със задачите си. Какво можеха да ми кажат? Знаеха, че съм права. Не можеш да промениш същността на ястреба, както не можеш да научиш гълъба да ловува и убива. И все пак по-късно същия ден видях как робът и Йаел носят пълните с тор кошници към полетата, за да нахранят смазаната от жегата гора, а ястребът кръжеше над тях, сякаш бе куче, опитомено и подчиняващо се на волята им. Помислих си, че може и да съм сгрешила — може би прекалено бързо си бях създавала мнение за едно създание само по външността му, без да осъзнавам, че в света, който Бог ни е дал, всички неща могат да се променят.

Засега единственото сигурно нещо бе, че дните продължаваха да се стоварват върху ни тежко, с една и съща хипнотична и непоносима жегата. Тя бе направо видима, топлите вълни се издигаха пред очите ни и блещукаха като посестримите си в морето. Пред складовете се редяха опашки от изтощени, смазани жени, чакащи за отредените за семействата им дажби вода и храна. Чувствах се като вцепенена от този месец Ав така, както някога, в предишния си живот, не можех да изляза от сънищата си, докато се пробуждах бавно от мириса на хляб в онези скъпоценни сутрини, когато земята край мен бе зелена и въздухът ухаеше на кипарис. И тогава, и сега бях в плен на магията на времето, но преди бях скъпоценност в ковчеже със съкровища, а сега — просто птичка, затворена в клетка.

Тук, в планината, притежавахме много малко неща, но поне бяхме в безопасност. В света отвън насилието срещу нашия народ нарастваше с всеки ден. Имаше слухове, че мъртвците са струпани на

купчини по всички главни пътища на Юдея, че река Йордан била толкова препълнена с тела, че можело да я прекосиш, стъпвайки върху тях, сякаш са камъни на мост. До нас стигна новината, че още едно селище на есеите е унищожено. Бях чувала за тези хора, които наричаха себе си „деца на светлината“ и живееха в селище на име Сехаха. Един ден малка, изнемощяла групичка от оцелелите се появи в долината. Видяхме надигналата се от пустинята прах, предвестник на тяхното идване. Белите им ленени одежди блестяха ярко, докато се катереха по скалите. Войните ни се спуснаха по змийската пътечка, за да посрещнат посетителите и да ги доведат при нас. Знаехме, че есеите ненавиждат войната и битките, а ние бяхме крепост, създадена за бой. И все пак, като всички нас, когато бяха останали без избор и без друго място, където да отидат, те бяха дошли в тази планина.

Бяха седем мъже, три жени и четири деца. Мъжете носеха всичките си притежания в торби, завързани здраво на гърбовете им с дебели въжета от ленени влакна. Жените ги следваха, облечени скромно, босоноги, без украшения. Те мъкнеха мехове от козя кожа, пълни с вода и сирене, и водеха след себе си стадо от измършавели кози, вързани заедно, така че отдалече животните приличаха на странно създание с пет глави. Имаха и две черни магарета, натоварени с високи керамични вази; вътре бяха скрили пергаментовите свитъци, на които бе изписано учението им. Мъжете бяха равини, техните хора ги смятаха за светци, особено един от възрастните, който може би беше най-старият човек, когото някога бях виждала в живота си. Откакто римляните бяха унищожили селището им, се бяха скитали из пустинята, живели в пещери и оставяли части от своето учение навсякъде, където откриели подходящо място, за да са сигурни, че вярванията им няма да изчезнат без следа, ако и те бъдат посечени.

Когато новодошлите минаха през Змийската порта, там вече се бе събрала тълпа. Оцелелите есеи изглеждаха стреснати, поразени от укрепленията на Масада. Оглеждаха с мрачни лица стените, по които бяха застанали в бойна готовност войните ни, купчините оръжия, копията с наострени бронзови върхове, които държахме отстрани на синагогата, за да бъдат благословени от нашите мъдреци. Есеите бяха влезли в царство, създадено единствено за война, където хората складаха навсякъде оръжия така, както в другите селища сигурно трупаха масло и вино; тук всеки камък бе заоблен с длето, подготвен

да бъде използван като оръжие, ако битката стигнеше до улиците на крепостта.

При появата на тези миролюбиви, кротки хора всички се спогледахме помежду си, внезапно осъзнали, че кръвта и отмъщението са попили в нас като проклятие, превръщайки ни във варвари. Мисълта за войната ни пробуждаше от сънищата ни сутрин и пак тя ни унасяше в неспокоен сън нощем. Някои от нас сведоха засрамено надолу очи, смаяни от това, в което се бяхме превърнали. Други гледаха втренчено в малката групичка, облечени в бяло хора, които те смятаха за глупци, нежелаещи да се бият за свободата на Цион.

Най-възрастният от есеите, когото те наричаха Абба в знак на уважение, бе носен на ръце от останалите. Тялото му бе слабо, но не и духът. Хората му го повдигнаха високо на раменете си, за да може той да се обърне към нас.

— Всички ние сме чада на нашия Бог. Всичко, което е сега и което някога ще бъде, е Негово творение. Преди нещата да се появят, са били родени в Неговата мисъл. Неговият славен план направлява съдбата ни, съдба, която е невъзможно да променим. Ние сме тук, защото ни е било писано да дойдем на това място, макар да се различаваме от вас така, както нощта от деня.

Не знаех дали хората ни ще приемат думите на Абба, или срамът и яростта ще направят това невъзможно. Във въздуха се усещаше напрежение, белег за което бе внезапно настъпилата тишина; после Йаел се затича към една от жените в групичката на есеите и я прегърна. Взаимната им радост от неочакваната среща разчупи неловкото мълчание на площада. Научихме, че това е приятелката й Тамар, която някога бе имала четирима синове, а сега й бе останал само един — другите, както и мъжът й, загинали при нападението над селището им от римския легион. Сега тази жена се притискаше към единственото си останало дете, Йехуда, сякаш само то я крепеше към земята, по която стъпваше.

Бен Яир позволи на есеите да останат в крепостта. Той дойде да говори с водача им, този учен мъж, който бе едновременно баща и свещеник, носеше чисто бяла ленена роба и ходеше бос, а лицето му бе гладко, без бръчки, въпреки че бе много стар. Те седнаха под едно

маслиново дърво и разговаряха няколко часа. След това към тях се присъедини и Менахем бен Арат, нашият първосвещеник. След този разговор из крепостта се разнесе мълвата — никой не биваше да закача есеите, независимо че бяха толкова различни от нас. Те си имаха свои обичаи и им бе разрешено да ги практикуват между крепостните стени, докато останеха тук.

Всичките четиринайсет есеи пожелаха да живеят заедно, на едно място, както било обичайно за тях, тъй като смятаха, че каквото принадлежи на един, принадлежи и на всички. Дадоха им малък каменен обор в далечната страна на овощната градина, в който някога бяха държали козите родилки. Щяха да споделят храната си и малкото си останали притежания под същото дърво, където техният водач бе разговарял с нашите и се бяха споразумели. Къпеха се със студена вода преди всяко ядене и произнасяха молитвите си, преди каквато и да е храна да влезеше в устите им. Три пъти дневно — на разсъмване, по обед и отново след като първите три звезди се появяха на небето — виждахме мъжете да се молят, обърнали лица към Йерусалим. Шестимата мъже, които бяха верни ученици на Абба, седяха на дългата маса, която си бяха сглобили от дъски, за да работят по свитъците си — документите от високите вази, които бяха пренесли през пустинята на гърба на техните изнемощели магарета. Пишеха с мастило, направено от бадемово масло и от смолата, извлечена от терпентиново дърво.

С Йаел им занесохме маслини, сирене и малко пшеница. Нахара дойде с нас, за да им даде няколко делви с вода и масло по заръка на майка си. Млад есей, който винаги стоеше от дясната страна на Абба и очевидно бе неговият любимец, се впусна да й помогне с носенето на водата. За да го направи, Нахара трябваше да остави делвите на земята, защото младежът не можеше да рискува да ги вземе от ръката ѝ; всичко, което тя бе докосвала, можеше да се сметне за нечисто.

Той прошепна тихичко молитва, докато отнасяше делвите, защото неговите хора вярваха, че владее силата на благословията, макар да нямаше повече от седемнайсет години.

Жените на есеите ни благодариха, когато им поднесохме даровете си, и все пак споменът за клането все още помрачаваше очите им. Нахара застана отстрани до младия мъж; тя бе прекалено малка и чиста, за да чува за жестокостите, които тези хора бяха преживели. Но

с Йаел приседнахме до жените, които ни разказваха с равни гласове как са били убити близките им. Те не плачеха, нито стенеха от мъка, защото вярваха, че децата им ще възкръснат отново в Края на дните. Тогава майките отново щяха да прегърнат синовете и дъщерите си и щяха да станат едно със загубените си съпрузи.

Тамар бе по-мълчалива от другите жени, лицето ѝ бе белязано от тъгата, болезнено бледо. Когато се накахме да си тръгнем, тя постави ръка на рамото на Йаел и я притегли към себе си.

— Този няма да го загубя — чух я да казва.

Момчето ѝ, Йехуда, се бе проснало на тревата и гледаше към първите звезди, които започваха да се появяват в нощното небе. Мъжете есеи се бяха събрали в полето и ги чувахме как пеят с дълбоки, чисти гласове. Беше толкова горещо, че всяко движение на въздуха беше като избухване на пламък, всяка звезда бе фенер, светнал в нощта.

— Обещай ми, че ще ми помогнеш, както аз ти помогнах някога — прошепна Тамар. Тя цялата изглеждаше като отворена рана; дори гласът ѝ бе пресипнал и от него сякаш се стичаха капки кръв. Кимна с глава към покрития издут корем на Йаел. Бебето щеше да се появи всеки миг. — Знаех, че търсиш онзи лек за треска, за да спасиш някой мъж. Бе изписано на лицето ти.

Йаел погледна към мен. Бързо извърнах глава встрани, за да не изглежда, че съм подслушвала разговора им. Когато я видях да прегръща приятелката си, разбрах, че обещанието ѝ бе дадено. Докато се прибирахме към дома, не я попитах защо бе поела обет към жена, част от хора, толкова различни от нас, които явно презираха пътя, по който бяхме поели. Не попитах чий живот бе искала да спаси, нито защо бе решила да прекоси пустинята в търсене на лек за него, готова да жертва своя. Просто добавих тези късчета информация в списъка си, за да мога някой ден да ги изтъкна пред Йаел, ако се скарахме и трябваше да ѝ доказвам, че тя наистина е човешко същество като нас.

Когато Ав се стовари върху ни с пълната си мощ и по обедно време луната бе червена като слънцето, Абба изпрати младия есей до гълъбарниците, за да работи с нас като благодарност за продуктите, които им бяхме дали. Тъй като правилата им бяха много строги и на мъжете им не бе позволено да докосват жена, която не е от семейството им, младежът, който се казваше Малахи бен Аарон, често работеше сам в малкия гълъбарник. Въпреки това скоро се сприятели с Нахара и двамата разговаряха с часове. Малахи бе само няколко години по-голям от нея. Бе най-силният сред близките си и изключително благовъзпитан, надарен с дарбата на красноречието. Заради това се ползваше с добра репутация, а и самият той се смяташе за мъж на честта. Ние все още гледахме на Нахара като на дете; може би просто ни се искаше тя да остане такова по-дълго време. С изненада наблюдавахме как тези двамата, които имаха толкова малко общо помежду си, често сядаха заедно на стената по време на обедната почивка. Малахи говореше, а момичето слушаше, сякаш всичко, което той й казваше, бе като просветление за нея. Някои от думите му достигаха и до нас. Той говореше за Края на дните и как се подготвяха за него хората от тяхната общност, като признаваха греховете си, следваха пътя на светлината и принасяха земния си живот в дар на Адонай. Те нямаше да се бият срещу римляните, защото този свят, в който живеехме, не беше краят за тях; щяха да възкръснат след смъртта си и да засияят отново.

Още от пристигането си в планината знаех, че Нахара е сериозно момиче, по-зряло в сравнение с връстничките си, отговорно и ученолюбиво. Майка й я бе научила да чете на арамейски и иврит. Малахи със сигурност бе впечатлен от нея, и то с основание; не само че бе умна, Нахара бе и красива, и с чисто сърце. Не след дълго те започнаха да идват в гълъбарника по-рано от другите, така че разговорите им да започват веднага след като Малахи приключеше със сутрешната си молитва. Шепнеха си още от изгрев-слънце и този шепот стана мост между двамата.

Също като другите в тяхната общност Малахи се обличаше само в бяло, а косата му бе сплетена на плитка. Той не носеше сандали, защото хората му вярваха, че трябва да влязат боси в небесното царство и да изчакат там, докато светът бъде възкресен след Края на дните. Малахи бе спокоен, усърден работник, учен мъж, който не се боеше да изцапа ръцете си. Бе изпратен в гълъбарниците, защото Абба вярваше, че усърдната работа и славенето на Бог вървят ръка за ръка. Макар да бе млад, пишеше по пергаментовите свитъци заедно със старейшините си и те казваха, че неговите букви са толкова красиви, че ангелите надничали над рамото му, за да им се наслаждават; бе толкова благочестив, че мастилото от бадемово масло, с което пишел, се превръщало в кръв и изглеждало червено на страниците. Вече бе решено, че когато настъпи това време, ще заеме мястото на Абба и двамата често седяха един до друг, опрели глави и потънали в дълбок разговор или молитви.

Въпреки достойнствата на Малахи Шира скоро започна да проявява недоволство от новия ни помощник. Пращаше го постоянно да работи в най-отдалечения гълъбарник, в който имаше място само за един човек, и все пак Нахара постоянно ходеше да му помага в това тясно пространство. Чудехме се дали раменете им не се допират, дали ръцете им не се докосват... Когато по обед се молеше под маслиното дърво, което бе превърнал в свое свещено място, целуваше шнуровите на молитвения си шал и после предлагаше целувките си в дар на Бога, дали се молеше да прочисти съзнанието си от скверните земни мисли и желания? Шира го следеше внимателно с присвити очи и все по-често на лицето ѝ падаше сянка.

Един следобед, когато Нахара се прибра, за да приготви ястието ни от леща и маслини, Шира отпрати Малахи. Останалите се струпяхме, за да наблюдаваме; хората смятаха, че тези гълъбарници в някаква степен принадлежат на Шира — тя беше тук най-отдавна и ние ѝ си подчинявахме във всичко.

— Можеш да си тръгнеш веднага — каза тя на есея. — Няма причина да оставаш повече днес.

Три свършени гълъбици бяха избрани да бъдат занесени в синагогата за вечеря на свещеника и в момента аз скубех перата им. Сведох глава, но се вслушах в разговора им.

— Нима не полагам достатъчно усилия? — изненада се Малахи. Сред своите не бе свикнал някой да му се противопоставя, а сега една жена го отпращаше. Изглежда я с недоумение.

— Няма никакъв проблем с работата ти — чух да отговаря Шира. — Просто вече нямаме нужда от теб тук.

Шира явно забеляза изражението ми, защото и аз бях изненадана. Малахи ни бе улеснил много и не виждах смисъл да го унижава, като го отпраща. Есеите ни бяха дали най-добрия си мъж, но той не бе такъв според Шира. Когато останахме сами, тя се обърна към мен:

— Ако беше твоя дъщеря, и ти щеше да направиш същото.

Тя се боеше от привличането между есея и Нахара и аз напълно разбихах защо не желае този мъж да бъде избраник на дъщеря ѝ. Малахи бе прекалено благочестив, за да вижда нещо друго, освен Бог и себе си, такава бе истината; жената, която избере, нямаше да ходи редом с него, а щеше да го следва, покорно свела глава.

Когато Нахара се върна с обяда ни, се изненада, че Малахи го няма, и лицето ѝ порумения издائнически, докато се оглеждаше за него. Вдигна очи към майка си с огорчение и я чух да казва на Азиза:

— Тя го отпрати, за да ми направи напук.

— Сигурна съм, че е имала важна причина — отвърна по-голямата сестра и в думите ѝ имаше много истина.

— Не, просто е жестока — сопна се рязко Нахара. — Това е единствената причина. Мисли само за това, което иска тя. Ти най-добре би трябвало да го знаеш. Нали затова криеш тайната си от нея.

Азиза сведе очи.

— Тя е наша майка.

Нахара помръкна и свъси вежди.

— Майка, която не се интересува от щастието ни.

Знаех, че греша за основанията на майка си. Малахи не беше подходящ за нея; за него се говореше, че може да се моли без прекъсване, по цял ден, до появата на първата звезда на нощното небе. Азиза явно също смяташе така.

— Виж как живеят — каза тя на сестра си, когато Нахара ѝ се оплака. Едва ли някоя майка щеше да иска за детето си живота, който водеха жените на есеите — живот, изпълнен с покорство, бедност и саможертва.

Но макар Малахи да бе отпратен от гълъбарника, неговото присъствие се усещаше още тук. Понякога хората, които са около теб, могат да прозрат съдбата ти, докато ти самият оставаш сляп за нея и се препъваш напред към бездната, правейки грешка след грешка. Така се случваше сега и с по-младата дъщеря на Шира. Всички виждахме какво ще бъде бъдещето ѝ, ако избере да тръгне по този път, а не по друг, но тя сама не го осъзнаваше. Излезе намусена, измъкна се през тежките дървени порти, въпреки че не бе довършила работата си. Шира тръгна след нея, но беше прекалено късно. Никъде не можахме да открием Нахара. Сякаш земята я бе погълнала и от нея бе останала само сянката ѝ. Може би вече бе последвала Малахи до каменната плевня на есеите и в този миг смъкваше сандалите си, за да тръгне боса като другите жени. Тя беше послушно момиче, но сега бе решила да отдаде верността си на друг, не на майка си. Застанах на прага до Шира. В този миг не приличаше на страховитата вещица, повелителка на магиите, а само на майка, чието сърце бе разбито от неразумната постъпка на детето ѝ.

— Тя ще се върне — опитах се да ѝ дам някаква надежда аз.

Шира се взираше към празния площад. Поклати глава. Бе виждала лицето на любовта хиляди пъти. Бе правила амулети, за да я породи в нечие сърце, и талисмани, за да затегне оковите ѝ; бе казвала заклинания, за да свърже любовниците заедно, и други, за да ги раздели. Бе достатъчно веща в пътищата на любовта, за да разпознае мрежата ѝ, дори сред мъждивата светлина на гълъбарника.

— За нещастие, грешиш — каза Шира с глас, треперещ от съжаление. — Тя вече си отиде. А ако той познаваше истинската ѝ природа, никога нямаше да я пожелае.

Усетих внезапен студен повей сред парещия въздух. Помислих си, че най-накрая сме получили отговор на молитвите си, защото всеки ден хората в крепостта се събираха и молеха заедно за дъжд. Сега бе започнало да припръсква, неочакван дар за нас в това сухо време на годината. Но дъждът бе странен, падаше от сивото небе на блещукащи бели ивици. Облизах устните си и осъзнах, че са посипани със сол. Това бе дъжд от Соленото море — понякога, когато се надигаше силен вятър, той отнасяше облаци от пръст нагоре във въздуха; яростните, горещи въздушни вълни вдигаха със себе си и вода, и сол, а после ги изсипваха върху нас. Такъв дъжд бе лошо знамение, защото това, което

приличаше на животворна вода, всъщност бе солена отрова. Соленият дъжд можеше да отрови овощните градини и да замърси цистерните. Мъжете с открити рани щяха да стенат от болка тази нощ; жените нямаше да успеят да запалят огън и да сготвят вечеря за семействата си; козарите щяха да открият, че прясното мляко, което събираха във ведрата, е прокиснало и се е превърнало в солена извара.

Щеше да бъде много по-добре изобщо да не валеше, отколкото да ни сполети това.

Шира започна да напява заклинание, докато се прибирахме вътре, за да се скрием от пороя. Стресна всички ни, когато се пресегна и грабна един гълъб. Извади ножа, който използвахме, за да приготвяме храната си. Изглеждаше като обладана от демони, когато направи рязко движение през гърлото на гълъба и после обърна птицата с главата надолу така, че кръвта ѝ да капе върху каменния под. Убийството на гълъб се смяташе за престъпление, строго наказвано от закона. Особено ако бе извършено, за да послужи на тъмните цели на кешафим.

Азиза се извърна встрани, когато разбра какво правеше майка ѝ, за да попречи на връзката между Нахара и есея, когото тя бе избрала. Мъжът от север също отклони поглед, за да не стане свидетел на нещо, което според него явно бе прекалено лично. Единствено Йаел стоеше като омагьосана и се взираше унесено в падащите по пода пера, в капките кръв... Забелязах, че започна да напява думите на заклинанието заедно с Шира, сякаш се надяваше, че гласът ѝ ще увеличи мощта му.

Докато пееха, дъждът от Соленото море внезапно плисна през прага и отми кръвта. Може би това развали заклинанието и го обезсили още преди да бе започнало да действа. Азиза и робът се опитваха да успокоят гълъбите, които пърхаха уплашено с криле към покрива, стреснати от дъжда, трополящ като камъни над главите ни, и още по-ужасени от смъртта на своя другар. Наблюдавах мрачното изражение на лицето на Шира, докато се опитваше да отблъсне нахлуващата сол. Сърцето ме болеше за нея. Дори най-вещата от вещиците, от която хората се бояха, която познаваше магията по-добре от най-учените мъже, не можеше да спре едно момиче, решено да следва своя път.

Забързах към къщи да видя внуците си, като правех големи крачки, за да избегна купчините сол, които бяха започнали да се трупат

по улиците на крепостта от този скверен дъжд. Видях Нахара в другия край на полето — вървеше до младия есей. После техните жени й поднесоха един от красивите им бели шалове и тя закри косата си с него. Когато я видях там, до Малахи, обвита с най-чистия лен на земята, разбрах какво бе станало още преди самата Нахара да го осъзнае.

Тя бе една от тях.

Докато червената луна на Ав пулсираше, узря нов плод, изплисквайки водата вътре в Йаел с изгарящата жегна на предстоящата си поява. Тя бе коленичила до огъня, където приготвяше храната ни, когато полата ѝ внезапно подгизна. Видях как в очите ѝ проблясва ужас. Бързо изпратих внуците си при Шира, за да разбере, че времето на Йаел е дошло. Внукът ѝ Адир можеше да се грижи за по-малките момчета, докато ние се заехме със задачата си да посрещнем на този свят новото дете.

С Йаел се запътихме към изоставените хранилища, като спирахме, когато тя имаше нужда да си поеме дъх или да простене. Баща ѝ не бе дошъл да я види нито веднъж през последните дни на бременността ѝ, когато стоеше затворена в стаята ни, защото бе прекалено наедряла и уплашена, за да се движи. Но брат ѝ бе идвал няколко пъти. Първия път застана на прага ни и се извини тихо, че ни притеснява, после коленичи до Йаел, все още облечен със сребрилата си ризница, така че целият искреше на бледата светлина. Чух ги да си говорят за Йерусалим, понякога се разсмиваха, докато си припомнях къщата, в която бяха израснали, огненото дърво, издигащо се на пазара. След това се отбиваше често, явно се чувстваше удобно в дома ни, позволяваше на внуците ми да се катерят по раменете му и да си играят на воини. Йаел понякога се шегуваше с брат си, закачаше го за Азиза, казваше му, че е като овца, сляпо следваща любимата си.

— Дава ли ти достатъчно слама? — питаше го тя и се смееше. — Затваря ли те нощем в обора?

— Да не се опитваш да ме ядосаш, Йая? — отвърщаше Амрам с усмивка, като я наричаше с галеното ѝ име от детството им.

Йаел извади парченце синя коприна, част от шала, който брат ѝ някога ѝ бе подарил. Размаха го пред него, за да му напомни, че все още го пази за късмет, пхнато под сламеника ѝ. Бях виждала, че го крие там. Забрави да спомене обаче, че на същото място държи и парченце от туниката, която робът в гълъбарника ѝ бе дал.

По време на посещенията на Амрам те не обсъждаха скорошната поява на бебето, но воинът веднъж донесе дрънкалка, която сам бе направил от костилки на сливи, които потракваха, когато играчката се разклатеше. Йаел се зарадва, облекчена, че брат ѝ все още я приемаше, независимо от това кой бе бащата на детето ѝ.

— Вината е моя — чух го веднъж да ѝ казва. Тогава се досетих, че бащата сигурно е бил негов другар. — Никога не оставяй нещо ценно в чужди ръце.

— Това, което ще се появи на този свят, също е ценно — увери го Йаел. — Ако ти си причината за това, значи на теб трябва да благодаря за този дар.

Времето на бебето бе дошло и ние вървахме под вечерната светлина към пустите хранилища, където щяхме да се срещнем с Шира. Прегръщах Йаел, за да я подкрепям, и тя се облягаше на мен, когато болката избухваше вътре в нея. Щом стигнахме до стълбището, тя се преви на две и простена, изненадана от силата на нероденото си дете.

— Това ще ти причинява до края на живота ти, така че по-добре се пригответи — предупредих я аз.

Йаел се опита да се усмихне, но спазмите ѝ бяха прекалено силни. Започна да бълнува несвързано за лъва, който бе загубила в пустинята, за мъжа, когото бе обичала, за цената, която трябва да плати за греховете си. Правех каквото можех, за да я успокоя. Лицето ѝ бе пламнало от неудобство и топлина.

— Ще ти го върна обратно — шепнеше тя. — Това не е ли достатъчно?

Не знаех дали говори за мъжа, за вярата си или за детето, което щеше да се роди. Сякаш бе изпаднала в треска. С облекчение видях Шира да идва към нас от другия край на полето. Беше отишла да повика Нахара, която въпреки бягството си явно се бе съгласила да помогне на майка си. Нахара бе боса, белият ленен шал покриваше главата ѝ и се спускаше по раменете ѝ. Косата ѝ бе сплетена на една проста плитка по обичая на есеите. Майката и дъщерята не си говореха, докато вървяха една до друга, лицата им бяха мрачни и сериозни, раздорът им си личеше по разстоянието между двете. Когато стигнаха до нас, Шира веднага постави длан на корема на Йаел. Кимна доволно, после ни побутна да се приберем вътре, където можехме да

накладем огън и да сложим вода да кипне, за да сме сигурни, че ще прогоним всички демони, които могат да се опитат да влязат в цистерната.

Преди да слезе долу, Йаел махна с ръка към Шира, че иска да ѝ каже нещо; лицето ѝ бе измъчено. Чух я да шепне:

— Ако трябва да избираш между нас, спаси детето. Остави ме да си отида.

— Добре, добре... — съгласи се Шира. Хвърли ми бързо поглед, за да ми подсказе, че сега трябва да се съгласяваме с всичко.

Помогнахме на Йаел да слезе по дългия коридор надолу, спирахме, когато болките ѝ бяха прекалено остри, продължавахме бавно, когато отслабваха.

— Тук демонът се превиваше по пода — простена Йаел, щом стигнахме до стаята, в която бе присъствала на предишното раждане.

— Тя бе прислужница, не демон, и детето ѝ сега е здраво и силно — каза Шира, за да я успокои.

Скоро огънят бе запален и водата кипна, всичко бе извършено бързо и в мълчание. Нахара и Шира работеха заедно, сякаш между тях всичко бе наред. Забелязах, че Нахара започна да се моли, когато Йаел се извиваше в предродилни спазми, и че поглежда с неодобрение към статуетката на Ашторет, която Шира бе сложила върху каменната лавица, за да бъде направено приношение на богинята с кръвта от раждането.

Бебето бе готово да поеме пътя си, преди ние да се подготвим достатъчно; явно нямаше търпение да излезе на белия свят. Йаел плачеше и ни умоляваше да ѝ се закълнем, че ще види лицето му. Говореше така, сякаш бе на смъртно легло и щеше да има само една възможност да зърне живота, който щеше да създаде. Продължаваше да ридае и да настоява, че ще пристъпи с готовност в отвъдното, ако поне веднъж успее да види детето си, за разлика от майка ѝ, която я бе родила със затворени, мъртви очи.

— Глупости. Ще го виждаш всяка сутрин и всяка вечер — обеща ѝ Шира и я посъветва да се успокои, за да свърши добре работата си.

— Искам да знам какъв е цветът на косата му и дали очите му са тъмни или светли — продължи Йаел.

— Да, да... — съгласихме се всички, защото въздухът в стаята се бе променил; бе станал плътен и задушен. Времето приближаваше. Йаел

хапеше устните си и по тях изби кръв, лицето ѝ бе пепеливо-бледо.

Имаше родилен стол, над който да се приведе, но Йаел не можеше да се съсредоточи, нито пък правеше каквото ѝ наредяхме. Молеше Ши́ра да отгледа детето ѝ като свое, ако се наложеше, да се погрижи да не бъде изхвърлено, както ставаше с децата без майка в тежки времена, зарязано в пустинята за храна на чакалите. Ши́ра успяваше да успокои ужасеното момиче, като ѝ обещавахе всичко, за което Йаел я молеше. Нахара носеше вода, за да облекчи пламналите ѝ чело и устни.

След като започна, раждането мина изключително леко. Йаел тласкаше бебето навън, когато ѝ кажеха; беше упорита, особено когато Ши́ра я наставляваше.

— Жена, която плаче, ражда добре. Трябва да се боим само от мълчанието. Така че, давай, викай, момиче! — повтаряше ѝ тя.

Йаел викаше. Беше като полудяла и сякаш тази безсловесна ярост бе нейният истински език. Тласкаше с цялата си сила, лицето ѝ се изопваше и пламтеше. Веднъж, два пъти и после главичката на бебето се появи. Йаел бе изтощена и каза, че не може повече. Ши́ра и Нахара се хванаха за работа с масло и гореща вода, и настоятелни молби. Най-накрая младата майка събра сили и напъна за трети път. Детето излезе на този свят и падна в ръцете на Нахара, сякаш не желаше вече да бъде бреме за никоя жена. Беше голямо, красиво момче с тъмна кожа. Бързо го увихме в чист плат и го поставихме в ръцете на майка му.

Излязох да си поема малко свеж въздух, след като детето се бе родило успешно, изтощена от болката, на която бях станала свидетел, и от емоциите през цялата нощ. Мислех за собственото си дете, за красивото момиче, което бях загубила, как сякаш бяха минали само няколко мига от първия дъх, който си бе поела, до последния. С изненада открих отвън, в началото на стълбището, Мъжа от севера. Бе успял като призрак да откопчае веригите си, после да се измъкне от гълъбарника, да се покатери по живия плет от бодливи храсти, който пазеше козите и овците в безопасност, оградени в техните прашни пасбища. Ако някой го видеше, щеше да бъде убит, защото щяха да решат, че се е опитвал да избяга и е заплаха за нас. Трепна в сенките, когато чу стъпките ми. После ме позна и бързо се приближи, за да ме попита за Йаел.

— Ти наистина си голям глупак — казах аз, — щом си дошъл тук и крачиш нервно, сякаш си бащата на това дете.

— Аз не съм ничий баща — отвърна той със съжаление в гласа. Погледна ме уплашено. — Не съм тук заради това. Тук съм заради нея.

— Значи си дважди глупак — казах аз, — защото тя не е твоя жена.

Въпреки думите си се трогнах от решителността му.

— Йаел е добре, роди и вече се възстановява — уверих го аз.

— Само гледката на лицето й ще ме убеди напълно, че е в безопасност и всичко е наред — умоляваше ме да я види той.

Кълнеше се, че тя го е повикала, че гласът й го е довел до тук, бе чул пронизителните й писъци и агонията на раждането й, макар да бе затворен в стая с каменни стени и тежките порти на гълъбарника да бяха заключени. Бе тъй искрен, че го пуснах да влезе вътре, но го накарах да обещае, че ще бъде тих. Никой мъж не трябва да вижда жена в такова състояние, но той бе роб, не истински мъж. Жал ми бе за него, необичайно за мен. Може би се бяхме сближили, работейки един до друг в гълъбарника. Може би беше заради начина, по който светеха очите му, когато говореше за бебето на Йаел.

Докато слизахме, чувах тежкото му дишане зад себе си. Спряхме на прага на стаята. От тук можехме да видим блещукащата лампа, която Шира бе запалила пред статуйката на забранената от закона Ашторет, царицата на небесата, дарителката на живот.

Бебето бе в ръцете на майка си. Мъжът от север кимна, облекчен да види с очите си, че Йаел наистина е извървяла пътя на раждането и е преминала невредима. Тя изглеждаше омагьосана от детето в прегръдките си, очите й грееха, лицето й сияеше — и от радост, и от капчиците пот. Когато се разсмя, без да откъсва поглед от личицето на бебето си, видях, че робът също се усмихна, с гордост, сякаш това момче наистина бе негово.

Мъжът от севера ме хвана за ръката, благодари ми и си тръгна, оставяйки ни да си вършим женските работи. Нахара поливаше камъните с вода, за да ги почисти. Вече изглеждаше като външна, не желаше да говори с нас, бе дошла само защото имахме нужда от нея, а сега бе готова да ни напусне. Държеше очите си сведени. Търкаше кръвта, приведена на колене и ръце на пода. Предложих й да помогна, а тя се усмихна.

— Божията помощ е всичко, от което се нуждая — прошепна, защото се чувстваше напълно отдадена, свършена и чиста. Момичето, което познавах, вече го нямаше.

Шира бе приседнала до Йаел. Главите им бяха допрени една до друга. Нахара вдигна очи и видях, че забеляза тяхната новосъздадена близост. Шира свали един от златните амулети, които носеше за закрила.

— Ще ти донесе добър късмет и ще те пази от зли мисли — каза тя, докато го подаваше на Йаел.

От едната страна на диска думите почитаха нашия истински цар, *Ехиех ашер ехиех, Аз съм този, който съм, Безименният*, който имаше хиляда имена. *Ха-нора ха-гибор, Страховитият герой*. От другата страна буквите на иврит бяха смесени с гръцки. *Хайей олам ле-олам. Портите към вечния живот*.

Амулетите бяха от Египет, защото на този, който Шира даде на Йаел, бяха гравирани луната и слънцето, знак за силата на царицата на небесата. На хората от нашия народ не бе позволено да носят такива образи, но Йаел го провеси около врата си, зарадвана от подаръка. Бе дар, който една майка правеше на друга, и тя го прие с благодарност. Жените се целунаха, за да почетат новия живот. Момчето не можеше да получи име, преди да бъде обрязано, затова Йаел просто го наричаше „момчето“, докато го повдигаше към гърдта си, и тази дума бе толкова любяща, колкото и най-красивото име, което можеше да му даде.

Нахара събра плацентата в парче плат. Щеше да я зарови в градината, както повеляваше обичаят ни, под увехналите дървета, и така същността на този нов живот щеше да възроди унилата земя. Застана до мен, бялата й туника бе опръскана с кръв. Винаги бе изглеждала по-зряла от годините си, но сега приличаше на напълно пораснала жена. Хладно изкоментира амулета, който Шира бе дала на Йаел.

— Това е подарък за дъщеря. Така ми доказва, че няма да го запази за мен.

В гласа й имаше нотка на огорчение, звучаща заедно е нещо ново, което не бе типично за нея — презрение.

Нахара не носеше никаква украса, според обичая на есеите, краката й бяха боси на студените, гладки камъни. Гривните и

украшенията, които преди подрънкваха по ръцете и краката ѝ, сега бяха свалени. Бях видяла как децата си играеха с тях в прашната градина край каменния обор, сякаш бяха играчки.

— Щеше ли да приемеш такъв дар, ако го бе предложила на теб? — попитах я аз, защото Нахара първа бе обърнала гръб на начина на живот на майка си.

Тя сви рамене, знаейки, че съм права. Не можеш да направиш подарък на някого, който е задължен да го откаже. Нахара сега прекарваше дните си, като се грижеше за козите на есеите и ги хранеше с вещица, сякаш цял живот бе вършила само това. Наблюдавах я как крачи заедно с другите благочестиви есейски жени, как посипва главата си с вода преди всяко ядене, как нашепва молитва със затворени в екстаз очи, отдадала се на Божията милост. Всички, които работехме в гълъбарниците, се бяхме разбрали мълчаливо да не обсъждаме очевидното: тя повече никога нямаше да се върне при нас.

— Какво ще правиш със златото, ако ти го даде? — продължих аз, защото бях чула, че нейните хора смятат притежанията за ненужни творения само на този свят. — Мислех, че това, което принадлежи на един есей, принадлежи на всички.

Тази нощ Нахара бе помагала старателно на Шира за израждането на бебето на Йаел, а сега изглеждаше като дете, изпитващо ревност, защото майка му обръща прекалено много внимание на някой друг.

— Това не означава, че трябва да споделяме и майките си — отбеляза момичето с горчивина. Някой би помислил, че тя е била прогонена, а не е направила сама своя избор в деня, в който от небето заваля соленият дъжд.

Осем дни по-късно бях с Йаел, когато заведе сина си в синагогата, за да помоли за извършване на ритуала, с който всяко момче приемаше вярата в нашия Бог. Още от времето на Авраам се правеше така и продължаваше и до днес, като се смяташе, че чрез този ритуал мъжките деца от нашия народ стават тамим, завършени, съвършени. Твърдеше се, че Дома, ангелът на ада, не може да нарани или изгори никой мъж, който е бил обрязан, когато дойде времето му

да влезе в отвъдния свят; болката, която изтърпяваха тук и сега, ги предпазваше от страданието във вечността.

Минахме през вратите на синагогата, но не ни позволиха да влезем по-навътре. Бащата на детето трябваше да сключи този договор между сина му и Бог, а ако нямаше баща, свещениците от синагогата не смятаха това за свой проблем. Йаел притискаше бебето си до гърдите си, уплашена, че никой мъж няма да се застъпи за сина ѝ заради обстоятелствата на раждането му и може би също като жената на Мойсей, Зипора, ще ѝ се наложи сама да извърши обрязването. Знаех, че носи нож със себе си, но отказваше дори да помисли как щеше да посегне на сина си, като се боеше, че ръката ѝ щеше да се разтрепери заради любовта ѝ към него.

Най-накрая брат ѝ пристигна, сипейки извинения, наметнал молитвения си шал на раменете. Амрам явно се чувстваше неловко заради непривичната задача да полага грижи за някого. Чудех се как ще се справи с ритуала, след като се разтрепери още в мига, в който Йаел му подаде новороденото в ръцете. Бебето погледна суровия воин, без да мига, с тъмните си като въглени очи. На лявата му буза имаше червено петно, което всички се надявахме, че с времето ще изчезне.

— Не мислех, че ще изглежда така — каза Амрам.

— Изглежда си като бебе — отбелязах сопнато аз. Нямаше причина това дете да бъде смятано за мамзер, копеле без права, което нямаше дори право на обрязване, но със сигурност хората щяха да го наричат шетуки, „мълчаливия“ — името, с което наричаха децата, които не познаваха бащите си.

Амрам се разсмя.

— Така си е — кимна той одобрително към Йаел. — Струва ми се много силен.

Не забелязах, че в синагогата има още някой, докато Йаел не направи крачка назад.

Старият убиец стоеше сред сенките. Беше ни наблюдавал през цялото време, втренчил студения си поглед в бебето.

— Той ще извърши ритуала — каза Амрам.

Йаел притисна бебето още по-силно към себе си, колеблива, изненадана, че баща ѝ се бе съгласил да участва. Последния път, когато бяха общували, двамата се бяха скарали яростно заради състоянието ѝ, после той я бе ударил и я бе прогонил от дома им.

— Да не мислиш, че съм забравил как да използвам нож? — попита убиецът, щом видя колебанието й.

Йаел го погледна право в очите.

— О, не. Сигурна съм, че не си.

И явно точно от това се боеше.

— Нали аз съм твой баща? — попита я възрастният убиец.

Тя отново го погледна със съмнение.

— Нали това дете е мой внук?

Братът на Йаел я побутна леко и й прошепна да има вяра. Той бе убедил баща им да дойде в синагогата; двамата мъже, които си бяха обърнали взаимно гръб, се бяха одобрили за този миг, заради раждането на това момче.

— Това дете ни принадлежи и ние му принадлежим, и то най-вече в този ден. То не е бreme, а дар, защото ни събра заедно.

Само роднините мъже можеха да присъстват на церемонията, на която детето получаваше своето име. То вече бе готово за обряда, имаше достатъчно живот и достатъчно дъх, за да се защити, и Лилит и другите демони да не успеят да го призоват така лесно, както би станало в първите часове след раждането му. Допреди този ден едното му краче все още бе в техния свят, а другото в нашия; сега детето бе стъпило здраво на земята, закърмено с майчиното си мляко. Този ритуал щеше да положи пътя, по който щеше да върви през целия си живот.

Убиецът стоеше със сведена глава, докато чакаше решението на Йаел, знак за уважение, каквото никога преди не бе оказвал на дъщеря си.

— Вземи го — каза Йаел. — Но макар че аз няма да гледам, не забравяй — Бог винаги е тук.

Чакахме нервно до западната стена. Лицето на Йаел бе побледняло. Отказа да седне на близката пейка и крачеше нервно. Когато бебето се разплака, тя ме стисна здраво за рамото.

— Плачът е добър признак — напомних й аз думите на Шира. — Мълчанието е това, от което трябва да се боим.

Амрам също изглеждаше пребледнял, когато най-накрая излезе и подаде бебето на майка му. Лицето на Йаел грейна в широка усмивка при вида на брат й — бе странно да видиш наперения воин, треперещ

от притеснение заради огромната отговорност за крехкото новородено в ръцете му.

— Изглеждаш по-зле от него — подкачи го тя.

— Мисля, че наистина за мен бе по-болезнено — съгласи се Амрам.

Йаел разви бебешката завивка. Разрезът бе съвършен, кръвта бе съвсем малко. Бебето вече бе задрямало в прегръдката на майка си, изтощено от собствения си плач и от внезапната болка, която бе изпитало, както и от виното, което му бяха дали, за да я притъпят. Стариият убиец стоеше на прага на синагогата. Йаел, все още малко неуверена в присъствието на баща си, най-накрая му кимна, за да изрази благодарността си, но Йосиф бар Елханан вече бе изчезнал, сякаш никога не бе съществувал. Огледах се из площада. Наоколо не се виждаше дори сянка.

— Той каза ли нещо за детето? — попита Йаел брат си, неспособна да сдържи любопитството си.

— Благослови го — каза Амрам. — Засега това е достатъчно.

Почиствахме раната с балсам и мед, за да не се възпали и да се излекува по-бързо. Но имаше още нещо, което трябваше да се направи, за да се обяви идването на това дете на този свят.

Занесохме бебето на полето в нощ, когато луната бе съвсем бледа. Шира ни чакаше. Трите застанахме на мястото, където бе заровена плацентата, за да извършим своята церемония по даване на име на детето. На небето имаше много звезди, но ние избягвахме светлината и се събрахме в сенките, където нямаше да ни видят пазачи или любопитни погледи. Шира счупи на две черупката на яйце, върху която бе изписала святото име на Бог с тънки черни букви, с мастило, направено от намачкани черници, толкова пъти, колкото бе успяла да побере на малката повърхност.

Аз съм този, който съм.

Накладохме малък огън от зелени клонки, Йаел постави бебето на тревата. Момченцето измрънка, после се унесе в спокоен сън. Йаел свали шала от главата си и съблече туниката си, за да застане пред Бога така, както е била в деня, когато майка ѝ бе умряла, в деня, в който тя

се бе родила, в същия този месец на Ав. Шира започна да напява думи за закрила под плътно стелещия се над главите ни дим.

Избави това дете и го спаси от всички беди. Позволи му да стане мъж и да пее славни песни за нашия Бог и цар, могъщия Бог, който ни е създал. Амен, Амен, Села, нека Бог те предпазва от всички злини и ти позволи да се завърнеш в Йерусалим чист и непокован.

Когато допя химна, Шира изгори яйчената черупка под дървото. Жълтата лунна светлина бавно се плъзгаше по полето. Плацентата вече бе изчезнала, бе нахранила земята и бе предала нашата благодарност на Всемогъщия. Йаел облече туниката и се наметна с шала си. Вдигна детето си на ръце и му даде име, там, под откритото небе, така както рано сутринта го бяха назовали мъжете в синагогата. Нарече го Арие, думата за лъв, въпреки че по време на целия ритуал то бе спало като агънце.

Следващия път воините ни излязоха в пустинята не за битка, а на лов, за да заситят нашия глад. Но римляните се бяха върнали на мястото, отбелязано с купчините камъни, и хората ни били принудени да отстъпят, набегът им бил пресечен. Опитали се да изпреварят враговете ни, които се бяха завърнали, за да ни наблюдават и проучат. Заради затрудненията си воините ни донесоха от лова си само яребици, които бяха просто кости, без почти никакво месо, и изнемощели малки козички, изоставени от стадото. Беше Тишрей, сезонът на растежа, и трябваше да празнуваме. Вместо това над планината легна тежка тишина, а в душите ни се възцари усещане за лоша поличба.

В гълъбарниците всички чувствахме отсъствието на Нахара. Азиза особено тъгуваше за сестра си. Често ходеше в полето, близо до лагера на есеите, седнаше в тревата със скръстени крака и оставаше там часове наред, но Нахара никога не отиде при нея. Когато Азиза тръгваше подир козите, за които се грижеше сестра ѝ, тя ги подкарваше бързо надалече. Огорчена от това отхвърляне, Азиза започна да дяла стрели, за да запълва времето си и да се разсейва. Всички бяхме помолени да помагаме за въоръжаването на крепостта и много жени вечер се събираха, за да изчукват камъни и да ги заоблят, за да бъдат използвани за стрелба. Но на Азиза ѝ се налагаше да прикрива заниманията си от майка си.

— Не мисля, че ще одобри това — довери ми веднъж.

Оказа се, че има дарба за тази работа. Върховете на стрелите, които изработваше, бяха тънки и съвършено оформени. Всеки бе прикрепен здраво към дървена стрела с ленена връвчица. По-голямата дъщеря на Шира беше изненадващо добра — както другите жени се справяха с тъканите и конците, така тя умело работеше с метал. Видях в нея онова, което някога виждах в Пекаря всяка сутрин от неговия живот — любовта към това да сътвориш нещо от различни съставки, които биха били нищо без докосването на човешката ръка, независимо дали бяха сол, брашно или желязо.

— В земята, където съм роден — разкри ни Мъжът от севера, — всички стрели на един воин се украсяват със знака на племето му.

На неговите имало създание, подобно на елен, за което ни бе разказвал, но не му вярвахме напълно, защото твърдеше, че раменете му били високи колкото човешки ръст, а рогата му се разпервали повече от крилете на лешояда. От съвсем малко момче, уверяваше ни той, стрелите му били гравирани с образа на това чудно създание.

— Завържи пера към края на дръжката, за да лети — посъветва робът Азиза, докато тя правеше стрелите.

Тъй като хората наричаха Амрам „феникса“, защото също като вълшебната птица той се надигаше от всяка битка, Азиза изработи специални стрели за него, като украси всяка с пера на ястреб, потопени предварително в отвара от корен на брош. Скоро ръцете ѝ станаха червени от боята.

— Страстта ти е толкова силна, че изгарящата топлина избива по кожата ти на алени вълни — подкачи я Йаел.

Азиза изпрати Адир до казармите да вземе лък, за да провери стрелите, които бе направила. Момчето се върна бързо, смеейки се, и започна да подиграва грубо сестра си — по-добре да не докосвала лъка, да не би да се простреля сама. Азиза се усмихна широко и го отпрати да си гледа момчешките работи.

Приседнах на земята до Йаел; бебето ѝ спеше в люлка, направена от най-фината изпредена вълна. Арие бе спокойно дете, с тъмни, влажни очи, кротък като агънцето, на което приличаше в нощта, когато му дадохме името. Макар да бе само на няколко седмици, нощем спеше, стиснал в ръчички синьото парче плат, което Йаел му даваше, за да се успокои. Все още имаше червеното родилно петно на бузата си, но го мажехме с мехлем, направен от пшеница, мед и алое, и вече започваше да избледнява. Смятахме, че гъстата му черна коса е белег за бъдещата му мъжественост, дивяхме се на размера на ръчичките и стъпалата му, на малкия му съвършен мъжки орган и обсъждахме, че ще бъде толкова силен, че на десет години сигурно ще вдига магаре над главата си.

— Може би трябва да оставим Арие да пробва стрелите, нали вече е малък воин — шегувахме се ние, защото между нас нямаше мъже.

Азиза подаде лъка на Мъжа от севера, въпреки че се смяташе за престъпление да даваш оръжие на роб. Той го пое, благодарен за доверието ѝ. Всяка от стрелите, изстреляни от роба, уцели мишената — една подутина на дънера на старото маслиново дърво зад гълъбарника. Мъжът от севера стоеше на прага, за да не го забележи някой друг. Когато го похвалихме за умениято, той се поклони. После видя напрегнатото изражение на Азиза и погледа ѝ, втренчен в лъка в ръцете му.

— Нека те науча — предложи той. — Така ще можеш сама да оцениш това, което си създала. Тези върхове на стрели са сред най-добрите, които някога съм ползвал.

Азиза отстъпи назад и поклати глава със сведени очи. Но по лицето ѝ пробяга нещо като желание.

Жените не бива да докосват оръжие, такива бяха нашите закони, но ние вече бяхме нарушили закона, като дадохме оръжие в ръцете на роб. Ние, които вече бяхме прегрешили веднъж, не съдехме другите и не задавахме въпроси. Взирахме се втренчено в онези, които мърмореха за Йаел и бебето ѝ, докато те първи отклоняха очи.

— Опитай какво си измайсторила — подтикнах я аз, за да се позабавляваме малко.

— Добре — кимна Азиза. — Но само заради теб.

Робът ѝ показва какво трябва да прави и тя го слушаше много внимателно. Вдигна лъка с лекота и на лицето ѝ грейна широка усмивка. Още първата ѝ стрела уцели мишената. Видях колко се изненада робът.

— В теб се крие истински воин! — възкликна той.

— Просто късмет — отвърна скромно Азиза, пусна лъка и отиде да прибере падналите стрели, като се възхищаваше сама на изработката им и проверяваше дали всички пера са на мястото си. — Фениксът винаги се възражда от пепелта — каза тя. — В каквото и да се цели Амрам, то ще пада пред него.

Шира бе останала в гълъбарника. Сега дойде на прага. Изражението ѝ бе като в транс, бе трудно за разгадаване. След заминаването на Нахара се бе променила, бе станала по-нервна и затворена в себе си. Някои хора говореха, че тя владее умениято да прозира отвъд нашия свят, да вижда през времето и пространството. Ако това бе вярно, за Шира бъдещето не бе далечно място. Ние, които

не знаехме какво ни предстои, седяхме в двора и се забавлявахме, хвалехме Азиза, която целеше успешно мишената отново и отново, изненадани от сръчността и изяществото, с което стреляше. Шира обаче само ни гледаше така, както човек следи с поглед литналите във въздуха пчели, когато вече е прекалено късно да ги прогониш или да ги върнеш обратно в кошера им. Когато вредата вече е нанесена.

Не след дълго дойде и новата година, време за празнуване. Но ние пристъпихме към празника на Рош Хашана въздържано и без радост в сърцата. На масата ни имаше прости неща, тиквички и лук, няколко слаби яребици, салати с леща, сирене. Йаел занесе част от скромната ни празнична трапеза на приятелката си Тамар. Жената бе признателна и в замяна синът ѝ Йехуда, разсеяното момче, което често се катереше по дърветата в овощната градина вместо да учи, изненада внуците ми с подарък — дървен пумпал. Децата се зарадваха много на играчката; беше им нужно толкова малко. Не забелязаха как ги гледа Йехуда, когато откри, че не могат да говорят. Ноа и Леви като че ли бяха приели своя недостатък. Не обръщаха внимание на втренчените погледи на досадните хора на площада, които се опитваха да предположат каква бе причината те да онемееят. Момчетата се радваха на новото бебе в къщата, часове наред забавляваха Арие с дрънкалката му или с кухи кратунки, направени на свирки, а сега и с красивия пумпал, който Йехуда бе направил.

Арие харесваше мълчаливото присъствие на внуците ми, очите му постоянно ги следваха из стаята. Ние угаждахме на нашия малък лъв, който отмяташе главичка и се смееше, когато внуците ми правеха с пръсти танцуващи фигури по стената. Те си играеха с него, криейки се зад парче плат, а той ги викаше със сладкия си кикот и гукаше радостно, щом си покажеха мълчаливо лицата, така че може би те наистина бяха по-скоро сенки, отколкото момчета от плът и кръв.

Тази нова година бе особено тъжна за мен. Всяко парче плод, което разрязвах на две, имаше непоносим за мен вкус. Ако беше сладко, ме отблъскваше. Ядях горчиви растения, бях привикнала към вкуса на сол по езика си. Ходех в синагогата и стоях най-отзад заедно с другите жени. Мъжете не бива да се разсейват от жените на това свято място, но какво може да се направи, ако жените се разсейват от собствените си мисли? Произнасях думите на молитвите, които знаех наизуст, но гласът ми бе колеблив, равнодушен.

Тенът на лицето ми бе толкова бледен, че Йаел ме попита дали не съм болна. Казах й „не“, но сутрин ми беше трудно да ставам и да отивам в гълъбарника. Все по-често оставах на сламеника си, с лице към стената. Виждах сенките на внуците си, когато те влизаха и излизаха през прага на стаята ни. Всеки път щом затворех очи, в съзнанието ми изплуваше отново онова, което бях видяла в пустинята.

Бе изминала една година, откакто животът на дъщеря ми бе отнет. В Деня на изкуплението отидох в синагогата, за да кажа жалейната си молитва, но загубата бе като стрела, пронизваща тялото ми, и тези ритуали не бяха достатъчни, за да притъпят болката ми. Меланхолията ме бе обвила плътно като плащ, тъгата бе пришита в тялото ми с черни нишки, каквито казваха, че използват демоните. Когато излязох отново на площада, хората се отдръпваха от мен. Те можеха да видят мрака, който носех в себе си. Дори внуците ми страняха от мен и предпочитаха да седят до Йаел и да слушат нейните истории. Имаше само един човек, който можеше да ме разбере, онзи, който вървеше по същия път и стоеше под същото небе.

Със сигурност Йоав се криеше в някой мрачен ъгъл, треперейки от същата болка, която раздираше душата и тялото ми.

Беше късно вечерта, когато отидох до казармите. Не бях напускала стаята си от няколко дни, освен за онова последно излизане за молитвата в синагогата. Ако не ставаш често от леглото си, отвикваш от ходенето. Ако не простиш на себе си, не можеш да простиш на никого друго. Аз бях убила онези зверове в пустинята, но те също ме бяха убили. Жената, която някога бях, онази, която се пробуждаше от аромата на печен хляб, която слизаше по стъпалата на дома си всеки ден с увереността, че той ще бъде същият като предишния, бе изчезнала. Бях пуста черупка, безпомощен бръмбар, обърнат по гръб на земята, безжизнена плът, скрепена с нишката на демоните, за да не се разпадне.

Воините бяха на молитва тази вечер. Забелязах огромна купчина от камъни, издялани на кръгли топки, които щяха да бъдат използвани за катапултите, ако ни нападнаха. Камъните бяха струпани на мястото, където преди имаше дървета. Сега дърветата бяха изсечени и заобикалящите ни скали бяха почти голи, тук-там се виждаха групички

от обгорени от слънцето храсталаци, които само пушеха, а не грееха, когато ги хвърлехме в огъня. Бе сезонът за засаждане, но въздухът миришеше като във фурна, в която хлябът е горял с дни. Никой не работеше на полетата; защитата от природните стихии и от враговете ни заемаше цялото ни време. Зачудих се какво ли щеше да си помисли мъжът ми за свят, който бе прекалено горещ за хляб, прекалено жесток за всяка човешка нежност.

Чаках под останките на една черница недалече от казармите. Листата шумяха в мрака. Звукът отекваше като подрънкване на детска играчка или по-скоро като змийска кожа, разтърсвана от вятъра. Подпирах се на ствола на дървото, чиито щедри плодове някога бяха хранили царе и царици. Скоро младите воители се завърнаха от молитвата си. Те се заеха със заниманията си дори в този най-свят от свещените дни. Видях великия убиец от Йерусалим, Бар Елханан, да чисти плоските бронзови остриета на копията с парцал и пясък, сякаш самият той бе роб. Бе идвал няколко пъти в дома ми, едва промърморваше някакъв поздрав, но целият грейваше, когато виждаше Арие и присядаше до него на колене. Виждах и брата на Йаел, отвън на полето, когато се състезаваше с приятелите си, за да проверят чири очи и мерник са най-добри и кой сред тях може да изпрати стрела през един от тесните прозорци, направени, за да могат защитниците на крепостта да изливат през тях нагорещено олио и вряща вода върху враговете, ако те бяха достатъчно глупави, че да се опитат да се покатерят по стената.

Чаках толкова дълго, че вече чувах бухалите в пещерите. Воините се оттеглиха в казармите, за да поспят. Когато убиецът прекоси площада, възрастта му пролича в натежалите му стъпки, защото на плещите си носеше бремето на цялата жестокост, която бе изпълвала живота му. В началото се противях на посещенията му в моя дом, когато идваше да види внука си, но в този момент почувствах, че нямам право да съдя постъпките му в този свят, не и след всичко, което бях извършила аз.

Луната бе в средата на небето и ме наблюдаваше, самотна, студена. Аз не помръдвах. Най-накрая моят зет се появи на площада, с брадва в ръката си, с мрачно лице. Все още бе млад мъж, въпреки че косата му бе побеляла. Ръцете му бяха голи под молитвения шал. Видях, че е увил няколко тънки, но с остри ръбове бронзови ленти

около мускулестите си ръце, от лакътя до китките; отвратителните, окървавени гривни превръщаха всяко негово движение в мъчително самоизтезание. Подобно насилие над собственото тяло не бе позволено; варварите и номадите оплакваха загиналите по този начин. И все пак той го бе направил, нарушавайки нашите закони. По кожата му имаше кървави белези от разрезите, които сам си бе нанасял с нож, наранявания над тъмните сини вени. Раните, които сам си бе причинил, бяха сини като исопа^[1] по време на неговия цъфтеж, любимото цвете на дъщеря ми. Около тях се бяха образували синини с плътния тежък цвят на сливите, любимия й плод.

Когато извиках името му, Йоав присви очи, сякаш го бях проклела. Но аз излязох от сенките, той ме разпозна и пристъпи към мен. Застана под сухите листа на черницата, наполовина облечен в сребристата си ризница. Дали спеше с нея, дали сънуваше битки и кръв или красивото лице на дъщеря ми?

— Днес е скръбният ден — напомних му аз, надявайки се, че можем да се помолим заедно или да запалим лампа в памет на Зара.

Той изсумтя. Сетих се за конете на царя с превръзки на очите, вървящи по път, който не могат да видят. Някои сигурно са се дърпали, сигурно са се изправяли на задните си крака, бесни, че са лишени от зрение и стиснати в прегръдката на змията, водеща ги нагоре по планинския склон.

— Всеки ден е такъв — каза Мъжът от долината, който все още бе мой зет, макар вече да нямах дъщеря. — За какво трябва да се моля?

Изглеждаше едновременно смутен и гневен; при споменаването на молитвата в гласа му отекна презрение. Разбира се, че знаеше кой ден е. Броеше всеки миг, откакто я бе намерил под варовиковите камъни, които струпах над тялото ѝ, за да го защитя от други хищници.

— Имаш двама синове — напомних му аз. — Очите им са същите като на жена ти.

Изненадах се от силното ръмжене, което излезе от гърдите на Йоав. Отстъпих назад, колебаеща се кой бе човекът пред мен, Мъжът от долината, който не се доверяваше на никого и спеше с брадвата си, с гръб към стената, готов да се бие дори насън.

— Казах ти никога да не говориш за нея — предупреди ме той.

— Нито за момчетата ли?

Той се извърна към мен предизвикателно.

— Този свят не значи нищо за мен. Защо трябва да мисля за нещо друго, освен за смъртта?

— Дойдох при теб, защото ти я носиш в себе си — казах аз, напомняйки му, че му бях дала последния ѝ дъх. Той я носеше в себе си и сега тя му принадлежеше. В замяна на този велик дар трябваше все още да ми оказва уважение, независимо колко наранен бе от този свят.

Мъжът от долината кимна; признаваше връзката помежду ни и жертвата, която бях направила. Овладея гнева си и се подчини на разума. Дойде да приседне до мен под изсъхналата черница. Никога не ме бе питал как бях убила онези зверове, как ги бях подмамила към смъртта с изпечения хляб. Може би ме отблъскваше, защото бях отмъстила за смъртта на любимата му жена и така му бях отнела възможността той сам да извърши този акт на възмездие. Но тогава той бе мъж, познаващ само молитвите, докато аз вече бях станала оръжие на яростта.

— Все пак трябва да е останало нещо за теб тук — настоях аз, обръщайки се към мъжа, който някога познавах, не към суровия воин, който се самоизтезаваше. — Въздухът, който дишаш, водата, която пиеш... Всяка сутрин отваряш очи, за да видиш слънцето. Трябва да има нещо, което желаете от този свят.

Толкова малко бе останало от него, но когато погледнах надолу в прахта, сянката му бе същата.

Йоав се разсмя и поклати глава.

— Питаш ме какво желая?

За миг видях младия равин, който бе дошъл при Пекаря, за да поиска ръката на дъщеря му, младия младоженец, толкова зашеметен от сватбата, че дори в деня след подписването на брачния договор, кетуба, все още не можеше да осъзнае, че Зара наистина е негова. Когато зърна красивото лице на своята булка, той занемая, а приятелите му го подиграваха и се кълнях, че е бил омагьосан.

— Гласовете им — каза той.

Чувахме воините, които се бяха събрали да вечерят, шумните разговори на младите мъже — някои прекалено млади, за да познават ужасите, с които щяха да се сблъскат в пустинята, когато тръгнат да ни защитават. Повечето от тези млади воители извъръщаха поглед, когато виждаха Мъжа от долината, с неговите белези и метални гривни,

убедени, че никога няма да станат като него, вестител на смъртта, полудял от войната.

— Можеш ли да ми дадеш това? — попита Йоав. — Искam момчетата ми да говорят като другите деца. Може ли Бог да направи това?

Такова бе и моето желание, за което се молах, но без отговор. Бяхме толкова еднакви, че бе болезнено, двама души, даещи се в едно и също езеро. Взирахме се мълчаливо в нощта и звездите над нас. Не можех да му обещаая, че ще получим дара на Божията милост.

Йоав сви рамене, след като не му отговорих.

— Точно така — каза той. — Върни се при мен, когато проговорят. Когато бремето на проклятието се вдигне от невинните. Дотогава не търси вяра в мен. Ако някога въобще е имало Бог, вече е забравил за нас и си е отишъл.

Седяхме там, обсебени от тази ужасна мисъл, която не ни даваше покой. Студената светлина на бледата луна се спускаше над нас.

— Ще се бия, докато не остане никой, срещу когото да изляза. Тогава ще легна в земята и ще знам, че Бог няма.

Когато си тръгнах, Йоав остана там, под почернелите от слънцето клони на старото дърво. Докато вървахме към планината, той приличаше на смазан от мъка човек. Сега търсеше смъртта, копнееше да се срещне лице в лице с нея и да напусне този свят. Знаех какво сънува и това вече не бе дъщеря ми. Този сън щеше да разбие сърцето му на хиляди парченца. Лицето на Зара щеше да му донесе много по-огромна болка от остриите гривни, които увиваше около ръцете си, за да се самоизтезава.

Не погледнах назад, докато си тръгнах от казармите, не обръщах внимание на бухалите, които в този късен час прелитаха в небето. Имах нова задача и не исках да се бавя повече. Бях се заклела да дам на този мъж единственото нещо в света, което все още желаше, звука на гласовете на децата му, причината да вярва.

[1] Исоп (Hyssopus) — род от около 10–12 вида тревисти растения и полухрасти от семейство Устноцветни; среща се от източното Средиземноморие до Централна Азия. Исопът е много старо растение, в Стария завет е използван при ритуали за пречистване. — Б.пр. ↑

Отидох в синагогата, за да помоля за амулет, който можеше да изцели внуците ми. Държах се смирено, очите ми бяха сведени към земята, гласът ми бе умоляващ. Но великият мъж, Менахем бен Арат, само поклати глава.

— В момента на плещите ми тежи огромна отговорност, трябва да се моля за съдбата на целия ни народ, нямам време да се занимавам с проблемите на две малки момчета — напомни ми той. Отпрати ме, сякаш страданието им бе без значение, и навярно за него наистина бе така.

Въпреки отказа на свещеника един от равините в синагогата ми даде амулет, малка торбичка, в която бе пхнато късче пергамент с изписана върху него молитва за прошка. Зарових го в земята до храма, както повеляваше обичаят, но докато изтупвах пръстта от дланите си, не бях убедена, че този дар щеше да бъде достатъчно силен за моите нужди. Тръгнах в друга посока.

Вече се бе стъмнило и жените бяха заели местата си на станове на площада. Мъжете идваха да се помолят, привикани от гръмкия звук на овнешкия рог, който надуваха от бастионите на стената, и ме подминаваха, докато аз се запътвах към другия край на крепостта. Приблжих към казармите и видях Азиза, която бе дошла да види братчето си Адир — той се упражняваше да стреля с лък и й показваше какво е научил. Адир бе станал любимец на някои от помладите воители. Въпреки че бе добър ученик, нямаше представа, че сестра му притежава уменията на истински майстор в стрелбата. Не му бяхме казали, понеже бе забранено: Адир можеше да не разбере защо бяхме пренебрегнали закона. Всяко оръжие, докоснато от жена, дори случайно, трябваше да бъде пречистено и с вода, и с молитви, така че силата му да не отслабне и женската същност, преляла в него, да не отклони воина, който го използваше след нея, защото дори най-беглият досег на жена може да породни порочно желание в мъжкото сърце. Може би това означаваше, че една добре обучена жена ще бъде посвършен воин от всеки мъж, защото вниманието й никога нямаше да

се отклони от задачата ѝ. Раменете и лицето на Азиза бяха загорели от часовете на упражнение, прекарани навън зад гълъбарника под ръководството на роба; тънкото ѝ тяло бе заякнало от усилията да работи с лъка. Но тя хвалеше шумно брат си, когато стрелите му политаха във въздуха и после падаха с трясък върху камъните.

Прекоших Западния площад, за да открия Шира, и с облекчение си помислих, че навярно ще я намеря сама. Но щом стигнах до вратата ѝ и потропах, отвътре не се чу отговор. Надникнах вътре и видях, че в стаята е тъмно. Пред олтара бе запален тамян и от него се издигаше тънка струя дим. На масата имаше бурканче с боя за очи, направена от натрошен лапис лазули, и плоска и млечнобяла раковина от Червено море, използвана за смесване на цветните прахове, с които жените украсяваха клепачите и лицето си. Малко керамично шишенце с ароматно масло, ухаещо на лилии, бе оставено отворено, сякаш някой бе излязъл много набързо. Лилиите бяха цветята, свързвани с Шехина. Това бе женската страна на Бог, скритата, до която можеха да стигнат само най-вярващите, когато изпаднеха в състояние на екстаз и съкровено познание. Тя бе израз на върховното състрадание на Бог и за тези, които умираха в прегръдката на Шехина, се казваше, че са любимци на ангелите.

Бях чувала само смътни слухове за тези неща; и все пак можех да разпозная аромата на божествеността, невероятно женски в същността си, смес от чистота и скверност, сладък и същевременно вкиснал. Излязох от стаята на Шира, защото уханието ме поведе навън, през площада. Запътих се към западната стена. Погледнах към двореца под мен. В този час, под мрачното небе, разрушеният Северен дворец, издълбан в скалите, бе обвит от мъглива лилава светлина. Уханието отслабваше, но все пак бе по-силно от горчивия мирис на голата долина под нас.

Работилничките бяха затворени, прозорците на магазинчетата за вино и кожи бяха тъмни, в пекарната нямаше никого. Доскоро мъжете, които работеха там, подхранваха пламъците на огромните фурни с цепеници, но сега дървата бяха свършили и те използваха дъските от подовете на вътрешните стаи на двореца. Избягвах тези фурни, откакто една сутрин минах от там и видях мъжете, заели се с работата си, голи до кръста, покрити с белите си престилки, мокри от пот сред жегата от

издигащите се пламъци. Сърцето ме заболя при тази гледка. За миг видях мъжа си сред тях.

За малко да припадна, но после осъзнах, че това бе съвсем друг човек, който изобщо не приличаше на съпруга ми. Мъжът от пекарната ми махна, когато забеляза, че се взирам в него. Отдалечих се бързо. Оттогава сама си приготвях плоските питки и ги поръсвах с последния останал от мъжа ми кориандър. Не исках да дойда на това място и да се наредя на опашка заедно с другите жени, чакайки за пресен хляб, не исках да си спомням за миризмата на моя дом в Долината на кипарисите.

Сега в мрака видях сянка да пресича пода на пекарната. Плъх.

Продължих да търся Шира и стигнах до входа, който водеше надолу в земята. Влязох, макар че ми прималяваше от спускащите се надолу стотици стъпала, някои от които се разпадаха под краката ми. Придворните от царския двор бяха минавали по това стълбище, после римските войници бяха правели обиколките си, преди нашите воители да бяха завзели крепостта. Слизах толкова надълбоко в земята, че сякаш бях попаднала в друг свят, мрачен и влажен, независимо от сухия и гол пейзаж над главите ни.

Не бе валило от няколко месеца и светът около нас бе изсъхнал и суров, чувах капеща вода. Отначало обещанието за вода бе като сън, както когато стигнахме за пръв път в оазиса. Почувствах се замаяна от свежия звук на ехото ѝ, от самата мисъл за нея, сякаш бях забравила какво представляваше водата, колко прохладна и свежа можеше да бъде, с малките красиви цветенца, носещи се по повърхността ѝ, колко лесно можеше да те привлече към себе си, подмамвайки неподозиращия нещастник в бледата си, безмилостна прегръдка.

Продължих надолу, увлечена от неочакваното обещание на водата, както плъховете са примамени към зърното в пекарната, подпирях длани на студената каменна стена, за да пазя равновесие по виещото се стълбище. Стъпалата ставаха все по-малки, всяко бе по-късо от предишното. Трябваше да се извърна и да ходя настрана, за да не падна. Най-накрая осъзнах къде се намирам. Бях стигнала до най-голямата цистерна — кладенецът бе толкова огромен, че можеше да побере петдесет души, рамо до рамо, и пак щеше да има още място. През зимата този кладенец се пълнеше от акведуктите на Ирод и се превръщаше в езеро, което снабдяваше с вода нашите бани и бурета.

Сега обаче нивото бе спаднало опасно ниско. В центъра на кладенеца, обграден от острите скали, имаше само малко, зеленикаво езерце. Една-едничка лампа бе поставена върху плосък камък и топящото се масло блещукаше и се вълнуваше като течен кехлибар. Присвих очи сред мъждивия въздух, изпълнен с блуждаещи сенки и премигваща светлина. Внезапно усетих толкова студен повей, като че ли се намирах в ледената земя, за която Мъжът от север говореше, място, където един воин можел да измръзне за миг, ако се озовял навън в неподходящото време.

Зърнах блясъка на плът във водата и мятаци се в сексуална лудост тела. Потръпнах от мисълта за чудовищата, които се гърчеха пред очите ми, защото какво друго можеше да се плъзне във водата, за да задоволи животинската си наслада, освен крокодилите? Но със сигурност чудовищата нямаше да се прегръщат с такава страст, нито да се целуват по устата, нито да имат плътта на мъж и жена. Двамата души във водата бяха с тъмни тела и тяхната тъмнота се сливаше в едно. Когато се откъснаха един от друг, успях да различа само гърба и широките рамене на мъжа, но забелязах, че жената носи на врата си златен амулет, а очите ѝ, още по-тъмни сред мрака в цистерната, искряха от пудрата на лапис лазули, с оттенъка, за който някои хора казваха, че е цветът на небето.

Облегнах се на стената и се опитах да сдържа дъха си. Бях открила нещо, което бе по-добре да остане тайна. Опитах се незабелязано да се върна обратно по пътя, по който бях дошла. От стълбището се откърти камък и падна във водата. Вълничките се понесоха в блещукащи кръгове, докато падналият камък бе погълнат от езерцето. Жената в цистерната привлече любовника си към себе си. Докато го правеше, видях шията и гърдите ѝ. Кожата ѝ бе изрисувана с къна, което бе забранено за хората от нашия народ, освен ако жената не бе кедеша, храмова проститутка, желаеща да принесе тялото си като дар на своите жреци.

Плуващата жена се обърна и погледна към мен, взирайки се през сенките. Погледите ни се срещнаха, сигурно така газелата гледа очите на ловеца, макар че не можех да кажа кой сега бе плячката и кой хищникът. Отстъпих бързо назад в по-тъмната част на ъгъла. Внуците ми ме бяха научили на езика на мълчанието. Не ми бяха нужни думи, за да разбере, че Вещицата от Моаб е като всички други жени. Тя

прегърна любовника си силно, ръцете ѝ се обвиха около тялото му закрилчески, за да не видя лицето му. Не че имаше значение. Знаех кой е той дори само от начина, по който светлината падаше по гърба му, сякаш е привлечена от светлината вътре в него — онова сияние, което струеше от него и караше мъжете да го следват, като че ли нямаха друг избор.

Искаше ми се да залича спомена за това, което бях видяла, от съзнанието си. Бях дошла, за да помоля Шира за услуга, а открих нещо много повече. Изкачих се възможно най-бързо нагоре. Макар да не бях млада, тичах като невръстно момиче. Мина ми през ума да се прибера тичешком у дома, но очите ни се бяха срещнали — нямаше как да се престорим, че нищо не се е случило. Ако се опиташ да избегнеш нещо, то рано или късно ще се изпречи на пътя ти. Поне това бях научила от времето в пустинята: ако тръгнеш да бягаш, никога няма да можеш да спреш.

Изваках пред вратата ѝ, притеснена какво щеше да се случи от тук нататък. Хората ставаха врагове за много по-малки неща от научаването на тайна като тази, а жена, която е опитна в кешафим, не е лесен враг. Знаех прекалено много и все пак не знаех нищо. Може би това ме правеше по-опасната от нас двете в този момент. Ако имах въобще някаква дарба, то бе умението ми да виждам в сенките. Зърнах една, която пресичаше площада; полупритворих очи и видях гарван, който искаше да полети, но бе в капан, привързан към земята.

Дългата ѝ черна коса се спускаше свободно по гърба ѝ, мокра, ухаеща на лилии. Стояхме една срещу друга, полуосветени от луната. Забелязах, че дори една вещица може да се изчервява, особено такава, която е била видяна на дъното на кладенец. Нещо премина по лицето на Шира, не срам, а по-скоро знак на примирение.

— Какво искаш от мен? — попита ме тя.

Замислих се за гълъбите, как те никога не ни поглеждаха и свеждаха очите си надолу. За разлика от тези свенливи създания Шира се взираше в мен с искрящите си очи, убедена, че ще използвам новото си познание срещу нея.

— Какво правиш си е твоя работа — уверих я аз. — Утре дори няма да си спомням тази нощ.

Бях дошла за услуга и само това ме интересуваше. Сведох глава и вдишах аромата на лилии, докато молех за единственото нещо, което

зет ми желаше на този свят. Гласовете на внуците ми да се завърнат при тях.

— Защо смяташ, че мога да направя нещо, което би трябвало да е само по силите на Бог?

Шира не изпитваше страх дори сега, когато знаех достатъчно, за да съсия репутацията и живота ѝ. Жените, които прелюбодействаха, биваха прогонени, често остригваха косите им до голо, отнемаха имуществото им, децата им... Нима смелостта ѝ не бе доказателство за нейната сила? Тя беше единствената причина съветът на крепостта да не закача Йаел. Веднъж се бяха появили, за да разпитват за раждането на Арие. Шира затвори вратата на гълъбарника и започна да се моли с напевен глас, докато мъжете не се отказаха и си отидоха. Ако можеше да доведе едно дете на този свят, борейки се с Лилит, която се опитваше да ги призове в своя, със сигурност можеше да помогне на две малки момчета да си върнат гласовете. За да я убедя да го направи, трябваше да наруша своето мълчание. Сведох глава и заговорих; разказах историята си, като мислех за Мъжа от долината, увит в режещите метални ленти, белязан от собствената си кръв. Докато говорех, миналото изплува край нас така, както мракът се събира в ъглите на света.

Ето го жасмина, който растеше край басейнчето, ето ги белезите от изгоряло по кожата на дъщеря ми. Ето го ангела, който ми нашепваше в пекарната, демона, който влезе в мен, когато вдигнах ножа на войника срещу собствената си плът и кръв, призрака на съпруга ми, който ме уверяваше, че всеки къшей хляб ни засища по начина, по който имаме нужда да бъдем заситени.

Шира отстъпи назад с побледняло лице. Сега само тя и Бог знаеха как бях убила зверовете, които ни бяха нападнали, и какво удоволствие бях изпитала, когато ги гледах как се наливат с вода до смърт, ужасната наслада, която ме бе изпълнила, докато прерязвах гърлата им. Отхвърлих плаща си, за да ме види истински и да разбере в какво съм се превърнала. Не бях съпругата на пекаря или бабата на две малки дечица, или жената, която се грижи за гълъбите и нощем храни болните птици с лъжици, пълни с ечемичена вода. Бях убийца. Повдигнах лампата към дланите си, за да види Шира кой точно стои пред нея. На тях се бе отпечатал белегът на смъртта.

Бях изцедена и изтощена. Думите ми го бяха причинили, бяха усукали и изстискали сърцето ми, докато се изливаха навън, вдигайки силен шум като камъни, падащи по паважа. Може би пък внуците ми имаха късмет, че са неми, защитени от историята на собствения си живот. Шира ме привлече към себе си и в нейната прегръдка самата аз се почувствах като дете, което бе видяло прекалено много от този свят, докато надзърташе през падащите струи на водопада към ужаса на това, което един звяр може да стори на човешко същество и към това, в което може след това да се превърне човек.

— Има лек за всяко зло — каза нежно Шира. — Всяка майка ще защити дъщеря си. Щеше да бъде грях да не направиш нищо, престъпление, каквото още не е описано. Това, което си сторила, е сторено от любов и не може да е грешно.

Кожата ѝ бе освежаващо прохладна, допряна до трескавата ми плът. Тя ми довери, че водата е нейната стихия и е така от най-ранното ѝ детство, затова съм я намерила и в цистерната. Майка ѝ я била довела до една река и тя открила, че може да плува, въпреки че никой не я бил учил. Това, което е опасно за един, за друг може да е дар и Божия благодат. Желанието на зет ми не било непосилно, увери ме тя, но цената, която трябвало да се плати, била търпение. Чакай и имай вяра, това бяха думите ѝ. Улови демон и ще разчупиш проклятието. Предложи вечната си благодарност на някой ангел и в замяна той може да върне гласовете, които е отнел от децата, за да не се разплачат и да не се разкрият, когато са били зад водопада. Трябваше да се моля всяка нощ на Берее, ангела на дъжда. Този ангел бе мълчалив като моите внуци, така че не биваше да очаквам отговор, поне не веднага.

— Знам какво е желанието на зет ти — каза после Шира. — Но какво е твоето?

— Неговото желание е и мое — уверих я аз.

— Не — поклати тя глава. Когато ме погледна, усетих, че гърлото ми е свито, може би, за да не позволи на истината да излезе навън. — Има още нещо.

Шира взе ръката ми и я повдигна към устните си. Преди да успея да я отдръпна, тя целуна дланта ми. И в този миг вече не можах да съдържа истината, онази, която пазех в тайна от нея и от Бог, и от себе си. Разтресох се в неудържим плач. Зверовете бяха зверове и аз бях изпитала наслада от убийството им, но те бяха и хора. Бяха стъпвали

по тази земя и под това небе. Онзи, който ме бе умолявал най-дълго, все още беше с мен, защото ме бе молил за нещо, за което сега копнеех и аз.

Копнеех за прошка.

— Винаги е така в очите на Господ — каза ми Шира.

Пусна робата си да се свлече на земята, за да видя забранените червени рисунки, украсяващи тялото ѝ, които бях зърнала в цистерната. Знаех какво символизират: вярност на богинята, живот, отдаден в служба, най-съкровенията женска саможертва, на която нашият народ се присмиваше.

— Трябва ли да се осъждам? — попита ме тя. — Или да оставя на Всемогъщия да прости на всички ни за това, че сме такива, каквито ни е създал?

Под черницата за миг бях изпитала желание да се отрека от вярата си, както бе направил моят зет. Кой имаше право да ме съди за моите постъпки и прегрешения? Кой щеше да изцели раната, която може би никога нямаше да се затвори? Шира бе вкусила тъгата ми и ми се бе доверила достатъчно, за да ми се разкрие в замяна. Ако Бог го позволише и тя успееше да го направи, може би най-съкровеното желание на зет ми щеше да бъде изпълнено.

И може би тогава и аз щях да си простя.

Упражнявах се да бъда търпелива през целия месец на Тишрей, защото тази добродетел не ми беше особено присъща. Търпението не ми бе вършило добра работа в миналото, винаги бях разчитала на инстинкта си, на прибързаността си. Ако бях по-търпелива и не действах припряно, внуците ми щяха да бъдат до езерцето със зелена вода, когато легионерите ни бяха нападнали, и щяха да умрат като агнета на заклание. Ако бях търпелива, убийците на дъщеря ми още щяха да ходят по тази земя. Спомних си мъжа си, как чакаше тестото да се надигне, как никога не слагаше питките прибързано във фурната. Той знаеше кога е точният миг да махне платното от бухналия хляб, кога да пъхне дървената лопата в нагорещената печка. Сякаш се сливаше в едно със сътворения от него хляб и разбираше тайната му отвътре, от самото му сърце.

Започнах да изучавам роба. Той също бе безкрайно търпелив мъж. Чакаше, без да се оплаква, всяка вечер, окован към камъните на гълъбарника, Йаел да се завърне на следващия ден; бе напълно спокоен, също като гълъбите, които очакваха нашата поява. Но забелязвах искрата в светлите му очи; нея не можеше да скрие. Дори неговото търпение имаше граници.

Бе трудно време и жегата не намаляваше. Нощем не можех да заспя, въпреки че всички други под моя покрив спяха добре, дори Арие, който бе вече на два месеца, здраво, спокойно малко момченце. Една вечер разчиствах стаята ни и слагах нова слама в сламениците, на които спяхме, когато погледнах навън и зърнах някакво движение близо до вратата ни. Забелязах сянка, както бе станало в оазиса, когато мрачните им сенки по пясъка предизвестиха идването на войниците. Това бе талантът ми. Можех да видя това, което бе само наполовина тук: зверовете на гребена на хълма, плъха в ъгъла на стаята, жената, излязла на среща с любимия си, шишенцето с отрова зад бурканчетата с подправки, издължената фигура на мъж, дебнещ пред дома ни. Помислих си, че е дух, който се е надигнал от смъртта, за да тръгне

сред нас, оставил спящото си тяло в земята. Но не, той беше от кръв и плът.

Когато го познах, разбрах, че Мъжът от севера не е толкова търпелив, колкото мислех. Може би това бе вярно за всички мъже. Сега си припомних, че в някои дни Пекарят проклинаше фурните, че са много бавни, след като изваждаше питките отвътре, преди да са се охладили напълно. Дори най-търпеливите сред нас имат своята критична точка. Тази вечер, когато видях фигурата да се плъзга покрай стената, осъзнах, че това време е настъпило за роба. Бе покрил главата си с шал, за да не го различат, но всеки щеше да познае, че не е един от нас. Ярката му коса блещукаше. Човек би помислил, че мъж, дошъл от света на лед и снегове, не може да крие в себе си пламтяща страст, но не беше така. Ледът можеше и да пари, нетърпелив, готов да се разтопи.

Мъжът от север имаше късмет, че само аз го забелязах. Всеки друг, който го видеше, можеше да го нападне незабавно и дори робът да се предадеше, нападателят му имаше законното право да го убие. Направих жест, за да го отпратя, после плеснах с ръце, сякаш гонех плъхове. Той се допря отново до стената и се скри в мрака, като че ли бе призрак. Но за разлика от призрака мъжът остави следа. Когато отидох до стената в полуосветената ѝ част и поставих ръка върху камъните, усетих топлина там, където той бе чакал, нетърпелив, като всеки влюбен мъж.

На следващата сутрин, докато двете с Йаел вървахме през полето, тя не сваляше очи от гълъбарника пред нас, сякаш знаеше, че там я очакват. Забавих хода си и тя нетърпеливо ме подкани да побързам.

— Какво, гълъбите не могат да потърпят още малко ли? — попитах аз.

Тя се изчерви и започна да се занимава с бебето, което носеше опряно до хълбока си.

— Шшш, съкровище — каза, свела очи и потърквайки меката кожичка под брадичката на Арие.

— Има ли причина да си толкова нетърпелива? — притиснах я аз.

Йаел ме погледна колебливо. Почувствах, че ще излъже още преди лъжата да се бе оформила на устата ѝ.

— Не, не бързам за никъде.

Погледът ѝ обаче казваше друго.

Тогава разбрах, че тя оставя веригите на роба откопчани. Държеше се с него като с мъж.

Казах, че камъче ми е влязло в сандала. Спрях да го махна, като обясних, че не мога да ходя с камък така, както един роб не може да стане един от нас. Вдигнах очи към Йаел и видях, че е почервеняла, ядосана от забележката ми.

— Мислиш ли, че той не ни е равен, че е по-долу от нас? Че е просто бездушен камък?

Казват, че ангелите идват при хората, за да ги утешат. Колко ли самотни трябва да са обаче те, заключени в тишината на своя свят? Но човек може да изгори в прегръдката на ангел, тялото му се възпламенява и нежността на това създание лесно може да се превърне в проклетие. Тук, в тази планина, неблагоприятното на Йаел щеше да бъде сметнато за предателство.

— Ако го открият да броди из улиците, ще го убият — предупредих я аз. — Ако отключиш оковите му, ще отключиш смъртта му. Да не смяташ, че той ще е щастлив да върши нашата работа, след като сваля веригите си? Ще поиска повече, също като всеки друг мъж.

— Мъжът от севера смята да избяга — довери ми Йаел. — Знае за други, които са го правили. Няколко негови сънародници, записани насила като него в легиона, били избягали още преди да пресекат Голямото море, а мнозина изчезнали, след като стигнали до Йерусалим.

Мълчах, чудейки се дали бе познавал зверовете, които ни бяха нападнали, дали не ги бе смятал дори за приятели.

Когато Мъжът от севера говореше страстно за свободата, подозирах, че се опитва да убеди Йаел да избяга заедно с него.

— Римляните скоро ще ни нападнат — настояваше той и бе вярно, че все по-често забелязвахме разузнавателните им отряди в района. — Не след дълго вие самите ще станете робини — кълнеше се Мъжът от севера.

Но може би бе забравил, че Йаел не е сама. Тя ми бе казала, че никога повече няма да се върне в пустинята, където под купчина камъни, искрящи сред бялата жегга, лежаха костите на мъжа, когото бе обичала.

Знаех за лъва, който я бе ухапал и я бе обладал. Бълнуваше за него, когато слизахме по стълбището и спирахме, за да си поеме дъх, в нощта, когато роди детето си. Макар никога след това да не бе говорила за него, знаех, че нямаше да заведе друг лъв в пустинята. Ако Мъжът от севера смяташе да бяга, щеше да му се наложи да го направи сам.

Когато ги виждах да работят заедно, вече не правех забележки. Извърнах се встрани, когато тя му донесе одеяло и мях от козя кожа с вода. Тя не бе моя дъщеря, въпреки че ѝ позволявах да използва това, което бе останало от вещите на Пекаря, бурканчетата с кориандър и кимиона, дървените лъжици, престилката, която той връзваше на кръста си. Понякога ридаех над тези вещи и щях да го правя отново, независимо дали Йаел щеше да съсипе или не, живота си, като помагаше на роба. Трябваше да се отнася с него като с камък, попаднал в сандала ѝ. Вместо това тя виждаше под окъсаната туника мъж.

Когато отиваха в онова, което бе останало от овощните градини, сред дърветата, които не бяха отсечени за подпалки и все още даваха макар и малко плод, ястребът ги следваше, без да се отдалечава от върха на планината. Гледах как сенките им се разтягат в полето и после изчезват като облак, преминал над главите ни. Бях сигурна, че това е знак за предстоящо бедствие. Може би вече не вярвах в добротата и не се доверявах на това чувство, когато го видех в другите. За мен състраданието бе нож в ръцете на ангелите на унищожението.

Една съботна вечер съветът обяви, че вече няма да докарват в крепостта пленените роби или legioneri след битка, а ще ги посичат на място заедно със собствениците им. Неколцина бивши римски legioneri бяха пленени и сега работеха за нас, влачейки буретата с вода като магаретата. Имаше съвсем малко храна дори за обитателите на крепостта, не разполагахме с никакви излишъци, за да храним допълнителни гърла. Какво е робът, ако не просто бездушен камък, мърмореха хората. Точно както бях казала и аз. Наблюдавах

внимателно Йаел след изявлението на съвета; тя се намръщи и погледна с притеснение към старейшините ни, докато те разясняваха какво е положението на робите сред нас.

— Грях е да се отнасяме така с тях — каза тя, когато си тръгнахме от площада.

— Предполагам, че няма да се вслушаш в съвета ми — измърморих аз.

Йаел се разсмя и ме хвана под ръка.

— Ще се вслушам — обеща ми тя.

— Но ще постъпиш така, както си искаш — отбелязах аз.

И двете се засмяхме, после замълчахме, защото внезапно осъзнах колко много се боях за нея в този жесток свят. Макар да не бе моя дъщеря, се държах с нея така, сякаш бе.

На следващата сутрин видях, че Йаел е донесла на Мъжа от севера лък и няколко стрели, седем на брой за седемте сестри, които се събираха като звезди на небето. Беше ги скрила под плаща си, но аз разпознах очертанията на оръжието от сянката му, когато го пхаше под купчина слама. Лъкът беше един от онези, които носеше брат й. Когато забележеше, че е изчезнал, той сигурно щеше да разпита другарите си в казармите и едва ли някой щеше да си спомни, че не го бяха виждали след последното посещение на сестра му. Това бе сянката в полето, която бях видяла, докато ястребът кръжеше над главите им. Тя беше пожелала да направи прекалено много за този мъж, който бе никой в тази планина и трябваше да бъде такъв и за нея.

— Не ми казвай кога смяташ да тръгнеш — чух я да казва тя, докато стоеше до него. — Просто ще дойда някой ден и теб няма да те има.

Мъжът от севера осъзнаваше, че има съперник, но за разлика от повечето поклонници, не бе ревнив. Всъщност обичаше безумно нашия малък лъв. Някой друг би ненавиждал Арие, защото цялата любов на Йаел бе за него, но робът не беше такъв; той с радост помагаше да забавляваме детето и го повдигаше нависоко, за да види прелитания над нас ястреб. Подсвиркаше така, че птицата отвърщаше на призива и се спускаше от небето, което разсмиваше бебето и то отмяташе щастливо назад главичката си. Робът често говореше на малчугана на своя груб език и се опитваше да го научи как се казва гълъб, ястреб, майка или сняг, сякаш бе убеден, че детето някой ден

щеше да живее в студената му родина и трябваше да може да говори като него.

— Губиш си времето — предупредих го, докато гушкаташе Арие в прегръдките си и после го размяташе във въздуха насам-натам из гълъбарника, а детето се заливаше от смях.

После един ден той каза на детето своето име. Работехме на толкова тясно разстояние, че чувахме всичко. Беше Уин, груба дума, която засядаше на гърлото. Шира и Азиза се спогледаха, изненадани, че робът е пожелал да се разкрие сам. Държеше се с Арие така, както един мъж би говорил на своя син. Тогава разбрах, че времето на неговото бягство е настъпило. Един роб не може да казва на висок глас своето име; след като бъде пленен, то не бива да бъде произнасяно, докато не премине в отвъдния свят. Само близките му, които го чакат някъде далече, и боговете, които почита, имат право да знаят истинското му име.

Само свободен човек би поел такъв риск.

Вечерта чаках отвън, прегърнала бебето, докато Йаел се бавеше в гълъбарника и отключваше веригите му. Ключалката беше проста; катинарът висеше на кука, закована към стената на гълъбарника. И все пак мина известно време, преди Йаел да се появи, пригладжайки косата си. Никой друг не можеше да види сянката ѝ или да забележи как тя бе привлечена от този мъж, но сенките бяха моята дарба. Тя не ми бе дъщеря, затова само си стоях там и не казах нищо.

В това време на годината нощта настъпваше по-рано, плъзгаше се по небето и заливаше като буйна река всички краища на хоризонта. Всяка нощ, когато Йаел си тръгваше, лицето ѝ ставаше все по-мрачно.

Една вечер, когато съветът издаде нова заповед, че дажбите ни ще бъдат намалени и на животните и робите вече не се полага прясна вода, не успя да издържи и избухна.

— Никой не трябва да търпи такова отношение!

— По-добре ли щеше да бъде, ако го убият? — попитах я аз.

— Когато хората се държат като зверове, те стават такива — изрече твърдо Йаел.

Не можех да оспоря това, само кимнах.

— Такъв е светът, в който живеем — прошепнах аз и тя хвана ръката ми, за да ме утеши, сякаш наистина бе моя дъщеря.

Йаел не бе сама в нещастieto си. Всички страдахме от ограниченията, които планината ни налагаше, от липсата на храна, от дребнавостта и глупостта на хората. Много от овцете и козите, които бяха ценни заради млякото си, бяха заколени ненужно. Всички бяхме гладни. Краставиците се съсухряха от последните изблици на жегата, превръщаха се в пепел, както казваха, че бе станало в поразения от Божия гняв Содом.

Съветът разреши група пътници да се настанят в далечното поле, близо до къщата на есеите. Те бяха номади, които боядисваха ръцете си в синьо, и говореха на свой неразбираем език, но бяха довели със себе си животни, които да разменят с нас, въпреки че нашият народ не искаше да има нищо общо със свинете, които гледаха. Те също бяха прогонени от родната си земя от римляните. Някои от жените им, които бяха насилени от войниците, бяха направили дълбоки разрези в дланите си и на стъпалата си, за да позволят на мъката да излезе от телата им.

Когато се върнаха отново в пустошта, защото животните им се нуждаеха от трева за паша, намерихме изоставено бебе, родено от някоя от насилените от римляните жена. Бебето бе задушено, после оставено под едно бадемово дърво, малките му ръчички бяха свити към тялото, сякаш спеше кротко, спасено от жестокостта на този свят. Йаел стоеше до мен и хлипаше.

— Някога в пустинята видях две млади момичета булки от това племе, погребани по такъв начин — каза тя. — Държаха ръцете си, за да преминат заедно в онзи свят, който ги очакваше някъде там, където и да е това „там“.

Мнозина от нас искаха да си тръгнем и да се опитаме да стигнем до градовете и населените места. Но всъщност нямаше къде да се върнем. Къщите ни бяха изгорени, градовете ни бяха разрушени. Чудех се дали Йаел иска да избяга и да прекоси пустинята, да стигне до Голямото море, до света, където снегът падаше всеки ден и никой не го смяташе за чудо.

Виждах как внуците ми си играят до стената; приличаха на сенки, плъзгащи се сред настъпващия мрак. Гърлото ми се сви, докато ги наблюдавах. Замислих се за удушеното, после внимателно увито и положено с любов на земята бебе. Йаел обвини ръцете си около мен, защото всяка вечер прекарвахме заедно. Над нас се появи първата

звезда, онази, която казваха, че е фенерът на Ашторет, който свети толкова ярко, че тя може да прекоси цялото небе, от единия до другия край, когато всички други вече са потънали в мрак.

Стражите го хванаха една нощ в месеца на Хешван, когато въздухът искреше от студ. Беше началото на дъждовния сезон, времето от годината, когато живеехме под знака на скорпиона, времето на хаоса и мрака, на наводненията. И все пак небето висеше над нас като празна купа, изсипваща върху главите ни само пустота и мрак, нищо повече. Нямаше дъжд и всички знаехме за какво бе знак това — народът ни не бе получил Божията благословия.

Пазачите го забелязали, докато пресичал полето там, където дърветата протягаха клоните си нагоре, отчаяно копнеещи за вода. Опитвал се да стигне до частта от стената, която се виеше близо до нашата стая, мястото, където бе оставил топлатата следа на дланта си върху камъните в нощта, когато го видях да чака, донякъде търпеливо, но със сигурност и изгарящ от желание.

Не го обсъждахме, но всички знаехме, че ако бе тръгнал към Змийската порта, за да избяга, не би тръгнал в тази посока. Имаше само една причина да броди из градината с лук, там, където се криеха скорпионите, и тази причина бе Йаел. Може би си бе казал, че ако говори с нея още веднъж, ако думите му бъдат достатъчно убедителни, може би щяха да я убедят и тя щеше да се съгласи да тръгне с него.

Не разбрахме, че е заловен, до настъпването на утрото. Имаше пронизващ ветреца, който разнасяше уханието на смирна и на ароматния кипарис; спомних си за долината, където някога бях живяла. Обикновено през този месец валееше, но досега не бе капнала нито капка дъжд, въпреки че свещениците се молеха по три пъти на ден. Хората разказваха истории за великата суша, когато мъдрец на име Хони призовал дъжда и спасил народа ни. Имахме нужда от чудо и от нечий глас, който да бъде чул, когато отправи молбата ни към Бог.

Когато чухме новината за залавянето на роба, Йаел се облегна на стената на гълъбарника, сякаш всеки миг щеше да се свлече на земята, смазана от мъка. Бебето беше привързано за нея и се стресна в съня си с хленчещ рев. Йаел бързо погали главичката му, за да го успокои. Какво ли сънуваше бебето? Мляко и любов, езика на майчината грижа,

гласа на мъжа, роден сред сняг? Само бебетата могат да сънуват такива сънища, те не идват повече при възрастния човек. Сънищата ни са отражение на живота, който живеем с отворени очи, а той е рожба на нашата тъга.

Никой не ни каза къде са отвели роба, но когато видяхме, че ястребът кръжи над кулата, разбрахме, че е там. Можеха да го убият, но той не си струваше усилията. Ако го оставеха затворен, без вода и храна, щеше да умре от изтощение. Видях как Шира погледна към Йаел, която се опитваше да не показва никаква емоция. Външен човек не би могъл да отгатне, че изпитва нещо повече от другите; издаваше я само едно — бе така побледняла, че малките петънца по кожата ѝ приличаха наистина на пръски кръв.

Този ден мълчахме, оплаквайки тихо отсъствието на роба, и чакахме идването на най-лошите новини. Не подозирах, че ще ми липсва, но изпитвах празнина в душата си. Той бе едър мъж и заемаше толкова много място, че гълъбарникът изглеждаше пуст без него. Птиците бяха неспокойни; имаше съвсем малко снесени яйца, а тези, които открихме, бяха напръскани със синьо-сиви точки по черупките, което бе лош знак. Излязохме да хапнем по обед в градината зад гълъбарника, всички мълчахме и едвам преглъщахме малките хапки от студените ечемичени питки със зехтин. Търпеливо очаквахме какво ще се случи сега. Сякаш бе хвърлен камък във водата и всеки нов кръг, който се образуваше, водеше съдбата ни в посока, от която нямаше връщане назад. Днес бе напълно различен ден от предишните, а утре щяхме да сме още по-далеч от живота, с който бяхме свикнали.

Когато пазачите дойдоха да ни разпитат, както знаехме, че ще направят, всички казахме, че сме изумени от изчезването на роба. Не сме подозирали, че е открил как да отключи веригите и да отвори вратата. Шира бе намерила извито парче желязо, което решихме, че прилича на ключ. Тя го подаде на пазачите и предположи, че навярно с него робът е успял да избяга. Хвърли бърз поглед към Йаел, която се опитваше да защити от подозренията на стражите. Нейното лице отново бе побледняло.

Продължихме, кудкудякайки като кокошки, че сме го мислили за глупав и невеж, неспособен да измисли план за бягство.

— А се оказа, че е достатъчно умен — поклати невярващо глава Шира, — за да си направи ключ от нищо.

— Скоро ще умре от глад — каза един от пазачите, който може би вярваше, че това е новината, която жадувахме да чуем.

Шира попита дали някоя от нас може да разговаря със затворника, като обясни, че той бил направил гребло, което било много полезно за работата ни, и искахме да разберем как действа, за да можем да го използваме сами. Йаел я погледна с благодарност, защото знаеше, че това е единственият начин да се достави храна или вода в кулата. Само един човек можело да разреши такова посещение, нашият водач, Бен Яир.

— Предай му, моля те, молбата ни — каза Шира без колебание. — Сигурна съм, че ще прояви разбиране.

Но Бен Яир бе изчезнал в пустошта заедно с воините си, без да остави свой заместник; в негово отсъствие решенията се вземаха от старейшините от съвета, а те едва ли щяха да се вслушат в молбата на Шира; най-вероятно нямаше дори да ѝ позволят да приближи до портите им.

Казаха ни, че има само един човек, който може да убеди съвета, че Мъжът от север заслужава посетител — жената на Бен Яир, Хана, тъмната жена, която живееше в най-долната част на Западния дворец, във вила с фрески, създадени от художници от Рим. Тя поемаше някои от задълженията на съпруга си, свързани с по-битовите проблеми — изслушваше оплакванията на жените за работата им или за раздаването на жилищната площ. Всички я уважаваха, въпреки че се държеше встрани от останалите жени. Понякога с дни се уединяваше в дома си; носеха ѝ храната, оставяха я пред вратата ѝ, както и водата във ведра и кожени мехове. Тя излизаше нощем и можеше да бъде видяна да броди из Западния площад, увила се така плътно с шала си, че сякаш бе покрита с плащаница, слабото ѝ остро лице изглеждаше винаги печално, макар да не бе загубила все още никого. Тя бе загадка и сянка, но аз бях най-добра именно в това — да разгадавам сенките.

Когато изказахме молбата си, пазачът ни попита коя от нас ще отиде при жената на Бен Яир. Почувствах колебанието на останалите и дори Шира се извърна, притеснена от подобна среща.

— Аз ще го направя — чух се как казвам.

Бях най-възрастната и това бе мой дълг. Но имаше и нещо друго. Можех да разгадавам сенките, които знаеха как да прикриват това, което е вътре в тях. Можех да се преструвам, че съм съпруга на пекар,

проста жена, и притежавах таланта на преобразяването, който щеше да ми помогне в тази мисия. Другите жени вдигнаха очи към мен, признателни за предложението ми, защото всяка от тях имаше своя собствена причина да не желае да отиде в двореца.

В последния миг, напълно инстинктивно, реших да взема Арие със себе си. Имах предчувствие. Стори ми се, че чух нечий глас да произнася името му. Може би отново бе ангелът, който стоеше до мен в пекарната. Може би онзи, който ми бе внушил да взема шишенцето с отрова, сега ми нашепваше, че това дете може да бъде ключът за отварянето на вратата на затвора.

— Кой може да откаже на усмивката на Арие? — казах аз на Йаел. — С какво може да навреди това?

Жената на Бен Яир можеше да прояви интерес към благото на гълъбарника, ако харесаше бебето. Ако станеше така, може би щеше да ни позволи да посетим мъжа, който не бе нищо повече от камък в обувката ни, но освен това ни бе доверил името си.

Когато потропах по вратата на двореца, жената на великия мъж веднага се провикна: *Махай се!* Потропах още веднъж. Често ми се бе налагало да тормозя клиенти, които отказваха да платят на Пекаря; не се предавам лесно, когато ми казват да се махам. Вратата на тази голяма къща бе направена от червен кипарис и реших, че това е добро знамение. Някога вярвахме, че градът ни в Долината на кипарисите е благословен от ангел Михаил; може би дървото, използвано за тази врата, бе дошло от нашата гора и следователно и то бе благословено. Може би прабабата на моята майка бе ходила под клоните на същото това дърво, преди строителите на цар Ирод да го бяха отсекли.

Арие изскимтя в прегръдката ми. Задуха вятър и внезапно ми стана студено. Може би бях сгрешила, като доведох тук и детето, защото обикновено то бе толкова спокойно и ведро. Сега, на светлината на угасващия ден, то се гърчеше както никога досега. Запитах се как може една обикновена жена изобщо да разбере дали ангел я е тласнал да направи нещо, или демоните нашепват в ухото ѝ.

Въпреки че потръпвах и се притеснявах дали не съм сгрешила, потропах отново. Нямаше никакви сенки заради плътните облаци, които минаваха над нас; сигурно те ме бяха заблудили. Можех да

разгадавам сенките много по-добре и по-лесно, отколкото разчитах плътта и кръвта.

Жената на Елеазар бен Яир откrehна леко вратата, за да надзърне навън. Беше слаба и тъмна, с неспокойно изражение.

— Нямам време за теб — каза ми тя.

Навярно щеше да затръшне вратата с редовните си извинения и да успее да ме отпрати, но очите ѝ се спряха на бебето в ръцете ми. То ѝ се усмихна, родилното петно на личицето му почти не се забелязваше на бледата светлина, навлизаща през вратата. Приличаше по-скоро на следа от целувка.

— А кой е това? — попита жената на Бен Яир с внезапно пробуден интерес.

— Това е детето на една майка, която се нуждае от твоята помощ — отвърнах аз.

Хана отново стана сдържана.

— Не мога да помагам на никого. Съпругът ми е този, когото търсиш, а него го няма.

Когато каза бързо отговора си, чух как издиша тежко и с мъка, звукът бе направо стържещ. Зачудих се дали затрудненото ѝ дишане е причината да се затваря в дома си и да не се вижда с другите жени. Тя се обърна и се закашля, а в хракките ѝ имаше кръв, която тя се опита да скрие от мен с шала си. Но аз вече бях видяла сянката на петното. Беше ясно, че страда от онази гръдна болест, заради която хората спираха да излизат на открито, сред чистия въздух. Всеки неин дъх бе в плен на костеливите ѝ ребра и тя не можеше да го пусне на свобода. Той си оставаше там, тракаше и шумолеше като сухи листа, събрани в мрежа.

— Дали не мога аз да помогна на теб? — чух се да казвам изведнъж.

Съпругът ми често убеждаваше клиентите да си купуват повече хляб, отколкото те първоначално бяха смятали, че имат нужда. *Никога няма да останете гладни, казваше им той. Всички ще завиждат на масата ви.* Навярно имаше нещо, което да ѝ предложи в замяна. Щом в една пекарна винаги успяхме да се спазарим с хората, защо да не можем и на портата на двореца?

Слабата, тъмнокожа жена на Бен Яир ме погледна подозрително. Устните ѝ бяха червени, покрити с кръв.

— Никой не може да ми помогне.

— Има такъв човек — уверих я аз. — Ще ти докажа, че за всяка болка има лек.

Тъкмо се обръщах, когато Хана извика следващия път отново да доведе бебето със себе си. Предчувствието ми бе правилно. Детето бе ключът, който щеше да отвори вратата, за да може Мъжът от север да избегне смъртта.

Отидох веднага в дома на Шира и седнах до масата ѝ. Пихме чай от корен на исоп. Кипналата вода бе оцветена в небесносиньо. Имаше чиния със сушени плодове, стафиди и смокини. Внуците ми бяха в двора със сина на Шира, Адир, както и с момчето от есеите, Йехуда, сина на Тамар, който бе станал най-добрият им приятел, макар че неговите хора го караха да стои настрани от тях и да обръща повече внимание на уроците си. Те си играеха с дървения пумпал, така че за малко поне имахме своето уединение.

— Тя говори ли с теб? — попита ме уж небрежно Шира, но погледът ѝ бе напрегнат. — Вратата ѝ остава затворена за повечето хора.

Зачудих се как е възможно другите да не са видели истината, както я видях аз. Нима не са забелязали необичайния цвят на очите на Азиза? Бяха като Соленото море, меняха се заедно с настроенията ѝ, ту зелени, ту тъмносиви като камък. Познавах само един друг човек с такива очи. При споменаването на името на жената на Бен Яир Шира потръпваше от скръб. Когато заговорих за болестта на Хана обаче, не ми се стори изненадана.

— Докато исопът цъфти, може да излиза само нощем, когато цветята му са затворени и ароматът им отслабва — каза Шира. — Трябва да живее като плъховете.

Отпи от чая, направен от билката, която причиняваше страданието на жената на Бен Яир. Като че ли се наслаждаваше на острия му вкус.

— Не знаех, че я познаваш.

Шира се разсмя с горчивина.

— Никога не съм я срещала.

Замислих се за това — как бе възможно Шира никога да не е срещала тази жена и все пак да е така добре запозната с най-съкровени й тайни. В нашия свят женен мъж можеше да съблазни някоя неомъжена жена и никой нямаше да помисли и да каже нищо лошо за него; може би щяха да го накарат да плати на семейството й някаква сума заради причинения срам. Но жената, отдала се така на мъжа, нямаше законни права. Дори костите й ще бъдат изхвърлени някъде сред пустошта, ако бъде осъдена за прегрешенията си; те ще бъдат захвърлени, оставени незаровени в земята, за да не може тя никога да намери покой.

— Хана има властта да отвори вратата на затвора — напомних аз на Шира. — Може да пожелае да го направи в замяна на лек за болестта си.

— Тогава ще платим на тъмничаря — каза тихо тя. — Това ли искаш от мен?

— Такава ли е тя? — Когато жената на Елеазар бен Яир бе надзърнала през открехнатата врата, ми бе заприличала по-скоро на затворник, отколкото на тъмничар. — Жал ми е за нея.

— Не ставай глупава — посъветва ме Шира. — Нима всичко, което виждаме на тази земя, наистина е такова, каквото е? Ти знаеш много добре, че съществува и друг свят, свят на сенките. Не можеш ли да усетиш демона в ъгъла, независимо че не го виждаш или пък не чувстваш дъха му по кожата си?

Шира се съгласи да намери лек, защото не разполагахме с друга възможност. Отиде до рафта, където пазеше билките си. Имаше кафяви торбички, увити с канап, и шишенца със стрит на прах магарешки бодил и чесън, пелин и канела. Когато се обърна, държеше в ръка кожена кесийка със стрита смирна. Указанията й бяха прости: да не се пали прекалено силен огън и да не се добавят други съставки към сместа, това трябваше да кажа на жената на нашия водач. Лекове като този са силни и следователно много опасни. Ако човек не внимава, лекарството лесно се превръща в отрова.

— Ако видиш искра от огъня, на който гори смирната, може никога вече да не успее да си поеме дъх — отбеляза Шира, докато пристягаше връвта на кесийката. В гласа й се долавяше известно удоволствие.

Протегнах се към ръката на Шира, за да надзърна в дланта ѝ. Не бях много веща в тази област, но имаше един знак, който разпознавах много добре. Белегът, който носех и аз, онзи, който издаваше убиеца, издълбан в плътта ми в деня, когато бях станала тази, която бях сега. С облекчение видях, че дланта на Шира бе чиста.

— Да не мислиш, че ще видиш кръвта ѝ по ръцете ми? — попита ме тя и се дръпна назад. Разсмях се, защото знаеше много добре какво търсех. — Ако исках да го направя, щеше да се случи много отдавна, още когато бях момиче.

Това бе неочаквано.

— Нима си я познавала тогава?

— Не я познавах повече, отколкото сега. — Шира ме поведе към вратата. — Ако искаш да вземе този лек — прошепна, докато ми подаваше скъпоценната билка, — не ѝ казвай откъде си го взела. Ако тя държи живота ми в ръцете си, както аз държа нейния, ще направи това, което ти мислеше, че бих направила аз. Щом искаш да търси знака на смъртта в нечия длан, погледни нейната. — После кимна към Арие, който дремеше в ръцете ми. — Занеси го на Йаел, преди да се върнеш в двореца.

— Защо да го будя? Ще го нося със себе си.

Шира ме погледна. Тя можеше да прозре вътре в мен и знаеше, че има и друга причина за действията ми. Признах, че Хана поиска да ѝ го доведе отново.

— Може ли човек да остане равнодушен към него? — казах аз, защото малкият лъв бе донесъл радост в живота на всички ни.

Шира се притесняваше. Обикновено приличаше на девойка, не по-голяма от Азиза, но в този миг си пролича истинската ѝ възраст, жена, която бе прекосила пустинята неведнъж, а два пъти, която бе родила три деца и тялото ѝ бе белязано със забранени рисунки, когато е била невръстно момиче.

— Вземи го със себе си, ако трябва. Но каквото и да правиш — предупреди ме тя и в гласа ѝ прозвуча непреклонна твърдост, — не ѝ позволявай да го държи на ръце.

Завърнах се в двореца и заставах пред изящно издялана врата. Този път Хана отвори вратата още преди да потропам — очевидно ме

бе очаквала, очите ѝ искряха от любопитство. Дишаше тежко и се държеше за гърдите, в плен на болестта. При вида на спящото бебе цялата грейна и побърза да ме покани вътре.

Прекрачих смирено прага на нашия водач. Бях доволна, че Бен Яир е в пустинята с воините си, така че не трябваше да коленича пред неговото величие, нито да рискувам в своята безкрайна мъдрост той да прозре в мен и да види, че съм просто една убийца.

Последвах домакинята си покрай фреските по стените, възхвалявани от всички, които ги бяха виждали, и то напълно основателно. Бяха изрисувани по мазилката с великолепни оранжеви, червени и златни тонове. Макар и вече леко поизбледнели, бе очевидно, че са дело на истински майстор. Седемте сестри, които гърците вярваха, че се движат по небето под формата на светещи звезди, бяха изрисувани по стената в човешкия си образ заедно с луната, най-красивата от всички, с рокля от сребро и златни листа по нея; рисунката бе толкова съвършена, че нишките по тъканта изглеждаха съвсем истински. Лампите осветяваха мрачния коридор и навсякъде се носеше аромат на запалено чисто маслиново масло. Стаята, в която влязохме, бе добре обзаведена, с маси и пейки, останали от домакинството на царя. Сетих се за сламените ни легла, за грубите ни одеяла, за прашния под.

Помолих домакинята си за чиния и някакви подпалки. Щом ми ги донесе, извадих кесийката със смирна, която Шира ми бе дала. Арие още спеше, затова го положих на малка вълнена черга. След това запалих треските със своя кремък. Когато успях да разпаля огъня, казах на Хана какво да прави. Трябваше да наведе главата си над дима, да покрие главата си с парче плат, за да не избяга ценното ухание. Трябваше да вдишва дълбоко и да задържа дима в себе си колкото по-дълго може, без да издиша.

Хана се поколеба, защото се уплаши, че може да се задави от дима и да умре. Страхуваше се от мен — може би бе почувствала невидимото присъствие на престъпленията, които бях извършила. Но не бях тук, за да ѝ навредя. Взех Арие отново на ръце и прикрих белега на моя грях, като пъхнах дланта си под туниката на спящото бебе, с надеждата, че докосването ми няма да го събуди.

— Вдишай дълбоко и гърдите ти ще се прочистят — обещах ѝ аз.

Жената на Бен Яир ме погледна изпитателно, после направи, каквото ѝ бях казала. Въпреки че не ми се доверяваше, тя се нуждаеше отчаяно от въздух и копнееше за шанса лекарството да се окаже по-ужасно от болестта, да сложи край на мъките ѝ. Наведе се напред и аз покрих главата ѝ с красив вълнен шал. Седнах и наблюдавах как разтърсващите ѝ хрипове отслабват с всяко вдишване на дима, което правеше. Когато смирната изгоря докрай и се превърна на пепел, махнах шала от главата ѝ. Хана си пое дълбоко дъх, без да издаде никакъв хрип. Цветът на лицето ѝ вече не бе жълтеникав и болнав, а розов и свеж. Уханието на смирна бе попило навсякъде, горчив аромат в най-чистата си форма. Гледахме се втренчено, докато бебето си играеше с една съчка, която бе паднала от купчината подпалки.

— Ще говоря с пазачите за посещението ти в кулата — каза Хана сериозно. Имах чувството обаче, че мислите ѝ са другаде. — Ще направя каквото мога за вашия роб.

Поведе ме обратно по коридора, покрай оранжевите светлини и седемте сестри на стената. Преди да си тръгна, ме помоли да обеща, че ще ѝ донеса още от билката, за да може да има в резерв, ако получи нов пристъп на болестта. Отвърнах, че ще направя всичко възможно да ѝ осигуря лекарството, което ѝ бе нужно.

— Мисля, че знаеш много добре откъде да го намериш — отбеляза тя.

Усмихна се мрачно, давайки ми да разбера, че е наясно с тайната ми: не аз бях тази, която притежаваше ценните билки.

— Кажете на вещицата, че съм ѝ признателна — добави Хана.

Позволиха на Йаел да посети Мъжа от север и да му занесе кошница с храна и мях с вода. Наредиха ѝ да говори с него през вратата, но тя все пак успяла да го види, когато отключили килията, за да пъкне провизиите вътре. Били остригали брадата и косата му и по тялото му имало белези от въжетата и веригите им.

— Върни се в двореца — настоя Йаел, когато си дойде от ужасното място. Бе пребледняла, но този път от гняв. — Говори отново с жената на Бен Яир. Убеди я да накара стражите да позволят още едно посещение. Скоро ще го убият. Мога поне да му занеса храна и вода и да се опитам да излекувам раните му.

Казах ѝ, че ще имам повече късмет с жената на Бен Яир, ако взема бебето със себе си. Йаел бе предпазлива. В това отношение бе много по-мъдра, отколкото бях аз.

— Защо се интересува от бебе, на което дори не знае името?

— Тя е самотна, без приятели. Няма защо да се тревожиш. Явно го харесва. И кой може да я вини?

Йаел като че ли се успокои. Погали черната косичка на Арие и го притисна към себе си. Не ѝ беше лесно да се раздели с него, дори за няколко часа.

— Трудно е да кажеш „не“ на личице като неговото — напомних ѝ аз.

— За един час — каза тя. — Не повече.

На следващия ден Йаел се грижеше за внуците ми, докато аз отидох за още от лекарството. Шира и Азиза вече бяха започнали да приготвят вечерята си, но Шира се надигна и отиде до рафта с билките си. Този път ми даде смирна и тамян — изгорени заедно ефектът им щеше да бъде двойно по-силен. Може би ако лекът действаше по-дълго, Хана нямаше да иска повече. Беше по-добре да се държим на разстояние от тази жена, промърмори Шира. Жената на мъж с власт може да стане алчна и да поиска и тя самата да разполага с нея.

— Тя каза ли нещо за мен? — попита ме Шира.

Реших, че е по-добре да не разкривам горчивината, която бях усетила.

— Нищо. Само каза да ти предам благодарността ѝ.

Шира се разсмя, но тъмните ѝ очи излъчваха тревогата ѝ.

Отидох направо в дома на Елеазар бен Яир. Чувах мъжете, които работеха на полето, въпреки че слънцето угасваше и розовите му лъчи падаха върху бялата, прашна земя, обагряйки я в алено. Мъжете носеха ведре с вода от цистерните и се опитваха да спасят реколтата от жито, защото все още не бе паднал дъжд. По това време на годината обикновено пчелите жужаха в кошерите; летяха във въздуха, търсейки цветове, бял нарцис и розови циклами. Но сега те не откриваха нищо.

Хана ме пусна в къщата и веднага взе лекарството от ръката ми. Казах ѝ, че не бива да добавя нищо към сместа и да поддържа пламъка

постоянен; прекалено голямата жегата щеше да отнеме силата на цяра. В замяна тя обеща, че ще говори с пазачите. После се поколеба.

— Робът ли е бащата на детето? — поиска да узнае.

— Това дете няма баща — казах аз.

Направи ми жест да ѝ дам бебето, но аз го стиснах още по-здраво. Стояхме в коридора, чийто под бе покрит със сложно преплетени черни и бели плочки. Гласовете ни отекваха сред голото пространство. Раздразнена, Хана протегна отново ръцете си. Знаех какво иска. Спомних си предупреждението на Шира, но разбихах и какво е да копнееш за дете. Как можеше Хана да ни навреди? Тя беше крехка, слаба жена, която живееше под тежкия облак на болестта. Реших, че няма да стане нищо лошо, ако я зарадвам поне за малко. Поставих Арие в ръцете ѝ. Тя веднага грейна, омагьосана от чаровното дете.

— Може би има нужда от баща си — каза замислено, без да откъсва очи от него.

Бързо го взех обратно и го притиснах към себе си.

— Има си майка — напомних ѝ аз. — Няма нужда от нищо повече.

Хана се усмихна.

— Всеки се нуждае от повече.

Въпреки че всички събирахме малкото храна, която можехме да отделим, решихме, че Йаел ще бъде тази, която пак ще посети Мъжа от север.

— Той винаги е бил твоят роб — отсъди Азиза.

Йаел я погледна сърдито.

— Никой човек не трябва да е нечий роб.

Следващия път, когато отиде в кулата, пазачите отворили вратата и ѝ позволили да седне до него. Тя беше изпълнена с гняв, вбесена от жестоките условия, при които го държаха. Не бе успяла да му каже нищо, но когато той отпуснал глава в скута ѝ, Йаел го погалила нежно — били го остригали толкова грубо, че по черепа му имало кървави следи. Бе взела със себе си мехлем от алое и мед, същото лекарство, с което лекуваше белега на Арие, и дори това да не облекчеше болката

на роба, поне щеше да му покаже, че на този свят има някой, който желае това да стане.

Хана бе спазила своята част от сделката, в това поне бе достатъчно честна. Надявах се, че робът си струва цената, която плащахме, защото всеки път през този месец на скорпиона, когато Йаел ходеше да го вижда в кулата, аз носех бебето в дома на Бен и позволявах Хана да го държи в прегръдките си. Бях предпазлива и внимателна. Нито веднъж не го изпуснах от погледа си. Всеки път напомнях на жената на Бен Яир, че детето си има майка.

Казвах си, че съм направила всичко възможно, но истината беше, че тя не бе чула нито една от моите думи.

Светът ни бе наказан с жажда. През това време на годината, в месеца на Кислев, очаквахме зелена земя, засети и напоени земи, пъпеши и кратунки, вече растящи по лозите, смокини, опрашвани от египетските пчели. Този сезон бе различен. Нямаше да има кимион или кориандър, лук или анасон. Плодовите дървета бяха голи и черни.

Дните бяха студени и ние се увивахме с плащовете си, но нямаше нито следа от така нужния ни дъжд. Беше време, в което да пръскаме семената за пролетта, след това да орем нивите, за да ги заровим, докато магаретата влачеха металните остриета през земята. Мъжете, както обикновено, окосиха ечемика, после го събраха на снопи и оставиха на полето, за да се овършее. Но без дъжд каква бе ползата от това? За да се отвее ечемикът, имахме нужда от вятър, който да издуха плявата от зърното, а въздухът сега бе застоял и безжизнен. Семената трябва да бъдат положени в земята в дъждовно време, така че да потънат навътре в пръстта, а не да изсъхнат и да се съсухрят, преди да пуснат корени.

Мъжете от синагогата призоваха за общо изкупление и пост с надеждата, че саможертвата им може да извика дъжда. Бяхме събрани на площада, за да се молим за прошка; жените стояхме най-отзад, така че да се погрижим за децата и животните, ако се наложеше. Мъжете бяха скупчени заедно, забравили задълженията и работата си, море от молители под непреклонното небе.

Върховният свещеник, Менахем бен Арат, обикновено стоящ в уединение в синагогата, където четеше свещените книги и даваше съвети, сега дойде на стената и поведе хората в молитвата. Но колкото и учен да бе, не успя да повика дъжд, дори и след като зарови дванайсет оловни делви с керамични запушалки под стените на синагогата, за да попречи на демоните да избягат в нашия свят.

Бе решено, че ще се отдадем на пост, докато Бог обърне милостивото си лице към нас. Сушата бе станала тежък чук, а жаждата на хората бе гвоздеят, по който чукут се стоварваше с всичка сила. Някои от по-възрастните бяха толкова изнемощели от глад на втория

ден от поста, че паднаха на колене, но продължиха да се молят дори тогава, с молитвените шалове на раменете си, пеещи към небето, което не отговаряше на молитвите им и в замяна изсипваше само прах върху тях.

Постът бе отменен след три дни. Нищо не се бе променило. Нямахме друг избор, освен да чакаме Бог да види нашето нещастие. Листата на винените лози бяха изсъхнали и сгърчени, маслините растяха бели, после падаха от дърветата, трополейки по камъните. Хората започнаха да мърморят за водата, която есеите използваха при ритуалите си. Изпратиха пазачи близо до каменния обор, за да проверят какво точно правят те. За да не привличат внимание към себе си, нашите гости спряха да искат допълнително вода от запасите ни. Вместо това започнаха да използват отново и отново водата си, докато капките, които посипваха върху главите си, за да се пречистват, станеха черни като перата на гарван.

Когато Йаел мислеше, че никой не я забелязва, отмъкна малко от водата, която използвахме за гълъбите. Част от нея даде на роба, останалото искаше да отнесе в каменната къща, за приятелката си Тамар. Решихме да занесем на есеите и малко повехнали плодове и маслини. Нахара пристъпи свенливо към нас. По-малката дъщеря на Шира бе станала истинска жена, сериозна, облечена в бяло, кожата на ръцете ѝ бе загрубяла от тежката работа. Попита как е сестра ѝ, но не каза нищо за майка си. Забелязах, че погледна към златния амулет на врата на Йаел, после бързо извърна очи. В замяна на нашите скромни дарове Тамар ни даде чиста, бяла ленена тъкан, която жените им бяха изтъкали. Покрихме с нея масата си на Шабат, после запалихме лампите си и казахме молитвите си. След като застлахме с красивата ленена покривка грубата си дървена маса, почти повярвахме, че простичката ни стая е дом като всеки друг.

Една вечер, докато се запътвах към станове, видях Бен Яир да върви през овощната градина сред вихрушка от бял прах. Бе се завърнал от пустинята, воините му не бяха донесли нищо, освен диви птици, които бяха уловили с мрежи, както можеха да направят и малките момиченца. Провизиите ни бяха по-оскъдни от всякога, хората

ни бяха отчаяни. Виждах тежестта, която водачът ни носи на плещите си, защото съдбата на всички ни зависеше от неговите дела и думи.

Там, където другите можеха да видят само мрак, аз виждах сянката на жената на Бен Яир, която наблюдаваше всичко. Бях започнала да я опознавам от посещенията ми в дома ѝ заедно с Арие, когато двете седяхме заедно и се възхищавахме на нежното му гукане и чаровна усмивка. Тя караше бебето да се смее, като правеше глупави физиономии, докато го дундуркаше на коленете си. Бях осъзнала, че Хана бе издигнала стена около себе си, за да я пази от другите. Понякога обаче виждах на устните ѝ да се появява усмивка. Когато произнасяше името на съпруга си, лицето ѝ се преобразяваше и почти можех да видя момичето, което някога е била. Ясно бе, че го обичаше дълбоко, макар да не позволяваше на чувствата си да излязат наяве.

Забелязах, че докато вървеше, Бен Яир поглеждаше в посока към къщата на Шира. Бе привличан от нея, както гълъбите се привличаха към гълъбарниците. Изглежда, че те имаха среща, защото Шира излезе навън в течната жегата на вечерта. Не носеше покривало и бе вдигнала косата си, за да се охлади. Когато Бен Яир стигна до нея, той постави ръката си нежно на гърлото ѝ, защото тя му принадлежеше. Стояха там, с допрени глави, напълно отдадени един на друг.

Щом аз можех да видя какво има между тях, със сигурност и Хана го виждаше. Обърнах се към нея, но тя си бе тръгнала от площада. Бе побягнала толкова бързо, че сянката ѝ бе останала след нея. Последвах я, докато сянката гонеше господарката си, плъзгайки се по паважите на уличките. Най-накрая забелязах жената на водача ни, запътила се към покоите си, двореца, където някога бе живял синът на Ирод, синът, който царят бе убил, когато му бе хрумнало да го направи, след като бе поставил своите нужди над тези на всички други, както често правят мъжете с власт.

Щом стигна до хълма, видях, че Хана поглежда назад, към къщата на Шира. Очите ѝ бяха огорчени и помътнели. Държеше ръка на гърдите си, защото отново не можеше да диша. И все пак остана там, макар да бе сезонът, в който обикновено се заключваше вътре, защото исопът цъфтеше навсякъде — той бе единственото растение, което можеше да оцелее без вода. В този миг, докато сянката ѝ настигаше плътта ѝ, осъзнах, че Хана е от жените, които са готови на всичко, за да запазят мъжете си.

И тогава ми хрумна, че от всички заклинания на света, детето е онази съставка, която може да привърже мъжа към жената така, както само ангелите могат да го направят.

Следващия път при посещението си в дома на Бен Яир не взех със себе си Арие. Премислих нашата сделка и осъзнах грешката си. Хана бе разочарована. Очите ѝ проблеснаха мрачно, също като вечерта на хълма, когато стоеше в мрака без сянката си.

— Беше нервен — казах ѝ аз. — Расте му зъбче.

Новината обаче я накара още повече да копнее за него.

— Бедничкият — прошепна тя. — Ако само можех да го подържа, сигурна съм, че щях да облекча болката му.

Потръпнах, след като видях изражението на лицето ѝ. Запитах се дали неписаният договор, който бяхме сключили, за да помогнем на Мъжа от север, не ѝ бе дал прекалено много правомощия. Следващия път ѝ казах, че Арие е станал прекалено тежък — детето растеше много бързо, вече не можех да го нося със себе си. Тя не каза нищо. Изпроводи ме мълчаливо до вратата и я затвори зад мен. Чух как ключалката се превърта.

Не след дълго я забелязах да се промъква по стената близо до нашата стая. Навън бе тъмно, но я познах. Изненадах се, че я виждам — жената, която живееше уединено и обикновено избягваше площада. Но такива неща се случваха; това, което е сладко, привлича изпълненото с горчивина, както доброто, с цялата му невинност, става примамка за порочните и злите. Казват, че Лилит има тринайсет демона, които ѝ помагат, когато иска да открадне някое бебе. Една от тях е самата Нощ, обвита в звезден мрак, способна да изчезне всеки миг при първото пукване на зората и все пак умело плъзваща се без сянка през вратата.

Най-накрая Шира направи амулетите за внуците ми. Бях търпелива и търпението ми бе възнаградено. Сега, когато времето бе дошло, се чувствах неспокойна, защото това бе последната ми надежда. Отвъд тази надежда се издигаше висока урва, а зад нея нямаше нищо друго, освен безмилостен въздух. Амулетът представляваше купа за заклинания, красив керамичен съд, който Шира се бе научила да прави от някаква стара вавилонка. Преди да

изсърхне глината, върху нея бе издълбала имената на Бог на арамейски и на иврит. В центъра на купата имаше черен образ на демон със змийска глава и криле, овързан с въжета, които бяха изплетени от буквите на Божието име.

Този амулет ще върне гласовете, ще окове демоните и ще освободи ангелите, за да свършат своето дело. В името на Бог. Амен, Амен, Села.

Бе изписала тези думи сред кръг от ангели, крилете им бяха катраненочерни, като перата на гарван.

Да защитават и лекуват, да върнат това, което е принадлежало на децата, да премахнат действието и да отпратят демона без глас и без сила.

— Постави я под леглото и чакай. Бъди търпелива — каза ми тя. — Една съставка още липсва. Защото тази купа сама по себе си е безсилна. Аз не мога да кажа какво липсва, но когато се появи, ще разбереш. Добави го в купата и желанието на зет ти ще бъде изпълнено.

Бях просто съпруга на пекар, майка без дъщеря, глупачка, която бе поставила бебе в ръцете на една ревнива жена. Как щях да разпозная най-важната съставка от всички?

— Ще я разпознаеш, защото ще се появи в деня, в който ще бъда окована — каза ми Шира.

Мъжете, които се занимаваха с магия, се събраха на площада в един пращен ден. Бе краят на зимата и сушата продължаваше. Народът ни бе прокълнат. Свещеникът и равините се бяха провалили и сега миним, които бяха извън законите на Храма, твърдяха, че изстрелвайки стрели, ще успеят да отгатнат причината за сушата. Хората им повярваха, защото вече нямаше в какво друго да вярват. Бяха съсипани, изтощени, отчаяни за вода. Със сигурност трябваше да има някой, когото да обвинят за нашето нещастие. Тълпата се събра около магьосниците, които твърдяха, че могат да достигнат до Божията истина. Мъжете се скупчиха около тях, после идваха жените, най-отзад бяха децата, с пръчки и камъни в ръцете си. Във въздуха се носеше мирисът на ярост. Все някой трябваше да е виновен, всички чувствахме това. Хората ни искаха нещо повече от демон. Те искаха плът и кръв, някой, срещу когото да се надигнат, някой тук, на земята.

Мнозина казваха, че ангелът на дъжда идва в сънищата на жените. Берее ги карал да плачат, когато чувствали, че нищо не им е останало, че вече нямат нито душа, нито сълзи. Може би затова Шира не дойде този ден в гълъбарника. Берее я бе посещавал и преди и сега се бе завърнал, за да ѝ каже, че е време да се приготви. Утрото дойде и си отиде, а Шира не поискала да излезе от стаята си, разказа ни Азиза. Сплела косата си, облякла черния си плащ и наметнала шала си, сложила гривните и амулетите си. Останала боса и през целия ден не пила нито капка вода и не казала нито дума. Седнала на масата си и просто чакала да се случи това, което видяла в първия ден, когато бе дошла в крепостта. Тогава бе имала видение — тя, окована във вериги, в сезон, когато дъждът отказал да окъпе земята.

Стрелите, изстреляни от миним, посочили право натам, където някога е била кухнята на царя. Домът на Вещицата от Моаб. Тя чакала гадателите на прага си, обвита плътно в плаща си. И точно както бе предсказала, била сграбчена от тълпата и отведена.

Разбрах, че това е денят, в който купата за заклинания щеше да бъде напълнена, защото Шира бе предрекла, че липсващата съставка

ще бъде добавена тогава, когато я оковат. Аз обаче нямаше как да добавя заклинанието, защото напуснах гълъбарника заедно с Йаел и Азиза веднага щом чух новината за залавянето на Шира. Всички се затичахме към площада. Там имаше огромна тълпа и напрежението изпълваше цялото пространство. Хората искаха някакво обяснение защо Бог се бе отвърнал от нас, защо листата на дърветата изсъхваха, защо маслините бяха бели и не узряваха, защо имахме само жажда и дишахме с отворени усти като риби, извадени на брега. Сега вярвах, че причината е пред очите им.

Азиза гледаше как тълпата поглъща майка й и трябваше да я спра насила, за да не изтича при нея, защото тогава навярно щяха да обвинят и нея. Йаел я сграбчи за едната ръка, аз хванах другата. Момичето бе по-силно, отколкото предполагах, но Йаел успя да я успокои.

— Имай вяра — прошепна й тя, така че никой да не ги чуе и да не ги обвини, че заговорничат. Златният талисман блестеше на шията й и лицето й бе спокойно, независимо от царящия хаос.

Казват, че вещицата трябва да бъде вдигната във въздуха, за да бъде отделена от земята и така да отслабят силите й, но когато миним се опитаха да направят това, Шира се разсмя. Можете я пуснаха и отстъпиха назад, объркани. Те нямаха представа, че не земята, а водата бе нейната стихия.

— Никой няма власт над нас, освен Адонай — заяви Шира на тези, които я обвиняваха, че е причина за Божия гняв, стоварил се върху нас.

Гласът й отекна из площада. Ние, които бяхме дошли от гълъбарника, я погледнахме и бяхме сигурни, че говори точно на нас. Децата в тълпата утихнаха. Неколцина жени, на които бе помагала, когато бяха имали нужда от нея, извърнаха очи, засрамени, че не й се бяха притекли на помощ. Хората започнаха да шепнат, че Менахем бен Арат, върховният свещеник, е дошъл до прага на синагогата, но толкова се боял от силите на вещицата, че не престъпил прага и не я осъдил. До мен Азиза трепереше, но в очите й светеше гордост.

Елеазар бен Яир излезе от казармите и се спря пред тълпата, отначало изненадан от сцената пред него, после явно осъзна какво се случва, когато видя Шира в окови. Веднага заповяда да я освободят. Когато мъжете, които я държаха, се поколебаха, той изкрещя:

— Да не смятате да нападнете човек от нашия народ? Жена от собственото ми семейство? Истинските ни врагове много ще се зарадват, че сме започнали да се избиваме помежду си.

Няколко мига изглеждаше, че тълпата няма да се подчини на заповедта му. Те отминаха и най-накрая един от старейшините пристъпи напред с ключа за веригите, но заплахата за хаоса все още витаеше във въздуха, опасността хората да се обърнат срещу водача си. Не е лесно да се овладее гневната тълпа и за ухапването на змията, пусната от метежниците, често няма лек.

Тази крепост щеше да падне под натиска на неподчинението, ако то не бе утихнало от само себе си, както угасва жаравата в огнището, залята от вода. Ако тълпата не бе отстъпила назад, нямаше да се налага враговете ни да ни унищожават, защото щяхме да го направим сами. През изминалите седмици бяхме виждали няколко групи от римски войници наблизо. Легионът знаеше, че сме тук и че сме добре защитени в своето укрепление. Но нямаха представа, че можем така лесно да се обърнем един срещу друг и че волята на Бен Яир бе единственото, което ни крепеше.

Видях жената на великия мъж да наблюдава ставащото зад висок храст. Хана бе тази, която бе насочила миним към вещицата. Дори да бе разстроена от това как съпругът ѝ бе застанал в защита на Шира, не го показва. Лицето ѝ бе мрачно и безизразно. Може би го бе очаквала. Дишането ѝ, обикновено толкова тежко, сега бе спокойно, напълно равномерно и по страните ѝ имаше руменина, белег за здраве. Помислих си, че се взира в жената, която я бе излекувала, но погледът ѝ бе насочен другаде — покрай Шира, покрай съпруга ѝ, в детето, спящо в прегръдката на Йаел. Почувствах как по тялото ми преминава студена тръпка.

Сега, след като бе освободена и оковите от ръцете ѝ бяха махнати, Шира взе една пръчка и начерта кръг в прахта.

— Ти поиска да дойда тук — чух я да казва на Бен Яир. — Нима не беше това причината, братовчеде?

Застана в средата на кръга, после се пресегна във вътрешността на плаща си, извади оттам шепя пепел и я посипа по главата си, напявайки с нисък, равен глас. Тълпата се напрегна да чуе думите ѝ и бе уплашена от езика, който не разбираше. Мнозина се уплашиха, че

ще ни прокълне за отмъщение, и отстъпиха назад, прегръщайки децата си, за да ги защитят от злото.

Започна внезапно, преди да осъзнаем какво се случва. Небето побледня и се нажежи, сякаш всеки миг щеше да избухне. Дъждът може да бъде различен, но това бе буря като никоя друга. В един миг земята бе просто прах, в следващия се образуваха езера. Светът стана мокър и искрящ, залят от плътни струи вода. Никога досега не бях забелязвала, че дъждът носи в себе си всеки цвят, зелен като полето, син като небето, бял като агне, жълт като косата на дъщеря ми.

Мъжете паднаха на колене, вдигаха ресните на молитвените си шалове към устните си и после към небето в прослава на Бог и на тайнството на живота. Чувахме козите и овцете в кошарите им. Пред очите ни по живия плет от бодливи тръни, ограждащ поляните, където държахме животните, се появиха пъпки и за един миг, по повеля на Всемогъщия, тези пъпки се разлистиха.

Хората си зашепнаха, че затова Вещицата от Моаб можела да прекоси Соленото море, без да потъне. Тя, която слизаше хиляди стъпки надолу в цистерните, за да се къпе в тъмнината, бе нашето спасение. Благославях я мислено, докато тичах през изливащия се порой към стаята ни, за да взема направената от нея купа. Бях съвсем обикновена жена, но разпознах липсващата съставка, точно както Шира ме бе уверила, че ще стане. Изнесох купата навън, вдигнах я над главата си и запях високо молитвата си, докато вятърът удряше в лицето ми и бученето му ме заглушаваше. Купата се препълни и сърцето ми също. Чувах как внуците ми се викат един друг, докато подскачаха под дъжда, радостни и с леки сърца, каквито трябва да бъдат невръстните деца. Гласовете им са били в плен на водопада през цялото това време, съхранени в съд от ангела, който ги бе защитил от злото. Сега те бяха освободени, бяха потекли като молитви в купата, докато ангелът Берее изливаше дъжда върху нас.

По-късно ги заведох при баща им и макар децата да се свиха при вида на страховития воин, когато ги накарах да го поздравят, Мъжът от долината се разплака от благодарност. Може би сега и неговата вяра щеше да бъде възстановена от този дар, както бе станало с моята.

Чувам гласа на Бог навсякъде около себе си, но не се боя. Може би трябва да се разтреперя от страх пред Всемогъщия и да се скрия от зора му. Може би трябва да взема нож и да разрежа собствената си

плът, за да залича следата за миналите си деяния. Но сега разбирам, че макар словото да е първото творение на Бог, мълчанието е по-близо до Неговия божествен дух и молитвите, изречени в сърцето, без глас, са много по-силни от хилядите думи, които хората могат да крещят към небесата.

Вслушвам се във вятъра, който се издига от пустинята, за да ни последва тук.

Чувам какво иска да ни каже.

Зимата на 71 г. сл.Хр.

ЧАСТ ТРЕТА
ПРОЛЕТТА НА 72 Г. СЛ.ХР.
ЛЮБИМАТА НА ВОИНА

*„Ти си моята броня и моят меч,
моята вяра и моето съкровище,
всичко, за което се боря.“*

Сестрице моя, ти си като гълъбица, красива и пърхаща е крилете си все по-надалеч, детето, което видях да се ражда на този свят, докато коленичех до нашата майка. Ти си причината да не пожелаея да присъствам на друго раждане. Пъпната връв бе увита около врата ти и когато погледнах в очите ти, видях отвъдния свят, място тъй далечно и пусто, че никой жив човек не бива никога да види бреговете му. Ти се задущаваше и посиняваше, крехко създание, извлечено в нашия крехък свят. Самата аз бях още дете, нежелано, скромна зестра в брака на майка ми и твоя баща в земята на Моаб, където жените носеха сини покривала на главите и никой не знаеше каква е всъщност майка ни или в какво щеше да се превърне, но въпреки това се страхуваха от нея.

Тъй като тя бе чужденка, никоя от жените, до които живеехме, не дойде да помогне, когато настъпи времето да излезеш от нея. Те идваха по друго време, когато нуждите им ги караха да се промъкват до вратата ни в мрака, търсейки заклинания или церове. Носеха вкусни ясниа от агнешко месо, билки и маслини в красиви чинии и в глинени купи, украсени с тъмнoчервени рисунки. Идваха да молят за магията на майка ни, когато се нуждаеха от нея. Тя беше достатъчно мила, за да дава на безплодните любовни ябълки, жълтия плод на мандрагората, която съзрява заедно с пшеницата, за да могат да заченат. Даваше им лечебно мазило от смокини за обриви и циреи и — в най-тежките случаи — споделяше с тях знанието за цари, древното сирийско лекарство, използвано за проказата, болестта, при която демоните разяждат плътта и тя се свлича от костите. Но когато тя се нуждаеше от помощ, жените се изпокриха, ужасени, че нашата майка ще доведе още една вещица на света и че силата ѝ ще се удвои. И тогава, въпреки ненавистта им към нея и къкрещата им жълта завист, щяха да бъдат принудени да паднат на колене и да ѝ се подчинят.

Само аз присъствах на твоето раждане и, ако трябва да съм честна, също изпитах желание да избягам навън, сред дневната светлина, въпреки че се страхувах не от магиите, а от кръвта. Имаше

локви кръв и сладникавата ѝ топлина ме ужасяваше. Тази течност бе жива, пулсираща със силата на сътворението. Бях прекалено млада, прекалено невинна, за да съм от помощ. Но нашата майка крещеше *Помогни ми!* и думите ѝ бяха като звезди, ярки и парещи.

Направих каквото можах. Разплетох връвта. Но това не бе достатъчно, затова вдишах в устата ти и изсмуках течността, която те задушаваше. Вкусих кръв и сол, всичко, от което бе съставен животът, и ги изплюх на земята. Чудо е, когато знаеш какво да правиш, без някой да ти го е казвал преди, а точно това стана с мен в часа на твоето раждане. Това загадъчно познание ми бе дадено от Бог във времето на най-голямото ми отчаяние и винаги ще съм Му благодарна. Поех твоята смърт и твой живот в себе си. В този миг станаме едно същество, сестри, призвани от една и съща сила. Заради това винаги ще се грижа за теб. Дори да се опиташ да избягаш, ще откриеш, че никога няма да успееш да ме напуснеш.

Сега се извъръщаш от мен в полетата, където бадемите скоро ще разцъфтят. Твърдиш, че принадлежиш на друго място и други хора, но аз не ще те изоставя. Виждам те облечена в бял лен, сред каменистите ниви, как се грижиш за шест черни кози, главата ти е сведена и краката ти са боси, и плача, защото твоето желание и страст те отнеха от мен заради мъж, който никога няма да те опознае така, както те познавам аз. Обръщаш ми гръб и не ми говориш дори когато тропам по грубата дървена порта на бараката, където живееш заедно с хората, които избра за свое семейство. Те са бедняци с едно-единствено желание — да славят Всемогъщия с молитви за мир, въпреки че извън очертаванията на крепостта светът се разтърсва от грохота на войната. Ти няма да седнеш на масата ни, защото ритуалите ни не са толкова строги, колкото тези, които сега почиташ, и нашият път е нечист в твоите очи.

Изпратих гълъбица при теб, чисто бяла, любимката на майка ни, защото си мислех, че това създание ще те изпълни с разкажание и ще я последваш, но птицата се завърна в гълъбарника, а посланието ми не бе прочетено. В листчето, което бях привързала към крачето ѝ, бях изписала моето и твоето име, преплетени, както съдбите ни се бяха сплели в мига на твоето раждане. Не мога да си представя кого бих могла да обичам повече от теб на този свят.

Когато те виждам на стената да се молиш заедно с жените на есеите в часа, в който денят се превръща в нощ, ти не поглеждаш към

мен, въпреки че дъхът ми е в теб и твоят е част от мен. Независимо колко пъти ще ме отхвърляш, нашите души са сплетени в една нишка. Дори никога да не ми проговориш или да повдигнеш очи към мен, дори да се срамуваш от мен и от нашето минало...

Ти си моя, единствено моя.

Баща ти бе заможен мъж и знаеше какво иска. Ако не беше така, ако не пътуваше до Йерусалим и най-далечните брегове на Соленото море, с майка ни щяхме да загинем, прогонени в деня, в който се бях родила. Нямах сестра, която да ме утеши, както направих аз при появата ти на света, имах само вкуса на собствената си кръв в устата.

Мъжът, който щеше да стане твой баща, бе пропътувал огромни разстояния, за да търгува с натрупаните от него богатства: черна смирна и балсам, подправки, насипани на оранжеви и червени купчини, кошници с тамян, пораснал от бялото звездно цвете от Едом, сол от морето, варовик от скалите. Може би ангел го бе спрял и му бе прошепнал в ухото да обърне глава. Носел дълъг шал и синята роба на своя народ, боядисана с корена на джинджифила. Макар вече да не бил млад, зрението му било по-остро от това на сокол и веднага забелязал красотата на майка ми. Сред мъжете, с които яздеш, той бил известен с уменията да вижда всичко, което другите не могат. Затова видял как ни откарват в пустошта в каруцата, в която обикновено возели овце до касапина. Ангелът на смъртта ни очаквал — малах ха-мавет с многобройните си блестящи очи, но бил победен, след като баща ти ни последвал.

Той дал шепа монети на човека, който ни карал — за него те нямали стойност. Облеченият в синьо мъж вярвал, че истински ценните неща идват от земята, не от монетарниците на някой храм или от работилниците на занаятчиите. Взел ни със себе си в същия този ден и се отправил на изток, към древната земя отвъд Соленото море, където планините са направени от желязо и блокове черен асфалт плуват по брега и се подпалват сами, когато жегата стане непоносима. Хората от народа на твоя баща събират асфалта в мрежи и го продават скъпо на легионите, така че войниците да могат да павират пътищата в Александрия и Рим.

Майка ни ми бе доверила, че когато за пръв път видяла черното море, не знаела дали ще бъдем спасени или погубени от този суров, мълчалив мъж, чиито ръце били изрисувани в синьо, и който бе

насякъл сам лицето си с острия си нож, за да почете многото битки, в които бе участвал. Бояла се, че това е Геена, адската долина. Но се оказало, че пътуването я бе отвело от Юдея до Моаб, царство, съсипвано повече от веднъж, но винаги въздигащо се от пожарите и опустошенията. Много от племената в тази земя отказваха да усядат на едно място и наричаха всяко ъгълче на страната си свой дом. Това бе земята, от която Рут бе последвала Ноемин в Юдея, макар че нейният народ бе прокълел нашия. Великият ни цар Давид е произлязъл от рода й, дар за народа му и за света. Земята тук бе зелена, пръстта се къпеше от дъжд и в полетата се полюшваше тучна трева, докато другите страни изгаряха от жегата. Цъфтяха акации — тъй здраво дърво, че Бог бе поискал кивотът, домът на словата, които бе дарил на човечеството, да бъде направен от него. Миртовите храсти израстваха високи в Моаб сред горички от див касис. Жълтите ириси осветяваха земята като благословия.

Баща ти и роднините му живеяха сред хълмовете и забогатяваха не само от продажбата на асфалт, но и от съкровищата, които заграбяха от керваните, пътуващи от Дамаск към Египет. Чиста кражба, може да каже някой, но в очите на неговите сънародници тези ценности бяха просто отплата, която вземаха като нещо дължимо, защото родината им бе пътят, свързващ тези две нации. Крадецът е цар в собствената си земя, в това вярваше баща ти, владетел в своята планина. Казваха, че всеки мъж в този район се ражда с нож в ръката си, с вече оседлан кон и с молитва, която да отправи към Бог.

Майка ми все още кървяла от моето раждане, когато спрели първата вечер, за да устроят лагера си. Но тя ме увила добре и ме поставила на земята, за да може баща ти да я направи своя жена тази нощ. За да отпразнуват своя брак, той й дал обици с инкрустирани рубини. Всички в Йерусалим знаят кои жени имат вечни рисунки по тялото си, вихрушка от червени образи, издълбани с къна в плътта им. Откакто е била дете, майка ни е била обучавана да бъде кедеша в Египет, храмова проститутка, жена, която трябва да обслужва свещениците в Божиите домове, както е правила преди това и нейната майка. Но подобни неща са били тайни и забранени от закона. Майка ни била изпратена от Александрия в Йерусалим, за да бъде отгледана от роднините си. Така и не успяла да се завърне в града, където я

очаквала нейната майка, копнееща да види отново едничката си дъщеря.

Баба ни, която никога не сме виждали, дала на майка ни два амулета за защита. На единия пише *Портите към вечния живот* и върху златото са гравирани слънцето и луната. На другия — *Винаги ще поставям вечността пред себе си*; на гърба на медальона има риба като гаранция, че този, който го носи, винаги ще бъде близо до водата, най-ценната стихия, дарителката на живот.

Въпреки че майка ни бе изпратена в Йерусалим заради своята безопасност, тя бе прогонена от там за греховете си — обвинили я, че е съблазнила женен мъж. Когато семейството на мъжа повдигнало обвинение срещу нея пред свещениците, майка ми отказала да признае, че е извършила нещо лошо. Провели церемонията сота, при която Божието име се изписва на папирус, после се слага в чаша, стрива се с вода и се смесва с прахта от пода на Храма, за да бъде погълнат от заподозрените в прелюбодеяство. Майка ми изпила Божието име и не се строполила на земята; и все пак хората, които я съдели, решили, че е в съюз с демоните. Тя можела да отрича греха си, но аз съм била доказателството, повдигната за петите пред тримата съдии. Когато ме оглеждали, търсели белези, рога или криле, за да видят дали майка ми наистина е спала с демон и аз съм шед, дете на ангел, привлечен на земята от красотата на смъртната жена, или съм просто творение на плътта.

Мъжът от Моаб, който щеше да стане твой баща, не го било грижа за такива неща. Присъдите на нашите свещеници били безсмислени за него. Нашият Бог не бил негов бог. Грехът на майка ни не го интересувал. Той знаел какво иска. Бил открит и дори простоват в това отношение и все пак сложен, като всеки мъж. Аз... аз съм била само малка мишка, хваната в капан, създание, което той позволил на майка ми да задържи като свой домашен любимец, когато на следващата сутрин потеглили и тя отказала да ме остави в пясъците. Светът бил още мрачен в деня, когато напуснали Юдея, подобно на черното море, но пред тях хоризонтът искрял като перла. Майка ни ми каза, че след като преминали покрай черните плочи от горящ асфалт на Соленото море, била благодарна, че не сме пропаднали в огньовете на ада. Сърцето ѝ подскочило от радост при вида на планините, които били зелени, въпреки че останалият свят умирал от жажда. Лилиите,

растящи там, били червени и тя все още носи техния аромат; шишенцето с уханието на тези цветя бе една от малкото вещи, които взе със себе си, когато дойдохме в тази крепост.

Може би, когато усеща уханието на лилиите, си спомня сутринта, когато бяхме дарени с още един живот. С твоя.

Нашият народ вярва, че светът е разделен на две. На страната на доброто са мелахим, хилядите ангели на светлината. На страната на злото са мазиким, неизброимите и непознати демони, които не се подчиняват дори на желанията на Всемогъщия. Баща ти беше съчетание и от двете. Лагерувахме в планините, над прохода, гледащ към Царския път от Дамаск. Баща ти не се замисляше, преди да се спусне с мъжете си над някой керван, за да вземе това, което искаше, но бе свенлив с децата и мил с нашата майка. Макар да бе воин, лесно се смущаваше в присъствието ѝ и не намираше какво да каже. Очите му грееха, когато я гледаше, и често отпращаше всички от палатката, за да бъде с нея дори на дневна светлина. Той имаше и други съпруги, които живеяха в една отдалечена долина, жени, чиито имена никога не изговаряхме гласно. Може би обичаше и тях. Но със сигурност не ги гледаше така, както се взираше в нашата майка. Тя бе любимката му. И заради това бяхме в безопасност при него.

После, една нощ, която почти не помня, защото беше още преди ти да се родиш, в палатката ни нахлуха бандити, номади без закони и без богове.

Дойдоха, за да крадат, но когато видяха майка ни, решиха друго. Тя беше толкова красива, с дългата си черна коса, все още съвсем млада, а и някои хора вярваха, че може да омагьосва мъжете само с един поглед, както и да лекува болните с една-единствена дума. Докато нападателите я държаха, един от тях се нахвърли върху мен и разкъса туниката ми, за да ме обладае, макар че бях още малко дете. Не помня точно какво виках, крясъците ми приличаха на пищене на побесняла мишка, хваната в капан, но когато майка ни ми разказа историята от тази нощ, гърлото ме заболя отново, сякаш бе раздрано с нож. Тя ми я каза само веднъж, когато напускахме Моаб на път за Масада. Опитвах се да запомня всяка нейна дума. Знаех, че няма да я чуя пак.

Точно както знаех, че тази нощ е причина за моята съдба и за това, в което се превърнах.

Баща ти бил предупреден от близките си, че има бандити, и се завърна неочаквано рано; синият му шал се вееше над тъмното му, белязано лице. Приличаше на вихър. Майка ни ме държеше близо до себе, прикрита в робата ѝ, докато баща ти убиваше крадците един по един. Дивите, ръмжащи звуци, които издаваше, бяха ужасни, като силния вятър, стоварващ се внезапно върху хората. Говореше се, че го чували далече, далече на юг, където в червените скали се издигаше цял град, с гравирани колони и чуден храм, който си струва да се види. Мнозина сред нашето племе се кълняха, че издавал звуци като мазик, демон от друг свят.

След края на битката баща ти бе единственият оцелял мъж в палатката. Майка ми бе разказвала, че сред външните имало мълва как кръвта на хората от племето на баща ти е синя, и те наистина бяха толкова диви и жестоки, че дори римляните ги избягваха. Но аз помня, че тогава той коленичи до нея с огромна нежност и внимание, въпреки че бе опръскан с кръв. Когато го направи, приличаше на един от онези ангели, които наблюдаваха нашия свят, ангел, дошъл да ни спаси от пустошта.

След тази нощ майка ни прокле женската ни съдба. Животът ѝ на жена имаше своите граници — ето това не можеш да правиш, ето това никога няма да бъдеш. Но тя имаше и дарба, която никой мъж не би могъл да разбере. Нейната майка ѝ бе дала книга със заклинания, магически рецепти, които да я защитят, докато двете са разделени. Тя носеше ръкописа със себе си, това бе най-ценното ѝ притежание заедно със златните амулети, които висяха на шията ѝ и които предпочиташе пред всички други свои бижута. Те бяха най-силната ѝ закрила срещу злото.

Но каква бе магията от онази нощ? Майка ми се бе опитала да спре насилниците чрез заклинание, но се оказа, че ни е нужна и друга защита — желязо, меч, мъж, спасител... Тя отправи благодарност към Царицата на небесата за нашето спасение. Кръвта ѝ обаче бе гореща и гневът ѝ не бе заситен. Изгаряше от желание нейните ръце да бяха размахвали ножа, за да пронижат грабителите, вместо безпомощно да стои свита в ъгъла и да наблюдава как баща ти ги избива.

В онази нощ майка ни реши да ме промени. Взе ме със себе си, когато всички други спяха. Дори конете дремеха, тези бързи, мощни жребци, оставени свободни, без въже, защото бяха толкова верни на своите ездачи, че нямаше опасност да избягат. Повечето хора от Моаб язدهа камили, но народът на баща ти притежаваше най-красивите и най-силни коне, на които се даваше вода едва на всеки три дни, така че да привикнат към жаждата като камилите; издръжливостта им надминаваше многократно тази на конете на нашите врагове. Майка ни изпя заклинание за закрила, после подхвана ритуал за назоваване в чест на Ашторет. Когато променяш името си, променяш и съдбата си. Човекът, който си бил преди, изчезва и дори ангелите не могат да го намерят. Стояхме в Желязната планина под червената луна. Нямахме плацента, с която да отбележим случая, никаква жертва не бе поднесена на земята. Вместо това майка ни зарови в пръстта собствената си месечна кръв. После поряза ръката ми и остави три капки да паднат като дар за Царицата на небесата.

Ръката ми пареше и може и да съм простенала, но сърцето ми се изпълни с радост, когато майка ни гордо каза, че ще бъде различна. От този миг само тя и Бог щяха да знаят за моето минало. Името ми беше Ребека, но то изчезна в нощта, окъпана в нашата кръв. Никога повече не го чух произнесено на глас. Баща ти позволи на майка ни това желание, както ѝ бе позволил да ме вземе със себе си сред света на пустинята.

И от този ден нататък аз бях момче.

Нарече ме Азиза, име от народа на баща ти. Може да означава „възлюбен“, но също и „жесток, могъщ“, и за мъж, и за жена. Някои смятаха, че името е древната дума за стрелец, онзи, който винаги ходи с оръжието си и никога не е беззащитен. Това искаше майка ми за мен. Хората, които живееха в Желязната планина, почитаха една велика богиня сред другите си богове; те можеха да виждат силата на жените си. Сега, когато наблюдавам как сестра ми работи в полето заедно с есеите и спазва суровия им начин на живот, грижи се за козите им, скромна слугиня, спокойно чакаща Края на дните, сякаш тя самата не е нищо повече от безпомощна и красива овца, си мисля, че плътта и тревата са едно и също, така мимолетни,менящи се пред очите ни.

Сестра ми бе родена в земя, където небето блести в сребро и мъжете са жестоки. Ако баща ѝ я видеше да пристъпва със сведена глава в прахта зад мъжете на есеите, щеше да се засрами.

Но независимо колко се прекланяш пред другите, сестрице моя, връзката между нас ще ни отведе във вечността, където ще се срещнем отново и нищо няма да ни раздели, както беше в нощта, в която се роди в палатката на баща си, с моя дъх вътре в теб и с нишката на моя живот, която те запази на този свят.

Докато ти растеше, аз бях като твой брат. Ти ме следваше, както гълъбицата следва пътеката от посипани зрънца. Обличах се в синя роба и връзвах косата си, сплетена по обичая на местните момчета. Баща ти ме научи да яздя кон и да използвам прашка и копие. Бях воин по природа, изкован от желязо. От самото начало това бе моят елемент. Вместо да ме плаши, желязото ми носеше утеха. Металът бе студен и тежък и на него можеше да се разчита. Той правеше каквото исках от него. В замяна му се бях посветила изцяло; всеки ден изказвах благодарността си към мечата си и към коня, който яздех.

Злите духове не могат да понасят метала и някои хора казват, че името на желязото, което се изговаря пред Всемогъщия, е Варзел, дума, която е съставена от буквите на имената на жените на Яков — Вала, Рахел, Зелфа и Лиа. Жените не бива да докосват оръжия, но може би това назоваване говореше, че мъжете се боят от уменията ни на воини, както и от желанието ни за мир. Благоговеех пред добротата на майките на нашето племе, Рахел и Лиа, но не поех по техния път. Не научих какво означава да си нечия жена. Не седнах зад тъкачния стан. Не присъствах с другите момичета на ражданията на бебета и затова бях особено благодарна. Твоето раждане ми бе достатъчно.

Предпочитах да бъда син на баща ти, да чакам при конете, докато мъжете извършваха своите нападения. Държах поводите, а воините ни се спускаха пеша по тесния проход, за да нападат керваните, пътуващи на запад към Египет, каруците и конете, натоварени със стоки и ценности от изток. Помагах им да носят купчините тамян, нанизите с лапис лазули, корал и нефрит, кошниците с кардамон и канела, пълните с жълтици кесии. Виждах повече кръв по земята, отколкото всички момичета бяха зървали по време на ражданията. Знаех неща, които те не можеха да разберат: какво е чувството да яздиш в горещата нощ с копие, завързано на гърба; как прекосяхахме Желязната планина, едно създание, с едно сърце, надаващи бойни викове, окъпани в пот, втурнали се в атака на лунната светлина. В тези случаи бе лесно да си

представя, че наистина имам криле и съм свободна като птица, жестока като всеки мъж.

Тайната ми стана мое всекидневие. Майка ни уреждаше така нещата, че винаги да се къпя сама. Когато гърдите ми започнаха да се надигат, тя ги превързваше плътно с парче лен. Превръзката ми ме караше да ходя с изпънато тяло, толкова стегнато, че изглеждах като направена от желязо, а не от плът. Можех да удрям по-силно от момчетата. Бях по-бърза и по-умела с меча. С времето баща ти започна да се гордее с мен, сякаш бях негова кръв и плът, сякаш лъжата, която бяхме изградили, бе истина. Нощем майка ни ме учеше да чета и да пиша. Научих гръцки, арамейски и иврит. Някои момичета се закачаха с мен и ме преследваха, както правеха с момчетата, на които се възхищаваха. Една дори ме целуна по време на тези игрички и аз се разсмях, мислейки си каква глупачка е. Бях над тези неща. И все пак бях объркана, защото, когато приятелят ми Нури ме дръпна настрана, за да избягаме от момичетата, кръвта ми започна да пулсира. Когато ме докосна, пръстите му опариха плътта ми, сякаш някаква непозната сила ме бе изгорила.

Отидох при майка ни и плаках, както би направило всяко глупаво момиче, докато ѝ разказвах какво бе станало. Съпротивлявах се на нуждата си да бъда близо до Нури, но той ме привличаше така, както стоманата привлича стомана.

— Време е да разбереш — каза тогава майка ми. — Никога няма да бъдеш като глупавите овце, които преследват момчетата. Видях съдбата ти. Любовта ще те погуби. Не ти го казвам от жестокост — прошепна ми тя, — а защото те обичам.

Бе хвърлила камъчета по земята в деня на раждането ми и бъдещето ми се бе разкрило пред нея, предупреждение, което сега споделяше с мен, както нейната майка някога била споделила предсказанието за бъдещето ѝ с нея.

— Ще мислиш за момчетата само като за братя. В деня, в който погледнеш на мъж с други очи, съдбата и гибелта ти ще те призват.

В очите на майка ни имаше сълзи, когато ми казваше това. Знаех, че желае единствено най-доброто за мен, и не се усъмних в думите ѝ.

Все още не.

В онзи ден ми бе лесно да ѝ обещавам всичко, което поискаше. Тя ме прегърна и ме нарече „дъще“, случайно изтървана дума за това,

което някога съм била, но вече не бях.

Започнах да избягвам Нури, макар да личеше, че той страда, задето съм го изоставила. Спрях да мисля за хубавото му лице и за това как грейваше, щом се усмихнеше. Той не беше толкова добър ездач като мен, никога нямаше да успее да ме настигне. Аз бях най-добрата сред момчетата на моята възраст, безстрашна. Когато махах превръзката си, за да се изкъпя, усещах крилете на раменете си, проникващи през костите ми, тайната за моята дарба, наследство от баща ми, който и да бе той. Понякога дори и аз вярвах, че може да е бил ангел, защото хората твърдяха, че някои от тези толкова сияйни създания, искрящи посланици от Бог, се влюбвали в земните жени и ги посещавали нощем, за да се слоят с човешката плът.

Яздех и надавах гърлените викове на нашия народ, докато преследвах зайци и срамежливите дамани^[1], които се заравяха под скалите и се криеха в храсталаците. Упражнявах се неуморно, за да впечатля баща ти, и убих първия си ибекс на десет години. Той не каза нищо, когато ранената дива коза се запрепъва и строполи на земята, но докато му помагах да заколи животното, по изражението на лицето му разбрах какво чувства. Беше Адар, времето, когато малките на ибекса пасяха в раззеленилите се поля, но аз бях убила едър самец. Баща ти докосна челото ми, за да ме благослови за уменията ми. За толкова сдържан и мълчалив мъж това бе огромна похвала.

Бях щастлива, че съм момче в този мъжки свят и че баща ти ми оказва честта да яздя заедно с него. Наслаждавах се на всеки ден, сплела черната си коса, облечена в индиговосиния плащ на този див народ. После се роди брат ни и всичко се промени. Баща ти вече следеше с горди очи Адир, не мен. Може би през всички тези години наистина бе забравил коя съм аз и едва сега си бе спомнил, че съм момиче, дете, което майка ми бе отказала да захвърли в пустинята в първата нощ на техния брак, преди да стигнем до земята на Моаб, където тя се бе опитала да промени съдбата ми.

[1] Дамани (Nygacoidea) — разред бозайници от инфраклас Плацентни. Това са малки до средни по размер растителноядни

животни с тегло между 1,5 и 5 кг. Срещат се в Африка и в части от Арабския полуостров. — Б.пр. [↑](#)

През дъждовния сезон, когато керваните не пътуваха, мъжете се връщаха обратно в другите поселища, при другите жени. Баща ти и неговите родственици никога не се заседяха на едно място, а прибираха палатките си и пътуваха, като оставяха семействата си в Желязната планина, за да посещават жените и децата си, които живееха извън нашия лагер. Яздеха толкова далече, че сенките им вече не се виждаха. Оставахме сами с козите и белорунните овце. Имахме стотици животни, всичките увеличаваха благосъстоянието на баща ти и трябваше да се грижим за тях. Акациите разцъфтяваха с жълти цветове, а тревата в полето бе толкова висока, че можехме да се скрием и да не бъдем видени, когато тичахме из нея. Нощем прилепите летяха заедно в един черен облак и се спускаха към дърветата само за да пият сока на смокините. Въздухът бе топъл, а дъждът му предаваше плътносин цвят, същия като на робата, която носеше твоят баща.

Майка ни не се оплакваше, че сме оставени в Желязната планина, когато баща ти тръгваше на път. Тя имаше с какво да се занимава. Когато я прогонили от Йерусалим, аз не съм била единствената ѝ грижа. Със себе си носела двойка гълъби и бе много привързана към тях. Те пърхаха в дървената клетка, а ние ги хранехме със зърна и фурми. Когато пиеха вода, повдигаха главичките си нагоре, сякаш славеха Господ. Майка ни ги пускаше навън само по един и ги използваше за пратеници; на крачетата им привързваше медни тръбички, в които поставяше съобщението. Пуснатият гълъб се издигаше в небето, политаше на запад и за миг се скриваше от погледите ни. Но винаги се връщаше при нея и при своя партньор. С времето децата, внуците и правнуците им се научиха да правят същото, следвайки същия загадъчен път.

Майка ни чакаше завръщането на пратеника си, докато здрачът се спускаше над планините на сини ивици. Казваше, че цветът на небето ѝ напомнял за вода и за страната, в която бе израснала като дете, преди да бъде изпратена в Йерусалим. Копнееше за Александрия, място, където реките били пълни с чудни създания и чудовища, където

майка ѝ я бе приспивала със същата песен, която тя сега пееше на нас. През всичките години, в които живяхме в Моаб, тя се чувстваше самотна. Може би прекалено много мислеше за родния си град. Може би затова толкова често я виждах да плаче.

Когато някой от гълъбите се завърнеше, майка ни се отнасяше нанякъде. Ако я повиквах, тя не чуваше гласа ми. Ако пчела я ужилеше по ръката, изобщо не забелязваше. За разлика от баща ти, който беше доволен от живота си и от това, което имаше, усещах, че нашата майка копнее за нещо повече. Но не можех да разгада изразението ѝ, не и когато стоях там боса, облечена като момче. Сега обаче я разбирам. Била е влюбена.

През всичките години, в които живеехме с твоя баща, тя изпращаше послания на друг мъж, онзи, който бе моят баща. Веднъж открих писмо, което той ѝ бе пратил, написано на малко пергаментово листче, по-малко от нокътя на палеца. Знаех, че в раждането ми не е бил намесен ангел, защото ангелите идват при нас във виденията и сънищата ни и не пишат по пергаменти. Майка ни смяташе, че е сгънала бележката и я е скрила при книгата си със заклинания, но тя бе изпаднала на пътя ми. Може би наистина ангелите я бяха пуснали там, за да науча истината за произхода си, а може би демоните я бяха избутали от страниците. *Ти си моята истинска жена*, пишеше там. Майка ми ме бе научила на езика на равините и можех да чета на иврит; така разбрах за предателството ѝ към твоя баща, мъжа, който ме бе научил на всичко, което знаех, как да яздя и да ловувам и да бъда предана на любимите си хора.

Тази нощ хвърлих листчето в огнището. Щом го метнах вътре, то пламна и политна обратно към мен като искра, за да ме ужили. Оттам е белегът под лявото ми око. Заради него никога няма да забравя какво бях открила. Понякога хората мислят, че плача, струва им се, че са видели сълза, но грешат. През първата половина от живота си изобщо не плаках, както подобава на едно момче. Белегът под окото ми е дело на огъня. Това е единственият елемент, който може да победи желязото.

Останахме до лятото, в което навърших четиринайсет години. Знаех, че ще прокървя, за разлика от момчетата, с които яздех; това не ме промени — все още бях най-безстрашната от тях, конник с криле, Азиза, която носеше в себе си и състраданието, и силата. Едвам успявах да запазя кървавата си тайна, както успявах да прикрия истинското си тяло от чужди погледи. Жените тук не бяха смятани за нечисти, когато кървяха, затова не извършвах истински грях, независимо че пазех тайната си и продължавах да общувам с хората по това време на месеца. Когато излизахме на лов, казвах, че имам проблеми със съня и трябва да спя отделно от другите. Когато другарите ми пикаеха на групички, аз се шегувах, че съм като камилите и мога да задържам водата в себе си с дни, и издебвах удобно време, за да се скрия някъде и да се облекча.

Баща ти бе дал на Адир хубав кон, който аз бях обучавала и който вече не бе мой. Сега яздех стар бял жребец, чието време отдавна бе отминало и който никога нямаше да препуска, независимо колко го прищпорвах. Хората на баща ти се бяха преместили на юг, към Петра, и постепенно се отказваха от властта си над търговските пътища. Градът, който се издигаше от червените скали над дълбоката, почти безкрайна клисура, бе започнал да ги привлича към себе си с величествената си красота и по-лекия живот, който можеха да намерят в него. Там имаше басейн, който бе по-дълбок от всяко езеро на света, и терасирани градини по скалите, несравними с нищо. Разказваше се, че всеки скитник откривал дома си на това място и дори тези дивни мъже, които копнееха за свобода, прекарвали целия си живот, яздейки из откритите зелени пасища, не можеха да пренебрегнат зова на Петра. Говореше се, че римляните ще нападнат лагера ни, въпреки обещанията им за мир и страха им от легендарната смелост на мъжете от племето ни. Според мълвата, ако по железните скали на Моаб се разлееше нечия кръв, от кръвта на единия щяха да се появят дузина мъже отмъстители. Може би обаче воините от народа на баща ти бяха

уморени от смяната на домовете си и от многобройните си жени и жадуваха за лесен живот и един-едничък дом.

Майка ми умоляваше баща ти да позволи да останем в планината, независимо че той, братята и чичовците му вече бяха отвърнали на гласа на Петра. Можехме да останем в лагера заедно с воините, които трябваше да пазят, в случай че римляните променят намеренията си и заменят мира с война. Тя казваше, че душата ѝ няма да се примири да живее в град, дори толкова величествен като Петра. Уверяваше съпруга си, че е свикнала с палатката и със звездите, но аз знаех, че това не е истина. Имаше и още нещо. Нещо, което баща ти не виждаше, макар че зрението му бе остро като на сокол. Нещо, което само друга жена би забелязала. В това отношение поне бях истинска жена.

В деня, в който съпругите и наложниците започнаха да стягат лагера, да събират палатките и да опаковат котлите и чергите, долетя гълъб. Видях го как лети и се спуска над нас, част от небето, което искаше да се стовари върху земята. Теменуженосиният въздух потръпна и аз вдигнах притеснено поглед, разтревожена от пристигането на птицата. Имах предчувствие, че всичко ще се промени и че миналото вече изтлява и се превръща в пепел. Майка ни бе помолила да останем тук, но баща ти отказа. Той искаше тя да бъде с него. Каза ѝ да вземе всичките си притежания, всичко, което е ценно за нея, защото може би никога вече нямаше да се завърне в Желязната планина.

Майка ни сложи птицата в кошница и се качи на върха на планината с нея, за да бъде сигурна, че само тя ще прочете думите, които бяха пратени до нея. Не знаех какво бе посланието, но когато се върна в лагера, изражението на лицето ѝ бе решително.

Пригответихме багажа си и изглеждаше, че на сутринта ще потеглим за Петра, но майка ни не изчака слънцето да изгрее. Събуди ме в мига, в който баща ти и братята му тръгнаха напред, за да се уверят, че пътят към града е безопасен за жените и децата, които щяха да ги последват. Веднага след като той се скри от очите ни, натоварихме бързия кон на Адир. Разполагахме и с най-добрия състезателен кон на баща ти, защото той бе взел една от магариците ни, а бе оставил жребеца си за майка ми, знак на обичта му към нея. Името на коня бе Леба, което означава „сърце“. Той бе толкова предано

животно, че никога нямаше да тръгне с нас, ако не ме познаваше добре, но аз го бях хранила и мила често. Все си мечтаех някога да бъде мой, макар да знаех, че баща ти никога нямаше да ми даде Леба. Адир бе, неговият истински син.

Взехме само дървената клетка с гълъбите и една вълнена торба, пълна с разни вещи, както и кожен мях с вода, и още един с мляко и сирене. Видях майка ни да пъха в багажа книгата със заклинания и дървената кутия, в която държеше ценностите си. Носеше златните амулети, които ѝ бяха дали някога в Александрия, когато никой не бе ѝ подозирал, че съдбата ще я доведе в Моаб, и обиците, подарък от баща ти за тяхната първа брачна нощ. Остави всичко друго, купищата накити, които той ѝ бе подарявал през следващите години. Нефритени огърлици, тюркоазени и златни гривни, сребърни броеници и други, чиито мъниста бяха от искрящо син лапис лазули, златни пръстени с инкрустирани скъпоценни камъни, каквито очите ни не бяха виждали преди това — редки опали, които меняха цвета си, движеха се и пламтяха, сякаш вътре в камъните имаше и вода, и огън. Остави бижутата нежно и внимателно върху сламеника, на който бяха спали с баща ти, но без съжаление. Той беше мъжът, който ни бе спасил, но не бе мъжът, когото тя обичаше.

Докато пътувахме на запад, майка ни се преобрази напълно, подмладяваше се с всяка стъпка на коня. Бях прекарала целия си живот с нея; сега тя се бе променила по начин, който не можех да определя.

Ти и брат ти не искахте да тръгнете. Адир се мусеше и мърмореше, викаше името на баща ви. Ти също крещеше и можеше да станеш причина за смъртта ни, но яздехме толкова бързо, че вятърът отнасяше гласа ти в небесата. Оставихме конете на брега на Соленото море, така че те да успеят да се завърнат при истинския си собственик.

Не бяхме крадци. Конят на баща ти се обърна и препусна по пътя, по който бяхме дошли. Конят на Адир го последва. Само за миг те се скриха от очите ни. Бяха останали само отпечатъците от копитата им в пясъка и дори те изчезнаха, заличени от вятъра, докато стояхме там и гледахме назад, защото сега животът в палатките ни се струваше като сън. Дори ако се бяхме затичали обратно по пътя, със сигурност

нямаше да открием нищо в планината, където бяхме живели толкова дълго, нямаше да намерим дори пепел.

Единствената следа от онова време е белегът под окото ми.

Хората говореха, че майка ни е прекосила морето, ходейки по повърхността му, докато тринайсетте демона на Лилит държали краищата на дрехата ѝ, но истината беше, че срещнахме мъж с голяма лодка. Обикновен, алчен мъж, който искаше висока такса, за да ни прекара през водата. Той погледна майка ми с черните си очи и бе ясно, че ще е щастлив да я има като отплата за услугите си. Вместо това тя му даде първото бижу, което баща ти ѝ бе подарил, обичите, които винаги носеше. Те бяха с рубини от Индия, плячка от керван на мъже, говорещи език, който никой не бе чувал преди това. Рубините ми напомняха за твоя баща, колко чисти бяха, колко първични, искрящи и така червени, че човек се боеше, че ще го опарят, ако ги докосне. Извърнах се встрани, не желях да гледам тази размяна. Бях виждала кръвта на баща ти много пъти. Независимо от слуховете и историите на римляните, тя никога не бе синя.

Преди да тръгнем, събрахме смокини, както и сноп клонки от акациевите дървета. Надигаше се буря, а морето бе пълно с черни буци. Те приличаха на камъни, поставени там, за да препречат пътя ни.

— Не се притеснявайте — каза майка ни. — Водата ще ни изцели, ако се нараним, и ще ни защити. Видях всичко в сънищата си.

Лодката се люлееше и тресеше и мъжът, който я направляваше, сипеше проклетия и се бореше с морето. Майка ми обаче оставаше все така спокойна. Солената вода плискаше по лицата ни и заплашваше да ни ослепи, по средата на пътя морето се укроти, стана синьо, после сиво и най-накрая сребристо и абсолютно равно. Планините на Юдея се отразяваха във водата и блуждаеха пред нас. Струваше ни се, че вече сме достигнали целта си, въпреки че ни предстоеше още много път. Долових мириса на огън и метал. Моите елементи. Моят двоен живот.

Щом стигнахме до другата страна на Соленото море, лодкарят ни остави. В тишината около нас почувствах, че мога да чуя туптящото сърце на света, лев ха-олам, центъра на сътворението, съвсем наблизо, в Йерусалим. Останахме да спим там, изтощени от пътуването. През нощта, след като ти и Адир заспахте на влажния пясък, майка ни ми

махна с ръка да я последвам. Накладохме огън от акациевите съчки, които бяхме събрали на другия бряг, последната акация, която някога щях да видя, чиито корени са били в Моаб. Майка ми пусна своите питомни гълъби. След като те отлетяха, тя сложи клетката им в огъня и я остави да изгори сред пламъците.

Тук, в пустошта, не спирах да мисля за Желязната планина и за живота ми там, как си представях, че летя, докато яздех през нощта сред безстрашните воители, как вземахме всичко, което попаднеше пред погледа ни. Бях на четиринайсет, но вече бях убила неколцина мъже. След това слагах в огъня цветовете и клонките на акациевото дърво в почит на всеки един от тях, както повеляваше обичаят ни. Баща ти често носеше в палатката ни клони, окичени със стотици цветове, за нашата майка. Тя му благодареше, но не харесваше особено тези красиви вейки. Не оценяваше сладникавото им ухание и как пчелите се омагьосваха от тях. Тези крилати създания разбираха истинската същност на акацията, причината, заради която ги горяхме в чест на загиналите души. Когато цветовете ѝ пламваха, те литваха нагоре, за да благодарят на Бог, който ги бе създал.

Единственото, което растеше от тази страна на Соленото море, бе Йерихонският балсам, дървото, което хората казват, че се е издигнало от подземния свят и в негодните му за ядене плодове има пламък от ада. Майка ни хвърли три от тези плода в огъня и той пожълтя като злато. После ми нареди да сваля всичките си дрехи. Не смеех да ѝ откажа, затова се подчиних на думите ѝ.

Събух се, свалих туниката и плаща си, после шала си от главата, боядисан в синия цвят на народа на твоя баща. Майка ни изгори всичко. Мастиленосини искри литнаха от плата към небето. Тя разплете косата ми и разчепка сплъстените възли с пръсти. Не се оплаквах, въпреки че ме болеше. Не казах нищо и преглъщах сълзите си.

Бях чувала разкази как когато за пръв път сме пристигнали, хората на твоя баща започнали да говорят, че си е довел вещица от Йерусалим и че майка ни го била омагьосала. Най-добре било да не я гледаш в очите, казваха жените от нашия лагер, нито да ѝ се изпречваш на пътя. Сега се чудех дали не са били прави. В тази нощ се боях от нея. Стоях там, гола върху солта, стъпалата ми пареха, докато тя пееше на език, който не разбирах; калта от Соленото море покриваше ръцете,

шията и лицето ѝ и тя наистина приличаше на демон. Чувствах се безпомощна, превръзката на гърдите ми бе развързана, разпуснатата ми коса бе толкова дълга, че покриваше гърба ми чак до кръста като плътно черно одеяло.

Майка ни носеше малка вълнена торба със свои вещи. Когато бръкна вътре, се ужасих при мисълта какво ли щеше да извади от там. Може би змия или скорпион, или пък нож, с който да ме принесе в жертва, както Авраам е трябвало да направи със своя единствен син, Исаак, по повеля на Бог. Мина малко време, преди да осъзная какво възнамеряваше да направи тя, дори след като извади ръката си и ми показва какво бе донесла от Моаб. Рокля и мантия, ушити от коприна, които баща ти ѝ бе подарил, съкровище от Индия от най-изящен плат, извезан целият с пеперуди. Облякох непривичните за мен дрехи, после обух изящни кожени сандали, които тя ми подаде. Беше тъмно в онази нощ, което бе добре. Така не успях да се видя сама. Струваше ми се, че някаква непозната жена се е пъхнала в моята кожа. Все още усещах крилете, прилепнали към лопатките на гърба ми, но те бяха натежали, оковани, както никога преди, когато тялото ми бе стегнато с ленената превръзка, която ги прикриваше.

Аз и майка ни казахме заедно молитвите, онези, които се отправят към небето, когато се ражда дете и новата човешка душа идва в нашия свят. В тази нощ станах жена, въпреки че запазих името си.

Азиза, състрадателната, могъщата. Азиза, жената, която знаеше какво е да бъдеш мъж.

На сутринта пристигна пратеник от Масада. Откри ни веднага. Донесе ни прясна вода и плодове, после ни каза, че ще ни заведе на сигурно място. Гледаше ме така, както никой друг мъж преди.

За пръв път в живота си разбрах коя и каква съм аз за останалата част от света.

И сведох очи към земята.

Дори сега ме привличат неща, напомнящи ми за стария ми живот. Стоя колкото е възможно по-малко в гълъбарниците. Гълъбите не ме интересуват, нито другите типични за жените занимания. Не мога да тъка или да шия, без да си набода пръстите. Когато готвя, винаги изгарям питките. Манджите ми са безвкусни, независимо какви съставки използвам. Няма достатъчно сол или кимион в света, които да направят жалките ми готварски опити поносими за вкуса на другите. Непохватна съм в задачите, които моята сестра извършваше с лекота още когато бе на осем години.

Често ходя до казармите, особено във вечерите, които бележат всеки нов месец, Рош Ходеш, когато жените се събират да празнуват, защото мястото ми не бе сред тях, а тук, с воините. Когато откриех върхове на стрели, ги държах в дланта си — талисмани от миналото ми. Остриетата пасваха съвършено в юмрука ми. Копнеех за тяхната студена, плоска тежест. Само металът можеше да стигне до сърцевината на същността ми, на това, което бях аз.

Бях в тази крепост от три години, но все още копнеех за отминалото време, макар че не го споделях с никого, дори с Амрам, на когото се бях вrekла, независимо от предупрежденията на майка ми. Някои неща трябва да си останат тайна, научих го още като съвсем малка и бях пазила нашата тайна добре. Майка ми може би се съмняваше, но нямаше доказателство за моето неподчинение. Тя посипваше прага ни със сол, за да оставя следи, ако излизах, но аз го прескачах. Завързваше косъм от косата си от единия до другия край на вратата, но аз се промушвах под нея. Можех да я надхитря в някои неща; но същевременно мислех за пророчеството ѝ всеки път, когато се срещах с Амрам. Бях негова, но знаех, че опозорявам себе си, като крия истината от собствената си майка, онази, която ми бе дала живот неведнъж, а три пъти.

От самото начало сестра ми бе моя съучастничка. Бяхме вече година в крепостта и работехме заедно с майка ни в гълъбарниците, когато Амрам пристигна. Дните ни бяха посветени изцяло на работата

ни. Трите гълъбарника бяха като семейство кози — бащата, построен като кула, после идваха майката и детето — два квадрата, малък и още по-малък. Тогава те бяха моят свят, тъй като избягвах съседите ни и се държах встрани от другите жени, защото се страхувах, че те някак си ще прозрат през мен и ще видят огромната разлика между нас.

Когато Амрам дойде от Йерусалим в началото на лятото в годината, в която Храмът падна, той беше просто един от многото млади мъже, бягащи от враговете, осъдени заради кръвта, течаща във вените му, и заради действията си, убиец, който за едни бе престъпник, а за други герой, в зависимост от коя страна се намира съдникът. Бях там, на площада, сред струпалите се хора. Бях почти на шестнайсет, но все още странях от всички. Не обръщах внимание на мъжете, докато не видях Амрам да се катери по змийската пътека. Вървеше с лекота, сякаш стръмните урви бяха по-скоро равно поле. Това, което бе предизвикателство и трудност за другите, за него бе детска лудория. Беше ясно, че може да завладее всичко, което се изпречеше на пътя му, мъж или звяр, дори самата земя.

Гледах го и се почувствах засрамена от това колко красив го намирам. Той беше воинът, който исках да бъда, пъргав и жилест, уверен в себе си. Завиждах му и исках да го притежавам — него самия и всичко, което имаше той. Спомних си начина, по който здрачът падаше от другата страна на Соленото море на тъмносини вълни в деня, когато майка ми ме предупреди за пророчеството, според което трябваше да избягвам любовта на всяка цена. Но аз бях родена, за да ѝ се противопоставям. Разбрах го, когато открих, че не мога да откъсна очи от Амрам. Опитах се и не успях, въпреки че бях желязо и по-силна от повечето хора, които познавах. Азиза, могъщата, бе някак си недовършена. Дали там имаше ангел или демон, който помнеше какво е било някога името ми и сега ме викаше от висините — Ребека? Стоях там като всички други жени край Змийската порта, които си шушукаха, омагьосани и съблазнени от Амрам още преди той да стигне до нас.

Може би мигът щеше да отmine и аз щях да се извърна встрани и да се заема със задълженията си, ако той също не ме бе видял, ако и двамата не бяхме преобразени от този единствен поглед, който си разменихме. Осъзнах, че съм пленена, щом се поддадох на импулса си и застанах до стената, за да го приветствам като останалите момичета. Намеренията ми бяха други; просто да зърна мъже, каквито досега не

бях срещала. Вместо това точно в този миг станах жена. Взирах се през трептящия от жегата въздух и докато той изкачваше змийската пътека, виждах как неговата и моята съдба се преплитат в едно.

Бях привлечена от него, пламтяща от любопитство. Когато започнаха дъждовете, стоях до оръжейната, мокра до кости, и се надявах да зърна за малко поне този мъж вътре в казармите. Обикалях стената в търсене на знаци, бележещи местата, из които бе минавал: връх на стрела, отпечатък от крак, паднал косъм от косата му. Когато прахта се надигаше, мислех за него, вперила очи в небето; когато носех вода, ядях вечерята си, работех сред гълъбите или правех нещо друго, колкото и дребно да бе то, всичко ме караше да мисля за него. Нямаше да се опитам да го преследвам, но един ден той се изпречи на пътя, докато със сестра ми бързахме към гълъбарниците. Повдигнах ръка, за да прикрия очите си и малкия белег във формата на сълза. В този миг отново попаднах в неговия плен. Той се усмихна, убеден, че ме познава, и аз се усмихнах в отговор, знаейки, че не е така.

Майка ни ни чакаше. Ако тя беше с нас, щях да се обърна. Може би всичко, което последва, щеше да бъде различно, но съдбата бе решила друго, за което бях особено благодарна. Нахара ме погледна странно, когато ѝ казах да ни остави, но изпълни молбата ни и си продължи по пътя.

— Всеки ден минаваш от тук — каза Амрам, когато сестра ми си тръгна.

— От къде знаеш? — попитах аз, както говорех някога с Нури, сякаш бяхме равни, а не жена, която трябва да свежда глава пред него.

— Защото те наблюдавам.

Почувствах се отново сякаш бях в планината, сякаш бях себе си.

— Не толкова често, колкото аз те наблюдавам — усмихнах се по-широко.

Тъй като бях израсла сред момчета, не притежавах лукавството на жените. Амрам се разсмя, изненадан от честността ми. Предполагам, че когато го целунах първа, постъпих като мъж, завладян от страст. Изненадах се, че на него му хареса.

Жените на полето клюкарстваха за нас. Чувах думите им, но мнението им не означаваше нищо за мен, песъчинка в сандалите ми. Оставях искрите на грубата им ревност да падат по земята. Никоя от тях не посмя да говори с майка ми и да рискува гнева ѝ, като ѝ разкаже за моето покварено държание.

Продължавахме да се срещаме по тъмно, близо до фонтана на Западния площад. Всеки път, когато бях с Амрам, сестра ми ме покриваше. Тя беше моят щит, моят ключ към свободата, малката гълъбичка, която отнасяше думите ми на Амрам, когато се уговаряхме за часа на срещата ни. Някога бях спасила сестра си, сега тя ми се отплащаше. Често прекосяваше площада заедно с мен късно вечер. Държахме се за ръце и си шепнехме като деца, но когато приближавахме фонтана, тя се отдръпваше встрани и аз продължавах сама. Нарочно не исках да става свидетел на срещите ни — така, когато казваше на майка ни, че не ме е виждала с някой мъж, това нямаше да е лъжа.

Успявахме да намерим места, където да бъдем сами — хранилища, градини, полето нощем. Отново, както когато бях дарила живот на сестра си, отдавах дъха си на някой друг, а неговият принадлежеше на мен. Амрам се закле, че ще опази тайната ни и майка ми няма да разбере, а той бе мъж на честта. Хората разказваха, че в Йерусалим е бил най-смелият убиец, способен да се преобразява. Баща му, великият и страховит убиец Бар Ел-ханан, притежавал способността да изчезва внезапно от погледа ти. Може би Амрам бе наследил това умение за невидимост, защото можеше да се промъква покрай майка ми, незабележимо, като лек облак. Станахме толкова дръзки, че започнахме да се срещаме в избата под нашата стая, защото в пода на старата кухня имаше тайно стълбище; друг таен проход отвеждаше на същото място право от площада. Свличахме плащовете си под стаята, на чийто под стъпваше майка ми. Може би го правех, за да ѝ се опълча, за да извоювам живота си и да опровергая нейното пророчество, че любовта щеше да ме погуби.

В нашето тайно скривалище правех всичко възможно да открия Амрам сред мрачните дипли на сенките, преди да ме види той. Можех да видя мишката, търсеща зърно, и сънливите прилепи, висящи от тавана, но Амрам ме измамваше всеки път; поставяше длан на устата ми, за да не извикам, и ме стискаше в прегръдките си, преди да разбере, че е дошъл. Можех лесно да се освободя и да вдигна нож до

гърлото му, преди да успее да мигне, но си казвах, че това е нашата игра, да крием своята същност.

Въпреки че той не виждаше истинската Азиза, въпреки че трябваше да бъде по-разумна, никога не му отказах нищо. И все пак усещах празнота.

Той не прозираше под пластовете на воала ми, а аз не разкривах най-съкровеното си аз пред него. Може би исках да предизвикам майка си, но когато Ревка пристигна да работи при нас в гълъбарниците, вече му се бях вrekла. Не след дълго, когато и Йаел дойде в крепостта, му се бях отдала напълно.

Може би някои тайни е невъзможно да се скрият, защото моите грехове сякаш бяха изписани на лицето ми. Не бях омъжена и все пак знаех неща, известни на булките, как мъжете стенат от страст, как понякога ридаят с цялото си същество, как желанието им може да ги обвърже здраво, както дрехите, които носех в този живот — шалове, воали и плащове — ме обвързваха с това, в което се бях превърнала. Мъжете ме оглеждаха грубо, когато се редях на опашка на пазара, за да взема дажбите ни от жито и просо. Наблюдавах ме, докато носех кошниците с тор в градините, и ми подхвърляха предложения, на които не обръщах внимание. Не бях невинно агънце, нямаше да се предам на тяхната похот. Отвърщах им, че трябва да се прибират у дома си при своите съпруги и майки. Самата мисъл, че ще се преклоня пред мъж, който ми говореше така, събуждаше война в мен. Оставях шала да се свлече от косата и раменете ми и ръцете ми засилваха голи на слънчевата светлина. Тогава другите жени за пръв път започнаха да нашепват, че съм от шедим, създание, което никой не може да покори. В това отношение бяха прави. Вършех каквото исках, въпреки че майка ми бе забранила, въпреки че бе грях.

Започнах да се питам дали няма известна истина в историите, които жените в полето разказваха за мен, дали не животът, който бях водила, преди да дойда тук, ме отделяше от тях, а истината за моето раждане, отговорът на загатката кой бе моят баща. Знаех, че не бе ангел или инкубус, а просто мъж, пишец върху пергамент, но с течение на времето все повече мислех за него. Струваше ми се странно, че пратеникът знаеше точно къде да ни намери на брега на Соленото море, когато пристигнахме за пръв път тук, и че бе свел глава пред майка ми, сякаш бе жена на важен и влиятелен мъж. Питам се защо от всички места на света, където можехме да отидем, бяхме дошли точно в тази крепост, а не в някоя друга.

Майка ми не ми казваше нищо. Отказваше да ми отговори къде изпращаше гълъбите, когато стоеше на върха на Желязната планина.

Тя отричаше, че някога е получавала съобщения в отговор, въпреки че думите, пратени до нея, ме бяха изгорили и все още носех техния белег. Казваше ми само, че е била момиче, последвало пътя, който Всемогъщият е избрал за нея.

— Нима мога да съм толкова дръзка и непочтителна, та да питам Бог защо ме е изпратил да следвам един път, а не друг?

При тези думи лицето ѝ изглеждаше младо и невинно. Поне веднъж тя, която бе толкова строга и силна, ми се струваше ранима. Майка ми ме бе научила на много неща. Можех да чета на повече езици, отколкото знаеха мнозина от равините ни, и все пак знаех съвсем малко за нея и за себе си. След напускането ни на Моаб тайните ни бяха започнали да се оплитат като паяжина, една нишка водеше към друга. Продължавахме да мълчим за това, което бяхме имали и бяхме загубили. Движехме се като паяци, кръжахме една край друга, подозрителни, очаквайки какво ще се случи после.

— А аз нямам ли свой път, по който да поема? — попитах я веднъж, насърчена от думите ѝ, че не се е усъмнила в посоката, в която Бог я бе повел.

Тя ме погледна замислено.

— Да, имаш. И трябва да го избягваш на всяка цена.

Тези нейни думи бяха достатъчни, за да ме убедят, че сама трябва да открия пътя си.

Тайните ни отдалечаваха все повече една от друга. Следвах стъпките ѝ и вече не ѝ доверявах нищо. Оставах в стаята ни, когато отиваше да помага на жените да раждат или да лекува болните от треска, взела стомната, купата и сапуна си, направен от мас и пепел, като настояваше болните да измиват ръцете си сами, за да се пречистят. Не я придружавах, когато нощем ходеше в синагогата, за да зарови амулетите в пръстта близо до свещено място за защита на тези, които я бяха потърсили в нужда. Ако ме помолеше да я придружа извън портите, за да съберем седефче, риган и жълтите плодове на мандрагората, от които правеше лековете си, не можех да ѝ откажа. Но дори когато се опитвах да изпълня желанията ѝ като добра дъщеря, не ѝ бях от голяма полза. Ръцете ми не бяха чевръсти. Разкъсвах листата, а плодовете се разделяха на две, щом ги откъснех. Нямах ловкостта на магьосница. Не владеех нито едно от уменията, които жената трябва да притежава.

Не беше чудно, че Йаел скоро зае мястото ми. Майка ми я избра да се присъедини към нас в мига, в който влезе през портата, докато тя следваше покорно баща си, със сведена глава, а червената ѝ коса бе побеляла от солта. Може би се бе трогнала от нейната злочести на, която отгатна веднага след като забеляза полюшването на Йаел и как прикриваше внимателно корема си с дългия си шал. Майка ми също е била сама, когато е носила първото си дете.

Когато Йаел каза името на брат си в гълъбарника, почувствах как кръвта запрепуска във вените ми и се уплаших, че скритият ми живот ще се изпише на лицето ми. Това беше Йая, сестрата, за която Амрам говореше толкова често, неговата приятелка и закрилница през цялото му детство. Искаше ми се да я дръпна настрани и да я помоля да ми разкаже какъв е бил като малък, но не го направих. Нямах причина да ѝ се доверявам и да ѝ разкривам тайните си. После тя ни видя с Амрам на нашето тайно място и очаквах да ни предаде, да разкаже на майка ми, на която се доверяваше за толкова много неща. Но тя никога не проговори за това. Вместо това ме дръпна настрани и ми каза, че брат ѝ е добър човек. Не беше нужно; не трябваше да я е грижа кого обичам аз.

И все пак, въпреки добротата ѝ към мен, тя стана моя съперница. В онзи страшен ден, когато майка ми бе доведена на площада в окови и обвинена, че е вещица, Йаел бе тази, която застана до нея, не аз. Тя изтича до нея, а на шията ѝ се полюшваше един от златните амулети на семейството ни, подарък, които се даваше от майка на дъщеря. Виждах ги през поройния дъжд как стоят една до друга, със сплетени ръце. Извърнах се и не казах нищо, прегръщайки горчивината на ревността си.

Не можех да не се питам какво друго бе видяла майка ми в деня на моето раждане, дали е имало някакво знамение, което я караше да ме отхвърля и да предпочита една странница пред своята дъщеря.

По време на красивия и топъл месец Адар вечер Йаел идваше в стаята ни в кухнята на стария дворец. Повтаряше заклинанията, които майка ми бе научила в Александрия, както и буквите на гръцки и иврит. Двете седяха до масата, с приближени глави, и шепнеха, за да не събудят Арие, който вече бе почти на осем месеца и подремваше на сламеника, където някога бе спала сестра ми. Не се сърдех, че не предложиха да се включа в заниманията им. Не проявявах интерес към

тези неща. Кешафим бе просто още една женска работа, със своите рецепти и билкови церове, не по-различна от чистенето след гълъбите, преденето на вретено или готвенето. Бях я използвала веднъж, за да предпазя Амрам, когато за пръв път поведе набег извън крепостта. Но след това се чувствах нечиста и отидох до микве, за да се пречистя.

Но докато ги гледах как са погълнати от заниманията си, си помислих колко по-лесно щеше да бъде, ако можех да направя това, което майка ми искаше, ако аз бях тази, която седеше до нея, ако вече не бе предначертано, че съдбата ми е да не ѝ се подчинявам.

Когато Нахара ни напусна, бях убедена, че скоро ще се върне. Аз бях бунтовничката, а тя бе добрата дъщеря, моята скъпа и предана сестричка. Вярвах, че суровият начин на живот на есеите ще я отблъсне. Че ще си спомни, че принадлежи на мен.

Но сезоните се меняха, пшеницата израстваше все по-висока, а от нея нямаше никаква вест. На масата на мястото на Нахара седеше Йаел. В стаята пълзеше Арие, гукаше, играеше си на нейното легло с играчките си или с пумпала си. Сестра ми свеждаше надолу очи, когато се разминавахме, сякаш не бяхме прекосили заедно Соленото море и не бяхме спали в прегръдките си. Изглежда, не ме чуваше, когато виках името ѝ на площада. Мислех си, че щом му дойде времето, тя ще се върне при мен, но грешах. Трябваше да проумея, че овцата не побягва през отворената врата, когато целият ѝ свят се намира в тесния обор, в който живее. След като животното запомни бодливата ограда, то никога не я пресича, дори и когато бодлите опадат, защото тя все още определя границите на живота му, то вижда само вътре в нея.

Когато наблюдавах Нахара на полето как се грижи за черните кози и ги побутва с пръчката си, как следва мъжете от своето племе, с приковани в Малахи очи, често се питах дали майка ми не беше объркала пророчеството си за любовта, която ще ми донесе единствено гибел.

Може би бе видяла съдбата на сестра ми, не моята.

В деня на Празника на безквасните хлябове, когато празнуваме освобождението на народа ни от робство, от Едом се надигна кадим. Това не беше на добро.

— Щом този вятър започне, продължава със седмици — казваха хората на площада. — Не можем да го избегнем и да се скрием от яростта му.

— Седмици наред птиците няма да се издигат в небето — пророкуваха други, — крилете им ще се възпират от неговия порив и от волята на нашия Бог, който ни напомня, че трябва да Му се преклоним и да благодарим за живота на земята.

— Когато мъжете си говорят, ще настава объркване, а намеренията на жените ще бъдат разбирани погрешно — мърмореха вечер тъкачките на станове.

В гълъбарника птиците бяха нервни и отказваха да снасят. Майка ми начерта знака на четирите криле на пода, после изгори благоухания, малка купчинка смирна, която успокои птиците, въпреки че още трепереха. Йаел вземаше гълъбите един по един в скута си и те притихваха, но щом излезеше през вратата, отново започваха да пърхат с криле и да я викат.

Когато Празникът на безквасните хлябове свърши и пекарите се върнаха отново на работа във фурните, за да изпекат и малкото им останало зърно, вятърът бе още с нас, все така ожесточен. Листенцата валяха от бадемовите дървета като ослепителна градушка. Пред складовете имаше опашки, на които съседите ни чакаха за своите дажби. Хората крещяха, за да се чуват; на края често се отдалечаваха едни от други, поклащайки глава.

Кадим бе донесъл вихрушки; навсякъде имаше прах и чакъл — навлизаха в гънките на дрехите ни, спяхме и ядяхме сред тях...

За щастие, в един-единствен час вятърът отслабваше и носеше покой, за който всички бяхме благодарни. Това се случваше, когато синята светлина на вечерта започваше да угасва. Цветът на хоризонта бе толкова великолепен, че дори слепите се кълняха, че могат да го видят. Беше беин хаарбаим, нито ден, нито нощ, когато воалът на илюзията изтънява и можем да виждаме неща сред обагрената в лилаво светлина, които са скрити във всички други часове. В такова време се появяват демоните и ангелите и шедим за пръв път идват на този свят.

Една вечер Йаел не дойде сама в стаята ни. В часа, когато кадим се бе успокоил, тя доведе със себе си жена от есеите. Бялата роба на Тамар изглеждаше синя, когато вятърът се увиваше край нея. Жената се приближи, свела очите си към земята. Потръпнах, и от светлината, и от вихъра. Лицето на майка ми бе бледо и измъчено. Сутринта бе

видяла скорпион в ъгъла. Оттогава очакваше бедствието да потропа на вратата ни.

— Не вини Тамар за това, което ще ти каже — помоли Йаел майка ми и в гласа ѝ долових притеснение. Косата ѝ искреше алена на угасващата светлина. — Тя дойде при мен, а сега и при теб, за да ти донесе истината, не да ти навреди.

Момчето на Тамар, Йехуда, се бе сприятелило с брат ми. Мислехме, че може да е дошла, за да го потърси, както често се случваше. Но сега бе различно. Тамар идваше при майка ми, но не смееше да пристъпи напред. Бяхме от едната страна на прага заедно с Йаел, която бе влязла в стаята, но остана от другата страна, сякаш дори само преминаването на прага ни щеше да ѝ донесе проклятие.

Беше лошо знамение да стоим така, разделени, и все пак никоя от нас не помръдна.

— След Шабат няма връщане назад — каза Тамар, без да вдига очи. Беше мила жена, която бе изстрадала много, и личеше, че ѝ е трудно да говори пред нас. Йаел я помоли да продължи и тя най-накрая ни каза. — Сутринта бяха при Абба.

Майка ми простена при тази вест. Знаеше, че Шабат е денят на булките, защото е седмият ден на сътворението и най-красивият от всички. Булката, за която говореха, бе сестра ми. Бе се омъжила без знанието или позволението на майка ми.

— Нищо не можеш да направиш — каза Йаел. — Венчали са се тази сутрин.

Тамар шепнеше извинения за начина, по който нейните хора ни бяха пренебрегнали. Тъй като няхаме мъж в семейството, Абба бе дал одобрението си е благословията на Бог. Майка ми вече не слушаше. Впусна се към шкафа, където държеше талисманите и билките си, отчаяно търсеща заклинание, което да оправи нещата. Маслото от лилия, този свят, скъпоценен аромат, се разсипа по олтара, докато ровеше. За миг ми се стори, че сме се върнали в полетата на Моаб и е лято, и всяко цвете е червено. Майка ми се разплака. Това ме ужаси най-много. Не я бях виждала да плаче, дори и в нощта, когато разбойниците нападناха палатката ни и тя промени името и съдбата ми.

Искаше ми се още да съм момче, да преследвам кервани заедно с мъжете, да търся провизии, да оставям жените да се справят със

сърцераздирателните мигове като този. Стоях там безмълвна, неспособна да се справя със скръбта на майка си. Йаел бе тази, която отиде при нея и я прегърна. Всеки би помислил, че тя е дъщерята, а аз бях само гостенка, която стоеше неловко и не знаеше какво да направи, освен да гледа как майка ми оплаква прибързаното решение на сестра ми.

— Това е край — опита се да я утеши Йаел. — Тя им принадлежи.

Майка ми поклати глава; черната ѝ коса се разпиля по гърба ѝ.

— Знаеш го, също както го знам и аз. Туй, което е сторено, може да бъде разтурено.

Излезе забързано от стаята ни. Йаел понечи да я последва, но аз поставих ръка на рамото ѝ и я спрях. Поне веднъж щях да бъда дъщеря на своята майка.

— Нахара е моя сестра — казах студено. — Това не те засяга.

Йаел ме погледна изненадано, после отстъпи назад.

— Разбира се, права си.

Тръгнах след майка си през площада, сърцето ми биеше бясно в гърдите ми. Чувах как стъпките ѝ отекуват по камъните. Беше бърза, но я настигнах в края на овощната градина. И двете дишахме учестено. Вятърът се бе завърнал. Разклащаше клоните и вдигаше вихрушки от прах. Времето на синята светлина бе свършило и мракът бе започнал да се спуска като спирала надолу. Майка ми не се изненада, когато ме видя. Знаеше, че сестра ми принадлежи на мен.

— Тя ще се върне при нас — казах аз.

Майка ми поклати глава.

— Баща ѝ е пратил това проклятие, за да ме накаже. Така си отмъщава.

Не вярвах, че мъжът, който ме бе научил на всичко, може да е толкова жесток.

— Той не би направил такова нещо — отвърнах аз и огорчението ми от нейната измяна се надигна заедно с пясъците на Руах Кадим. — За разлика от теб неговата любов бе истинска.

Майка ми ме погледна. Уви се по-плътено в плаща си.

— Ако вината за това не е на човек, то тогава се случва по Божията воля. Ако е така, не можем да променим това, което е писано да стане. Затова се моли причината да е проклятието на баща ти.

Отвъд полето на грубата маса на есеите светеше лампа и в нейната светлина се виждаше групата хора, събрани за общата вечеря. Вместо ръкописите, които обикновено мъжете разстилаха върху масата, за да работят, сега видяхме празнични сватбени ястия — фурми и вино, извара и смокини. Над масата бе опънато покривало за защита от вихрушките пръст.

Погледът на майка ми бе втренчен във водача на есеите.

— Сега ще видим дали е дело на Бог или на алчността на мъжете — каза ми тя. — Ако знаеха кой е баща ѝ, дори нямаше да смятат, че е от нашия народ и изповядва вярата ни.

Тръгна към Абба, светия мъж, който вече не можеше да ходи. Дори неверниците почитаха преклонната му възраст, защото тя бе знак за милостта на Всемогъщия, но майка ми не бе дошла, за да изкаже почитта си. Забелязах, че стиска нещо здраво в юмрука си. Есеите явно също го видяха, защото застанаха пред нея, за да не навреди на Абба. Спомних си как бе изкачвала сама Желязната планина, очаквайки гълъбите. Разбрах защо жените в Моаб се бояха да я погледнат. Спомних си как на брега на Соленото море и аз се бях уплашила до смърт от нея.

— Елохим ще ме защити — успокои Абба следовниците си.

— Дали? — попита майка ми. Гледаше Абба право в очите, главата ѝ не бе покрита и изглеждаше опасна. — Искam само дъщеря си.

Сега видях, че в шепата си държи не оръжие, а сол. Но тя бе опасна от всеки кинжал, защото в нея имаше вложено проклетие, което смяташе да хвърли върху тези хора, за да ограда злото и то да не може да ѝ навреди.

Мъжете закриха очите си, за да не ги превърне в чудовища или козли. Започнаха да шепнат молитви, да зоват Божията милост. Майка ми не се впечатли. Извика ангелите на Хима, духовете на гнева, и помоли Създателя на вселената да погуби враговете ѝ. Спомних си как разбойниците, които бащата на Нахара уби, бяха паднали край нас като изсъхнали клони на акациево дърво, кръвта им се стичаше като мязга, толкова гъста, че на майка ми ѝ бяха нужни дни, за да я почисти. Тя ги бе проклела, със същите думи, които редеше сега.

Вятърът поклащаше дрехите, които жените на есеите бяха закачили на простора; разтърсваше сватбената палатка, когато майка

ми повдигна ръце, кадим сякаш бе привлечен към нея. Тя се обърна в четирите посоки на света. Хвърлената във въздуха сол се издигна нагоре като стълб от дим, за да завърши заклинанието ѝ. Небето стана черно и не виждахме нито една звезда, сякаш майка ми бе успяла да дръпне завесата на небесната твърд и да скрие Трона на славата. Видях как по лицето на Абба премина изражение на почуда и страх. Той осъзна, че майка ми е учена жена, не поредната простодушна овца на полето, която ще се подчини безропотно на заповедите му. Тя нямаше да бъде спряна от оградата от тръни или от недоволството на добродетелния мъж.

Есеите бяха замръзнали на място, мишки, вцепенени пред черната усойница. Една от техните жени, по-възрастна, изтича да вземе ведро с вода, за да го излее върху солта, която майка ми хвърли в краката на Абба. Но нямаше достатъчно вода, за да я отмият цялата, и това, което остана, засъхна във формата на змия и стана черно, когато попи в пясъка.

Абба, който едвам ходеше, сега се надигна от стола си. Той разпозна знаците, но ги разчете в своя полза. Вярваше, че народът му е бил избран от Бог и че мирът е единственият истински начин да се отдава почит на Всемогъщия. Краят на света бе надвиснал над нас и това, което е било написано, не можеше да бъде заличено или върнато назад.

— Не можеш да се пребориш срещу това, което е предопределено, нито с оръжия, нито със заклинания — каза той и последователите му го наобиколиха, за да го защитят.

— Искam я сега — отвърна майка ми. — Не можеш да вземаш нещо, което принадлежи на друг.

— Тя не е твоя дъщеря — каза Абба. — Тя е дъщеря на Бог.

— Така ли мислиш? — попита го майка ми.

Малахи излезе от къщата, която някога бе кози обор, където хората му живеяха заедно, ядяха от едни и същи чинии, поливаха вода върху главите си преди всяко ядене и животът им преминаваше в молитви и славене на Бог.

Абба посочи към него, докато той приближаваше.

— Тя принадлежи на този мъж.

Момчето, което майка ми бе отпратила от гълъбарника, бе чуло кавгата и бе напуснало брачното си ложе. Стоеше там. Младоженецът.

Майка ми тръгна срещу него, напявайки заклинанията от книгата, която нейната майка ѝ бе подарила, книгата, дошла чак от Александрия, пътувала до Желязната планина и прекосила Соленото море. Ако предопределеното можеше да бъде спряно, то това щеше да стане в този миг. Вятърът пое в посока на тази къща, листата хвърчаха наоколо, клоните се чупеха. Младоженецът знаеше какво се опитва да направи майка ми, как искаше да разшире шевове на съдбата.

— Тя вече е моя жена — каза ѝ той.

— Ще видим дали е твоя жена, или моя дъщеря.

Никой не посмя да се намеси, когато майка ми мина покрай Малахи. Плащът ѝ се вееше и той трепна, уплашен, че ще извърши греха да докосне друга жена, освен своята. Когато я последвах, сведох очите си, въпреки че Малахи ме помоли да застана на тяхна страна.

Нахара се опита да задържи вратата, но не успя срещу нашата обединена сила. Най-накрая тя отстъпи назад. За миг, докато вратата се отваряше, си представих, че ние сме разбойниците от Моаб, които се опитваха да вземат нещо, което принадлежи на друг. Гърлото ми изгаряше, всеки дъх бе като парещ пламък. Приличаше много на онзи ден, когато извличах горещата течност от устата на сестра си, за да може да поеме първия си дъх на този свят. Може би грешката ми беше, че изплюх разводнената кръв на земята, а трябваше да преглътна същността на душата ѝ. Може би никога не ми бе принадлежала и именно в този миг аз бях разплела съдбите ни.

Сестра ми носеше проста бяла роба. Косата ѝ, обикновено сплетена и покрита от шал, сега се вееше свободно, черна като косата на майка ми, дълга като моята. Бях я спасила само за да се омъжи за Малахи и да живее в този обор. Но където и да отидеше, колкото и да се отдалечеше от нас, тя щеше да бъде моя сестра.

— Ела с нас — помоли я майка ни. — Преди да станеш негова.

— Преди? — Нахара повдигна предизвикателно брадичка.

Стаята бе гореща, наситена с миризмата на пот и секс. На сламеника, където жените от тази секта бяха разпънали бял чаршаф, за да уловят доказателството за чистотата на сестра ми, имаше петна кръв.

— Ако той знаеше, че баща ти не е от нашия народ, нямаше дори да те погледне — казах аз.

— Но тя няма да му каже — кимна Нахара към майка ни. — Прекалено късно е. Вече съм негова.

Сестра ми изглеждаше въодушевена от властта, която има; знаеше, че думите ѝ ни нараняват. Ръцете ѝ бяха сложени на кръста, сякаш тя беше царица на тази миризлива къща на кози.

— Ако искаш да спасиш някого, спаси нея.

Кимна към мен; сестра ми, която обичах като никого друго, която сега бе станала моя предателка. Спомних си с каква нежност се бях грижила за нея, когато живеехме в палатката си в Желязната планина. Всеки път щом майка ни отиваше в леглото на съпруга си, аз пеех, за да приспя сестра си. Тя спеше добре, захапала палеца си, унасяйки се още при първите думи на песента, която пеех — за това как звездите са над нея и я гледат с искрящите си очи. Обещавах ѝ да взема листата на тамарикса и да ги размахам, за да прогоня нощта и сутринта да дойде отново.

— Ти си сляпа за това, което прави тя — каза Нахара за мен. Гледаше майка ми без капчица уважение. — Била е стотици пъти с Амрам, а ти не виждаш нищо. Отвори очите си.

Майка ми се извърна към мен.

— Какво очакваш? — продължи сестра ми. — Курвата се е обучила от най-добрата в занаята.

Когато майка ми се пресегна, очаквах, че ще сграбчи Нахара и ще я принуди да тръгне с нас. Но тя я зашлеви. Майка ни, която винаги ни бе прегръщала с обич, бе принудена да направи това.

Чух как Нахара си поема шумно дъх. Повдигна ръка към зачервената си буза, но не се разплака. Усмихна се, по-овладяна отпреди, по-сигурна в това, което иска, истинска дъщеря на баща си, сурова и самоуверена.

— Опитваш се да ме накараш да замълча, но няма как да го отречеш — каза тя на жената, която ѝ бе дарила живот.

Отвън пустинята се надигна още веднъж; вратата на обора зейна отворена с такава сила, че дървото се разцепи на две. Бе прекалено късно, точно както ни бе предупредила Йаел. Вятърът щеше да ни следва с дни, щеше да ни принуждава да закриваме главите, да ядем чакъл заедно с храната си, да слушаме грохотния му рев по цяла нощ. Аз, която познавах само желязото, почувствах, че сълзи изгарят очите ми. Въпреки че стоеше пред мен, сестра ми вече не беше моя.

Майка ни сведе глава, опозорена и унижена. Спомних си как се бе мъчила при раждането на сестра ми, защото аз бях с нея в онзи ден.

Спаси нея, бе казала тя.

Не чухме нито веднъж: *Спаси мен.*

В нощта, когато си тръгнахме от есеите, майка ми разкъса плаща си, както правят жените, когато оплакват мъртвите. Някои казват, че думата ни за гроб, кевер, се използва и за състоянието, когато детето се бори вътре в майка си и животът и смъртта са все още преплетени в едно. Детето, което майка ми се бе мъчила да роди, сега я бе напуснало. Тя нямаше да каже истината за произхода на Нахара, защото това щеше да я опозори. Но се отказа от нея. Повече не говорихме за сестра ми, макар че майка ми пях за нея в продължение на седем дни, както се пее за душите на мъртвите, защото толкова дълго духът се рее край тялото, неспособен да се раздели от земната си форма.

Оттогава двете живеехме в стаята си, но времето минаваше и ние все по-рядко разговаряхме. Бяхме сами, защото брат ми се бе преместил в палатка близо до казармите, за да служи по-добре на воините и за да избегне мълчанието между майка ми и мен. Между нас се възцари недоверие, което ни задушаваше. Всеки притежаващ дори малко разум би избягал от тази горчивина, а Адир бе разумно момче.

Работех в най-малкия гълъбарник, за да съм далече от другите. Не можех да изкупя грешката си. Бях излъгала и мамила майка си. Бях се отдала на мъж преди сватбата. Стореното не можеше да се поправи, защото дори в ръцете на вещица съсипаната жена не може да стане отново чиста.

И все пак, когато лягах да спя, ставах друга, различна от жената, в която се бях превърнала. Често сънувах, че яздя сред акациевите дървета. Мислех за стария си приятел Нури и как го бях предала, преструвайки се, че съм нещо, което не съм, създание, изтъкано от сухожилия и мускули, а не жена от плът и кръв. С Амрам не се преструвах така, но може би криех от него най-важното. Никога не му казах истинското си име. Той не ме познаваше и никога нямаше да успее да прозре в мен, независимо колко пъти щеше да ме обладае или как щях да се опитвам да му предложа любовта си в замяна.

И заради това, дори когато бях с него, бях сама.

Той не бе мъжът за мен, защото никога нямаше да приеме скритата ми страна. Наричаше ме своя овчица, своя гълъбица и любимото си момиче, но аз не бях нито едно от тези неща. Започнах да избягвам срещите ни. Той, който ме познаваше така както само съпругът би трябвало да познава жена си, чакаше до фонтана, изгарящ от страст. Но аз го гледах от сенките, както ангелите наблюдаваха нашия вид от своите висини. Копнеех за това, което сънувах, за свободата, която някога имах. В сънищата си питах бащата на сестра си дали бе видял истинската ми същност. Той ме поглеждаше тъжно и не ми отговаряше, защото бе изгубил всички ни и не можеше да ни последва или да ми отговори дори и в сънищата ми.

Започнах да спя със старата туника на брат ми; тя бе кафява, боядисана с орехови черупки, изтъняла и омекнала от носене. Чувствах се много удобно в нея. Сплитах косата си, след това я прикрепвах с проста брошка под шала за глава, така че да мога да обикалям из крепостта като безименно момче, без да привличам мъжките погледи.

За пръв път, откакто бяхме дошли тук, бях самата себе си.

В гълъбарника се тревожехме за Мъжа от севера. Бяхме вече в разгара на месец Йаяр и лятото наближаваше, месеца на Сиван, когато жегата се надига от центъра на земята и пада от небесата. Мъжът от север бе нищо за нас, затворник в кула, мъж, който едва говореше езика ни, направен от лед, който не би трябвало да бъде сред нас. Но бяха минали повече от шест месеца. Друг мъж би умрял от глад и изтощение, но друг мъж нямаше Йаел и всички нас, които да се грижат за него. Може би бяхме забравили, че е роб. Някак си с времето се бяхме сприятелили с него, защото той не беше като другите мъже. Не се бояхме нито от силата му, нито от мнението му. Той ни бе изненадвал много пъти, но най-вече, когато ни каза истинското си име, преди да го задържат. Другите бяха смаяни от признанието му, но аз разбихах защо бе поискал да ни разкрие толкова лично нещо. Когато научиш името на някого, ти го притежаваш. Но в замяна, независимо дали го отричаш или не, ти също му принадлежиш.

Първия път, когато Уин ме видя да опъвам лъка, в месеца преди да го хвърлят в кулата, разбра, че аз съм повече момче, отколкото жена. Той бе силен воин и разпозна воина в мен. Трябваше да бъда по-предпазлива, но бях толкова свикнала да държа оръжие, че не успях да скрия радостта си. От изражението на Мъжа от севера личеше, че е видял в мен другар и брат, някой, с когото в друго време и на друго място би могъл да ловува рамо до рамо.

— Добра работа — каза той, след като видя как пробвах стрелите, които изработих за Амрам. Жените се бяха върнали в гълъбарника. Събирах стрелите, като ги издърпвах от мишената си на маслиновото дърво.

— Да, хубави са — отвърнах аз.

Той се разсмя. Произнасяше думите ни странно; звучаха студени, някак по-ясни и по-точни.

— Хубави? Имах предвид стрелбата ти. Колко мъже си поразила? Сведох очи, за да не види блясъка на истината в тях.

— Да не смяташ, че нападам жертвите си, докато вечер тъка на станове?

Робът взе дланта ми и погледна мазолите ми.

— Тези не са от тъкане.

Показа ми как стрелят хората от неговия народ така, както би учил по-малък брат. Робите не се издават взаимно, а въпреки че не бях в окови, бях робиня на истината за своя произход, защото все още не знаех кой е баща ми и това ме измъчваше. Мъжът на име Уин бе добър учител, търпелив, и с желание споделяше бойните си умения. Когато прикрепих пера към стрелите, както правели неговите хора, те полетяха много по-бързо. Часове наред се упражнявах зад гълъбарника. Веднъж пронизах една от нашите птици, която бе политнала толкова високо, че човек можеше да я помисли за облак.

Уин ме обучаваше в изкуството на стрелбата с лък, как да си поемам дъх, преди да опъна тетивата, после да изчакам сърцето ми да удари, да вдишам още веднъж и тогава да я пусна. Това допълнително вдишване се оказа истинско чудо; то вдъхваше живот и скорост на стрелата. Уин говореше за животното от неговата родина, подобно на елен, което било по-бързо от вятъра, от леопардите в пустинята; толкова бързо, че никоя птица не можела да му бъде равна. Точно това искаше и за стрелите ми: пера, които да ги окрилят.

Превърнах стрелите в птици, които щяха да порят въздуха. Когато си поемах допълнително дъх, стрелата бе като гълъбица, която се спускаше за миг надолу, за да дари крилете си със сила, преди да се издигне отново във висините.

Когато пръстите ми се разкървавиха от упражненията, казах на Амрам, че съм се наранила на станове. За разлика от роба той ми повярва. Бе сляп коя бях всъщност. Сякаш аз притежавах плаща на невидимостта, който се говореше, че баща му е носел из двора на Храма, когато е пронизвал враговете си. Амрам ме помоли да нося плащ в любимия му нюанс на синьото като символ на любовта ми. Съгласих се, макар да знаех, че никога няма да мога да му дам този дар. Не знаех какво да правя на стана, за да го изтъка.

Ръцете ми укрепнаха след многото часове стрелба, мускулите ми бяха като на воин, но аз обяснявах, че силата ми е дошла от повдигането на кошниците, които носехме на полето. Седмици след това Амрам идваше да ми помага да ги нося, защото реши, че са

прекалено голям товар за мен. Зад гърба му Уин ми се усмихваше и аз му отвърщах също с усмивка, защото някои споделени тайни сближават хората, също както други ги разделят.

Не се интересувах какво има между роба и Йаел, но знаех, че той е полудял по нея. Веднъж Йаел ми бе казала, че си е моя работа кого обичам, и сега аз ѝ отвърщах със същото. Виждах как той я гледа и знаех, че тя оставя веригите му отключени.

— Нея питал ли си я колко мъже е поразила? — закачих Уин един ден.

Думите се изплъзнаха необмислено от устата ми, но той се загледа в Йаел с болка в очите.

— Един със сигурност.

Трябваше да се досетя, че ще сглупи и ще се опита да я склони да избяга с него. Той беше искрен мъж и не можеше да се прикрива, дори ако това означаваше да прекара малкото му останал живот в окови.

Йаел бе тази, която му носеше оскъдните провизии, докато бе заключен в кулата. Разказваше ни, че вече едва говорел. Бил толкова изнемощял, че не можел да се надигне от твърдия сламеник. В килията миришело ужасно, защото никой не я чистел и неговите собствени изпражнения просто се трупали там. Уин обаче не се оплаквал и не проклинал надзирателите си, а продължавал да разказва за снежната земя, в която се бе родил. Сякаш я виждал пред очите си. Жегата изчезвала, когато говорел за страната си, и той потръпвал, като че ли крачел през снега. Неговият народ вярвал, че след смъртта си човек се завръща у дома. В следващия си живот той щял да стъпва под високите тисове в родината си и отново да се събере с тези, които си бяха отишли от този свят преди него.

Един ден настоявал упорито, че е видял елен през прозореца. Това животно се ловувало много трудно, защото летяло през тревата като птиците над главите ни.

— Какво великолепно създание — прошепнал той.

Йаел плачеше, докато ни го разказваше, защото в нашата страна нямаше елени, а килията на Уин бе без прозорци.

Бе мрачно време. Вече осъзнавахме, че животът ни тук е толкова отдалечен от останалия свят, че все едно сме в отвъдното. Скоро щяхме да празнуваме Шавуот, Празника на седмиците, в чест на деня, който Мойсей ни бе дал Тората. В миналото хората от нашия народ пътуваха до Храма в Йерусалим с дарове — първите плодове след седемте седмици работа на полето, и принасяха в жертва седемте плода на реколтата: жито, ечемик, грозде, смокини, нар, маслини, фурми.

Такава бе традицията ни, така повеляваше законът ни, но тук нямаше Храм, към който да вървим и в който да поднесем даровете си, а поводите за празнуване бяха малко. Овощните ни градини бяха пусти, независимо от дъжда, който майка ми предизвика. Житото бе толкова малко, че делвите в складовете бяха наполовина празни. Хората се питаха дали не е дело на демони. Всъщност, когато сега валеше, водата се изливаше върху ни с такава сила, сякаш дъждът бе от камъни.

Твърдеше се, че Масада никога няма да падне и че Бог е сътворил тази планина заради нашия бунт, за да продължим да Го славим. Въпреки това се питах колко ли щяхме да издържим на една обсада, когато римляните дойдеха. Хранилищата на царя нямаше да ни помагат вечно. Повече от десет години маслото, виното и зърното на Ирод ни бяха хранили и бяхме свикнали да разчитаме на тях, но те вече свършваха. В крепостта имаше голяма преса за маслини, но маслините по дърветата бяха малко и не успявахме да изцедим достатъчно масло. Сега в хранилищата властваха плъхове. Плъзнаха слухове, че са били доведени тук от римляните и оставени нарочно, в случай че нашият народ си възвърнеше обратно крепостта, за да ни донесат болести и да погълнат и малкото, което ни е останало.

До нас достигна новината, че римските войници са превзели още едно укрепление на зилотите в пустинята. Крепостта Махерон, източно от Соленото море до границата с Моаб, бе паднала в ръцете на Десети легион, воден от Луцилий Бас, пълководец, който според някои бил непобедим. Оракул бил предрекъл, че победата винаги ще бъде негова и досега това май наистина бе така. Но макар името на Махерон да означава „меч“, може би неизбежното поражение на крепостта бе причинено от ръцете на собствения ни народ. Това място имаше кървава история и се носеха слухове, че някога там бил затворен велик

учител на име Йоан, който бил обезглавен, защото не пожелал да се отрече от своята вяра.^[1]

Разказваше се освен това, че когато бунтовниците дошли в крепостта, решили да унищожат всичко, което принадлежало на жестокия Ирод и синовете му. В своята фанатичност отсекли едно гигантско седефче, растение, което било станало по-високо от всяко смокиново дърво, и за което се говорело, че държи тайната за свободата и успеха на нашия народ. С тази прибързана постъпка те унищожили шансовете си за победа. Седефчето може да те спаси или да те погуби, може да ти донесе късмет или агония. Неколцина воители били потресени от действията си и се опитали да засадят ново растение на същото място, но корените не се захващали и всеки следващ разсад умирал.

Когато римляните ги заобиколили, един от най-добрите им воители бил пленен. Изтезавали пред очите на всички по начини, които е невъзможно почтен човек да си представи. Приятелите и любимите му хора били принудени да гледат как римляните режат парчета от плътта му и пъхат в отворените рани горящи бодливи растения, откъсвайки кожата от душата му. Другарите му умолявали да го освободят, предлагали своя живот в замяна на неговия, стига да им обещаат, че няма да ги убият. Сделката била направена и бунтовниците излезли от крепостта. Но макар да им бил дал думата си, Луцилий Бас не я спазил. Когато воители ни мислят за демони, те си представят неговото име.

Мъжете в Махерон били изклани до един и от кръвта им земята почерняла.

Римляните издигнали високи клади от телата — и не само мъртъвците били хвърлени в огъня, но и слабите, и болните, всички, които не си струвало да бъдат продадени в робство. Техните отчаяни викове отекнаха из цяла Юдея. Някои от жените, работещи на полето, се кълняха, че в този ден от небето потекъл дъжд от камъни и когато последната смокиня паднала и се смачкала на земята, отвътре изпъззели мравки, които били съсипали плода.

Бяхме в синагогата, за да се помолим, и мъжете там бяха като поразени от гръм след новината. Тази вечер чухме не само молби, но и

кавги. Как можехме да избегнем съдбата на Махерон? Чувахме тихия, уверен глас на Бен Яир. Знаехме, че е той, защото когато говореше, всички останали мълчаха.

— Няма да позволим жените и децата ни да умрат на кладите — каза той на воините си.

Нямаме друг избор, не можем да отстъпим, предупреди ни великият мъж. Бе видно за всички, че силата ни се раждаше и укрепваше от неговата смелост. Но когато отидох на полето, видях, че смокините наистина са окапали; трябваше да бъде най-зеленото време на годината, но златните плодове лежаха почернели на земята.

[1] Става дума за Йоан Кръстител. — Б.пр. ↑

Йаел се тревожеше не само заради Уин, но и заради детето си. Бяхме използвали Арие като ключ, за да отворим портата на кулата. Ревка го водеше при жената на водача ни, за да му се радва тя в замяна на позволенията й да носим храна на роба. Но някои ключове могат да отворят много ключалки и никога не бива да бъдат давани или заемани. Жената на водача ни се бе влюбила в Арие и се готвеше да издигне нов затвор, изкован от нейните прегръдки и от мрежата на желанията й.

Бях виждали тази тъмнокожа жена да броди вечер близо до стената, която ни обграждаше, сякаш бе сянка, търсеща нещо, което да я върне към живота. Може би детето бе такъв лек за болестта, която носеше в себе си, за пустотата и за отчаянието й.

Жената на Бен Яир бе започнала да задържа Арие при себе си, когато Ревка й го носеше вечер; тя го люлееше и приспиваше, сякаш бе нейно дете. Заплашваше, че ако Арие не е при нея, няма да позволи да се грижим повече за роба. Защо варваринът щеше да живее, а тя нямаше да получи нищо в замяна на услугата си? За да подсили заплахата си, отиде при свещеника, за да й каже кой ден ще е подходящ за смъртта на Уин.

Когато Йаел чу за това, се затича към малкия дворец. Сведе глава пред Хана, но заяви категорично, че за последен път ще й позволи да види Арие в замяна на живота на роба. Когато се върна същата вечер, за да си вземе бебето, вратата беше затворена. Отпред стоеше пазач, по заповед на Хана.

Той беше приятел на Амрам, Ури, който бе довел Йаел в крепостта, добър мъж, харесван от всички. И въпреки това не я пусна.

— Правим каквото ни е наредено — извини й се той. — Тя говори с гласа на мъжа си. Разбираш, нямам друг избор, трябва да й се подчиня.

Йаел обикаляше около двореца така, както просяците протягат ръце за милостиня по пазарите. Ревка будуваше нощем до нея и плачеше, защото винеше себе си за станалото, тя бе сключила това споразумение с Хана. Майка ми я бе предупредила, че нищо добро

няма да излезе от сделката с жената на Бен Яир. Тя е опасна, така бе казала. Много повече, отколкото изглежда. Преди време чух как Ревка обясняваше, че интересът на Хана към бебето е породен от нейната самота.

Майка ми се разсмя студено в отговор.

— Тогава може би ще кажеш, че змията просто е самотна и затова иска да погълне гълъбицата, когато гладът заговори в нея. Изчакай и ще видиш колко ще погълне Хана.

Сега Йаел дойде при майка ми, обляна в сълзи, отчаяна, и помоли за заклинание, с което да си върне сина.

— Сигурно можеш да направиш нещо — умоляваше тя.

Бях убедена, че майка ми ще помогне на любимката си, но тя поклати тъжно глава.

— Не биваше да й позволяваш да го докосва. Сега той е здраво хванат в нейните нокти.

— Дай ми нещо, с което да победи демона — проплака Йаел.

— Тя не е демон, тя е просто жена — каза мрачно майка ми. — В този случай това е по-лошо.

Започнах да следя Хана заедно с другите. Всички я презирахме заради своеволията, които си позволяваше — тя се показваше пред хората с детето, облечено с туника, изтъкана от нея самата. Тази жена, която се бе държала винаги встрани, която имаше множество слугини, работещи в градините и в кухнята ѝ, докато ние гладувахме, сега се разхождаше следобед из площада, изпълнена с гордост, носейки бебето на ръце, сякаш бе нейно, бърбеше с другите жени, които бързаха да изкажат възхищението си от детето, колко красиво е и с какъв лъчезарен характер, защото Арие бе готов винаги да се разсмее.

Внуците на Ревка бяха нашите шпиони и следяха жената на Бен Яир по цял ден, а после ни докладваха какво е правила. Ноа и Леви притежаваха уменията да се сливат със сенките, въпреки че гласовете им се бяха завърнали с пълната си сила. Хората казват, че когато загубиш нещо, а после то се върне при теб, е двойно по-сладко и наистина така се случи с внуците на Ревка. Когато проговаряха, думите им завладяваха събеседника им. Сякаш разговорите, които бяха премълчавани толкова дълго, сега се изказваха с най-сладките гласове

на света и когато говореха, момчетата го правеха с изумително красноречие и описаното от тях оживяваше като картина пред очите ни.

— Тя спря до скалите, там, където живеят черните усойници, и принесе жертва — казваха те.

— Тя нахрани бебето със собствените си ръце, даде му смокини, нар и ечемичени питки, сякаш бе малко гълъбче. Каза му, че е толкова сладък, че пчелите ще го следват навсякъде.

По-голямото момче, Ноа, приличаше много на баща си, Мъжа от долината, воина, който странеше от другите, боеца, който предизвикваше любопитството ми. Амрам ми бе разказвал, че този мъж не отбягвал битка, хвърлял се яростно в боя, когато всички други отстъпвали. Поемал рискове като луд, вървял рамо до рамо с Ангела на смъртта, дразнел го, предизвиквал малах ха-мавет да се появи пред него, размахвайки грубата си брадва, единственото оръжие, от което се нуждаел. Другарите му по оръжие го уважаваха, дори му се възхищаваха, но и леко се бояха. Те знаеха, че онзи, който не се страхува от смъртта, е най-опасният от всички.

Това, което прави опасна една жена обаче, невинаги е толкова очевидно, защото скритото за човешките очи често е най-смъртоносното качество. Това, което е прикрито, може да те унищожи. Демоните се появяват в мрака, когато най-малко очакваш предателство, когато си затворил очи, за да си отдъхнеш. Майка ми отказа да се изправи срещу Хана, затова се чудех с какво я държи тази мрачна жена. Изучавах Хана и все още виждах само едно слабо, зло създание, но способно да изплете здрава мрежа около плячката си.

— Жената на нашия водач шепнеше на Арие, че само тя ще го защити — разказваха ни внуците на Ревка. — Предупреди го, че лоши жени ще го чакат на стената. Каза му, че никога не бива да слуша жена на име Йаел, че тя ще му наговори само лъжи и ще се опита да го подмами, че той принадлежи на нея.

Йаел побледняваше, когато чуваше тези клевети, белегът на лицето ѝ изпъкваше, сякаш се изпълваше с кръв. Но прашчаше момчетата да научат още. Те пълзяха из градините покрай двореца, проправяха си път през ментата, ригана и градинския чай, стигаха толкова близо, колкото бе възможно. Момчетата бяха видели Хана да

чака съпруга си до вратата с бебето на ръце, сякаш Арие бе жертвен дар.

— А какво й каза той? — поиска да узнае Йаел, когато внуците на Ревка й разказаха това.

— Подмина я — отвърна Ноа. — Дори не погледна към нея.

Когато Йаел чу това, кимна зарадвана. Бе крехка и нервна, но се опитваше да се убеди, че ще си върне детето.

— Туй, що е сторено, може да бъде разтурено — казваше ни тя.

Не я опровергах, но майка ми бе казала същото нещо на сватбения ден на сестра ми, а Нахара все още бе със своя съпруг. Вече не бях толкова сигурна, че животът ни прилича на нишка, която може да се разплете и после отново да бъде сплетена.

Една вечер, докато с Йаел и Ревка наблюдавахме двореца, видяхме великия ни водач да влиза в покоите си. Майка ми отказваше да идва с нас; тя ни бе предупредила, а ние я бяхме пренебрегнали. Забелязвах, че при споменаването на името на Хана винаги преbledняваше. Тя не беше с нас, когато разпознахме Бен Яир по широките плещи, молитвения шал и гордата походка, подобаваща на цар, въпреки че той се бе отрекъл от всичките си земни притежания, когато бе видял алчността на богатите и знатни хора в Йерусалим. Жена му може и да спеше в двореца, но той самият оставаше отвън под звездите или прекарваше нощите си в казармите, за да знаят воините му, че не е по-различен от тези, които командва.

Решихме, че ще бъде най-добре да отидем право при него и Йаел да изложи молбата си. Знаехме, че е честен; може би щеше да отсъди в полза на истинската майка. Но когато времето настъпи, другите бяха прекалено нервни, за да се изправят лице в лице с него заради бремето, което носеше Бен Яир на раменете си. Отговорността за цялата крепост лежеше върху плещите му и бе толкова тежка, че Ревка и Йаел се уплашиха, че ще приличат на глупачки, ако застанат пред него и отправят молбата си за Арие. Как дръзвахме да притесняваме нашия водач с такъв дребен проблем, когато Йерусалим бе паднал и демоните очакваха с нетърпение да дойде и нашият час?

Сега бяхме единствената крепост на бунтовниците в Юдея. Всички останали бяха завладени и тъй като само ние все още

устоявахме, Рим беше още по-раздразнен. Отначало се въодушевихме, горди, че не сме изчезнали като другите и че сме още по-решителни в избора си. Но с времето ни обзе страх, защото осъзнахме, че сега, след като бяхме останали само ние, легионите ще направят всичко възможно да ни смажат.

Дори Ревка, известна с острия си език, отказа да доближи водача ни и да го разтревожи заради съдбата на едно дете, макар да бе любимият ни Арие. Бен Яир бе прекалено велик мъж с прекалено много грижи. Но аз не се страхувах. Елеазар бен Яир бе воин като всички останали. Мъжът е само мъж, а аз бях убила мнозина в предишния си живот. Бях виждала, че всеки умираше и се предаваше в ръцете на Бог по един и същи начин.

Затова предложих да отида при него сама.

Йаел бе изненадана, но благодарна.

— Брат ми е видял красотата ти, сега я виждам истински и аз — каза тя простичко.

Напоследък бях започнала да си мисля, че Амрам търси само това — красотата в жената. Нищо повече и определено не това, което прикривах с дългата си, свободно пусната коса, жената, която всъщност бях. Не казах нищо на Йаел, кимнах и тръгнах сама покрай стената към двореца сред падащия мрак. Бях спокойна; знаех как да преследвам плячката си и как да се сливам със сенките.

Когато стигнах до прозореца, стъпих на купчина цепеници и се надигнах, за да надникна през него. В стаята имаше малко мебели; повечето бяха нацепени за подпалки. Но мраморният под и фреските по стените бяха зашеметяващи. За миг се унесох и се замислих за царските особи, които бяха живели тук, без страх, непознаващи бедността. Разбрах защо царицата на Египет бе поискала от Рим да й дадат тази крепост. После видях Хана и се усетих къде се намирам. Тя седеше на пейка край огнището, държеше бебето в скута си и му шепнеше. Радостта, която изпитваше, бе толкова видима, че бях доволна, че Йаел не може да види това.

Близо до огнището имаше люлка от акациево дърво, изработена от някой майстор от Йерусалим. Над мястото, където детето полагаше главичката си, бе закачен амулет за закрила. Сламеният в стаята бе покрит с най-фина ленена завивка, а на люлеещия се стол бяха закачени бронзови камбанки, така че звукът им да прогонва демоните.

Арие бе облечен в пурпурна туника, като че ли бе син на цар. Изглеждаше така, сякаш това е единственият му дом и тук има всичко, което му е нужно. В този миг разбрах, че тази жена няма намерение да се откаже от него.

Спомних си за бащата на сестра ми, как се превръщаше в яростна вихрушка срещу враговете си, как лесно можех и аз да се държа така, ако пожелаех. Но трябваше да прикрия тази част от себе си, както правех с Амрам. Не можех да се покатеря през прозореца, нито да се пресегна за ножа на масата, както изпитвах желание да направя. Вместо това потропах на вратата.

Не очаквах да ми отвори самият велик мъж.

— Тук съм за детето — казах спокойно, преструвайки се, че съм просто една красива жена и нищо повече. Бях изгорила половин дузина акациев клони в памет на душите, които бях освободила. Тялото ми се бе покривало с кръвта на ибекса. А сега стоях със сведени очи. Все пак хвърлих бърз поглед към нашия водач, който се взираше в мен толкова пронизително, че разбрах защо Ревка и Йаел се боят да застанат пред него.

— Детето? — попита той, объркан от появата и от молбата ми.

Изглеждаше по-могъщ от повечето мъже и аз почувствах как се сливам с пръстта, докато стоях там със сведена глава. Насилих се да си припомня коя бях преди, мъжете, които бях убила, нощите, които ми принадлежаха. Повдигнах очи и отвърнах на погледа му.

— Майка му си го иска.

Бен Яир се обърна и видя Йаел, стояща заедно с Ревка и внуците ѝ до стената. Приличаха на сенки, на призраци, като тези, които оставаха на земята, когато несправедливо убитите хора не успяват да намерят покой.

— Той си има майка?

Изненадата в гласа му разкриваше, че неговата жена му е разказала друга история.

— Както всеки от нас.

На лицето на великия мъж се появи усмивка. Почувствах се облекчена, щом я видях.

— А баща? — попита той.

— Е, не всеки има такъв — отвърнах бързо аз.

— Не, всички имаме — увери ме Бен Яир.

Каза ми да изчакам и затвори вратата. Погледнах към градината, за която се грижеха роби. Имаше каменен фонтан още от времето на царя, сега пресъхнал, с потрошени ръбове, статуите в центъра бяха разбити на парчета на земята. Билки и мента растяха в правилни лехи и от тях се носеше аромат на зеленина и свежест. Чувах песента на птиците, макар че бе тъмно и след залез птиците не летяха, само мълчаливите бухали, които живеяха в пещерите на планината. И все пак те пееха, колкото и да бе странно за това време.

Облегнах се на фонтана. Там, под асмата с увиващите се стъбла на краставиците, под техните тъмнозелени листа, стоеше дървена клетка. В нея имаше два гълъба, които гукаха.

Почувствах болка под окото си, сякаш искрата от изгореното послание, което някога бях открила на земята, отново ме бе наранила. Сърцето ми затуптя толкова силно, че се уплаших дали ще имам сила да си тръгна оттук, въпреки че исках да избягам веднага. Дали гълъбите в тази клетка бяха пратениците до Желязната планина? Това ли бе причината майка ми да не иска да дойде в този дом и да рискува отмъщението на Хана?

Бен Яир се появи на вратата с бебето в ръце. Чувах хлипащите стенания, идващи от стаята зад него. Тръгнах през градината, ароматът на мента попиваше в дрехите ми, песента на гълъбите бе като песента, която носех със себе си отдавна, и която ме съпътстваше от най-далечната страна на Соленото море, където гълъбите в клетката ядяха зрънца от ръката ми, докато чакаха майка ми да ги освободи.

— За това ли дойде? — попита ме той, докато ми подаваше детето.

Когато проговори, разбрах защо мъжете го следваха и му вярваха, въпреки че мнозина от тях умираха и никога не се завръщаха от битка. Исках да му кажа, че се бях натъкнала на птиците, но не можех да намеря думи в негово присъствие. Постави бебето в ръцете ми. Трябваше да му благодаря, но отново не успях да проговоря. Той изчака толкова дълго да го направя, че мълчанието помежду ни разкри много повече за това, което чувствахме.

Преди да се върне в стаята си, Елеазар бен Яир постави ръка на челото ми. Бе грях да докосваш друга жена, освен жена си и дъщерите си. В този миг знаех, че той е мъжът, за когото майка ми бе направила толкова жертви, причината, поради която бе прогонена от Йерусалим и

години наред, ден след ден, бе чакала на Желязната планина гълъбът да се завърне със съобщението, че тя може най-накрая да дойде при него.

Когато се завърнах в стаята ни тази нощ, не помолих майка си да каже на глас името на баща ми. Гледах я как разресва дългата си черна коса с гребен от акациево дърво от горите на Моаб. Видях рисунките по тялото ѝ. Тя беше същата, жената, която никога не бе пожелала да ми каже коя бях аз, която не предложи помощ на Йаел, защото щеше да ѝ се наложи да застане пред най-големия си враг, който някога ме бе използвал като доказателство, за да ни прогони в пустошта.

Огледах лицето си, което се отразяваше в купа вода, и видях, че оттам към мен се взираат очите на баща ми. Сега, когато хората произнасяха името му, щяха да казват и моето. Тази нощ излязох, облечена в туниката и плаща на Адир, търсех хора, които говореха за баща ми, копнеех да чуя за делата му в битка и за добротата, проявена към нуждаещите си. Той твърдеше, че всички хора са равни, независимо дали са слуги или свещеници, и държеше всички да се подчиняват еднакво на законите, като този, според който не биваше да обираме само за себе си плодовете от градините си, за да сме сигурни, че и най-бедните сред нас ще получат милостта на Бог в тези времена на глад. Горях от желание да говоря с него, нещо, което не бях успяла да направя, докато се намирах в дома му. Когато чух, че ще има състезание за стрелба сред воините, отидох там преоблечена като момче, с шал, покриващ лицето ми, и с лъка, с който обикновено изпробвах качеството на стрелите, висящ на гърба ми. Може би щях да видя баща си и той щеше да познае коя съм, както аз вече го бях познала. Изчаках да мине почти целият ден, наблюдавах мъжете, как силните им рамене и гърбове се напругаха, докато обтягаха лъковете си. Викаха възторжено, братя и съперници, виняха вятъра, когато пропуснеха целта, хвалеха точния мерник на най-добрите стрелци сред тях.

Когато дойде ред на Амрам да покаже уменията си, видях възхищението на другарите му. Аз също исках искрено да го възхваля, но имаше и още нещо. Испитах ревност, жилото на осата ме прободеше. Бен Яир бе сред воините, които поздравяваха младите мъже и искрено

хвалеше Амрам. Замислих се как ме бе благословил и се запитах дали той бе причината да съм така тясно свързана с метала и да искам повече от другите момичета. Дори и сега, докато се взирах в тълпата от млади момичета, скупчили се отстрани, знаех, че никога не бих могла да гледам заедно с тях, вместо да горя от страст в битка заедно с мъжете.

Може би щях да се прибера обратно в тихата ни стая, но в избледняващите часове на угасващия ден видях ястреба да се рее над главите ни, онзи, чиито пера използвах за стрелите на Амрам. Спомних си отблясъците на червената боя от корена на броша, с която ги бях украсила така умело. Бях ги направила като подарък за него, но така и не му ги дадох. Най-накрая разбрах, че през цялото време бях искала тези стрели за себе си. Бях ги измайсторила не за да почета феникса, символа на моя любим, а в памет на червената лилия, която растеше в полетата на Моаб, като спомен за човека, който бях преди.

Носех ги и сега, скрити под плаща си.

Застанах на опашката на стрелците, тласната от някой демон или може би от гордостта си, непознато момче, на което му е позволено да се състезава, въпреки че никой не можеше да види борбата, която се водеше вътре в мен. Почти никой не си направи труда да ме погледне, когато изстрелях първата стрела. Може би втората ги убеди да се обърнат. А може би бе третата. Мислех само за едно: точния миг, когато обтягах лъка и изчаквах, както ме бе учил Уин, така че стрелата да може да потъне надолу и да политне след това, както правеха птиците. Дори за миг не се сетих за момичето, което се преструвах, че съм. Чувах вятъра и никакви други гласове. Мислех за двамата ми бащи, онзи, който ме научи на всичко, което знаех, и онзи, от когото исках да се уча сега.

Когато присвих очи, видях само пътя пред себе си, прав и непреклонен, като желязо.

Стрелите ми преминаха през тези, които вече бяха забити в мишената, и събориха стрелите на другите воители на земята.

Сега те вече ме погледнаха. Перата с техния червен цвят не можеха да се пропуснат, бяха като поле от лилии. Когато свърших, всички бяха притихнали.

Видях как Бен Яир се изправя на крака, а тълпата започна да крещи. Ушите ми бумтяха, сякаш ме бе връхлетяла буря, вихрушка от

далечната страна на Соленото море. Прошепнах благодарност към бащата на сестра си и към мъжете, с които яздех, и към Нури, когото винаги бях харесвала. Останах там за миг, безкрайно щастлива, и желаех това да можеше да продължи. Но мечтата ми бе като сън, който изчезва точно когато решиш да го задържиш. Внезапно осъзнах какво се случваше в този мит. Очите и ушите ми бяха отново мои. Тълпата викаше името на Адир и го провъзгласяваше за героя на деня.

Те ме смятаха за брат ми и бяха убедени, че той е майстор стрелец. Поздравяваха ме, но аз се обърнах и бързо се отдалечих. Воините продължаваха да викат Адир да се присъедини към тях, за да го поздравят лично, но аз ускорих крачка и тръгнах през Западния площад, бързайки така, сякаш животът ми е в опасност. Светът бе там, пред мен, сред скалите и долината под нас, но той вече не ми принадлежеше. Бях го подарила на брат си.

Стигнах до изоставена градина зад Северния дворец, закътано място, където жените идваха да потърсят чесън и билки, засадени там преди много време и отдавна забравени. Там имаше чучулиги, пърхаци в клоните на дърветата, но те се разбягаха, когато се появих, дишайки учестено. Свалих дрехите на Адир. Те бяха просто глупава маскировка. На мястото, където стоях, растеше розмарин, за който се казваше, че е билката на забравата, порта към миналото. Сърцето ми се блъскаше в гърдите и краката ми трепереха. Увих се в шала си, докато оплаквах момичето — момче, което бях някога.

Ястребът ме бе последвал. Може би това бе птицата, която Уин бе обучил да идва до прозореца на гълъбарника, безмилостен хищник, пожелал да склони глава и да приема храна от дланта на Йаел. Огледах небето. Ястребът във въздуха ми напомняше какво бе свободата. Миналото беше с мен, независимо дали го желаех. Аз бях самата себе си, без значение колко далече се опитвах да избягам от истината.

Под шала все още усещах лъка, опрян на гърба ми.

От върха на планината си, сред нарастващата жегата на Сиван, често виждахме войниците от легиона. Все повече експлораторес, разузнавачи, бяха пращани да проучват планината ни и се струпваха в скалистото ѝ подножие. Те бяха проучвателни отряди с единствената мисия да търсят врагове и да докладват обратно на водачите си. Римляните отдавна знаеха, че сме тук, както знаеха за Махерон и другите крепости, държани от зилотите. Бяхме далече от Йерусалим и досега ни пренебрегваха, но славата ни се увеличаваше и историите за силата ни бяха стигнали до римските уши. По пазарите на градовете из района все повече се говореше за нашия бунт. Песни за възхвала бяха създавани в наша чест и тези, които ни почитаха, отричаха властта на Рим, първо шепнешком, после и на висок глас. Хората говореха, че нашата планина е невидима и че сикариите използват писмеността на иврит, за да спуснат завеса от въздух и пара, разделяща небето от земята, върху нас. Казваха, че тронът на Господ може да бъде видян от нашите кули. Всеки мъж, който можеше да властва тук, можеше да властва и над света.

Войниците от легиона идваха да ни наблюдават, но единственото, което виждаха, бе, че планината ни е невъзможно да бъде нападната. Бен Яир бе наредил да стоим вътре, когато се появяваха експлораторес, за да не могат да разберат броя ни. Може би щяха да си помислят, че сме по-силни и разполагаме с хиляди воители, а не сме крепост, която оставаше само със старци, жени и деца всеки път, когато мъжете ни излизаха на набег. Нека гледат. Щяха да видят само планината, където ни бе изпратила Божествената слава, толкова непревземаема скала, че никога нямаше да успеят да ни победят. Някои от нашите момчета пускаха камъни надолу като предупреждение и се смееха, когато войниците се разбягваха.

Аз не се смеех, когато виждах туниките на Десети легион или символа им, дивия глиган. Усещах, че ме побиват тръпки. Истината беше, че не можехме да се мерим с римските войници, които бяха обучавани да бъдат машини за убиване. Нашите воители бяха добри в

това да се промъкват като вълци, да нападат врага си в мрака. Единствената надежда за успех на бунтовниците бе неочакваното нападение, когато по Божия милост бързината и ожесточеността им можеха да надвият по-силния противник. Срещу добре организирани и въоръжени войници, които имаха много по-голям опит в битките, нашият народ бе печално неподготвен. Бащите и братята ни бяха борци за свобода, не обучени войници. За разлика от бащата на сестра ми, мъжете в Масада не хващаха оръжието, нито имаха избран кон още в мига на раждането си. Те бяха свещеници, пекари и равини, а оръжията им бяха камъни, ножове и стрели, изковани не от бронз и желязо. Не разполагахме с нищо срещу безмилостната сила на Римската империя.

Когато нашите воители решиха да последват група експлораторес, така че да открият на какво разстояние е легионът от планината ни, Йаел ми даде подарък за Амрам, синьо парче плат с цвета на небето, на Божията слава, на Неговия трон.

Амрам се разсмя и прибра парчето близо до сърцето си.

— Няма да сме разделени дълго. Сестра ми го знае най-добре.

Каза ми, че това парче плат ще го върне при мен, независимо колко далеч ще го отведе пътуването му. Хвана лицето ми между дланите си и ме целуна. Докато бях в прегръдките му, ме заля вълна от страх, защото знаех, че всичко между нас бе свършило и никакъв дар не можеше да промени това. Отидох до стената, за да наблюдавам как потегля заедно с другите воители. Не знаех, че брат ми е решил да се присъедини към тях, докато не видях майка си там, направо полудяла от тревога.

— Той е просто малко момче — тревожеше се тя. Напоследък изглеждаше болна, отказваше да се храни и не говореше с никого. Сега лицето ѝ бе бяло като пепел. — Защо правят това? Защо е решил да тръгне с тях?

Бях прекалено гузна, за да ѝ отговоря. Воините смятаха, че Адир е стрелецът от надпреварата, и го бяха приели като свой другар. Затова сега той крачеше там, заради моите червени стрели. Аз щях да съм отговорна за всичко, което щеше да му се случи, защото заради мен го бяха видели с други очи. За майка ми Адир бе нейното бебче и тя все още привързваше амулети в дрехите му, за да го защити от злото. Той

ги откъсваше и се смееше, като казваше, че тя няма представа какво означава да си мъж.

Адир бе на тринайсет години, но още не бе готов. Аз бях убила първия си ибекс на десет, но бях подготвена за кръвта. Яздех с безстрашни мъже. Знаех, че трябва да изгоря акациев клонки, за да почета душите на мъртвите. Брат ми смяташе, че да си мъж означава непрекословно да следваш пътя на войните, независимо дали притежаваш техните умения. Той мислеше за велика слава, не за реки от кръв; със сигурност не си представяше бруталността, на която щеше да стане свидетел, когато другарите му бъдеха посечени пред очите му.

Молах се с майка ми до нашия олтар, докато тя гореше масло и пееше за безопасното завръщане на Адир. Проклинах се, защото аз трябваше да съм на неговото място. Майка ми написа имената на Бог по ръцете си, после и по моите, така че молбите ни да стигнат до небето, въпреки че законът забраняваше този ритуал да се извършва от жени. Само свещениците можеха да отправят такива молби към Всемогъщия, но майка ми не се боеше да нарушава закона. Принесохме в жертва гълъб и писахме по перата му със собствената му кръв, за да оковем всеки демон, решил да последва брат ми в долината. Пеехме тихо, за да не ни чуе някой, защото не искахме да разкрием какво правехме в стаята ни, така, както аз не смеех да разкрия истината за заминаването на брат ми.

Известявам величието на Неговия блясък, за да прогони всички ангели на унищожението и тези, които ни нападат внезапно и ни отклоняват от пътя ни. Унищожих злите им сърца в това време, в което властва греховността.

Изговарях тези думи заедно с майка си, но не признах, че аз съм причината за това зло, че аз бях пратила брат ми в битка и носех на плещите си този грях.

В изгарящата сутрешна жега гълъбите започнаха да падат на земята без предупреждение. Вдигахме ги и се опитвахме да успокоим трептящите им телца, докато се съживят. Няколко умряха в този ден, без очевидна причина. Бяхме гладни, но не ги сготвихме, защото бяха умрели от някаква болест; може би тяхната смърт беше изкупление, за да се завърнат воините ни живи и здрави.

Може би часът, в който гълъбите умряха, бележеше мига, в който Хана бе отишла при свещеника, за да избере деня, в който робът да умре. Всички чувствахме, че смъртта е наблизо; тя премина като сянка, хвърлена от облаците, и ние потръпнахме от студ. Майка ми занесе гълъбите при олтара в стаята ни, покри главата си и прошепна молитва, за да задържи надалече Ангела на смъртта, но жертвата ѝ не беше достатъчна. В същия ден бе издаден указ. Следващия следобед стражата щеше да отиде в кулата и да отнеме живота на роба. Не бяхме диваци като римляните, които разпъваха враговете си и ги заковаваха на дървени кръстове, за да им причинят болка и да умрат в агония. Гърлото на роба щеше да бъде прерязано, така че дъхът му да го напусне леко — най-великодушната смърт, онази, която се полагаше и на най-нисшите животни.

Когато падна нощта, Хана се появи край стената, близо до стаята на Ревка. Беше се увила с плащ, но внуците на Ревка я видяха веднага; хората казваха, че те могат да виждат демони, и може би бе вярно. Жената на нашия водач не се страхуваше, чувстваше само изгарящата жега на желанието си, която бе по-пареща от въздуха около нас. Арие скоро щеше да стане на годинка; бе спокойно и лъчезарно дете и вече се опитваше да ходи. Хана се бе осмелила да дойде при Йаел; бе непредпазлива, каквито често са отчаяните хора, нежелаеща да се подчини на съпруга си, който я бе предупредил да стои настрана. Но сега Бен Яир бе сред воините, преследващи римляните, и следователно не можеше да я спре или да я накаже за делата ѝ. Бе по-здрава отпреди, излекувана от лековете на майка ми, достатъчно силна, за да ни

причини вреда. Носеше клонка исоп, сякаш за да се подиграе с цветето, което някога ѝ бе причинявало толкова нещастие и болка.

Ревка трепна, щом я видя.

— Вината е моя. Аз извиках демоните.

— Не, това е наказание за мен — отвърна Йаел убедено.

— Нищо не си направила — настоя Ревка.

— Крадецът разпознава крадеца — промърмори Йаел.

Събра вещите на Арие, взе го на ръце и тръгна към стената.

— Сделката си е сделка — каза Хана. — Не искам нищо друго, освен това, което ми се полага.

Бяха близо до градината, в която Йаел бе пуснала скорпиона. Той не се появи тази нощ, но все още бе там. Децата го бяха виждали, а те знаеха, че това, което не виждаш, може да бъде много по-опасно от това, което е пред очите ти. Водехме битки само за да се нахраним; може би скорпионът бе гладен, също като нас. Хана бе жена на богат мъж; въпреки уверенията на съпруга ѝ, че всички заслужавахме еднакво даровете на Бог, тя вземаше повече, отколкото даваше.

— Добре си се грижила за него — кимна одобрително на Йаел, когато забеляза, че огненият белег на бузата на детето е почти изчезнал. Йаел бе къпала детето с масло и бе втривала мехлем в кожата му. — Сигурна съм, че ще се разберем като разумни жени. — Хана погали нежно личицето му и Арие ѝ се усмихна. — Ще му бъде по-добре с мен.

Йаел не се затвори в себе си, както щяха да направят някои жени. Тя нямаше време за самосъжаление. Робът щеше да живее. Сделката беше спазена; но всеки, който се доверява на змията, заслужава ухапването ѝ. Мъдрецът вижда създанието такова, каквото е, не като това, за което се представя. Когато приключеше с работата си в гълъбарника, Йаел отиваше да събира съчки за огън. Ходеше толкова често, че часовите вече я познаваха. Дъщерята на убиеца с червената коса. Излизаше късно през деня, когато слънцето залязваше. На бледата светлина намираше клони, които да послужат за подпалки, изсъхнало дърво, което да разпали огъня ни. Не се прибираше, преди здрачът да се спусне по бледото небе. Понякога сядаше на стената сред сиянието на кехлибарената светлина, с кошница, пълна със съчки до

нея, смъкнала вълнения шал на раменете си, така че косата ѝ искреше с невероятни алени отблясъци. Тя знаеше, че стражите я наблюдават, че погледите им се плъзгат по плътта ѝ. Заради това те ѝ позволяваха да прави неща, които не бяха разрешени.

Всеки ден отиваше по-далече в планината, търсеше пътеки, по които малцина дръзваха да поемат, с изключение на дивите кози, които не се страхуваха, че ще се плъзнат надолу по стръмните урви. Шалът на главата ѝ бе изтъкан с цветовете и шарките на далечната северна страна, която никой от нас нямаше да види, земя, където ледът бе дълбок като река, където човек можеше да замръзне за миг и където стрелите на всеки воин бяха белязани със знака на елена.

Когато Йаел ме помоли да ѝ помогна, я придружих с готовност, въпреки че вече имахме повече подпалки край вратата от всеки друг в крепостта.

— Изненадана съм, че не помоли майка ми — казах аз.

— Майка ти ще предизвика подозрението им. Пазачите ще ти се доверят.

Щом доближихме пазачите, Йаел ми каза да смъкна шала от главата си, за да видят дългата ми черна коса. Бяхме две млади жени, събиращи дърва за огрев, жизнерадостни, красиви. Махнахме им за поздрав. И така продължихме, ден след ден. Стражите никога не си направиха труда да ни разпитат, само ни оглеждаха, наслаждаваха се на голите ни ръце, които им позволявахме да виждат.

Йаел прошепваше молитва всеки път, когато минавахме покрай една малка пещера.

— Вътре живее лъв, но не бива да се боим от него, защото той ще ни защитава от бедите — каза ми тя.

Понякога му оставяше като подарък гълъб, друг път кичури от косата си. Беше убедена, че той е неин закрилник. Но аз се чувствах по-добре, когато носех със себе си нож, в случай че създанието, за което говореше, решише да се нахвърли срещу нас.

Вечерният въздух ставаше все по-прохладен и затова изглеждаше съвсем естествено, когато започнахме да се навличаме под плащовете си. Носех допълнителен шал, който ме правеше по-едра и тромава. Шалът ми бе завързан плътно, така че покриваше почти цялото ми лице. Един ден Йаел ми донесе сив плащ. Принадлежал на баща ѝ, каза тя. Спомних се за таланта на убиеца и как бе обучавал Амрам в

тайните на невидимостта. Знаех, че е възможно един мъж да се превърне в облак или мъгла в очите на врага си; бях виждала Амрам да го прави, когато искаше да измами майка ми и да се срещнем тайно.

След като се увих в плаща на убиеца, стражите престанаха да ме забелязват. Изчезвах пред очите им, вече не заслужавах да спират погледите си върху мен. Подвиквах към Йаел и продължаваха да се възхищават на червената й коса, а на мен не обръщаха внимание, докато се влачех след нея с вързопи сухи съчки.

В избрания ден аз отидох вместо Йаел в кулата. След като се нахранеше, пазачът там често лягаше да подремне на пейката. В джоба си носех ключа от извитото желязо, който майка ми бе направила, за да убеди стражите, че робът сам е отключил веригите си в гълъбарника и да не се досетят, че Йаел му е помогнала. Бях покрила главата си с плаща на убиеца. Никой не ме спря, когато тръгнах по коридора и после по стълбището. Пазачът вече дремеше, както Йаел ми бе казала, че ще стане. Влязох в килията на роба, но в първия миг се дръпнах назад, потресена от миризмата вътре. Бе тъмно и все пак виждах Уин на дрипавия му сламеник. Беше толкова мръсен, че никой не би се досетил, че когато за пръв път дойде при нас, късата му коса бе бледа като сняг, а кожата му бе с цвета на мляко.

Въпреки тъмнината Уин ме позна и се изправи, за да ме поздрави.

— Воинът — каза той нежно.

Гласът му бе изтънял, заглъхваше в гърлото му. Тялото му вече не бе силно, а изтощено от липсата на въздух и храна.

— Днес съм някой друг — казах му аз.

— Кой? — попита объркано робът.

Усмихнах се, после свалих плаща си и пристъпих към него.

— Аз съм ти.

Никой от пазачите не обърна внимание, когато две жени минаха през портата, едната с нищо незабележима, увита в сив плащ. Бяха свикнали да излизаме от крепостта по това време, щом мракът плъзнеше по небето и завесата между деня и нощта се отдръпнеше, за да позволи на ангелите и демоните да навлязат в нашия свят. Облегнати на стената и вперили погледи над планината, където някакъв ястреб се рееше в кръг, сякаш се колебаеше дали да се

завърне, преди да изчезне завинаги в падащия мрак, изобщо не забелязаха, че Йаел се върна сама със снопа съчки.

Аз изчаках в кулата, за да съм сигурна, че Уин ще се отдалечи достатъчно; стоях в килията и си повтарях псалма за защита. Винаги поставям Бог пред себе си. Радвах се, че бе сезонът, в който растеше дивият лук и зайците излизаха от дупките си, за да търсят свежата нова трева. Може би щеше да успее да оцелее в пустошта, докато се опитваше да открие пътя си обратно в земята на елените.

Никакъв пазач не доближи до вратата, която бях отключила, за да избяга робът. Не след дълго си тръгнах и аз, незабелязана, облечена в туниката, с която отново се превръщах в момче и приличах на един от многото младежи, които идваха в казармите, за да помагат на нашите воини.

Войната наближаваше сред трептящия месец Тамуз, когато се улисвахме с винените лози и въздухът ухаеше на сладост. Големи птичи ята прелитаха над главите ни, завръщайки се от зелените поля на юг, пеликани и щъркели, керкенези и бързолети. Имаше и ята от хора, които прекосяваха пустинята, преди да бъдат заловени, вълна от бегълци, надигаща се пред войниците от Трети легион. Някои от тях идваха при нас. Молеха за милост и помощ и им разрешаваха да опънат заслоните и палатките си в градините ни; можеха да ядат плодовете, които падаха в четирите им краища, както повеляваше законът ни. Не само бегълците гладуваха. Плодовете и тънките питки хляб не бяха достатъчни, за да заситят нашия глад. Излизах от крепостта и ловях пойни птички с мрежи. Когато се уморявах да ловувам като момиче, вземах лъка си и стрелях по фазани, за да имаме нещо на трапезата си.

Никой не ми казваше нищо, когато ме виждаха да вървя из площада с лъка, праметнат на гърба; може би мислеха, че лъкът е на брат ми и в негово отсъствие се грижех за вещите му. Най-вероятно смятаха, че съм тръгнала да чистя стрелите, които носех, защото върховете им бяха опръскани с кръв.

Майка ми бе оплакала сестра ми и за нея тя бе мъртва, но аз носех фазани и на есеите винаги когато имах възможност. За мен Нахара не бе мъртва. Често я наблюдавах сред скромните, усилено работещи жени. Спомнях си как ме следваше през полята в нашия предишен живот, как я гонех около палатката ни и бухах като бухал, за да я разсмея. Спомнях си годините, когато спяхме на един сламеник, сънувайки един и същи сън, така че щом се събудехме, можехме да си бъбрим за нашите нощни видения. Винаги бях копняла нейният баща да е й мой баща, за да бъдем истински сестри. Сега се боях, че ще избяга, ако я заговорех и я помолех да се върне.

След като им занесох птиците, отидох да седна на дървената пейка до Нахара край козия обор. Заедно оскубахме фазаните. Скоро в краката ни се оформи кръг от искрящи кафяви и зелени пера.

— Все още умееш да ловуваш — кимна многозначително сестра ми. Есеите вярваха, че жените не бива да докосват оръжие или да отнемат живот.

— Когато никой не гледа — пошегувах се аз, надявайки се, че ще се присъедини към смеха ми. Вместо това тя поклати глава. Сестра ми, чиито сънища бях споделяла, чийто дъх бе същият като моя, се срамуваше от делата ми.

— Всемогъщият винаги гледа.

Почувствах, че ме съди.

— Прекланям се и отправям молитвите си към Него. Той вижда и това.

— Намираме се на прага на края, а ти се държиш така, все едно животът ще продължи и всеки ден ще бъде като предишния.

Сякаш сестра ми бе станала мой учител, а аз бях лошата ученичка, която не се справяше с уроците. Нахара бе убедена, че Краят на дните наближава, както вярваха есеите, и че е безсмислено да се тормозим с дреболиите на всекидневния живот. Ние, останалите, бяхме заблудени хора, които отказваха да приемат истината, че светът, който познавахме, скоро ще свърши. Туниката и шалът на сестра ми бяха протъркани, защото жените на есеите нямаха време да предат и тъкат, а и от това, което тя ми говореше, явно не виждаха и смисъл да го правят. Ако Краят на дните наистина бе настъпил, то туниката на сестра ми щеше да бъде погребалната ѝ одежда. Довери ми, че нейните хора вече не спели. Имали още толкова много работа по своите свитъци, в които разкривали Божията истина, а знаели, че времето няма да им стигне. Може би затова изглеждаше толкова бледа. Бе отслабнала много, костите под гърлото ѝ сякаш щяха да пробият кожата. Разказа ми, че хората ѝ често се молели нощем и чакали да видят дали слънцето ще изгрее отново, дали ще настъпи нов ден.

По ръцете ни бе полепнала кръв от фазаните. Птиците щяха да бъдат повесени на въже, така че цялата кръв да изтече от телата им, преди да бъдат осолени и сготвени. Нашият народ никога не поглъща кръв. Това е един от най-строгите Божии закони. И все пак пръстите ни бяха омърсени от кръвта на убитите от мен птици. Докоснах сестра си по ръката. Тя ме бе издала на майка ни, но аз не можех да я изоставя.

— Какво ти дават тези хора?

— Всичко — Нахара се отдръпна и поклати глава, разочарована от мен. — Те дават на всички ни един свят, изпълнен с мир, Азиза.

Погледна към казармите и купчините оръжия пред тях. Децата се занимаваха да изчукват камъни, за да ги заоблят и да могат да ги мятат срещу враговете ни, ако сглупяха да ни нападнат. Нахара се обърна отново към мен с навлажнени очи. Тя винаги е била особено чувствителна към насилието и смъртта. Затваряше очи, когато убиехме заек. Народът ни не яде зайци, смятаха се за нечисти, но сред народа на бащата на Нахара нямаше такъв закон. *Направи го ти*, казваше ми тя, докато клетото създание трепереше в капана си. Аз улавях заека и прерязвах бързо гърлото му. Правех каквото ме помолеше.

— Не можеш да вярваш, че това е отговорът — посочи тя планините от оръжие.

— Какво ще направят твоите хора, ако ни нападнат? — попитах я аз.

— Ще се уповаваме в Абба — отвърна смирено тя. Ръцете ѝ бяха отпуснати в скута. Изглеждаше спокойна и красива, по-възрастна от истинските си години. Отначало помислих, че говори за техния водач, после осъзнах, че има предвид Бог. И тя, също като всички есеи, твърдеше, че има лична връзка с Всемогъщия. Говореше за Него, сякаш наистина бе Негово дете.

— А ако това означава, че всички ще умрем? Тогава какво? Да легнем и да позволим римляните да ни смачкат ли?

Нахара ме погледна със съжаление, сякаш аз бях по-малката сестра, неспособна да разбере.

— Тогава ще възкръснем отново.

— Баща ти бе смел мъж. Той се бореше, за да защити мира.

Тя се усмихна нежно на забележката ми. За миг зърнах отново момичето, което бе, преди да ни напусне.

— Човек не се бори за мир, сестро. Трябва да го прегърнеш.

— Не и в света на баща ти — напомних ѝ аз.

Нахара се разсмя, защото нямаше как да отрече тази истина.

— Това бе преди много години. Сега ти си друга. Аз също.

— Ти плака за него, когато си тръгнахме. Помислихме, че той ще те чуе чак в Петра, толкова силно го викаше.

— Бях дете — отвърна Нахара, свивайки крехките си рамене. — Баща ми бе единственият мъж, когото познавах. Сега принадлежа на

него.

Тя кимна към дългата дървена маса, на която Малахи работеше по някакъв текст. Бях чувала, че той пише толкова красиво, че ангелите идвали да го гледат, защото словата бяха първото нещо, което Бог бе създал от тишината, и все още бяха най-красивото от всичките Му творения.

— Тогава ще се радвам за теб — казах аз.

Тръгнах си, като оставих сестра си сред мъртвите птици, без да се реша да ѝ кажа истината. Независимо какво правеше или кого обичаше, аз бях тази, която ѝ бях дарила живота, който тя с такава лекота и готовност искаше да остави, живота сред акациевите дървета, които примамваха пчелите към своите цветове, живота сред безкрайни полета от зеленина и касис.

Независимо какво говореше, тя все още принадлежеше на мен.

Една вечер обикалях, облечена като момче, както правех често, за да мога да почувствам предишната си свобода, когато видях есеите да копаят близо до синагогата. Земята бе камениста, бяла като звездите над нас. Бе късно и в небето имаше облаци от прилепи, които търсеха последните смокини в изсъхналите клисури отдолу. Най-горещият период наближаваше и въздухът вече бе тежък и плътен като завеса.

Приблжих се, като се прикривах зад едно лимоново дърво, по което вече нямаше плодове. Въпреки че дървото бе повехнало и без листа, кората все още пазеше особения си аромат, остър и същевременно сладък.

Видях мъжете, които държаха огромна урна от сиво-кафява глина — в такива съхраняваха свитъците си. Заровиха я внимателно, напъвайки молитва над нея, после бързо я затрупаха със свещената пръст. Напевните молитви на есеите ги докарваха в състояние на екстаз и те се олюляваха и повдигаха ресните на молитвените си шалове към небето, за да може Бог да чуе радостта в молитвите им.

Мислех за странната постъпка на есеите. На следващата вечер отново се върнах на същото място. Те пак бяха там и заравяха още една урна. На сутринта попитах майка си какво можеше да означава това, че благочестиви мъже нарушаваха свещената земя толкова потайно. Тя боledуваше от дни, разсеяна и бледна; бе оставила работата в

гълбарника на мен, Йаел и Ревка и хапваше само малко супа и вода. Правеше си чай от горчив фий и краставица, зелен на цвят, много силен, от който пиеше през целия ден. Не можеше да понася жегата и посипваше главата си с вода, а после сплиташе мократа си коса, за да остане възможно най-дълго влажна.

— Заравят ръкописите си, защото си тръгват — обясни ми тя. Беше уверена, защото бе изучила обичаите на есеите, когато бяха дошли за пръв път тук. Свитъците им бяха най-важното за тях, документите за вярата им. — Искат да са сигурни, че техният свят ще остане, дори и всички те да загинат, и не се доверяват на никого от нас да ги съхрани. Това е техният начин да опазят най-ценното си, преди да заминат.

— Трябва да я спрем! — извиках аз. Нямахме време, трябваше да спасим сестра ми. Щях да я завържа с въже, да покрия устата ѝ с шала, за да не може да извика, както бе направила, когато бягахме от баща ѝ. Щях да помоля Йаел за плаща на невидимостта, онзи, с който изведе Мъжа от север от крепостта, за да увия сестра си от главата до петите. Ако мъжът на Нахара тръгнеше да я търси, щеше да види само роса по тревата.

Майка ми тъжно поклати глава, когато ѝ предложих да направим нещо.

— Не може да бъде сторено. Да не мислиш, че не съм видяла съдбата ѝ, също като своята?

Влажната ѝ коса сияеше в мрака. Напоследък не пиеше достатъчно вода и през деня бе като изцедена. Бе започнала да носи черен шал. Ръцете и краката ѝ бяха подути, кожата ѝ бе мътна, но все още бе красива. Някои мъже казваха, че небето бледнее пред нея и че в отвъдното ангелите ще се поколебаят да я извикат при себе си, защото ще се уплашат, че красотата ѝ ще ги заслепи.

— В мига, в който видях есея, знаех, че той ще я изкуши да тръгне по пътя, по който не бива да поема. Видях гибелта ѝ, както видях и своята. Защо мислиш го отпратих от гълбарника?

— Не разбирам.

Усетих, че в мен се надига ярост. Майка ми винаги бе казвала, че аз ще бъда погубена от любовта, не Нахара. Бях променила живота си неведнъж, а два пъти само защото тя ми бе наредила да го направя. Изпълнявах желанията ѝ без съмнение, без колебание. Спомних си как

изгорихме дрехите ми на брега на Соленото море, как се отрекох от това, което бях, само за да я зарадвам. Бях се извърнала от Амрам. Не можех да му разкрия истинското си лице и това уби любовта ми към него.

— Ти казваше, че аз трябва да стоя далече от любовта. Сега твърдиш, че такава е съдбата и на Нахара? Ами Адир? Какво е написано за него?

Майка ми се извърна настрани, но аз я сграбчих за ръката. Тя трепна и ме погледна в лицето. Осъзнах, че съм по-силна от нея. Вече не се боях от уменията ѝ. Не бях обвързана да спазвам обещания към жена, която ми бе наговорила само лъжи.

— Кажи ми Божията истина, не своята. Такава ли е съдбата на всичките ти деца?

— Вината е моя — призна майка ми. Гласът ѝ бе прегракнал; тя изглеждаше крехка и ранима. — Такава е моята съдба. Всичко, което ще обичам, ще бъде обречено. — Въздухът в стаята бе мрачен, сякаш бяхме под вода. — Опитах се да не те обичам.

По лицето ѝ се стичаха сълзи, но не изпитвах жал. Тя бе унищожила човека, който можех да бъда, ако не се беше намесила в съдбата ми. Целият ми живот се основаваше на нейните лъжи.

— Е, в това успя — отбелязах студено.

— Исках само да те защитя. От любовта, от себе си.

Стори ми се, че ще се разплаче, но наистина ми бе все едно.

— И Бен Яир ли се опита да не обичаш? — попитах грубо аз.

— О, не — отвърна тя. — За това нямах избор. — Повдигна очи към мен. Поне веднъж ми казваше истината. — Обичах го прекалено много.

Оборът бе празен, когато пристигнах. Полето там се състоеше най-вече от камъни; тревата бе изсъхнала, ненужни жълти снопове. За разлика от деня на сватбата на Нахара, когато тя подпираше вратата с тялото си, за да не ни пусне вътре, сега вратата се отвори веднага. Тези хора не вярваха в ключалките, защото единственият ключ, който бе важен за тях, бе онзи, който Мойсей бе използвал, за да отключи истините на Адонай.

Имаха толкова малко вещи, които да вземат със себе си, неколцина кози, дрехите, които носеха, приборите им за писане, за да продължат да славят Бог, докато светът край тях се разпадеше. Подът вътре бе чист. Питам се дали облегнатата на стената метла е била в ръцете на Нахара. Взех я в своите, за да усетя за последно някаква връзка с нея, но дървото бе студено. Никъде не се виждаше и трошица; дори плъховете, които напоследък ни бяха нападнали, нямаше да имат причина да търсят в ъглите на стаята или под леглата от слама. В двора просторът все още висеше между две дървета, дебело въже, направено от козината на козата. Можех да използвам същото въже, за да завържа сестра си, да я върна при нас, ако бях достатъчно бърза да я спася за втори път. С ъгълчето на окоето си видях, че зад дървото се криеше някой. Синът на Тамар, Йехуда, хлипаше на земята.

— Тя не ми позволи да тръгна с нея — каза ми той.

Видях, че е завързан за една от финиковите палми, на които бе закачен просторът. Майка му бе направила това, което аз исках, за да задържа Нахара тук. Тамар го бе оставила с надеждата, че ще бъде в безопасност.

Абба бе решил, че неговите хора няма да бъдат част от нашата война. Без значение бе, че те нямаше да участват директно в битките. Очите им не трябваше да виждат складовете ни с оръжия. Не можеха да останат доброволно тук, щом знаеха, че намерението ни е да се бием срещу легиона, ако ни нападнеха. И така бе решено, бяха получили послание от Бог. Вече не можеха да ядат плодовете от нашите градини, да пият вода от цистерните ни и да одобряват

избрания от нас път. Ако имаше деца на светлината и деца на мрака, които бяха в постоянна битка помежду си, то значи те бяха издълбали бездна между нас и есеите, въпреки че Рахел и Сара, Ребека и Леа, бяха и техни, и наши предци и се молахме на един и същи Бог, Онзи, който нямаше равен на себе си. Светът, в който живеехме обаче, не бе един.

Развързах Йехуда и го заведох в дома на Ревка. По китките си имаше рани, защото отчаяно се бе опитвал да се отскубне. Попитах Ревка дали е съгласна да се погрижи за него и да се опита да го утеши. Той беше момче с тъмна коса, влажни очи и едро лице с отличаващи се черти, вече почти мъж, който бе унижен от решението на майка му да го изостави. Внуците на Ревка го познаваха добре и Йехуда се чувстваше добре с тях, макар че очите му още бяха пълни със сълзи.

Отидох до стената, за да видя коварните пътеки, които есеите бяха избрали. Насочвах се към една пещера, високо горе в планината, където бе почти невъзможно да се стигне. Там живееха хиени и вътрешеше да е мръсно, пълно с останките от плячката им, с разпилени кости и с изпражненията им. Стадо диви кози се уплаши и разпръсна, когато есеите стигнаха до тях. Ибексите се втурнаха във всички посоки, за да избягат, камъните се свличаха под краката им и в долината отдолу се вдигна завеса от плътен прах.

Сред вихрушката от пръст и камъни можех да се закълна, че видях Дома, ангела на гробовете, чието име означава мълчание, онзи, който посещава мъртъвците, за да ги попита за истинското име на душата, която ще потегля на път в отвъдното. Но когато въздухът се прочисти, видях само есеите в белите роби, боси въпреки каменистата земя, сред бодливите храсти и скорпионите, които се криеха между скалите. Стори ми се, че зърнах Нахара да следва мъжете, покрила с шал главата си, гледаща право напред, сякаш се доверяваше напълно на пътя пред себе си и не се боеше, че може да падне.

Но това бе друга жена, която не познавах, не моята сестра.

На първия ден от месец Ав Йаел дойде на нашата маса. Това време на годината ни носеше само сълзи и сол. Всички се чувствахме зле в месеца, когато и двата Храма бяха паднали на същия ден, в който се говореше, че Мойсей е строшил плочите, дадени му от Бог, когато бе дошъл при народа си, в деветия ден на Ав, Деня на нещастieto — деня, в който злото се бе изсипало над главите ни. Ако ха-олам е светът, але-олам е вечността, то двете са преплетени. И все пак в месец Ав светът, който трябваше да е вечен, изглеждаше много крехък. Камъни се пукаха, смъртта ни преследваше, градове падаха в ръцете на враговете ни.

Не говорихме за изчезването на роба. Все още чувствахме присъствието му, защото ястребът се бе завърнал и често кацаше на покрива на гълъбарника в очакване на господарката, която известно време след това нежно го хранеше със зрънца от ръката си. Но тази нежност го обвързваше с нашия свят, а той бе диво създание. Йаел го прогони. Правеше го отново и отново, докато птицата най-накрая също изчезна на север. В деня, в който си отиде, Йаел остави вратата на гълъбарника отворена, както правим, когато някой умре, за да освободим духа му.

Сега, когато роба го нямаше, Йаел се обърна за помощ към майка ми, защото вярваше, че е възможно да си върне Арие — вече нямаше с какво да ни изнудват. Бе покрила косата си с воал, платът се вееше на шията ѝ. Не забелязах отблясъка на златния амулет, ценния подарък от майка ми за нея.

— Пак правиш сделки с мъртви жени — каза печално майка ми.
— Не си ли научи урока от първия дух?

— Хана не е мъртва — отбелязах аз, объркана от думите ѝ.

Бях я видяла същия следобед: ходеше из площада с Арие на ръце и определено беше съвсем жива. Хората шепнеха, че е убедила съпруга си, че Бог е отредил тя да има това дете, въпреки че била ялова от деня на сватбата им. Беше казала на Бен Яир, че онази, която го е родила,

дошла при нея и я помолила да го вземе. Детето било дар, благословен от Адонай.

— Тя е мъртва за мен — отвърна майка ми студено.

— Ще направя всичко, за да си го върна — обеща Йаел. — Предполагах, че ще го вземе само за няколко дни. Нямах представа какво е намислила.

Майка ми поклати глава.

— Ако направя нещо срещу нея, собственото ми дете ще бъде в опасност. Това ли очакваш от мен в името на нашето приятелство?

— Не се страхувам от нея — намесих се аз.

Майка ми ме погледна, после бързо извърна очи. И тогава разбрах. Аз не бях детето, което искаше да защити. Разбрах това, което бе очевидно от доста време. Имаше ясни признаци, че е бременна, но аз просто не виждах това, което не желяех да видя. Разбира се, знаех кой е бащата. Мъжът, който още пазеше гълъбите, дето преди летяха до нея в Желязната планина. Тя все още му принадлежеше.

— Нима мислиш, че съм вещица, а не обикновена жена? — попита ме майка ми.

Свих рамене; никога в живота си не бях изпитвала такава болка.

— Още някой, когото ще унищожиш с любовта си.

Йаел ме стрелна с поглед, после отиде и коленичи пред майка ми, умолявайки я за помощ.

— Никога повече няма да те моля за нищо. Кълна се.

— Тя вече ти даде един скъпоценен дар — казах аз, намеквайки за златния амулет. Майка ми не бе забелязала отсъствието на подаръка й. Запитах се какво ли щеше да си помисли, когато разбереше, че подаръкът й е изгубен.

Йаел махна воала си, за да видим, че амулета го няма. Призна, че го е дала на Уин като талисман за закрила, и аз се засрамах от своите лоши помисли.

— Прости ми — сведе Йаел глава. — Той се нуждаеше от него повече от мен. Ако ми помогнеш сега, няма да чуеш друга молба от мен — обеща тя.

— Но аз ще поискам нещо от теб — каза майка ми. — Доверието е по-ценно от златото, верността е най-добрата защита. Ако направя това за теб, ще ми обещаеш ли, че когато времето дойде, ще направиш всичко, което поискам от теб?

— Всичко — отвърна Йаел.

— Хана не е като другите жени, които искат дете — предупреди я майка ми. — Онези жени имат сърце, въпреки че то е на прах. Тази няма. Повярвай ми, тя ще предпочете да види детето мъртво, но не и да ти го върне. И ще ме прокълне. Спомни си това, когато дойда при теб за обещаното.

Те взеха ножа, който Йаел винаги носеше със себе си, и направиха разрези по плътта ѝ; после оставиха капките кръв да се стекат в купа с масло, което щеше да бъде запалено пред образа на Ашторет на нашия олтар. След това майка ми донесе друга купа, пълна със самтар, мехлем, с който се лекуваха рани от стрели. Намаза тялото си като воин преди битка. Взе шепа пепел и още една шепа сол, след това и шише със скъпоценния балсам от Гилеад, направен от смолата на терпентиновото дърво. Когато Йаел се наклони да тръгне с нея, майка ми я спря.

Йаел бе изненадана.

— Може да имаш нужда от мен.

Майка ми поклати глава.

— Не ти. — Погледна към мен и кимна. — Ти.

Не дължах нищо на тази жена, на майката, която ме бе лъгала и предала, но от това зависеше един детски живот. Имаше и друго, но нямаше да го призная на глас.

Въпреки множеството ѝ предателства, копнеех да бъда избрана от нея.

Покрих тялото си със самтар, както бе направила тя, после с масло. Сплетох косата си и позволих да вържат седем възела на плаща ми, числото, което се твърдеше, че отблъсква злото, когато се сблъскаш с магия.

— Мислиш ли, че тя е вещица? — зачудих се аз.

Майка ми се разсмя.

— Знам, че е.

Здрачавах се, когато отидохме — часът, в който е трудно да бъдат различени мракът и светлината и всичко е възможно. Майка ми щеше да се опита да прогони злите духове, обсебили жената на водача ни. Самият Рафаил понякога идваше да ѝ помага в такива случаи и се носеха слухове, че този сияен ангел някога е научил един заклинател какво трябва да се прави, за да се пропъдят злите демони от обладан

човек — да се изгорят сърцето и дробът на риба. Майка ми бе взела тези съставки със себе си, изсушените органи на риба — онова създание, което като по чудо се бе появило в една котловина, когато пътувахме към тази планина; нейната единствена цел е била точно тази — някой ден да помогне за пропъждането на злото. Потръпнах, когато осъзнах какво смяташе да прави Шира, защото това бе наистина много опасно. След като отвори този свят, заклинателят може да стане плячка на злите духове. Носеха се слухове за заклинатели, които били изгубили дарбата си да говорят, други останали без сърца след своите опити, просто суха черупка от кости и кожа.

Минахме покрай стената, през градините. Мирисът на мента се носеше из въздуха. Чухме гукането на гълъбите. Майка ми не се колеба, щом чу песента им. По лицето ѝ премина усмивка, докато коленичеше край клетката. Отвори вратичката и аз помислих, че ще ги погали по перата, както често правеше с гълъбите, които отглеждаше в Моаб. Вместо това разклати клетката и те изпаднаха оттам. Тя взе по една птица във всяка ръка и ги вдигна високо нагоре. В мига, в който ги пусна, те литнаха в небето.

— Вече няма полза от тях — прошепна тя, докато ги наблюдавахме как изчезват, както бяхме правили и преди години, в онзи друг живот.

Не се изненадах, когато забелязахме Йаел да ни следва и да чака край стената. Носеше тъмен шал на главата си, за да се прикрие, но я познахме веднага; разбихах защо не можеше да стои настрани. Може би присъствието ѝ отвън двореца щеше да ни даде още сили.

Стигнахме до вратата от кипарисово дърво. Майка ми се наведе напред и прошепна нещо. Усещах топлината на тялото ѝ и мириса на масло, което бе натрила в шията и китките си. Когато демонът бъдеше прогонен от жената, с която щяхме да се срещнем, трябваше веднага да вземем детето. Само в този миг и в никой друг врагът ни щеше да бъде безсилен.

— Тя ще се опита да те уплаши, но не я слушай. Ще те прокълне, но не бива да се боиш, защото ѝ липсва една съставка, без която силите ѝ не са завършени. А ние я притежаваме.

Знаех за коя съставка говори. Баща ми.

Бяхме сплели здраво плитките си, плътно до главата, за да не може демонът да ни хване за косата. Бяхме втрили масло от нар по

ръцете и краката си, за да се изплъзнем леко от хватката му. Пеехме *Абракадабра. Ще създам нещо от света. Амен, Амен, Села*. Защото името на нашия Бог щеше да ни насочва и да ни закриля от злото. Песента му щеше да ни покаже пътя въпреки греховете, които щяхме да извършим, и наказанията, които щяхме да заслужим.

Майка ми бе боядисала клепачите си с лапис лазули и се бе поръсила с аромата на мирта и лилии. Бе покрила главата си с шал, може би, за да изглежда по-скромна в очите на противницата си. Хана щеше да бъде смаяна, когато откриеше кой бе дошъл да я посети.

Вещицата от Моаб потропа леко на вратата, сякаш бе обикновена жена, дошла да предложи кошница със зеленчуци, салати или чесън. Чухме шумолене отвътре, но никой не отвори. Майка ми потропа отново, този път по-силно.

Никой не се появи на вратата и шумът зад нея спря.

Стъпих на купчината подпалки и се надигнах на пръсти. В ъгъла забелязах празна люлка. Имаше само сенки, но огнището бе запалено. Над пламъците се полюшваше широко гърне и храната в него все още се готвеше. Надуших мириса на леца и месо.

Извадих от плаща си железния ключ, който бяхме измайсторили. Ако беше свършил работа с килията в кулата и Уин бе успял да избяга, може би щеше да помогне и сега. Той пасна свършено на ключалката. Вратата се отвори изведнъж. Влязохме в стаята, където вечерята на огъня скоро щеше да изгори, защото вече бълбукаше и се канеше да прелее от гърнето. Майка ми хвърли вътрешностите на рибата в готвенето и димът се издигна нагоре, бледозелен, цвета на завистта и предателството.

Успяхме да открием лампа в задимената стая и макар че блясъкът ѝ бе слаб, светлината ни показва пътя. Тръгнахме по коридора, на чиито стени римските майстори бяха изрисували фреските със седемте сестри. Всяка сестра бе по-красива от предишната и все пак никоя не бе по-хубава от майка ми, дори и сребърната луна. Тя ме притисна до себе си и двете застанахме заедно под рисунките в охра, аметист и морскозелено. Кимна към вратата и ме накара да млъкна и да се заслушам. Когато бяхме деца, правеше същото, за да ни покаже разликата между тропота на копитата на жребеца на съпруга си, Леба, и тези на другите мъже. Когато бащата на сестра ми се изненадваше, че ние, децата, тичахме да го посрещнем много преди да пристигне, му

казвахме, че Леба може да ни говори и че езикът на конете е много близък до божествения.

Сега, в къщата на Бен Яир, ми се стори, че чух бръмбар, от онези, за които се говори, че търсят мъртвите. След миг осъзнах, че това е нечие ритмично дишане. Докоснах леко гърлото си и майка ми кимна. Бяхме открили тази, която търсехме.

Последвахме звука, спирахме, когато ставаше по-тих, завързвахме стъпките си, щом се усилише. Дишането ни отведе до малка стая, където бяха складирани масло и вино, високи делви от последните, принадлежали на цар Ирод. Стаята бе тъмна, но лампата ни хвърляше достатъчно светлина, за да различим сенките по земята. Една от тях бе като локва, която се разтичаше към нас сред мрака. Тя се бе свила зад вратата, гарван в черна туника, който можеше да избяга с лекота в полето с почернелите дървета.

Като по чудо Арие се обади. Може би знаеше, че истинската му майка е наблизко. Гарванът бързо се пресегна да запуши устата му, но той проплака отново. Бе ни разпознал и за нас това бе добро знамение. Бог ни закриляше.

— Нямах право да си тук — каза Хана, когато разбра, че не ѝ остава друг избор, освен да се изправи лице в лице срещу нас. Надигна се гордо, сякаш допреди миг не се криеше в мрака заедно с бръмбарите, сянка, свита зад вратата. — Ще извикам стражите и ще те затворят в кулата. А може и да те прогонят в пустошта. Там ти е мястото. Ти си престъпничка, а си мислиш, че имаш правото да идваш в този дом и да се държиш така, сякаш е твой.

Хана говореше единствено на майка ми и се взираше в нея, сякаш тя бе демон, изпълзъл в стаята през отворения прозорец. Майка ми не каза нищо. Не спори и не отвърна на тези зли думи. Стоеше на прага, така че Хана да не избяга. За жената на Бен Яир бе прекалено късно да се крие или бори. Майка ми вече бе започнала заклинанието за прогонване. Посипа пепелта в два кръга, после ми махна с ръка. Всяка от нас влезе в своя кръг и започнахме да пеем Песента на упованието. Гласът на майка ми бе красив, чист и въздушен. Отначало Хана не ни слушаше, замаяна от заклинанието. Може би си мислеше, че я възхваляваме, или се бе убедила сама, че майка ми е дошла, за да потърси прошка от нея и да изяде солта, която сега тя хвърляше по съперницата си, защото така щеше да погълне греховете си. Но очите

на жената на водача ни се разшириха, когато чу думите, които Шира напяваше.

Който живее под покрива на Всевишния, той ще пребъдва под сянката на Всемогъщия. Ще казвам за Господа: Той е прибежище мое и крепост моя, Бог мой, на Когото се уповавам. Защото Той ще те избави от примката на ловеца и от гибелен мор. С перата Си ще те покрива; и под крилата Му ще прибереш; Неговата вяност е щит и закрила.^[1]

Може би крилете, които винаги си представях, че са на гърба ми, бяха сложени там от Всемогъщия, за да ме закриля, защото се чувствах защитена, освободена от мрежи и капани. Каквото казваше майка ми, аз го повтарях след нея. Каквито и грехове да бе имала, ѝ ги простих.

Пред нас Хана стисна бебето още по-силно, докато се взираше с тревога в майка ми.

— Ти взе това, което трябваше да бъде мое. Той трябваше да дари мен с дете, не теб! Ние убиваме крадците за делата им, не им прощаваме. Не можеш да ми направиш нищо.

Майка ми продължаваше с песента на Всемогъщия, възхваляваше Го и молеше за Неговата светлина.

Няма да се боиш от нощен страх, от стрелата, която лети денем, от мор, който ходи в тъмнина, от погубел, който опустошава всред пладне. Хиляда души ще падат от страната ти и десет хиляди до десницата ти, но до тебе няма да се приближи. Само с очите си ще гледаш и ще видиш възмездие на нечестивите.^[2]

Слушах, самата аз като омагьосана. Амен, Амен, Села. Гласът ми отекуваше, следваше думите на майка ми. Хана се извърна към мен. Когато погледна в очите ми, видя там съпруга си. Отстъпих назад, отблъсната от омразата ѝ.

— Остани в кръга — предупреди ме майка ми.

Сега Хана знаеше коя съм. Приблужи още, за да ме разгледа по-добре. Ето ме, детето, което бе прогонила в пустошта, за да стане храна на гарваните и чакалите.

— Трябваше да си моя — каза ми тя. Погледна гневно майка ми. Дишането ѝ бе толкова тежко, че думите ѝ почти не се чуваха. — Ти си унищожителка и грешница в Божиите очи.

Гласът ѝ бе пресипнал, с мъка излизаше от гърдите ѝ. Думите ме пронизаха така, както никое оръжие не би могло, но спазвах съвета на

майка си и не излязох от кръга. Отказвах да поема в себе си отровата от нейната завист. Чувах само песента на Шира. Думите, които редеше, се оформяха видими във въздуха, нажежени до бяло, изписани с вяра.

Понеже ти си казал: Господ е прибежище мое и си направил Всевишния обиталището си, затова няма да те сполети никакво зло, нито ще се приближи язва до шатъра ти.

Защото ще заповяда на ангелите Си за тебе да те пазят във всичките ти пътища.

На ръце ще те дигат, да не би да удариш о камък ногата си. Ще настъпиш лъв и аспид. Ще стъпчеш млад лъв и змия.^[3]

Хана започна да разкрива истинската си същност и на какво зло е способна.

— Арие е мой! С майка му сключихме договор пред Бог!

Тя, която ни бе изпратила в пустошта, за да умрем, когато майка ми бе само на тринайсет, а аз новородено кърмаче, грабна нож и го вдигна към гърлото на Арие. Направих крачка напред, но майка ми отново ме хвана за ръката и ме спря.

Още не, прошепна тя.

Хана притискаше момченцето толкова силно, че то се разплака. Бях благодарна, че Йаел не е тук и не може да види демона, който разкриваше истинския си облик пред нас. Скоро силите на черния гарван щяха да секнат.

— Не взе ли достатъчно от мен, че искаш да ми отнемеш и това дете? По-скоро ще го отведе в отвъдния свят, отколкото да ти го дам.

По челото на майка ми имаше пот. Устните ѝ се мърдаха, докато повтаряше песента. Нищо чудно, че мъжете се влюбваха в Шира и ангелите идваха да говорят с нея. Нищо чудно, че дъждът ѝ се подчиняваше и дори дъщерята, която бе предала, правеше всичко, което тя пожелаеше.

Черният плащ на майка ми се разтвори. В този миг всички разкрихме първичната си същност, такива, каквито ни виждаше Адонай. Хана полудя, когато видя, че коремът на съперничката ѝ бе наедрял от новото дете, което носеше. Дишането ѝ се влоши, бе все по-пресипнало, сякаш някой я задушаваше, изтръгвайки въздуха от нея, както тя бе изтръгнала баща ми от нас. Жената нададе звук като ранено животно, кървав вик. Не, това не бе жената. Бе демонът.

В този миг аз се впуснах напред и дръпнах откраднатото дете от ръцете ѝ с такава сила, че тя падна назад и се свлече на мястото, където бе хвърлена солта, която щеше да улови злото. По лицето на майка ми личеше, че не се бои от яростта на врага си.

Понеже той е положил в Мене любовта си, казва Господ, затова ще го избавя; ще го поставя в безопасност, защото е познал името Ми.

— Ах, ти, вещице! — изкрещя жената на нашия водач.

Той ще Ме призове и аз ще го послушам; с него ще съм, когато е в бедствие; ще го избавя и ще го прославя. Ще го наситя с дългоденствие и ще му покажа спасението, което върша.^[4]

— Вземи го — каза Хана за Арие. Изглеждаше напълно смазана. — Прави каквото искаш с него. Но не можеш да вземеш съпруга ми.

Взех детето и изтичах навън с него, така че истинската му майка да го прегърне в градината на двореца. По-късно щяхме да празнуваме и да пеем възхвали, но сега чувах само един глас. Отговорът на майка ми. Защото тя бе точно такава, нито ангел, нито вещица, а просто жена, която вече не се боеше да говори и се бе изправила срещу съперничката си.

— О, той е мой много, много отдавна.

[1] Псалм 91:1-4. ↑

[2] Псалм 91:5-8. ↑

[3] Псалм 91:9-13. ↑

[4] Псалм 91:14-16. ↑

Търговци отвъд Соленото море идваха при нас и ни предлагаха подправки и тамян, билки и семена. Отчаяно се нуждаехме от техните стоки, скупчвахме се над цикорията и киселеца, заменяхме сребърни монети и полускъпоценни работи за тези подправки. Един от търговците водеше със себе си огромно черно куче от Азия. Това създание отиде до мястото край казармите, където брат ми често оставаше да преспи, докато беше още момче за всичко за воините, омагьосан от тяхната смелост и геройства. Сега Адир бе сред мъжете, бе си тръгнал от нас, и все пак част от същността му явно все още витаеше тук, защото огромното, рунтаво куче отказваше да се махне. Отметна глава назад и зави. Кучето бе знамение, това бе ясно, но не знаех дали бе за добро или лошо.

Метнах въже около гигантската му глава, за да го накарам да млъкне, после го поведох към стаята ни и го вързах отвън. Кучето ме гледаше, скимтейки, докато не се върнах и не му донесох вода. Когато търговецът дойде да си го потърси, черното куче не пожела да го последва. Втурна се напред и ухапа стопанина си, после се скри зад краката ми и надзърташе от там, свело голямата си муцуна и глава, като продължаваше да скимти.

— Съсипала си животното ми — развика се търговецът. — Беше жесток и див звяр, а сега е като овца.

Мъжът идваше от източната страна на Соленото море. Знаех езика, на който говореше, езика на моя първи баща. Бе прекрасно да чуя словата на Моаб, въпреки че с тях ме ругаеха.

— Кучето явно е направило своя избор — отвърнах внимателно аз. — Може би някой се е държал лошо с него и то си търси нов дом.

Пътникът бе поразен, че знам езика му. Прие няколко монети в замяна на животното и си тръгна.

Не исках да имам куче, но то често ме придружаваше до стената вечер, докато продължавах да се вирам към долината заедно с другите жени, очаквайки воините ни да се върнат. Нарекох го Еран, което означава „бдящия“ на нашия език, защото името подходеше на това

огромно и спокойно създание. Когато цъках с език, както виках коня си в едно друго време и един друг свят, той ме следваше. Еран не ръмжеше и не лаеше, нито ни досаждаше край масата. Чувствах, че ще ни донесе късмет; може би неговата съдба и съдбата на брат ми бяха свързани. Майка ми не настоя да се отървем от него, въпреки че не харесваше кучета и ги смяташе за малко по-добри животни от чакалите; а когато видях, че остави отвън купа с хляб и мляко, любимите храни на брат ми, разбрах, че и тя си бе помислила същото.

После една нощ Еран започна да лае и не успях да го успокоя по никакъв начин. Скоро майка ми се събуди. И двете бяхме нервни и заедно отидохме до стената. Там имаше и други жени, мнозина от тях разплакани, защото също бяха получили лоши знамения. Една се бе пробудила от сън, изпратен и от ангела Гавраил, в който мъртвият ѝ баща ѝ бе наредил да застане до портата. Друга бе чула прилеп, символа на бдителността и безшумността, да пърха из стаята ѝ.

На зазоряване видяхме, че воините ни се завръщат; прахта се надигна, преди да ги различим ясно. Когато започнаха да се изкачват по змийската пътека, сърцата ни забиха силно, подскачаха нагоре, после спираха. С облекчение видях Амрам, но крехкото тяло, което носеше на гърба си, бе брат ми. Познах го по туниката и плаща му.

Воините ни бяха последвали римляните. Имало схватка и те бяха победили най-малобройния отряд експлораторес, защото ги превъзхождали по численост. Неколцина от по-неопитните legionari били убити, независимо от защитата на бронята и бронзовите им шлемове. Бунтовниците се бяха справили добре, но Адир бил поразен от копие и раната му бе сериозна; вече гореше от треската. Тъмната му коса бе сплетена, а очите му, с техните жълти пламъчета, също като на баща му и на Нахара, бяха навлажнени и бледни.

Отнесохме го в стаята ни, където майка ми изми отпуснатото му тяло. От треската бе станал студен, сякаш Шалгиел, ангелът на снега, го бе прегърнал. Майка ми ме накара да изгоря бързо дрехите на Адир. Така се защитавахме от демоните, които можеха да разпространят болестта, но освен това по същия начин изгаряхме и дрехите на мъртвите. Може би затова не успях да се насиля да го направя. Просто изпрах туниката и плаща на брат ми и ги закачих на простора край обора, където бяха живели есеите.

Хората от нашия народ мият ръцете си преди всяко ядене, преди всяка чаша вино, която поемат, преди да разрежат хляба на две и има сериозна причина за това. Демоните могат да влязат в човек, който е нечист, а демонският огън се разкрива като силна треска. Майка ми искаше да прикривам лицето си с шал, когато се грижех за брат си. Миехме ръцете си със сапун от луга и пепел, докато кожата ни се протриеше. Всяка сутрин Шира сваряваше чай от дафинов лист, розово масло и лютив пипер. Брат ми сгърчваше лице, когато отпиваше от чая, но се подчиняваше и продължаваше да пие. Налагахме почистената му рана с лапа от самтар, съчетан с рейта, лек, направен от пшеница.

Майка ми палеше масло на олтара на Ашторет. Откри едничка лилия, растяща в изоставена градина, рядка луковица, засадена там стотина години по-рано от градинарите на царя, за да горят листенцата и стъблото ѝ в зелен пламък за прослава на Бог.

Освободи това дете и го спаси от всички злочестини.

Шира взе два гълъба от гнездата им, толкова красиви, че те самите осъзнаваха красотата си и горделиво се пъчеха пред своя вид. Принесе ги в жертва на Царицата на небето, въпреки че след като Храмът бе разрушен, народът ни вече не правеше такива жертвоприношения, дори на Адонай. Избърса кръвта от ръцете си внимателно, за да не остане нито капка по кожата ѝ.

Позволи му да стане мъж и да възхвалява със славни песни нашия Бог и цар, нашия могъщ Бог. Амен, Амен, Села. Нека Той те пази от всяко зло и ти позволи да се върнеш в Йерусалим, сред святост и мир.

Адир бе момче, копнеещо за война; но това, което бе открил, го бе смаяло със злината си. Завърна се при нас притихнал и смирен. Дори след преминаването на треската, страдаше от раната на крака си. Не можеше да се изправи и да ходи нормално и това го съсипваше. Единствено огромното черно куче успяваше да го разведри и аз заповядах на животното да стои постоянно до леглото му. Майка ми ме караше да къпя кучето много старателно, за да не могат демоните да влязат през мръсотията му в моя брат, който все още бе доста слаб. Водех Еран на площада и го поливах с шепи вода, после го търках с луга, докато той стоеше търпеливо пред мен, въпреки че лесно би могъл да избяга от хватката ми. При една от тези наши разходки стана нещо.

— А, ето кой е заел мястото ми.

Амрам се бе появил изненадващо зад мен и ме прегърна. Позволих му да обвие ръцете си около тялото ми, макар да чувствах странна студенина. Кучето внезапно залая и изръмжа.

— Спри — казах аз на Еран, но той не се успокои и това ме притесни, защото никога досега не го бях виждал толкова раздразнен. Каквато и да бе причината, не харесваше мъжа до мен.

— Моят съперник — пошегува се Амрам. — Ако ме ухапе, ще го ухапя и аз.

Завързах кучето за ствола на една финикова палма, след това дръпнах Амрам настрани, за да не сме пред очите на всички.

— Трябва да кажеш на войните, че брат ми не може вече да излиза навън.

Той се разсмя.

— Всички воители трябва да тръгват на бой, когато ги повикат. Знаеш го. А сега той е един от нас. — Извади парчето син плат, което му бях дала за късмет. — Поне за мен не бива да се притесняваш. Когато отново тръгна, ще знам как да намеря пътя си обратно.

Исках да кажа още нещо, но Амрам не бе мъж, който щеше да отстъпи на молбите на една жена. Аз сама трябваше да запазя брат си тук, в безопасност. Стоях там на площада и си дадох обет, че ще го спася. Адир нямаше да тръгне с тях, когато дойдеше време за следващия набег. Друг воин щеше да крачи до Амрам.

Помолих я за услуга и Йаел не ми отказа, защото аз бях тази, която постави сина й в прегръдките й. Бях го изтръгнала от ръцете на зловещата жена, която толкова отчаяно бе искала да му бъде майка, че си бе повярвала, че наистина е такава. Йаел ме чакаше на площада, където вълните от жегата се надигаха във въздуха, с бебето, привързано на кръста й. Откакто Арие отново бе при нея, тя не го изпускаше от погледа си. Ако имаше нужда от помощ, а Ревка и аз бяхме на работа в гълъбарниците, го оставяше при баща си, който харесваше детето. Старецът сякаш се отплащаше на Йаел за всичко, което й бе причинил, като се грижеше с любов за момчето. Може би за него това бе шанс да отгледа поредния воин. Веднъж Ревка попита Йаел защо позволява на този човек да бъде част от живота на сина й, след като се бе държал ужасно с нея от мига на раждането й. Тя отговори, че сега той бил различен, пустинята и времето го бяха победили.

— Когато го гледам как се държи с Арие, виждам мъжа, който би могъл да бъде през моето детство, ако не бе загубил любовта на живота си.

Арие бе в безопасност под грижите на дядо си, който бе един от най-великите сикарии на Йерусалим и ножът му все още бе скрит под плаща му, макар че сега му позволяваха единствено да чисти оръжията на воините. Поисках да се срещна с него и помолих Йаел да ме заведе при баща си. Убиецът смяташе, че не съм достойна за сина му. Може би Йаел смяташе, че ще се опитам да спечеля благоразположението му. Но мъж като него не може да бъде накаран да промени мнението си, а и аз не исках подобно нещо.

— Помниш Азиза — каза тя на баща си, когато влязохме в стаята им.

Йосиф бар Елханан вдигна очи към мен и ме изгледа студено. Питам се колко мъже е убил, дали пролените реки от кръв са го смирили и накарали да търси опрощение. Вдигна бебето в скута си, после кимна.

— *Шед.*

Искаше да ме обиди, но аз се усмихнах красиво. Усмивките също могат да бъдат оръжия. Йаел отиде да направи чай, макар че се страхуваше да ме остави на милостта на баща си.

— Свикнала съм с такива мъже — уверих я аз, защото знаех, че думите на мъжете не бяха така опасни като тези на жените.

Убиецът ме пренебрегна и започна да люлее детето с изненадваща нежност. Приведох се напред, така че само Бар Елханан да може да ме чуе, защото това, което щях да кажа, бе прекалено лична молба.

— Искам да ме научиш да съм невидима — казах му аз.

Старецът гъделичкаше Арие на коленете си и на бебето му харесваше. Очаквах, че ще се престори на глух, когато му казах какво искам, но той бе любопитен и не успя да се удържи; искаше да узнае още. Изглежда ме грубо и презрително, защото в очите му бях обикновена зона.

— Защо да го правя? — попита той.

— За да защитя сина ти и брат си.

— Аз загубих сина си заради теб.

Знаех, че двамата не са се помирили, но не се боях да говоря пред него. Ако се поддадох на омразата, която струеше от думите му, той никога нямаше да ме уважава.

— Ако си го загубил, то е, защото си прекалено мързелив да станеш и да го намериш.

Убиецът се изкиска, после поклати тъжно глава.

— Вярно е. Сам затръшнах вратата си пред него, а сега се чудя защо не влиза през нея.

Явно бях успяла да докосна сърцето му — оказа се, че има такова, — затова се осмелих да продължа.

— Искам да заема мястото на брат си сред воините, защото аз започнах всичко. Мястото му трябваше да е мое от самото начало.

Убиецът се разсмя. По сбръчканото му лице си личеше, че се забавлява. Смяташе, че съм дошла там, за да го развеселя с глупавите си приказки. Щеше да ме посъветва да се придържам към заниманията, подходящи за жени, които така и не бях научила. Хората вярват, че си това, което им докажеш, че си. Преди убиецът да ме пропъди, извадих ножа си. С един скок се озовах зад него и го допрях до гърлото му. Бе забранено да ме докосва, но Бар Елханан бе

извършил много по-тежки грехове от този. Сграбчи ръката ми и я изви назад, като все още държеше бебето в скута си. И двамата дишахме тежко.

— Защо искаш да ме убиеш? — попита той.

— Не искам.

Убиецът ме пусна и аз се изправих отново пред него. Той ме гледаше с объркано изражение.

— Ти жена ли си? — попита ме замислено, очевидно впечатлен от бързината ми и от умелото боравене с оръжието.

— През повечето време — отвърнах аз.

За щастие той се разсмя.

— Тук съм никой — каза убиецът. — Но ако искаш да се научиш да чистиш копия и брони, аз съм твой човек.

— Не. Искам повече. Искам да съм невидима.

Когато Йаел се върна с чая, баща й вече бе решил, че ще ми позволи да нося плаща му. На тръгване той предложи да го посетя и на следващия ден. Йаел го погледна с изненада и той обясни, че съм се интересувала от чистенето на оръжията и щял да ме научи на някои неща.

В деня, в който трябваше да потеглим, навлизахме в месеца Елул, времето на размисъл преди най-свещените дни. Събудих се по тъмно, докато брат ми, все още неизлекуван докрай, с превързан крак, дремеше на своя сламеник. Отидох до обора, преоблякох се в неговите дрехи, а моите скрих под голяма купа сено. Всеки ден се бях упражнявала със стария убиец, който се бе оказал непреклонен учител. Бях истинска загадка за него, но той бе благодарен, че някой — дори това да бях аз — имаше нужда от великите му умения. Изобщо не се притесняваше, че мога да пострадам по време на заниманията ни. Бе сдържан, методите му бяха жестоки, но ме обучи добре.

Кучето ме следваше и чакаше търпеливо, докато вземах туниката и плаща на брат си. Помислих си, че сигурно стои до мен, защото ме смята за Адир или защото очакваше да му дам храна. Но когато го напъдих, то не си тръгна и ме последва до казармите. В мрака си сложих бронята от сребристи люспи. Бях завързала шала си ниско над челото, за да скрия лицето си и да заприличам на брат си. Не след дълго воинът на име Ури дойде и ми каза кои копия да взема за другите. Изпълних нарежданията му.

Бях си взела само малка торба със смокини, шамфъстък и твърдо сирене, както и сивия плащ. Старият убиец ме бе научил на своите тайни за невидимост, как да ходя из сенките, как да стъпвам, без да вдигам шум, как да се измъквам от хватките на противника сред мъглата. На края на заниманията ни ме обяви за добър ученик, въпреки че продължаваше да смята, че съм недостойна за жена на Амрам.

— Може да казват, че си жена, но ти си нещо друго.

Убиецът бе вече на възраст, но зрението му бе ясно и погледът му бе все така остър.

— *Шед?* — опитах се да се пошегувам.

Можеше да се засмее, но не го направи.

— Воин — каза той.

Сведох глава пред него с благодарност и го оставих да почиства оръжията на другите мъже.

Шейсет души тръгнахме този ден, отряд за набези, воден от самия Бен Яир. Сърцето ми биеше бясно при мисълта, че съм един от воините на своя баща, че го следвам и може би щях да го накарам да се гордее с мен. Завързах Еран за един стълб, но той се отскубна и ме последва. Тъй като отказваше да ме остави, реших да използвам голямото куче така, както другите използваха товарните магарета — омотах тялото му с дебело въже, за да привържа копия от двете му страни. Животното със сигурност бе здраво поне колкото магаре и също толкова инако.

На излизане през портата се бях наредила най-отзад на колоната. Виждах мъжете, които баща ми водеше, Амрам и неговите другари. Можех да позная Амрам дори от разстояние, защото бе завързал синия шал за доспехите си. Развяваше се пред очите ми, докато слизахме надолу по виещата се пътека.

Жегата набъбваше и небето искреше до бяло. Не бях свикнала с бронята, която сега носех, и тежестта ѝ правеше походката ми несигурна. Хората на бащата на сестра ми никога не носеха нещо, което можеше да затрудни вървежа им. Колкото по-леки бяха, толкова по-подвижни бяха в битка; само конете им бяха защитени с метални маски на муцуните и плочи по телата им, защото хората от племето знаеха стойността на тези създания. Мечтаех за коня, който бе даден на моя брат, или за най-прекрасния ни жребец, Леба, който винаги можеше да намери пътя си към дома и нямаше нужда от юзда. На гърба на този кон щях да летя; сега се тътрех мъчително надолу.

Пътеката бе опасна за невнимателните. Прахта се надигаше в лицата ни, а камъните се изплъзваха под краката ни. Стоях най-отзад, с Еран до себе си, и оставих воините да си мислят, че съм срамежлив. Докато вървахме, неколцина от воините ме поздравиха за желанието ми да вляза отново в битка толкова скоро след нараняването си. Поздравиха ме и за Еран, защото мъж, чието куче му е така предано, е мъж, който искаш да стои до теб в битка. Сведох мълчаливо глава с признателност. Човек може да разкрие истинското си аз и без думи.

Запътихме се в посока към оазиса Ейн Геди. Говореше се, че западно от това място се бяха настанили група пътници заедно с местни хора и притежаваха злато, скъпоценни камъни, масло и различни подправки. В планината вече изпитвахме тежестта на оскъдицата. Когато стените ни падаха, ги поправяхме с кал и слама; когато лампите ни оставаха без масло, потъвахме в мрак; когато не ни стигаха дървата за огнищата, използвахме изпражненията на магаретата, за да си запалим огън. Не ядяхме задушено или варено месо, само каша, рядка смес от ечемик, сред която понякога плуваха късчета месце от малкото гълъби, които решавахме да жертваме. Воините ни нямаха избор, освен да вземат нужното от другите места и селища, за да оцелеем. Същото бях правила и когато живеехме с бащата на Нахара. Това беше нашата страна и ние бяхме нейните владетели — тези, които преминаваха през земите ни, трябваше да разберат, че зависят от милостта ни.

Ходехме, докато се изморихме, и легнахме да поспим на открито. Нощта бе свежа, но леко хладна, и се радвах, че кучето е до мен, защото двамата се топлехме, лежейки един до друг. Гледах Амрам изпод плаща си, но внимавах да не се разкривам. Държах главата си сведена, за да не види белега на лицето ми, който той мислеше за сълза. Използвах номерата, които бях усъвършенствала в Моаб; ходех сама да се облекчавам, никога не кръшках от задълженията си, говорех рядко, а когато го правех, снижавах гласа си. Всички ме смятаха за Адир.

Винаги когато можех, отивах да ловувам. Прострелях млад ибекс и когато животното се свлече на земята, отидох при него и прерязах гърлото му, за да може духът му да излети безболезнено и с достойнство в небето. Когато занесох плячката си в лагера, Амрам дойде да ме поздрави и да ми помогне да одерем и нарежем животното.

— Имаш добър мерник, малки братко — каза ми той.

Сърцето ми се блъскаше в гърдите ми. Бях уплашена, че ще ме разпознае, но може би се боях още повече, че няма да го направи. Преглътнах думите си и само кимнах в отговор. Ръцете ми трепереха заради близостта му и заради измамата ми. Почувствах, че в този миг наистина съм жена и учестеното ми дишане ме издава. Но той не ме

позна. Потупа ме сърдечно по рамото и все пак не усети колко силно бие сърцето ми.

Не можех да виня Амрам за това, след като самата аз бях положила толкова усилия да се прикрия. Старият убиец ме бе научил, че хората никога не виждат това, което е точно пред очите им. Те гледат в ъглите и под камъните, но ако стоиш право пред тях, ще те подминат, вярвайки, че си просто маслиново дърво, част от пейзажа и нищо повече. Бар Елханан бе научил това сам, докато се бе спотайвал в Храма в търсене на враговете си. Изчезни, като се слееш с нещо, казваше ми той. Стани не това, което си, а това, което е край теб. Скала, сянка, един стрелец сред многото други. Не виждаме мишките, защото те се прикриват в мрака толкова често, че когато изскочат пред теб, приличат на сенки. Сянката се възприема с ума, не с окото, продължаваше убиецът. Така можеш да убедиш хората около себе си да те виждат по начина, по който ти искаш.

Вечер, когато обикалях из района с кучето, носех плаща на стареца. Скални дамани живееха в дупки в земята, виждахме и следи от копитата на ибексите, които обикаляха в търсене на водопадите наблизо, мястото, където се говореше, че цар Давид някога е бил разположил своя лагер. Там можеше да бъде открита Моринга Перегринна, орхидеята с розово-бели цветове, която се появяваше всяка пролет. Разказвах, че Давид е написал над триста песни, по една за всеки ден от годината. Там, където обикалях обаче, нямаше орхидеи; по варовиковите скали имаше само ниски храсти смирна. Откъснах малко клонки и ги пъхнах под плаща си, както правеха жените, за да ухаят по-свежо.

Другите не ме притесняваха и приемаха сдържаността ми, докато се готвеха за битката, изпробваха оръжията си и пиеха малкото останало вино. Не само аз обаче стоях встрани от останалите. Още един воин предпочиташе да е извън групичките на разговарящите бойци, отказваше да яде от ибекса, който бях свалила, и вместо това постеше. Натъкнах се на него, когато тръгнах да се облека извън лагера, както правех всяка вечер. Този воин отбягваше контакта с другарите си, не се нуждаеше от утеха или плащ, за да се топли, не желаше да общува с братята си по оръжие.

Кучето не се разлая, когато се натъкнахме на онзи, когото наричаха Мъжа от долината и който нараняваше сам плътта си с метал.

Това бе против нашите закони, но никой не смееше да го осъди за варварството му. Белите му плитки не отговаряха на младежкото му лице; бяха толкова дълги, че се спускаха по целия му гръб. Другите воители казваха, че в битка Бог можел да го сграбчи за косата и така го спасявал от всяка опасност. Затова влизал и в най-лютата схватка и излизал жив от нея, докато останалите мъже умирали до един. Плътта му бе покрита с множество белези от рани, за които не се грижеше и изобщо не ги лекуваше. Металните ленти се впиваха в мускулестите му ръце и оставяха сини и пурпурни следи.

Когато се натъкнах на него, бе коленичил до един храст и пееше оплаквателна песен за мъртвите; стискаше в ръце бодливите клонки, за да си причини още болка. Никога не бях виждал мъж така открито да разкрива агонията си. Почувствах, че ще се разплача, и побягнах бързо, за да не ме види.

Сграбчих Еран за врата и заедно се отдалечихме от това място, препускахме като коне. Под нас се вдигаше прах, а даманите се изпокриваха в дупките си при звука на стъпките ни. Жълтеникавокафяви бухали се издигаха във въздуха на скалите; прилепи с миши опашки излитаха от хинаповите дървета сред облаци от плът и крила, забравили за оранжевите плодове по клоните.

На следващия ден мъжът, когото бях видяла предишната вечер, ме зяпаше непрекъснато. Знаех, че никой воин не желае да се бие рамо до рамо с него, защото бе безразсъден и не милееше за живота си. Носеше една брадва и никакво друго оръжие, но хората казваха, че тази брадва е благословена и никога не пропуска целта си. Извърнах очи встрани, защото не желяех да разкрия истинската си природа, нито да подклаждам с нещо страховития му гняв, който според другарите му бил тъй яростен и неугасим, сякаш Мъжът от долината се биел от дясната страна на Гавраил, най-жестокия от ангелите.

Тази вечер се приготвихме за нощния набег. Бях замаяна от жегата и от бремето на собствената си измама, както и от тежката сребриста броня. Бяхме застанали на опашка под все още парещото, залязващо слънце, за да получим дяла си вода. Когато помолих за малко вода и за кучето си, отговорникът за дажбите поклати глава.

— Ще трябва да пие от някоя кална локва, ако намери такава — каза той. — Нямаме достатъчно вода, за да даваме и на това животно.

Отдалечих се, разстроена. Разделях провизиите, които носех, с кучето си и му бях дала костите на ибекса. Бащата на Нахара ме бе учил, че трябва да нахраниш първо коня си и после себе си, но сега имах съвсем малко вода, едва щеше да стигне и за мен. Копнеех да бъда воин, а бях открила, че основната ми грижа е създаване, което дори не исках да е тук. Чудех се какво да правя, когато Мъжът от долината дойде при мен. Кучето пак не изръмжа. Воинът изсипа своята порция вода в купата на Еран. Кимна към него.

— Той е жаден.

Измърморих думи на благодарност.

— А ти няма ли да ожаднееш?

— Водата не утолява жаждата ми — каза Мъжът от долината. И после, без очевидна причина, допълни: — Не отивай тази нощ.

Явно ме смяташе за незряло момче, за брат ми Адир, който нямаше опит в битките, а и наскоро бе ранен. Не биваше да се притеснява за мен.

— Много пъти съм се бил с мъже — уверих го аз. — И те са постраждали, не аз.

Воинът кимна. Погледът му избягваше моя.

— Но това е първият ти път сред нас. Досега не си бил на война, не си нападал село.

Това бе вярно, кръвопролитията, които познавах, бяха от източната страна на Соленото море, сред зелените пасища.

— Така повелява дългът ми — казах просто.

Усетих как очите му ме пронизват, но аз погледнах встрани, за да скрия истината за себе си.

— Когато му дойде времето — посъветва ме воинът, когото другите избягваха, — дръж се близо до мен.

Над земята се спусна мъгла и я покри така, както сивият ми плащ скриваше мен. Това се смяташе за знамение за добър късмет, защото щеше да ни позволи да изненадаме врага си. Лъкът ми бе готов, когато тръгнахме към селището, където се намираха пътниците. Въздухът бе хладен, но земята все още пареше от жегата на деня. Сякаш тя имаше свое собствено сърце, което туптеше в ритъма на моето. Виждах Елеазар бен Яир в мрака. Молеше се и носеше молитвения си шал,

защото се биеше за славата на Бог. Бе ни събрал за последен път. Пред него давахме обет да бъдем един човек и една душа в битката. Заклехме се да не вземаме пленници и роби.

— Не искаме жените и децата ни да бъдат поробени — каза Бен Яир. — Ще сторим същото и за тези, които срещнем в битката.

Хората казваха, че нашият водач е видял най-близките си хора разпънати на кръст в Йерусалим — братята и приятелите му бяха умрели в агония пред очите му. След това римляните отсекли главите от телата и ги хвърлили на улицата, за да ги оплачат роднините им, но без телата не можеше да има траурни песни, нито погребение, нито покой за душите им. Бен Яир говореше с думите на нашия Бог.

Кой е страхлив и малодушен? Нека си иде и се върне у дома си, да не би да премалеят сърцата на братята му, както неговото сърце.
[1]

Но нашият дом бе Йерусалим, а Цион бе паднал и нито един воин не би се извърнал от предстоящата битка. Видях, че Амрам вдига копието си заедно с останалите, за да подкрепи думите на водача ни. Само Мъжът от долината не се присъедини в поздравите и в молитвата им. Може би вече бе казал своята молитва. Може би думите му бяха прощална песен. Той не носеше молитвен шал или роба, само туника и металните ленти около ръцете си. Копнееше за болка, това видях в него, а това, което човек търси, много често го намира.

Потеглихме в мълчание, когато луната се надигна. Вървах близо до Амрам, за да го наблюдавам, кучето ме следваше по петите, пазещо тишина като всички нас. Сърцето на земята туптеше. Светът бе обвит в мълчание, докато се натъкнахме на пазачите. После се разнесе див вик и внезапно силните крясъци на мъжете огласиха селото. Крещенето стана оглушително и клането започна. Подпрях се на коляно и започнах да стрелям с лъка си, за да подсигурия гърбовете на воините пред мен. Веднага убих двама мъже и те се строполиха пред Амрам. Може би той помисли, че ангел го е защитил, защото високо благодари на Бог. Кучето ми лаеше всеки път щом приближеше враг. Лаят му ми позволяваше да разбера в коя посока трябваше да се целя, защото мъжете настъпваха от всеки ъгъл в хаоса наоколо. Може би щях да се объркам, ако не беше Еран, и се заклех, че винаги щях да го водя със себе си в бой.

Нашите воители бяха по-опитни и се справиха с градските изнежени хора; телата на убитите лежаха навсякъде. Видях Мъжа от долината да размахва брадвата си. Вършееше сред четирима врагове, поваляше ги един по един, после им крещеше, предизвикваше трупове да се надигнат и да се бият отново. Когато друг от селото се впусна към него и се метна на гърба му, той спокойно го издърпа от себе си и го разре на две. Огледа за следващия, когото да унищожи, и се гмурна в хаоса на битката с настървение, сякаш не се боеше от нищо. Усещах как кръвта ми препуска и в мен се надига радост, докато прострелях друг враг, който се бе впуснал към него. Помислих си, че ако баща ми знаеше колко мъже бях поразила със стрелите си, щеше да бъде горд да ме признае за свой син.

Нощта пареше от кръвта, земята бе лепкава, мирисът на смърт се носеше навсякъде. Във въздуха имаше скакалци, които жукаха и подскачаха пред нас. Носех сребриста броня под плаща си и ръцете ме боляха, потях се обилно. Попих лицето си с шала си за глава и се изправих.

В мига, в който свалих лъка си, сякаш отстъпих назад и излязох от битката. Може би сега наблюдавах сцената пред очите си, както правеха ангелите, отдалече и без емоция, но виждах много повече, отколкото мъжете, които бяха в разгара на битката. Зрението ми бе замъглено и не вярвах на това, което се откри пред погледа ми. Бяхме избили хората, които просто се опитваха да се защитят, както и пътниците, спрели тук, с техните сини плащове, мъжете от Моаб, дошли да търгуват с подправки и изсушени плодове. Тук нямаше акация, за да изгоря клонки в тяхна памет, следователно душите им нямаше да напуснат телата им. Болеше ме, защото знаех, че ще бъдат пленени в капана между двата свята, далече от Желязната планина; никой нямаше да се надигне след пролятата кръв и да поеме в другия живот; кръв, която бе червена като нашата, докато попиваше в земята.

Нощта се превърна в сън. Битката ме принуди да се пробудя от това, което се случваше пред мен, защото отвъд купчините с мъртви мъже ставаше нещо по-ужасно. Нашите воители бяха започнали да избиват жените, които бягаха от къщите. Бе невъзможно, ние не вярвахме в такава жестокост, и все пак знаех, че е истина, защото чувах писъците на жертвите. Бяха писъци на жени и нещо още по-страшно. Под тях чувах виковете на деца. Когато видях Амрам, той се бе

превърнал в част от съня, пред очите ми се бе променил в демон, лицето му бе демонско, делата му бяха прокълнати.

Нашият водач бе казал, че няма да вземаме роби. Бях помислила, че това означава, че жените и децата ще бъдат пуснати, но това не бе обичайно за войните в този тъжен свят. Кучето ми бе побесняло, мяташе се на всички страни и лаеше; никога не бях виждала животно в такава състояние. Обвих ръце около врата му и се опитах да го успокоя, но счупих ноктите си, докато впирах пръсти в козината му. Самата аз чувствах, че ще полудея от гледката пред мен, от смъртта на невинните. За миг поисках да скоча и да застана на страната на неприятелите ни, да започна да се бия срещу своя собствен народ. Изпитвах нужда да се втурна срещу мъжете, с които бях дошла, срещу своите другари. Объркана сред ужасяващото кръвопролитие, внезапно изгубих представа защо смятахме, че имаме право да отнемеме нещо от тези хора; вземахме го, защото го искахме, също като разбойниците, които някога бяха искали мен, майка ми и всичко, което притежавахме.

Стоях там, заобиколена от унищожението, недокосната от смъртта по Божията милост. Битката вече не ме интересуваше, нито можех да понеса случващото се. Затворих очи и зачаках малах хамавет най-накрая да дойде за мен, след като бе пропуснал първия си шанс, когато бях прогонена в пустошта като новородено бебе. Може би не ми бе отредено да живея след деня, в който жената на Елеазар бе поискала да се отърве от мен, и бе грешно да се опитвам да избегна съдбата си.

Никога няма да разбера дали Ангелът на смъртта щеше да ме вземе тази нощ, защото Мъжът от долината ме сграбчи за плаща и ме издърпа след себе си. С Еран тръгнахме с него, въпреки че бях останала без дъх, сърцето ми тежеше и биеше прекалено силно. Прехапах устните си и забих зъби в тях, докато усетих това, което исках. Своята кръв, не чужда. Заслужавах го.

Воинът ме поведе към билото на хълма, където мъглата на вечерта се вдигаше. Той имаше много рани от тази битка, но не им обръщаше внимание, както не забелязваше и че плачех. От мястото, където бяхме, виждахме клането. Къщите в селото бяха каменни; скоро щяха да бъдат напълно пусати. Всичко, което тези хора притежаваха, щеше да ни принадлежи. Свалих шлема и окървавения си плащ. Разбрах защо Мъжът от долината ме бе предупредил да не идвам;

знаел е какво ще се случи. Той не убиваше жени и деца и не желаше да вижда кръвта им. Знаеше, че съм жена, но не бе казал нищо. Знаеше каква е заповедта на водача му, но бе сключил свой обет с Бог.

От всички, които виждах пред себе си, той бе единственият, до когото исках да застана.

Оставиха магаретата живи и ги натовариха с това, което сега ни принадлежеше: джинджифил и пипер, тикви и лук, всякакви вина и масло, жито, малко злато, обици и пръстени, взети от домовете и направо от телата, купчини със скъпоценна канела, лампи и оръжия. Взеха козите и овцете и убиха кокошките. Напълниха кожените мехове с вода и сирене. Всичко миришеше на кръв.

Върнах се в селото, за да събера стрелите си. Лесно ги намирах, червени лилии, които бях посадила след себе си. Трябваше само да ги измъкна от гърдите и телата на падналите. Не взех нищо друго. Докато другите сваляха пръстените от студените пръсти и мъкнеха вино от мазетата, аз измих остриетата на стрелите си в купа с вода, казах молитвата си и помолих Адонай да не причинява повече мъки на загиналите тази нощ, да ги спаси от трите порти на Геената, долината на ада. Не можех да погледна в лицата на избитите жени и деца, но потърсих сред мъжете от Моаб някой, когото познавах.

Амрам дойде при мен, покрит с пот и засъхнала кръв.

— Не се занимавай — каза ми той, докато обръщах телата на мъжете от народа на първия ми баща. — Всичките са еднакви.

Когато най-накрая нощта се спусна спокойна над нас, Бен Яир се обърна към воините си. Не можех да остана сред тях. Хората казаха, че първо благодарил на Бог, после похвалил мъжете за смелостта им. Наредил им да се помолят за душите на мъртвите, защото в друго време, на друго място, ако враговете ни от Рим не ни бяха тласнали към глад и бедност, щяхме да наречем жертвите си свои братя.

Вече се бяхме върнали в пустинята, бързайки, за да не оставим следи от себе си и някои от хората от селището, които не са били там по време на набега, да не ни открият и потърсят отмъщение. Воините се помолиха и принесоха в жертва коза. Виковете ѝ ми приличаха на писъците на някоя от убитите жени. Свих се на кълбо зад кучето си и запуших ушите си. Сиянието на Шехина, светлината и състраданието на Всемогъщия, не стигаше до земята. Тук бяхме заобиколени от ситра ахра, мрачното царство, защото в тази нощ бяхме преминали от

другата страна на света, ужасяващото място, което се намираше до лявата ръка на Бог и се хранеше с човешки грехове.

Обмислях след завръщането ни от победоносния набег да легна до Амрам, да пхна ръцете му под плаща ми, за да може най-накрая да разбере коя бях аз и да му се отдам, но не го направих. Болеше ме коремът, болеше ме и сърцето. Отидох в пустинята и повърнах всичко, което бях яла, откакто бях напуснала дома на майка ми. Вкусът бе кисел, сякаш бях изплюла демон. Радвах се, че брат ми не бе с нас. Адир, който имаше толкова нежен дух, и все пак най-много на света копнееше да бъде воин, бе пощаден от гледката на страхливите действия на тези, на които се възхищаваше.

Белите скали бяха невидими в мрака. Всичко бе скрито. Сега разбрах, че като човешки същества имаме дълг да виждаме отвъд воала в същността на света, в сърцевината на нещата.

Видях Мъжа от долината и отидох при него. Стоеше сред бодливи храсти, пораснали в кръг, сред които се криеха чучулиги. Чувахме гласовете на другите, които пееха, но техните песни не означаваха нищо за нас. Всяко късче от окъпаната в кръв земя, по която стъпвахме, бе като част от царството на преходността, където враговете ни се лутаха. Тук не растяха акации. Нямахме начин да помогнем на душите на мъртвите да намерят покой.

Днес бях видяла любимия си да убива дете на не повече от четири години. За него може би това бе нищо, но за мен бе всичко. Вече не виждах нищо друго, освен звездите на небето и лицето на убитото дете, защото сега то живееше зад очите ми и щеше да бъде завинаги част от мен. Всеки път щом погледнех към Амрам, щях да виждам това дете.

Искаше ми се да бях истинска жена и да си бях останала у дома.

— Не знаеше ли, че светът е такъв? — попита ме Мъжът от долината.

Кучето лежеше в краката ми. По козината му имаше кръв. След изгрева на слънцето мухите щяха да го накацат и то щеше да заприлича на чудовище. Еран не ме бе изоставил нито за миг по време на кървавия хаос и се бе втурвал срещу всеки, който се опиташе да ме доближи, оголвайки зловещите си зъби.

Никога не се бях чувствала толкова безпомощна и толкова изпълнена със срам. Бях изгубила нещо завинаги и не мислех, че ще си

го върна обратно. Тук, на земята, за мен вече нямаше нищо; трябваше да се обърна към небето. Мъглата бе изчезнала напълно и звездите грееха ярко. Видяхме нещо да се рее през мрака сред струи светлина, но очите ни не го различаваха ясно. Бях зашеметена от гледката и от добротата на силния, простоват звяр, който не бе и помислил да ме изостави, както и от това, че двамата с Мъжа от долината стояхме един до друг, все още живи.

— Не е ли красив? — попитах аз, взирайки се в света около нас.

— Не е ли ужасен? — отвърна ми воинът.

Погледна ме изпитателно и внезапно разбрах, че това наистина е въпрос и той се нуждае от отговор. Взех ръката му и я пъхнах под плаща си; придърпах го към себе си и го накарах да легнем на земята. Той ме бе спасил, сега аз направих същото за него. За една вечер, дори когато все още усещахме мириса на кръв по телата си, когато нощта бе черна и целият свят бе невидим, ние не бяхме сами.

[1] Второзаконие 20:8. ↑

Раната на Адир бе излекувана, но брат ми продължаваше да накуцва и изглеждаше много слаб. Майка ми се тревожеше за него и изпробваше лекарство след лекарство, преравяше рецептите си и купчините с билки. Но състоянието му не се променяше. Въпреки че не бе одобрила постъпката ми, Шира бе съгласна, че трябва отново да заема мястото му, ако отново го повикаха за набег. Така беше правилно. Аз бях по-добрият воин и имах по-голям шанс да се завърна. Отново с майка ми имахме общи тайни. Двете не отричахме тази връзка, защото съдбите ни винаги щяха да са свързани. Каквато и горчивина да бе имало помежду ни, вече бе заличена.

Може би баща ми се бе надявал да има син, също като бащата на Адир, защото Бен Яир бе станал безразсъден и се срещаше с нея почти всяка вечер в цистерните, за да се наслади и на нея, и на детето, което растеше в утробата ѝ. Жена му се криеше и не излизаше от дома си. Хората говореха, че Хана отново се е разболяла, но аз се питах дали просто мъжът ѝ не забраняваше да излиза сред другите жени. Той вече не търпеше намесата ѝ, защото бе посветил по-голямата част от живота си на тази жена, която не обичаше. Каквото му оставаше, сега го искаше за себе си.

От самото ни пристигане той се упражняваше в свой вид невидимост, не като уменията, на които ме учеше старият убиец. Криеше копнежа си по майка ми, точно пред очите на другите хора. Те подминаваха очевидното и не виждаха нищо. Той имаше право да си вземе нова жена, след като неговата години наред не бе успяла да му роди дете; и все пак Хана се бореше за сърцето му, опитваше се да го измами и настояваше, че Бог ѝ е дал детето, което тя открадна от Йаел.

Сега, когато всеки ден бе дар и можеше да няма следващ, както есеите проповядваха, баща ми вече отказваше да се преструва. Виждах го с майка ми пред вратата ни, прегърнати толкова силно, сякаш потъваха един в друг. В някои вечери сядаше на нашата маса и ядеше от скромната ни храна. Обикновено оставах извън дома ни и извеждах брат си в градината с мен, макар че той трябваше да се подпира на

рамото ми, за да се разходи. Сядахме отвън и похапвахме сушени плодове. Брат ми сигурно мислеше, че според мен никой от нас нямаше правото да бъде в присъствието на великия мъж. Но аз просто не можех да погледна Бен Яир, без главата ми да се изпълни с писъците, които бях чула по време на нападението ни над селото. Чувствах, че го бях предала по някакъв начин и че той също ме бе предал. Може би е по-добре да наблюдаваш такива хора отдалече, защото отблизо можеш да видиш всичките им недостатъци. Бях желала той да види уменията ми в битка, да ме признае за свой син; сега смятах, че е по-добре да си остана невидима в очите му.

И все пак една вечер, когато Бен Яир си тръгваше от дома ни, той спря пред нас. Бях предупредила брат си какво да прави, ако това се случеше. Трябваше да сведем очи пред нашия водач.

— Когато тръгнеш следващия път в битка, може би ще имаш нужда от това — каза Бен Яир.

Постави нож пред нас. Видях, че дръжката му бе бронзова, украсена с изящни листа. Берах лаван бе гравирано върху нея. Бяло цвете. Носеше този нож в чест на майка ни и на лилиите, които тя бе обичала като момиче в Александрия. Не бях съгласна с всичко, което правеше, с начина, по който водеше битките си, но той бе мой баща. Това бе дар за истински воин, затова сръгах брат си да го вземе. Адир измърмори някакви думи на благодарност, но когато Бен Яир си тръгна, аз бях тази, която взе ножа.

Все по-често с брат ми вечеряхме навън, в двора, за да оставим майка ми и Бен Яир насаме. Не бяхме единствените, които знаеха, че водачът ни идва всяка нощ в стаята ни. Завистта се изсипа от всички страни върху нея и из крепостта плъзнаха зловни подмятания. Хората я бяха виждали в окови и знаеха, че може да повика демоните да застанат на нейна страна. Една нощ открихме пред вратата ни убит гълъб, с прекършена шия и счупени крачета, а крилете му бяха изцапани със сажди. Дадох на майка си ножа на Бен Яир, за да може да се защити, ако някой я нападне. Това бе дар от нейния възлюбен и ѝ принадлежеше по право, защото макар да дължах на нея първия си живот, вторият ми бе даден от Мъжа от долината, не от Бен Яир. Сега се чувствах като глупачка, защото бях мислила, че баща ми е един от ангелите; истинският ми баща бе мъжът от Желязната планина, който ни бе спасил и ме бе научил на всичко, което трябваше да зная.

Майка ми взе ножа, символ на закрилата на Елеазар. Посъветвах я да заключва вратата, когато излизах, и да бъде по-дискретна, за да не предизвика сама пророчеството си и да бъде погубена от любовта.

Отряд от римски експлораторес ни изумиха, когато разпънаха лагера си в долината под нас. Случи се в най-свещения ни месец, Тишрей, когато празнувахме новата година и изкупвахме греховете си — тези, които бяхме извършили, и тези, които ни предстоеше да поемем на плещите си.

Когато шпионите се появиха, си помислихме, че са като всички други — ще огледат изумени разположението на крепостта ни и ще си тръгнат, за да докладват, че не можем да бъдем завладени. Но този отряд бе различен. Те смятаха да останат. Донесоха със себе си амфори с вино и масло, в обоза им имаше множество камили, а най-стряскащото бе, че водеха свои пекари, които бяха настанени в лагера им. Можехме да усетим мириса на пресния хляб, който се печеше в техните фурни. Бе ясно, че тези войници са само първата вълна и скоро тук щеше да се появи целият легион. Рим бе събрал огромна армия пред стените на Йерихон, десет хиляди войници, заедно с поне хиляда

евреи, превърнати в роби, които трябваше да служат на императора. Съветът на крепостта обяви, че жените вече не могат да излизат извън портите по никаква причина, за да не попаднат в ръцете на враговете ни. Мъжете, които рискуваха да излизат извън крепостта, го правеха на своя отговорност. Воините все още ходеха на набези за провизии, но го правеха по-предпазливо; тръгваха по змийската пътека само нощем или минаваха по гребена на планината. Това изкачване обаче бе толкова опасно, че неколцина изгубиха живота си, докато се опитваха да се върнат. Въпреки опасността аз живеях за тези нощи, когато бухалите летяха над главите ни. Минавахме покрай враговете си като мъгла, свободни от земните си форми.

Нощем крачех нервно из стаята ни в очакване да бъдем призовани за битка. Единствено малките постижения на Арие ни радваха. Вече бе на четиринайсет месеца. Дори тези, които се отнасяха с пренебрежение към децата без бащи, признаваха, че е необикновен — много красив, едър и спокоен. Всички жени в гълъбарника толкова милеехме за него, че всеки път, когато подтичваше по калдъръмения под или произнасяше името на любимата си майка, ние му се радвахме и се гордеехме, все едно бе изкачил планина.

Понякога вечер сядах при жените на тъкачните станове. Не можех да тъка, но помагах да изпридат малкото останала вълна. Кучето ми подпираше глава в скута ми. Еран и аз искахме едно и също, свободата на пустошта, но трябваше да сме търпеливи. Копнеех да бъда като Мъжа от долината, който спеше близо до пустите полета. Не го срещах, не го и търсех, но знаех, че е там. Винаги когато ни викаха за нощните набези, при които трябваше да се спуснем по планината и да минем покрай римските войници, вървах до него, защото в присъствието му не трябваше да се преструвам, че съм някоя друга, а не тази, която съм.

Амрам изпрати едно момиче да ме попита защо вече не идвам на срещите ни край фонтана. Той ме чакаше там вечер, но аз не се появявах. Сега бе поел риск и бе поверил на това дете нашата тайна. Момиченцето, на не повече от четири или пет, бе дъщеря на един от воините, доверен негов приятел още от Йерусалим. Плитката на детето бе дебела и черна, личицето ѝ бе мило и невинно. Напомняше ми на Нахара с нейните умни, всичко разбиращи очи. Казах ѝ да предаде на мъжа, който я бе пратил, че ме е налегнала треска. Изчервих се от бремето на лъжата и може би наистина изглеждах като болна от треска, защото детето явно ми повярва. Бързо отстъпи назад, после се затича да занесе отговора ми.

Бе времето на Рош Ходеш и свещеникът, който наблюдаваше изгряващата луна, засвири с рога от овен, за да ни призове всички да се съберем за Благословията на новата луна, Кидуш леванон, молитвата, с която измолвахме Божията милост и приканвахме Шехина на своя страна, заедно с цялата ѝ мъдрост и състрадание. Народът ни стоеше под новата луна и слушаше свещениците и учените ни мъже. Обединявахме се и възхвалявахме хода на времето с танци; музикантите ни свиреха с хлопки, цимбали и камбанки напук на събралите се в долината римляни. Молахме се и танцувахме заедно, но на следващата сутрин жените нямаше да могат да работят, защото бяха свързани с луната по начин, който мъжете не можеха да разберат; ние бяхме по-близо до Шехина, женското сърце на сътворението.

Стоях в сенките, за да не ме види Амрам, който стоеше сред своите другари. Когато гледах към него, не виждах красивите черти на лицето му, а лицето на убитото дете от селището, не по-голямо от момиченцето, което ми бе предало съобщението му. Нямаше с кого да споделя радостта от новата луна. Мъчно ми беше за сестра ми; преди, в родината на баща ѝ, с нея танцувахме заедно, въпреки че неговият народ не броеше дните като нас. Нашата майка ни бе научила, че когато луната е бяла и се появи отново след отсъствието си, това е знак, че всичко скрито може лесно да стане отново цяло.

Тази нощ в съня си наистина се разболях, може би заради отсъствието на Нахара. Тъгувах за нея, за момичето, което бях довела на този свят. Сънувах, че в планината има седем вълци и че всеки носи по една гълъбица в устата си, а всяка от седемте гълъбици има по седем криле и може да лети по-далече от всяка друга птица. Седем е най-могъщото число. Първите думи на Тората са седем на брой, а Шабат е седмият ден, най-святият от всички. Сега сънят ми идваше при мен по седем. Реших, че е благословия и зов, който не мога да пренебрегна.

Отидох до стената, за да потърся сестра си.

Стоях там целия ден, убедена, че сънят ми е като пътека, знак, че Бог знае — сестра ми все още принадлежеше на мен и двете не можехме да бъдем разделени. По здрач, времето между световите, когато очите ни могат да ни заблудят и е лесно да видим това, което желаем, а не това, което е в действителност пред нас, ми се стори, че забелязах Нахара. Тя вървеше подир слабиците черни кози, които напразно търсеха тревичка между гладките, скалисти канари. Под нас, в лагера на римляните, скоро също щяха да я забележат, ако продължаваше да броди из планината, докато все още имаше някаква светлина. Откакто войниците бяха разположили лагера си, есците денем не излизаха от пещерите си. Но провизиите им нямаше да им стигнат още дълго, ако някой не им помогнеше. Ако близо до тях нямаше извор или кладенец, скоро щяха да умрат от жажда.

Половината ни гълъби бяха взети въпреки молбите на майка ми. Използваха ги за храна. Успяхме да напълним малко кошници с торта на останалите птици, за да храним земята, и тя ни отвърщаше подобаващо за липсата ни на благодарност. В градините листата, които въобще поникваха, бяха с петна; плодовете загниваха, преди да узреят. По време на беритбата успях да събера нещо и за сестра си. Не можех да гледам през долината как тя умираше от глад, докато ние все още успяхме някак да оцелеем, макар и с оскъдна прехрана. Събрах изсушени плодове и просо, малка делва с масло. Крадях с лекота, както с лекота се бях научила и да лъжа, да се преструвам, да убивам. Но имаше нещо, което не можех да се насиля да направя. Аз, която бях убивала мъже и вкусвала кръвта им, не можех да убия нито една от птиците, за които се грижихме. Отидох при Йаел и поисках помощта ѝ; тя отвърна на молбата ми, без да ми задава въпроси.

Заедно влязохме в гълъбарниците. Бледата луна ни наблюдаваше безразлично отгоре, сякаш бяхме просто сенки, плъзгащи се през площада. Пристъпихме вътре и се покатерихме върху сламата. Гледах как Йаел вика гълъбите при себе си. Тя вдигна ръце и те дойдоха като омагьосани. Щом някоя кацнеше на ръката ѝ, Йаел оставаше неподвижна известно време, после прекършваше врата ѝ. Плачеше и хлипаше, такава бе жертвата, която правеше заради мен, но не се отказваше. После полагаше телата в скута си, приглаждаше перата им и едва след това ми ги даваше.

Дойде с мен до стаята ми, за да ми помогне с провизиите, които смях да занеса на сестра си. Както аз бях помогнала, когато тя бе в нужда, сега тя бе застанала до мен. Никога не си бях представяла, че тази, която някога ми бе съперница, ще стане моя сестра. Може би щеше да ми бъде сестра по брачна линия, защото с Амрам винаги говорехме, че ще я включим в церемонията, но вече бе късно за това. В деня, след като бях казала на малката пратеничка, че съм болна, Амрам дойде до нашата стая и потропа на вратата. Майка ми се изненада, че щом видях кой е посетителят ни, се скрих в градината. Чух го да пита за треската ми и как тя отговаря, че не аз, а брат ми е болен. Може би Амрам се бе оплакал на сестра си, защото щом наближихме казармите, тя се обърна към мен:

— Брат ми каза, че вече рядко те вижда. Все още носи синята коприна, символа на вашата връзка.

— Носи я в твоя чест, не в моя — отвърнах аз със сведени очи.

— Войната променя всеки мъж.

От тона ѝ разбрах, че тя знае как се е променил брат ѝ и коя част от душата си бе загубил.

Облякох туниката на Адир и метнах тежката торба на гърба си. Брат ми все още лежеше на сламеника си, защото му бе трудно да ходи. Когато ме видя облечена като него, ме погледна с изненада. Каза, че самият той би се заклел, че аз съм Адир, ако не знаеше истината. Така и не бе разбрал как бе успял да стане воин, докато все още лежеше в тъмния ъгъл на стаята ни.

— Всички ме мислят за теб — признах му аз.

Той прие, че съм заела мястото му и че използвам името му. Каза ми, че се гордее с мен. Сега разбираше защо воините оставяха дарове от масло и смирна пред вратата ни и защо хората идваха да го поздравяват за смелостта му.

Надигна се на лакът и ме изгледа втренчено. Кучето стоеше до мен, на гърба му бе привързана торба, защото и то бе мое, въпреки че трябваше да бъде негово.

— Добре ли се справям като воин? — поиска да узнае Адир.

Кимнах, смутена, че бях взела толкова много от него. Но той изглеждаше облекчен.

— Много врагове ли убивам?

— Само когато е необходимо.

Всеки път, когато воините ни излизат за нощните си нападение, ти, братко мой, си сред тях. Нападаме нощем, разделени на четири групи, за да врхлетим върху враговете си от четирите посоки на света. Показваме на римляните, че няма да ни унищожат и няма да изчезнем въпреки присъствието им в нашата долина. Излизаме, за да вземем това, което ни е нужно, за да оцелеем, и защото нашият народ нямаше да се откаже от правото си да бъде свободен.

През нощите, в които ти, мой скъпи братко, почиваш върху сламеника си, аз се крия в трънливите храсти и прегръщам мъжа, който не се бои от метал, който жадува за него така, както аз бях жадувала цял живот. Въпреки че всеки от нас е наполовина човек, въпреки че се бяхме изгубили, заедно се намирахме отново и ставахме едно цяло. Затова бях толкова нетърпелива, когато стояхме по-дълго в крепостта. Той е единственият, който ме познава. Каза ми, че ако бях само жена, не би могъл да бъде с мен, защото е дал обет да не докосва друга жена, освен съпругата си. Но аз бях нещо друго, воин, също като него. Не бе нужно да говорим, както воините, които се бият рамо до рамо, нямат нужда от думи. Оpozнахме се в мълчание. Така можехме да отгатнем желанията си, дали търсехме нежност или сила, дали искахме да слеем телата си за цяла нощ или за кратък, откраднат миг време.

В деня, в който се разкайвахме за греховете си, оставих този мъж да се отдаде на болката от миналото му. В навечерието на Йом Кипур той изчезна в пустошта. Не го помолих да го придружа и да споделя тъгата му, защото това не бе възможно. Чаках сама в синята нощ, както

всеки другар би направил. Когато се върна обратно при мен, по гърдите му имаше кървави следи от остриите тръни. Предложих му вода и споделих с него храната си, но не зададох нито един въпрос и не поисках нищо. Имахме достатъчно противници, не беше необходимо да се изправяме един срещу друг.

Благодарна съм, братко мой, че не можеш да видиш света отвъд тези порти, както съм благодарна и че мога да затварям очите си сред трънливите храсталаци, че мога да стена и да се мятам така, както никога не правя в битка. Защото в битка, братко, ти си мълчалив. Никога не крещиш, нито плачеш, както се случва у дома нощем, и само кучето ти може да чуе как пристъпваш до война до теб. Ти си млад, най-слабият сред тях, но си отличен стрелец, може би най-добрият, прочут с червените пера на стрелите си, всяка от които е по-устремена от предишната; оръжията ти стават птици, преследващи враговете ни и даряващи ги със смърт. Никоя дива коза не може да избяга от теб, никой заек не е достатъчно бърз.

Често стоиш най-отзад по време на битка, защото зрението ти е толкова остро, че можеш да виждаш надалече и да поразяваш нападателите, преди да са се втурнали към воините ни. Благодарение на уменията ти мнозина от нашите другари, които можеха да бъдат мъртви, все още са живи. Амрам веднъж бе ударен от камък, хвърлен с прашка, и ти, братко, прониза нападателя му от хълмчето, на което бе застанал — бронята ти искреше на слънцето, пареше те отвътре и оставяше червени следи по младата ти, нежна кожа.

След тази случка Амрам дойде да ти благодари. Нарече те „малки братко“ и ти предложи верността си. Ти сведе очи, сякаш бе поразен от честта, която ти оказваше, но всъщност не искаше той да види цвета на очите ти или да се досети какво имаше под металните сребристи плочки на бронята. Прие подаръка му — амулет, сребърен диск със Соломон, който се бие с демон на пода в Храма, за да не го обидиш.

— Дълга ти закрила — каза той в деня, в който ти, по-младият, по-слабичкият го бе спасил от реещия се наблизо Ангел на смъртта. — Моят живот ти принадлежи.

Носиш амулета му по време на битка, за да не нараниш чувствата му, но го криеш под шала си. Сърце не ти даде да му кажеш,

че неговият живот не е това, което желаш. Ти искаш своя собствен живот, нощите в трънливите храсти, дните с воините.

Братко мой, кучето ти винаги е до теб, тихо и спокойно също като стопанина си, пазещо така умело мълчание, сякаш се е учило от някой леопард. Когато започне битка, ревът му обаче раздира тишината и животното тича редом с воините, защото не се страхува нито от кръвта, нито от метала, нито от смъртта. Еран е твой спътник и спи с теб, независимо дали си сам, или с мъжа, който те познава най-добре и разбира защо винаги се отделяш встрани от другите под звездите. Макар да си съвестен воин и винаги си насреща, когато се нуждаят от теб, за да носиш двуострите мечове на другарите си, копията и прашките им, не се смесваш често с тях.

Когато съблечеш туниката си, ти изчезваш под луната. Разтваряш се във въздуха и оставаш там, между световите.

И тогава аз заемам твоето място.

Измъкнах се през Южната водна порта заедно с кучето си, за да отида при сестра си. Бях се увила в шалове, защото хладната нощ скоро щеше да се спусне. Някога бях довела сестра си в този свят и сега щях да го направя отново. Нито един пазач не ме спря, защото аз бях Адир, смелият, носещ името на един от царете на хората от неговия народ; стражите на портата просто ми кимнаха леко. Лъкът ми бе праметнат на гърба ми. Тъмнината се плъзгаше по хоризонта насам. Угасващата светлина хвърляше червени отблясъци по скалите в далечината. Чучулиги и искрящо сини пойни птички се рееха в небето и се спускаха само за да хванат многобройните мушици, които жужаха наоколо. Движех се много внимателно, защото дори и едно паднало камъче щеше да привлече вниманието на римляните.

Трябваше да се изкача по смъртоносната пътека до пещерата на есеите. Бях толкова съсредоточена върху римския лагер, че не ми хрумна и за миг, че може да ме преследват. Не бях подготвена, когато някой ме сграбчи и дръпна от пътеката. Искаше ми се ножът на баща ми да бе в мен. В подобна битка лъкът ми бе безполезен. Опитах се да се обърна и да се боря, но мъжът, който ме държеше, бе безстрашен, каквито казваха, че са ангелите и демоните. Борих се с него, но той ме победи лесно. Може би изобщо не бе мъж, а един от седемте вълци от съня ми. Ако беше така, то сънят ми бе пророчество за моето поражение и гибел. Разплаках се заради слабостта си. Аз, която винаги бях толкова сурова, се предадох, очаквайки всеки миг да бъда погълната или от светлина, или от адски пламъци.

Познах го, когато Еран легна в краката му, сякаш той бе негов господар. Видях кой бе моят преследвач — мъжът, който нямаше нищо друго, освен своята брадва. Каза, че ще ме придружи и ако паднел от някоя скала, докато се катерим, значи така е било писано, защото копнее за смъртта. Ако малах ха-мавет дойдел за него, щяло да се случи това, което очаквал от дълго време.

Не исках да го излагам на риск заради сестра ми, но в битка не можеш да кажеш на някого кога е настъпило времето му да влезе в

отвъдния свят, нито е възможно да задържиш човек в този, ако той е решил да го напусне. Не спорих с Мъжа от долината — може би някоя жена би се опитала да го направи, а той се бе заклел никога да не бъде с друга жена, освен съпругата си. Аз бях негов другар и като такъв уважавах желанията му. Не можех да се притисна до него, защото само жена би направила така. Носех туниката на Адир и неговия лък, следователно трябваше да отстъпя встрани.

Завързахме кучето за един храст и продължихме. Сред тишината наоколо отекваше само ехото от нашето учестено дишане. Новата луна светеше с бледа, лека светлина, но скоро по небето щяха да плъзнат облаци и ние щяхме да се плъзнем в мрака. Не беше нужно да виждам Мъжа от долината, за да знам, че е до мен, защото бяхме свързани от нещо по-силно от зрението и също като конете на царя не се подхлъзвахме по стръмните скали. Почти си представях как хващам сестра си, завързвам я с въжета и я отнасям на гърба си обратно в крепостта. Но ако го направех, тя щеше да вика, както бе викала баща си, когато напускахме Желязната планина. Крясъците ѝ щяха да доведат римляните, а аз не желяех да бъда причина за смъртта на сестра си.

Знаех, че трябва да я оставя сама да си я причини.

Веднъж, както се вирах в мрака, кракът ми се подхлъзна и спътникът ми ме сграбчи и ме държа до себе си, докато се овладях. Камъни се свлякоха в долината, но в мрака можехме да бъдем просто два диви ибекса, катерещи се по чукарите. Продължихме и най-накрая различихме три пещери пред нас — една за козите, една, използвана за хранилище, и е още една, по-голяма, в която се криеха самите есеи.

Не се опасявахме, че може да ни нападнат, защото нямаха оръжия, а и не желяеха да защитават нещо друго, освен Божиата милост. Първо ни стресна мирисът от пещерата и бях смаяна, че е по-ужасен от миризмата във всеки обор. Когато се вгледах, ми бе трудно да понеса начина, по който живееха. Кожите им бяха станали черни от огъня, който палеха вътре, и белите им дрехи бяха замърсени от пепелта. Двама мъже излязоха да ни посрещнат, намръщени, очевидно недоволни от появата ни. Бяха мръсни, кльощави, с обезумелия поглед на гладуващи хора. Познах Малахи, въпреки че той не ме разпозна и в туниката ми ме сметна за момче.

— Донесохме ви малко храна — каза Мъжът от долината. Свалихме торбите си и извадихме плодовете, гълъбите, питките, зърното, меховете с вода.

— И искате да ги вземем от ръцете на убийци? — каза по-старият есей, докато оглеждаше провизиите, заради които бяхме рискували толкова много.

— Не, от ръцете на вашите братя — отвърна Мъжът от долината. Бе любезен, но в тона му прозвуча укор.

Пристъпих навътре, докато мъжете продължаваха да говорят. Сред тъмнината различих фигурата на Абба; любимият учител на есеите лежеше на каменна площадка, толкова изнемощял, сякаш вече бе преминал в отвъдното, макар все още да дишаше шумно. Видях скупчените една до друга жени, които се взираха недоверчиво в нас, но не успях да видя сестра си, нито тя ме забеляза. Свалих шала си и оставих косата да се разпусне по раменете ми, за да може тя да ме познае — сестрата, на която принадлежеше. Пръв обаче ме забеляза Малахи и бързо дойде при мен, като че ли бях черна усойница, от онези, които се увиват около плячката си в безмилостна хватка.

— Върви си — каза ми той, въпреки че бях рискувала живота си и този на спътника си, за да им донеса храна и вода. — Тя не може да те види и не може да мисли за предишния си живот.

Тогава я видях, увита в дрипи, моята красива сестра, заобиколена от другите жени, покорни овце в кошара. И внезапно разбрах от какво се боеше Малахи. Той знаеше какво бях смятала да направя, още преди да ми бе хрумнало. Защото се провикнах към Нахара, с толкова жален и огорчен глас, че почти не осъзнах, че е моят.

— Ела с мен — умолявах я аз, копнееща да я убедя да ме последва. — Ти не принадлежиш на това място. Последвай ме и аз ще те защитя, както правех, преди да дойдеш тук, преди да познаваш тези хора.

Нямаше никакъв отговор, в пещерата отекваха само моите викове, защото думите ми падаха като камъни. Усетих, че плача. Мъжът от долината дойде до мен. Очаквах да ме укори за действията ми, защото се държах като истинска жена. Вместо това той се наведе към мен, без да ме съди.

— Нека се опитам да поговоря с нея.

Изчаках на изхода на пещерата. Забелязах, че има плитко езерце със застояла вода. Със сигурност есеите пиеха от него, макар водата му да не бе подходяща за утоляване на човешката жажда. В калната земя тук растеше ниска акация. Приличаше по-скоро на тънка вейка, но бе разцъфнало. Хиляди пчели жужаха над цветчетата му. Затворих очи и се заслушах; за миг се пренесох в един друг свят, в предишния си живот, и яздох сред зелените пасища. Представих си как паля огън и горя стотици клонки, а искрите политат в небето и остават в небето, за да се превърнат в звезди.

Надигнах се, когато Мъжът от долината се появи. Бях изтощена от пътуването ни, но когато го видях, почувствах, че нещо е различно. Стоях до него, докато той ми казваше, че есеите са се съгласили да приемат храната. Бяха го завели при Абба, за да получи благословията му. Старият учител едва говорел, защото нишката, която го свързвала с този свят, вече почти се бе протрила. Сестра ми бе застанала наблизо. След като Абба приключил с молитвата си, тя бе прошепнала на Мъжа от долината съобщение за мен.

— Все още я помня — казала тя, — най-бързия ездач, любимия син на баща ми, сестрата, на която някога принадлежах. Но това бе в друго време и в друг свят.

Вървахме в мълчание, както винаги бяхме правили. Товарът ни беше олекнал, защото вече не носехме плодовете, водата и просото, както не държах и съдбата на сестра си в ръцете си. Бях оставила всичко там. Дали щяхме да се срещнем някога отново в този живот, не зависеше от мен. Тя се бе отрекла от момичето, на което бях дала живот, и вече не бяхме свързани. И все пак никога нямаше да мисля за нея като за жената, която се криеше в пещера, със сведени очи, в очакване на Края на дните, а като за единственото раждане, на което бях присъствала, най-великото Божие чудо.

Еран ни чакаше. Спряхме, преди да започнем изкачването си към портата. Като бойни другари знаехме какво да направим, без да се уточнявахме с думи. Рим идваше и осъзнавахме какво означаваше това. Отделихме тази нощ за себе си, в случай че нямаше да имаме други. Отидохме в пещерата, където някога Йаел ми бе казала, че живее лъв. Накладохме си огън дълбоко навътре в нея. Знаехме, че и други са го правили преди нас, защото имаше купчини пепел и сажди. Може би тези хора бяха мечтали за свобода от затворената крепост,

също като нас. Може би и те бяха копнели за други светове и други времена.

Обвих ръце около моя воин, придърпах го към себе си и му се отдадох. Нямах сили за повече битки. Жадувах за прекрасен и съвършен свят и в тази нощ воинът бе нежен с мен, както никога преди — може би, защото ме бе видял да плача пред сестра ми. Държеше се с мен не като с боен другар, а като с жена. Знаех, че това е неговият начин да ми каже, че светът е ужасен и трябва да съм готова за това. Но аз бях решила, че няма да обръщам внимание на тези страхове, както бях отхвърлила предупреждението на майка си, че любовта ще ме погуби. Нищо не беше от значение сега. И двамата бяхме наранени, изгубили вяра във всичко, което някога бяхме познавали и виждали. Бяхме убивали заедно, бяхме погребвали мъртвите заедно, бяхме пели молитви, които само мъжете имат право да пеят. Телата ни се сливаха диво, сякаш бяхме животни, отчаяни и тласкани от яростна нужда, любовници, за които останалият свят не съществуваше.

Когато напуснахме лагера, сутринта бе започнала да отгръща далечните краища на небето. Във въздуха се вдигаше прах, докато римският легион приближаваше. Бе се образувала една колона от север и още една от изток. Когато войските се срещнаха, издигащите се облаци образуваха не формата на глиган, знака, който носеха на знамената си, а фигурата на лъв, символа на древното племе на Юдея и на пустошта около нас.

— Името ми е Ребека — казах му аз, докато стояхме един до друг.

А той бе Йоав, Мъжът от долината, любовта на живота ми.

Есента на 72 г. сл.Хр.

ЧАСТ ЧЕТВЪРТА
ЗИМАТА НА 73 Г. СЛ.ХР.
ВЕЩИЦАТА ОТ МОАБ

„Не бяхме по-различни от гълъбите над нас.

*Не можехме да говорим или да плачем,
но когато не ни остана друг избор,
открихме, че можем да летим.
Ако търсиш причина, ето я:
копнеехме за своята част от небето.“*

Майка ми ме научи на всичко, което една жена трябва да знае за този свят и за това, което е необходимо да отнесе със себе си в отвъдния. На осем години за мен вече не бе тайна, че листо от финикова палма, сварено във вода, е лек за ухапване от скорпион, че нектарът от островърхото синьо цвете на исоба, втрит в китката на ръката, предпазва от злина, и че изгорената и стрита на прах змийска кожа е закрила срещу опасности. На врата ми бе завързан зъб от черно куче, за да ме пази от дивите зверове, и винаги пеех заклинание, когато разкопах корените на отровната бленика, свещеното растение, докато заравях амулетите на майка ми като дар за богинята Ашторет, богинята, която се грижи за нас в трудни времена.

Майка ми ме обучи как да правя талисмани срещу треска и за победа, но отказваше да се занимава със заклинания за омраза и с всичко, което би могло да навреди на някого; тези думи липсваха в моята книга с рецепти. Знаех как да направя амулет, за да разваля чужда магия, и как да лекувам ухапвания от влечуги. С чевръстите си и неуморни пръсти майка ми зашиваше в подгъвите на дрехите ми късчета от сребристи свитъци и скарабеи. Невероятната ѝ красота бе надминавана единствено от огромното ѝ познание. Казваше се Низа и за мен това бе най-красивата дума на света, на всички езици. Звучеше като струя на течащ фонтан, като ритъма на дъжда.

По здрач, когато въздухът в Александрия станеше нежносин, тя ме учеше в нашата градина, преподаваше ми иврит, арамейски и гръцки, заедно изписвахме буквите в прахта с къса заострена пръчка. Никой не виждаше какво правехме по време на уроците си, защото живеехме в къщата на светите жени, до които имаха достъп само жреците. Това бе благословия за нас, защото майка ми не се подчиняваше на законите, които важаха за другите жени. Молитвите не бяха забранени за нея, нито образованието, нито свободата да приема мъже в личните си покои.

Входът към нашата къща бе обточен с жив плет от жасмин и ароматни розови храсти. Вечер самият град ставаше син, сякаш

нашият свят потъваше под водата. Дълги сенки закриваха теракотените тухли на алеята, така че никой да не забележи кой влиза или излиза през вратата ни в тъмните, благоуханни нощи. Тези сенки ми бяха приятели, защото израснах сама, но това ме направи и самоуверена. Единствените свидетели на моето обучение бяха земните червеи и бръмбарите. Още като дете разбрах, че жените имат тайни и че някои от тях могат да бъдат предадени само на дъщерите им. По този начин бяхме свързани заедно във вечността.

Белите лилии. Тези цветя винаги са ми били най-любимите. Едно-едничко струваше колкото цяло буре с балсам или смирна. В сравнение с тях червените лилии от Моаб, величествени и прославени заради красотата си, бяха плевели, а ароматът им бе просто свеж въздух, когато човек преди това бе усетил уханието на лилиите от Александрия. Майка ми вплиташе бели лилии в косите си, втриваше уханието им в китките си и никой мъж не можеше да ѝ устои.

Докато другите жени бяха затворени между високите стени на домовете си и излизаха само за да отидат до пазара, и то придружени от роби или по-възрастни роднини, майка ми можеше да ходи, където си поиска. Всяка пролет посещаваше семейството си в Йерусалим за Празника на безквасните хлябове. А в този град ме очакваше съдбата ми.

Казано е, че след изгонването на Адам и Ева от Рая двама ангели влезли в нашия свят, за да дадат на хората това знание, което Бог позволявал те да владеят. Тези ангели ядели месо заедно с хората, влюбвали се в тях, любели се с тях, гледали как се раждат децата им. Заради това не могли вече да се върнат в духовния свят. Те продължават да крачат по земята и днес и преподават мъдростта на магията на тези, които пожелаят да я научат. Майка ми произхождаше от кръвната линия на жени, които желяеха да слушат, когато ангелите започваха да говорят. Пазеше най-ценните си притежания в резбована дървена кутия, а ключът за нея носеше на шията си на връв, изплетена от конски косми. Ключът бе във формата на змия. Когато бях малка, мислех, че е жива. Понякога майка ми позволяваше да го поддържа и тогава чувствах как по дланта ми преминава хлад.

В заключената кутия имаше пергаментови свитъци, защити един за друг, на които тя записваше тайните, които бе научила през годините. Това бе книга с рецепти за човешкото сърце, защото нашият

народ вярва, че всичко, което знаем и което преживяваме, остава в него.

На всяка страница от книгата на майка ми имаше заклинание: *За нощна слепота, За да хванеш крадец, За треска, За вярност, За любов*. Докато другите момиченца си играеха с въже или с дървени играчки, издялани като животни, аз учех записаното от нея, тайни, които тя ми предаваше така, както някой ден щях да ги предам на дъщеря си. Самите заклинания бяха записани по таен, кодиран начин, който само ние знаехме, за да не може външен човек да ги прочете и да злоупотреби със силата им.

Винаги е имало древни текстове, пълни със загадки. Мъжете, които се занимаваха с магии, бяха важни учители, отци, благословени е познанието от Книгата на тайните. Твърдеше се, че дори самият Мойсей притежавал такъв специален сборник — матовете и жреците го наричаха *Лунната книга*, в нея били събрани толкова могъщи магии, че никой друг човек не смеел да разтвори страниците ѝ, за да не бъде изгорен от силата на думите ѝ. Някои казваха, че Мойсей можел да накара морето да изчезне и да унищожи целия свят, ако пожелал, или ако Бог му заповядал да го направи. Ной също имал такава книга със заклинания. Самите ангели му предали цялото тайно познание, за да овладее билките и да излекува синовете си. Носеха се слухове, че някъде съществува безценно съкровище, Книга на пазителите, в която са записани преките указания на Всемогъщия — толкова сложно и мистично учение, загадъчно и неясно, че само най-мъдрите от мъдрите могат да проумеят смисъла му.

Това беше работа за мъжете, за равините и жреците в храмовете. Имаше два вида школи, в които се занимаваха с магия: по-висшият бе привилегия на свещениците — те можеха да прилагат открито познанията си, да прогонват демони, да благославят добрите и да проклинат порочните; по-нисшият бе в ръцете на миним, мъже, някои мъдри, други просто шарлатани, които предлагаха своите познания извън синагогата, срещу заплащане. Жените също изучаваха магията, но тайно, в мрака, зад затворени врати; с помощта на книгите си с

рецепти и своите церове, фармака, те лекуваха тялото, а с любовните отвари, филтрон, лекуваха душата.

Те знаеха различни начини, по които да използват пепелта, зеленото дафиново листо, кръвта, сярата, смирената, мускуса, меда, маслото и цветята, както и корените на растения като мандрагората и баараса, известно и като „сияйно чудо“, което пламтеше и ставаше яркочервено, когато го изтръгваха от земята. Свещениците от Храма обявяваха, че никой не бива да поощрява жените магьосници, защото това било дело на блудници и тяхната порочност се предлагала под плаща на мъдрост, която не би трябвало да познават. Имаше десет вида мъдри мъже, но само два вида жени, които според тях можеха да чуят гласа на Всемогъщия: пророчиците и вещиците.

За жените, които вършеха в тайна своето дело, не съществуваше друг, освен Него, нашия Бог, който бе много по-велик от всеки магьосник и свещеник. Но ние не бяхме съгласни с правилата на мъжете и понякога пренебрегвахме повелите на Храма, а тези като майка ми дори бяха обявени извън закона и общуването с тях бе грях.

Знаехме каква е причината за това и защо великата ни богиня Ашторет, воин и гадател, бе осквернена и бе отречена в текстовете, следващи делото на пророците. Забраниха ни да почитаме присъствието ѝ, образите ѝ бяха разтопени в езера от сребро и месинг, рецептите за сладките, които правехме в нейна чест, бяха забравени, дърветата, които украсявахме, за да я славим, бяха отсечени много отдавна. Прогонването на Царицата на небето бе станало по същата причина, поради която някога Самсон бе загубил царството си; заради това мъжете изгаряха косите и ноктите си, та да не могат да бъдат използвани в някое женско заклинание срещу тях. Жените, които владееха кешафим, бяха смятани за вещици и наказвани като такива — прогонвани, горени, разчленявани. Те бяха могъщи и опасни, а никой мъж не желае такова създание близо до себе си, освен може би в леглото си за една нощ, преди да я унищожи.

Може би затова жените не записваха често своето познание — за да не бъде открито и използвано срещу тях. Предавахме от уста на уста магическите рецепти, точно както си споделяхме най-добрия начин за направата на сладкиш със смокини, супа от кости или салата от печени ябълки и мед, която беше по-сладка от всичко друго. Не обсъждахме уменията си, не разкривахме дарбите си, но другите жени въпреки това

знаеха. Истината бе изписана на лицата ни, както казват, че греховете на мъжете са написани по костите им, така че щом умрат, злите им дела да могат да бъдат прочетени като от пергаментов свитък.

Можехме да дадем на жените това, което желяеха най-много, церове за най-често срещаните болести в този свят. Когато един брак не е благословен и демоните влязат в семейството, разтрогването на брака може да бъде направено чрез заклинание, което е законен документ за развод. Прогонвам ви от дома им, вие няма да се появявате повече пред тях, дори и в сънищата им, защото ви отпращам чрез силата на развода и това писмо за разтрогване според закона на жените на Израил.

Когато децата боледуваха или бебета не искаха да идват на този свят, когато мъжете им не бяха верни, когато небето бе пусто и без дъжд, когато заровените на свещени места по заръките на миним амулети не подействаха и всички молби за утеха и насока към свещениците се оказаха напразни, когато ритуалите, които извършваха, не им донасяха покой, те идваха при нас.

Когато бях малка в Александрия, често наблюдавах майка си как прелиства книгата си, докато мислеше, че спя на сламеника си пред нейното легло, което бе достойно за царица — издигнато на крачета над пода и покрито с бяла ленена покривка, с вплетени в тъканта пурпурни и златни нишки. Майка ми изглеждаше страшна в полуосветената стая, черната ѝ коса се спускаше по гърба ѝ. Вечер гореше балсам в пръстена купа. Димът, който се извиваше към тавана, бе много светъл, почти като вътрешните пера на гълъбово крило. Миришеше на далечни земи, където полетата бяха вечнозелени и растяха акациев дървета. Майка ми бе избрана да отиде в Александрия и да живее сред гърците и евреите, защото бе толкова красива и учена. Тя имаше тайни образи, изписани по кожата си, рисунки, издълбани с острите върхове на тръстиката и запълнени с червена къна. Защото бе кедеша, а това бяха символите на нейния занаят. След посвещаването ѝ тя прикриваше тези знаци с дълги плащове, защото макар да бе почитана от мнозина в Александрия, в Храма в Йерусалим бяха отрекли и обявили извън закона на предците ни тези обичаи.

Жените, които се посвещаваха на това дело, вярваха, че никой друг не е по-близо до същината на Шехина от кедешите. Те приемаха с цялото си сърце женската страна на Бога, дълбокото място, в което се раждаше вдъхновението, защото сред написаните божии слова, думите за любов и мъдрост бяха винаги от женски род. Затова в градината на майка ми растяха лилии и тя владееше иврит и гръцки и можеше да спори с всеки мъж.

Когато жреците идваха да я посещават, ме отправяха от къщата в градината. Заедно с храстите на живия плет там растяха белите цветове на къната, които ставаха загадъчно свещено-червени, когато ги изсушаха. Прекарвах времето си до малък фонтан от сини и бели керамични плочи. Не ми харесваше, че не съм с майка си, но можех да си играя и сама, умение, характерно за децата, които понякога трябва да се държат като по-големи. Водните лилии почиваха върху зелени

плътни подложки, от които излизаха нежни филизи и се полюшваха като живи във водите на фонтана. Птици идваха да пият и предлагаха песента си в замяна на разрешението да заситят жаждата си. Майка ми искаше да мълча и аз това правех. Упражнявах се, докато вече можех да стоя толкова неподвижно, че ставах невидима за птиците, които се спускаха от боровите дървета. Често кацах на раменете и коленете ми. Чувствах ударите на малките им сърчица, докато пееха с искрена благодарност за сянката и покоя, които получаваха от градината.

Веднъж, когато бях на малко повече от четири, бях изпратена навън за няколко часа под изгарящото слънце. Толкова се разсърдих, че ме бяха изгонили от стаята ни под жестоката обедна жегата, че се метнах във фонтана. Керамичните плочки бяха студени и хлъзгави. В детската си ярост скочих вътре, без да помисля за последствията. В мига, в който го направих, жегата на деня изчезна. Задържах дъха си, докато потъвах. Зелената вода бе навсякъде около мен и внезапно почувствах, че съм си у дома. Това бе стихията, за която бях родена. Светът се завъртя около мен и все пак сякаш бе повече мой от всяко друго място. Искях да затворя очи и да се рея сред водата завинаги. Видях балончетата, които се образуваха от дъха ми. Внезапно някой ме сграбчи грубо за ръката. Жрецът ме извади от фонтана.

— Малките момиченца, които си играят с водата, се давят. На никого няма да му е жал за теб — каза той, като ме тресеше за раменете, — защото сама ще си си виновна.

Но аз не се давех и го изгледах, мокра и възмутена. Усещах нова сила в себе си, която ми даваше смелост да гледам светия мъж в очите. Видях, че майка ми се взира с любопитство към мен от прага на къщата. Косата ѝ бе пусната и носеше само бял шал, увит около голото ѝ тяло. Рисунките ѝ с къна се увиваха около гърлото, гърдите и ръцете ѝ, сякаш бе цвете, а не жена.

Скоро след скока ми във фонтана тя ме заведе до Нил. Точно тук, на брега на най-могъщата река, Мойсей бе изписал Божието име върху злато, бе го хвърлил във водата и бе помолил Всемогъщия да позволи народът ни да поеме своя път и да се спаси от робството. Пътуването ни до реката бе дълго, но майка ми настоя да го направим. Робите ни возеха в каруца, теглена от магарета. Над главите ни бе опънато покривало, за да предпази кожата ни от парещото слънце. Тръгнахме посред нощ, за да пътуваме по хладно. Спряхме да лагеруваме, когато

слънцето се надигна, и продължихме на следващата вечер. Докато дремех, слушах как се въртят колелата на каруцата и бърборенето на робите ни, които разговаряха помежду си на гръцки, езика, който всички използвахме, независимо дали бяхме евреи, египтяни, варвари или гърци. Магаретата ни бяха бели и хубави, ходът им бе равномерен и бърз. Имахме кошници с плодове, за да ядем, ако огладнеем, както и сладкиши с фурми и смокини. Мислех, че съм принцеса, а майка ми — красива царица. Въздухът блестеше от жегата, но с приближаването към реката, бризът ставаше по-хладен.

Разсъмваше се и хората край нас вече се суетяха по своите си дела. По пътя към реката имаше тълпи от хора, въздухът бе наситен с канела и кардамон. Тук растяха пиперени дървета и финикови палми — никога не бях виждала толкова високи! Почувствах как ме обзема вълнение и огромна радост, че съм сама с майка си. Поне веднъж не трябваше да яделя с никого. Тя ми позволяваше да играя с двата златни амулета, които носеше на шията си, и с ключа змия, който блестеше на слънчевата светлина.

Майка ми носеше бяла туника и сандали. Бе намазала с масло и бе сплела и своята, и моята коса, както правеше, когато щяхме да принасяме жертва. Приближавахме към реката, все още бе рано и небето розовееше. Край нас се носеше плътният мирис на кал и лилии. Жените мъкнеха кошове с пране, което щяха да изперат в реката и после да проснат да изсъхне по брега, мъжете се качваха в тесните си плоскодънни рибарски лодки, отблъскваха се с греблата, подвикваха си оживено и плетените им мрежи политаха високо във въздуха, когато ги хвърляха, за да уловят сребристите риби.

Майка ми се наведе и ми прошепна, че сме стигнали целта си. Каза ми, че ако водата наистина е моята стихия, трябва да се науча да плувам с отворени очи. Трябва да се науча да я владеем или тя ще владее мен. За да поемеш властта над толкова мощна стихия, първо е нужно да ѝ се отдадеш, да се слееш с нея и после да я победиш. Вървахме през тръстиките, макар те да бяха толкова остри и гъвкави, че когато се удрияха в краката ни, оставяха следи във формата на преплетени линии. Видях чапли и щъркели, които тракаха с клюновете си и търсеха закуска. Стъпалата ни шляпаха в калта и ние продължавахме все по-навътре, а туниките ни плуваха във водата около нас.

Нил винаги ставаше пълноводен след пълнолуние през лятото, водата му бе щедър дар за хората по време на страшната жегата. Усещах колко свежа и сладка бе тя. Досега не бях изпитвала чувство на истинска наслада, но сега тя премина бавно през тялото ми и после внезапно стигна своя връх на възторг. Изведнъж разбрах какво е да притежаваш реката и тя също да те притежава. Аз бях част от тези води и винаги е било така.

— Сега ще разберем какво ти е писано — каза майка ми, нетърпелива да види в какво можеше да се превърне дъщеря ѝ.

Потопих се под водата с отворени очи. Щях да мигна, ако майка ми не ми бе казала, че трябва да гледам внимателно. Вярвах ѝ и винаги правех каквото ми наредеше. Държах очите си широко отворени. И така видях нещо, което щях да помня през целия си живот. Там имаше риба с човешки ръст. Блестеше в мътната вода. Бе огромно създание, което не се нуждаеше нито от въздух, нито от суша като мен и все пак не се боях от него. По-скоро изпитах странна нежност към него. Почувствах, че това е моят възлюбен. Протегнах се и създанието се приближи до мен, за да прокарам ръката си по студените му сребристи люспи.

Изплувах над водата, безумно щастлива, но и някак тъжна. Не е обичайно едно дете да изпитва такава тъга, когато нищо не се е променило и светът около него си е същият. И все пак чувствах, че съм загубила нещо много ценно.

Когато разказах на майка си за рибата, тя каза, че съм видяла съдбата си. Не изглеждаше изненадана.

— Ухапа ли те? — попита ме тя.

Поклатих глава. Рибата изглеждаше много мила.

— Е, някой ден ще го направи — увери ме майка ми. — Такава е загадката на любовта. Всичко, което ти дава, си го взема обратно.

Не знаех какво означава това, макар вече да разбирах, че този свят е опасно място за жените. Но не проумявах как е възможно човек, чиято стихия е водата, да стои далече от нейните създания.

Казват, че жена, която се занимава с магия, е вещица и че всяка вещица извлича силата си от земята. Великите пророци твърдят, че ако вдигнеш вещица във въздуха, ще я откъснеш от силите ѝ и тя ще стане безпомощна. Но един такъв опит не би имал никакъв ефект върху мен. Силата ми идваше от водата, дарбата ми плаваше по повърхността на

реката. В деня, в който плувах в Нил и видях съдбата си в мастиленосините му дълбини, майка ми каза, че ще имам свои уникални сили, също като нея. Но освен това ме предупреди за нещо: ако край мен нямаше вода, щях да загубя и дарбата, и живота си. Трябваше да се владеея и да не се предавам на желанието, защото желанието повлича жената на дъното на реката.

Въздухът в пустинята пламтеше. Вдишвахме го и той ни изгаряше отвътре, защото бе силен като желязо, непреклонен като вихрушката пръст, която се надигаше по време на буря. Водата идваше чрез дъжда и се стичаше по акведуктите, построени преди много години от робите на Ирод — широки керамични тръби, които носеха препускащите води от долината към нас, когато през зимата тя се изпълваше с набъбналите речни потоци. И все пак това не ми бе достатъчно. Пустинята ме превземаше, силата ми отслабваше. Във водата аз не просто плувах, аз летях, а в сухия ад на тази пустош едва успявах да дишам. Сънувах реки и сребърни риби. Някои казват, че нашият народ е като риба в морето, подхранван от водите на познанието, което се излива от Тората, и затова можем да оцелеем в толкова сурова и гола земя.

Често се събуждах с вик, опитвайки се да си поема дъх, докато се давех в езерата от бяла светлина, които разкъсваха небето всяка сутрин. Жените, които носят нов живот в утробата си, са особено податливи на жегата. Бях се чувствала по този начин три пъти. Веднъж в Йерусалим, когато бях само на тринайсет години, едва станала жена. Втори път в Желязната планина, която бе дори повече от изгнание за мен. И сега тук, отново, на това място, където бях намерила съдбата си.

Нощем ходех до цистерните, водена от уханието на водата. За мен този мирис бе по-мощен от смирната или от тамяна. Единствено той може да съперничи на аромата на бялата лилия, която расте само в Александрия. Хората казват, че мога да призовавам дъждовете и че водата изпълнява повелите ми, но грешат. Аз следвам и търся водата и винаги е било така. Когато сънувам, сънувам Нил в онази розова сутрин, и майка ми, която не съм виждала от толкова отдавна, че дори тя още да не е преминала в отвъдния свят и някой ден се срещнем, едва ли ще ме разпознае.

Звездите се отразяваха в черната вода на цистерните. Намирах утеха в знамението, което гледката ми даваше: светлина в мрака,

истината се появява тогава, когато ти се струва, че тя не съществува. Това е единственото място, където можех да бъда самата себе си, момичето, което скочи във фонтана, което не се боеше от чудовища, нито от дълбоката вода, нито от удавянето. Слизах по тези стотици стъпала, усещах студения гранит под краката си. Знаех къде ще ме отведе любовта, защото в деня, в който пътувахме към Нил, майка ми каза, че именно това чувство ще ме съсипе. Но още докато говореше, аз знаех, че нямам друг избор, освен да следвам съдбата си.

Заставах на ръба на цистерната, където камъните бяха покрити с тънка мазилка. Белият прах полепваше по тялото ми. Наблюдавах отблясъка на жегата над повърхността на водата. Казват, че Божият дух се носи над водата, както в първия ден на сътворението. Стоях пред славата, която Той бе създал. Свалях плаща си, сандалите си, туниката си. Другите жени се пречистваха в микве, но аз имах нужда от по-дълбоки води. Гмурках се в тях.

Някои хора вярват, че най-голямата от цистерните, построени от зидарите на Ирод, е бездънна и ако някога видим пода на този кладенец, ще видим и гибелта си. Този басейн бе дълбок, но не чак безкраен. Знам го със сигурност. Всичко свършва. Често се гмурках, за да стигна до дъното, после се издигах нагоре, като се изтласквах от камъните, струпани в основата. Те бяха хлъзгави, огладени от вечната ласка на водата. Държах очите си отворени, въпреки че водата бе черна. Тук нямаше риба, нито отблясъци от светлината, но когато излизах на повърхността, братовчед ми Елеазар ме чакаше.

Него бях видяла във водите на Нил, когато зърнах рибата. От самото начало досега, това никога не се промени.

Той бе моята съдба.

Войниците от Десети легион бяха водени през пустинята от Флавий Силва, прокураторът^[1] на цяла Юдея, току-що назначен от Рим.

Войската вдигаше толкова голям прах, че със сигурност можеха да го видят от Желязната планина, където прекарах много години с мъж, който бе два пъти по-възрастен от мен и когото не обичах, но му бях признателна, че ме закриляше. Никога не се бе държал лошо с мен, макар че бе суров и безмилостен като всички мъже от Моаб; същевременно бе изненадващо нежен с децата си. Името му бе Саадалос, въпреки че никога не го наричах така. Ако бях поискала, може би щях да го обикна. Тогава при пристигането на римляните щях да бъда в Петра вместо в тази крепост. Щях да се разхождам из червения град сред великолепните му колони, гравирани с образи на слонове и камили, да се наслаждавам на откритата му баня, за която се говореше, че е голяма колкото езеро, и на градините, висящи от скалите, които хората гледаха с възхищение, изумени, че виждат финикови палми в земя, в която би трябвало да има само облаци.

Ако го бях обикнала, децата ми щяха да са в безопасност, а бъдещето ми щеше да е сигурно. Вместо това аз ги доведох в капана на тази крепост, от която нямаше избавление. Дори ангелите да ни чуваха как ги викаме и да желаеха да ни спасят, не можеха да стигнат до нас тук, в периферията на света. Разбрах го, докато гадаех по костите на гълъбите, защото те предсказваха, че както човек не може да избяга от вече написаното, така няма бягство и от крепостта.

Хората се събраха да наблюдават приближаването на шестте хиляди войници от легиона, придружавани от повече от хиляда роби и помощници. Потръпвахме в мълчание. Ужасяваше ни не само броят им, а и тяхната сурова решителност. Идваха за нас чак от Йерусалим, макар да бяхме само няколкостотин. Те ни откриха, както чакалите откриват плячката си, обикалят около нея и изчакват, готови да скочат в правилния момент.

Сред праха, който вдигаха, от небето падаха птици, които не успяваха да се преборят с пясъчната вихрушка. Скоро земята бе покрита с гарвани, по-многобройни от войниците. Бездиханните птици превърнаха пустинята в скръбно черно поле и изведнъж ни се стори, че пред нас, сред този път от плът и пера, се простираха бреговете на отвъдния свят.

— Виждала съм това и преди — прошепна Ревка с побледняло лице. — Не можем да се спасим.

Имаше само една причина Рим да дойде тук и да иска да ни победи, макар че бяхме толкова малобройни, а тяхната империя бе така велика. Те се бояха, че нашият бунт ще послужи като искра, която ще възпламени огъня на свободата. Неподчинението тлее и може да избухне отново, когато най-малко го очакваш. Римляните не можеха да го допуснат. Ние бяхме риба в мрежа, вече извлечена на скалистия бряг; трябваше само да ни откъснат от водата, която ни поддържаше живи. В Рим вече бяха изсечени монети в чест на покоряването на Юдея. Образите на римски legioner и пленена еврейска жена, свела глава пред палмово дърво, бяха гравирани върху сребро. Бяха казали, че е така, и така щеше да стане, сякаш те, а не Бог създаваше света със своите думи и воля.

В земя, в която бунтът е бил смазан, не биваше да остане нито един воин.

[1] Прокуратор е управител, най-често на провинция, изпълнява ролята и на главнокомандващ, и на съдия. Тази длъжност е разпространена в късната Римска република и ранната Римска империя. — Б.пр. ↑

Бе зима и въздухът бе суров. Носехме плащовете си, увити около телата ни като броня, потръпвахме от вятъра и наблюдавахме как съдбата ни приближава към нас. Дъждът идваше, изпълвайки долините със стремителни потоци вода. Рибите, които се бяха скрили дълбоко в почвата през сухите месеци, се появиха отново, върнати към живота като по чудо. По хълмовете бяха пораснали диви цветя и медоносните пчели жужаха над тях. Стволовете на сухите дървета бръмчаха, сякаш те самите бяха оживели. Имаше пасища за ибексите, месо за леопардите. Пустинята бе дала на Десети легион най-благоприятните условия за прекосяването ѝ. Със сигурност нашите врагове смятаха това за знамение, че ще бъдат победители. Щом огладнееха, намираха храна. Щом ожаднеяха, не бе необходимо да търсят далече вода, защото навсякъде потоците се бяха превърнали във водопади.

Може би тези, които идваха за първи път в Юдея, се чудеха как е възможно пустинята да е погубила толкова много хора, дали историите за бруталната ѝ жегата, съсипала живота на мнозина, не бяха просто измислица. Защото това бе милостивото време от годината, когато птиците се завръщаха от Африка и Египет, когато имаше повече чапли от лешояди и земята бе пълна с живот. Армията, която пристигна в долината ни, бе съставена от мъже от различни земи, но всички говореха латински и бяха дарени от Рим с провизии и вещи, за каквито не бяха смели и да мечтаят сред бедността на родните си страни; те пътуваха с камили и магарета, натоварени с месо, фурми и кожени мехове с достатъчно вода, за да напълнят десет цистерни.

Стигнаха до крепостта ни с непокътнати сили, докато ние ядяхме трева и гълъби, колахме малкото ни останали овце, защото вече нямахме храна за тях, и прерязвахме гърлата на козите, които вече не даваха мляко. Имахме вода и цистерните бяха пълни, но стърженето на стомасите ни напомняше за нашата бедност. Толкова много гълъби бяха взети, за да бъдат жертвани или използвани за храна, че изпразненията на останалите птици не бяха достатъчно, за да напълнят кошниците ни и да подхранят полетата. Овощните дървета

не даваха плод, градините бяха празни, а в складовете вече нямаше почти нищо. Сега, когато влизахме в гълъбарниците, не ни посрещаше оглушителен шум, а само плахото гукане на оцелелите ни любимци.

Воините ни бяха изтощени. Биеха се от толкова отдавна, без да си отдъхват, а мнозина от тях бяха прекалено млади и необучени, почти деца, десет — единайсетгодишни, повикани да заемат мястото на загиналите си бащи и братя. Момчетата умело прикриваха страха си. Крещяха, че легионът може да доведе тук цялата сила на Рим, но никога няма да успеят да изкачат планината и да стигнат до нас.

Но това бе армията, избила дваисет хиляди души в Цезарея; никой не бе оцелял. Бяха превзели две други еврейски укрепления, Иродиум и Махерон, където бяха изклали хората въпреки даденото обещание, че ще помилват живота им. Когато чули, че някои успели да избягат и все още се укривали, войниците от Десети легион изсекли напълно гората на Ярдес, за да не остане нито едно дърво, зад което да се скрие избягал бунтовник. Така убили още три хиляди и телата им били оставени чисто голи на полето за плячка на птиците.

След това Флавий Силва насочил погледа си към нас. Говореше се, че той не познава милост, че е агресивен и жесток, но когато нападал противника си, бил хладнокръвен и рационален. Стоях на стената заедно с другите хора и наблюдавах как долината ни се изпълва с редиците готови за бой воители. След тях вървяха тези, които щяха да пекат хляба им, да готвят храната им, да кърпят и перат дрехите им, както и проститутките, които щяха да им доставят наслада, и робите, които щяха да изградят лагера — тези нещастници влачеха огромни дървени трупи чак от север през пустинята; там бяха и ковачите с каруците си с инструменти и оръжия — копия и щитове, хиляди стрели... Но имаше нещо по-ужасяващо, което пристигна с легиона, знамение за нашата съдба. Окован лъв. Сърцата ни забиха, щом видяхме този звяр. Той, който преди е бил свободен в пустинята и е властвал над пустошта от пещерата си, символ на силата на древното племе на Юдея, сега се опитваше неуспешно да ухапе своите пазачи. Взираше се в нас и в очите му видяхме желанието на римляните.

Те искаха да ни погълнат.

Завързаха клетото животно за метален стълб, който издигнаха точно срещу двореца, принадлежал някога на цар Ирод. Там щеше да бъде построен лагерът на Силва и самото му местоположение щеше да

бъде обида и предизвикателство за нас, всеки път щом погледнехме надолу. Докато строяха, чувахме ръмженето на победения звяр.

Йаел ми бе доверила, че в сънищата ѝ често идвал лъв. И както се бояла от създаването, така и била привлечена от него. Плачеше, когато ми го разказваше, и аз разбирах защо сънищата ѝ я тревожат. Един лъв може да почива кротко до ибекс в сянката на някое дърво, ако е заситен, да се подпират един на друг, но на следващия ден, ако се събудеше гладен, вчерашният му другар щеше да стане негова плячка.

Сега сънят на Йаел се появи пред нас. Тя стоеше до мен и се разплака, щом видя окования лъв, пленен също като нас, поробен от тези, чиято бруталност бе престъпление срещу природата, срещу нашия народ и срещу Бог. След като прахта се слегна, можехме да ги огледаме ясно, защото зимният въздух бе чист, а светлината светеше ярко сред свежия вятър. Мнозина казваха, че от нашата планина може да се види Рая, но сега май бяхме по-близо до първите порти на Ада. Това, което чувахме и което ни чакаше, не идваше от царството на Бог. Бе под нас, скрито в отчаяния вопъл на лъва.

Съвсем скоро помощните части построиха цяло селище, за няколко дни се издигнаха многобройни палатки и бараки. Мирисът на храна се понесе из долината — готвено месо, хляб, подправки. Наблюдавахме всичко това, измъчвани от глад също като духове, носещи се над масите на живите, отрупани с празнични блюда. Строежът не спираше, робите работеха и денем, и нощем.

Това бе трайно укрепление, не лагер за седмица или две; римляните смятаха да останат тук дълго. Нямаше да си тръгнат и нямаше да приемат поражение. Започнаха да строят дванайсет кули, на разстояние стотина крачки една от друга, които се издигаха с изумителна бързина, направо растяха пред очите ни. След като бяха построени, всеки, който би поискал да премине през източната долина, щеше да се окаже под обстрела на пазачите на наблюдателните кули. Никога нямаше да успее да премине.

Робите довършваха лагера, а от север идваха още и още хора, за да помогнат за построяването на каменна стена. Стената не ни притесняваше, докато не започна да прави странни чупки към планината. Не разбирахме намеренията на римляните, защото ни се

струваше безсмислено да караш хиляди еврейски роби да се трудят ден и нощ, като мъкнат огромни камъни — някои бяха толкова огромни, че хората падаха под тежестта им. Когато тези клетници не успяваха да се изправят, войниците ги посипаха и оставяха проснати на земята, защото бе по-лесно да се отървеш от тях, отколкото да ги лекуваш. Римляните бяха доста настоятелни в строежа на тази стена. Смятахме, че възнамеряват да оградят лагера си, за да се защитят от нас. Нашите воини със сигурност планираха бъдещи набези срещу врага.

Веднага след като му съобщиха за стената, Бен Яир дойде да я огледа. Когато видя как камъните се врязват в скалите, разбра, че това е стена, чиято цел е да ни обгради. Тя щеше да заобиколи не само римския лагер, но и цялата планина. Беше обсаждаща стена, дебела шест стъпки. Водачът ни веднага осъзна, че целта ѝ не е да защитава римския лагер, а да ни задържи вътре.

Някои от воините ни се разсмяха, защото стената не бе толкова висока, че човек да не може да я прескочи под прикритието на нощта. Те още не бяха осъзнали, че имаше друга причина за тази постройка. Римляните смятаха да разпънат на кръст земята, която ни принадлежеше, и всеки камък от стената бе като гвоздей, забиващ се в плътта ни. Казваха ни, че им принадлежим, както лъва в оковите, както робите в лагера им, както шестстотинте хиляди, които вече бяха избили във войната си срещу евреите.

Те искаха да се страхуваме и получиха желаното. Ужасът плъзна из крепостта като треска. Внезапно вече не можехме да дишаме. Бяхме си създали свой свят тук, подобие на онзи, който имаме в селата и градовете си, където бяхме свободни, живот, който обичахме и към който се надявахме някой ден да се завърнем. Сечахме свои монети в монетарниците на двореца, на които бе написана мечтата ни: *За свободата на Цион*. Имахме свои площи, свои пекарни и винарни, майстори, които правеха делви и готварски съдове от глината, която се намираше в долината под нас. Както Адонай ни бе създал по свой образ и подобие, така и ние бяхме създали Масада според живота от миналото си, който се надявахме да живеем отново, когато спечелехме свободата си.

Сега, когато видяха обсадната стена, хората се паникьосаха, уплашени, че Цион никога няма да възкръсне. Впуснаха се към складовете, подтиквани от страха и алчността си, мислейки

единствено за оцеляването си, както чакалите правят в средата на нощта, когато утрото изглежда толкова далечно. Но дори чакалите споделят плячката помежду си и не се тъпчат един друг по време на устремния си бяг към проснатата на земята жертва. Нашите хора бяха полудели от делата на римляните и от собствения си страх при мисълта какво ги очакваше при обсадата, която можеше да продължи с месеци.

Елеазар се изправи върху фонтана, за да спре хаоса. Преди време новодошли бегълци в крепостта му бяха дали златен нагръдник с инкрустирани четири скъпоценни камъка с огромна стойност. Макар да бе приел дара, никога не го слагаше в битка, защото предпочиташе да носи същата желязна броня, каквато използваша войниците му. Сега, след пристигането на римляните, носеше златния нагръдник, за да покаже на легиона, макар и от разстояние, че бяхме силни и не се бояхме и че Всемогъщият ни бе избрал, за да победим Рим.

— Имаме един враг! — изкрещя той.

Хората се обърнаха към него, сякаш бе пророк. Той ги бе довел тук, той бе повярвал, че крепостта може да бъде нашето спасение. Планината бе защитила Ирод по времето, когато Клеопатра бе искала да му отнеме страната, както щеше да защити сега и нас. Елеазар не се бе усъмнил в мощта ѝ нито за миг.

— Това е просто стена, направена от камъни. Но камъните принадлежат на Юдея. Те са наши и врагът ни просто ни дава това, което вече е наше. Няма да гладуваме, защото има достатъчно масло и вино, за да издържим обсадата им. Цистерните са пълни с вода. Нашият Бог е навсякъде, и от двете страни на стената.

Тези, които се бяха уплашили и бяха започнали да се блъскат в другите по пътя към хранилищата, отстъпиха назад. Не чувахме войниците в долината, защото като по чудо вятърът бе сменил посоката си и грубите им гласове бяха заглъхнали и сега наоколо ехтеше само гласът на водача ни. Тълпата се приближи, за да чуе псалма, който Елеазар пееше, думите на Давид, нашия велик цар от миналото, воина, който бе изпитвал страх като нас, като всички хора, стъпвали по земята.

Поради гласа на неприятеля, поради притеснението на нечестивия; защото приписват на мене беззаконие и с гняв ми

враждуват, сърцето ми тъжи дълбоко в мене и смъртен ужас ме нападна. Страх и трепет дойдоха върху мене и ужас ме потопи.^[1]

Стоях в сянката на маслиновите дървета в градината си, клоните им очертаваха черна решетка по земята, но сърцето ми трепна от радост, щом чух гласа на своя възлюбен. За това жадувах, когато бях прогонена от Йерусалим, защото щом заговореше, сякаш ставаше чудо. Думите му достигаха до душите на хората и това бе прослава на Бога, защото Той бе създал първо словото, а то бе най-големият дар на Елеазар бен Яир.

Затворих очи; бяхме само ние и никой не стоеше помежду ни. Светът бе река и аз се носех по течението ѝ, все още с надежда в сърцето, защото това бе съдбата ми.

^[1] Псалм 55:3-5. ↑

Когато за пръв път го видях в Йерусалим, стоях до кладенеца с делва в ръка. Бях изпратена при роднина на майка ми, защото нямаш баща или семейство по негова линия. Макар че трябваше да умолява доста, за да ме приемат, майка ми се бе подложила на това унижение, понеже искаше да съм на сигурно място, след като в Александрия бяха настъпили тежки времена и кедешите бяха прогонени от домовете им. Жреците в храмовете вече нямаше да се възползват от свещените жени, защото древните закони на Йерусалим бяха въведени и в Египет. Майка ми и другите като нея, които за мен бяха като лели, сега бяха наричани „проститутки“ и „курви“, също като жените по улиците, които пишеха цената си на подметките на сандалите си, така че мъжете, които ги следваха, да знаят колко трябва да платят, за да ги имат. Изведнъж това, което до вчера бе почитано, днес бе стъпквано в пръстта. Рисунките с къна по телата им, които ги бележеха като нещо свято и ценно, сега бяха знак за техния позор и жреците, за които се бяха принасяли в жертва, бяха първите, които ги укориха за греховете им.

Преди да тръгна, майка ми закачи златните си амулети на шията ми и ми прошепна, че трябва да ги предам в наследство на дъщерите си. Извади книгата си със заклинания от дървената кутия, уви пергаментовите листа в лен, за да ги прикрие, напълни кутията с билки, които можеше да ми потрябват — черен кимион, дафинови листа, смирна — и ми я подаде. Тогава разбрах, че може да не оцелее след войната, която новите закони бяха подели срещу старите обичаи, срещу това, което бе тя. Преди пристъпваше гордо по средата на улицата, посрещана с обожание от хората, а сега се движеше, увита с тъмен плащ, криейки рисунките по тялото си, заради които някога мислех, че е царица. Сега я хулеха заради тях, по пазарите хората съскаха срещу нея, сякаш бяха змии, а тя гълъбица, която се кане да погълнат. Вече бях започнала болезнения и сложен ритуал на украсяването на тялото си, преди да бъде отпратена от Александрия; за щастие бяха изрисували само гърба и гърдите ми, не бях като майка си,

която бе белязана и по лицето, ръцете и краката. Никой не можеше да види коя трябваше да стана.

Бях на дванайсет, когато я видях за последен път, застанала пред мен с насълзени очи. Това бе възрастта ми, когато стоях до онзи кладенец в Йерусалим. Бях привлечена там, защото се нуждаех от вода и защото помнех какво бях видяла в Нил. Моят роднина бе дошъл да ме потърси, тъй като не ми бе позволено да ходя сама до пазара. Видях, че очите му са сребристи, с цвета на рибата. Той взе ведрото с вода от ръката ми. Когато ме докосна, ме увери, че няма нищо страшно, понеже сме от една кръв — бяхме братовчеди. Следователно, както когато братът докосва сестрата, това не бе грях.

Слушах как ме омагьосва — още тогава владееше словото и думите му се лееха като река. Но аз също го бях омагьосала. Той бе вече женен, на осемнайсет години, а аз бях още момиче. Въпреки това усетих в себе си същата сила, която за пръв път бе нахлула в мен, когато повиках сребристата риба и тя дойде по своя воля. Нямах друг избор, защото е било писано, че с братовчед ми ще се намерим, че нашата любов ще ме погуби и това няма да ме уплаши.

Сега, докато стоях и слушах как произнася думите на цар Давид в деня на лудост, когато страхът бе превърнал хората ни в чакали, отново се поддадох на магията му. Като всеки друг в планината бях омаяна от великолепието на гласа му. Но другите не го познаваха така, както аз го познавах. Чувствах, че говори само на мен, защото аз бях неговата любима.

И рекох: Дано да имах крила като на гълъба! Щях да отлетя и да си почина. Ето, щях да бягам надалеч, щях да живея в пустинята; (Села) Щях да ускоря бягането си от вихъра и от бурята.^[1]

От тази планина вече не можеше да се избяга в пустинята. Шест римски лагера с високи кули препречваха пътя към клисурите; не можеше да се мине нито по змийската пътека, нито по коварния път на юг по скалите в задната част на планината. Укреплението бе единственото място, където можехме да бъдем. Също като окования лъв и ние не можехме да избягаме от силата на нашия враг. Така е било писано — да останем тук и да сме последните, които ще удържат нападенията на римляните. Изходът щеше да бъде неизвестен, докато не настъпеше решителният последен миг, и всички се надявахме, че каквото и да правим, нямаше да се отклоним от Божия път.

Но аз към Бога ще извикам; и Господ ще ме избави. Вечер и заран и на пладне ще се оплаквам и ще стена; и Той ще чуе гласа ми. Ще избави душата ми и ще я успокои от боя, който е против мене; защото мнозина са с мене.^[2]

После хората се успокоиха, вярата им се възвърна, а жените и децата отидоха да дялкат камъни за нашите катапулти. Щяхме да ги хвърляме в долината, за да се стоварят като градушка върху главите на работниците отдолу. Римляните обаче изобщо не се притесняваха от камъните и скалите, които падаха сред тях. Строежът продължаваше и скоро каменните им казарми бяха готови. Ако някой роб умре, докато работеше на стената, веднага идваше друг на неговото място. Ако някой воин бе наранен, също имаше кой да го замени.

Сред вечерната тишина слушахме ехото от камъните, поставяни един върху друг по стената, и треперехме въпреки думите на цар Давид и увереността на Елеазар. Това беше методът на действие на римляните, да ужасяват и разсейват врага. Тази нощ дадох на лъва живо магаре, за да го накарат да убие сам храната си. Чувахме стенанията на магарето, извисяващи се над неспирното потракване на лопатите и кирките и над виковете на хората, които не спираха да работят. В долината имаше силно ехо и ни се струваше, че войниците говорят право на нас, сякаш лъвът бе забил челюсти в нашата плът, а не в нещастното животно.

Погледнах към скалата, където бе дъщеря ми, скрита в пещерата с хората, които бе избрала за свое семейство. Пещерата бе съвсем обикновена на вид, като всяка друга, в която се криеха ибексите. Ако присъствието на есеите останеше тайна за римляните, може би тя наистина бе в по-голяма безопасност там. Отсреща проблесна нещо; някой в мрака на пещерата им бе повдигнал бронзов метал, който искреше. Реших, че е съобщение. Представих си, че е сърцето ѝ, което се опитва да стигне до мен. Независимо от всичко тя все още бе детето, което толкова се бях мъчила да доведа на този свят.

^[1] Псалм 55:6-8. ↑

^[2] Псалм 55:16-18. ↑

В месеца на Шеват ни заляха поройни дъждове. Хората ни не сядяха жито, ечемик или лен, не излизаха на площада, за да честват Рош Ходеш, само се взираха в придошлото небе от прага на домовете си, защото не можеха да видят новата луна и да отбележат началото на новия месец.

Съседите ми си стояха в къщите, гледаха пороя и дишаха прохладния въздух. Криеха се от дъжда, докато аз бях привлечена от него. Излизах в градината и стоях там, докато подгизнех до кости. Благодарях на Берее, ангела на дъжда, който идваше при мен, когато го търсех, защото го призовавах с надеждата, че римляните ще спрат работата си, ако последният за сезона яростен порой се изсипеше върху тях. Може би локвите от кал, достатъчно дълбоки, за да потънат в тях магаретата и хората, щяха да ги забавят.

Но римляните се заеха още по-усилно с работата си. Техният свят се издигаше ден подир ден пред очите ни. Също като ангелите ние надничахме отгоре, за да видим какво създаваха от пясъка. Още еврейски роби бяха доведени в долината, завързани един за друг с кожени въжета, сякаш бяха овце или кози. Наблюдавахме как поробените ни братя ни молеха за помощ, докато ги биеха и унижаваха. Чувахме стенанията им, но не можехме да направим нищо, за да облекчим страданията им. Спяха в кошари като овце, без покривала, с които да се прикриват от дъжда, докато войниците се ширеха охолно в големи палатки, издигнати върху каменни основи, а на четирите порти на всеки лагер стояха стражи.

Някога вярвах, че мога да властвам над дъжда и мога да го призовавам, щом пожелае, но сега, когато гледах враговете ни, виждах, че съм грешала. Само ангелът Берее можеше да го овладее и да го накара да му служи. Това, което бях призовавала, сега облагодетелстваше нашите врагове. Римляните се къпеха с дъждовната вода и благодаряха на боговете си. Миртовите дървета цъфтяха и ароматът им насищаше въздуха. Стада от ибекси лягаха пред римските лагери, за да пият от

образувалите се езера, въпреки че това щеше да означава, че ще бъдат изколени, сякаш и те бяха дар от небесата.

Макар че бе болен, оставих сина си на грижите на сестра му и помолих Йаел да ме придружи до аугураториума. Бях запазила костите на принесените в жертва гълъби и гълъбици, изсуших ги на слънце и сега можех да гадая по тях бъдещето.

Изкачихме се по стъпалата на кулата. Започваше месец Адар, времето на цъфтежа на бадемовите дървета, и въздухът ухаеше прелестно. От мястото си виждахме целия римски лагер, този кръг на жестокостта. Костите, които бях донесла, прибрани в копринена торбичка, бяха станали толкова бели, че искряха в настъпващата тъмнина. Замислих се за птиците, които бяха дали живота си, колко красиви бяха, колко предани една на друга, как не се бояха от нас, техните пазителки, дори когато ги стискахме в ръцете си, за да ги пренесем в жертва.

Йаел разчисти пясъка, после очерта с пепел кръга, в който щяхме да затворим бъдещето, за да не може то да се разпилее в настоящето. Оглади пепелта с ножа, който винаги носеше със себе си. Докато го правеше, пееше химн в чест на цар Соломон. Имаше красив глас; всяка песен, на която я бях научила, звучеше по-красиво от нейната уста. Чистотата на песента ѝ се разнесе над долината и за миг нашите другари, които бяха поробени, вдигнаха глави, сякаш тя ги бе повикала по име.

Бях обучила Йаел добре, както знаех, че ще стане още щом я видях да минава през Змийската порта. Тя не ме помнеше, но аз я познавах много отдавна. Затова настоях да приеме златния амулет, който моята майка ми бе дала. Преди да родя първата си дъщеря и да бъде прогонена от Йерусалим, преди да бъде отведена в Желязната планина от мъж, когото никога не нарекох по име, преди Нахара да се появи на този свят, преди да родя син, който нарекох Адир — име, което аз избрах с позволението на баща му, защото означаваше „благороден“ на езика на моя народ, преди гълъбите да ме доведат тук, Йаел беше моя дъщеря. Не я родих, бях просто нейна бавачка, майка, ема, въпреки че самата аз все още се чувствах като дете.

В Йерусалим ѝ пеех песните на моята майка много преди някоя от нас да бе чувала за тази крепост. Сплитах косата ѝ, хранех я, грижех се за нея, въпреки че баща ѝ ми се караше и постоянно я проклинаше, защото искаше тя да не бе идвала на този свят и я винеше за своята скръб.

Дойдох при тях като слугиня, обикновено момиче с дълга черна коса, толкова незабележимо, че убиецът никога не погледна в лицето ми и така и не научи нищо за мен. Ако майка ми узнаеше за положението ми, щеше да бъде потресена, че съм станала прислужница, защото можех да чета на арамейски, иврит и гръцки и бях обучена да водя разговори с най-мъдрите мъже в Александрия. Всъщност бях облекчена, че напуснах дома на нейните роднини, които ме презираха. Майката на Елеазар бен Яир ме бе пратила тук като слугиня. Когато за пръв път дойдох в града, тя ме заведе в микве, защото подозираше, че съм нечиста. Свалих туниката си и влязох във водата, като се опитвах да стоя в сенките, но тя ме видя. Пое си дълбоко дъх, щом забеляза рисунките по тялото ми, после бързо прошепна молитва.

След това леля ми продължи да следи сина си, понеже не ми вярваше и се боеше от начина, по който бях възпитана. Скоро страховете ѝ се оправдаха. Разбра какво има между нас от погледите, които си разменяхме, и бързо се досети защо синът ѝ вече страни от жена си, макар да бяха заедно от кратко време. Леля бе обещала на майка ми, че ще бъда в безопасност в нейния дом, но ме отпрати, без знанието на Елеазар, като ми намери работа в семейство, където майката бе умряла при раждане. Това бе дом с лош късмет и никой не искаше да работи там. Затова ме взеха, въпреки че бях малко момиче и няхах почти никакви познания за домакинските задължения. Бях толкова неопитна и млада, че често плачех, докато заспивах, защото и на мен ми липсваше майка ми.

Преди да ме отпрати, майката на Елеазар завърза амулет — торбичка с билки — към плаща ми и каза, че ще ми донесе късмет. Усмихнах се и ѝ благодарих, но знаех, че ме лъже. Беше ходила при жените, владеещи кешафим, за заклинание, с което да ме обрече на самота и да ме държи далеч от сина ѝ. Майка ми ме бе научила на тези неща и веднага разпознах мириса на корена на блениката. Щом излязох на улицата, веднага го откъснах. Пуснах торбичката в канала с

нечистотиите, където ѝ беше мястото. Казах молитвата за защита, така че нашият Бог, благословено да е името Му, да ме предпази от зложеланието на леля ми.

Изпратиха ме в дома на Йосиф бар Елханан, където трябваше да спя в коридора заедно с детето, за което бях повикана да се грижа. Тя бе бебе, захвърлено на сламеника си, докато брат ѝ бе любимец на баща ѝ и си имаше своя собствена прислужница. Бършех сълзите ѝ, когато плачеше за майка си, както често правех ѝ аз, когато се сепвах от съня си и с изненада откривах, че вече не съм в Александрия и че няма двор или фонтан и белите лилии не блестят в тъмната вода.

Трогната от тъгата на моята малка повереничка, ѝ шепнех, че може да ме нарича ема — мама, макар да бях на дванайсет и по-скоро можех да ѝ бъда сестра. Знаех, че в този свят всяко момиче трябва да има закрилник, защото така ми бе казала майка ми, а аз вярвах на нейните думи. Копнеех за мъдростта и съветите ѝ, но сега трябваше да вземам сама решения. Приех да се грижа за това дете без майка. Заклех се да я защитавам, докато спеше в коридора, и всяка вечер се грижех скорпионите да остават по ъглите и да не я доближават.

Бащата на домакинството подхвърляше само корички на масата за нас, колкото да се заситят плъховете, дори и в навечерието на Шабат, и най-накрая реших да взема нещата в свои ръце. Намерих сребърна чаша за молитви и я пъхнах под плаща си. Знаех, че кражбата ще ми донесе проклетие, но занесох бокала на пазара и го размених за нова туника и плащ за детето и за малко храна — сливи, нарове и грозде. Успях да спазаря и постелка за коридора, където спяхме, и един гълъб, който смятах да сготвя.

Момиченцето се разплака и се притисна до мен, когато осъзна, че смятам да убия птицата, и ме помоли да я пусна на свобода. Тя бе спокойно и тихо дете, но можеше да бъде и много упорита.

— Ще изпълня желанието ти — предупредих я аз, преди да пусна птицата. — Но после в замяна ти ще трябва да изпълниш моите.

Това беше сделката, на която майка ми ме бе научила — често правеше така, когато исках нещо от нея. Йаел ми обеща и аз пуснах гълъба. Той изчезна в небето над Йерусалим и с това обещание ни свърза завинаги.

Тази вечер не ядохме месо, но Йаел бе щастлива. Аз също се радвах, че се грижа за нея, а още по-доволна бях, когато се оказа, че тя има здрав сън. Никога не се събуждаше, когато се измъквах нощем, за да отида до кладенеца, където за пръв път срещнах братовчед си, за да бъда отново с него. Той ми говореше, а аз слушах — така започна всичко. Говореше за гнева си заради делата на свещениците в Храма, които се караха помежду си кой точно е представител на истинския Израил.

— Домът на народа ни е в думите на Бог — твърдеше Елеазар, — не в храмове от камъни и в златни потири. Кивотът, пазещ Божието слово, дадено на Мойсей, е скрит зад стени от злато, а трябва да стои под обикновена палатка, както е било наредено в началото от самия Адонай.

Слушах го и знаех, че някой ден и другите ще го слушат така и ще го последват. Бях сигурна, че аз ще съм сред тях. Той бе образован и знаеше наизуст псалмите Давидови; копнееше да бъде полезен — на хората и на Бог. Бях едновременно негова ученичка и братовчедка. Вярвах му така, както не вярвах на никого друго, и скоро му принадлежах. Отдадох му се и се отказах от себе си, както майка ми бе предрекла, че ще стане.

Когато жената на Елеазар отиде да посети семейството си, някъде на север, близо до брега на Галилея, братовчед ми ме заведе при един равин, за да се оженим тайно. После ме отведе в стаята си, за да станем мъж и жена не само на думи. Изгарях, когато бях до него. Забравях Александрия и градината, където учех с майка си. Никога не му разкрих, че знам няколко езика, защото исках да чувам само неговия глас, не своя. Друг мъж би попитал за рисунките по тялото ми и би се извърнал от мен. Казах му, че това са следите на картата, която ме бе отвела до него, и това му бе достатъчно.

Прие ме такава, каквато бях.

Като слугиня в дома на своя господар от мен се очакваше да бъда безмълвна и невежа. Сякаш никога не ме бяха учили на нищо и цялото ми знание бе изпепелено. Искаха само да търкам пода и да се грижа за детето. Това не беше проблем. Бях внимателна и нежна с Йаел. Научих се как да бъда майка, когато бях майка за нея. Може би усещах, че самата аз вече нося дете в утробата си, и заради това бях още по-нежна с нея. Елеазар обеща, че ще признае на семейството си за любовта си към мен, но не го направи. Каза, че баща му е истински тиран, но аз знаех, че се бои от майка си. Не прокървих на следващата луна и сърцето ми нощем биеше все по-учестено. Беше ми горещо, потях се, постоянно бях жадна. Така щеше да става и следващите пъти, когато бях бременна, защото всеки живот, който растеше в мен, бе огън, който не можех да потуша, а трябваше да оставя да ме изгаря отвътре.

Когато наедрах толкова, че вече не можех да прикривам състоянието си, Бар Елханан ме отпрати от дома си. Милото момиченце, което ми бе като дъщеря, не искаше да пусне плаща ми и плачеше неудържимо. Уверих я, че брат ѝ ще се грижи за нея, и го предупредих, че винаги трябва да го прави, иначе ще бъде прокълнат. Йаел изтича след мен, когато тръгнах, и ми донесе вода. Това бе всичко, което можеше да ми предложи, но за мен, в моята самота, дарът ѝ бе голям и скъп. Плаках, че трябва да я напусна. Казах ѝ, че ако е писано, ще се срещнем с нея още веднъж в този свят, преди да преминем в отвъдното.

Последния път, когато видях Елеазар в Йерусалим, валеше дъжд. Това бе неочаквано събитие, от което се нуждаехме отдавна, и ни донесе радост. Прахта се уталожи, дърветата повдигнаха ръцете си към небето. Отново се изпълних с живот, момичето край фонтана, плуващата в реката, онази, която не се страхуваше да потъне. Стоях на улицата пред къщата на леля си, докато подгизнах цялата. Най-накрая го видях: крачеше из градината с плавни движения, станал едно с бурята, която се изливаше върху нас, наводняваше улиците и принуждаваше хората да останат в домовете си.

Само той можеше да утоли жаждата ми.

Извиках го, както се бях научила да викам дъжда. Дори не бях прошепнала името му и все пак той ме чу. Вярвах, че ще се разведе с жена си и ще ме въведе в дома си; другите ходеха при майсторките на кешафим и в отчаянието си бяха готови да платят всяка цена за талисмани и магии, но аз бях убедена, че никога няма да се нуждая от любовно заклинание за него.

Но Елеазар дойде и ми каза, че жена му имала доказателство, че съм била в леглото му.

— Тя се кълне, че сламеникът, на който спим, е боядисан в червено от къната по кожата ти.

Лея ми, която ме презираше, й бе казала за рисунките по тялото ми, за да я предупреди, и тя бе погледнала под завивката, която бе изтъкала за съпруга си, и бе открила следите ми. Моят възлюбен ми бе обещал, че аз съм негова законна жена също като нея, но сега видях истината, изписана на лицето му; копнежът му към мен бе преплетен с тъга. Ако наистина бяха открили червен цвят на мястото, където бяхме спали заедно, това бе предсказание за моята съдба. Но не бе следа от кожата ми, а от кръвта ми, защото сърцето ми бе разбито и бе прокървило.

Усетих приближаваща опасност, обзе ме тревога, каквато не бях изпитала дори когато напусках майка си. Спомних си какво ми бе казала в деня, в който видях бъдещето си. Част от мен жадуваше да бе останала до нея, макар да знаех, че къщата ни вече е отнета. Сигурно вече нови обитатели стояха до фонтана, в който растяха белите лилии. Плачех за тези редки цветя, когато трябваше да оплаквам съдбата си. Казах, че не мога да живея без тях, държах се като луда. Братовчед ми се притесни ужасно; каза ми да го изчакам там и изтича до пазара, за да ми донесе шишенце с техния аромат. Подаръкът трябваше да ме зарадва, защото ухаеше на лилии, но това бяха червените лилии, които растяха из полетата на Моаб, не онези, които познавах като малка в Александрия. Разплаках се по-силно, защото едва сега осъзнах какво бях почувствала още като дете, когато бях не по-голяма от Йаел, и бях видяла бъдещето си в Нил. Разбрах, че съм обречена да губя.

— Ще се обърна с молба към баща ми и чичовците ми да влезеш в дома ни като втора съпруга — обеща ми Елеазар.

Това се правеше често, особено сред по-заможните семейства в града, сред които имаше малко мъже или ако първата съпруга не бе успяла да роди дете. Моят възлюбен бе почитан мъж, но млад и не смееше да противоречи на родителите си. След време щеше да преодолее тази си слабост и да се присъедини към зилотите, които се противопоставяха на свещениците в Храма, но сега все още зависеше от милостта на близките си.

— Ще те чакам, докато дойдеш за мен — уверих го аз, но знаех, че той едва ли ще се появи на прага ми.

Следите, които жена му се кълнеше, че е открила на брачното им ложе, ме бяха опетнили и никой мъж от уважаващ се род нямаше да ме вземе за жена. Семейството му не би го допуснало.

Намерих си стая, където можех да остана, зад къщата, известна като Дома на кешафим. Бях забелязала схлупената колиба, когато обикалях из пазара, защото майка ми често бе влизала в подобни места в Александрия и имах едно наум. Бе ми казвала, че там мога да намеря убежище в трудни времена, когато се надигнеше омраза срещу жените, занимаващи се с магия. В колибата живееха три възрастни жени, сестри. Бяха неомъжени и се носеха слухове, че са вещици и нощем се превръщат в дракони. Бяха добросърдечни, бедни, но мъдри. Позволиха ми да спя там, а в замяна аз им готвех и се учех да пека хляб в малката им глинена фурна, като не забравях да оставям изгорелите корички в дар на Бог, за да не ме изостави. Братовчед ми не се върна. Сънувах го дни наред, но после той изчезна и от сънищата ми. Сега се събуждах и си поемах дълбоко дъх, защото сънувах, че се давя в реката, където ме бе завела майка ми. За пръв път осъзнах, че макар рибата да бе дошла при мен, после бе отплувала надалече. Това бе причината да се почувствам толкова самотна и отчаяна, когато стоях в Нил, до колене във водата.

Помолих сестрите за любовен амулет, защото никой не може да направи такъв за себе си. Те измайсториха купа за заклинания от бяла йерусалимска глина, която се смяташе за най-чистата на земята. Преди да я изпекат, трябваше да напиша върху нея молитва със заострена тръстика. *Свети ангели, умолявам ви, както тази глина ще изгори, така и сърцето на Елеазар бен Яир да пламне от любов към мен.*

Но докато се печеше, купата се строши. Събрахме парчетата, макар че пареха пръстите ни. Това бе лош знак, но аз прибрах остатъците, увих ги в парче лен и цяла нощ плаках над тях.

Когато настъпи времето за раждането, трите сестри ми помогнаха. Първото ми раждане бе трудно. Оттогава съм виждала как стотици бебета идват на този свят, но моят първи път ме ужаси, а изгарящата жега вътре в мен направо ме разкъса на две. Искях да се откажа и да оставя Ангелът на смъртта да ме вземе, но една от сестрите се наведе над мен.

В името на Господ, излез. Пътува дълго, но вече пристигна. Амен, Амен, Села.

Нарекох дъщеря си Ребека. Видях, че има очите на баща си. Това бе всичко, което щях да получа от него. Това бе наказанието ми от Бог.

Бях призована да се явя пред старейшините ни, които щяха да ме съдят и да ме подложат на церемонията сота, за да докажат вината ми като прелюбодейка. Майката и жената на Елеазар ме бяха обвинили в разврат и в плътски отношения с демони. Разплетоха косата ми и я оставиха пусната и непокрита, за да ме засрамят и да покажат, че съм една от ученичките на Лилит. Явно бяха забравили, че съм още почти дете, едва навършило тринайсет години. Написаха името на Господ на късче пергамент, потопиха го в купа вода, така че думата да се разтвори. Принудиха ме да изпия името на Всемогъщия. Ако ми прилошееше, това щеше да е знак, че моята греховност не може да приеме нещо толкова чисто и свято. Щеше да бъде доказателство, че съм прелюбодейка.

Но водата бе моята стихия и тя не ме изостави и сега. Изпих цялата купа и продължих да стоя пред тях, невреждима и непокаяла се. Заявих, че не съм извършила прелюбодеяние, и това бе истина. Елеазар бен Яир бе мой съпруг.

Вдигнаха детето ми на ръце, за да го огледат. Тя бе мъничко създание, с тъмен кичур коса. Изглеждаше точно като мен, когато съм се родила, почти напълно мое копие. Тези, които ни съдеха, почти се бяха убедили, че няма никакво доказателство за злодеяние. Смуглото дете бе мое. Нямах начин да се разбере дали бащата бе човек или безмълвно създание от друг свят — бебето ми нямаше нито криле, нито рога, никакъв демонски белег. Реших, че ще ни пуснат. И после откриха доказателството, което търсеха, в очите й.

— Това са очи на демон — потвърди жената на Елеазар и може би в този миг наистина вярваше, че е така.

Бащата на Елеазар не му бе позволил да дойде при мен. Тази нощ обаче той успя да изпрати слуга, който ми донесе клетка с два гълъба, обучени да се връщат при него; птиците бяха двойка, верни един на друг, също като нас. Взех клетката с гълъбите и детето си и седнах в каруцата, с която щяха да ни изведат извън града, в пустошта.

Напуснах любимия си, но под плаща си носех остатъците от заклинателната купа. Занесох счупените парчета в Желязната планина, където ме отведе мъжът, който плати за мен с няколко монети. Залепих ги със смола от терпентиново дърво. И зачаках. В очакване минаха години, цял един живот. Когато възлюбеният ми най-накрая ме повика, счупих купата отново, защото бях сигурна, че вече нямам нужда от такива заклинания.

Но щом хвърлих костите на гълъбите по земята на кулата, за да видя какво ни предстои, разбрах, че съм сгрешила.

Нашите воители излизаха на малки групи, в мълчание, невидими и смъртоносни, носейки само копията си. Те пронизваха робите, които строяха стената в скалите под нас, и войниците, които ги надзираваха. Но щом враговете ни падаха, на тяхно място идваха нови, сякаш не бяха хора от плът и кръв, а просто житни класове.

Когато крадяха оръжията им обаче, те по-трудно се заменяха. Римляните се вбесяваха и отмъщението им бе жестоко. Показваха ни, че няма да търпят подобни кражби, и щом пленяха някои от войните ни, които се бяха опитвали да проникнат в складовете им с храна, се нахвърляха като зверове върху тях и ги стъпкваха под краката си.

Робите бяха окопали дървените трупи дълбоко в земята и сега отгоре им издигаха платформа. Римляните разпъваха на кръст нашите воители в собствената ни долина, после отсичаха главата от телата им, така че духовете на любимите ни хора да се лутат, без да намерят покой. Мятаха главите на земята и те се търкаляха до окования лъв. Но звярът отказваше да ги докосне. Лежеше си до стълба и дори не ги поглеждаше.

Беше Адар, месецът на бадемите и добрата реколта, сезонът, през който преди време Йаел дойде за пръв път в гълъбарниците. Може би народът ни все още бе благословен. Разнесе се мълва, че окованият звяр е нашият лъв, че животното е на наша страна. Войните приказваха: който освободеше лъва, щеше да прослави Бог, щеше да бъде благословен и Всемогъщият отново щеше да обърне милостивото си лице към нас.

Независимо колко скръбни песни пеехме и колко силно разкъсвахме дрехите си, мъката ни не утихваше, защото без телата или костите, не можехме да почетем близките си. Семействата на убитите ходеха при свещениците и молеха за разплата. Нямаше човек сред нас, който да не бе готов да даде живота си в замяна на свободата на народа ни, но нашият живот не значеше нищо за враговете ни. Бяхме като

скакалци, които те можеха да убият без усилие, с един-единствен мах на ръката си.

Синът ми се опитваше да се надигне от леглото с помощта на бастун, който си бе измайсторил от клон, паднал от дървото зад стаята ни. Искаше да се бие заедно с другарите си, но Азиза го умоляваше да ѝ позволи да отиде вместо него. Тя отрязва дългата си коса, после сплете здраво малкото, което бе останало. Заповяда на кучето си да стои до Адир и да не му позволява да излезе от стаята. Огромният звяр застана до момчето ми, изръмжа и в ъгълчетата на устата му се появи пяна.

— Да не би да съм затворник? — попита Адир.

За мен той все още бе дете, въпреки че бе на възрастта, на която ме бяха съдили като жена, вече отдала невинността си, и бях прогонена от Йерусалим в пустошта.

Йехуда щеше да остане у нас, за да се грижи Адир да не излиза, защото момчето бе есей и не можеше да се бие заедно с другите. Макар да живееше в крепостта и Ревка да се отнасяше с него като със свой син, той се придържаше към вярванията на своите хора.

— Ти моят тъмничар ли си? — попита го Адир.

— Никога няма да бъда — отвърна му Йехуда.

Стана и отвори широко вратата, за да може приятелят му да излезе, ако наистина такова бе желанието му. Но той бе изтощен от спора ни; облегна се назад на сламеника си с пепеливо лице. Животът на воин му бе отнет, още преди да му се бе отдал напълно. Беше ми жал за него, но изпитвах и облекчение. Бе егоистично, но не исках да рискувам живота на сина си.

С дъщеря ми бе различно. Тя бе изкована от желязо.

Отвън се надигаше лудост. Римляните предприемаха нападения и върху ни се изсипваше градушка от огнени стрели. Един ден част от овощната градина пламна; пламъците бяха потушени със скъпоценната ни вода, но мирисът на изгорени плодове се носеше навсякъде. Докато дърветата ни бяха унищожени, докато децата ни дишаха дим, докато дрехите ни бяха изцапани със сажди и пепел, римляните си устройваха боеве с петли, за да се забавляват вечер. Когато и това им доскучаеше, организираха боеве между роби, които бяха въоръжени с копия, но

оковани, защото за тях животът на робите не бе по-важен от този на петлите.

Извързвахме очи и не поглеждахме надолу. Запушвахме ушите си, за да не чуваме как робите викат и търсят майките си, жените си и своя Бог, който явно ги бе забравил.

В деня, когато синът ми бе призван да изпълни дълга си, както всички воители в крепостта, излязох в двора заедно с Азиза. Някои може би ще кажат, че съм се предала прекалено лесно, като съм й позволила да се бие заедно с мъжете, но съдбата й вече бе предначертана. Може би щях да я спася, ако не бях променила името й, а може би съдбата й бе такава, независимо как се казваше. Тя бе поела по пътя на своята стихия. Винаги избираше метала, нещо студено и остро, дори когато бе съвсем малка. Той й подходеше, както й подходеше да язди сред зелените пасища.

Преди да тръгне, й предложих втория златен амулет, който носех на шията си, за защита, но тя поклати глава.

— Вече съм защитена. Не се бой за мен.

После повдигна шала си и видях, че има сребърен медальон с образа на Соломон, който нападаше женски дракон. На жените не им бе позволено да носят подобни амулети. Изпитах гордост заради дързостта й, както и страх.

— Трябваше да си останем там, където си бяхме — казах с огорчение.

Бях започнала да сънувам Желязната планина. В сънищата ми имаше четирийсет акациев дървета и на всяко бяха кацнали по четирийсет черни птици. Стоях под клоните им и не можех да помръдна. Краката ми се бяха сплели с корените на дърветата, ръцете ми бяха покрити с жълти цветове. Пчелите кацаха по мен, затрупваха ме и аз плачех, защото не можех да вкуся сладостта на техния мед, макар да бе навсякъде наоколо.

Направих каквото можах, за да спра дъщерите си да последват моята съдба. Нищо обаче не можа да промени това, което майка ми бе казала, което бе написано още преди да бяха родени, преди да отида в Йерусалим, да застана до кладенеца и да се отдам на чувствата си, въпреки че знаех къде щяха да ме отведат те. Любовта щеше да ме погуби. Затова се опитвах с всички сили да не обичам децата си, за да не предам проклятието си върху тях. Но се провалих.

— Трябвало е да бъдем тук — увери ме Азиза.

Кожата ѝ бе обгоряла от слънцето. Белегът под окото ѝ блестеше на потъмнялото ѝ лице. Можеше да бъде прекрасна жена, но бе предпочела да бъде воин. Можеше да бъде момиче, което да върви из улиците на червената Петра, вместо това бе моя дъщеря, която ме бе последвала в тази крепост и която обичах, въпреки че се бях опитала да угася тази любов.

Когато отиде в казармите, се замислих за майка си, как стоеше в двора до фонтана и гледаше, докато напусках Александрия. Сега разбирах, че тя знаеше, че ме вижда за последен път. Сърцето ми заби силно, защото бях видяла бъдещето си и това, което предстоеше, в костите, които хвърлих на пода в кулата.

Щях да загубя всичко.

Нещо свършваше, но това бе и начало на нещо друго. Чувствах как животът в мен се движи и мърда. Дори всичко да изчезнеше, може би щеше да има ново Сътворение. Хората вече говореха за издигането на нов Храм, който щеше да се възвиси в бъдеще, по-величествен от всеки друг. От унищожението щеше да бликне светлина и щяха да бъдат изречени свещените слова, защото началото винаги е такова.

Отидох до стената, плащът ми се вееше около мен. Поставих ръка на корема си, върху дъщеря ми, която още не бе родена. Възлюбеният ми копнееше за син, но аз знаех, че ще имам още една дъщеря. Винаги носех дъщерите си по един и същи начин, високо, под сърцето си. Исках друг свят за нея, не този ад под нас. Все още имаше езера с вода в долината. По всяко друго време щяхме да сме благодарни за това. Диви кози и елени щяха да идват да пият вода. Соколи и чапли щяха да се спускат от небето, за да се изкъпят, а гарваните щяха да идват при нас, стиснали сливи в острите си клюнове.

Сега там бе единствено лъвът; веригата му бе достатъчно дълга и той можеше да ходи до водата и да се въргаля в нея. Бе покрит с кал, огромните му лапи оставяха следи във влажната земя. Извърнах очи от този велик звяр, защото не можех да понеса да го гледам толкова унижен и укротен. Спомних си обучените сирийски мечки, които можеха да се срещнат по улиците на Александрия и Йерусалим, но това бе много по-ужасно, защото лъвът бе унижен в собствената му земя, господар на голи камъни, каквито бяхме и ние.

Загледах се с тъга надолу към стръмните канари. Забелязах черна коза да се катери между скалите от другата страна на планината; бе избягала от пещерата на есеите. Бродеше между камънаците, сама и забравена, неспособна да открие другите от стадото си.

Това бе знак за мрака, който скоро щеше да настъпи.

Един римски войник забеляза козата, но и един бе достатъчен. Той каза на другарите си и те хукнаха след животното бързо, първо за забавление, после обхванати от ловна треска. По пътя си се натъкнаха на пещерата на онези, които искаха само мир. Йехуда дойде до стената и застана до мен, докато римляните се катереха към варовиковите пещери под нас. Сякаш майка му, която още бе сред своите хора, го бе призовала, както сърцето на дъщеря ми бе призовало мен. Не можехме да направим нищо, освен да наблюдаваме как войниците пълзят нагоре. Един падна и аз бързо благодарих на Бога, а после се запитах какво бе станало с мен, щом можех да възхваля смъртта на човек и да се възрадвам от последните му ужасени викове.

Първите войници, които успяха да стигнат до по-равно място сред канарите, пуснаха въжета, за да могат следващите да се катерят по-лесно. Бяхме като ангелите — виждахме какво се случва долу, на земята, но не можехме да променим ставащото. Ако това наистина бе гледката, на която ангелите ставаха свидетели всеки ден, докато се взираха към света — как хората се избиваме един друг и си причиняваме тази болка, то никой друг не заслужаваше повече от тях нашата жал.

Воините ни се опитаха да засипят римляните със стрели, но те трополяха по скалите, сякаш бяха птици, падащи от небето. Азиза също бе изтичала до стената, но бе облечена като жена и следователно бе безпомощна, макар че никой не можеше да ѝ попречи да мята камъни в долината. Чух как от гърлото ѝ се надигна бойният вик на воините от Моаб. Римляните влязоха в пещерата и оръжията ни вече не можеха да ги достигнат. Неколцина мъже задържаха Азиза и я дръпнаха назад, когато тя се опита да скочи в битката под нас, защото боец като дъщеря ми не можеше просто да стои и да гледа от страни. Толкова упорито се мъчеше да излезе и да се втурне навън, че се наложи да я завържат с въжета.

Убийците бяха скрити от очите ни, но не и от ушите ни, и бяхме принудени да слушаме звука на смъртта, още по-непоносим и ужасяващ, когато си принуден да си представяш това, което се случва, хилядите жестокости, които понасят любимите ти хора.

Двете с Азиза се прегърнахме и заплакахме, без да знаем дали виковете, които чувахме, бяха гласовете на нашите близки или безмилостните крясъци на ястребите над главите ни. Можехме да сложим длани на ушите си, можехме да се извърнем, но нямаше как да сложим край на ужаса. Воят на смъртта се чува във всеки ъгъл на този свят и в отвъдния. Той не спира, когато виковете престанат, той остава в теб, вечна част от жалкия ти живот.

Тъй като не бе погребана и костите ѝ не бяха събрани, душата на дъщеря ми щеше да остане до тялото ѝ, изгубена, отчаяно опитваща се да влезе отново в него и да оживее. Чакалите щяха да я открият, но тя щеше да бъде в пещерата, дори когато те впиеха челюстите си в нея; щеше да гледа как зверовете я разкъсват на парчета, как я поглъщат. Агонията на плътта щеше да бъде агония и на душата ѝ. Нямаше да има тахара, пречиштането, което подготвяше тялото за следващия свят, нямаше да има масла, светена вода или алое, за да отмият греховете на земния ѝ живот. Все пак ние вярвахме, че чистото сърце може да види Шехина, най-сияйното и състрадателно лице на Господ, докато умира. Това бе единствената ми надежда. Че в мига на смъртта си тя е видяла само светлина и нищо повече.

Искаше ми се лъжите, които римляните разказваха за народа на бащата на Нахара, да са истина и кръвта ѝ наистина да е потекла синя, а когато са я посекли, хиляди нови Нахари да са се появили на нейно място. Почти бях умряла, докато я раждах; щях, ако Азиза не бе толкова безстрашно дете. Бях преживяла цялата агония, само за да пея сега нощ и ден оплаквателни песни за нея. Разкъсвах дрехите си, докато ръцете ми се разкървавиха, и виех от болка. Бях я загубила, когато ми се опълчи и се омъжи за Малахи, но сега я оплаквах горчиво. Кръвта ѝ бе по ръцете ми. Не винях Малахи или есеите, защото аз я пуснах да тръгне към гибелта си, точно както майка ми бе казала, че ще стане; аз щях да погубя всички, които обичах, и всеки, който обикнеше мен.

Когато дъщеря ми от Моаб се роди, баща ѝ изчака десет дни, преди да я види, какъвто бе обичаят на неговия народ. Той искаше син, но когато влезе в палатката, лицето му грейна в широка усмивка. Добре е, че мъжът не вижда веднага детето си, когато е все още изтощено от раждането, смачкано и синьо от мъката да излезе на този свят. За очите на баща си това момиче бе сияйно създание. Той бе мъж, който не можеше да крие чувствата си. Сам избра името ѝ и аз приех решението му, защото Нахара означава светлина с несравнима красота. Двамата бяхме на едно мнение за много неща, но за това най-вече. Питам се дали на другия край на Соленото море бащата на дъщеря ми знаеше, че тя си бе отишла, дали бе чакал през цялото това време да се завърнем при него. Питам се дали бях сгрешила, че не го обикнах, след като той ме намери в пустошта и ме отведе със себе си. Може би поне трябваше да му предложи верността си в замяна на неговата любов.

Събрахме се, за да видим новата луна във времето на Рош Ходеш. Отправихме молитвите си към Бог, но в сърцата ни нямаше радост. Никой не танцуваше. Стената на римляните бе завършена и се увиваше около нас като усойница. Бяха издигнали лагери, някои с големината на истински селища. Онези, които не бяха дошли от Йерусалим, бяха смаяни от направеното от римляните; под нас имаше повече струпани хора, отколкото те бяха виждали през живота си. Шест хиляди носеха белите туники на легиона и още хиляди роби им помагаха в безмилостните им задачи.

Главният римски лагер, разположен точно срещу Северния дворец, имаше кула, която можеше да съперничи на наблюдателните кули на най-големите казарми. Зад нас имаше друг голям лагер, който охраняваше коварния източен склон на планината, и още шест по-малки лагера бяха разположени в кръг. Зад лагера на Силва се бе оформило селището на цивилните, където хората водеха на пръв поглед нормален живот, отглеждаха пилета, наслаждаваха се на женските ласки, молеха се на боговете си. За мен всеки от тези мъже бе убиецът на дъщеря ми.

Една нощ отидох до мястото на стената, където и преди бях правила заклинания, и дадох смъртоносен обет.

Призовавам Най-висшия бог, Господаря на всички духове и на плътта, срещу тези мъже, които убиват безмилостно и пилеят кръвта на невинните. Боже, който властваш над всички ангели и пред когото всяка душа се прекланя, отмъсти за тази невинна кръв. Дай ни справедливост.

Написах тези думи на къс пергамент, после го изгорих, за да се издигнат нависоко и да стигнат до Всемогъщия. Призовах ангелите на Хима, ангелите на отмъщението и гибелта. Казват, че Хима е и името на звездите в небето, които са сестри на сирените и се взират към нас във времена на горест и болка. Докато умолявах ангелите за помощ, извадих нож, допрях го до плътта си и разрязах лявата си длан, макар на хората от нашия народ да не е позволено да се нараняваме.

Направих дълбок разрез, предлагайки се в дар срещу живота на оцелелите ми деца. Молах ангелите да ги спасят от всяко живо същество и от демоните, които бяха толкова близо до нас.

Враговете проучваха нас и крепостта ни. За тях ние бяхме като уловен скорпион, който разглеждаха под стъкло. Искаха да предвидят следващото ни ухапване. Всеки път, когато се опитваха да минат по змийската пътека, ние изсипвахме върху тях врящо масло. Стрелците ни стояха качени по маслиновите дървета и по стената, готови да прострелят всеки, който се опитахе да мине. Пътеката бе тясна и легионерите бяха лесна мишена, когато тръгваха нагоре към планината.

Мислехме, че те ще разберат колко опасен може да бъде скорпионът, въпреки малкия си размер. Но римляните решиха, че е най-добре да смачкат скорпиона в собствената му градина. За да ни унищожат, трябваше да стигнат до нас. Започнаха да правят своя пътека, широка рампа, която строяха откъм западния склон, в посока към Северната порта. Изсипваха буре след буре пръст, за да повдигнат рампата, която постепенно приемаше очертанията на малка планина. Мислехме, че са луди, задето се опитват да създадат нещо, което само Бог има правото да сътвори, скала, издигаща се на триста стъпки над долината, от която щяха да стигнат лесно до нас. Но те имаха толкова много роби, които работеха без почивка, че скалата растеше пред очите ни, толкова бяла, че ни заслепяваше. Нощем изглеждаше, че светът се е преобърнал и че звездите са под нас, заплашващи да ни изгорят със своята светлина — тъй многобройни огньовете светеха в римските лагери.

Мъжете в синагогата обсъждаха дали рампата може наистина да стигне до нас. Но докато си губеха времето в тези спорове, рампата стана толкова висока, че чувахме разговорите на работниците. Римските войници вече можеха да хвърлят копия към нас и дори отнеха няколко живота. Бяхме поразени от постигнатото от враговете ни и как, също като нашия Творец, бяха сътворили планина от земята, сякаш за една нощ.

В Йерусалим бях видяла съперничката си само веднъж, в деня, когато ме качиха в каруцата и ме прогониха от града. Дървената клетка с гълъбите бе в едната ми ръка, а в другата прикрепях бебето си към гърдите си. Принудиха ме да тръгна боса, какъвто бе обичаят ни; когато краката ми се разкървяха, това щеше да е допълнителното ми наказание.

Помня, че жената на Бен Яир носеше красиви сандали от козя кожа, които се закопчаваха с месингови катарамии. Имаше огърлици от лапис лазули, халцедон и тюркоаз, по ръцете ѝ подрънкваха златни гривни. Аз имах единствено черен шал, който бях увила около главата си. Докато жената, която се бе превърнала в най-големия ми враг, ме наблюдаваше как се качвам в каруцата на касапина, не мислех за мъките, които ме очакваха в пустошта, нито за лешоядите или гарваните, които щяха да ни последват. Не се тревожех за жегата, която щеше да изпие силата ни, или за чакалите, които нямаше да изчакаат да умрем, за да се нахранят с нас. Вместо това се срамувах от босите си крака.

Сега, след всичкото това време, когато римската рампа бе завършена, тя дойде до вратата ми. Рампата се бе свлякла почти веднага след издигането ѝ, и ние бяхме благодарни за това. Но потрепвахме при мисълта колко решителни бяха римляните, колко упорито се опитваха да стигнат до нас, дори това да означаваше, че трябва да се научат да ходят по въздуха. Със сигурност щяха да построят друга.

Кучето, което пазеше сина ми, се разлая, когато Хана приближи, сякаш Ангелът на смъртта бе потропал на вратата ни. Казват, че кучетата усещат такива неща. В Александрия бях видяла как кучето на един жрец се разлая в мига, в който стопанинът му умря; скърбящото животно издъхна малко след това и тялото му бе погребано до неговия господар. Хванах нашия пазач за врата и го дръпнах встрани, за да отворя вратата и да я погледна с ненавист. Вече се бях изправяла веднъж срещу нея в тази крепост и тя нямаше власт над мен.

Бе достатъчно умна, за да не се опита да прекрачи прага ми. Погледнах съперничката си, измъченото ѝ лице, тъжните ѝ очи, и тя отвърна на погледа ми. Вече не можех да крия, че скоро ще родя още едно дете. Но светът, в който щеше да дойде то, се разкъсваше отвътре. Струваше ми се, че раждането няма да е дар за душата, която носех в себе си, а проклятие.

Кучето оголи зъбите си срещу посетителката ми.

— Дай ми съвсем малко време — побърза да каже Хана.

Отпуснах леко Еран и той изтрака със зъби. Може би някога Елеазар ми бе казал, че тя се бои от кучета. Може би просто ми харесваше.

— Мислех, че искаш живота ми — отбелязах аз.

— Не — поклати тя глава. — Искam съпруга си.

— Тогава върви при него — предложих аз.

Тя се поколеба. Едва когато тръгнах да затварям вратата, проговори.

— Само ти можеш да го защитиш.

Взирахме се една в друга. Чудех се дали е възможно дори сега, когато римляните ни бяха обсадили напълно, Хана да се опитва да ме подмами в капан, за да ме обвини в магьосничество пред съвета и да ме осъдят като вещица. Все пак останах на място и я изслушах, защото двете бяхме свързани като деня и нощта, без да се познаваме, но и без да можем да се избегнем.

Може би исках да видя как ме моли за нещо. Мисълта, че може да се преклони пред мен и да се разкае, ме привличаше. Прибрах кучето в стаята, после излязох навън в двора. Всяка друга година вече щяхме да сме започнали да садим, но сега полетата ни бяха пусли. Нямаше семена и никой не ореше, нямаше и животни, които да помагат в сеитбата.

— Не съм магьосница — казах на съперничката си. — Не мога да ти дам нищо.

Бадемовите дървета ухаеха целите в цвят, исопът също бе разцъфнал. Хана бе свършила лека, който ѝ бях пратила, и сега отново дишаше трудно. Не споменах, че край стената близо до дома ни расте исопът, който бе отрова за нея. Оставих я да го вдишва и да се мъчи.

— Тази вечер войните ще излязат навън, за да се опитат да спрат строежа на рампата. Не всички ще се завърнат.

Не ѝ позволих да види как ми въздейства тази новина. Ако смяташе, че ми е все едно, че съм безразлична, нямаше да има силата да разбие сърцето ми.

Не казах нищо и Хана продължи.

— Сънувах, че той ще се върне само с помощта на черна птица.

— Аз не съм птица — отвърнах, но бях притеснена от думите ѝ, защото и в моя сън бе дошла черна птица, гарван. — Защо си дошла при мен?

Тя се взираше в детето в корема ми.

— Момче ли е? — попита с тъжен глас.

— Сега смяташ, че съм вещица и мога да предвидя Божиата воля. Очевидно мислиш, че съм много неща. А помисли ли, че аз съм момичето, което ти изпрати в пустошта? Видя ли, че стъпалата ми бяха боси и че лешоядите ме последваха, че бях сама и щях да умра? Може би затова си имала този сън. Може би е трябвало да погалиш перата на черната птица.

— Спаси го, дори и заради себе си — каза ми тогава Хана.

Вдигна очи и видя истината в тях — той бе неин съпруг и тя бе готова да направи всичко, за да го спаси. Отстъпих назад. Разбрах, че все още има власт над мен, защото го обичаше.

— Трябваше да те взема в дома ни — продължи тя. — Тогава твоите деца щяха да са мои, а моят съпруг щеше да бъде и твой. Щяхме да споделяме бремето и радостта си, като сестри.

Изумих се, че се осмелява да ми говори така, че не се страхува да предизвика омразата и презрението ми. Внезапно усетих, че изпитвам към тази жена нещо, което не бях и помисляла, че е възможно. Някаква нежност. Може би просто ни е било писано така — тя да съсипе живота си, както аз съсипах моя. Може би и тя не бе имала друг избор, освен да следва съдбата си.

— Не го прави заради мен — каза Хана. — Направи го заради човека, когото обичаш. Нашият съпруг.

Наблюдавах я как се отдалечава с бързи крачки покрай стената, въпреки че наблизо падаха стрелите на римляните, някои от които носеха огън със себе си. Тя не потрепваше от тях; може би вече не се притесняваше за дребни неща като своята безопасност. Забелязах, че стъпалата ѝ са боси и че носи черен шал на раменете си. Самата тя сега бе в пустошта. Всичко, което ми бе казала, бе истина.

Отидох до Змийската порта и помолих пазача да ме пусне. Бях разбрала защо сънувах четирийсет акациев дървета, отрупани с пчели. Сънят ми бе пратен от ангелите и от Всемогъщия. Мислех, че е някаква загадка, а сега видях, че е път.

Пазачът сигурно щеше да ми откаже, но Амрам мина наблизко и аз го помолих за помощ. Той бе груб и нетърпелив, искрящ със сребристата си броня. Косата му бе дълга и сплетена; бе готов за война.

— Някоя жена не бива да излиза през портите — отвърна той студено. Препаса меча си, подготвяйки се за предстоящата нощ, когато воините щяха да нападнат робите, работещи по рампата. Нямаше представа, че го познавах още като разглезено и сладко дете, любимец на баща си. Сега се държеше сурово и видях нещо мрачно в него, някаква тъмнина в духа му, каквато преди нямаше.

Хората говореха, че при набезите си навън нашите воители избивали жени и деца. Кълнях се, че нямали избор, че всичко се правело в името на истинския Израил и този, чието име не изговаряхме на глас, *Аз Съм Онзи, който Съм*. Но войната бе променила всички и заради тези промени повечето от нас загубиха лев, истинското си сърце — особено когато предаваха Бог с делата си и сами се уверяваха, че постъпват така, както е нужно.

— Да не би да ми носиш съобщение от дъщеря си? — попита ме Амрам.

Азиза бе отблъснала този воин, без да му даде обяснение за внезапната си студенина, и болката му бе очевидна. Тя отказваше да говори с него и, изглежда, бе загубила всякакъв интерес.

— Неин пратеник ли си? — попита ме отново той.

Използва думата малах, която означаваше не само „пратеник“, но и „зъл ангел“. Може би това бе неговият начин да я нарече шед, зъл демон, както я бяха наричали мнозина преди. А може би смяташе, че съм призовала ангелите на отмъщението да се изсипят върху него и че моето неодобрение е накарало Азиза да се извърне от него.

Йаел ни гледаше от площада. Носеше протрит сив плащ, прекалено голям за нея. Дойде при нас, притеснена от поведението на брат си.

— Шира не е виновна за постъпките на дъщеря си — напомни му тя внимателно.

— Значи вината е моя, така ли? — каза Амрам с гневен тон. — Защото тя вече не желае да ме вижда.

— Бъди търпелив — предложи Йаел. — Тя може да се върне при теб.

Амрам се наведе да хвърли поглед към хаоса под нас.

— Нямам време да чакам.

Йаел забеляза кошницата, която носех. Погледна ме замислено, после попита брат си дали можем да излезем навън, за да съберем билки по хълмовете.

Амрам поклати глава; това не бе позволено.

— Не и днес.

— Братко мой — закачи го Йаел, — трябва ли да ти припомня как спеше като малък с палец в устата и се боеше от скорпиона в коридора?

— Йая — поклати глава той, но се усмихна против волята си. — Не мога да те пусна.

— Ще внимаваме — обеща тя. — Някои неща е писано да се случат — чух я да шепне на Амрам. — Ще потърся билка, която да ти донесе късмет.

Той все още бе неин брат и се вслушваше в молбите ѝ. Поговори с пазача, който ни пусна да излезем. Дневната светлина се бе източила в дълги сенки, които ни позволиха да се притиснем до скалите и да продължим незабелязано. Искях да съм сама, но сега няхах избор. Вероятно бе добре, че Йаел щеше да ме придружи, защото тя бе научила заклинанията, които знаех от майка си, и нямаше да изпита страх от това, което трябваше да направим.

Минахме заедно по билото на хълма, после се спуснахме във влажната котловина между две пещери. Веднъж, когато събирах билки наблизко, бях забелязала няколко ароматни розови цветя, полюляващи се на крехки зелени стъбълца. Това бяха дивите братовчеди на рододендрона, цветето, което няколко пъти майка ми бе посочвала в Александрия, за да ме предупреди за силата му. Листата и корените на

рододендрона бяха забранени, но често се ползваха в направата на фармака за любов или отмъщение. От всички части на това отровно растение цветовете бяха най-силни.

Вървахме приведени и се заслушвахме внимателно, калта се плъзгаше под краката ни. Тук, между скалите, бяхме защитени от вятъра. Сякаш се намирахме в съвсем друг свят, в който можехме да си припомним красотата на пустинята. Наближаваше Празникът на безквасните хлябове и слънцето бе силно за сезона. Търсех цветовете на рододендрона; когато ги откриех, нямаше да е необходимо да ги варя или приготвям, защото растението бе част от сътворението. Заклинанията и амулетите не бяха достатъчни, за да защитя любимия си. Трябваше ми отрова.

Вдигнах ръка и махнах на Йаел да се наведе и да чуе ехото, което отекваше наблизо. Под никога неспирация шум от строежа на римляните, от лопатите и кирките, се чуваше жуженето на пчелите. През пролетта те често се появяваха по тези хълмове, идващи от Египет, за да се възползват от последното разцъфване на пустинята преди настъпването на жегата. Последвахме звука до паднало дърво, от чиито хралупи капеше жълт мед — някои го наричат дебас, други манна. Храната на пчелите често бе единственото спасение за тези, които се скитаха из пустинята, харесвана и от хора, и от зверове. Но този мед бе различен, защото бе събран от смъртоносните розови цветчета, растящи в котловината; дори малка хапка би подлудила човек за часове, дори за дни.

Свалих плаща си и помолих Йаел да отстъпи назад. Не се боях от ужилванията на пчелите, понеже бях посипала кожата си със сол, така че да не се впуснат към мен, щом бръкнех в дупката за восъчната пита. Войниците от легиона, които щяха да опитат от този покварен мед, щяха да изгубят ума си. Когато вечерта се спуснеше и воините ни излезеха, легионерите нямаше да могат да различат дали сънуват, или наистина ги нападат. В объркването си щяха да бъдат като опиянени от вино мъже и нямаше да могат да изтеглят мечовете си.

С Йаел се приведохме до скалата, докато пчелите обикаляха около восъчната пита. Посипах сол върху нея, за да ги прогоня и да отлетят обратно към смъртоносните розови цветчета, откъдето да съберат още нектар. Когато обясних на Йаел каква е целта на действията ми, тя не се изненада. Призна ми, че е дошла да ме

потърси, защото чула някакъв глас, който ѝ казал да го направи. Тя беше тази, която щеше да занесе отровата на враговете ни. Затова бе оставила Арие с баща си и бе облякла плаща на убиеца, който я защитаваше така, както броните защитаваха воините. Когато вдигна качулката на главата си, внезапно изчезна от погледа ми. Плащът бе с цвета на бледото небе, на камъните и на крехката слънчева светлина, която падаше върху нас. Дори алената ѝ коса под него избледняваше; лицето ѝ изчезваше и се превръщаше в мъгла.

Смятах аз да доставя на римляните отровената манна, но Йаел настоя, че има причина гласът да ѝ проговори. Не исках да я пускам, но тя не пожела да ме чуе. Вярваше, че е била призована тук, за да вземе меда от ръцете ми. Разбирах я, защото в моя сън тя стоеше до акациевите дървета. Повдигаше ръце към небето, сякаш искаше да заеме мястото ми.

Одобрявах, че Йаел даде на роба златния амулет за защита; всички се чувствахме добре при мисълта, че може да е открил пътя към родната си страна, където винаги валеше сняг. Но тя все пак имаше нужда от закрила. Завързах втория златен амулет около шията ѝ, въпреки протестите ѝ. Знаех, че ще бъде в безопасност под знака на рибата, с обещанието за вода и за милостта на Всемогъщия.

Изчаках сред избледняващата дневна светлина, докато Йаел тръгна сама. Бе настъпило времето, когато небесата стават достъпни, когато светците се кълнат, че могат да видят трона Господен. Аз виждах само скалите пред нас. Не смеех да вдигна очи към пещерата, където бяха умрели есеите, защото духът на дъщеря ми се рееше там, студен и самотен. Злото в света бе част от сътворението, знаех това, и Ангелът на смъртта бе създаден в деня, в който се бе появил и животът, и все пак бях огорчена и изпълнена с гняв. Оплаквах това, което бях загубила, което светът бе загубил и щеше да загуби отново.

Йаел бързо се спусна по планината. Едва успях да я различа под плаща ѝ, докато приближаваше бялата рампа, която водеше към ада, защото така наричахме сега долината, която някога бе наша. Приблужи до строежа и остави питата на една плоска скала, така че войниците, които надзираваха робите, да я видят със сигурност. Сладкият аромат щеше да ги съблазни и те щяха да погълнат отровата, както нашият народ се бе наслаждавал на манната по време на бягството си от Египет. Лудостта на римляните щеше донякъде да

облекчи задачата на нашите воители, когато настъпеше мигът на нападението.

Завесата на нощта скоро щеше да се спусне над нас, восъчната пита бе на мястото си, но Йаел се бавеше. Стана ми студено, докато наблюдавах как звездите се появяват, но тя все така не идваше. Започнах да се притеснявам и да крача нервно, защото тя като че ли бе изчезнала. Носеше амулета за защита, но само по-висша сила можеше да я опази в тази долина. Времето течеше, а аз направо полудявах при мисълта какво можеше да ѝ се е случило. И тогава видях потрепване в мъглата.

В мрака Йаел бе успяла да се плъзне зад една скала и да остане скрита там, докато римляните се упражняваха в лагера за предстоящата битка, размахвайки мечовете и копията си, които щяха да използват срещу нас, когато рампата бъдеше завършена. След като войниците най-накрая се прибраха в казармите си, Йаел се надигна иззад скалата. Не можех да разбера смисъла на действията ѝ, защото напусна безопасното си убежище и продължи напред. Запитах се дали не е хапнала от меда и не е загубила ума си. Но тя вървеше решително.

Езерото от кал бе пред нея, а зад него лежеше лъвът.

В цялата долина само този звяр я видя или пък просто бе усетил миризмата ѝ. Йаел бе ходила на микве днес и когато навсякъде вони на смърт и пот, уханието на чистотата е още по-забележимо. Лъвът повдигна глава и се взря през калната вода, докато Йаел пълзеше бавно към него. Не можех да понеса мисълта какво можеше да ѝ се случи, да бъде разкъсана и погълната пред очите ми, малкото момиченце, което обичах като своя дъщеря. Мъката ми бе огромна, но не можех да направя нищо, освен да стоя в мрака и да плача за всичко, което бях направила в този свят, и за хората, които бях наранила. Може би това бе Краят на дните и есеите бяха прави, а ние бяхме истински глупци, че не се вслушахме в думите им. Замислих се за това, което ми бяха разкрили костите, за бъдещето, което бях видяла. Знаех колко много още имах да губя и може би сега бе ред на Йаел.

В този миг тя беше вече до лъва. Той лесно можеше да я нападне, но не помръдна. Опашката му трепна леко, нищо повече. Йаел пристъпи още по-близо. Виждах ги смътно през плътната мъгла. Едно жестоко създание, кална вода, жена, която не се боеше. Може би защото някога бе ухапана от лъв, си мислеше, че вече е защитена,

както този, който е ужилен веднъж от пчели, никога повече няма да пострада от техните жила.

Никой в римския лагер не обръщаше внимание на лъва, почти не го бяха хранили от пристигането си. Бе получил само едно магаре за цялото това време. Държаха се зле с него, вече почти умираше от глад, оставяха го да стои без закрила от парещото слънце по цял ден, нямаше къде да избяга от проливните дъждове. Бе изпълнил мисията си — да ни изплаши, и сега го бяха изоставили. Гарваните приближаваха все повече, но той не можеше да ги достигне. Кози, елени и овце се печеха на огньовете на войниците, но лъвът не получаваше дори кокалите и огризките им.

Звярът не помръдна, когато Йаел наближи, дори не трепна. Може би не я разкъса, защото бе откъснат от тази земя, насилен, унижен, неспособен да се държи като лъв. Или може би защото и той чакаше пратеник.

Тя бе достатъчно близо, за да отключи месинговата ключалка, която свързваше нашийника на животното с веригата му. Не помръдвах, не дишах. Представях си, че след това той ще се втурне срещу нея и ще видя как Йаел умира пред очите ми. Вместо това лъвът се изправи. Взираше се в нея с жълтите си очи, по-скоро любопитен, отколкото жесток. Може би смяташе, че е от неговия вид, лъвица, която щеше да го последва в бягството му. Или пък се чудеше дали не сънува, защото сънят на лъва сигурно беше такъв — свобода в нощта, ръце, които отключват веригите, планините, които се простират пред него.

Йаел повдигна ръце, както правим, когато пускаме гълъбите да полетят. Лъвът се впусна да бяга през долината и изчезна сред скалите, сиво-кафявата му козина го скри като с плащ от очите ми.

И тогава разбрах, че съм станала свидетел на чудо. Изчаках на мястото си, отправих молитва за благодарност, с възродена вяра, докато най-смелият воин сред всички нас се връщаше в планината, невидим за всички под сивия си плащ, но сияещ в мрака, ярка звезда в очите на Бог.

Воините ни излязоха тази нощ и откриха легионерите натровени, полудели и полузаспали, защото бяха смесили отровния мед с вино и си бяха направили питие. Нашите хора убиха колкото можаха, преди виковете на избиваните да събудят останалите легионери. Воините от Масада обаче вече се катереха обратно по скалите. Неколцина загубиха живота си и бяха върнати в крепостта на раменете на другарите си. Поне имахме телата им и можехме да ги приготвим за погребение. В Йерусалим отнасяхме мъртъвците си в пещерите на нашите предци, после година по-късно събирахме костите им и ги поставяхме в каменни костници. Тук нямахме време за подобни ритуали. Въпреки че римляните ни засипваха с огнени стрели, ние се събрахме на площада, за да изпеем жалейните си песни, да разкъсаме дрехите си и да оставим мъртъвците да преминат в отвъдното.

По средата на оплакването някои от нас погледнаха надолу към долината. Видяха, че лъвът бе освободен от римските окови и се бе върнал сред планините на Юдея. Разнесоха се виковете и крясъци. Хората се събраха на тълпи, озадачени, чудеха се дали е бил Гавраил, най-безмилостният от ангелите, който ни бе пратил това знамение, защото със сигурност никой човек не би дръзнал да доближи до лъва.

Римляните все още продължаваха да строят бялата си рампа и тя се издигаше по-високо и по-високо. Заливахме ги с врящо масло, мятахме върху им камъни, стрели, но те продължаваха, машини за смърт, решени да постигнат победа. След няколко седмици разстоянието бе толкова малко, че вече ни нанасяха огромни щети. Всеки ден губехме хора и някъде пламваха пожари. Каквото и да унищожаваша с камъни и огън, ние го изграждахме отново с ръце, но хората не ни достигаха и навсякъде около нас имаше руини. Сега вече никой не смееше да напуска крепостта, нито да се разхожда по стената. Криехме се от вятъра. Навсякъде цареше мълчание. Отчаянието се разнасяше от човек на човек по-бързо от треска.

Когато Елеазар дойде при мен тази вечер, не ми каза нищо. Въпреки че думите винаги ни бяха свързвали, сега не бяха достатъчни, за да ни спасят. Под нас имаше непрекъснато движение, ускоряващо се с всеки ден, все по-решително и по-брутално. Напомняше ми как пчелите могат да създадат цели градове за една нощ в своите кошери. Същото важеше и за легиона. Бяха шест хиляди, сега се бяха събрали десет хиляди. Римляните бяха като безкраен рояк. Не можеш да ги победиш, нито да им избягаш. Единственият начин е да сложиш сол по кожата си, въпреки че може да те боли от това, и да се покриеш с плащ, за да можеш да изчезнеш.

Моят възлюбен бе казал на хората ни, че римляните ще се оттеглят, щом разберат, че няма да се предадем и обсадата няма да ни сломи. Имахме достатъчно провизии, за да издържим; щяхме да гладуваме, но бе възможно да оцелеем година или дори две на равномерни дажби. На Рим щеше да му писне от нас и щяха да решат да използват силата на легиона другаде, където щеше да бъде по-полезен. Сега, когато рампата се издигаше толкова високо до западния склон, братовчедът ми вече не говореше такива неща и не ни даваше напразни надежди. Ангелът на смъртта има хиляди очи и никой човек не може да избяга от погледа му. Има истории за хора, които яздиха цяла нощ, за да избегнат съдбата си, само за да стигнат в най-

отдалеченото селище и да открият, че Ангелът ги чака там, защото той знае крайната цел на жертвата, преди самият ездач дори да е помислил за нея. Малах ха-мавет ще разбере намеренията му, независимо колко бързо беглецът ще пришпорва коня си, дори той да е лекокрил като жребеца на мъжа ми, великия Леба, чието сърце бе равно на сърцата на хиляда коне.

С Елеазар отидохме до цистерната след падането на мрака, без да се интересуваме кой щеше да ни обвини в греха на прелюбодейството. Смъртта гледаше към нас, но и ние отвърщахме на погледа ѝ, дори когато затваряхме очи. Във водата мълчаливо прегърнах любимия си; той трепна, защото бе ранен, но не се бе погрижил за раната си. Искях да намажа разреза със самтар, но той ми каза, че няма време. Щом го чух, се разплаках, както в онзи ден в Йерусалим, когато бе отишъл да ми купи шишенцето с аромата на лилии. Тогава се видяхме за последен път, преди да ме извика в тази планина. Сега щях да го загубя отново.

— Недей — каза ми Елеазар, когато се разплаках. — И за това нямаме време.

Бе закоравял от годините на битки. Когато го срещнах, бе още момче, сега бе убил толкова много хора, че кръвта не можеше да се изчисти от ръцете му. Но сълзите все още го разстройваха и му напомняха, че всички сме човешки същества. Страданието на света тежеше на раменете му. Изтрих сълзите си, защото той така искаше. Винаги изпълнявах желанията му, не защото бях задължена да го правя, а понеже бях стигнала до дълбините на сърцето му и знаех кой е той и колко много страда. Когато го погледнех, не виждах жестокото лице, с което се сблъскваха враговете му, нито силните ръце и мощен гръб на воина, който носеше броня и желязо по себе си, а младия мъж до кладенеца, който ме бе видял такава, каквата съм. Той бе прозрял истинската ми същност под рисунките, издълбани в тялото ми.

Елеазар събра косата ми и я повдигна, за да ме целуне по гърлото. Без амулетите си не бях защитена. Почувствах, че изгарям. Вярвах, че с него съм в безопасност. Той, който бе толкова жесток на бойното поле, все още бе някогашното момче, което жадуваше толкова силно за мен, че нито жена му, нито баща му, нито законите на Йерусалим успяха да го задържат далече. Прошепна ми, че предпочита да прекараме малкото останало ни време в прегръдките си. *Нека не*

говорим, нека загърбим проблемите си, нека легнем заедно и забравим за света. Нека бъдем само ти и аз.

Римляните щяха да ни открият, както правеха пчелите; щяха да ни връхлетят и солта щеше да падне от кожата ни. Щяхме да бъдем голи и безпомощни пред тях, както бяхме сега един пред друг.

Когато се събудихме от неспокойния си сън, открихме, че рампата от западната страна на планината вече е почти завършена. Бе студен ден, влажен и син. Вече бяхме в месец Нисан, в който народът ни празнуваше своята свобода. Щом отворихме очи, рампата ни посрещна, сякаш винаги си е била там, появила се като с магия, по-реална от планините, които стояха пред нас, откакто Бог ги бе сътворил.

В същия ден от пустинята се надигна прах — от изток пристигнаха група пътници. Видях, че много от плащовете им са сини. Бяха от народа на бащата на Нахара и Адир, номади от хълмовете на Моаб. Носеха всякакви подправки и стоки от Петра и бяха дошли да предложат помощта си на римляните, с които имаха сключен мирен договор. Когато забелязах тези мъже, сърцето ми трепна, защото знаех колко сурови бяха и колко трудно беше да ги победиш.

Косата ми бе влажна от нощта в цистерната, ръцете ме боляха, защото цяла нощ бях прегръщала мъжа, който винаги ме напускаше, докато спях. Събудих се на ръба на кладенеца, до дълбоката вода, прах от мазилката бе полепнал по кожата ми и бях сама. Въпреки наедрелия ми корем, продължавах да съм слаба. Мъжът, който бе мой съпруг в Моаб, щеше да забележи, щеше да ме нахрани със смокини и фурми, защото той смяташе, че слабата жена е като слаб кон, неспособен да язди през хълмовете на неговата страна. Той ме обичаше, макар че никога не ми го каза.

Наблюдаваше ме през цялото време, когато бяхме заедно, сякаш очите му не можеха да се заситят на формите ми.

Елеазар не забелязваше, че съм толкова отслабнала, че ребрата ми прозират и костите на раменете и гръбнака ми изпъкват през кожата ми. Не виждаше, че заради оскъдната храна — само корени и фасул — косата ми не бе достатъчно лъскава, защото я сплитах на плитки, а после я вдигах високо на главата си, и я прибирах с костени фиби. За него аз бях момичето с дългата вееща се коса край кладенеца в

Йерусалим, също както той бе мъжът, който стоеше до мен в дъжда и ме взе при себе си, онзи, на когото се бях вrekла за вечността.

Вече не обръщахме внимание на законите на хората, само на тези на Бог. Ден и нощ се казваха молитви. Старците се събираха в синагогата и на мигащата светлина на лампите, запалени с малкото ни останало масло, молеха за прошка и милост. Легионерите сложиха трупи в рампата, за да укрепят буретата с бяла пръст, която робите продължаваха да изсипват. Рампата вече бе толкова близко, че римляните можеха да ни говорят и самият Силва дойде, за да се провикне към Бен Яир. Някои от нашите хора им отвърщаха, че водачът ни никога няма да говори с демони, защото от думите ти те могат да отнемат душата ти. Беше вярно, защото, когато слушахме демона, който ръководеше Десетия легион, той призоваваше облаците на ужаса над главите ни. Покривахме ушите си и все пак чувахме думите на Силва. *Предайте се и ще пощадим живота ви. Ще си тръгнете свободни.*

Точно това бяха казали и на воините от крепостта Махерон, преди да избият всички до крак и да оставят телата на чакалите, за да разпилят костите им из гората, сякаш никога не са живели, а са дошли на този свят като камъни.

Бен Яир не отговори на Силва, а изпрати порой от огнени стрели. Видях най-добрия стрелец на стената, дъщеря ми, сред воините там. Стреляше толкова бързо, че скоро стрелите ѝ свършиха. Тази нощ тя показва на Адир как да прави стрели, как да държи кремъка, за да не нарани ръцете си, докато удря тънкия метален връх в камъка, как да намества острието към дървената стрела и да ги връзва с тънко кожено въженце. Другото момче, Йехуда, не можеше да докосва предмет, който щеше да послужи във война, и неговата задача бе да събира перата на гълъбите и да ги прикрепя към стрелите, за да излитат от ръцете на дъщеря ми право в сърцата на противника.

Азиза ме дръпна встрани, когато се върна на стената с кошницата, пълна с новите стрели. Изглеждаше толкова силна, с

изящни мускули, лицето ѝ бе красиво, и сурово, и тъмно. Дъщеря ми каза, че ще опита всичко, за да спаси хората ни, освен едно. Нямах да стреля по човек в синя роба. Сред тях можеше да бъде и мъжът, който бе баща на Нахара и Адир, някогашният ми съпруг, който много дълго време възприемаше Азиза като свой кръвен син, а не нечисто и безполезно момиче.

Дадох ѝ благословията си, като поръсих късата ѝ черна коса с пепел от змийска кожа за защита. Чувствах как любовта ми към нея, е заседнала на гърлото ми. Не можех да я изкажа на глас, защото се боях, че думите ми ще я погубят, но я прегърнах. Тя знаеше какво се крие в мълчанието ми, както аз знаех, че можех да ѝ се доверя да ми помогне при раждането на Нахара или да ѝ позволя да язди с мъжете в Моаб. Веднъж ѝ бях дала име, което щеше да ѝ помогне да бъде безстрашна в свят, подчинен на страха. Това бе най-големият ми дар за нея.

За щастие все още имаше разстояние между крепостта ни и бялата рампа. Всеки път, когато натрупваха още пръст върху нея, краят на рампата се свличаше надолу. Робите бяха довели догоре огромни стенобойни машини, но тези няколко метра не можеха да бъдат довършени и войниците нямаше как да пробият стената ни. Цар Ирод бе злодей, но му бяхме благодарни за стената, която бе съградил, и за камъните, които носеха неговия печат. Мислехме, че провалът на римляните с рампата е знамение за нашия успех, и се молехме и благодаряхме на Всемогъщия.

Скоро приближаваше навечерието на Празника на безквасните хлябове, денят, в който нашият народ бе освободен от робството си в Египет. Спомняхме си за Мойсей в пустинята и как бе запазил вярата си, как бе водил хората си въпреки техните мъки. Мислехме, че празникът ще ни донесе щастие за в бъдеще. Не разбирахме, че когато мъката завладее света ни, някои дни настъпват, за да ни напомнят, че миналото е все още с нас и може да ни настигне.

Римляните бяха безмилостни и стената на царя бе просто поредното дребно препятствие за тях, защото те работеха и воюваха за прослава на своя император. Издигнаха огромна платформа, която стигна на повече от триста стъпки височина. Дървото, което използваха, бе пропътувало дългия път от Гърция, бе плавало по морето, прекарано дотук на гърбовете на робите; трупите още пазеха аромата на гора. Ревка каза, че са от кипарис, и се разплака при спомена. Стояхме и гледахме, докато завършваха платформата и войниците се качиха на нея, за да ни подвикват ругатни от там. Ние мятахме върху тях запалени факли и те бързо се научиха да слизат от нея. Вече не усещахме аромата на сладкия кипарис, той бе изчезнал като сън; сега във въздуха миришеше само на огън.

Когато и платформата не беше достатъчна, за да преодолее разстоянието между рампата и могъщата стена на Ирод, легионът я разшири с огромни камъни, които напасваха заедно един към друг. После дойде ред и на най-ужасното творение, което някога бяхме

виждали, изобретено от император Веспасиан, после използвано от сина му Тит и сега от Силва. Струваше ни се, че този инструмент на войната е измислен в света на демоните и е бил конструиран от хиляди зли духове. Стояхме и го гледахме със страхопочитание и отчаяние. Дори по лицата на възрастните мъже потекоха сълзи. Обкована с метал кула, висока почти сто стъпки, бе поставена на дървената платформа, така че римляните да могат да ни нападат, а самите те да са защитени от прашките, стрелите и копията ни. От тази кула можеха да хвърлят големи камъни по стената на царя, която бе предвидена да се издига тук и във вечността.

И се започна. Планината се разтресе и птиците отлетяха, гарваните и чучулигите, врабците и ястребите, всяко крилато създание ни напусна, освен гълъбите в гълъбарниците, но ние нямахме друг избор, освен да останем. Чувствах как детето в мен мърда, когато стоях на ръба на фонтана. Навсякъде около мен бушуваше лудост. Деца на по три и четири години стържеха кръвта от стрелите, които бяха струпани на купчини, изтръгнати преди това от телата на убитите. Мъртвите ни бяха толкова много, че ги носехме на полето, сред бадемовите дървета, които цъфтяха с розови и бели цветове. Там измивахме телата с дъждовна вода и масло, после ги увивахме в ленена тъкан. Когато ленът свърши, а мъртвите не, използвахме шалове си, за да ги увиваме в тях. Двама от младите ни воители, още почти деца в брони, се промъкнаха през портата, за да се бият сами с легионерите. Отсякоха главите им и ни ги хвърлиха обратно в крепостта с катапулт. Очите им бяха отворени. Майките на момчетата раздраха плътта си, ужасени, в плен на кошмара, в който се бе превърнал животът ни.

Ревка и внуците ѝ бяха дошли да живеят при мен, заедно с Йаел и Арие, защото стаята им бе прекалено близо до стената; техни съседи бяха убити през нощта, докато спяха, от случайни стрели, преминали през процепите в камъните, които служеха като прозорци. Сламниците им се подпалиха и всички загинаха в пожара. И без това при нас имаше достатъчно пространство. Дъщеря ми Азиза спеше в палатка навън в двора ни. Вече не искаше да бъде затворена в стая и също като воините оставаше под звездите. Мъжът от долината идваше да вечеря с нея; двамата седяха един до друг, като приятели, без да си

говорят, но и без да се притесняват от мълчанието. Синовете на този мъж, Ноа и Леви, поглеждаха към суровия воин, защото той се беше превърнал в легенда за тях. Веднъж забелязах, че погледът му се спира върху момчетата. Изражението му омекна и нещо сякаш се пробуди в него, но той се извърна встрани и се зае със скромната вечеря, която Азиза бе приготвила за тях двамата.

Ревка ми бе доверила, че в деня на смъртта на обичната ѝ дъщеря зет ѝ бе дал два обета: че докато е жив на този свят, няма да приема друга жена в леглото си и няма да стриже косата си. Но в нощта, когато дойде за пръв път тук на вечеря, Ревка ахна, щом го видя, после се отдръпна назад. Стоеше с гръб към нас и раменете ѝ се тресяха. Зет ѝ бе остригал косата си, после бе обръснал до голо главата си. Последвах я и хванах нежно ръката ѝ в моите. Бе свършил, каза ми тя, нашият живот тук, на земята. Зет ѝ бе отрязал косата си, защото за него бе настъпило времето да напусне този свят.

Същата нощ видях дъщеря си да прегръща този воин в градината ни. Той изглеждаше жесток, облечен единствено в броня и желязо, покрит с белези, метални ленти се забиваха в плътта му. И все пак в тази единствена прегръдка видях нещо, което никога не бях забелязвала между дъщеря си и Амрам. Видях любов, която я водеше не към гибел, а към собствената ѝ съдба. Мъжът от долината се бе заклел да не обича друга жена, но никога не бе давал обет за друг воин. Когато бе станала момче, Азиза му бе позволила да я обича.

Затова мнозина вярваха, че е шед — защото можеше да постави ръце на раменете на този мъж, който бе покрил тялото си с остри метални ленти, сякаш тя бе един от онези хиляди ангели, които ни наблюдаваха, изпратена да го обвие с крилете си. Извърнах се, когато го видях да хлипа, защото знаех, че думите на Ревка са истина. Този свят изчезваше.

Всичко вече бе написано в Книгата на живота. А може би трябваше да я наричаме Книгата на смъртта?

Кой може да каже точно кога стената на Ирод се пропука, злочестия миг, в който падна първият камък? Валеше, но когато дъждът спря, гръмотевичните удари продължиха. И тогава разбрахме, че не са гръмотевици, а стенобойната машина, която блъскаше неуморно по стената. Стояхме и гледахме как Бог ни изоставя и после направихме най-доброто, на което бяхме способни. Настана хаос, докато мъжете тичаха като полудели през площада, за да издигнат нова стена. Братовчед ми искаше да я построим зад стената, която легионът разбиваше; трябваше да я направим от кал и трева, за да се огъва под ударите на стенобойната машина, а не да се разпада на пух и прах. По време на буря крехките, но жилави стръкове трева устояват на яростта на ветровете, които съсипват дворците на царе. Всички се втурнахме да строим стената, защото нямаше човек, който да не е обзет от ужас. Дори Йехуда, момчето от есеите, и моят син, Адир, който се подпираше на патерицата си, бяха дошли да помагат.

Валеше дъжд и имаше много кал, цели езера от нея; тя изсъхваше бързо на слънцето, и образуваше втората стена. Дори децата бяха покрити с кал и се лутаха между нас, независимо от стрелите, които подпалваха покривите и предизвикваха пожари в градините ни.

Всичко се случваше като насън. Видях дете, обхванато от пламъците, да умира в ръцете на майка си, и мъже, които се отказваха от живота си, без да се оплакват. Видях легиона да се надига срещу нас като метален звяр, без сърце и душа, докато стената от кал се тресеше, макар че все още не падаше, защото бе по-здрава от построената от Ирод, въпреки че я бяха издигнали старци и деца. Видях Ангела на смъртта да прелита над любимата ми дъщеря и да докосва с длан сияйната ѝ плът, докато тя вдигаше лъка си, за да стреля срещу враговете ни. Видях призраците на тези, които бяха убити в пещерата на есеите, да вървят по пътеката между скалите като черни кози, а душите им се носеха над тях. Братовчед ми се откъсна от тълпата, когато осъзна колко много бяха загинали в тази битка. Последвах го и го открих да хлипа в градината ми.

В този миг разбрах, че пророчеството, което ми бяха показали костите в кулата, се сбъдва. Те бяха предсказали, че ще се удавя — точно както ме бе предупредил жрецът, когато бях малка и скочих във фонтана в градината на майка ми. Само че се давех не във вода, а в собствената си кръв.

Нощем сънувах детето, което носех в себе си. В сънищата ми тя се появяваше във вода, очите ѝ бяха отворени, защото това бе нейната стихия, както и моята. Ако бе писано всички да умрем, исках да съм сигурна, че детето ми първо ще излезе на този свят, преди да влезе в отвъдния. Това бе единственият начин, за да ѝ дам име и да ѝ осигуря път към небесата, за разлика от неродените души без име, които щяха да се лутат между световите без посока до края на вечността.

Знаех, че дъщеря ми трябва да се роди, защото скоро нямаше да има свят, който да я приеме.

Сварих чай от седефче, който предизвикваше помятания, и бързо изпих пълна чаша. Чаят щеше да доведе детето ми, преди да му е дошло времето. Обикалях стаята си, докато Адир, Йехуда и всички, които имаха някакви останали сили, работеха усърдно, за да възстановят щетите по втората стена. Повиках Йаел, защото тя бе обещала да ми помогне, когато имам нужда от нея. Тя остави Арие на грижите на Ревка и ми донесе кошница с тор от гълъбарника, за да го сложим в огъня. Бях ѝ показала как да помага при раждане и сега щеше да доведе дъщеря ми в този свят.

Застанах над дима, за да се разтвори утробата ми. Йаел бе приседнала на пода с подгънати крака, олюляваше се напред и назад и напяваше името на безкрайния, докато то образува една-единствена буква в устата ѝ, звук толкова древен, че никой мъж не може да разбере смисъла му. Втренчих се в статуетката на Ашторет на олтара. Бях я взела от стаята на майка ми, увита в ленена тъкан, заедно с книгата ѝ с магически рецепти.

Всичко, което имах, ми бе дадено от майка ми. Всичко, което знаех, го знаех благодарение на нея. Но бях готова да го жертвам за моята дъщеря.

Направих излияние с маслиново масло пред Ашторет и се намазах с масло от нар и с аромата на лилии в нейна чест. Бяха последните капки. Знаех, че няма да има повече. Спомних си лилиите до фонтана в градината на майка си. Представих си ги тук, сякаш бяха

израснали между черните и бели мозайки на пода в стаята ми. Мислех само за тях, докато в един момент виждах пред очите си единствено невидимите цветчета, а останалият свят изчезна. Напъвах се с всички сили и се стараех да не вдигам шум, за да не ни чуе някой. Хапех дланта си, докато потече кръв. Независимо от времето и обстоятелствата, все още бях жива и щях да създам нов живот.

Часовете летяха, но детето не излизаше. Боях се, че дъщеря ми ще бъде много слаба, защото я карах да дойде по-рано. В гърлото ми се надигна паника. Съветът можеше да реши да я остави извън стената, за да загине, преди да получи името си. Заклех се, че това няма да се случи. Нямах да има пустош за това дете, нито гарвани, нито разпилени кости, нито войници от легиона, нито чакали, които да заситят глада си с нея. Душата ѝ нямаше да бъде пленена в пещера или да се лута в долината. Затова трябваше да я родя, преди времето ѝ, за да усети любовта ми, дори да е за час или ден.

Дъщеря ми се роди на зазоряване, след много мъка и много кръв. Прекалено много, но това бе цената, която трябваше да платя за нейното раждане. Въпреки че бе недоносена, не бе слаба. Тя проплака и сърцето ми се разтвори. Очите ѝ бяха сиви, като на баща ѝ. Косата ѝ бе светла, приличаше на перата на красива гълъбица. Занесохме я в полето, за да заровим пъпната ѝ връв, въпреки че и последното бадемово дърво бе отсечено, за да укрепим стената. Благодарихме на Ашторет и Адонай. Свалих плаща си, за да застана гола пред тях, макар да бях изтощена и още не бяха минали седем дни. Не знаехме колко дни ни оставаха и затова не можех да изчакам нужното време, за да ѝ дам име.

Нарекох я Йона, защото бе дошла на този свят заради посланието, донесено от една гълъбица.

Моя съпруго, моя възлюбена, моя дъщеря, мой свят.

През цялата нощ хората ни възстановяваха втората стена, единствената ни защита от бездната. Връзваха заедно стволите на отрязаните бадемове дървета и запълваха процепите между тях с кал, така че новата стена да бъде по-гъвкава и да се огъва под ударите на стенобойната машина. Празникът на безквасните хлябове щеше да се чества на следващия ден. Всеки друг път хората от народа ни щяха да се съберат заедно и да благодарят за освободението си от Египет. Сега нямаше време за нищо, освен за молитвите, които носехме вътре в себе си.

Но стена, която не може да бъде срутена, може да бъде запалена. Мирисът на бадемите се издигна в горчив облак. Римляните подпалиха стената ни и около нас се оформи огнен пръстен.

Стоях на прага на стаята си с дъщеря си в ръце и слушах как мъжете пеят, защото песните им се издигаха над звуците на войната. Чувах как жените плачат. Гледах нашата скръб и изведнъж забелязах сянка в градината си, гарван, кацнал сред лехите със зеленчуци и билки, които някога отглеждах, а сега се бяха превърнали в пепел — ментата и седефчето, кориандъра и исоба. Отидох в градината, която вече я нямаше.

Хана дойде да види детето. Бе измършавяла като всички нас, но лицето ѝ грейна, когато видя момиченцето в прегръдките ми. Закле се, че няма да каже на никого за нея, дори и на водача ни, за да не го разсейваме. Прошепна ми, че гълъбите, които бях пуснала от клетката зад къщата ѝ, се бяха върнали, за да ѝ кажат за раждането.

Повиках я и тя пристъпи напред смутено, като покорно куче, със сведена глава. Бе омагьосана веднага, лицето ѝ светна, когато повдигнах детето към нея, за да го види. Гледах как врагът ми стои пред мен и плаче, но не от мъка, а от радост.

Тя ме изпрати в пустошта, но аз не помнех как камъните пареха голите ми стъпала. Тя ме бе презряла и съсипала, но не си спомнях думите, с които ме бе обиждала, не помнех и годините, прекарани в Моаб. Градината гореше, въздухът бе изпъстрен със светещи огнени

искрици, както казваха, че ще бъде в отвъдния свят, когато щяхме да крачим редом с ангелите и да не се боим от сиянието им или от тяхната мощ.

Позволих ѝ да подържи дъщеря ми. Радвахме се на красотата на детето на съпруга ни, защото тя бе като езеро, толкова чиста и прелестна. Потъвахме в нея, жаждата ни бе утолена, макар навсякъде наоколо да пламтяха пожари. Седяхме там, с допрени глави, докато другите се криеха в домовете си или работеха усилено, за да потушат пламъците. Вече не бяхме жадни, не изпитвахме нужда от отмъщение, защото не бяхме врагове.

След няколко часа цялата стена бе обхваната от огъня. Той се увиваше около нас като змия, която се кани да ни погълне. Вярвахме, че крайт ни е настъпил, но тогава Бог изпрати вятър от север и пламъците се обърнаха срещу римляните. Войниците им изгоряха живи и тараните им се подпалиха. Хората се събраха на стената да гледат и паднаха на колене, за да благодарят за неочакваното си спасение.

Но това, което ни бе дадено, ни бе също така бързо отнето. Спасението ни бе временно. Вятърът промени посоката си отново. Сега идваше от юг и пак бе наш враг. Хората се разбягаха, уплашени за живота си. Поливах се с малкото останала вода, в опит да се защитят от изгарящата жегата. Чувахме победоносните възгласи на римляните, които бяха жадни за кръв. Поставиха хиляди пазачи из цялата долина, така че никой от нашите хора да не успее да премине стената на Ирод и да се опита да избяга.

Прибрахме се по стаите си, покрити със сажди. Красивото, тъмнооко момченце на Йаел бе спокойно; сякаш усещаше ужаса, който се бе стоварил върху нас, и не смееше да плаче. Поливахме главите си с вода от делва, за да не би някоя случайна искра да ни подпали. Кърмех дъщеря си и си спомнях как бащата на Нахара и Адир бе видял децата си едва десет дни след раждането им, какъвто бе обичаят на народа му. Едва сега осъзнах, че законът бе създаден не толкова, за да спестява на бащата гледката на сбръчканото бебе, а по-скоро, за да е сигурно, че това дете ще оживее. Да се привържеш към нещо, което ще

умре, бе безсмислено за суровите хора от Моаб, защото те яздеха всеки ден редом със смъртта. Те знаеха, че плътта е нетрайна.

Сега щях да последвам техния закон и да задържа дъщеря си далече от очите на баща ѝ, за да не обикне нещо, което щеше да загуби. Докато я притисках увита в плаща си, усещах как в гърдите ми бият две сърца. Но никое създание не може да има повече от едно сърце. Знаех, че едната от нас ще оживее, а другата ще умре. Простенах при мисълта, че няма да чуя как детето ми ме нарича „мамо“.

И втората стена бе пробита. Това грубо съоръжение, което бяхме строили със собствените си ръце, докато те бяха прокървили, докато не остана нито едно дърво в полето, се разцепи под ударите на тараните им, калта се разпръсна на всички страни, стволите на бадемовите дървета се разцепиха и се превърнаха в прах. Хората ни бяха направили всичко възможно, за да спрат неизбежното, вълната от войници, които преминаваха стената, кръвопролитие, мъченията и смъртта в деня на най-големия ни празник. Елеазар дойде на площада. Всички се бяхме събрали там, призвани от овнешкия рог, който обикновено ни викаше за молитва. Проправих си път през тълпата, въпреки че все още се чувствах зле от раждането и носех бебето увито под плаща си. Оставях следа от капчици кръв по камъните, които ставаха черни, когато падаха от мен — знамение, което разбирах добре.

От мястото, на което бях, в края на тълпата, виждах жените, чиито деца бях довела в този свят. Виждах дъщеря си с нейния лък, с полепнала по ръцете и краката ѝ кал, и сина си, съсипан от битките, още преди да е станал мъж, и целия си измъчен и тъжен народ, и мъжа, когото обичах от първия миг, в който той дойде при мен.

— Решихме да не следваме римляните, а единствено Бог. Сега настъпи времето да докажем своята вяра. Не можем да се опозорим пред очите на нашия Господ, нито да се предадем в робство. Ако паднем в ръцете на римляните, това ще бъде краят на всичко, не само на нашия живот, но и на живота на Цион. Бяхме последната крепост на нашата вяра и както Бог ни отдаде тази чест, сега е наш ред да му покажем, че сме заслужили милостта му и да умрем достойно като свободни хора.

Хората започнаха да се паникьосват при думите на Бен Яир. Някои май искаха да се опитат да избягат. Но имаше и огромно ядро от верни воители, които жадуваха за свобода и нямаше да обърнат гръб на своя водач.

— Когато утрото настъпи, врагът ще дойде за нас и ние няма да успеем да ги удържим. Но имаме избор дали да умрем с чест, в прегръдките на любимите си хора. В този свят не можем да победим римляните в битка, но можем да ги лишим от победата им.

Жените от двете ми страни се разплакаха. Изпитах огромна жал към Елеазар, че трябваше да каже тези думи.

— Направихме всичко, за да спечелим свободата си, и не можем да спрем сега. Не знаем защо Бог позволи Неговият град да бъде сринат, защо остави народът Му да бъде унищожен, защо трябва да умрем днес. Свободата ни е нашият саван и той е по-славен от всеки друг. Няма да оставим нищо след нас за враговете ни и вкусът на тяхната победа ще е горчив. Няма да могат да отделят главите от телата ни и да ги хвърлят на гарваните.

Жените се разридаха, някои от мъжете също. Пламъците около нас бяха благословия, защото тътенът им заглушаваше звуците на агонията и скръбта.

— Нека жените ни умрат неопетнени, а децата ни не познаят що е робство. Искате ли да бъдат играчка на дивите зверове, да бъдат изтезавани с огън, бичувани и поробени? Да побързаме. Да избегнем злодеянията, на които са способни само хората. Предпочитаме смъртта пред тези страдания. Нека си отидем от този свят свободни, заедно с жените и децата си. Нека историята запомни, че сме избрали сами как да живеем и как да умрем, избор, който направихме от самото начало. По-добре смърт, отколкото живот в робство.

Пратиха воители да подпалят складовете. Жегата стана още по-силна, превърна се в ад. Сякаш бяхме влезли направо в месец Ав, времето, когато скръбта на народа ни пламтеше, когато Бог поставяше вярата ни, честта и убежденията ни на изпитание.

Слушахме Елеазар, сякаш бяхме в сън, който не можехме да спрем и от който не можехме да се събудим. Любовта ми към него бе толкова силна, че чувствах как се прекършвам от тежестта ѝ, както клоните на бадемовите дървета се бяха строшили под напора на тараните; страстта ми ме пронизваше като нож. Хората започнаха да тичат към домовете си, не за да избягат, а за да съберат по-ценните си притежания и да ги унищожат, за да не попаднат в ръцете на римляните. Издигнаха голяма клада и хвърлиха вътре всичко, което имаха — дрехи и сандали, дървени купи и купища вълна. Прерязаха гърлата на останалите кози и овце и телата им бяха поставени в кладата, като жертвен дар за Бог, защото вече нямахме нужда от мляко и месо, а единствено от Неговата милост. Не бе останал Храм и това щеше да бъде последното ни жертвоприношение.

Хората на Елеазар, най-добрите му воители, опитни в битките, които се бяха сражавали рамо до рамо с него и бяха дошли чак от Йерусалим, за да станат ястреби в пустинята, го бяха наобиколили. Някои от тях хлипаха, потънали в скръб; други вече се бяха откъснали от болката на този свят, защото бяха приели, че ще го напуснат. Бяха петдесет или повече, Амрам бе сред тях; написаха имената или инициалите си върху чирепи от изпочупени делви. Плачът нарасна, когато започна тегленето. Свещеникът и всички равини започнаха да се молят и да пеят, олюлявайки се напред и назад, потънали все повече в транса на своите молитви.

Щяха да бъдат избрани десет от тях, които да се заемат с делото и да отнемат живота на всички нас. Те щяха да понесат бремето на убийците, за да не поемем греха да се нараним сами, защото законите ни го забраняваха. Когато приключе със задачата си, щяха да се убият взаимно, докато останеше само един. Този мъж щеше да поеме тежестта на всички наши грехове и щеше да мине през трите порти на Геена, адската долина, където демоните щяха да го измъчват до края на вечността.

— Защо трябва да се боим от смъртта, щом не се боим от съня?
— провикна се Елеазар като обезумял, с толкова чист възторг, че никой не посмя да извърне очи. Видях го отново така, както някога при кладенеца, разгневен от неправдите, които хората вършеха, уверен, че той може да оправи всичко в името на Бог. — Смъртта дава свобода на душите ни. Изисква се истинска смелост, за да откриеш истинската свобода. Щеше да бъде по-добре да бяхме умрели, преди да видим Йерусалим в руини. Сега надеждата ни е мъртва, но можем да отмъстим на враговете на свещения град и да покажем милост към любимите си хора, на жените, децата и най-скъпите ни приятели, като не позволим да ги отведат в окови и да ги измъчват.

Съпрузи и съпруги се прегръщаха, майки целуваха децата си, синове търсеха бащите си, за да могат да умрат един до друг. Десетте мъже бяха избрани, нашите спасители и езекутори. Бен Яир изтегли меча си.

— Родени сме, за да умрем, ние и тези, които сме създали и довели в този свят. Това е съдбата, с която ще се сблъскат и най-големите щастливци сред нас. И съдбата ни вече ни зове.

Моята съдба също ме зовеше.

Бързо махнах на Йаел и Ревка да ме последват. Затичахме се към стаята ми, като дърпах Леви за ръката, за да не го повлече тълпата. Ноа подтичваше след нас. Ревка за малко да припадне сред блъскащите се хора. Йехуда бе в стаята ми, увит в бялата си дреха, и се молеше за душите на мъртвите. Адир не се виждаше никъде.

— Къде е той?

Бях толкова разтревожена, че хванах горкото момче за молитвения му шал и го разтърсих. Ревка, която вече смяташе Йехуда за свое дете, се спусна да го утешава. Най-накрая успя да го накара да проговори.

— Притесняваше се за Азиза. Каза, че тя е заела неговото място, но сега трябва да отиде и да я намери, за да я върне тук.

Изтичах към шкафа за книгата със заклинания на майка ми, като придържах бебето до гърдите си. От площада се понесоха писъци, защото избраниците бяха започнали делото си и някои от умиращите не можеха да гледат как любимите им хора загиват, дори от ръцете на нашите воители, ангелите на милосърдието, пратениците на нашата съдба. Ръцете ми трепереха. Може би е било предопределено да има

изкупление за мен. Може би любовта нямаше да ме погуби, а щеше да ме спаси.

Подадох книгата на майка ми на Йаел и настоях да я вземе. Забелязах, че носи нашийника на лъва увит около ръката си, и знаех, че съм постъпила правилно, като я избрах, защото бе не само решителна, но и предана.

Ревка се бе свила в ъгъла заедно с внуците си и държеше Арие в скута си. Той бе още бебе, но бе чувствителен и знаеше кога е необходимо да пази тишина. Когато Ревка вдигна пръст към устните си, момченцето само сви устни и каза шшш, след което облегна главичката си на гърдите. После потупах все още хлипация Йехуда по рамото, който се измъчваше от вина, че е позволил на Адир да излезе. Беше още момче и майка му го бе оставила тук, за да бъде в безопасност. Всички бяха приседнали на пода на бившата царска кухня, стая, която бе станала зловонна, непоносимо гореща, като гроб в пустинята.

Детето, което бе моето сърце, се разплака. Развих плаща си и я подадох на Йаел, както й бяха дала и книгата със заклинания. Извадих дървената кутия, която бе дошла с мен чак от Египет, онази, която майка ми заключваше с ключ във формата на змия. Понякога като малка си мислех, че змията ще оживее в дланта ми. Вътре се намираха съставките, които пазех за най-лоши времена: кожа от черна усойница, която спи между скалите, пепел от огъня, на който бе принесен в жертва гълъб, стрит лапис лазули, въжета, завързани в сложни възли. Всички тези неща бяха предназначени да създадат цяла мрежа за защита. Взех това, което ми бе нужно. Щях да намеря децата си на площада, след това щях да отида при Елеазар. Паниката се разля в мен, защото знаех, че независимо какво правех, в този ден щях наистина да се удавя. Това бе съдбата, която ми бяха предrekli костите в кулата.

Йаел постави ръка на рамото ми, опитвайки се да ме спре. Каза, че е прекалено късно.

— Нима ти не би направила всичко за тези, които обичаш? — попитах я аз.

— Да, готова съм на всичко — отвърна тя. — Затова сега ти казвам: не отивай при него.

Веднъж ми бе обещала, че ще направи това, което я помоля. Напомних й го сега, докато й подавах последния плод, който бях

запазила, нар — същия плод, който ѝ бях дала при предишната ни раздяла. Тогава аз бях момичето, което се грижеше за нея в Йерусалим. Тя ме прегърна и може би двете щяхме да се разплачем, ако имахме време. Вместо това се отдръпнах и ѝ казах какво искам от нея. Надявах се, че ще ми се подчини и сега, както ме бе послушала, когато бе малка. Ако видеше знак от гълъбите, трябваше да попита Ревка къде тя ме бе видяла за първи път такава, каквата съм. Трябваше да отидат там незабавно, без колебание.

Навсякъде цареше хаос. Опитвах се да си проправя път. Тези, които казват, че не можеш да видиш малах ха-мавет, грешат. Видях го да стои точно пред мен, дванайсетте му криле бяха почернели от огъня, безбройните му очи виждаха всичко, което бяхме, и всичко, което правехме. Бях уловена в прегръдката на мрака, оскърбление за сияйността на Бог. Трябваше да страдаме, да се изправим пред него, но аз не бях готова за срещата, докато не намерех децата си.

Римляните бяха започнали да поставят дъските, по които щяха да стигнат до стената на сутринта. Бе нощта преди бягството на предците ни от Египет, нощта, когато започна смъртта ни. Съпрузи и съпруги лежаха един до друг върху залетите с кръв калдъръмени улици, за да посрещнат смъртта заедно; децата стояха в редица, хлипайки. Десетимата езекутори вършеха горестното си дело, обикаляха от къща на къща, безпощадни като дясната ръка на Всемогъщия.

Минах през Западния площад, после надолу по стъпалата към Северния дворец. Гърдите ме боляха, от мен все още се стичаха капки кръв, но продължих. Сред целия хаос чух кучето на дъщеря ми да лае. Затичах се, следвайки ехото на отчаяния звяр; избягвах хората, криех се в сенките, докато видях фигури близо до входа към малкото езеро, където някога се бе къпал царят — в студената вода, заобиколен от белите лилии, донесели от Александрия. Там, на стълбището, Амрам бе застанал зад дъщеря ми. Стрелите ѝ се бяха разсипали край нея, а той я бе хванал през кръста и прерязваше гърлото ѝ. Чу последното ѝ стенание и се отдръпна. И тогава видя сребърния медальон на шията ѝ. Свлече се до нея и я взе в прегръдките си, скръбта му бе безмерна, защото едва сега бе разбрал коя бе тя, воинът, който се бе сражавал до него и го бе спасил. Ридаеше за това, което бе направил, оплаквайки всичко, което бе умряло заедно с него.

Внезапно Адир се появи и се затича към Амрам. Синът ми нямаше копие или меч, само патерицата си, с която го нападна, защото бе видял как убива сестра му и сега стоеше в нейната кръв. Амрам се обърна и го прониза, после довърши работата си, като преряза с едно

движение гърлото на момчето ми. Носеше молитвения си шал като всички избраници на смъртта, дрехата, която трябваше да бъде направена винаги от лен с една-единствена вълнена нишка, за да напомня на човека, който го носеше, за небето и за Божиите повели. Но шалът на Амрам изглеждаше кафяв от попилата в тъканта кръв.

Гледах всичко като в сън, сякаш го бях виждала и преди и бях дошла тук, за да стана свидетел, за да не бъдат сами децата ми в часа на своята смърт. Помолих се на Бог да ги прегърне, когато стигнат до Него, помолих се да влязат в сияйната Шехина.

Синът ми не бе воин, беше малко момче. Воинът в семейството ни бе дъщеря ми, жената, която не бе очаквала да я нападне някой, който я бе обичал толкова много.

Кучето побесня, когато видя какво се бе случило с господарката му, виеше така, сякаш бе човек, а не звяр. Не отстъпи, когато Амрам се обърна, за да го пониже; застана над мъртвото тяло на Азиза и се опита да я защити, оголил зъбите си, от които се стичаше пяна. Амрам го изрита, после го нападна, но кучето остана на място. Звярът търсеше отмъщение, по-верен на своя боен другар от този, който го пронизваше сега, отново и отново.

Огромното куче отказваше да умре, пазителят на моята дъщеря, чиято тайна бе разкрита след смъртта ѝ — тя бе единствената млада жена, която бе подстригала косата си и носеше мъжки дрехи. Червените ѝ стрели се бяха пръснали около нея, нейното поле с цветя, последното ѝ сбогуване. Макар да бе смъртно ранено, кучето се вкопчи в Амрам и заби зъби в плътта на врага си. Стоях там, замаяна от скръб, и наблюдавах битката, докато и кучето, и мъжът бяха толкова наранени и изтощени, че нито можеха да продължат, нито да умрат.

Мъжът от долината трябваше да изпълнява заповедите на водача си, защото бе един от десетимата избраници. Вместо това бе дошъл да потърси Азиза. Когато видя какво е станало, преряза гърлото на кучето, за да може звярът да умре с чест. Така го освободи от мъките и от задълженията му на този свят. Но когато застана над Амрам, който се гърчеше от болка, не му предложи нито утеха, нито подкрепа. Мъжът, който някога се бе казвал Йоав, тогава, когато все още бе имал състрадание и вяра в душата си, остави убиеца на дъщеря ми да умре в агония.

Когато Амрам най-накрая издъхна, Мъжът от долината свали бронята на мъртвеца, за да му отнеме и тази чест; разсече я на части и остави сребристите люспи да се посипят по земята, за да знае Бог, че тук лежи страхливец, незаслужаващ да бъде наречен воин. После свали молитвения си шал и покри Азиза, сякаш тя бе мъж, воин, паднал в битка. Може би искаше да вярва в това. Не можеше да понесе да я види като жена, като момиче от плът, не от желязо, което също го бе обичало.

Когато обезумелият воин се втурна обратно към хаоса на площада, аз се затичах към децата си. Затворих очите им и се помолих за душите им. Умих стъпалата и ръцете им с вода от езерото, макар че от пепелта тя бе почерняла. Посипах главите им с билките, които носех със себе си, и казах заклинанията, за да бъдат защитени — ако не в този свят, то поне в отвъдния. Припомних си за миг как ги бях родила: Азиза в стаята в Йерусалим с трите жени, посветили се на кешафим; Адир в палатката в Желязната планина, където чаках съпруга си да пристигне от източните брегове на Моаб, яздейки с бързия си кон, за да може на десетия ден да види сина си и да го обяви за цар на своя народ.

Десетимата бяха поели на убийствения си поход в името на нашата чест и за прослава на Бог. Докато се качвах по стъпалата към платото на върха на планината, навсякъде се натъквах на тела. Тези, които се бяха обичали, тези, които се бяха ненавиждали, тези, които вярваха в свободата на Цион, тези, които бяха последвали съпруг или брат, тези, които бяха родени в планината, тези, които бяха сънували, че ще умрат тук... Всички лежаха един върху друг по камъните. Видях гарвана в черния шал, който ме бе прогонил в пустошта, свита на кълбо в градината си, и се разплаках за душата му. Видях бащата на Йаел, убиеца, който бе отнел живота на мнозина из двора на Храма в Йерусалим, покосен близо до казармите, кръвта му бе ярка като цвете.

Отидох в гълъбарниците и отворих вратите на първите два, после и на третия, каменния колумбариум, построен като кула, мястото, където най-често работех с дъщерите си, където Ревка бе дошла, все още скърбейки, където Йаел бе викала птиците без нито една дума. Знаех, че ще се разбира с тези създания, още когато за пръв

път бяхме отишли на пазара в Йерусалим и тя ме бе помолила да освободим гълъба, който бяхме купили, а в замяна ми бе обещала, че направи всичко, което поискам от нея.

Изпъдих гълъбите, като размахвах шала си, свирках и наподобявах гласа на ястреба, за да напуснат гнездата си. Те литнаха в почернялото небе, всички наведнъж, осветиха мрака със своето сияние, разнасяйки съобщението, че е настъпило време за умиране и време за възкресение.

Мъжът, когото обичах, ме посрещна на прага на дома ми. Нямаше никой друг, бяхме само ние двамата, както в деня, когато ме отведе в леглото си и аз оставих алени петна по завивките, не къна, а кръв. Другите бяха тръгнали. Йаел бе спазила обещанието си. Бе направила това, което бях поискала от нея.

Отказах се от всичко, освен от моя възлюбен. Не ме интересуваеше дали има кръв по себе си. Не исках да знам колцина бе посякъл, нито дали бе прегърнал жена си, преди да я убие, нито дали бе поискал прошка от нея след всичкото това време.

— Смъртта крачи до нас, но не и с нас — каза той, като ме стисна в прегръдките си.

Радвах се, че не бе видял новата си дъщеря. Ако го бе направил, щеше да бъде прекалено болезнено за него да я остави, а аз никога не бях искала да съм причина за болката му, както знаех, че и той никога не бе искал да ми причини страдание. Майка ми ме бе предупредила какво ще ми донесе любовта. Но тогава това не ме интересуваеше, както не ме интересуваеше и сега.

Очите му бяха гълъбовосиви, като мъглата, която се бе разсеяла, когато светът е бил създаден в онзи първи ден на сътворението, в деня, когато Бог ни бе дал словото и ние се бяхме научили да говорим и думите ни бяха превърнали света в това, което бе сега. Можех да завия пред лицето на съдбата и да покрия главата си. Можех да помоля за още време, да го изнудя да избяга с мен. Но може би бях получила вече всичко, от което се нуждаех в този живот. Моят възлюбен бе упорит мъж, истински вярващ. Той бе по-сложен от всеки друг мъж, когото бях срещала, и бе единственият, който би могъл да ме накара да прекося Соленото море и да оставя съпруга си и зелените хълмове на Моаб.

Това бе имала предвид майка ми, когато ми бе казала, че любовта ще ме погуби. Любовта те кара да се отдадеш напълно, тя те обвързва с този свят и с нечия чужда съдба. Легнах на земята до Елеазар. Бяхме заедно, както винаги сме били, дори когато ни разделяха морета и планини, защото отдавна бяхме станали едно цяло, събрани заедно от нещо много по-голямо от нашето желание.

Това бяха нашите последни мигове живот в този свят, но бях готова да умра хиляди пъти, за да имам неговата любов. Целунах го така, както никога не бях целувала друг мъж. Духът му се сля с моя, докато ме притегляше към себе си и проникваше в мен. Разплаках се, но само защото водата бе моята стихия, това, за което копнеех най-много и от което се нуждаех. Когато приключи, все още плачех, защото трябваше да се откажа от него. Обичах го дори сега, когато допря ножа до гърлото ми. Докато се давех в кръвта си, му прошепнах:

Грешиш, братовчеде. Родени сме, за да живеем.

15 Нисан, 73 г. сл.Хр.

ЧАСТ ПЕТА

АЛЕКСАНДРИЯ

80 Г. СЛ.ХР.

Наричат ме Вещицата от Моаб.

Така е било записано в Книгата на живота. Преди да се родя от вече мъртва жена, преди да напусна Йерусалим и да бъда ухапана от лъв, преди римляните да дойдат и да ни унищожат, вече е било решено, че това ще се случи.

Някога бях убедена, че никога няма да позная удоволствието от простичките неща: да изтъчеш дреха, да приготвиш вечеря, да срещеш косата си. Мислех, че животът ми е свършил и ангелът с хилядите очи е пред вратата ми. Но грешах. Имам къща от бели камъни. Майсторите направиха фонтан в средата на двора ни, сред малка, оградена с ниска стена градинка, в която има финикови палми и саксии с жасмин и бели лилии, каквито не могат да бъдат намерени другаде, освен може би в полетата на отвъдния свят.

Когато малах хамавет дойде за мен, опръскан с кръвта на моя народ, носех плаща на невидимостта. Бях слязла толкова надолу във вътрешността на земята, че той трябваше да измине стотици стъпала зад мен, преди да ме открие, макар да притежаваше зрението на цяла армия. Въпреки дарбата му все още бях скрита от погледа му, защото бе казано, че смъртта трябва да затвори очи, когато влиза във водата, а аз бях влязла в цистерната; кладенецът бе толкова дълбок, че според някои бе бездънен и стигаше до центъра на земята, обратно към основния камък в Йерусалим, където бе започнало сътворението.

Водата ни спаси и ни защити от бушуващите над нас пламъци и от хищните ръце на смъртта. Тичахме надолу по стъпалата, останали без дъх в мрака, докато тя вилнееше над главите ни, преди да влезем във водата, сякаш бяхме риби, защото нашите хора бяха сестри и братя на тези създания. Така успяхме да оцелеем, докато другите бяха обречени да загинат.

В Александрия утрините са бледи, въздухът е толкова влажен, че прилича на свят от вода, преди слънцето да успее да пробие с жълтите си лъчи светлина. Виждам пристанището, докато приготвям за закуска черен чай, сусамови сладки, сочни портокали, нарязани на четвъртинки. В обора си имаме три черни кози, няколко овце зад оградата, бяло магаре, което е толкова бързо, че вдига огромни облаци червен прах, когато тича. От време на време в града има размирици и нападения срещу хора от нашия народ, но ние оцеляваме.

Арие и Йона играят в градината след уроците си, кроят се сред тръстиките край езерото, когато чаплиите идват да се хранят. Един бял женски ибис си хареса фонтана ни. Стои на тънкия си крак и пие вода, повдигайки глава към небето. Може би тези, които оставихме зад нас, ни посещават под формата на това създание, защото то ни наблюдаваше внимателно и със състрадание.

Внуците на Ревка вече не са деца, а мъже, с толкова високи сенки, че често се изумявам как е възможно да са на онези момчета, на които разказвах истории, за да заспят нощем. Сега аз и Ревка се въртим в леглата си, докато сънуваме мъжете, които отказаха да се предадат, и жените, които последваха дълга си. Помним всичко, за което се бяха борили, и всеки, когото бяха обичали. Помним как изглеждаше светът, когато в него властваше войната.

Вечер, когато небето е обагрено от прозрачна алена светлина, в часа, когато пространството между световите се отваря, преди мастиленосинята нощ да се спусне над земята, жените идват на задната порта и търсят Вещицата от Моаб. Облечени са в най-красивите си дрехи, с кожени сандали, с които стъпките им са съвсем безшумни, златни пръстени с печат и скъпи гривни украсяват тънките им пръсти и китки, а очите им са оградени с черен прах. Предлагат ми златни и сребърни монети, наниз от перли. В замяна искат да хвърля птичи кости по земята, за да предскажа бъдещето им. Искат риган и седефче за амулети и отвари, за да имат добро здраве, да родят деца или да прогонят враговете си. И винаги, винаги искат любов. Отварям книгата, където са записани рецептите, мастилото все още е свежо, въпреки че пергаментът е станал кафяв и сякаш държа есенни листа в ръката си.

Жените, които идват при мен, казват, че съм умна, поразяваща, красива, мъдра. Споделят ми тайните си и говорят за престъпления и

сънища. Доверяват ми неща, които никога не биха казали на друг, въпреки че съм чужденка. Правя най-доброто по силите си, за да им помогна. Една мъдра жена ме научи да предсказвам бъдещето и да разгадавам знаците му, но благодарение на един призрак се научих как да слушам.

Често тръгвам по ветровития павиран път към пристанището, за да наблюдавам огромния фенер, който се пали вечер в кулата на остров Фарос, едно от седемте чудеса на света. Гледам корабите, които идват от Гърция, прекосили морето с огромните си бели платна, в които духат ветрове от четирите посоки на света. Водата е навсякъде около нас. Когато Нил прелее, нивите стават зелени и има големи празненства, от дърветата висят фенери, тъпаните бият цяла нощ, момичета с воали и дълги поли танцуват край огньовете. Реката тече с всички нюанси на синьото: мастилено и тюркоазено, с цвета на скъпоценния лапис лазули, индигово, небесносиньо, тъмносиньо като бездънното море. И все пак аз копнея за пустинята. Слонова кост, алабастър, камъните, от които стъпалата ми кървяха, нож, за да бележа дните по кожата си, мъжа, когото обичах. Вечер мирисът на тази суха земя идва насам от Юдея и ми напомня за това, което някога бях. Косата ми е сплетена и напръскана с аромати, но нощем я разпускам да падне свободно по гърба ми.

Когато стоя в мрака, птиците идват при мен. Те все още ме познават.

Аз съм момичето от пустинята, макар да съм толкова далече от нея.

Аз съм жената, спасена от гълъбите, защото, когато ги видях да политат в небето над Масада, разбрах, че е време да бягаме.

Бяхме в кухнята на двореца и чакахме малах ха-мавет да влезе през вратата в образа на един от десетимата избраници, които трябваше да прережат гърлата ни. Ревка и децата се бяха сгушили един в друг, без да издават нито звук, останали без воля, като овцете, които вървят покорно към касапина, когато ги повикат със звъна на камбанките. Крачех нервно върху красивите черно-бели мозайки по пода, после отидох до вратата и се загледах нетърпеливо в тълпата. Надявах се, че Шира скоро ще се върне и с нея щяха да бъдат спасените от ада Азиза и Адир. Но колкото повече гледах, толкова повече се разтрепервах, защото на площада се трупаха купища тела,

кръвта течеше навсякъде като река, вълна, която заливаше маслиновите дървета, финиковите палми и градината, превърнала се вече в прах. Чуваха се непрекъснати степания, но скоро писъците отстъпиха и се възцари неестествена тишина. Шира ми бе казала веднъж, че мълчанието е единственото нещо, от което трябва да се боим. То е единственият ни враг, защото също като следите от стъпките в пясъка, които бурята заличава, е знак, че сме изчезнали от взора на Бог.

Йона внезапно се разплака, нарушавайки тишината със сладкия глас на кърмачето, искащо да бъде нахранено. Все още кърмех Арие, затова щом новороденото изскимтя, почувствах, че млякото ми излиза. В този миг разбрах, че въпреки смъртта наоколо, все още съм жива.

Крепостта гореше отвътре, разкъсвана от собствените ни хора. Всяка къща бе в пламъци, всяка вещ бе хвърлена в раздухваната от вятъра клада, която бързо се превърна в истинска стихия; искрите димяха по покривите и по листата на малкото дървета, които още не бяха изсечени за направата на втората стена. Много от телата вече бяха изгорели и пепелта се издигаше нагоре, за да доведе нощ, по-тъмна от всяка, която бяхме виждали досега. Бе навечерието на Песах, но нямаше манна, само черно небе и стълбове дим. Вдишвахме костите на своите съграждани — желанията им, дребните им различия, вратата им. Всички бяха принесени в жертва и изчезнаха в пепеливия, ухаещ на смърт въздух.

Нямаше звезди и мракът царуваше, както е било преди първия ден на сътворението. Но тогава гълъбите политнаха в небето през дима, сякаш самите те бяха звезди. Дали някога по същия начин, докато народът ни се бе лутал четирийсет години из пустинята, се бе появила манната, дали бе литнала над земята като тези гълъби, които ни носеха послание, че трябва да се спасим и да оживеем?

Тъй като птиците не летят нощем, разбрах, че това бе знакът, който Шира ми бе обещала. Тя, която някога в Йерусалим се бе грижила за мен, малкото момиче без майка, сега отново ме спасяваше. Беше отворила вратите на гълъбарниците, както ние сега трябваше да отворим вратите за себе си.

Взех дъщерята на Шира с една ръка, а с другата прегърнах сина си. Чувствах ги като близнаци, макар едното дете да бе току-що родено, а другото преди двацет месеца. И двете ми бяха еднакво

скъпи. Казах на Ревка да се стегне, защото трябваше да бягаме. Нямаме време за плач, нито за смърт, казах ѝ аз, и сама се изненадах от решителността си.

Ревка ме изгледа така, сякаш бях полудяла, защото бяхме пленници на римляните, на собствените си хора и на съдбата. Казах ни да обърнем гръб на света, който ни предстоеше да загубим, и да прегърнем смъртта. Но бебетата в ръцете ми скимтяха, живи, предопределени за нещо повече.

Заповядаха ни да умрем, за да не се предадем в ръцете на врага, и може би щях да го направя, ако не бяха децата. След като обясних плана си, Ревка бързо се съгласи. Щяхме да направим всичко, за да спасим тези, които ни бяха поверени. Ревка го беше правила вече веднъж, когато бе скрила внуците си зад водопада. Бях решена да не загубя още един лъв. Не можех да се подчиня на заповедите на водача ни. Ако това бе предателство, то аз избирах да съм предателка.

И преди бях нарушавала закони и Бог, който бе ставал свидетел на греховете ми, ми бе прощавал.

Накарах Ревка и момчетата да станат и да побързат. Йехуда се поколеба, защото бе учен да не се противопоставя на насилието, а да го приема. Припомних му, че майка му го бе поверила на нас, за да го спаси; това беше нейното желание и той трябваше да почита нея над всичко друго.

Повдигнах чергата и разкрих вратичката в пода на кухнята, която е била предназначена за бягство на царя. Азиза веднъж ми бе доверила, че е използвала този изход, за да се среща с Амрам. Никой не знаеше за тунела, освен царя, който бе умрял преди сто години.

Вмъкнахме се в пространството под пода тихо, плъзгайки се в сенките. Затворих вратата зад нас и се озовахме в пълен мрак. Слизахме внимателно по стълбището, държахме се за ръце и пазехме мълчание, като плъхове. Ноа и Леви бяха свикнали с мълчанието, защото бе част от тяхната природа. Йехуда бе отговорно и послушно момче. Дори Йона и Арие, изглежда, усещаха, че ако не пазят тишина, ще бъдем хванати в мрежата на смъртта. Не пицяха и не скимтяха, вкопчени в мен, без да се оплакват.

Мислех за брат си, един от десетимата, които бяха избрани от нашия водач. Чудех се дали още носи синьото късче от копринения ми шал, дали помни деня, в който отидох при него под огненото дърво и

го помолих да остави ножа. Може би този нож бе всичко, което имаше днес, единственото, на което вярваше и бе верен. Помолих се за него. Молитвата ми бе песен в памет на мъртвите, за да им донесе покой в отвъдния свят.

Минахме през каменната стая, вдишвахме влажния въздух, не спряхме, докато не стигнахме до друго стълбище, което ни изведе до тежка дървена врата. Открехнахме я и се озовахме на открито. Стояхме там, горчивият пушек ни обвиваше, вятърът носеше огнени искри на вълни, както и духовете на мъртвите.

Ревка хвана ръката ми и двете се спогледахме; не ни бяха нужни думи, за да разберем договора, който бяхме сключили.

Искахме да живеем.

Държах добре увитото новородено дете на Шира под шала си, за да е спокойна и никой да не я види, а Арие бе подпрян на хълбока ми. Той гледаше с тъмните си широко отворени очи и ръчичките му здраво стискаха туниката ми. Когато излязохме навън в нощта и вратата на тунела се затвори зад нас, имах чувството, че сме преминали през първата порта на Геена, вратата, която води към долината на ада. Все едно бяхме попаднали в свят, в който имаше само грешници, и те бяха наказани. А може би това бе изпитание за вярващите. Можехме ли да се изправим срещу ада и да минем през огъня без колебание, или щяхме да паднем на колене и да се откажем от живота си?

Не можехме да се върнем назад. Светът ни бе опустошен. Ревка и момчетата не искаха да продължат, защото навсякъде имаше тълпи и те се бояха, че ще ни видят. Останете в сенките, казах им аз, защото така бях правила в пустошта, когато исках да се скрия от птиците и да ги примамя да кацнат наблизко.

Попитах Ревка къде бе видяла Шира за първи път, защото тя ми бе казала, че трябва да отидем на това място. Мислех, че са гълъбарниците или пък Змийската порта, но Ревка ми прошепна нещо, което ме изненада: бе виждала Шира много пъти, но истинската ѝ същност бе прозряла едва в голямата цистерна, разположена в най-дълбоката пещера, която майсторите на Ирод бяха издълбали в тази планина, стотици стъпки надолу, в най-отдалеченото поле. Шира бе искала да отидем там.

Вървахме сред лудостта около нас. Минахме покрай казармите, покрай бясно горящата клада. Сега върху нея бяха натрупани тела,

заедно с провизиите и останките от животните, всичко, което имахме в складовете и хранилищата си. Димът бе остър, но аз спрях рязко, защото до купчините оръжия, сред другите заклани войници, видях баща си.

Отидох до него и коленичих, за да затворя очите му. От изражението на лицето му разбрах, че най-накрая бе заедно със своята любима съпруга, жената с огненочервената коса, която бе и моя майка. Поне това беше общото помежду ни. На земята до баща ми лежеше сивият му плащ. С него можеше да се прикрие и да избегне съдбата си, но той го бе свалил, защото бе убиецът Йосиф бар Елханан, моят баща, и такъв щеше да остане във вечността.

Докато изучавах лицето му, спокойно за пръв път от толкова време, си спомних какво ми бе казвал за своя талант да става невидим. Хората често не виждат това, което е точно пред очите им. Те търсят тайни и заровени надълбоко неща, но откритостоящото пред тях на дневна светлина ги заслепява така, че не го забелязват. Мишка, която пробяга бързо по масата, е по-малко вероятно да бъде уловена, отколкото онази, която се крие в ъглите. Всички очакват тя да се спотайва точно там. Убиец, който влезе в стая, може да остане незабелязан, ако върви уверено, сякаш има правото да бъде на това място.

Взех плаща на баща си. Другите ме последваха, вървахме вкупом като облак, сякаш бяхме мъгла, а не човешки същества. Минахме бързо през градината, където някога растяха бадемови дървета и силният вятър разнасяше из въздуха розови цветчета. Нищо не беше останало тук, нито клон, нито стрък, но земята бе покрита с искри и въглени, които блещукаха като бели нощни пеперуди. Полето бе отрупано с тела и косата на мъртъвците се вееше там, където преди растяха цветя.

Ревка каза на внуците си и на Йехуда да мислят за тъмните фигури по земята като за паднали дървета. Делото на десетимата избраници бе почти завършено; скоро те щяха да се заемат един с друг. Вече стояха до Водната порта и теглеха клечки, за да видят кой ще бъде последният воин, мъжът, върху когото щяха да паднат греховете на братята му, и който трябваше да убие останалите деветима, преди да вдигне меча срещу себе си.

Имаше още някои оцелели. Видяхме семейство с четири деца да чакат пред един горящ склад, мълчаливи като духове, въпреки че още

бяха в света на живите и трепереха от страх. Бащата пръв предложи гърлото си на един от воините, сякаш за да покаже на децата си как се прави; сигурно така им бе показвал как се стрижат овце, как се стреля с лък или как трябва да се молят при изгрев-слънце. Но това не бе урок по красота или познание, просто един грозен момент, изпълнен с ужас. Децата се скупчиха около умирация си баща, дърпаха го за плаща, като че ли така щяха да върнат духа му от отвъдното.

Избраникът бе Ури, воинът, който ни бе намерил в пустинята, момчето, което бе най-добрият приятел на брат ми, спокойният млад мъж, който изпитваше такова страхопочитание пред тази крепост, когато ми я описваше, докато седяхме край огъня в пустинята, че смяхах, че ме лъже.

Той ми бе разказал за фреските на седемте сестри, изрисувани от най-добрите художници на Рим, за баните, отоплявани с керамични тръби, за градините, висящи от скалите, за двореца, обърнат на север, така че всички, които живеят в него, винаги да гледат право към Йерусалим. Стояхме заедно в пустинята сред угасващата светлина, около нас ухаеше на мирта и наблюдавахме огъня, вирайки се във все още неясната си съдба. Бяхме млади и пустинята ни обграждаше с неземната си красота, звездите блестяха над нас, толкова многобройни, че се замайвахме от светлината им.

Сега звездите бяха скрити от кълба дим. Ури нашепваше молитва за човека, когото бе убил. Мъжът бе един от пекарите на площада. Ревка потрепна, когато видя бялата престилка под молитвения му шал, която за миг стана алена. Сякаш някой размахна знамето на отчаянието пред очите й. Сграбчих я за рамото и я принудих да ме последва, както аз бях последвала гълъбите, когато те излетяха от единствения дом, който някога бяха познавали.

Децата на пекаря вече бяха мъртви под ножа на Ури; бяха се събрали накуп, за да се подчинят на убиеца си, защото нямаше къде да бягат.

Може би Ревка издаде стон, когато се извърна от тази страшна сцена, може би някое от момчетата стъпи на камък или дъщерята на Шира изскимтя под плаща ми. Изшътках, но беше прекалено късно. Ехото от звука накара Ури да се обърне и той ни видя в мрака. Довърши бързо работата си — след като приключи с децата, майката

сама разтвори плаща си и оголи шията си, за да се отърве от този живот.

Ури се запъти към нас, подтикван от дълга си. Затичахме се, като си подвиквахме един на друг, с Ревка бутахме момчетата пред нас. Дъхът ни пареше, бягахме, за да се спасим. Ноа и Леви спряха, когато осъзнаха, че баба им вече не е с нас. Възрастната жена бе паднала и не можеше да се изправи. Извика ни да бягаме, да я забравим. Ури вече се бе надвесил над нея и я умоляваше да приеме съдбата си. Запитах се дали не бе паднала нарочно, за да задържи младия воин и да ни даде време да избягаме.

Казах на момчетата да продължат и подадох бебетата на Йехуда, преди да се върна при Ревка.

— Бягай! — изкрещя тя и размаха ръце, както правехме, когато пъдехме гълъбите, които не искаха да напуснат гнездата си.

Не ме харесваше много, когато дойдох в гълъбарника за пръв път, и имаше право да е подозрителна. Не заслужавах доверие. Бях крадла, която не знаеше какво означава любовта, глупачка, която не бе разбрала какво може да й причини лъвът, ако легнеше до него. Бях момиче от пустинята, готово на всичко, за да оцелее.

Изтичах зад Ури, който държеше Ревка в хватката си. Метнах се на гърба му, не само за да имам повече сила, но и за да не виждам лицето му. Държах ножа, който някога принадлежеше на Бен Симон. Бе ми го дал, за да се защитавам, когато вече знаеше, че ще умре и че аз трябва да продължа без него.

Използвах кинжала, преди да осмисля какво точно правя, преди да усетя топлината на кръвта на Ури. Когато ловях гълъби в пустинята, смъртта им бе мълчалива и нежна. Тази беше ад, експлозия от кръв и жега. Ури пусна Ревка и се обърна изумен към мен. Посегна да ме хване, но преди да ме докосне, някой го удари отзад и той се строполи на земята. Падна като отсечено бадемово дърво в градината.

Мъжът от долината ни бе последвал. За малко да не го разпозная, приличаше повече на звяр, отколкото на човек. Затова Всемогъщият ни бе дал молитвите, за да различи човека от животните, за да изкара звяра от нас. От този воин бяха останали само остриите му метални ленти, които се забиваха в плътта му като шипове, и подгизналата му от кръв туника.

Но въпреки вида си Мъжът от долината бе човек, макар самият той да го отричаше. Когато Ури се пресегна отново към мен, някогашният равин ми изкрещя да се дръпна назад. Замахна и довърши смъртта на Ури с такава бързина, сякаш брадвата му бе направена от светлина. Може би Гавраил, който бе господарят на огъня и отмъщението, наистина крачеше до него.

След като уби младия воин, Мъжът от долината коленичи до него и изпя нашата песен за мъртвите; мнозина казваха, че това е единствената молитва, която той отправял към Бог. Пееше, изпаднал в транс. Когато се надигна, видях, че по тялото му са изписани буквите на името на Всемогъщия, защото той бе последният от десетимата.

Някога е бил равин и учен човек, мъж на вярата. Сега бе избраният за тази ужасна задача. От всички десетима воители той бе най-суровият, най-безстрашният, защото ненавиждаше човешкия род. Нищо не можеше да го докосне, нищо не можеше да го нарани.

В този миг не бях сигурна дали ще бъде нашият убиец или нашият спасител. Децата бяха застинали на място и го наблюдаваха ужасени. Момчетата познаха баща си и го повикаха, но той не отговори. Взираше се в мен и в този миг видях мъжа, който някога е бил, онзи, който щеше да стане отново, когато влезеше в отвъдното и се преклонеше пред Създателя на всичко.

— Оставям децата си на теб — каза той с пресипнал глас. — Където и да отидат, жена ми ще бди над тях.

Дори сега нея бе забравил и нея бе оставил на зверовете, които я бяха погубили. Ако беше друг мъж, може би щеше да дойде с нас и да се скрие от този ад. Но той търсеше смъртта от толкова дълго, че не можеше повече да чака. Най-накрая щеше да се срещне с нея, брадвата му бе готова да се вдигне, защото това бе единственият начин да спечели битката, която водеше със себе си.

Издиша в дланта си, после взе ръката ми в своята и ми каза какво трябва да направя. Изтичах при онези, които ме чакаха. Впуснахме се към цистерната и заслизахме възможно най-бързо по стъпалата. Пред нас имаше само тъмнина, а под нас — еката на водата. При входа на пещерата казах на Ревка да целуне ръката ми, защото това ми бе наредил да направя Мъжът от долината. Това бе последният дар на зет й. Нешама, дъхът на душата на дъщеря й, се бе върнал при нея, за да я запази тя за вечността и да я отнесе с нас, където и да отивахме.

Стъпките ни отекваха, докато слизахме надолу, но само в нашите уши, защото не бе останал никой, който да ни чуе. Чувствахме мълчанието на мъртвите, но то не ни последва. В цистерната се разнасяше само безжизненото ехо на спокойната вода, която се плискаше в скалите под нас. Щом стигнахме до дъното, бялата мазилка по ръба на кладенеца проблесна и ни показа пътя. Изглеждаше така, сякаш звездите бяха паднали под земята.

Влязохме във водата и се скрихме от смъртта. Там бяхме на шестнайсетия ден от Нисан, деня на Песах, когато настъпи утрото.

Жегата от огньовете се спускаше над земята. Ангелът на смъртта прелетя над нас, но ни подмина. Заспахме до кладенеца, защото бяхме изтощени след часовете във водата, в които се държахме за острия ръб, докато пръстите ни прокървиха. След това излязохме от цистерната, за да си отдъхнем и да не потънем. Лежахме там, косите ни се влачеха още във водата, пръстите ни боляха, туниките ни бяха подгизнали.

Може би сънувахме, че умрелите се реят някъде наблизо, защото те ни нашепваха тайните си през нощта. Бяхме толкова близко до смъртта, че ги чувахме така, както е възможно да чуеш вятъра по време на буря, дори когато си се затворил някъде на безопасно място. Когато се събудихме, се изумихме, че още сме живи. Водата бе измила черната пепел от телата ни и виждахме лъчите светлина, които влизаха отгоре, защото бе сутрин и бе настъпил още един ден.

Спогледахме се с тревога, когато чухме приглушени гласове. Помислихме, че са гласовете на мъртвите и вероятно сме сред тях, просто не бяхме разпознали отвъдното. Сигурно и ние бяхме умрели, но още не осъзнавахме, че сме напуснали телата си. Колебливо сведохме глави.

Леви и Ноа се уплашиха, че демоните идват за нас, защото ги бяха срещали и преди. Хванаха се за ръце, готови за ужасите, които ги очакваха. Йехуда твърдеше, че Краят на дните е настъпил и че неговите хора ще се надигнат от гробовете си и от планината, където бяха разпръснати костите им, и скоро ще се присъединят към нас. Започна да се моли, обърнал лице към Йерусалим; макар да бяхме под земята, можеше да отгатне посоката на свещения град по лъчите светлина, защото слънцето се бе издигнало над цистерната.

По стълбището се разнесоха стъпки, приближаващи все по-близо до мястото, където ние очаквахме съдбата си. Шумът ме накара да се

замисля за конете на царя, които стъпвали безпогрешно по тясната змийска пътека, защото нямали друг избор, слепи за опасността, която ги обграждала.

Четирима войници от легиона дойдоха при нас. Щом ни видяха, се спряха потресени. Единият сграбчи Йехуда за ръката и го изправи. Скочих веднага, за да го защитя. Косата ми бе с огненочервен цвят, кожата на лицето ми бе опръскана с приличащите на кръв петънца, които носех по рождение, и с нови — от кървавото заколение над главите ни.

Войникът отстъпи назад. Може би вярваше в духове.

— Какво си ти? — попита ме той. Говореше латински.

Престорих се, че не съм го разбрала.

— Вие живи ли сте? — попита отново мъжът.

И тогава разбрахме, че наистина сме живи, защото той ни виждаше и бе от плът и кръв, облечен в бялата туника на легиона, носещ копие, което бе готов да използва срещу нас. Но копие то остана в ръката му, защото мъжът не знаеше какво сме, а духовете не могат да бъдат убити с оръжия, направени от хората.

Ако обстоятелствата бяха различни, със сигурност щяхме да бъдем заклани, но сега войниците изглеждаха много объркани. Идваха отгоре и явно бяха видели стотиците тела, кладата, на която бяхме изгорили всичко, което притежавахме и което някога бяхме.

— Какво се е случило с останалите? — попита същият войник.

Предполагах, че са пленили и други оцелели, някои, които се бяха укрили в стаите си или бяха избягали през стената.

— Претърсихме навсякъде и не открихме живи. Всички са мъртви — продължи той.

И тогава осъзнахме, че сме единствените оцелели и само ние можехме да им разкажем историята ни.

Изправиха ни и се втренчиха в нас, боейки се, че може наистина да сме духове. Уважението им бе отражение на техния страх. Имахме кръв по стъпалата и по дланите си. Един от войниците донесе въже, за да ни завърже, но онзи, който ни бе проговорил пръв, го спря.

— Къде ще отидат? — каза той. — Могат ли да избягат някъде?

Последвахме войниците, свели очите си към земята. Слънцето светеше силно, но ние бяхме подгизнали от времето, прекарано в цистерната, и от косите и от туниките ни се стичаше вода. Приличахме

на създания, извлечени с мрежа от дъното на река, бледи риби, които бяха изплували от водния ад.

Мирисът на изгоряла плът бе силен и задушаващ. Мнозина от войниците бяха закрили устите и носовете си, лицата на много други бяха побледнели до смърт. Навсякъде летяха мухи, а над нас имаше облаци от гарвани и хищни птици. Римляните бяха подготвени за битка и не си бяха представяли, че ще бродят из поле с мъченици. Деветстотин души, изклани, изгорени. Най-ужасната гледка бяха децата и жените, майките, прегръщащи бебетата си, пчелите, жужащи край тях, сякаш останките им бяха подсладени от меда на невинността им. Такава смърт бе позор за легиона и войниците не се радваха на победата си. Мъжете, които се бояха от духове и призраци, се струпаха в края на площада, когато ни доведоха. За онези, които се бояха от боговете си, бе грях да стъпват по тази земя.

Сведох глава пред легиона, не за да ги почета, не като тяхна пленничка, а просто защото не можех да понеса да погледна лицата на тези, които бяха воювали срещу нас. Децата направиха същото и след миг и Ревка ги последва, макар да знаех, че за нея е оскърбление да се преклони пред римляни. Надявах се, че няма да ме обвини за това. Аз поне не се винях. Оставях присъдата на Всемогъщия. Имахме причина да вървим напред, имаме и какво да загубим. Все още се намирахме в света, който познавахме, онзи, в който се бяхме вкопчили, независимо че бе изпълнен със скръб, света, който нашите предци бяха създали.

Силва, великият пълководец, дойде при нас. Войникът, който ни бе намерил, ни погледна и ние паднахме на колене.

Сведохме очи към земята. Все пак виждахме сянката на Силва; той бе силата зад обсадата, пълководецът, издигнал стената и рампата, онзи, който бе унищожил нашите хора. Бе невъзможно да се разгадае поведението му — дали щеше да ни посече сам, да заповяда да ни разпънат на кръст или да ни остави на чакалите. Паниката туптеше в гърлото ми. Треперех от студ, макар да бе горещо и въздухът да се носеше в плътни червени вълни, докато слънцето се изкачваше все по-високо в небето.

Изпод спуснатите си клепачи хвърлих бърз поглед към Силва. Бе висок мъж, с тъмна кожа и строго лице. В него обаче имаше нещо повече от мускули и сухожилия. Той бе безмилостно чудовище. И същевременно, колкото по-дълго ни изучаваше, толкова повече се

убеждавах, че ако искаше да ни убие, отдавна щеше да го е направил. Пълководецът не се появяваше често сред обикновените хора и това, че бе дошъл да ни огледа лично, ме караше да мисля, че може би бяхме по-важни, отколкото предполагахме. Може би имахме нещо, което той искаше.

Ревка държеше Арие в прегръдките си, а аз — Йона. Силва може би реши, че новороденото момиченце е ангел, причината за нашето спасение, защото ми нареди да се изправя, за да я огледа по-добре. Тя беше само на няколко дни, не пратеник с криле, а обикновено човешко дете с къса и нежна сребриста коса. После очите на Силва се спряха върху мен, обходиха червените петънца по кожата ми, косата ми с цвета на огненото дърво, потъмняла от водата в цистерната; някои от кичурите ми сякаш бяха покрити с кръв.

Отвърнах смело на погледа му. Напомни ми за леопарда, който бях видяла някога в пустинята — животното можеше да ме убие и погълне, ако не се бях изправила на скалата, за да изглеждам повисока, и не бях размахала шала си, ръмжейки, сякаш самата аз бях страшен звяр.

Чух как един от хората на Силва каза, че сме обикновени курви и заедно с копелетата си заслужаваме единствено да умрем. Каза, че макар косата ми да е с цвета на роза, съм просто плевел и трябва да бъде изтръгната и изпепелена. След това се изплю и плюнката му падна върху мен. Говореше гръцки. Разбихах го, защото Шира ме бе научила на този език. Войникът предложи хората му да се погрижат за нас; не си струвало да се хабят гвоздеи и дърво, за да ни разпъват. Просто щели да ни хвърлят от стената, за да се отърват от телата. Той сам щял да се заеме.

Винаги има един миг, в който нещо започва и нещо свършва. Чувствах тежестта на дъщерята на Шира в ръцете си, дар и бreme, вече мое дете.

— Плевелът ще нахрани животните по-добре от цветето — казах аз на гръцки.

Гласът ми прекъсна разговора на мъжете. Силва се обърна, изненадан, че знаех този език и че се бях осмелила да говоря пред него.

Продължих на латински, защото Шира ме бе научила и на езика на империята.

— Цветето живее кратко, само миг, плевелът може да те мъчи цяла вечност.

— Какво е станало с твоите хора? — попита Силва. — Къде е водачът ви?

Повдигнах брадичка и огледах пълководеца, който ни бе унищожил. Беше мъж като всички други. Какво щеше да направи, ако се озовеше пред лъв без копието или меча си, за да се защити? Това бе моята тайна и моята сила: бях говорила с лъв и бях оживяла, защото му бях казала, че му принадлежа. Дадох му името си и в замяна той бе станал мой.

— Убит е — казах аз. — Лежи сред останалите мъртви.

— Как може да е убит? — поиска да узнае Силва. — Още не бяхме преминали стената, а мъртъвците бяха навсякъде.

— Тя не знае нищо — обади се рязко неговият помощник. — Откъде ще знае нещо за водача им или за плановете му?

Мъжът ме погледна. Виждах в очите му какво смята да направи с мен, преди да ме убие.

Извадих ножа на Бен Симон. Той проблесна, докато прерязвах плътта си. Протегнах ръката си и оставих кръвта ми да капе в пясъка. Сред войниците се разнесе шепот. Сега осъзнах, че в пустинята бях правила разрези в краката си не толкова, за да броя изминалите дни, а за да си припомням, че съм жива.

— Елеазар бен Яир бе мой роднина — обявих аз. — Познавах го по-добре от всеки, защото ми бе братовчед. Аз съм Шира, най-близката му сродница. Само аз мога да ви разкажа историята на тази крепост.

В този миг, в който промених името си, промених и съдбата си.

— Ще ви разкажа какво се случи — обещах аз. — Ще ви дам истината и вие ще можете да кажете на целия Рим какво е станало тук. В замяна ще поискам само една услуга.

Някои войници се разсмяха. Почувствах как смъртта мина наблизо и се взря в мен с безбройните си очи. Вече знам със сигурност, че очите ѝ са студени и могат да вледенят всяко сърце. Придърпах плаща на убиеца около себе си, за да избегна в зора на малах ха-мавет. Спомних си за леопарда, който бях прогонила в пустинята, за лъва, до който бях легнала, и за другия, който бях освободила от оковите му. Оттогава носех нашийника му увит на ръката си, като гривна и символ. Някои казват, че лъвската кръв притежава силата да убеждава царе и

владетели. Свалих нашийника и го вдигнах високо. Лъвът се бе борил, докато бе пленен, и по кожата ми още имаше от неговата кръв.

— Знаеш ли какво е това? — попитах аз.

Неколцина от войниците веднага разпознаха нашийника и отстъпиха назад, поразени. От деня, в който лъвът бе избягал, сред римския лагер се носеха слухове, че причина за бягството му е някаква зловеща магия.

Силва пристъпи към мен и взе нашийника, после се върна на дървената платформа, на която стоеше. Огледа го и видя, че е белязан със знака на Десетия легион. Личеше си, че е изненадан, макар изражението му да бе все така неразгадаемо. Направи ми знак да приближа към него. Разпознах жеста, същия, който използваше и баща ми, когато искаше да го последвам — сякаш махаше на куче. Но кучето често го бият, след като изпълни задачата си, затова останах на място. Все още не желаех да се предам и да приближа пълководеца.

— Имам нужда от твоята услуга — каза той. — А ти от моята.

Очите на Силва ме оглеждаха. Една услуга, съгласил се бе той, сигурно мислейки, че съм обикновена жена и ще имам простички желания. Вода, хляб. Само една, предупреди ме той.

Помолих го да ни позволи да изживеем живота си свободни.

Той ме погледна и поиска да узнае за коя се мисля, че отправям такава молба.

Казах му, че съм Вещицата от Моаб. Било е писано да съм тук, за да разкажа историята за това, което се случи в деня, в който Адонай е създал света, докато гълъбите летяха над главите ни. Казах му, че никой няма да научи как Рим бе дошъл при нас и как бяхме треперели пред окования лъв, без истината, която само аз знаех.

— Ти ще ми кажеш, че не си се бояла — отвърна Силва, защото мислеше, че историята ми ще опозори империята му. — Ще разкажеш как си отишла при лъва и той се е преклонил пред теб.

— Само глупак може да не се бои от лъв — отвърнах аз. Спомних си мъжа, който някога бе избегнал смъртта, след като деветима други преди него били победени от лъва. — Просто бях прекалено горчива за вкуса му.

Силва кимна, любопитен да научи още.

— Защо да ти давам това, което искаш?

Макар да бяхме само жени и деца, бяхме преминали през вълната на смъртта и бяхме оживели. Чухме Елеазар бен Яир да говори на своите последователи и запомнихме думите му. Бяхме единствените свидетели на тази нощ, само нашият разказ можеше да обясни станалото. Бяхме чули виковете на онези, които знаеха, че нямаме шанс да победим римляните.

Това му казах и сведох глава, защото бях говорила достатъчно. Една и съща история може да бъде различна за различните хора. Щях да му дам тази версия, която той искаше, но също като скорпиона, който се крие в ъгъла на стаята, тя щеше да жили. Знаех, че трябва да премълча как хората ни бяха избрали да умрат, за да не бъдат поробени. Бях сигурна, че народът ни ще укрепне, когато чуе историята ми, ако оживеех да я разкажа, и че Рим ще бъде преследван от призраците на убитите ни сънародници, а един призрак може да бъде по-силен от цяла империя, тъй като може да накара хората не само да плачат, но и да действат. Но и това нямаше да го има във версията ми за римляните.

Силва се втрени в мен. Искаше да чуе още. Как може воините ни да са избили всички, които са обичали, и самите себе си?

Това бе загадка и дори един жесток мъж може да бъде заинтригуван, макар че разгаданата мистерия понякога става причина за гибелта на питащия.

Когато прие уговорката ни, приближих към него.

Нареди ми да говоря и аз изпълних желанието му. Казах му това, което искаше да чуе.

Дойдохме в Александрия, защото това бе мястото, на което принадлежеше Вещицата от Моаб, градът, за който бе копняла, заедно с великата река, нейната майка и белите лилии, които растяха в градините му. Преди това легионът ни заведе в Йерусалим, за да разкажем историята си и тя да бъде записана и изпратена в Рим. Разказвахме я много пъти и макар да се бяхме преклонили пред мощта на императора, всеки път, когато произнасяхме думите, хиляди нови хора научаваха за нощта, в която отказахме да бъдем победени. Историята се превърна в облак, облакът в проливен дъжд, а дъждът се разнесе из империята.

Освободиха ни отвъд стените на Йерусалим. Вече не познавахме този град, на хората ни бе забранено да преминават през портите му. Продадох златния амулет с рибата, за да заплатим пътуването си. Той ни бе защитил, бе ни спасил от враговете и така бе изпълнил мисията си. Мислех за роба от севера и се молех неговият амулет също да му бе помогнал да намери пътя обратно към родната си земя, където снегът не се разтапя цяла година, където лосове, бързи като леопарди, тичат из зелените пасища, и където той щеше да е свободен.

Йехуда пътува с нас и живя в дома ни няколко години, но когато възмъжа, бе повикан при своите хора. Есеите се събираха на север, близо до Галилея. Имаше оцелели от неговата общност, които все още вярваха в мира и в принципите на чистата отдаденост на Всемогъщия. В деня, в който ни напусна, Ревка плака, защото го обичаше като свое дете.

Ноа и Леви също станаха млади мъже. И двамата имат кожа с цвят на мед и тъмни очи; хубавци, с добри сърца, грижещи се за баба си, която вече е доста възрастна. Можеха да станат учени мъже, също като баща си, преди съдбата да го бе променила, но вместо това изучиха занаята на своя дядо. Всяка сутрин се будим от аромата на питките, които пекат в кръглата фурна, издигната под навеса в края на градината. В някои дни има хора, които чакат пред вратата ни от ранни зори, привлечени от уханието на хляба, което им напомня за хляба от тяхната младост, когато Йерусалим бе наш. Сега сме граждани на света и питките на братята са отражение на това: медът е събран от египетски медоносни пчели, кориандърът и кимионът идват от Моаб, солта — от бреговете на морето, което Вещицата от Моаб бе прекосила.

Синът ми е спокоен и безстрашен. Той е умно момче, говори четири езика, но се измъчва от кошмари. Нормално е след това, на което бе станал свидетел, въпреки че никога не се оплаква. Открих, че не спи добре, понеже понякога нощем ставам и го намирам да седи буден в мрака. Сънят е още непозната страна за мен, както и за сина ми. Може би баща му го посещава в сънищата му, както моят идва при мен. Все още притежавам плаща на убиеца, онзи, за който казват, че е изтъкан от паяжини и може да те скрие от очите на враговете ти. Простих му и се надявам, че там, в отвъдния свят, той също ми е простил, защото и аз не съм безгрешна. Ако застана пред него някой

ден, ще му отдам почитта си, понеже той ме е дарил с живот и винаги ще съм му признателна за това.

Всяка година в деня, в който крепостта падна, разказвам онази част от историята, която не разкрих на Силва, въпреки че децата ми я знаят наизуст. Как войниците бяха пленили лъва, как го държах в окови и го измъчвах, как той лежеше в калта, докато не бе освободен и не избяга в пустинята, където броди и досега, самотен.

Казвам им, че лъвът не е цар на нищо, освен на собствената си свобода. Независимо дали ще се въздигне или не Третият Храм, дали хората ще строят дворци или ще унищожават градове, лъвът е този, който ще трябва да се бори за земята си от камъни. Всичко се променя, защото такъв е светът, из който бродим. Но някои неща са постоянни, дори след като са изчезнали. Разказвам на децата, че преди имяхме хиляди гълъби и ги пуснахме да полетят свободни, но ако погледнем към небето, още можем да ги видим, въпреки че са много далече оттук.

Всяка година в месеца Нисан с Йона отиваме до реката в нощта преди празника, който чества излизането на народа ни от Египет, пътуване, което се надяваме някой ден да извървим отново, когато Йерусалим пак стане наш. Пътуването ни ще бъде дълго.

Тази година празнуваме Благословията на слънцето, защото величествената сфера е на същото място, на което е била по време на сътворението, когато Бог е създал доброто и злото, насищайки света ни и с двете, в същия час, в който е сътворил света и ни е извел от мълчанието, за да можем сами да правим избор. Яздим бялото магаре, което гледаме в обора. С Ревка се грижим добре за животното, за да е готово, ако трябва да заминем внезапно нанякъде. Нашият народ никога не е сигурен кога ще му се наложи да напусне мястото, където живее. Всичко ценно и важно носим със себе си и е най-добре да не се привързваме много към дребните неща.

Йона е красиво дете, въпреки че със светлата си коса и сивите очи не прилича изобщо на майка си. Но също като нея е привлечена от водата. Нямаше да мога да я удържа, дори да се опитам. Като малка я намирах да си играе във фонтана в двора ни, сред рибите. Те не се разбягваха, а се събираха около нея, както гълъбите някога идваха при мен. Водата бе нейната стихия, която тя споделяше с Шира. Майка ѝ бе направила всичко възможно, за да доведе това момиче в света, макар да бе прекалено рано, за да бъде в безопасност. Шира кървеше толкова

силно след раждането, че нямаше да оживее дори ако Ангелът на смъртта не вървеше сред нас в онази ужасна нощ. И двете знаехме, че ще стане така, след като изпи отварата от седефче и застана над пушека, за да предизвика преждевременното раждане. Тя отдаде живота си, за да може Йона да има свой. На тези, които казват, че Вещицата от Моаб никога не е обичала никого и е била егоистка, мислеща единствено за своята съдба, мога да кажа само, че тя бе погубена от любовта, но и бе възродена от нея, и че остави нещо Прекрасно на този свят — дете, което обича да стои под дъжда.

Босите ни крака потъват в калта, докато изминаваме пътя си към водите на Нил. Реката е мастиленосиня. Има остри, зелени тръстики и из въздуха се носи ароматът на балсам. Жените перат дрехите си и ги оставят да съхнат върху камъните по брега. Мъжете дърпат лодките си, повдигат ги на раменете си и по песъчливите пътеки ги отнасят навътре на сушата. Вървим, докато забележим сенките на сребристите риби да плуват покрай нас. Докато здрачът се спуска, запалваме свещ върху лотосово листо, което се понася по течението, а ние го гледаме как изчезва в мрака. Това е причината, поради която сме тук: за да благодарим на нашите майки. Те ни наблюдават от мястото, където някога ще отидем и ние, когато се присъединим към тях в света, който очаква всички ни.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.